

ДЕРЖАВНИЙ БІОТЕХНОЛОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

**МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ,
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД**

Матеріали

V Міжнародної науково-практичної конференції

1 листопада 2024 року

Державний
біотехнологічний
університет

Co-funded by
the European Union

SUS DEFIM
European Architecture of Sustainable
Development: Economic and Financial
Integration Mechanisms

ERASMUS-JMO-2023-HEI
TCH-RSCH# 101127849
1 листопада 2024 року

Міністерство освіти і науки України
Державний біотехнологічний університет
Рада молодих вчених при Харківській обласній державній (військовій) адміністрації
Рада молодих вчених Національної академії наук України
ГО «Міжнародна фундація науковців та освітян»
Національний авіаційний університет
Національний університет біоресурсів і природокористування України
Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»
Національний університет «Полтавська політехніка» ім. Юрія Кондратюка
Івано-Франківський національний технічний університет нафти і газу
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна
Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця
Львівський торговельно-економічний університет
Академія Сілезії (Республіка Польща)
Варшавський університет природничих наук (Республіка Польща)
Клайпедський університет прикладних наук (Литовська Республіка)
Естонський університет прикладних наук для підприємництва (Естонська Республіка)
Університет Марії Кюрі-Склодовської в Любліні (Республіка Польща)
Університет менеджменту безпеки у м. Кошице (Словацька Республіка)
Національний контактний пункт «Європейський інститут технологій та інновацій» програми Horizon Europe

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ, МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

**Матеріали
V Міжнародної науково-практичної конференції**

1 листопада 2024 року

**Харків
ДБТУ
2024**

УДК 330.354:339.92
ББК 65.9(4Укр)-96
М55

Організаційний комітет:

Голова комітету: *В.М. Михайлов*, д.т.н., проф.

Заступники голови: *О.В. Мандич*, д.е.н., проф.; *Т.О. Ставерська*, к.е.н., доц.

Члени оргкомітету: *О.В. Батюк*, д.ю.н., доц.; *В.О. Бабенко*, д.е.н., проф.; *М.Г. Безпарточний*, д.е.н., проф.; *І.Г. Бритченко*, д.е.н., проф.; *Т.А. Власенко*, д.е.н., проф.; *В.А. Гросул*, д.е.н., проф.; *О.М. Жданович*; *О.В. Жилиякова*, к.е.н., доц.; *Н.Б. Кащена*, д.е.н., проф.; *Р. Кіндіріс*, д.н., проф.; *Г.М. Коптева*, д.е.н., проф.; *Т.Д. Косова*, д.е.н., проф.; *І.І. Костецька*, к.е.н., доц.; *Т.В. Мединська*, к.е.н., доц.; *О. Несторенко*, PhD., доц.; *В.С. Ніценко*, д.е.н., проф.; *О.В. Прокопенко*, д.е.н., проф.; *Я. Скурладскі*, д.н., проф.; *О.В. Чумак*, д.е.н., проф.; *В.П. Яковлева*.

Конференцію включено до Переліку проведення наукових конференцій з проблем вищої освіти і науки в системі Міністерства освіти і науки України на 2024 рік згідно листа ІМЗО МОН України від 13.09.2023 № 21/08-1560.

Конференція проводиться в межах реалізації проєкту Erasmus+ Jean Monnet Module «Європейська архітектура сталого розвитку: механізми економічної та фінансової інтеграції» / «European Architecture of Sustainable Development: Economic and Financial Integration Mechanisms» – SusDEFIM (№ 101127849).

М55 **Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід** [Електронний ресурс]: матеріали V Міжнар. наук.-практ. конф., 01 листопада 2024 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. – Харків, 2024. – 458 с. – Електронні текстові дані. – Режим доступу: <http://btu.kharkov.ua/nauka/konferentsiyi/>

Збірник містить матеріали конференції, у яких розглядаються проблеми та перспективи розвитку механізмів забезпечення сталого розвитку в умовах динамічних викликів і загострення глобальних протистоянь. Представлено фінансові важелі, обліково-аналітичне забезпечення, соціально-економічні та управлінські аспекти реалізації потенціалу відновлення економічного відновлення та сталого розвитку в умовах цифровізації суспільних відносин з урахуванням міжнародного досвіду та орієнтацією на підвищення професійної компетентності фахівців.

Матеріали друкуються в авторській редакції мовою оригіналу. Відповідальність за зміст матеріалів несуть автори.

УДК 330.354:339.92
ББК 65.9(4Укр)-96

Секція 1

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

АНАЛІЗ ВПЛИВУ ПОВНОМАШТАБНОЇ ВІЙНИ НА ВИДАТКИ ДЕРЖАВНОГО БЮДЖЕТУ УКРАЇНИ

Андрющенко І.С., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Нікому в сучасному світі достовірно не відомо, як має працювати економіка під час війни. Адже принципи функціонування ринкової економіки мирного часу радикально відрізняється від принципів військової економіки, що, як наслідок, призводить до необхідності радикальної трансформації державного бюджету, фокусуючи основний відсоток витрат на оборону країни [1, с. 179].

Початок повномасштабної війни призвів до колосальних витрат на ведення збройної боротьби з агресором і фінансування соціально-економічних потреб країни. З кінця лютого 2022 року обсяг бюджетних витрат був переорієнтований на першочергове фінансування військових потреб.

Побудувавши діаграму витраток Державного бюджету України за 2021 та 2023 роки (рис. 1 та 2) бачимо радикальні зміни спрямованості витраток.

Рис. 1. Видатки Державного бюджету України за 2021 р. [2]

Рис. 2. Видатки Державного бюджету України за 2023 р. [3]

До війни пріоритетність належала наступним категоріям: соціальний захист та соціальне забезпечення, загальнодержавні функції, міжбюджетні трансферти, економічна діяльність, громадський порядок, безпека, судова влада.

Після початку воєнних дій пріоритетність належить наступним категоріям: оборона, громадський порядок, безпека, судова влада, соціальний захист та соціальне забезпечення. На оборону в мирний час було виділено 8,56% бюджету, у 2023 році показник збільшився на 43,69% і становив 52,25% видатків Державного бюджету України.

Законом України «Про Державний бюджет України на 2024 рік» передбачає видатки на рівні 3 трлн. 309 млрд. грн., тобто на 1 трлн. 900 млн. грн. більше, ніж планували витратити в мирний час. Майже половина витрат Державного бюджету 2024 року піде на національну безпеку та оборону – 1 трлн 6 млн гривень. Граничний обсяг дефіциту Державного бюджету України на 2024 рік заплановано на рівні 1 трлн. 486 млрд. грн.

Тож, оптимізація видатків державного бюджету має визначальне значення. В умовах війни, передусім, необхідно забезпечити потреби ЗСУ і оборонної промисловості, фінансування громадян, які постраждали в результаті окупації та військової агресії, на відновлення об'єктів критичної інфраструктури, а також захищених статей бюджету.

Інформаційні джерела:

1. Скорик, М., & Чемерис, Т. (2023). Аналіз впливу повномасштабної війни на державний бюджет України. *Молодий вчений*. 5 (117). С. 179-183. <https://doi.org/10.32839/2304-5809/2023-5-117-35>
2. Видатки державного бюджету України в 2021 р. Київ, 2023. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2021/>
3. Видатки державного бюджету України в 2023 р. Київ, 2023. <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2023/>
4. Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX «Про Державний бюджет України на 2024 рік» https://mof.gov.ua/storage/files/1__%D0%94%D0%91%D0%A3_2024.pdf

ФІСКАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ НЕПРЯМИХ ПОДАТКІВ

Біловол В.В., здоб. ВО

Макогон В.В., канд. екон. наук, доц.

Державний біотехнологічний університет

Непрямі податки є важливим інструментом для забезпечення фіскальної стабільності бюджету держави. Вони дозволяють уряду фінансувати різні програми та проекти, такі як національна безпека, інфраструктура, освіта, охорона здоров'я, освіта, наука та технології, соціальний захист та інші. Непрямі податки – це податки на товари і послуги, що встановлюються у вигляді надбавки до ціни або тарифу, оплачуються покупцями при купівлі товарів та отриманні послуг, а в бюджет вносяться продавцями чи рідше виробниками цих товарів та послуг.

Фіскальний потенціал непрямих податків залежить від кількох факторів, таких як стан економіки, рівень зайнятості, доходи населення та інші. Чим більша економічна активність та витрати населення, тим більша можливість для держави отримати дохід від непрямих податків, таких як ПДВ, акцизний податок та мито.

Фіскальна ефективність непрямих податків проявляється у можливості держави збирати податки та використовувати ці кошти для забезпечення публічних потреб. Це означає, що фіскальна ефективність оцінюється на підставі того, наскільки ефективно держава збирає податки, наскільки ефективно вона використовує зібрані кошти та наскільки ефективно вона здійснює розподіл бюджетних ресурсів між різними секторами економіки. Для оцінки фіскальної ефективності непрямих податків використовують різні показники, такі як співвідношення їх до ВВП, до доходів зведеного (державного, місцевих) бюджетів, до податкових надходжень зведеного (державного, місцевих) бюджетів та інші. До основних чинників, що впливають на фіскальну ефективність непрямих податків належать: розмір ставки податку; податкові пільги; рівень тіньової економіки; рівень ефективності адміністрування податків; рівень платоспроможного попиту та його структура.

Отже, розглянувши динаміку непрямих податків у зведеному, державному та місцевих бюджетах України можемо зробити висновок, що вони відіграють важливу роль у формуванні бюджету, особливо державного, і за рахунок цього і зведеного. Менш важливу роль непрямі податки відіграють у формуванні місцевих бюджетів. За 2017-2022 рр. спостерігаємо тенденцію скорочення частки непрямих податків у податкових надходженнях та доходах бюджетів всіх рівнів. Негативна динаміка надходжень непрямих податків викликана зниженням економічної активності суб'єктів господарювання, карантинними заходами уряду та військовими діями на території нашої держави.

Зробивши порівняльний аналіз ставок ПДВ серед європейських країн та України можемо сказати, що в цілому Україна має середньоєвропейський рівень оподаткування, хоча питання особливостей адміністрування податків та

податкової бази для справляння податків залишається відкритим. Ставка ПДВ, яку де-факто сплачують кінцеві споживачі, тобто здебільшого фізичні особи, практично не відрізняються від країн ЄС.

В Україні за умовно прийнятого рівня оподаткування простежується сильна залежність бюджетних доходів від споживання імпортованих товарів, що може бути пов'язане з низькою конкурентоспроможністю (ціновою та якісною) українських товарів на внутрішньому ринку. Це, в свою чергу, обумовлене загальними умовами ведення бізнесу в Україні та спроможністю внутрішніх виробників створювати конкурентоздатну продукцію. Також не виключене використання схем оптимізації оподаткування за рахунок імпортованого ПДВ. У світовій системі оподаткування товарів на споживання поєднуються дві складові – акцизи та мито. Акцизи в свою чергу поділяються на специфічні, зокрема, акцизний податок, та універсальні – одним із їх видів є податок на додану вартість.

Досвід іноземних країн в області оподаткування та перерозподілу ВВП через бюджет показує, що податки на споживання відіграють неоднакову роль у системі оподаткування та державного регулювання в різних країнах. Для України важливо створити систему оподаткування, яка відповідала б стандартам Європейського Союзу, зокрема стосовно непрямих податків, що на сьогодні є надзвичайно актуальним завданням. Непрямі податки є важливим джерелом доходів для країн, що є членами ОЕСР (ОЕСД). Сьогодні за рахунок податків на споживання формується більш ніж 30% податкових надходжень у державах-членах організації. Зокрема, ПДВ займає найбільшу вагу у структурі податкових надходжень і має стабільний рівень відносно ВВП країн-членів ОЕСР. У країнах ОЕСР відносна вагомість податків на споживання у загальній структурі податкових надходжень та ВВП різна, залежно від країни. В США та Японії загальні податки на споживання становлять менше 10% від загального оподаткування і менше 2,5% ВВП, тоді як в Угорщині та Новій Зеландії вони становлять більше 26% податкових надходжень та більше 9% ВВП. У більшості країн ОЕСР податки на споживання складають більше 15% від загального оподаткування.

Непрямі податки є головним джерелом фінансування державного бюджету, проте на сьогоднішній день система непрямих оподаткування в Україні потребує серйозної реформи та вдосконалення з використанням кращих практик країн-членів ЄС. Один з основних напрямків модернізації системи непрямих оподаткування в Україні полягає у відповідності українського законодавства вимогам ЄС, боротьбі з тіньовою економікою та підвищенні контролю з боку державних органів за адмініструванням податків.

Результати аналізу показників фіскальної ефективності показали, що найвищий рівень надходжень до зведеного бюджету країни формується за рахунок ПДВ, дещо нижчий – акцизного податку і мита. На сьогодні присутнє незначне скорочення фіскальної значимості непрямих податків, що обумовлено кризовими явищами в країні. Значення показників фіскальної ефективності ПДВ скорочується, що є результатом: зменшення імпорту товарів, зниження обсягів реалізації тютюнової продукції, наслідків антикризових заходів

Covid-19, скорочення споживчого попиту, закриття кордонів, ситуацій на світових і національних ринках, військових дій та податкових пільг в умовах воєнного стану тощо.

У світовій практиці використання податків на споживання має як позитивні, так і негативні аспекти. Позитивні аспекти полягають у тому, що такі податки є досить прозорими та простими при їх стягненні, вони охоплюють широке коло платників податків тим самим забезпечують стабільні потоки доходів уряду та стимулюють економічний зріст. Негативні аспекти включають те, що податки на споживання можуть бути прогресивними, тобто вони відносно важче сплачуються малозабезпеченими верствами населення, які витрачають більшу частину свого доходу на споживання.

Інформаційні джерела:

1. Замасло О., Кобильник М. (2021). Оцінка фіскальної ефективності бюджетоутворюючих податків в Україні. *Світ фінансів*. 2 (67). С.66-78.
2. European Commission URL: https://ec.europa.eu/taxation_customs
3. Consumption Tax Trends VAT/GST and Excise, Core Design Features and Trends. URL: <https://www.oecd.org/tax/consumption-tax-trends-19990979.htm>

ТРАНСФОРМАЦІЯ ФІНАНСОВОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ НА ОСНОВІ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Близнюк О.П., канд. екон. наук, доц.

Іванюта М.О., здоб. ступ. PhD

Державний біотехнологічний університет

В умовах повномасштабної військової агресії та її впливу на економіку України, Міністерство фінансів України разом з НБУ та НКЦПФР розробили удосконалену «Стратегію розвитку фінансового сектору України», з поправкою на воєнний стан. Метою даної стратегії є забезпечення подальшого реформування та розвитку фінансово-кредитної системи, національного фондового ринку відповідно до міжнародних зобов'язань України щодо імплементації заходів, передбачених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС [1].

Стратегія розвитку фінансового, у тому числі, фондового ринку України спрямована на активізацію розвитку цифрових технологій та діджиталізацію бізнес-процесів, визначає пріоритети реформування фінансового сектору в розрізі п'яти стратегічних напрямів: фінансова стабільність, макроекономічний розвиток, фінансова інклюзія, розвиток фінансових ринків капіталу та інноваційний розвиток фінансового ринку на основі діджиталізації. Кожен напрямок має свої стратегічні цілі та індикатори виконання.

Фінансова стабільність реалізується через комплекс заходів, який включає: удосконалення моделі державного та корпоративного регулювання фінансово-кредитного сектору; підвищення відкритості обміну інформацією

між регуляторами та державними установами; гармонізацію діяльності прямих і професійних учасників ринку та їх міжнародне співробітництво; удосконалення системи гарантування вкладів населення та виведення неплатоспроможних фінансово-кредитних установ з ринку, протидію зловживанням на фінансовому та фондовому ринках; мінімізація кредитних та інвестиційних ризиків; підвищення кваліфікації професійних учасників фондового ринку.

Макроекономічний розвиток України спрямовано на забезпечення стійкості державних та місцевих фінансів; проведення виваженої бюджетно-податкової політики та координацію учасників бюджетного процесу; ефективне управління державним боргом та зниження фіскальних ризиків; розвиток внутрішнього ринку державних боргових фондових інструментів; сприяння кредитуванню національної економіки з внутрішніх та зовнішніх фінансових ресурсів; розвиток ринку небанківських фінансово-кредитних установ та небанківського кредитування економічних суб'єктів; посилення захисту прав кредиторів та інвесторів, створення сприятливого інвестиційного клімату в країні для залучення довгострокових іноземних інвестицій в економіку; запровадження національного інвестиційного фонду; розвиток стабільного ринку страхування життя в Україні.

Фінансова інклюзія передбачає посилення захисту прав споживачів фінансових послуг та усіх учасників фінансового ринку; підвищення доступності та рівня користування фінансовими послугами для населення; стимулювання розвитку платіжної фінансової інфраструктури для здійснення безготівкових операцій з широким використанням інформаційних технологій; забезпечення прозорості інформації щодо діяльності усіх сегментів фінансового ринку та пропонованого асортименту фінансових послуг; захист вкладників банків та інвесторів в інструменти фондового ринку; підвищення рівня інформативності та фінансової грамотності населення.

Розвиток фінансового та фондового ринків спрямовано на удосконалення інфраструктури ринків капіталу та організованих товарних ринків, їх розрахункової та клірингової інфраструктури, забезпечення їх модернізації на основі діджиталізації; розвиток і консолідація біржової та депозитарної інфраструктури фондового ринку; розвиток системи небанківських фінансових посередників та інституту рейтингових агентств; створення ліквідних ринків фінансових та фондових інструментів; впровадження ефективних механізмів мінімізації ризиків фінансових операцій та сек'юритизації активів; розвиток нових та наявних на ринку фінансових та фондових інструментів.

Інноваційний розвиток фінансового та фондового ринків України спрямовано на реалізацію відкритої архітектури та оверсайту інфраструктури фінансового ринку; адаптацію положень вітчизняного законодавства з питань платіжних послуг до вимог актів ЄС; стимулювання розвитку нових інформаційних технологій для здійснення безготівкових платежів та переказів коштів; забезпечення розвитку ринку FinTech, цифрових інтернет-технологій та платформ, комп'ютерного проєктування, аналізу big data, blockchain, автоматизації, роботизації і використання штучного інтелекту; вивчення можливості емісії цифрової валюти НБУ; посилення заходів кібербезпеки на

всіх рівнях; стимулювання впровадження інноваційних діджитал-технологій та цифрових інструментів обміну даними між учасниками фінансового ринку.

Розвиток національного фінансового та фондового ринків повинен відбуватися на основі сучасних досягнень цифрової економіки, активного впровадження новітніх ІТ-технологій, використання хмарних технологій; удосконалення методів обробки інформації в електронному вигляді; розширення доступу учасників ринку до публічних реєстрів; використання системи віддаленої ідентифікації BankID НБУ та онлайн-сервісів фінансових послуг; впровадження системи дистанційного укладення договорів в сфері спільного інвестування та накопичувального пенсійного забезпечення; трансформації та удосконалення ІТ-інфраструктури фінансового та фондового ринків, широкого застосування безпаперових технологій.

Перелічені заходи прискорять інтеграцію фінансового ринку України в світовий та європейський фінансовий простір, сприятимуть розширенню міжнародної співпраці, гармонізації законодавства України та ЄС.

Стратегія визначає майбутні пріоритети розвитку фінансової системи України, до яких належать, зокрема, післявоєнне відновлення фінансового банківського та небанківського секторів економіки, національного фондового ринку, діагностика банківських активів, моніторинг та створення комплексної системи оздоровлення всіх учасників фінансового ринку, запровадження системи раннього реагування на проблемність фінансових установ.

Комплекс заходів, спрямованих на реалізацію стратегії, має бути актуальним та відповідати умовам і поточному стану розвитку фінансово-кредитної системи та фондового ринку України. За сприятливих макроекономічних умов передбачається поступова лібералізація фінансових ринків, інструментів монетарної політики НБУ та державного регулювання.

Попри війну, розроблена стратегія констатує потребу в продовженні технологічного розвитку фінансового та фондового ринків як необхідну передумову для подальшого розширення фінансової інклюзії та забезпечення кібербезпеки функціонування фінансово-кредитної та інвестиційної системи України. Одними з пріоритетних завдань є заходи з відновлення фінансової інфраструктури на деокупованих територіях, забезпечення безбар'єрності та інклюзивності фінансового сектору. Об'єднання та консолідація зусиль усіх представників фінансового та фондового ринків дасть можливість розбудувати в Україні максимально безбар'єрну фінансову систему, із сучасними стандартами забезпечення доступності та інклюзивності для всіх громадян, зокрема і людей з обмеженими фізичними можливостями.

Створювана в Україні сучасна фінтех-екосистема має бути конкурентною та цілісною, інвестиційно привабливою та прибутковою; технологічно та юридично захищеною, відкритою і доступною; мати передові та виважені інструменти регулювання; забезпечувати синергію та надавати рівні можливості всім стейкхолдерам; бути потужною та інноваційною, безпечною та інтегрованою в глобальну екосистему [2].

Місією створення фінтех-екосистеми в Україні є стимулювання розвитку інновацій на фінансовому та фондовому ринках з метою появи якісних і

доступних фінансових інструментів та послуг, підсилення стартап-руху та ефективної конкуренції в інтересах всіх учасників через розвиток кешлес-економіки, підвищення фінграмотності та створення сталої фінтех-екосистеми.

Ключовими принципами та стратегічними цілями створення фінтех-екосистеми в Україні є також розвиток кібербезпеки та діджитал-інструментарію, штучного інтелекту та біометрики, віртуальних активів та блокчейну, що підвищить ефективність фінансових інституцій завдяки діджиталізації індустрії.

Таким чином, фінансовий та фондовий ринки України повинні бути стійкими, ефективними, конкурентоспроможними, інтегрованими у міжнародний простір, здатними протистояти викликам, розвиватися та сприяти зростанню української економіки.

Інформаційні джерела:

1. Стратегія розвитку фінансового сектору України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strategiya-rozvitku-finansovogo-sektoru-ukrayini>
2. Стратегія розвитку фінтеху в Україні до 2025 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/develop-strategy/fintech2025>
3. Майбутнє фінансового сектору в післявоєнній Україні. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/01/5/695722/>

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ФІНАНСОВИХ ІНСТИТУЦІЙ У ФІНАНСУВАННІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ

Бондарев О.С., здоб. ступ. PhD

Державний біотехнологічний університет

Повоєнне відновлення економіки є складним і багатоетапним процесом, який вимагає значних фінансових ресурсів та організаційних зусиль. У сучасному світі важливу роль у цьому процесі відіграють міжнародні фінансові інституції (МФІ), які забезпечують фінансову підтримку для стабілізації, модернізації та розвитку країн, що відновлюються після конфліктів. МФІ надають ресурси, технічну допомогу, а також сприяють розбудові інфраструктури та соціальної сфери.

1. Міжнародні фінансові інституції: основні гравці у сфері відновлення.

До ключових міжнародних фінансових інституцій, які залучені до процесу відновлення економіки після війни, відносяться Світовий банк, Міжнародний валютний фонд (МВФ), Європейський банк реконструкції та розвитку (ЄБРР) та інші регіональні банки розвитку, такі як Азіатський банк розвитку (АБР) та Африканський банк розвитку (АфБР).

Світовий банк є одним із головних постачальників фінансових ресурсів для відновлення. Його зусилля спрямовані на підтримку реформ, що допомагають стабілізувати економіку та залучити інвестиції в ключові сектори,

такі як енергетика, інфраструктура та сільське господарство. Основною метою Світового банку є підтримка довгострокового економічного розвитку та зменшення бідності шляхом надання позик і грантів на розвиток [1].

Міжнародний валютний фонд надає фінансову допомогу країнам, які зазнали серйозних економічних втрат через конфлікти. Він також забезпечує технічну підтримку для впровадження реформ, спрямованих на стабілізацію державного боргу, регулювання обмінного курсу, а також сприяє розробці ефективних монетарних політик [2].

2. Основні інструменти та механізми фінансової підтримки.

Міжнародні фінансові інституції використовують різноманітні інструменти для фінансування процесу відновлення. Серед них:

- Позики та гранти: Світовий банк та ЄБРР надають позики під низькі відсотки або на пільгових умовах для підтримки інфраструктурних проєктів. Гранти використовуються для фінансування проєктів у сфері охорони здоров'я, освіти та соціального забезпечення [1].

- Програми структурної адаптації: Ці програми, запроваджені МВФ, спрямовані на стабілізацію макроекономічної ситуації, зокрема шляхом зменшення бюджетного дефіциту, стабілізації обмінного курсу та поліпшення податкової системи [4].

- Фонди для швидкого реагування: Спеціальні фонди, такі як Фонд для швидкого реагування Світового банку, забезпечують негайну допомогу країнам, які тільки починають відновлюватися від війни. Це дозволяє оперативного залучати ресурси для вирішення критичних потреб у відновленні інфраструктури [1].

3. Виклики та обмеження.

Незважаючи на важливу роль МФІ у відновленні, існує ряд викликів. Зокрема, складність процедур надання фінансування та високі вимоги до звітності можуть затягувати процес отримання допомоги. Також критично важливо забезпечити прозорість у використанні коштів для запобігання корупції та неефективного використання ресурсів [3].

4. Приклади успішного відновлення за підтримки міжнародних фінансових інституцій.

Досвід повоєнного відновлення багатьох країн свідчить про значний позитивний ефект, який забезпечують міжнародні фінансові інституції. Наприклад, у 1990-х роках підтримка ЄБРР та МВФ дозволила країнам Центральної та Східної Європи здійснити ринкові реформи та інтегруватися у світову економіку [3]. Інший приклад – реконструкція Західних Балкан, де Світовий банк сприяв відновленню критичної інфраструктури та залученню інвестицій [1].

Міжнародні фінансові інституції відіграють ключову роль у фінансуванні повоєнного відновлення економіки, забезпечуючи доступ до необхідних ресурсів та сприяючи впровадженню реформ. Незважаючи на виклики, пов'язані з їх діяльністю, МФІ залишаються надійними партнерами у процесі відновлення, створюючи основу для стійкого економічного розвитку.

Інформаційні джерела:

1. Світовий банк. Офіційний сайт. URL: <https://www.worldbank.org>
2. Міжнародний валютний фонд. Фінансова підтримка постконфліктним країнам. URL: <https://www.imf.org>
3. Європейський банк реконструкції та розвитку. Програми фінансування. URL: <https://www.ebrd.com>
4. МВФ. Програми структурної адаптації. URL: <https://www.imf.org/en/About/Factsheets/Sheets>

ЕКОЛОГІЧНА СТІЙКІСТЬ ЯК ОСНОВА СТАЛОГО РОЗВИТКУ ГРОМАД: ФІНАНСОВІ ІНСТРУМЕНТИ ЗМІЦНЕННЯ

Возняк Г.В., д-р екон. наук, пров. наук. співроб.

ДУ «Інститут регіональних досліджень ім. М.І. Долишнього НАН України»

Війна росії проти України, активна фаза якої триває з лютого 2022 року, спричинила непоправну шкоду довкіллю (починаючи від забруднення ґрунтів, повітря, води, до масового винищення різних типів екосистем – річкових, степових, лісових і ін.), загостила нові виклики сталого поступу громад (енергетичні, кліматичні), які взяли на себе значний тягар проблем (від приймання людей, які втікають від війни, до вирішення безпекових завдань). Попередні розвідки свідчать, що війна в Україні порушила не лише фінансово-економічну стійкість територіальних громад, але і екологічну, яка визначає їх здатність адаптуватися до змін безпекового середовища, протидіяти загрозам, підтримувати стійке функціонування та відновлюватися до бажаної рівноваги. Екологічні проблеми, суттєво ускладнили життєдіяльність усіх без виключення територіальних громад України (як тих, що в тилу, так і тих, що в зоні проведення бойових дій чи прифронтових територіях).

Інший фокус проблеми – євроінтеграційні прагнення України, реалізація яких має відбуватися на засадах сталого розвитку з урахуванням Європейського зеленого курсу. Зазначене зобов'язує громади «тримати» курс на зелене відновлення (від наслідків війни), курс на декарбонізацію, кліматичну нейтральність, зелене відновлення критичної інфраструктури тощо, що сприятиме покращанню екологічної безпеки, а відтак і їх екологічної стійкості.

Окреслені процеси актуалізували проблему зміцнення екологічної стійкості на локальному рівні, яка проявляється в: нераціональному використанні ресурсів; зростанні негативного впливу на довкілля; недотриманні вимог чинного природоохоронного законодавства; неналежному поводженні з відходами тощо.

Екологічна проблематика, в тому числі на рівні територіальних громад довгий час перебуває у фокусі підвищеної уваги у світовому та вітчизняному науковому і експертному середовищі. Такі, вітчизняні науковці як Мельник Г. [1], Колодійчук І. [2], Жук П. [3] та ін. досліджують проблеми зміцнення екологічної стійкості через призму посилення земельних

правовідносин, удосконалення системи управління побутовими відходами; управління ризиками як спосіб попередження та нейтралізації загроз екологізації секторального розвитку; раціональне використання природо-ресурсного потенціалу територій.

Популяризація нової «зеленої» політики задля довгострокового зростання територіальних громад з дотриманням балансу інтересів громадськості, бізнесу, довкілля, європейського екологічного законодавства, збалансованого споживання тощо є предметом експертних досліджень громадських активістів та екологів (ГО «Центр екологічних ініціатив «Екодія», Ресурсно-аналітичний центр «Суспільство і довкілля»; ЕГО «Зелений Світ»; ТзОВ «Компанія «Центр ЛТД» і ін.).

Особлива увага до питань зміцнення стійкості та досягненні цілей сталого розвитку у фокусі діяльності міжнародних організацій (як то агентство ООН із розвитку, UNDP і ін.), які роблять чималі внески у пом'якшення наслідків та адаптації до зміни клімату, розвиток низьковуглецевої економіки, сприяють ОМС у реалізації енергоефективних рішень тощо [4].

Схильні вважати, що після закінчення війни в Україні, проблема зміцнення екологічної стійкості стане однією з найбільш вагомих в силу тих нищівних наслідків, яких зазнала Україна загалом, та громади зокрема, незалежно від наближення до лінії фронту. Досягти помітного довгострокового ефекту сталого зростання громад можна через: а) системну імплементацію принципів екологічної стійкості у всі сфери життєдіяльності громад; б) формування інформаційно-аналітичної бази щодо екологічного стану в громадах; в) напрацювання дієвих інструментів та засобів зміцнення екологічної стійкості громад. Активізація ролі зелених фінансів на місцевому рівні в частині: зелених облігацій, кредитів, інвестицій; страхових продуктів, фінансування зелених стартапів і ін. дозволить напрацювати інструменти пом'якшення екологічних збитків.

В підсумку варто наголосити, що нова реальність обумовлює необхідність пошуку нових підходів до відновлення та забезпечення довгострокового зростання територій, попри обмежений перелік параметрів впливу. При цьому врахування сталості розвитку має бути ключовим імперативом як для територій, що зазнали безпосереднього впливу війни, так і для тилкових регіонів. З огляду на обмежені можливості громад забезпечувати екологічну стійкість, видається, що розроблення інструментів в частині покращення енергетичної безпеки, чи активізації ролі зелених фінансів, чи напрацювання рішень щодо вирішення проблем з відходами дасть змогу виявити не лише наслідки війни для громад, але і дозволить органам місцевого самоврядування бути спроможними протидіяти екологічним викликам, виконувати власні і делеговані повноваження, слугуватиме інформаційною базою прийняття рішень, розроблення стратегічних документів тощо.

Інформаційні джерела:

1. Мельник Г. «Зелена» економіка (досвід ЄС і практика України у світлі III і IV промислових революцій): підручник. Суми: Університетська книга, 2018. 463 с. URL: https://econ.biem.sumdu.edu.ua/wp-content/uploads/2023/04/Melnyk_Green_Economy.pdf

2. Колодійчук І. А., Куртяк М. Б. Соціально-економічні передумови переходу до зеленої економіки в регіонах України. *Регіональна економіка*. 2024. №2. С.67-75.
3. Жук П.В. Територіальний розвиток, природне довкілля, економіка: наукові розвідки: монографія. Львів, 2023. 257 с.
4. Екологічні наслідки війни в Україні та перспективи зеленої реконструкції. ОЕСР: сайт. 2022. URL: <https://www.oecd-ilibrary.org/environment/a7bd20e4-uk>

КЛАСИФІКАЦІЯ НАУКОВОГО ІНСТРУМЕНТАРІЮ ОЦІНКИ ФІНАНСОВОГО СТАНУ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Галайко А.Є., здоб. ВО
Лисак Г.Г., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

У сучасних умовах господарювання стійкий фінансовий стан суб'єктів господарювання обумовлюється їхньою здатністю залучати фінансові ресурси та виконувати прийняті фінансові зобов'язання перед різними кредиторами та інвесторами. Крім того, він залежить від основних його фінансових характеристик. А саме – від ліквідності, платоспроможності, фінансової незалежності, рентабельності та ділової активності.

Наразі, фінансова стабільність оцінюється на основі показників фінансової незалежності та забезпеченості низьколіквідних активів джерелами їх формування. Разом з тим, ці показники не дають повну характеристику фінансовому стану, відповідно до наявним визначенням.

Крім даного підходу, в практиці оцінку фінансового стану здійснюють за допомогою інтегрального показника, побудованого на основі методів множинного дискримінантного аналізу або експертних оцінок. Але, на нашу думку, ці підходи мають свої недоліки.

Так, змістовна інтерпретація інтегрального показника найчастіше неможлива. А це, в свою чергу, ускладнює його використання в аналізі та прийнятті управлінських рішень. Крім того, різноманіття дискримінантних моделей свідчить про недостатню якість отриманих статистичних результатів.

Дослідження існуючих класифікацій наукового інструментарію аналізу фінансового стану виявило відсутність чітких ознак, граничну спільність виділених груп методів та інші недоліки. Так, досить часто пропонується класифікація інструментарію економічного аналізу загалом, але з оцінки фінансового стану підприємства. В інших випадках використовується еволюційний підхід або вирізняються досить широкі класи. Вважаємо, існуючі класифікації не дозволяють досліджувати переваги та недоліки всіх підходів та методів оцінки фінансового стану.

Узагальнення думок науковців з цього питання, дало змогу запропонувати класифікацію наукового інструментарію оцінки фінансового

стану за певними ознаками. Пропонуємо наступний варіант класифікації наукового інструментарію оцінки фінансового стану:

- за типом вихідних даних (якісні, кількісні, змішані);
- за характером вихідних даних (нефінансові, фінансові, змішані);
- за типом показників (абсолютні, відносні);
- залежно від ступеня інформативності способу перетворення вихідних даних (просте порівняння абсолютних показників, аналіз абсолютних коефіцієнтний аналіз);
- за орієнтацією у часі (ретроспективні, прогнозні);
- за характером моделі, на якій заснований метод (статичні та динамічні);
- за ступенем охоплення різних аспектів діяльності (балансові, комплексні);
- за системністю (прості, інтегральні);
- залежно від наявності змістовного обґрунтування інтегрального показника (змістові, формальні);
- за характером інтегрального показника (рангові, бальні та континуальні);
- за способом визначення системи показників, їх ваги та функції інтегрального показника (експертно-нормативні, групові рейтингові, статистичні методи факторного моделювання);
- за видом інтегральної функції (лінійні методи, методи відстаней).

Вважаємо, визначені групи розкривають сутність методик і дозволяють чітко представляти їхні переваги та недоліки. Вважаємо, такий підхід сприятиме розробці більш науково обґрунтованих та якісних методів оцінки фінансової спроможності.

В ході дослідження нами були визначені певні переваги та недоліки основних груп інструментів оцінки фінансового стану. Так, перевагою абсолютних методів були визначені їхні мінімальні обчислення. Тоді як їхнім недоліком є неможливість оцінки основних його фінансових характеристик та їхньої динаміки.

Щодо коефіцієнтного підходу, - він дозволяє оцінити рівень фінансових характеристик та їх динаміку. Класичний підхід до оцінки платоспроможності та фінансової стійкості полягає в аналізі фінансових коефіцієнтів ліквідності та стійкості, що розраховуються на основі балансу. Однак, головним недоліком даного підходу – статичний характер показників, що використовуються в алгоритм розрахунку.

Крім того, наразі, нормативні обмеження коефіцієнтів необґрунтовані. Саме це обумовлює не тільки їх різноманітність, але й їхню невідповідність статистичним даним. Дослідження показують, що є певна суперечність між стандартними нормативами та результатами статистичних досліджень.

Вивчення офіційних методиках різних років показало, що неодноразово робилися спроби доповнити статичні класичні показники характеристиками оборотності і рентабельності. Ці методики були по суті досить прості, однак не давали можливості отримати однозначні висновки у разі протиріч між різними показниками.

Цей недолік мінімізується в інтегральних методах. Наразі, в практиці використовують різні способи інтегрування, кожен з яких має свої переваги та недоліки. Найчастіше використовують систему балів залежно від значень тих чи інших показників, а інтегрування полягає лише у підсумовуванні цих балів. Інший спосіб – усереднення нормованих показників. Однак і першому, і в другому разі існують недоліки: відсутність обґрунтування нормативів та вибору ваг; не враховується взаємозалежність показників при формуванні інтегрального показника.

Проблема нормативних значень певним чином вирішується у групових (рейтингових) методах. Їх основна перевага - відсутність потреби у нормативах. Однак, вони дозволяють встановити груповий рейтинг підприємства, але не рівень його фінансового стану. І це – головний недолік даних методів. Може вийти так, що всі обрані підприємства неплатоспроможні, тоді метод покаже лише хто з них менш неплатоспроможний. Найчастіше в практиці використовують метод суми місць (рангів) та метод відстаней. Кожен із цих методів має формальне обґрунтування, проте всі визначені недоліки зберігаються і в них.

Більш обґрунтованим для отримання інтегрального показника є використання статистичних методів. Їх загальними недоліками є певна проблема репрезентативності вибірки та лінійний характер моделей. Бо саме вони обмежують можливості обліку складних залежностей.

Головною перевагою якісних методів є здатність виявляти передумови погіршення фінансового стану до того, як відбулися кількісні зміни у звітності. Однак, на практиці, фахівці, використовуючи ці методи часто зловживають методом експертних оцінок щодо значимості тих чи інших якісних чинників, системою присвоєння балів тощо. Крім того, майже в будь-якій якісній методиці доводиться використовувати кількісні параметри. А це суттєво зменшує наукова обґрунтованість отриманих висновків.

Виходячи із результатів аналізу переваг та недоліків інструментарію оцінки фінансового стану, вважаємо доцільним перехід від незв'язаної сукупності показників до системи показників, що формуються за єдиним принципом.

Нами пропонується удосконалити методику оцінки поточного фінансового стану, що базується на трикомпонентному показнику типу фінансової ситуації шляхом об'єднання її з нормативно-коефіцієнтним підходом. На нашу думку, система показників, що має бути використана, вирішить проблему кількісного і якісного різноманіття показників фінансового стану.

Такий підхід ґрунтується на можливості характеризувати ліквідність активів та терміновість погашення зобов'язань на якісному рівні, незалежно від того, відомо чи немає значення відповідного кількісного вимірника. Виходячи з цього, розраховуються показники ліквідності балансу як відношення між відповідними групами активів та пасивів. Обґрунтовується необхідність і достатність розрахунку показників забезпеченості як співвідношень лише між накопиченими у наростаючому підсумку по зменшенню або зростанню

ліквідності та терміновості активами та пасивами. Кожна накопичена група активів порівнюється з кожною накопиченою групою пасивів, що дозволяє виявити, якою мірою і чим забезпечені активи чи пасиви. Таким чином формується саме система показників забезпеченості, а не сукупність незалежних показників.

Вважаємо, методика, що пропонується, дасть можливість отримувати характеристику ліквідності активів та терміновості погашення зобов'язань на якісному рівні незалежно від того, відомо чи немає значення відповідного кількісного вимірника.

На нашу думку, запропонований підхід дозволить отримати наукове обґрунтоване загальне уявлення про фінансовий стан підприємства та його динамку.

ОСОБЛИВОСТІ СПЛАТИ ПДВ В УМОВАХ ДІЇ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Ганзюк С.М., канд. екон. наук, доц.

Зотік В., здоб. ВО

Луценко К., здоб. ВО

Дніпровський державний технічний університет

Податки є найважливішою групою доходів державного бюджету та відіграють суттєву роль для існування самої країни. Податки являють собою обов'язкові платежі фізичних та суб'єктів підприємництва до центрального і місцевого бюджетів у порядку і на умовах згідно законодавства. Усі податки та збори в Україні, як відомо, розподіляються на загальнодержавні та місцеві. До загальнодержавних відносяться: податок на прибуток підприємств; податок з доходів фізичних осіб та військовий збір; єдиний соціальний внесок; податок на додану вартість; акцизний збір; екологічний податок; орендні платежі. Основними місцевими податками та зборами є наступні: податки на нерухоме майно; єдиний податок; податок з паркомісця; туристичний збір [1].

Війна на території України зумовила внесення змін до Податкового Кодексу з метою адаптації до нової економічної реальності. Однією з особливостей стало оподаткування ПДВ для платників єдиного податку третьої групи за ставкою 2% від доходу. Зміни щодо ПДВ також стосувалися і стимулювання збільшення підтримки Збройним Силам України, іншим воєнізованим формуванням, у тому числі підрозділам територіальної оборони [2]. Внаслідок внесення змін до Кодексу передбачено, що протягом дії правового режиму воєнного стану не вважаються використаними в неоподатковуваних ПДВ операціях або операціях, що не є господарською діяльністю, товари, придбані в оподатковуваних ПДВ операціях, але знищені (втрачені) внаслідок дії обставин непереборної сили [2]. Це означає, що у випадку знищення або втрати майна, відсутній обов'язок нарахування «умовних» податкових зобов'язань з ПДВ, а також зберігається право на

використання податкового кредиту, сформованого при придбанні знищеного або втраченого майна.

Відповідно до статті 193 ПКУ [3] ставки податку встановлюються від бази оподаткування в таких розмірах: 20 %, 14% по операціях з постачання на митній території України та ввезення на митну територію України сільськогосподарської продукції; 7% по операціях з: постачання на митній території України та ввезення на митну територію України лікарських засобів, медичного обладнання, постачання послуг із показу (проведення) театральних, оперних, балетних та ін; 0 % по операціях з вивезення товарів за межі митної території України у митному режимі експорту, у митному режимі безмитної торгівлі, у митному режимі вільної митної зони; з постачання товарів для заправки або забезпечення морських суден, повітряних суден, космічних кораблів, космічних ракетних носіїв або супутників Землі, для заправки (дозаправки) або забезпечення наземного військового транспорту чи іншого спеціального контингенту Збройних Сил України та ін. [3].

В таблиці 1 подано інформацію щодо зміни питомої ваги ПДВ в структурі доходів бюджету України за останні три роки.

Таблиця 1 – ПДВ в структурі доходів бюджету у 2021-2023 рр. [4]

Рік	Податок на додану вартість з вітчизняних товарів, млн. грн.	% в структурі доходів бюджету	Податок на додану вартість з іноземних товарів, млн. грн.	% в структурі доходів бюджету
2021	155 775	12%	38 0714	29%
2022	213 948	12%	25 3053	14%
2023	214 639	8%	36 6158	13%

Як видно з таблиці 1, в структурі доходів бюджету України питома вага ПДВ за останні три роки зменшилася з 12% у розмірі 155,7 млрд грн у 2021 році грн до 8% у розмірі 214,6 млрд грн на кінець 2023 р. Частина ПДВ з іноземних товарів в також скоротилася з 29% до 13%. Варто зауважити, що в сумарні доходи бюджету з початком війни в зменшилися на 16,7% у 2022 р. і зросли на 18,2% у I півріччі 2023 р. відносно 2021 р. Суттєву частину доходів бюджету від початку війни почали формувати іноземні офіційні гранти до загального фонду бюджету та благодійні пожертви до спеціального фонду бюджету. За січень-червень 2023 року останні два джерела поповнили бюджет майже на 600 млрд грн [5].

Надходження від ПДВ з вироблених в Україні товарів в 2023 р. реально зменшилися на 36%. ПДВ на імпорتنі товари дав до бюджету на 41,2% менше (реально), ніж у 2021 р., хоча вартісні обсяги імпорту товарів у доларах США майже не змінилися. Основними чинниками такого стану є слабке митне адміністрування й запровадження пільг з ПДВ для енергоносіїв, енергетичного обладнання та товарів військового призначення [5].

Зрозуміло, що в умовах викликів до закінчення війни державні фінанси України залишатимуться в скрутному стані, оскільки держава не має можливості збільшувати обсяги податкових вилучень без завдання шкоди економіці. В післявоєнний період перед країною об'єктивно постане питання нарощування бюджетних доходів, з огляду на потреби у ресурсах для відбудови та надання допомоги постраждалим.

Інформаційні джерела:

1. Система оподаткування в Україні та податкове законодавство. URL: <https://ank.odessa.ua/konsultatsii/opodatkuvannya-v-ukrayini/>
2. Зміни в оподаткуванні ПДВ під час воєнного стану. URL: <https://www.integrites.com/uk/publications/changes-regarding-vat-taxation-during-the-martial-law/>
3. Податковий кодекс України: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>
4. Офіційний сайт Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/income/2021/>;
5. Траєкторія доходів бюджету під час війни. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/08/24/703550/>

ПЕРЕВАГИ ТА НЕДОЛІКИ ЗАСТОСУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЇ БЛОКЧЕЙН БАНКІВСЬКИМИ УСТАНОВАМИ

Глущенко І.А., здоб. ступ. PhD

Державний біотехнологічний університет

Блокчейн є принципово новою технологією, що вже здійснила помітний вплив на фінансовий сектор. І хоча погляди дослідників різняться стосовно масштабу її впливу, однак не має підстав заперечувати, що вона має значний потенціал. Його можна визначити як децентралізований, розподілений каталог, який призначений для керування смарт-контрактами, а також надає можливість відстежувати записи та управляти ними, автоматизувати платіжні додатки, ланцюжок постачань та інші транзакції. Технологія підтримує запис фактично в режимі реального часу, що реплікується між мережею учасників і є незмінним [1].

Особливе значення блокчейн має для банків, відкриваючи для них як нові можливості, так і створюючи нові ризики, які у окремих роботах названо екзистенційними. На рисунку 1 представлено розподіл ринкової вартості інвестицій у блокчейн за секторами економіки, з якого видно, що на банківську сферу припадає майже 30% від їх загального обсягу. Напрями, за якими банки використовують цю технологію, наведено на рисунку 2.

Серед важливих переваг використання блокчейн для банків слід зазначити спрощення та підвищення ефективності процедури реконсиляції. Вона передбачає перевірку виконання переказів із застосуванням принаймні трьох визначених платіжною системою показників. На сьогоднішній день найбільше часу та витрат необхідно у разі потреби обміну інформацією між

Рис. 1. Розподіл ринкової вартості інвестицій у блокчейн за секторами економіки

Джерело: побудовано автором за даними джерела [2; 5].

Рис. 2. Напрями використання блокчейн банками

Джерело: побудовано автором за даними [3; 5].

банками, а також у процесі транскордонних переказів. В свою чергу, блокчейн здатний суттєво пришвидшити подібні операції, а також значно зменшити витрати на їх здійснення [4-7].

Узагальнюючи основні переваги впровадження нових технологій для банків, можна сформулювати наступний перелік:

- спрощення та підвищення ефективності процедури реконсиляції;
- забезпечення конфіденційності та прозорості;
- скорочення операційних витрат (через скорочення кількості працівників та банківських відділень);
- автоматизація процесів;
- незалежність від системи SWIFT-переказів.

Серед недоліків варто виокремити:

- високі витрати на упровадження технології, оплату праці висококваліфікованих фахівців (розробників та спеціалістів), а також на навчання персоналу;
- високі вимоги до необхідного для технології обладнання;
- ризики, що пов'язані із забезпеченням кібербезпеки;
- необхідність обробки великих масивів даних;
- високі енерговитрати [4-7].

Для клієнтів банків переваги від упровадження блокчейн зводяться до підвищення конфіденційності, прозорості, швидкості проведення операцій та зниження їхньої вартості. Ризики для клієнтів пов'язані, передусім, з імовірністю хакерських атак та шахрайства.

Зауважені вище переваги та недоліки для банків стосуються тих ситуацій, коли блокчейн упроваджується у діяльність самих банківських установ. Однак ця технологія розвивається і поза межами банківської системи, утворюючи для банків значні ризики, які вище було названо екзистенційними. Серед основних з таких ризиків – втрата клієнтів через розвиток децентралізованих фінансів. Наприклад, для отримання кредиту у банках можуть виставлятися завищені вимоги до кредитної історії клієнтів або застави. В системі децентралізованих фінансів вимоги, зазвичай, значно нижчі, що дозволяє частці населення, яка не має доступу до банківських послуг, отримувати альтернативні шляхи доступу до коштів. При цьому відсоток, під який надається такий кредит, є нижчим.

Інформаційні джерела:

1. Піхоцька О. М., Процик О. С. Вплив технологічних інновацій на ринок фінансових послуг. *Scientific notes of Lviv University of Business and Law*. 2023. № 38. С. 320–330. URL: <http://dx.doi.org/10.5281/zenodo.8391140>
2. Shewale R. Blockchain statistics of 2024 (Market size & users). *Demandsage*. URL: <https://www.demandsage.com/blockchain-statistics/>
3. Why are banks adopting blockchain technology? *Appinventiv*. URL: <https://appinventiv.com/blog/blockchain-in-banking/>
4. Романовська Ю., Складанюк М. Діджиталізація банківського сектору в умовах пандемії. *Економіка та суспільство*. 2022. № 36. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-36-4>
5. Глущенко І.А. Вплив blockchain на фінансовий сектор: перспективи та виклики майбутнього. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 9. С. 102–107 DOI: <https://doi.org/10.32702/2306-6814.2024.9.102>
6. Ставерська Т.О., Глущенко І.А., Лисак Г.Г. Фінансові технології (fintech) та їх вплив на цифрову економіку. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 12(26). С. 315–326. URL: <http://perspectives.pp.ua/index.php/nts/article/view/7007/7047>. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12\(26\)-315-326](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12(26)-315-326)
7. Ставерська Т.О., Лисак Г.Г., Приходько В.О. Фінтех і майбутнє фінансових послуг: інновації у фінансовому секторі. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. № 10. С. 74–79. URL: <http://efp.in.ua/uk/journal-item/357>

ГРОШОВІ НАДХОДЖЕННЯ ВІД ФІНАНСОВИХ ІННОВАЦІЙ ЯК ОДИН ІЗ КЛЮЧОВИХ ФАКТОРІВ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Горох О.В., канд. екон. наук, доц.

Котельнікова О.О., здоб. ВО

Державний біотехнологічний університет

Новітні тенденції функціонування фінансового сектору економіки визначаються темпами та ефективністю впровадження фінансових інновацій (нових фінансових інструментів), що впливають на поведінку всіх без винятку учасників фінансових операцій.

Інноваційні фінансові інструменти є частиною фінансової інновації та частиною системи фінансового інструментарію. Що стосується системи фінансового інструментарію, то очевидно, що серед існуючого переліку фінансових інструментів далеко не всі з них можна вважати інноваційними. В цілому інноваційним інструментом можна вважати новий практичний засіб, який розробляється, впроваджується та реалізується для задоволення нової або покращення вже існуючої потреби. Таким чином, інструмент стає інноваційним тоді, коли він починає задовольняти нову потребу (або краще задовольняти стару потребу) порівняно з аналогічними засобами, а перестає бути інноваційним тоді, коли створюється інший засіб, що починає задовольняти потребу краще [1].

Фінансова інновація – це нові фінансові інструменти та фінансові технології [3].

До нових (відносно) фінансових інструментів належать брокерські рахунки управління готівкою, облігації, забезпечення пулом іпотек, процентні свопи, конвертовані облігації з правом дострокового погашення, звільнені від податку облігації з плаваючою ставкою і ще багато інших.

Як вважають експерти, інновації, що з'явилися останнім часом, створюють на фінансових ринках атмосферу невизначеності, невпевненості, нервозності, що підвищує нестабільність і можливість різких коливань, особливо на ринках держав, що розвиваються, і країн з перехідною економікою.

Дуже важко зрозуміти різницю між інноваціями, що являють собою справді якісний стрибок у мисленні, і тими, що визначають новий поворот у використанні відомих технологій.

Процес розроблення нових фінансових інструментів і операційних схем (нових фінансових технологій) має назву фінансовий інжиніринг.

З погляду практики фінансовий інжиніринг охоплює багато різних сфер. Основними з них є: фінанси акціонерних компаній; торгівля; управління довгостроковими і короткостроковими вкладеннями грошових коштів; управління ризиками.

Розглядаючи економічну сутність фінансових інновацій як ринкового товару, слід урахувати обов'язковість продажу або реалізації інноваційного фінансового продукту на ринку фінансових інновацій.

В умовах ринку як системи економічних відношень купівлі-продажу товарів, у рамках якого формуються попит, пропозиція і ціна, основними компонентами інноваційної діяльності виступають новації, інвестиції та нововведення. Новації формують ринок новацій, інвестиції – ринок капіталу (інвестицій), нововведення – ринок інновацій [2].

Специфіка інноваційної діяльності у фінансовій сфері, монополія на інтелектуальну власність зумовили фактично закритість ринку новацій, а відсутність необхідності значних ресурсів на їх розроблення – практично відсутність ринку інвестицій.

Отже, під ринком фінансових інновацій розуміємо ринок, де взаємодіють економічні суб'єкти, які прагнуть забезпечити ефективне управління фінансовими ресурсами та ризиками, пред'являють попит і здійснюють пропозицію інноваційних фінансових продуктів та інструментів.

Ринок фінансових інновацій є синергією фінансового й інноваційного ринків. Фінансовий ринок визначає його структуру, цільову спрямованість і функціональність, інноваційний – форму економічних відносин та об'єкти ринку, якими виступають фінансові інновації як результат інтелектуальної діяльності. Інноваційність фінансового ринку дозволяє виділити ринок фінансових інновацій як самостійний сектор загального фінансового ринку. Ця самостійність обумовлена особливим місцем ринку фінансових інновацій у загальній системі фінансового ринку.

За масштабом ринки фінансових інновацій можуть бути міжнародними і національними.

Здатність функціонування інноваційних продуктів на ринку закріплюється національним законодавством та регламентується через введення нових або внесення змін до чинних нормативно-законодавчих актів.

Важливою рисою ринку фінансових інновацій є темпи його розвитку. Темпи зростання обсягу реалізації фінансових інновацій завжди випереджають темпи зростання реалізації фінансового активу відповідної ланки фінансового ринку. Це викликається дією двох факторів: стимулюючою роллю фінансової інновації в бізнес-процесах і дією конкуренції на фінансовому ринку. Проте сьогодні темпи зростання, зокрема на національних ринках, настільки малі, що це не дозволяє говорити про інновації як домінуючий фактор розвитку фінансово-кредитної сфери.

Інформаційні джерела:

1. Горох О.В., Остапенко Р.М. Забезпечення сталого розвитку та продовольчої безпеки на засадах інноваційності. Фінансова архітектура та сценарії конкурентних моделей розвитку: тези доповідей Міжнар. наук.-практ. конф., 17 листопада 2023 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2023. С. 122-124. <https://biotechuniv.edu.ua/nauka/konferentsiyi/>
2. Горох О.В. Фінансовий механізм забезпечення повосенного відновлення та сталого розвитку економіки. Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід: матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 19 травня 2023 р. Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2023. С. 72.
3. Дацій О.І. Розвиток інноваційної діяльності в агропромисловому виробництві України. К.: ННЦ ІАЕ, 2004. 428 с.

УДОСКОНАЛЕННЯ ФІНАНСОВО-БЮДЖЕТНИХ ВІДНОСИН ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Гуторова О.О., канд. екон. наук, доц.
Гуляницька В.С., здоб. ВО
Державний біотехнологічний університет

Удосконалення фінансово-бюджетних відносин щодо розвитку сільських територій на державному, регіональному та місцевому рівні є найважливішою умовою сталого розвитку сільських територій.

На сьогодні однією з найгостріших проблем у бюджетній сфері є саме недостатній рівень власних доходів місцевих бюджетів.

Успішне функціонування сільських територіальних громад багато в чому залежить від допомоги вищих бюджетів. Показник щодо субвенцій значно перевищує інші джерела фінансових надходжень, що зумовлено передачею на регіональний та місцевий рівень низки державних повноважень. У результаті має місце залежність регіональної та місцевої освіти від дотацій та від субвенцій при виконанні делегованих йому повноважень [1, 3].

Тому необхідно розробити такий механізм вирівнювання бюджетної забезпеченості, який був би спрямований на підвищення самодостатності та самозабезпеченості місцевих бюджетів.

Для ефективного поєднання різних форм фінансової підтримки села бюджетами всіх рівнів потрібний комплексний територіальний підхід. Необхідно чітко вибудувати фінансові відносини, включаючи порядок надання міжбюджетних трансфертів на рівні область-район-поселення, розробити зрозумілі критерії надання фінансової допомоги. Саме на рівні район-поселення має залишатися більша частина надходжень від податку на доходи фізичних осіб. Це буде тим стимулом, що дозволить у сільській місцевості створювати нові виробництва та робочі місця, підтримувати мале та середнє підприємство на селі. За сільськими поселеннями слід закріпити й додаткові джерела доходів [2].

Для збалансованості місцевих бюджетів необхідно забезпечити відповідність обсягу діючих видаткових зобов'язань реальними джерелами доходу та джерелами покриття дефіциту бюджету, якими у найближчій перспективі стануть пріоритети у сфері нарощування податкових доходів на основі залучення та підтримки приватних інвестицій у процес модернізації існуючих та створення нових виробництв, стимулювання інноваційної діяльності; підвищення на цій основі продуктивності праці; підтримці розвитку малого та середнього бізнесу; скорочення неефективних податкових пільг, покращення податкового адміністрування тощо.

Необхідно сконцентруватися на мобілізації вже наявних джерел місцевих доходів: підвищення збирання податків та збільшення неподаткових надходжень, провести роботу з повноцінного та достовірного обліку та інвентаризації майна на рівні органів місцевого самоврядування, у тому числі земельних ділянок. Це може швидко дати помітний ефект.

Головними завданнями податкової політики на місцевому рівні на найближчу перспективу є формування стійкої власної доходної бази та створення стимулів щодо її нарощування. При цьому має зберегтися помірно податкове навантаження на підприємців для залучення нових інвесторів та збільшення інвестицій.

Основою сталого розвитку сільських територій є розвиток економіки, який потребує набору ефективних інструментів розвитку, де найважливіша роль відводиться інноваційно-інвестиційному розвитку сільських територій, у тому числі на основі розробки пілотних економічних проектів, що мають стратегічне значення для розвитку сільських територій [3].

Основними завданнями державної підтримки інноваційної діяльності на рівні сільських територій є забезпечення раціонального поєднання механізмів державного стимулювання суб'єктів інноваційної діяльності та ринкових механізмів, реалізація інституційної, ресурсно-кредитної, податково-бюджетної політики, спрямованої на:

- інтеграцію наявних у галузі наукових та виробничих ресурсів та концентрацію їх на пріоритетних напрямках розвитку реального сектору економіки;

- перехід підприємств та організацій реального сектора економіки на режим сталої інноваційної активності;

- підтримку розробок у сфері високих технологій з метою виробництва на їх основі товарів та послуг та виходу на внутрішні та зовнішні ринки, розширення міжнародної інтеграції, створення умов для залучення інвестицій на ринок інноваційного капіталу;

- забезпечення умов для формування привабливості інноваційного простору сільських територій шляхом створення інноваційної інфраструктури;

- залучення до економічного та цивільно-правового обігу інтелектуальної власності та результатів інтелектуальної діяльності [3,4].

Запропонований комплексний підхід дає змогу ефективно поєднувати різні рівні та джерела фінансової підтримки розвитку сільських територій: національні проекти у сфері сільського господарства, охорони здоров'я, освіти та житлового будівництва; державні цільові програми; регіональні цільові програми; коштів населення, які забезпечать найбільш ефективно використання потенціалу зовнішньої підтримки та саморозвитку сільських територій.

Інформаційні джерела:

1. Гончарук Я., Жук І. Методологія визначення фінансової стійкості регіону. *Ринок цінних паперів України*. 2012. №3-4. С. 9-12.

2. Дем'янчук О. І. Особливості формування доходів місцевих бюджетів України в умовах бюджетно-податкових змін. *Наукові записки Національного університету «Острозька академія», серія «Економіка»*. 2016. Випуск 1(29). С. 95-99.

3. Пальчук В. Місцеві бюджети в умовах фінансової децентралізації. *Україна: події, факти, коментарі*. 2017. № 6. С. 41-51.

4. Щербань О. Д. Напрями удосконалення формування доходів місцевих бюджетів. *Вісник економіки транспорту і промисловості*. 2016. С. 74-79.

НАПРЯМИ ПІДВИЩЕННЯ ЕФЕКТИВНОСТІ УПРАВЛІННЯ ДЕБІТОРСЬКОЮ ЗАБОРГОВАНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА

Євдокімова М.О., канд. екон. наук, доц.
Марченко С.В., здоб. ВО
Державний біотехнологічний університет

Ринкові умови, зумовлені неспокійною політичною обстановкою, накладають велике навантаження на підприємства щодо боротьби за виживання та конкуренцію. Тому розроблення ефективного управління дебіторською заборгованістю є одним із ключових напрямів у вирішенні завдань підприємства з позиції забезпечення належного рівня фінансової безпеки та досягнення позитивних результатів у фінансовому оздоровленні.

Основне поняття про дебіторську заборгованість визначає Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 10 «Дебіторська заборгованість», згідно з положенням дебіторська заборгованість – це сума заборгованості дебіторів на певну дату, дебітори – це юридичні і фізичні особи, які внаслідок подій заборгували підприємству певні суми грошових коштів або інших активів. Багато авторів визначають дебіторську заборгованість як суму боргів юридичних та фізичних осіб підприємству в безготівковій та готівковій формах, що виникає внаслідок господарських операцій, які відбулися в результаті минулих подій та підлягають погашенню у майбутньому [1].

Система управління дебіторською заборгованістю підприємства являє собою частину загального управління оборотними активами та маркетингової політики підприємства, яка спрямована на розширення обсягу реалізації продукції і полягає в оптимізації загального розміру цієї заборгованості, забезпеченні своєчасної її оплати.

Управління дебіторською заборгованістю, в першу чергу, спрямоване на прискорення розрахунків та підвищення їх ефективності, а також підвищення ліквідності активів та зростання платоспроможності підприємства. Для цього підприємствам необхідно використовувати різні методики комплексного аналізу дебіторської заборгованості та володіти методикою обґрунтування наданих знижок, можливих часових меж прийнятної відстрочки платежу [2].

Основними завданнями управління дебіторською заборгованістю є: систематизація і аналіз інформації про покупців, замовників та інших дебіторів підприємств; моніторинг розміру та структури дебіторської заборгованості покупців, замовників та інших дебіторів за відвантаженою продукцією та надані послуги; забезпечення високої швидкості обороту дебіторської заборгованості, що дає змогу скоротити потребу завдяки раціональному використанню; виявлення величини впливу дебіторської заборгованості на прибуток поточну платоспроможність, ліквідність активів підприємства; забезпечення оптимального співвідношення між платоспроможністю і рентабельністю шляхом утримання відповідної структури оборотних активів; виявлення умов, які призводять до зниження ефективності діяльності підприємства; захист від інфляції; контроль за заборгованістю у якій строк сплати ще не настав та

заборгованістю не сплаченою в строк; розроблення можливих варіантів рефінансування дебіторської заборгованості; зростання обсягів продажу шляхом надання комерційного кредиту що забезпечить зростання прибутку; надання рекомендацій відносно зменшення кількості неплатоспроможних покупців; підвищення конкурентоздатності за допомогою від термінування платежів.

Загальна схема управління дебіторською заборгованістю складається з етапів які пов'язані між собою, а саме:

1. Аналіз та оцінка поточного стану дебіторської заборгованості.
2. Вибір кредитної політики підприємства.
3. Визначення можливої суми оборотного капіталу, спрямованого в дебіторську заборгованість за кредитом.
4. Комплексний підхід до оцінки покупців.
5. Розроблення заходів з управління дебіторською заборгованістю, це формування кредитного рейтингу клієнтів; класифікації дебіторської заборгованості за видами; оцінка обертання дебіторської заборгованості; реструктуризації дебіторської заборгованості.
6. Використання сучасних форм рефінансування дебіторською заборгованістю: факторинг; кліринг; форфейтинг; облік векселя; аутсорсинг; реструктуризацію заборгованості.
7. Моніторинг та контроль дебіторської заборгованості.

До заходів які сприяють реалізації політики управління дебіторською заборгованістю можна віднести: використання різних систем розрахунків, залучення більшого числа споживачів з метою мінімізації ризику несплати; надання знижок на продукцію, яка не користується попитом серед споживачів; активізація роботи зі стягнення простроченої частини дебіторської заборгованості.

Дуже важливим напрямком в управлінні дебіторською заборгованістю, який спрямований на зменшення дебіторської заборгованості є підвищення рівня контролю шляхом впровадження на підприємстві спеціальних відділів, які б відповідали за стан дебіторської заборгованості у процесі усього циклу діяльності підприємств. У процесі управління дебіторською заборгованістю важливим виступає взаємозв'язок із маркетинговою службою підприємства. Основним завданням маркетингової служби є розроблення необхідних пропозицій для фінансового департаменту щодо роботи з дебіторами.

Організація роботи із впровадженням вищезазначених заходів дасть підприємствам змогу бути конкурентними в умовах ринку та уникнути ризиків які пов'язані із простроченням та неповерненням дебіторської заборгованості, забезпечити економічну безпеку на довгострокову перспективу.

Інформаційні джерела:

1. Момот Т.В. Фінансовий менеджмент: навч. посіб. / Т.В. Момот, В.О. Безугла, Ю.О. Тараруєв. К.: Центр учбової літератури, 2011. 712 с.
2. Фісуненко П.А., Літовченко С.В. Покращення управління дебіторською заборгованістю сучасних підприємств. *Економічний простір*. 2013. № 75. С. 250–262.

ВИКЛИКИ ОЦІНЮВАННЯ НЕМАТЕРІАЛЬНИХ АКТИВІВ

Єременко А.В., канд. екон. наук, докторант

Державна навчально-наукова установа «Академія фінансового управління»

Оцінювання нематеріальних активів є найскладнішим завданням з усіх видів оцінювання. Оцінювачі повинні орієнтуватися в різних сферах, включаючи труднощі з оцінюванням нематеріальних активів, відсутність ринкових даних, мінливі ринкові умови та різні підходи до оцінювання. На відміну від фізичних активів, нематеріальні активи не є матеріальними, і їх вартість нелегко визначити. Серед нематеріальних активів компанії можуть бути її бренд, інтелектуальна власність, відносини з клієнтами та людський капітал. Ці активи мають вирішальне значення для успіху бізнесу та можуть значно вплинути на його ефективність. Однак вимірювання їх вартості не є простим процесом. Однією з проблем оцінювання нематеріальних активів є те, що їх непросто підрахувати кількісно. На відміну від фізичних активів, нематеріальні активи не мають фіксованої вартості. Їх вартість залежить від їх внеску в загальну ефективність бізнесу. Наприклад, бренд компанії може коштувати мільйони доларів, але ця вартість не відображається у її фінансовій звітності. Через це підприємствам важко точно оцінити вартість своїх нематеріальних активів. Інша проблема оцінювання нематеріальних активів полягає в тому, що їх вартість є суб'єктивною. Вартість нематеріального активу залежить від його оцінювання ринком і бізнесом. Наприклад, бренд компанії може коштувати для бізнесу більше, ніж його фактична ринкова вартість. Це ускладнює точне визначення справедливої вартості нематеріальних активів [1].

Нематеріальні активи, на відміну від своїх матеріальних аналогів, не мають фізичної субстанції. Ці активи отримують свою вартість від нефізичних атрибутів, таких як інтелектуальна власність, впізнаваність бренду, відносини з клієнтами та запатентовані технології. Приклади нематеріальних активів включають патенти, авторські права, торгові марки, комерційні секрети, гудвіл і програмне забезпечення. На відміну від фінансової звітності та матеріальних активів, не існує стандартизованого методу оцінювання нематеріальних активів. Використовуються різні підходи, включаючи витратний, порівняльний та дохідний, але вони часто потребують адаптації відповідно до особливостей кожного нематеріального активу. Оцінювання нематеріальних активів значною мірою спирається на припущення та прогнози, що вносить суб'єктивність та невизначеність у процес. Оцінювання майбутніх грошових потоків, визначення терміну корисного використання активу та оцінювання ринкового попиту на певну марку – усе це суб'єктивні судження, які можуть вплинути на результат оцінювання. Збір надійних даних для оцінювання нематеріальних активів може бути складним завданням. Загальнодоступна інформація може бути обмеженою, а конфіденційні дані, які зберігаються компанією, можуть бути важкодоступними. Крім того, точність і надійність даних також може викликати занепокоєння, особливо при оцінюванні нових або унікальних нематеріальних активів [2].

«Цінність усмішки... Вона нічого не коштує, але створює багато». Ця цитата, яку приписують Дейлу Карнегі, охоплює проблеми оцінювання нематеріальних активів: їх важко визначити, ще важче виміряти, але вони стають дедалі важливішими для розуміння інвесторами ефективності та перспектив бізнесу. Нематеріальні фактори завжди були невід'ємною частиною оцінки бізнесу. Змінилося те, що самі сьгоднішні бізнес-моделі стали більш нематеріальними. Фактично, сьогодні бізнесу навряд чи потрібно володіти фізичними активами: офіси можна орендувати, інформацію обробляти та зберігати в хмарі, а логістику можна передати аутсорсингу. Для багатьох сучасних компаній найбільшою інвестицією є створення бренду, а не покупка основних засобів. Це робить завдання оцінювання набагато складнішим, але й набагато цікавішим. У минулому ринкові оцінки часто віддзеркалювали звітний баланс. Пошук акцій із низьким відношенням ціни до балансової вартості був хорошим показником потенційної угоди. Однак балансова вартість більше не є такою інформативною, оскільки багато нематеріальних активів відсутні в балансі, а деякі нематеріальні активи, які є на балансі, включаючи багато придбаних нематеріальних активів і гудвіл, дуже важко інтерпретувати [3].

Компанії з потужними нематеріальними активами часто володіють більшою стійкістю, інноваційними можливостями та ринковою позицією, що дозволяє їм перевершувати конкурентів у довгостроковій перспективі. Ці активи забезпечують основу для сталого зростання та прибутковості. Тепер інвестори та зацікавлені сторони визнають важливість нематеріальних активів і враховують їх, оцінюючи потенціал компанії для майбутнього успіху. Крім того, вартість нематеріальних активів виходить за межі фінансових показників. Вони сприяють загальній репутації компанії, іміджу бренду та сприйняттю клієнтів. Компанії з потужним портфелем нематеріальних активів часто розглядаються як лідери галузі, які залучають найкращі таланти, стратегічні партнерства та інвестиційні можливості [4].

Саме тому, нематеріальні активи відіграють фундаментальну роль у сучасній економіці та становлять значну частину вартості компаній. За оцінками, глобальна вартість нематеріальних активів зростає в десять разів за останні 25 років і досягла приблизно 74 трильйонів доларів США. Структура активів компаній відображає цю фундаментальну зміну. Бренди, дизайн і технології, а не фізичні активи, визначають здатність бізнесу розвиватися. Серед компаній у рейтингу S&P 500 нематеріальні активи становлять понад 90% їх вартості. Тим не менш, нематеріальні активи все ще стикаються з певними труднощами щодо їх використання у фінансуванні [5].

Таким чином, оцінювання нематеріальних активів є складним процесом, який вимагає ретельного розгляду та досвіду. Оцінювання бізнесу має виходити за рамки традиційного фокусування на матеріальних активах і охоплювати значний внесок нематеріальних активів у вартість компанії. Вирішуючи проблеми та враховуючи різноманітні міркування, компанії можуть отримати більш точне розуміння вартості своїх нематеріальних активів, сприяючи прийняттю обґрунтованих рішень і стратегічному плануванню на майбутнє.

Інформаційні джерела:

1. Challenges Of Valuing Intangible Assets. URL: <https://fastercapital.com/topics/challenges-of-valuing-intangible-assets.html#:~:text=Valuing%20intangible%20assets%20is%20a%20complex%20and%20challenging%20task.,conditions%2C%20and%20different%20valuation%20approaches.>
2. Valuing Intangible Assets: Challenges and Considerations in Business Valuation. URL: [https://rakeshnarula.com/valuing-intangible-assets-challenges-and-considerations-in-business-valuation/.](https://rakeshnarula.com/valuing-intangible-assets-challenges-and-considerations-in-business-valuation/)
3. The Importance of (and challenges with) Valuing Intangibles. URL: [https://www.ivsc.org/the-importance-of-and-challenges-with-valuing-intangibles/.](https://www.ivsc.org/the-importance-of-and-challenges-with-valuing-intangibles/)
4. The Rise of Intangible Assets: Exploring the Value of Assets without Physical Substance. URL: [https://etonvs.com/goodwill-impairment/assets-without-physical-substance/.](https://etonvs.com/goodwill-impairment/assets-without-physical-substance/)
5. Expert Consultative Group on Valuation of Intangible Assets. URL: [https://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/en/wipo_hl_ip_ge_23/wipo_hl_ip_ge_23_paper2.pdf.](https://www.wipo.int/edocs/mdocs/mdocs/en/wipo_hl_ip_ge_23/wipo_hl_ip_ge_23_paper2.pdf)

СУТНІСТЬ І ЗНАЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ ГРАМОТНОСТІ ТА ФІНАНСОВОЇ ІНКЛЮЗІЇ У ФОРМУВАННІ ФІНАНСОВОЇ КУЛЬТУРИ

Жилякова О.В., канд. екон. наук, доц.
Мельников Д.В., здоб. ВО
Державний біотехнологічний університет

Актуальність проблеми фінансової культури й грамотності існує не лише для України, а й практично для всіх країн світу. Більшість країн включила в національні стратегії соціально-економічного розвитку та фінансово-економічної безпеки питання економічної та фінансової грамотності, а серед восьми ключових компетенцій європейця було визначено підприємницьку й економічну грамотність.

Враховуючи, що фінансова грамотність є елементом загальної культури фінансових стосунків розробці програми підвищення фінансової грамотності повинно передувати дослідження взаємозв'язку фінансової культури, фінансової грамотності та фінансової інклюзії [1].

Фінансової грамотності населення є проявом фінансової культури. Вона стосується різноманітних моделей поведінки за відповідними напрямками управління особистими фінансами. Фінансова культура – це комплекс цінностей і стимулів, що встановлюють свідомість та поведінку людини у фінансовому середовищі. На її формування впливають доступність фінансових знань, традиції, цінності, норми суспільної етики і моралі щодо вирішення фінансових питань, принципи взаємодії та особливості комунікації між людьми. Ставлення до вирішення фінансових питань, очікування, фінансові звички, щоденні фінансові рішення є свідченням рівня фінансової культури населення. Фінансова культура суспільства, як багатогранне явище, складається з таких компонентів: податкова культура, культура споживання та розрахунків,

культура заощаджень та пенсійного забезпечення, культура благодійності, культура кредитування та управління боргами, культура управління ризиками та страхування, культура комунікацій, життя у громаді, захисту персональних даних, культура інвестицій та підприємництва, культура набуття фінансових знань, умінь та навичок.

За даними Світового банку, понад 100 країн світу займаються розвитком фінансової грамотності на засадах системного підходу. Серед країн, які приєдналися до Міжнародної мережі фінансової освіти ОЕСР, більше 40 країн упроваджують стратегію розвитку фінансової грамотності вперше, понад 20 – розробили та реалізують наступні видання. Розроблення стратегії розвитку фінансової грамотності – одна з ключових рекомендацій Ради ОЕСР для забезпечення системного, постійного та скоординованого підвищення фінансової обізнаності населення [2].

Фінансова грамотність – комплекс знань, вмінь, навичок, ставлення та поведінки людини, потрібних для ухвалення обґрунтованих фінансових рішень і для досягнення в результаті особистого фінансового добробуту [3].

Фінансова грамотність – поняття, що поєднує установки, знання та навички. Установки формують базис фінансової грамотності та визначають фінансову культуру, яка, в свою чергу, відображає фінансове мислення. Фінансове мислення формується на основі фінансової обізнаності, що базується на розумінні ключових фінансових понять та використанні цих знань та навичок для прийняття зважених фінансових рішень.

Фінансова інклюзія – це процес створення таких умов в державі, при яких всі верстви населення мають однакову можливість користуватися усіма фінансовими послугами та мати можливість отримати доступ до усіх фінансових продуктів та послуг.

В багатьох країнах світу фінансова інклюзія поряд із фінансовою стабільністю стає однією з основних цілей державного регулювання фінансової системи. Вона створює можливості для інклюзивного економічного зростання та підвищення загального добробуту країни та її громадян. Залучення до активного фінансового життя широкого кола різних суб'єктів, надає можливість формувати, оптимізувати та нарощувати ресурсну базу фінансових установ, посилювати прозорість фінансових потоків. Підвищення фінансової інклюзії позитивно впливає як на життя кожного громадянина, так і на економіку країни в цілому.

Особливої актуальності та уваги з боку держави, бізнесу, фінансових установ набуває фінансова інклюзія як драйвер економічного зростання набуває у період сучасної фінансово-економічної кризи. Повномасштабна агресія росії проти України зумовила погіршення економічної ситуації в країні, що негативно позначилося на добробуті населення. Згідно статистичних даних у вересні 2023 року понад 60% українців відчували погіршення свого економічного становища за останні пів року і лише 4% поліпшення.

Таким чином, розглянуті характеристики категорій фінансова грамотність, фінансова інклюзія, фінансова культура дозволяють встановити їх взаємозв'язок та ступінь впливу на стабілізацію фінансової країни в цілому та

статі підставою для наукового обґрунтування стратегії формування фінансової культури в українському суспільстві.

Інформаційні джерела:

1. Ставерська Т. О., Жилякова О. В., Лисак Г. Г. Теоретичне обґрунтування складових культури фінансових стосунків. *Український журнал прикладної економіки та техніки*. 2022. Т. 7. № 2. С. 323–229. URL: http://ujae.org.ua/wp-content/uploads/2022/11/ujae_2022_r02_a39.pdf DOI: <https://doi.org/10.36887/2415-8453-2022-2-39>
2. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy-fin-literacy>
3. OECD (2020), OECD Council Recommendation on Financial Literacy. URL: <https://legalinstruments.oecd.org/en/instruments/OECD-LEGAL-0461>

ЕТАПИ ОЦІНКИ ПЛАТОСПРОМОЖНОСТІ СТРАХОВИКА

Жилякова О.В., канд. екон. наук, доц.

Николаєнко О.А., здоб. ВО

Державний біотехнологічний університет

Важливою передумовою відновлення та зміцнення фінансової системи країни є зростання ролі страхових компаній як однієї з ключових ланок фінансово-кредитної системи.

Запорукою ефективного функціонування страхового ринку є фінансово надійні страховики, оскільки відсутність або низький рівень фінансової надійності суб'єкта господарювання призводить до його неплатоспроможності, а у кінцевому результаті і до банкрутства.

На страховому ринку України кількість страхових компаній починаючи з 2020 року істотно зменшилася. Так, загальна кількість страховиків на кінець 2023 року склала 101 компанію проти 210 на кінець 2020 року. Тенденція скорочення кількості страховиків продовжилася та загострилася у 2024 році. Так, за перше півріччя 2024 року з ринку пішли ще 11 страховиків та загальна кількість становила 90 страхових компаній. В більшості випадків вихід з ринку пов'язано зі застосуванням Регулятором страхового ринку заходів впливу у зв'язку з невідповідністю страховиків вимогам.

Загальноприйнятий підхід до визначення фінансової надійності страхової компанії наведений С.С. Осадцем. Фінансова надійність страховика – це спроможність страховика виконати страхові зобов'язання, прийняті за договорами страхування та перестрахування у випадку впливу несприятливих чинників [1]. Тому стійка фінансова надійність страхових операцій дає змогу страховикові виконати усі зобов'язання за будь-яких несприятливих обставин.

Фінансова надійність страхової компанії насамперед визначається її рівнем платоспроможності, який має підтримуватись постійно. Платоспроможність страховика – це об'єктивний показник його поточного фінансового стану шляхом його прогнозування в осяжному майбутньому.

На початку 2024 року введено в дію Закон України «Про страхування», який було прийнято ще у листопаді 2021 року на заміну Закону України «Про страхування» 1996 року. Новим законом встановлено вимоги щодо забезпечення платоспроможності страховика у відповідності до світової та європейської практики страхового ринку. Згідно цих вимог процес оцінки платоспроможності страховика складається з наступних етапів:

1. Розподіл складових власного капіталу на I, II, III рівні регулятивного капіталу.
2. Визначення суми прийнятних активів та їх різниці із зобов'язанням страховика.
3. Визначення капіталу платоспроможності (SCR).
4. Визначення мінімального капіталу (MCR).
5. Визначення прийнятного регулятивного капіталу (% врахування рівнів регулятивного капіталу в MCR та SCR).

До розрахунку регулятивного капіталу використовуються лише прийнятні активи, а саме гроші в банку, державні цінні папери, інші цінні папери, зобов'язання перестраховика, нерухоме майно, непрострочена дебіторська заборгованість, кошти в МТСБУ, готівка, кредити страхувальникам.

За результатами діяльності компанії у 2023 році обсяг прийнятних активів (1 млрд 428 млн грн) перевищує нормативний показник на 148 млн грн. Показник прийнятних активів, що відповідають критеріям ліквідності, прибутковості, якості та вимогам диверсифікації перевищує показник страхових резервів на суму понад 397 млн. грн. Відповідно до якості активів – сума перевищення нормативного показника складає понад 657 млн грн.

Новий закон має суттєвий вплив на страховий ринок в Україні та кардинально змінює умови роботи страховиків. Закон установлює два різні підходи до вимог платоспроможності – спрощений (Solvency I) та базовий (Solvency II). Зокрема, базовий підхід застосовуватиметься до страховиків життя, компаній із ліцензіями на класи страхування відповідальності, кредитів, поруки та більших страхових компаній.

Новий закон «Про страхування» розроблявся як база для європейського курсу галузі, запроваджуючи принципи та підходи Євродирективи Solvency II, норми якої Україна зобов'язалась імплементувати, але за час розробки, прийняття та набрання чинності законом, в Європі відбувався перегляд Євродирективи Solvency II у бік полегшення тягаря нормативних вимог до страхових компаній. Зміни до Директиви зменшують поточні надмірні вимоги до платоспроможності європейського страхового сектору, що в свою чергу дає можливість галузі забезпечити більший захист для громадян і підприємств, а також інвестиції в європейську економіку.

Тобто в процесі підготовки підзаконних нормативних актів в законі «Про страхування» виявились певні неузгодженості між окремими нормами, деякі норми важко реалізувати на практиці. Згідно етапів впровадження нових вимог до страховиків базовий підхід оцінки платоспроможності на основі Solvency II повинен бути застосовано з 01.01.2027 року.

Таким чином, для забезпечення страховикам ефективного переходу на нову законодавчу базу необхідна подальша законотворча робота на основі науково-методичного обґрунтування механізму переходу страхового ринку на норми Євродирективи Solvency II.

Інформаційні джерела:

1. Осадець С.С. Страхування: підручн. / Керівник авт. колективу і наук. ред. С.С. Осадець. Вид. 2-ге, перероб. і доп. К.: КНЕУ, 2002. 599 с.
2. Про страхування: Закон України від 18.11.2021 № 1909-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1909-20#n824>

МЕТОДИЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНКИ ФІСКАЛЬНОГО НАВАНТАЖЕННЯ

Журенко С.В., здоб. ВО
Макогон В.В., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Фіскальне навантаження являє собою відносну оцінку обсягів податкових платежів, яку фізична або юридична особа зобов'язана сплатити як податок на дохід, майно, оборот, споживання тощо. Воно вказує на рівень оподаткування, якому підлягає конкретна юридична особа, і може включати різні види податків. Фіскальне податкове навантаження може бути виражене у відсотках від доходу або вартості майна, або у вигляді фіксованої суми. Значне фіскальне навантаження може впливати на економічну та інвестиційну діяльність суб'єктів оподаткування, а також на поведінку споживачів.

Кожна країна формує власну податкову систему, і фіскальне навантаження може відрізнятися від країни до країни і в межах однієї країни залежно від таких факторів, як дохід, форма оподаткування та інші податкові зобов'язання.

Податкова оцінка – це аналіз і визначення суми податку, що накладається на фізичну або юридичну особу в конкретній юрисдикції. Цей аналіз включає різні аспекти податкової системи та їх вплив на економіку і суспільство.

Оцінка фіскального навантаження передбачає:

1. Ставки оподаткування: оцінку окремих ставок податків – на прибуток, на майно, на оборот, на споживання тощо.
2. Види податків: прибутковий податок, податок на доходи, майно, додану вартість, споживання тощо.
3. Аналіз застосування податкових пільг: наявності та обсягу податкових пільг, які зменшують фіскальний тиск для окремих категорій платників та видів діяльності.
4. Ефективність адміністрування податків: оцінка, наскільки ефективно збираються та використовуються податки.

5. Реалізація стимулюючої функції: аналіз впливу фіскального навантаження на економічну активність, інвестиції, зайнятість тощо.

6. Міжнародна порівняльна оцінка: порівняння рівня навантаження з іншими країнами та регіонами з метою визначення їх конкурентоспроможності та привабливості для бізнесу та інвесторів.

Оцінка фіскального навантаження важлива для розуміння економічного середовища та прийняття рішень у сфері фінансів та бізнесу. Оцінка може вказувати на необхідність проведення реформи або зміни податкових підходів для досягнення бажаних економічних результатів.

Індикатори фіскального навантаження включають набір даних та показників, які відображають рівень оподаткування в певній країні або регіоні, зокрема:

1. Податкові ставки

2. Відношення податкових надходжень до ВВП.

3. Розподіл фіскального навантаження: співвідношення окремих податків: прибутковий податок, податок на майно, податок на споживання тощо.

4. Кількість податкових пільг та вирахувань, тобто те наскільки активно використовуються пільги для окремих категорій платників податків.

5. Міжнародний бенчмаркінг: порівняння податкового навантаження для визначення конкурентоспроможності регіонів.

6. Податковий клімат: показник або оцінка того, наскільки країна є привабливою для бізнесу з точки зору її податкової системи.

7. Ефективність адміністрування податків: співвідношення надходжень податків до запланованої суми.

Ці показники можна використовувати для аналізу фіскального навантаження та його впливу на економіку і суспільство. Вони допомагають планувати податкову політику та визначати потребу в податковій реформі.

Податкове навантаження у відсотках до ВВП – це співвідношення або пропорція між сумою, яку суспільство сплачує у вигляді податків, та його валовим внутрішнім продуктом (ВВП). Цей показник дозволяє оцінити рівень оподаткування з точки зору економічного значення.

Високе співвідношення податкового навантаження до ВВП означає, що велика кількість податків стягується з економічної діяльності країни. За деякими показниками це може впливати на економічну активність, інвестиції та конкурентоспроможність. Однак слід зазначити, що низьке податкове навантаження не обов'язково означає сприятливе ділове або економічне середовище. Воно також може мати негативний вплив, якщо в державному бюджеті недостатньо фінансових ресурсів для функціонування економіки. Загальна оцінка фіскального навантаження через відношення до ВВП може допомогти визначити ефективність податкової політики та її відповідність економічним потребам країни.

Оцінка рівня податкової політики та фіскального навантаження базується на економетричній концепції, розробленій економістом Артуром Лаффером, який вперше запропонував цю ідею в середині 20-го століття. Ця крива показує взаємозв'язок між рівнем оподаткування та сумою зібраних податків. Основна

ідея полягає в тому, що існує оптимальний рівень оподаткування, при якому збір податків зростає завдяки зростанню економічної активності та прибутковості при збільшенні податкових ставок, але лише до певної межі. Після досягнення цього оптимального рівня збір податків може зменшитися, оскільки вищі податкові ставки знижують стимули для економічної активності, зокрема, для праці та інвестицій.

Схематично криву Лаффера можна представити як біфуркацію з піковим значенням, де одна біфуркація є вищою (вищі податки призводять до вищих податкових надходжень), а інша – нижчою (вищі податки призводять до нижчих податкових надходжень). Ця концепція може бути використана для обґрунтування та аналізу оптимального рівня оподаткування в контексті економічної політики.

Рівень податкового навантаження безпосередньо впливає на ефективність оподаткування, яка визначається тим, наскільки справедливо система збирає податки для фінансування державних видатків і регулювання економіки. При оцінці ефективності оподаткування можна враховувати багато різних аспектів, таких як справедливість, ефективність надходжень, стимулювання економічної активності, зменшення ухилення від сплати податків, адаптивність до змін та збалансованість розподілу податкового тягаря. Оцінка ефективності податкової системи та фіскального навантаження вимагає комплексного підходу і має враховувати низку факторів, включаючи соціальну справедливість, економічну прозорість та сприяння економічному зростанню.

Інформаційні джерела:

1. Anh N., Onnis L., Rossi R. The Macroeconomic Effects of Income and Consumption Tax Changes. *American Economic Journal: Economic Policy*, 13 (2): 439-66. 2021. <https://doi.org/10.1257/pol.20170241>
2. Fortin, B., G. Lacroix, and M.-C. Villeval (2007). Tax evasion and social interactions. *Journal of Public Economics* 91 (11-12), 2089{2112.
3. Janský, Petr and Palansky, Miroslav, (2019), Estimating the scale of profit shifting and tax revenue losses related to foreign direct investment, *International Tax and Public Finance*, 26, issue 5, p. 1048-1103.
4. Mertens K., Ravn M. O. The Dynamic Effects of Personal and Corporate Income Tax Changes in the United States. *American Economic Review*. 2013. Vol. 103. No 4. P. 1212-47.
5. Mertens K., Olea J. Marginal Tax Rates and Income: New Time Series Evidence, *The Quarterly Journal of Economics*, Vol. 133, Issue 4, 2018, 1803-1884, <https://doi.org/10.1093/qje/qjy008>

РОЗВИТОК ФІНАНСОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ У КОНТЕКСТІ ГЛОБАЛЬНОЇ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Заїка О.В., здоб. ступ. PhD

Державний біотехнологічний університет

Еволюція фінансових технологій (фінтех) є відображенням глибоких змін, що відбулися у сфері фінансів протягом останніх кількох десятиліть. Починаючи з середини минулого сторіччя, коли з'явилися перші універсальні кредитні картки, і до сьогоденних цифрових банків та криптовалют, фінтех значно трансформував способи взаємодії бізнесу і споживачів із фінансовими послугами. Сучасні технологічні рішення стали рушійною силою цифрової трансформації, яка охоплює всі аспекти фінансової діяльності: від електронних розрахунків і онлайн-банкінгу до інновацій у сфері інвестицій та управління активами. При цьому розвиток фінтеху включав інновації, які не лише спрощували фінансові операції, але й змінювали підходи до самого розуміння фінансів.

Перший вагомий крок у фінансових технологіях стався у 1950-х роках, коли Diners' Club представив першу універсальну кредитну картку. Це нововведення змінило підхід до споживчих розрахунків, дозволивши клієнтам використовувати одну картку для розрахунків у різних закладах. Незважаючи на початкові обмеження, ця концепція швидко набула популярності й дала початок масовому використанню кредитних карток у світі.

Протягом 1960-1970-х років технологічні нововведення продовжували змінювати фінансовий сектор. У 1967 році компанія Barclays встановила перший у світі банкомат у Лондоні. Цей пристрій дозволяв клієнтам знімати готівку з банківських рахунків у будь-який час, що значно підвищило зручність доступу до фінансових послуг [1].

У 1971 році була створена перша електронна біржова платформа NASDAQ. Вона стала революційною для фінансових ринків, оскільки вперше забезпечила повністю автоматизовану електронну торгівлю акціями, що зменшило потребу в фізичній присутності трейдерів і зробило процес торгівлі швидшим та ефективнішим.

У 1980-х роках технології почали проникати у світ фінансів більш активно. У цей час компанія E-Trade запустила перший онлайн-сервіс брокерського обслуговування, що дозволило інвесторам здійснювати фінансові операції через інтернет. Це стало початком розвитку онлайн-торгівлі, яка сьогодні є основою багатьох фінансових ринків.

Крім того в 1980-х роках у США почали розвиватися технології, що дозволяли дистанційно контролювати банківські рахунки. Однією з перших таких систем став Home Banking, який надавав користувачам можливість здійснювати фінансові операції без необхідності відвідування банку. Завдяки використанню телефону, клієнти могли підключатися до комп'ютерних систем банківських установ і виконувати обмежені транзакції, такі як перевірка балансу або переказ коштів між рахунками. Хоча функціонал таких систем був

відносно простим за сучасними мірками, вони стали важливим кроком у напрямку розвитку дистанційних фінансових послуг і проклали шлях до сучасного інтернет-банкінгу.

1990-ті роки стали вирішальними для еволюції фінтеху завдяки появі перших он-лайн банківських послуг. У 1994 році Стенфордський федеральний кредитний союз запустив перший он-лайн банківський сайт у США. Це стало початком ери, коли клієнти могли проводити банківські операції через інтернет, що значно спростило фінансове управління.

У 1997 році в США було створено перший у світі віртуальний банк – Security First Network Bank. Ця подія стала революційною в фінансовому секторі, адже банк функціонував виключно в онлайн-форматі, без фізичних відділень. Це дало початок новій епісі цифрових фінансових послуг, що зробило банківські операції більш доступними і зручними для клієнтів [2].

У 1998 році з'явився сервіс PayPal, який став новатором у галузі електронних платежів. Він швидко здобув популярність завдяки своїй зручності і можливості проводити онлайн-розрахунки по всьому світу.

У 2001 році, Bank of America запропонував своїм клієнтам нові можливості управління фінансами через інтернет. Вони отримали змогу самостійно входити до особистого кабінету на веб-сайті банку для контролю своїх рахунків та проведення різноманітних операцій, таких як перекази коштів і оплата рахунків. Це стало значним кроком уперед у розвитку онлайн-банкінгу і заклало основу для сучасних банківських сервісів [2].

Початок 2000-х ознаменувався також появою нової, революційної концепції – криптовалюти. У 2009 році було створено Bitcoin, першу децентралізовану цифрову валюту. Ця криптовалюта стала проривом у сфері фінансів, оскільки дозволила проводити транзакції без участі банків та інших фінансових посередників. Bitcoin започаткував розвиток цілої галузі криптовалют та блокчейн-технологій, які сьогодні відіграють важливу роль у світовій економіці.

Протягом 2010-х років фінтех продовжував розвиватися з безпрецедентною швидкістю. У цей період мобільні платежі стали доступнішими для масової аудиторії. Google запустив свій сервіс Google Pay Send, що дозволив користувачам легко і швидко пересилати кошти через мобільні пристрої.

Останнє десятиліття було ознаменоване стрімким розвитком цифрових банків та інноваційних фінтех-рішень. Такі додатки, як Venmo і Stripe, стали невід'ємною частиною фінансового життя багатьох користувачів, спрощуючи грошові перекази та оплату он-лайн.

Однією з найцікавіших інновацій у цей період стала технологія «Smile to Pay», яку розробила компанія Alibaba. Вона використовує технологію розпізнавання облич для проведення платежів, що демонструє зростаючу роль штучного інтелекту та біометричних даних у фінансовій сфері.

Цифрові банки, такі як Monzo, Revolut і N26, пропонують користувачам швидкий і простий доступ до банківських послуг без фізичних відділень, що змінює традиційні моделі банкінгу.

Фінтех-сектор сьогодні пропонує набагато більше, ніж просто вдосконалені традиційні фінансові послуги. За результатами дослідження Global FinTech Adoption Index, у сучасному світовому фінансовому секторі виділяються два ключові типи фінтех-продуктів: «трансформовані» (disrupted) та «винайдені» (invented) послуги [3].

Трансформовані послуги представляють собою звичні фінансові операції та продукти, які зазнали значних змін під впливом нових технологій. Ці послуги стали привабливішими для користувачів завдяки новим функціям, гнучкості в тарифах, більшому вибору та підвищеній зручності. Наприклад, традиційні банківські рахунки та кредити сьогодні доповнені мобільними додатками, що дозволяють контролювати фінанси в реальному часі, здійснювати миттєві перекази чи отримувати персоналізовані пропозиції.

Винайдені послуги - це абсолютно нові продукти, які виникли завдяки сучасним технологіям та інноваційним бізнес-моделям. Вони не мають аналогів у традиційних фінансових системах і відкривають нові можливості для користувачів. Прикладами таких послуг є мобільні гаманці, платформи для однорангових (P2P) кредитів, криптовалюти рішення та сервіси на основі блокчейну. Ці продукти стали можливими лише завдяки появі нових технологій і кардинально змінили спосіб взаємодії з фінансами.

Отже, еволюція фінансових технологій є важливим результатом тривалої взаємодії фінансового сектору з інформаційно-комунікаційними технологіями. З розвитком фінансових технологій відбувається глибока цифровізація економіки, що призводить до підвищення ефективності фінансових процесів та їх доступності для споживачів. Водночас швидкі темпи впровадження новітніх технологій вимагають більшої уваги до питань безпеки та управління ризиками, що виникають під час їх використання.

Майбутні дослідження у сфері фінансових технологій мають зосереджуватися на вивченні впливу таких інновацій, як штучний інтелект, блокчейн і біометричні системи, на структуру фінансових ринків, а також на розробці нових підходів до регулювання фінансових процесів в умовах цифрової трансформації.

Таким чином, фінансові технології не лише змінюють існуючі процеси у сфері фінансів, але й визначають напрямки подальшого розвитку світової економіки. Тому глибоке дослідження цих змін є необхідним для розуміння нових можливостей і шляхів розвитку фінансових систем.

Інформаційні джерела:

1. Тохтамиш Т.О. Ягольницький О.А., Гранько К.Б. Аналіз впливу розвитку fintech на прямі іноземні інвестиції. *Економічний простір*. 2020. № 159. С. 28–32. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/159-5/>.
2. Інтернет-банкінг. URL: <https://sites.google.com/view/bezpecnyj-internet/можливості-інтернету/інтернет-банкінг>.
3. Петрук О.М., Бурцев Я.І., Защипас С.М., Попов О.Г. Фінтех як поняття функціональної економічної науки. *Проблеми теорії та методології бухгалтерського обліку, контролю і аналізу*. 2023. (3(53), 48–53. DOI: [https://doi.org/10.26642/pbo-2022-3\(53\)-48-53](https://doi.org/10.26642/pbo-2022-3(53)-48-53).

ДИДЖИТАЛІЗАЦІЯ ТА НЕОБАНКИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Здоровий М.П., здоб. ступ. PhD

Державний біотехнологічний університет

У сучасних умовах війни в Україні диджиталізація стала не тільки інструментом для розвитку економіки, але й важливим фактором забезпечення стабільності та безперервності фінансових послуг. В умовах підвищеної загрози, зростаючої потреби у швидких рішеннях та мобільності, необанки стали ключовими гравцями в банківському секторі.

Необанки, як повністю цифрові банківські установи, з'явилися в Україні відносно недавно, але швидко набули популярності. В умовах війни їхня роль значно зросла через:

1. Необхідність забезпечення безперебійного доступу до фінансових послуг в умовах повітряних тривог та обмеженої мобільності населення.

2. Потребу у швидких та зручних механізмах для здійснення благодійних внесків та підтримки ЗСУ.

3. Зростання попиту на дистанційні фінансові послуги серед внутрішньо переміщених осіб та біженців.

Диджиталізація є важливим інструментом для трансформації традиційної банківської системи в Україні, яка знаходиться під тиском сучасних викликів та загроз. Поява необанків дозволяє забезпечити доступ до фінансових послуг незалежно від фізичного місцезнаходження користувача, що особливо важливо в умовах обмеженого доступу до звичайних банківських відділень.

Необанки, такі як Monobank, Izibank та інші, демонструють високу ефективність завдяки мінімізації витрат на фізичну інфраструктуру та персонал. Вони активно використовують цифрові технології для зниження витрат на операції та підвищення доступності своїх послуг. У ситуації війни швидкість та зручність фінансових операцій стають критично важливими, що робить необанки більш привабливими для користувачів, які потребують оперативних рішень для переказів та оплат.

Українські необанки продемонстрували високу адаптивність, запровадивши ряд інноваційних рішень:

1. Створення спеціалізованих платформ для збору коштів на потреби армії.

2. Розробка швидких інвестиційних продуктів для підтримки економіки.

3. Впровадження спрощених процедур ідентифікації для користувачів, які втратили документи.

Одним з ключових факторів успішного розвитку необанків є підвищення рівня фінансової та цифрової грамотності населення. В умовах війни, коли зростає необхідність у швидких і надійних фінансових послугах, населення потребує додаткових знань для ефективного використання цифрових банківських продуктів. Програми з підвищення фінансової обізнаності можуть сприяти розширенню бази клієнтів та збільшенню довіри до цифрових рішень.

Необанки мають потенціал стати ключовими гравцями у процесі економічного відновлення України після війни через:

1. Здатність швидко впроваджувати інноваційні фінансові продукти для стимулювання економічного зростання.

2. Можливість забезпечити ефективне фінансове обслуговування проєктів з відбудови інфраструктури.

3. Потенціал залучення міжнародних інвестицій завдяки прозорості та технологічності операцій.

Необхідність правового регулювання необанків стає ще більш актуальною в умовах війни. Важливим аспектом є спрощення процедури отримання ліцензій для нових гравців на фінансовому ринку. НБУ вже зробив кроки у цьому напрямку, запровадивши регуляторну платформу «sandbox», яка дозволяє фінтех-компаніям тестувати інноваційні продукти в обмеженому середовищі. Розвиток таких механізмів сприятиме залученню нових інвестицій та швидшому запуску фінансових рішень.

Незважаючи на позитивні тенденції, розвиток необанків в Україні стикається з низкою викликів. Одним з основних є низький рівень цифрової грамотності населення та довіра до фінансових установ. Для подолання цих перешкод необхідно впроваджувати просвітницькі кампанії та розробляти більш прозорі механізми регулювання фінансових послуг.

Диджиталізація та необанки відіграють важливу роль у трансформації банківської системи України, особливо в умовах війни. Їх розвиток сприяє підвищенню ефективності фінансових послуг, забезпеченню стабільності економіки та підтримці громадян в умовах кризи. Подальше вдосконалення регуляторних норм, а також підвищення рівня фінансової грамотності населення є важливими завданнями для сталого розвитку банківського сектору в Україні.

Трансформація банківської системи України через розвиток необанків та диджиталізацію не лише допомагає країні протистояти викликам воєнного часу, але й закладає фундамент для побудови сучасної, стійкої та інноваційної фінансової екосистеми в майбутньому.

Інформаційні джерела:

1. Список необанків і цифрових банків світу в 2024 році. URL: <https://neobanks.app/>
2. Наглядова статистика. Офіційний сайт Національного банку України. URL: <https://bank.gov.ua/ua/statistic/supervision-statist>
3. Розвиток необанків в Україні. Іршак О. С., Творидло О. І., Львів, 2022. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1135/1093>

ВПЛИВ ДЕРЖАВНОГО БОРГУ НА ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Зінченко А.О., здоб. ступ. PhD

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

Луцишин З.О., д-р екон. наук, проф.

Київський національний економічний університет ім. Вадима Гетьмана

Економіко-гуманітарний університет, Польща

У середині ХХ століття можливість спостереження Землі з космосу кардинально змінила погляд людства на планету та її обмежені ресурси, що стало одним із важливих етапів у переосмисленні глобального розвитку. Ця подія, яку за своїм впливом на суспільну свідомість можна порівняти з представленням геліоцентричної моделі світу в праці Миколая Коперника, продемонструвала вразливість планети та необхідність узгодження людської діяльності з оточуючим навколишнім середовищем. Відсутність такого узгодження призводить до безповоротних змін екологічного та соціального характеру та ставить під загрозу стабільність і стійкість глобальної екосистеми. Відтак, необхідність у впровадженні концептуальних підходів, спрямованих на ефективне управління ресурсами в межах Землі, стала основою для подальшого формування ідеї сталого розвитку.

Ідея сталого розвитку з'явилася як відповідь на зростаючі глобальні виклики, зумовлені виснаженням природних ресурсів, руйнуванням екосистем та нерівномірним соціально-економічним розвитком. Наприкінці ХХ століття наукова спільнота, уряди та міжнародні організації почали замислюватися над довгостроковими наслідками такого розвитку, що призвело до утвердження ідеї сталого розвитку як основної парадигми цивілізаційного поступу. У 1987 році Світова комісія з довкілля та розвитку у своєму звіті «Наше спільне майбутнє» запропонувала класичне визначення сталого розвитку як «розвитку, що задовольняє потреби теперішнього покоління, не ставлячи під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольняти свої потреби». Це визначення ґрунтується на усвідомленні, що сучасний рівень технологічного прогресу та здатність біосфери до відновлення накладають певні обмеження на економічне зростання і споживання ресурсів, що вимагає від людства змінити підхід до їх використання. Сталий розвиток, таким чином, передбачає збалансований підхід, який дозволяє досягати економічного та соціального прогресу, одночасно захищаючи довкілля [1].

Важливим кроком у цьому напрямку став Саміт ООН зі сталого розвитку у вересні 2015 року, який проходив у рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН у Нью-Йорку. На цьому саміті було прийнято «Порядок денний у сфері сталого розвитку до 2030 року» – стратегічний документ, який формулює 17 глобальних цілей сталого розвитку (ЦСР), покликаних забезпечити комплексне розв'язання сучасних екологічних, соціальних та економічних викликів. До основних завдань цього порядку денного належать: подолання бідності, усунення голоду, забезпечення рівного доступу до якісної освіти, досягнення гендерної рівності,

забезпечення здоров'я, сприяння стійкому економічному зростанню, перехід до раціональної моделі споживання і виробництва, захист океанів та наземних екосистем, а також сприяння розвитку миролюбного, інклюзивного суспільства. Ці цілі спрямовані на забезпечення всебічного та збалансованого розвитку, який відповідає викликам XXI століття [2].

Реалізація цілей сталого розвитку вимагає адаптації економічних стратегій країн, в тому числі вдосконалення фінансових механізмів та оптимізацію державного боргу. Надмірний державний борг може обмежувати фінансові можливості урядів у досягненні ЦСР, зокрема у сферах інвестицій у соціальну інфраструктуру, екологічні проєкти та підтримку інноваційної економіки. Таким чином, питання управління державним боргом набуває особливого значення, адже його оптимізація може стати однією з ключових умов для досягнення цілей сталого розвитку, сприяючи стабільності, ефективності державних витрат та підвищенню соціального добробуту.

Незважаючи на розуміння світовою спільнотою невідкладності вирішення глобальних проблем, поточні оцінки показують суттєві затримки у досягненні цілей сталого розвитку до 2030 року. Серед ключових причин цього відставання – збройні конфлікти та загальна геополітична напруженість, наслідки пандемії COVID-19 та кліматичні зміни. Збройні конфлікти завдають значних втрат: війна, розпочата РФ проти України, стала наймасштабнішою в Європі з часів Другої світової війни. У 2023 році кількість біженців у світі досягла 37,4 мільйона, а вимушено переміщених осіб – майже 120 мільйонів. Кількість жертв серед цивільного населення зросла на 72 % порівняно з 2022 роком; серед них 40 % – жінки та 30 % – діти.

Екологічні проблеми також ускладнюють досягнення сталого розвитку. 2023 рік став найтеплішим за всю історію спостережень, а рівень викидів парникових газів та концентрація вуглецю в атмосфері досягли нових рекордів, що посилює тиск на природні системи та призводить до серйозних кліматичних змін.

Сучасна світова економіка та фінансова система, зі свого боку, також не сприяють рівномірному розвитку країн. У багатьох країнах, що розвиваються, зростання ВВП на душу населення у 2023 році виявилось нижчим, ніж у розвинених країнах. Дефіцит інвестицій у досягнення сталого розвитку оцінюється у близько 4 трильйонів доларів США щорічно. Стрімке зростання державного боргу додає додатковий тягар. Світовий державний борг у 2023 році сягнув рекордних 97 трильйонів доларів США. Незважаючи на те, що на країни, що розвиваються, припадає лише третина цього боргу, його обсяг для них зростає вдвічі швидше, ніж у розвинених країнах з 2010 року. Це явище посилюється через обмежену участь країн, що розвиваються, у процесах прийняття глобальних економічних рішень та недостатню кількість голосів у керівних органах міжнародних фінансових організацій [3; 4].

Запозичення залишаються важливим інструментом забезпечення економічного розвитку та фінансування державних витрат для більшості країн, проте надмірний рівень державного боргу перетворюється на серйозне фінансове навантаження. У 2023 році вартість обслуговування зовнішнього державного боргу для США становила 365 мільярдів доларів, що еквівалентно 6,3 % обсягу

експортних надходжень. Для порівняння, Лондонська угода 1953 року про військовий борг Німеччини обмежила суму експортних доходів, яку можна було спрямувати на обслуговування боргу, до 5 %, що забезпечило стабільне економічне відновлення після Другої світової війни. Країни, що розвиваються, нині стикаються з вищими витратами на обслуговування державного боргу порівняно з розвиненими країнами, що додатково обтяжує їхні бюджети (рис. 1).

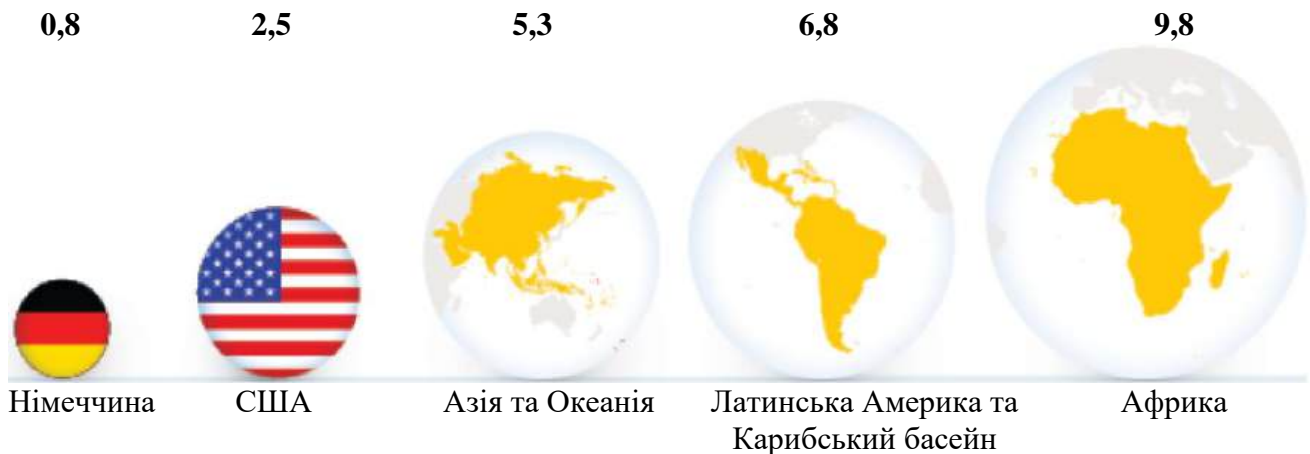

Рис. 1. Дохідність облігацій розвинутих країн та країн, що розвиваються (2020-2024) [5]

Витрати на обслуговування боргу в країнах, що розвиваються, не лише стрімко зростають, але й випереджають фінансування критично важливих державних секторів, таких як охорона здоров'я та освіта. Це призводить до обмеження можливостей держав фінансувати суспільно значущі сфери. Наприклад, у перші роки пандемії COVID-19 країни Африки, Азії та Океанії витрачали на обслуговування державного боргу більше коштів, ніж на охорону здоров'я. На сьогодні понад 3,3 мільярда людей проживають у країнах, де на виплати кредиторам витрачається більше, ніж на освіту [5].

Нині безпекові, екологічні, соціальні та економічні виклики набули глобального масштабу, загрожуючи існуванню людської цивілізації. Концепція сталого розвитку, прийнята світовою спільнотою, пропонує механізми для подолання цих викликів через досягнення конкретних цілей до 2030 року. Однак, низка факторів, включаючи зростаючий обсяг державного боргу та високу вартість його обслуговування, ускладнюють реалізацію цих цілей. Якщо для розвинених країн боргові запозичення часто сприяють підвищенню державної ефективності та стимулюють економічне зростання, то для більшості країн, що розвиваються, надмірний борговий тягар перешкоджає їхньому сталому розвитку, обмежуючи можливості для інвестицій у життєво важливі сфери та поглиблюючи економічну нестабільність.

Інформаційні джерела:

1. United Nations. Report of the World Commission on Environment and Development, Our Common Future [Електронний ресурс] / United Nations // United Nations. – 1987. – Режим доступу до ресурсу: <https://sustainabledevelopment.un.org/content/documents/5987our-common-future.pdf>.

2. United Nations. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development [Електронний ресурс] / United Nations // United Nations. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.

3. United Nations. SUSTAINABLE DEVELOPMENT REPORT 2024 The SDGs and the UN Summit of the Future [Електронний ресурс] / United Nations // United Nations. – 2015. – Режим доступу до ресурсу: <https://sdgs.un.org/2030agenda>.

4. United Nations. The Sustainable Development Goals Report 2024 [Електронний ресурс] / United Nations // United Nations. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://unstats.un.org/sdgs/report/2024/The-Sustainable-Development-Goals-Report-2024.pdf>.

5. UNCTAD. A world of debt Report 2024 [Електронний ресурс] / UNCTAD // UNCTAD. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://unctad.org/publication/world-of-debt>.

МОДЕЛЬ ФІНАНСУВАННЯ ФОРСАЙТУ РОЗВИТКУ ТЕРИТОРІАЛЬНИХ УТВОРЕНЬ НА ОСНОВІ СЕК'ЮРИТИЗАЦІЇ

Клиновий Д.В., канд. екон. наук, доц., ст. наук. співроб.
Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

З позицій завдання забезпечення сталого фінансування форсайту реконструктивного розвитку територіальних утворень, найбільший інтерес викликають механізми сек'юритизації природних активів. Вони дозволяють забезпечити безперебійне фінансування проєктів, послідовно виконуваних у розробленому в рамках форсайту майстер-плані просторового розвитку. При цьому фінансові ресурси публічного сектору інвестуються у первинний проєкт й через застосування механізмів сек'юритизації повертаються оригінатору шляхом викуп прав на доходи проєктною компанією й наступною емісією та реалізацією нею на фондовому ринку цінних паперів з подальшим рефінансуванням проєктної діяльності на фондовому ринку та реінвестуванням вивільнених коштів у нові, наступні проєкти. У даному випадку під сек'юритизацією розуміється фінансовий механізм, який передбачає трансформацію нефінансових активів у ринкові цінні папери з наступним продажем їх інвесторам. Сек'юритизація являє собою процес, у якому активи або права на них передаються на користь проєктної компанії з управління активами Special Purpose Vehicle (SPV, спецюрособи тощо), яка у свою чергу залучає кошти за рахунок випуску цінних паперів, забезпечених цим активом. Одночасно сек'юритизація розглядається як фінансова техніка, у якій активи, у більшості випадків відносно низьколіквідні, збираються разом і конвертуються в фінансові інструменти, які можуть бути запропоновані й продані на ринку цінних паперів як акції, облігації або інвестиційні сертифікати, що засвідчують участь у пайовому фінансуванні проєктів.

Сек'юритизація активів характеризується широким складом учасників – стейкхолдерів, які виконують певні функції: оригінатори (представники влади і бізнесу, які започатковують проєкт), інвестори, фінансові посередники – рейтингові агентства, аудитори, наглядові структури, компанії зі спеціальними

правами запозичення SPV-типу, державні регулятори та державні, міжнародні або незалежні наглядові органи, громадські експерти, довірені особи тощо. Значимість сек'юритизації активів для сфери управління природно-ресурсними активами перебуває у тому що вона надає ряд наступних переваг:

- дозволяє залучити кошти у проекти реконструктивного розвитку без порушення конституційних прав народу як власника природних ресурсів, оскільки не передбачає зміни форми власності на природний капітал;
- забезпечує безпеку використання природних активів, оскільки забезпеченням цінних паперів є доходи від природних ресурсів, а не вони самі;
- забезпечує швидкий і легкий обіг фінансованих активів на ринку;
- вивільняє кошти оригінаторів проекту для наступного багаторазового послідовного реінвестування в інші проекти;
- розширює перелік можливих джерел фінансування, не обмежуючись банківським кредитуванням, лізингом та акціонуванням;
- знижує фінансові витрати у порівнянні з банківським кредитуванням, емісією облігацій й іншими формами запозичення [1, с. 232-234].

Схематично динамічно-часова модель фінансування реконструктивного просторового розвитку за форсайт-підходом на основі механізмів сек'юритизації виглядає наступним чином (рис. 1).

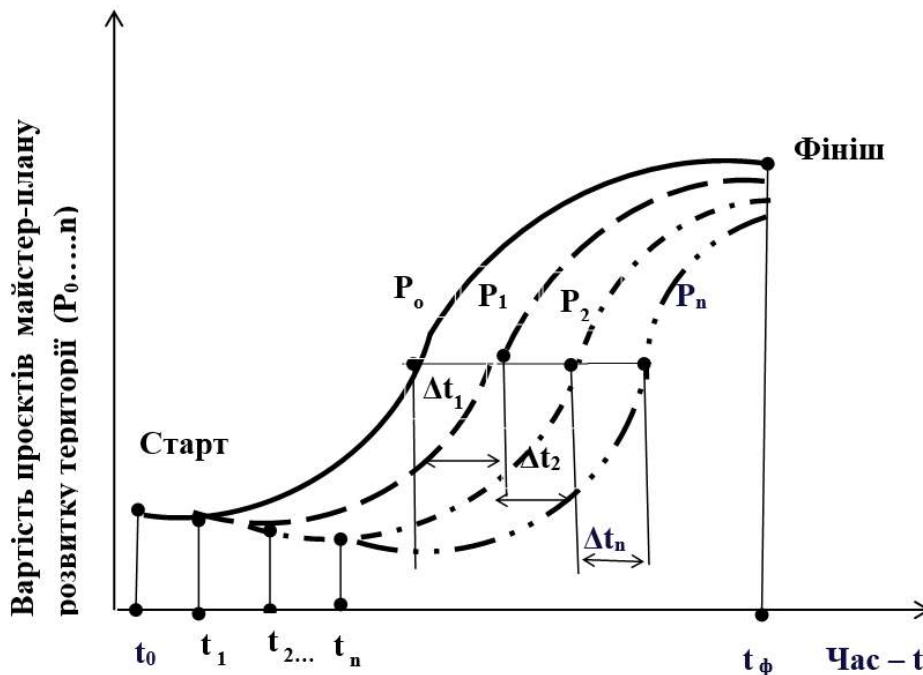

Рис 1. Модель сталого фінансування форсайту механізмами сек'юритизації активів проектів майстер-плану просторового розвитку

Джерело: розроблено автором.

t_0 – точка старту оригінального проекту;

$t_{1...n}$ – точки старту проектів, профінансованих механізмами сек'юритизації;

t_ϕ – точка завершення форсайту;

$\Delta t_{1...n}$ – часовий проміжок циклу сек'юритизації активів попереднього проекту;

P_0 – оригінальний стартовий проект;

$P_{1...n}$ – проекти, профінансовані механізмами сек'юритизації активів попередніх проектів;

R_s – норма сек'юритизації для всіх проектів = 0,9 (90% емітованих цінних паперів продаються на фондовому ринку, 10% залишаються оригінаторам);

R_r – норма реінвестування для всіх проектів = 1 (всі повернені оригінаторам кошти реінвестуються ними у новий проект);

$IRR_{0...n}$ – внутрішня норма доходності для всіх проектів прийнята однаковою.

На рисунку чотири графіки у вигляді кривих характеризують динаміку росту з плином часу вартості проекту P за кожним проектом – від оригінального стартового проекту P_0 до останнього P_n . Часовий проміжок циклу сек'юритизації активів $\Delta t_{1...n}$ – це час, необхідний для того, щоб через застосування механізмів сек'юритизації вивільнити інвестовані оригінатором (публічним сектором, приватним партнером у рамках державно-приватного партнерства) в проект кошти шляхом передачі (продажу) прав на отримання доходів від проекту спеціалізованій SPV , яка в наступному емітує цінні папери та виводить їх для рефінансування проекту на фондовий ринок, де інвестори придбавають ці фінансові активи і забезпечують продовження фінансування (тобто рефінансування) проекту. Для кожного з наступних проектів точка завершення процесу сек'юритизації активів попереднього проекту є точкою старту для процесу реінвестування у нього. У наведеному прикладі R_s – норма сек'юритизації для всіх проектів = 0,9, тобто 90% емітованих цінних паперів продаються на фондовому ринку, 10% залишаються оригінаторам – особам, які започаткували проект і в подальшому не реінвестуються, а отже кількість інвестованих у наступний проект коштів, як видно з малюнку, відповідним чином об'єктивно зменшується. R_r – норма реінвестування для всіх проектів прийнята такою, що дорівнює одиниці, тобто всі повернені оригінаторам грошові кошти (за винятком тих 10%, що залишаються за ними інвестованими в попередній проект), реінвестуються ними у новий проект майстер-плану, розробленому в рамках форсайту реконструктивного розвитку території. Для спрощення графічного зображення ефекту від сек'юритизації, $IRR_{0...n}$ – внутрішня норма доходності для всіх проектів прийнята однаковою й, відповідно, подібною є й динаміка генерування коштів.

У цілому, з позицій публічного управління природними ресурсами як загальнонародною власністю, особливо важливими є отримання таких трьох ефектів, як по-перше: збільшення віддачі на вкладений капітал від державних коштів за рахунок рефінансування проектів на фондовому ринку, по-друге: вивільнення фінансових ресурсів в результаті повернення вкладених у проект коштів за рахунок угод сек'юритизації для реінвестування і, по-третє – збереження конституційної власності на природні ресурси за українським народом з одночасним збільшенням доходності природного капіталу.

Таким чином, наведена модель спрямована на формування системи сталого фінансування розвитку територіальних утворень як об'єктів

полісуб'єктного управління територіальними активами з використанням форсайт-проектного підходу до стратегічного планування сталого розвитку та механізмів фінансової сек'юритизації природно-ресурсних активів.

Інформаційні джерела:

1. Клиновий Д.В. Сталі фінанси: теорія, методологія, практика/ за ред. д.е.н., проф. І.К. Бистрякова. Київ: Державна установа «Інститут економіки природокористування та сталого розвитку Національної академії наук України», 2022. 440 с.

ЦИФРОВА ТРАНСФОРМАЦІЯ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСОВИМИ ПОТОКАМИ ПІДПРИЄМСТВ ТОРГІВЛІ

Коваленко В.С., здоб. ступ. PhD

Державний біотехнологічний університет

Цифрова трансформація є одним із найважливіших трендів сучасного бізнес-середовища, що істотно впливає на всі аспекти діяльності підприємств, починаючи від операційних процесів і закінчуючи стратегіями розвитку [1]. Стрімкий розвиток цифрових технологій обумовлює також суттєву зміну підходів до управління фінансовими потоками підприємств торгівлі, що актуалізує тему дослідження.

Цифровізація – це процес інтеграції цифрових технологій у всі аспекти діяльності підприємства. У сфері торгівлі вона охоплює автоматизацію операцій, використання електронних платформ і впровадження інноваційних фінансових рішень.

Дослідниками цифрової трансформації зазначається, що вона «виходить за рамки простого впровадження нових технологій, ... охоплює глибокі організаційні зміни, що включають зміну бізнес-моделей, оптимізацію процесів та адаптацію стратегій відповідно до нових умов ринку» [1]. Цифрова трансформація стимулює розвиток нових бізнес-моделей, таких як платформи електронної комерції, моделі підписки та економіка спільного споживання, що дозволяє підприємствам створювати нові продукти і послуги, які раніше були неможливими або економічно не вигідними [1; 2].

Вплив цифровізації на управління фінансовими потоками проявляється в таких напрямках:

- автоматизація фінансових процесів (обробка платежів, моніторинг грошових потоків, прогнозування доходів і витрат);
- підвищення прозорості фінансових операцій завдяки використанню цифрових платформ;
- зниження витрат через впровадження електронних рішень, таких як FinTech-додатки та ERP-системи.

Запровадження цифровізації у бізнес-моделі та бізнес-процеси підприємств торгівлі обумовлюють необхідність застосування новітніх інструментів цифровізації у фінансовому менеджменті торгівлі (рис. 1).

Рис. 1. Основні інструменти цифровізації у фінансовому менеджменті підприємств торгівлі

Активна цифровізація фінансових потоків має значні переваги, зокрема:

- прискорення фінансових процесів;
- зменшення впливу людського фактора;
- оптимізація витрат за рахунок автоматизації;
- підвищення рівня безпеки фінансових операцій.

Водночас слід зауважити й на суттєві виклики такої трансформації.

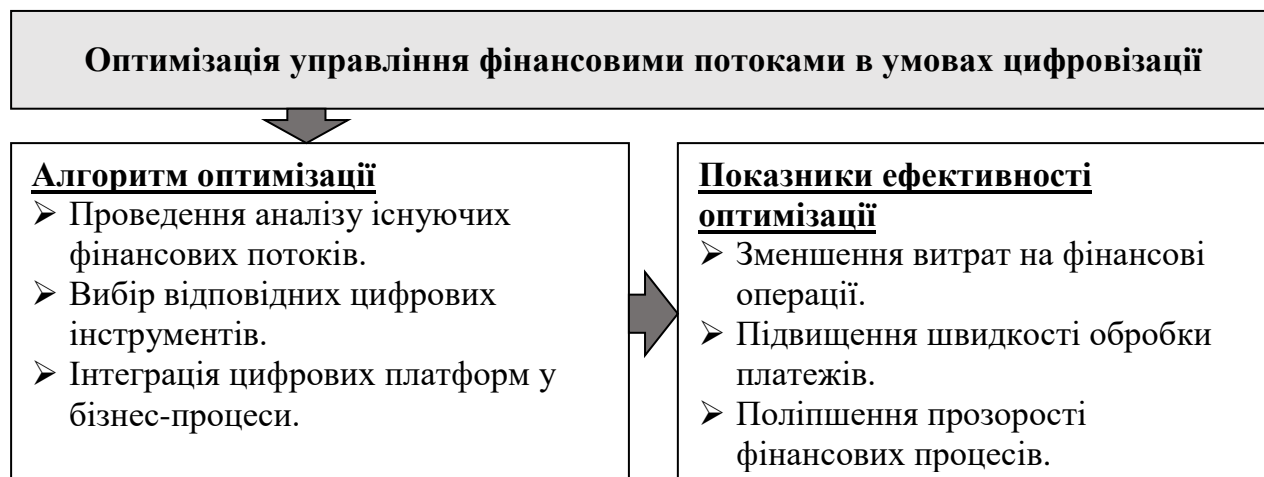

Рис. 2. Узагальнений механізм оптимізації управління фінансовими потоками підприємств торгівлі в умовах цифровізації

Передусім, це високі початкові витрати на впровадження цифрових рішень (спеціалізоване програмне забезпечення, фахівці відповідної кваліфікації, необхідність навчання персоналу для роботи з новими технологіями, сертифікація тощо). Окрім того, одночасно зростає ризик кібератак та загроз, пов'язаних з роботою у відкритому інформаційному середовищі (посилення ризиків кібербезпеки, шпигунства, шайхрайства тощо). Узагальнений механізм адаптації та оптимізації управління фінансовими потоками підприємств торгівлі в умовах цифровізації представлено на рис. 2.

Цифровізація відіграє важливу роль у трансформації фінансових потоків підприємств торгівлі, забезпечуючи автоматизацію та оптимізацію процесів. Використання сучасних цифрових технологій дозволяє підвищити ефективність управління фінансовими потоками, знизити витрати та мінімізувати ризики. Подальші дослідження можуть бути спрямовані на розробку конкретних моделей цифрової трансформації для підприємств різного масштабу.

Інформаційні джерела:

1. Здреник В., Грод А., Очеретко Б., Бохонський В. Вплив цифрових технологій на розвиток бізнесу: трансформація бізнесмоделей та управління інноваційними проектами. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 2. С. 453–464. DOI: <https://doi.org/10.35774/econa2024.02.453>
2. Chen, J., & Lin, X. (2023). Digital Finance and Retail Management: Opportunities and Challenges. *Journal of Financial Transformation*.
3. Ставерська Т.О., Глущенко І.А., Лисак Г.Г. Фінансові технології (fintech) та їх вплив на цифрову економіку. *Наука і техніка сьогодні*. 2023. № 12(26). С. 315–326. DOI: [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12\(26\)-315-326](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2023-12(26)-315-326)
4. Ставерська Т.О., Лисак Г.Г., Приходько В.О. *Фінтех і майбутнє фінансових послуг: інновації у фінансовому секторі*. *Економіка. Фінанси. Право*. 2023. № 10. С. 74–79. URL: <http://efp.in.ua/uk/journal-item/357>

БАЗОВІ ПРИНЦИПИ ОПОДАТКУВАННЯ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Лисенко А.М., канд. екон. наук, доц.

Печена А.В., здоб. ВО

Центральноукраїнський національний технічний університет

Ефективне функціонування економіки не можливе без побудови раціональної та дієвої системи оподаткування суб'єктів господарювання. З використанням податкової складової на загальнодержавному рівні здійснюється розподіл та перерозподіл ВВП, формуються відповідні фонди, що забезпечує виконання державою покладених на неї функцій. Зважаючи на це, податкова система держави формується на основі урахування світового досвіду й загальноприйнятих підходів (принципів).

Шотландський економіст А. Сміт виокремив такі основні принципи оподаткування: справедливість (рівномірність розподілу податкового тягаря з

урахуванням отриманих доходів); визначеність (сума платежу і час сплати кожного податку є заздалегідь відомими для платника та не залежать від суб'єктивних факторів); зручність для платника (за способом та часом стягнення податку); економічність (раціональність вилучення доходів платника) [1, с. 505-506.].

Німецький економіст А. Вагнер виокремив у сфері оподаткування фінансові принципи (достатність та еластичність обкладення податком); народногосподарські принципи (достатність та еластичність податкових надходжень); етичні принципи (зумовлюють загальність підходів в оподаткуванні); принципи податкового управління (визначеність обкладення податками, зручність їх сплати) [2, с. 20-21].

Водночас, у Податковому кодексі України принципи оподаткування представлені більш розширено (рис. 1):

Рис. 1. Принципи, на яких ґрунтується податкове законодавство України

Джерело: узагальнено авторами на підставі [3].

Необхідно зазначити, що дослідженню принципів оподаткування приділяють значну увагу й сучасні українські науковці. Так, Т.Л. Томнюк на основі аналізу існуючих принципів побудови податкової системи виокремив три підходи до їх розроблення:

- державницький;
- підприємницький;
- бінарний (конвергентний) [4, с. 45-46].

Прихильниками державницького підходу є А. Вагнер, Г. Шмоллер, Р. Харрод та ін. В основу такого підходу покладено розуміння фіскальної функції податків як основи, що забезпечує виконання державою функцій щодо наповнення бюджету. Серед принципів реалізації державницького підходу зазначені науковці виокремлюють фіскальну достатність, еластичність, перевищення темпів зростання обсягів податкових надходжень та державних видатків над обсягом ВВП, ефективність податкового менеджменту.

Підприємницький підхід базується, передусім, на дослідженні функціонування податкової системи на основі реалізації регулюючої функції

податків. Прихильниками такого підходу є А. Сміт, У. Петті, А. Лаффер та ін. Серед принципів реалізації підприємницького підходу науковці виокремлюють: помірність підходів в оподаткуванні, зниження податкового тиску на суб'єкти господарювання, перевищення темпів зростання ВВП над темпами зростання обсягів податкових надходжень та державних видатків, визначеність та зрозумілість норм оподаткування.

Відсутність можливості чіткого розмежування між державницьким та підприємницьким підходами спричинило появу бінарного (конвергентного) підходу в розробці принципів побудови податкової системи, який поєднує критерії цих двох підходів. Прибічниками бінарного (конвергентного) підходу є Ю. Іванов, А. Крисоватий, В. Федосов, С. Юрій та інші науковці.

Порівнюючи принципи, на яких ґрунтується сучасне податкове законодавство України з принципами оподаткування, розробленими у XVIII-XIX століттях, можна зробити висновок про те, що базові принципи оподаткування, запропоновані А. Смітом та А. Вагнером не втрачають своєї актуальності, вивчаються сучасними науковцями та поєднуються ними у рамках бінарного (конвергентного) підходу.

Інформаційні джерела:

1. Сміт А. Добробут націй. Дослідження про природу та причини добробуту націй. Київ: Port-Royal, 2001. 594 с.
2. Оподаткування суб'єктів господарювання: навч. посіб. / В.П. Хомутенко, І.С. Луценко, А.В. Хомутенко, О.Г. Волкова; за заг. ред. В.П. Хомутенко. Одеса: ВМВ, 2014. 418 с. URL: https://fpk.in.ua/images/biblioteka/3bac_finan/Opodatkuvannya-subyektiv-hospodaryuvannya.pdf.
3. Податковий кодекс України. Закон України № 2755-VI від 02 груд. 2010 р. (редакція від 01 жовт. 2024 р.). *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17#n166>.
4. Томнюк Т.Л. Податкова система: навч. посіб. Чернівці: ЧТЕІ ДТЕУ, 2022. 324 с. URL: http://chtei-knteu.cv.ua/ua/content/download/nauka/monography/tomnjuk_2022.pdf.

ІНВЕСТИЦІЇ В REIT В СТРАТЕГІЇ УПРАВЛІННЯ РИЗИКАМИ ЧЕРЕЗ ДИВЕРСИФІКАЦІЮ

Малій О.Г., канд. екон. наук, доц.

Державний біотехнологічний університет

Формування інвестиційної стратегії потребує системного аналізу ключових тенденцій ринку капіталів в поточних умовах та об'єктивної оцінки інвестиційних інструментів. Інвестиції в REIT мають можливість стати потужним каталізатором розвитку українського ринку нерухомості, відкриваючи нові горизонти для інвесторів та стимулюючи приплив капіталу в даний сектор. Однак слід відзначити, що сьогодні через призупинення

будівництва нових об'єктів, нестабільну безпекову ситуацію, релокацію бізнесу та переміщення населення ринок нерухомості є залежним від економічної і політичної ситуації.

Треба відзначити, що REIT є новим інвестиційним інструментом, який змушує гроші працювати, отримувати інвестору пасивний дохід, диверсифікувати портфель, однак як і будь-які інші інвестиції, REITs пов'язані з певними ризиками, наприклад законодавчу незахищеність в Україні, волатильність ринку тощо, тому питання дослідження REIT як інструменту інвестування і диверсифікації портфеля потребують опрацювання.

REIT (Real Estate Investment Trust, з англ. – інвестиційний фонд нерухомості) – корпорація, траст або асоціація, яка шляхом колективних інвестицій купує нерухомість, керує нею та дає змогу інвестору отримувати вигоду з цінних об'єктів будівництва [1; 2]. Головна мета фондів – залучати кошти на масштабні проекти в різних сегментах нерухомості, які б давали постійний прибуток [3].

REITs інвестують у широкий спектр нерухомості, зокрема, офіси, торгові центри, багатоквартирні будинки, фітнес-центри, медичні установи, паркінги, склади, центри обробки даних, вежі мобільного зв'язку та готелі. Отримуючи орендні платежі, REIT-фонд по закінченню фінансового року виплачує пропорційну частину доходів «вкладникам» фонду.

REIT Європі та в світі – це досить популярний інструмент отримання пасивного доходу. Більшість REIT-фондів торгують на великих фондових біржах і пропонують низку переваг своїм інвесторам.

Статистика показує, що з кожним роком капіталізація REIT на ринку зростає, дедалі більше активів залучаються до цієї галузі. Так, індекс S&P United States REIT з початку 2024 року зріс на 27 % [5], до речі доходність індексу S&P 500, за цей період складала 32 % [6].

За типом діяльності REIT можна розділити на три групи: REIT власного капіталу – це класичні власники нерухомості, які отримують дохід від оренди; іпотечні REIT – це більше інвестори, які заробляють на відсотках від наданих кредитів під заставу нерухомості; гібридні REIT – це комбінація перших двох, поєднуючи пряме володіння нерухомістю та надання фінансування нерухомості.

В Україні, сьогодні діють два REIT-фонди – ТОВ «ІНЖУР КЕПІТАЛ» та компанія Ribas Invest (споживчі товариства під керівництвом готельного оператора ТОВ «РІБАС ХОТЕЛС ГРУП»).

В портфелі ТОВ «ІНЖУР КЕПІТАЛ» (Injure Capital) є Injure Supermarket, Injure McDonald's і Injure Bud. Дохідність прогнозується близько 80%. «Вхід» в дану інвестицію від 122 тисяч гривень [7].

Компанія Ribas Invest – інвестує в готельну нерухомість. Практично Ribas Invest будує або купує окремий готель, куди інвестор «заходить», стаючи співвласником. Вхід в таку інвестицію 10 тисяч доларів [8].

Після перемоги на ринок планують вийти три-п'ять великих міжнародних спеціалізованих фондів, яких цікавитимуть об'єкти з бюджетами 10-100 млн дол і

мінімальною дохідністю 7-8% річних. Ці фонди готові долучитися до відбудови країни [3].

У контексті досліджуваної проблематики виділемо окремі переваги інвестування в REIT [2]:

- низький поріг входу – стати співвласником нерухомості можна зі стартовою сумою від 3,5 тис. дол.;
- ліквідність – у порівнянні з об'єктом нерухомості частку в REIT простіше купувати та продавати;
- відсутність витрат на володіння – власникам частки не потрібно займатися обслуговуванням, ремонтом і контролем об'єктів нерухомості;
- професійне керування портфелем – гроші перекладаються у керування компанії, яка вигідно їх реалізує через придбання об'єктів з керуванням надалі.

Разом з тим, варто вказати на певні обмеження REIT та недоліки інвестування в REIT, це:

- суттєва кореляція прибутку зі зростанням відсоткових ставок центральних банків країн, у яких розташоване майно фонду;
- валютний ризик – полягає в прив'язці до валютного курсу, при зростанні курсу, попит на іпотечні кредити спадає, знижуючи прибутковість іпотечних REIT;
- ризик кредитного плеча – REIT позичають великі суми, а в разі економічного спаду боргове навантаження знижує їхню активність [1; 4];
- низька гарантія безпеки інвестицій – сертифікати фонду можна обміняти в будь-який момент на власні кошти, однак якщо щось трапиться з фондом, то, можна втратити кошти;
- ризик неплатоспроможності орендарів – фонди покладаються на сумлінну орендну плату і в разі неефективного управління дивідендні виплати будуть знижені [1];
- ринковий ризик – перенасичення пропозиції, відповідно при великій пропозиції з оренди її ціна падає;
- залежність від роботи фонду – фонд зобов'язаний вміло управляти доходами, управляти своєю компанією, щоб не порушувати законодавство, та дотримуватись договорів з вкладниками.

Щоб виробити найкращу стратегію інвестування на ринку, визначити переоцінений або недооцінений актив або бізнес, пропонуємо використовувати наступний алгоритм:

1. Макроекономічний аналіз – визначається напрям руху всього ринку. Основні напрями, такого аналізу – динаміка ВВП, динаміка ділової активності, споживчий попит, політика центральних банків.

2. Аналіз інвестиційної привабливості цінних паперів – визначається справедлива (внутрішня) ціна та напрям руху конкретного активу. Для цього аналітик повинен зіставити чи врахувати досить велику кількість факторів. В їх числі – фінансові показники, вартість акцій, сезонність, якість менеджменту компанії, масштаб діяльності та частка ринку, особливості компанії, переваги та слабкі місця серед конкурентів.

3. Прийняття інвестиційних рішень.

Тенденції постійно змінюються, тому при інвестиціях в REIT, важливо досліджувати ринок нерухомості, диверсифікувати портфель, в залежності від стратегії, віддаючи перевагу REIT високотехнологічних галузей або REIT зі збалансованим портфелем.

Впровадження REIT має значний потенціал розвитку, додатковим джерелом фінансування будівництва об'єктів нерухомості, новими можливостями для інвестування, здатний суттєво змінити фінансовий ландшафт фінансового ринку та ринку нерухомості в Україні.

Інформаційні джерела:

1. Зубковський Є. Фонди нерухомості REIT: що це і навіщо в них інвестувати? URL: <https://e-zubkovskiy.com/blog/fondi-neruhomosti-reit-shcho-tse-i-navishcho-v-nih-investuvati>
2. Лупашко А. Що таке інвестиції в REIT та як вони працюють у готельній нерухомості. Економічна правда. 22 грудня 2022. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2022/12/22/695342/>
3. Семенцов В. Чи можна вберегти кошти в умовах війни: в Україні з'явилися перші REIT-фонди. Економічна правда. 18 липня 2023. URL: <https://www.epravda.com.ua/rus/columns/2023/07/18/702307/>
4. Krasnobaev V., Zub M., Kuznetsova T., Perevozova I., Maliy O. Mathematical Model of the Process of Tabular's Implementation of the Operation Algebraic Multiplication in the Residues Class. 2019 International Conference on Information and Telecommunication Technologies and Radio Electronics (UkrMiCo), 2019. Pp.1-6.
5. S&P United States REIT. URL: <https://www.spglobal.com/spdji/en/indices/equity/sp-united-states-reit/#overview>
6. S&P 500. URL: <https://www.spglobal.com/spdji/en/indices/equity/sp-500/#overview>
7. Inzhur. URL: <https://www.inzhur.reit/>
8. Ribas Invest. URL: <https://invest.ribas.ua/>

ПОДАТКОВИЙ МЕНЕДЖМЕНТ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ФІНАНСОВОЇ СТАБІЛЬНОСТІ ТА ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ: ОРГАНІЗАЦІЙНІ ТА ЕТНОМІЧНІ АСПЕКТИ

Мединська Т.В., канд. екон. наук, доц.

Проказюк М.Ю., здоб. ВО

Львівський торговельно-економічний університет

У спеціальній економічній літературі термін «менеджмент» визначається як сукупність дій і методів, спрямованих на вплив на певний об'єкт для досягнення конкретного результату, тобто як сукупність прийомів і методів цілеспрямованого впливу на об'єкт з метою досягнення певної мети.

Результатом податкових відносин між платником податків та державою є сплата податків і обов'язкових платежів до бюджету. Іншими словами, результатом сплати податків є формування централізованих фондів, якими держава розпоряджається для задоволення потреб суспільства. Ці цілі є наслідком двох функцій податків – фіскальної та регулюючої.

Виходячи з вищесказаного, можна сформулювати визначення поняття «податковий менеджмент»:

➤ сукупність дій і методів організації податкових відносин, спрямованих на забезпечення формування дохідної частини бюджету та впливу податків на розвиток виробництва і соціальної сфери.

➤ процес управління, що використовує методи впливу податкового механізму на податкову систему для реалізації податкової політики [1].

Розглядаючи податковий менеджмент як систему, доцільно представляти його з організаційної та економічної точок зору. З економічної точки зору податковий менеджмент є сукупністю різних норм, методів і правил щодо організації взаємовідносин між державою та платниками з метою формування цільових фондів. З організаційної сторони – це сукупність державних органів, наділених певними повноваженнями у сфері оподаткування.

Податковий менеджмент охоплює три рівні податкової політики:

1. Податковий менеджмент на рівні держави. Він включає регламентацію оподаткування, контроль за сплатою податкових платежів та організацію роботи контролюючих органів у питаннях адміністрування податків і зборів.

2. Податковий менеджмент на рівні підприємств. Це вибір найбільш ефективного способу та варіанту сплати податків, тобто оптимізація податкових платежів зі сторони підприємства.

3. Податковий менеджмент на рівні громадян. Охоплює вибір форм сплати податків, які найкраще відповідають інтересам фізичних осіб та сприяють їхньому добробуту [2].

На державному рівні основною метою є побудова ефективної системи оподаткування на всіх рівнях і реалізація заходів щодо покращення економічного стану країни. В практичному сенсі використання податкового менеджменту в системі збору та управління податками відіграє важливу роль.

Крім того, ефективна система управління податковими процесами за ринкових умов сприяє виживанню та розвитку суб'єктів господарювання на умовах самофінансування і самоокупності. Завдяки податковому менеджменту можливо створити основу для формування механізму економічного зростання ВВП і ВНД.

Україна постійно вдосконалює систему податкового менеджменту, пристосовуючи її до міжнародних стандартів та кращих практик. Це включає впровадження електронних сервісів для спрощення звітності та сплати податків, підвищення прозорості та адаптацію до змін у податковому законодавстві.

Однією з ключових ініціатив є спрощення податкових процедур для підприємств, зменшення податкового навантаження та стимулювання розвитку бізнесу. Для цього використовуються такі інструменти, як податкові відстрочки, стимули для інвесторів та зниження адміністративних бар'єрів. Особлива увага приділяється боротьбі з податковими зловживаннями, ухиленням від сплати податків та корупцією у сфері оподаткування шляхом посилення контролю та впровадження прозорих процедур.

Податковий менеджмент в Україні спрямований на підтримку стабільності фінансової системи, розвиток бізнесу та забезпечення ефективного використання податкових ресурсів для соціального та економічного зростання країни.

Ключові проблеми податкового менеджменту можуть варіюватися в залежності від країни, проте існують деякі загальні проблеми:

- Податкова невідповідність та уникнення оподаткування. Це одна з основних проблем, коли платники податків використовують різні стратегії для уникнення або зменшення своїх податкових зобов'язань. Це може здійснюватися через легальні механізми, які можуть бути недостатньо регульовані, або через нелегальні дії, що призводять до втрати доходів державного бюджету;

- Складність податкового законодавства. Велика кількість податкових правил і положень може ускладнити їх розуміння та дотримання, що призводить до помилок у розрахунках податків і сприяє виникненню податкових боргів;

- Недостатня прозорість та корупція. Непрозорість податкових процедур сприяє корупції, оскільки це може заохочувати ухилення від сплати податків через вимагання хабарів або неправомірні угоди з податковими органами;

- Фіскальні втрати та неефективність у стягненні податків. Деякі системи податкового менеджменту можуть бути неефективними в стягненні податків, що призводить до фіскальних втрат для державного бюджету;

- Некваліфікована податкова адміністрація та недостатні ресурси. Недостатнє фінансування та обмежені ресурси у податкових органах можуть знижувати ефективність стягнення податків, контролю та аудиту.

- Нерівність та несправедливість у системі оподаткування. Недоліки у податковій системі можуть призводити до нерівності та несправедливого розподілу податкового навантаження між різними групами населення та підприємств [3].

Розв'язання цих проблем потребує комплексного підходу, що включає спрощення податкового законодавства, підвищення прозорості та ефективності управління, боротьбу з корупцією та створення ефективних механізмів контролю за дотриманням податкових норм.

Інформаційні джерела:

1. Проць Н.В., Матвійчук Н.М. Податковий менеджмент. URL: https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/20877/1/pm_22.pdf.

2. Іванченкова Л.В., Степаненко С.В., Євтушевська О.О. Фінансовий і податковий менеджмент у системі управління підприємством. URL: https://www.business-inform.net/article/?year=2022&abstract=2022_4_0_125_129

3. О. Пушкар, В. Угрин. Проблеми побудови податкового менеджменту в Україні. URL: <http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/.pdf>.

4. Мединська Т. В., Олійник Н. Р., Васишин С. А. Сучасні технології адміністрування податків і платежів: вітчизняний та зарубіжний досвід. Вісник Львівського торговельно-економічного університету / [ред. кол.: Куцик П. О., Семак Б. Б. та ін.]. Львів : Видавництво Львівського торговельно-економічного університету, 2024. Вип. 75. С. 86-94.

АНАЛІЗ РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОГО РИНКУ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Мілеєва В.Л., здоб. ВО
Близнюк О.П., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Військова агресія на території України викликала масштабні руйнування виробничого капіталу та інфраструктури, принесла людські жертви та соціальні втрати. Війна призвела до скорочення робочих місць і доходів, зменшення купівельної спроможності і обсягів накопичених активів.

У 2022 році національна економіка втратила 29,2% реального ВВП, а 13,5 млн. осіб змушені були покинути свої домівки. Більше 7 млн осіб опинилися за межею бідності, а рівень бідності сягнув 24% населення. Тому актуальним постає питання вивчення особливостей функціонування фінансового ринку України в таких надскладних умовах [1].

Під час війни фінансовий сектор зазнав значних викликів і змін. З початку конфлікту в Україні не було зареєстровано жодної нової фінансової установи, але багато гравців покинули ринок.

Кількість діючих банків в Україні зменшувалася протягом останніх кількох років. Зокрема, від 77 банків на початку 2019 року до 63 банків на початку 2024 року [2].

З аналізу даних можна зробити наступні висновки:

- кількість банків з іноземним капіталом у зведеному показнику зменшується повільніше, ніж загальна кількість діючих банків;
- за останні п'ять років кількість банків із 100% іноземним капіталом залишалась стабільною на рівні 23, але вже на початок 2024 року ця кількість зменшилась до 19;
- загальна тенденція зменшення кількості банків – з 77 на початку 2019 року до 63 на початок 2024 року – свідчить про те, що конкуренція в банківському секторі України стає все більш жорсткою, що може бути наслідком ряду факторів, таких як регулятивна політика Національного банку України, зміна попиту на банківські послуги серед населення та бізнесу, а також зміни в економічному середовищі в цілому [2].

Зменшення кількості банків може бути пов'язано з зростанням вимог до капіталізації банків, змінами в правовому середовищі або зі зміною вимог клієнтів до послуг банків.

Проте, важливо зазначити, що зменшення кількості банків не завжди може бути ознакою кризи в банківському секторі. Зменшення кількості банків може сприяти підвищенню ефективності сектору шляхом зниження конкуренції між банками та уникнення повторення небезпечних практик.

На основі дослідження даних щодо активів комерційних банків варто відмітити їх постійне зростання, незважаючи на зменшення кількості банківських установ [3].

Впродовж 2019–2024 років спостерігається поступове зростання банківських активів. Так, якщо на початку 2019 року загальна кількість активів становила 1360,764 млрд грн, то вже на початок 2024 року ця цифра сягнула 2942,806 млрд грн.

Досліджуючи фінансовий ринок, необхідно дослідити також страховий ринок. Попри зменшення кількості страхових компаній, обсяг активів страховиків в 2023 р. порівняно з 2022 р. вдалося наростити на 5,7 %. А у порівнянні з довоєнним 2021 роком обсяг активів зріс на 16,8 % [4; 5].

Варто виокремити також показники фондового рику України. Важливим елементом дослідження є вивчення порівняльного обсягу торгів цінними паперами на біржовому та позабіржовому ринках.

Обсяг торгів на позабіржовому ринку є значно більшим, аніж на біржовому. Зокрема частка біржового ринку у 2023 році становила 32,05 % від загального обсягу, позабіржового – 67,95 % відповідно [6]. До переваг позабіржового ринку цінних паперів можна віднести можливість співпраці з дрібними інвесторами в різних сферах, сприяння розвитку фондового ринку на регіональному рівні, підтримку розвитку відкритих електронних та інформаційних мереж, які допомагають підвищити прозорість емісії цінних паперів.

Найбільший обсяг торгів за фінансовими інструментами на операторах організованих ринків капіталу протягом 2023 року зафіксовано з ОВДП – 406,0 млрд грн (93% від загального обсягу торгів фінансовими інструментами на ринку капіталу протягом січня-грудня 2023 року) [6].

Основними тенденціями, що склалися на фондовому ринку, як на одному з важливих сегментів фінансового ринку України в сучасних умовах є: висока активність біржового сегменту, диверсифікація фінансових інструментів, що на ньому обертаються, домінування обсягу торгів на позабіржовому ринку та висока частка торгів за ОВДП.

Отже, фінансовий ринок становить основу для розвитку та стабільності економіки України. Війна чинить негативний вплив і містить багато ризиків для розвитку фінансового ринку України, проте попри військову агресію регуляторам вдається досягати певних позитивних результатів, передбачених у реалізації Стратегії розвитку фінансового сектору до 2025 року [1].

Дослідження сучасного стану фінансового ринку України показує, що фінансовий ринок на сучасному етапі є динамічним та непередбачуваним. Серед основних проблем функціонування фінансового ринку України на теперішньому етапі є економічна та політична нестабільність, яка перешкоджає нормальному його функціонуванню та призводить до зниження рівня довіри користувачів до нього.

Таким чином, виклики війни мають суттєві наслідки для фінансового ринку України, зокрема щодо зростання ризиків, включаючи зміну попиту на фінансові послуги, регуляторних підходів та потреби в оцінці стану ринку. Фінансовий ринок потребуватиме відновлення та розвитку, що створить потребу в різноманітні фінансових посередників, які задовольнятимуть потреби різних груп споживачів фінансових послуг.

Інформаційні джерела:

1. Борисюк О. В., Матвійчук Н. М., Хмелярська Л. А. Особливості розвитку фінансового ринку під час війни. *Економіка та суспільство*. 2024. № 60. С. 2.
2. Кількість комерційних банків в Україні з 2019 по 2024 рр. / Мінфін. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/count/>
3. Основні показники діяльності банків / Офіційний веб-сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://index.minfin.com.ua/ua/banks/stat/2024-01/>
4. Статистика страхового ринку України за 2019 – 2022 рр. / FORINSURER. URL: <https://forinsurer.com/files/file00745.pdf>
5. Страховий ринок України. Підсумки 2023 року. URL: <https://insa.com.ua/blog/strahovuj-rynok-ukrayiny-pidsumky-2023-roku/>
6. Інформаційна довідка щодо ринків капіталу України протягом 2019 – 2023 рр. / НКЦПФР. URL: https://www.nssmc.gov.ua/wp-content/uploads/2024/02/informatsiina_dovidka_za_hruden_2023_.pdf

ФІСКАЛЬНЕ ЗНАЧЕННЯ СПРОЩЕНОЇ СИСТЕМИ ОПОДАТКУВАННЯ

Можаровський В.В., здоб. ВО
Макогон В.В., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Враховуючи значимість розвитку малого підприємництва, спрощена система оподаткування, як спеціальний податковий режим, була запроваджена саме для зниження податкового навантаження та стимулювання до прозорості ведення діяльності у сфері малого бізнесу в Україні. Як зазначають науковці, спрощена система оподаткування (ССО) була створена з метою стимулювання підприємницьких ініціатив, зокрема за допомогою полегшення обліку та звітності, що сприяло вступу на ринок нових учасників, зокрема фізичних осіб-підприємців (ФОП). З моменту її введення, ССО зазнала ряд змін, що торкнулись таких аспектів, як: розмір єдиного податку (ЄП), методика його обчислення, список податків, що замінюються ЄП, а також критерії, які визначають можливість для підприємств та ФОП застосовувати ССО. Сьогодні спрощена системи оподаткування надає можливість замінити низку податків єдиним податком, що спрощує облік та знижує податкове навантаження, однак попри це малий бізнес має додаткові бюджетні навантаження, що створює непрозорі умови для створення та функціонування суб'єктів малого підприємництва.

Порядок функціонування цього спеціального режиму оподаткування змінювався та коригувався неодноразово, передбачаючи то значне послаблення критеріїв та порядку застосування цього режиму, то навпаки їх посилюючи. Раз від разу виникало питання доцільності існування такого пільгового режиму оподаткування малого та мікробізнесу – чи варто державі створювати сприятливі умови для розвитку малого бізнесу, чи не сприяє це подальшому

поширенню схем мінімізації або ухилення від сплати податків, чи шкодить ця система реалізації фінансового потенціалу країни та її регіонів, хто реально користується спрощеною системою оподаткування та яка реальна фіскальна та економічна роль таких патинків.

Саме малий бізнес розширює спектр товарів і послуг, які пропонуються споживачам, підтримує високий рівень конкуренції. Тому його податкове стимулювання, зокрема шляхом застосування спрощеної системи оподаткування, звітності й обліку, є одним із важливих чинників, що забезпечує його стабільний розвиток.

Як показали дослідження, стабільна динаміка податкових надходжень від сплати єдиного податку спостерігалася у довоєнні періоди, навіть у період пандемії COVID-19. Темп зростання сплаченого єдиного податку у довоєнному 2021 році порівняно із попереднім періодом становив 122%, що в абсолютній величині склало 8251,4 тис. грн. зростання податкових надходжень від платників єдиного податку. З початком повномасштабної війни у 2022 році приріст єдиного податку дещо знизився і становив лише 2% попереднього довоєнного року. Проте, вже у 2023 році надходження єдиного податку зросло на 18% відносно 2022 року. Незважаючи на загальні тенденції зменшення податкових надходжень від місцевих податків і зборів у 2022 році, єдиний податок має стабільну тенденцію до зростання як в абсолютній величині, так і в структурі місцевих податків та зборів. У 2023 році порівняно із 2022 роком сума сплаченого єдиного податку збільшилася на 8578,9 тис грн, а порівняно з довоєнним 2021 роком – збільшилася 9522,9 млн. грн., а його частка у загальній сумі місцевих податків зросла на 4,3%.

Надходження єдиного податку від окремих платників дещо відрізняється від загальної тенденції. Константою залишається те, що основна сума єдиного податку сплачується фізичними особами-підприємцями (1–3 групи), хоча частка сплаченого ними єдиного податку зменшилася. У довоєнному періоді ФОПи формували від 67,2% до 75,2% загальної суми сплаченого єдиного податку. Під впливом воєнних податкових трансформацій їх частка скоротилася до 68,1%. Разом із цим, значне зростання спостерігається за сумою сплаченого єдиного податку юридичними особами: у 2022 році порівняно із 2021 роком на 3668,8 млн грн, а у 2023 році порівняно з 2022 роком – на 2094,4 млн. грн.

Така варіація сплаченого єдиного податку обумовлена інструментами податкового стимулювання бізнесу в період дії воєнного стану, основними з яких стали: надання права на використання спрощеної системи оподаткування бізнесу (ФОП та юридичним особам) за ставкою 2% від обороту за правилами, встановленими для 3-ї групи платників єдиного податку, тобто із звільненням від податку на прибуток, ПДВ та інших платежів; звільнення від обов'язкової сплати єдиного податку платників 1 та 2 групи спрощеної системи оподаткування.

Спрощену систему оподаткування використовують в основному фізичні особи-підприємці, частка яких у довоєнний період становить 90% від усієї кількості платників ЄП 1–3 групи.

Найбільшою групою учасників у групах 1 і 2 є сектори роздрібної та оптової торгівлі, включаючи ремонт автомобілів, на які припадає приблизно дві третини учасників і обсягу обороту. У групі 3 спостерігається галузевий зсув у бік професійних та ІТ-послуг. Найбільше в Україні підприємців, що обирають 2 та 3 групи єдиного податку. І це виправдано, оскільки перебування на цих групах дозволяє застосувати більше диференційовані види діяльності та отримувати більші доходи у межах граничного розміру. Проте, найбільше фіскальне значення для місцевих бюджетів України мають платники 3 групи, оскільки вони сплачують 5% податку від свого обороту (якщо вони не є платниками ПДВ), або 3%, якщо є платниками ПДВ.

Значні зміни спостерігаються у структурі платників єдиного податку саме 3 групи, яка була дещо «модернізована» у зв'язку із введенням особливого режиму справляння єдиного податку за ставкою 2% не тільки для суб'єктів мікробізнесу, що відповідають критеріальності за обсягом отриманого доходу, а й для інших підприємств-великодохідників.

Як показують дані аналізу платниками єдиного податку за ставкою 2% стали 265,5 тис. фізичних осіб-підприємців та 53,2 тис. підприємств. Вигідною ця система стала для юридичних та фізичних осіб-підприємців, які перебувають у 3 групі зі сплатою єдиного податку за ставкою 5% (без ПДВ).

За даними ДПС, правом зменшити єдиний податок з 5% до 2% скористалися 252 тис ФОПів – у п'ять разів більше, ніж компаній. Сума пільгового податку, який вони переказали до місцевих бюджетів, становила майже 3,9 млрд грн. Деякі пільги мали зворотний ефект. Наприклад, хоча ФОПи першої групи могли не платити єдиний податок, у січні-жовтні 2022 року вони переказали на 35% або на 88,5 млн грн більше, ніж за аналогічні місяці 2021 року. За десять місяців ФОПи першої та другої груп переказали до місцевих бюджетів 4,8 млрд грн. Зросли надходження і від єдиного соцвнеску, хоча від нього звільнили всіх ФОПів.

Перехід на ставку 2% дозволив великому бізнесу уникати сплати інших податків, які вони мали до цього сплачувати – податку на прибуток (18%) і ПДВ (20%). Чим більш прибуткова компанія, тим вигідніше їй, було переходити на спрощену систему оподаткування, аби платити лише 2% від доходу.

Можливістю мінімізувати податки активно скористались і представники ігрової індустрії. Представниками Київської школи економіки (KSE) зауважено, що правом застосування ставки 2% скористалися високомаржинальні бізнеси – ті, що займаються букмекерством і азартними іграми. Це призвело до зменшення надходжень і від податку на прибуток підприємств, і від ПДВ. За розрахунками податкового комітету ВРУ, через ставку 2% щомісяця держава не отримувала щонайменше 500-700 млн грн. При цьому близько 200 млн грн із цієї суми – втрати бюджету, пов'язані з використанням пільги гральним бізнесом. Хоча, ці суми загалом можуть бути й більшими за 10 млрд грн.

Отже спрощена система оподаткування є важливою складовою державної податкової політики стимулювання розвитку малого підприємництва та показує свою значимість у податкових надходженнях місцевих бюджетів. Введені

новації та подальше їх скасування у період воєнного стану призвели до зміни структури податкових надходжень, ускладнення процедури адміністрування податків і підготовки податкової звітності представниками бізнесу. Основою фіскальної значимості спрощеної системи оподаткування є надходження єдиного податку від фізичних осіб-підприємців. Відтак податкові реформації мають бути спрямовані саме на податкове стимулювання підприємців, які впроваджують стратегічно значимі та соціально значущі види економічної діяльності з метою стабілізації розвитку підприємницької діяльності, збільшення податкових надходжень та зростання добробуту як суб'єктів малого бізнесу, так і споживачів.

Інформаційні джерела:

1. Національна стратегія доходів до 2030 року. Міністерство фінансів України. URL: <https://www.mof.gov.ua/>. (дата звернення: 22.10.2024).
2. Скрипник С.В., Лавров Р.В., Шепель І.В. Облік і оподаткування суб'єктів малого підприємництва. Економіка та суспільство. 2023. Випуск 52. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-61> (дата звернення: 22.10.2024).
3. Сушкова О. Є., Осадчий Є. С. Роль платників єдиного податку у формуванні фінансового-економічного потенціалу регіонів України. Ефективна економіка.2020. № 11 URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=8346> (дата звернення: 22.10.2024).

ОСОБЛИВОСТІ УПРАВЛІННЯ ФІНАНСАМИ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Нагаєва Г.О., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

В умовах воєнного стану діяльність вітчизняних підприємств набула особливого характеру, тому виникла потреба у формуванні нових ефективних управлінських рішень у фінансовій сфері. Суб'єкти господарювання постали перед фактом потреби діяти в нових умовах, здійснювати виробничо-фінансову діяльність, виконувати фінансові зобов'язання та реагувати на ризики часто у форс-мажорних обставинах. Така ситуація накладає відбиток на управління фінансами і зумовлює пошук нових підходів до сутності фінансового менеджменту.

Науковці пропонують поглибити зміст понятійної категорії «фінансовий менеджмент» і викласти її таким чином: основний сегмент економічного управління підприємством створений з метою оптимізації результативності діяльності з урахуванням системи ризиків, котрі здатні мінімізувати втрати від впливу факторів транзитивної економіки та викликів спровокованих непередбачуваними подіями [1].

Однією з найбільших проблем суб'єктів господарювання у сучасних умовах залишається неефективне управління фінансовими ресурсами.

Формування фінансових ресурсів починається з моменту заснування підприємства, коли утворюється статутний капітал, а також в процесі його діяльності. Забезпечення фінансовими ресурсами з різних джерел дає можливість підприємцю своєчасно інвестувати кошти в нове виробництво, забезпечувати у разі необхідності розширення і технічне переозброєння діючого, фінансувати наукові дослідження, розробки та їх впровадження.

На сучасному етапі розвитку система управління фінансовими ресурсами може вважатися ефективною лише при раціональному використанні наявних коштів та забезпеченні систематичного пошуку можливостей подальшого розвитку [2].

На відміну від «звичайного» антикризового фінансового менеджменту, в теперішніх умовах з'явилася необхідність урахування нетипових випадкових зовнішніх негативних факторів, таких, як втрата або пошкодження основних фондів, вимушене переміщення працівників, втрата ринків збуту, зміни валютних курсів, переривання ланцюжків постачання та зміни законодавства, що можуть мати вплив на можливість ведення бізнесу з певними суб'єктами, та інших [3].

Важливу роль у процесі функціонування підприємництва в умовах воєнного стану повинні відігравати фінансові інструменти підтримки, що забезпечується державою і створює основу для забезпечення суб'єктів господарювання необхідними фінансовими ресурсами. Оскільки в державі спостерігається значна розбалансованість відносин як у сфері підприємництва, так і у фінансовій сфері, то є всі підстави говорити про проблеми, що існують у процесі реалізації фінансових інструментів підтримки підприємницької діяльності на державному рівні.

В умовах війни така підтримка повинна бути спрямована на мінімізацію фінансових ризиків із метою зниження ймовірності банкрутства, мінімізацію втрат внаслідок дії негативних чинників на фінансову діяльність суб'єктів господарювання, забезпечення зростання прибутку та рентабельності підприємства, підтримку рівня його інвестиційної привабливості, забезпечення формування грошових потоків з внутрішніх джерел.

Заходи підтримки, необхідні на даному етапі, мають розглядатися як тимчасові, тому їх потрібно буде переглянути після закінчення воєнного стану, щоб переконатися в їх економічній доцільності та забезпечити цільове спрямування підприємствам, які будуть їх потребувати [4].

В умовах воєнного стану зростає роль держави щодо необхідності створення системи з врахуванням викликів та спрямування векторів політики на фінансову підтримку підприємництва через вдосконалення існуючих фінансових інструментів

Фінансовий менеджмент за нинішніх умов повинен враховувати ризики та нові можливості, бути гнучким і оперативним у ситуаціях, які постійно змінюються, маючи у своєму розпорядженні опрацьовані альтернативні варіанти їх розвитку. В умовах війни, забезпечення діяльності підприємства потребує проведення моніторингу декількох можливих сценаріїв аби визначити, чи є суттєва невизначеність щодо здатності продовжувати

діяльність безперервно. Підприємства повинні бути готовими швидко адаптуватися до змін на основі перегляду стратегії діяльності, змін в управлінській політиці, реорганізації фінансових операцій тощо.

На даний час питання фінансового менеджменту підприємств потребує осучаснення з позиції сутнісного змісту його як понятійної категорії. Беззаперечним є той факт, що дане рішення викликано не лише транзитивною економікою в країні, а й воєнними діями, котрі негативно впливають на ведення бізнесу. Успішність системи управління фінансами підприємства, на погляд практиків та науковців, залежить від узгодженості та системності взаємодії всіх суб'єктів та об'єктів фінансового менеджменту, котрі націлені на досягнення поставлених завдань

Інформаційні джерела:

1. Гузенко О. Осучаснення сутнісного змісту фінансового менеджменту підприємств в умовах воєнного стану. URL: <https://rep.dnuvs.ukr.education/server/api/core/bitstreams/>
2. Румик І., Плетенецька С., Царенок О. Особливості управління фінансовими ресурсами підприємств в умовах воєнного стану. *Вчені записки університету «КРОК», № 4 (72), 2023. С. 9-19.*
3. Фенченко М.В. Фінансовий менеджмент в умовах активної фази війни в Україні. *Матер. IV міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. здоб. вищої освіти і молодих вчених «Актуальні проблеми та перспективи розвитку України в галузі управління та адміністрування: ініціативи молоді» 28 жовтня 2022 р. Х.: ДБТУ, 2022. С. 84-85.*
4. Роїк О.Р. Фінансові інструменти підтримки діяльності підприємств в умовах війни в Україні. *Наук. вісник Ужгородського національного університету. № 46. 2023. С. 67-71.*

РОЛЬ МІЖНАРОДНИХ ІНСТИТУЦІЙ У ПОВОЄННОМУ ВІДНОВЛЕННІ УКРАЇНИ

Палієнко Т.П., PhD з економіки

Національний університет «Києво-Могилянська академія»

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну, розпочате 24 лютого 2022 року, спричинило безпрецедентні руйнування інфраструктури, значні людські втрати та масштабні економічні збитки. За оцінками Світового банку, Європейської Комісії та Організації Об'єднаних Націй, станом на початок 2024 року, прямі збитки від війни перевищують 486 млрд дол. США [1]. Масштаб руйнувань та необхідність комплексного відновлення країни зумовлюють критичну важливість участі та злагоджених дій від міжнародних інституцій у процесі післявоєнної відбудови України.

Згідно з даними Міністерства закордонних справ, станом на початок 2024 року Україна є членом 81 міжнародної організації, з яких 69 інституцій надають їй статус повноправного члена. Відповідно можна виокремити переваги від членства України в міжнародних інституціях для післявоєнного відновлення (табл. 1).

Таблиця 1 – Переваги для України від набуття членства в міжнародних інституціях

Фактор	Характеристика
Фінансова підтримка	Доступ до пільгового фінансування (Міжнародний валютний фонд (МВФ), Світовий банк); технічна допомога у фіскальній політиці; грантове фінансування.
Економічні можливості	Відкриття нових ринків для українських товарів та послуг; торговельні преференції; макроекономічна стабілізація; інвестиційні можливості.
Інституційні рамки	Допомога та впровадження міжнародних стандартів і реформ; розбудова демократичного суспільства; антикорупційні механізми; технічна експертиза.
Технологічний прогрес	Доступ до програм наукових досліджень та інновацій; модернізація інфраструктури; цифрова трансформація.
Політична стабільність та безпека	Посилення обороноздатності (наприклад, поглиблена співпраця з НАТО); доступ до сучасних технологій у сфері оборони, що є особливо важливим в умовах війни.
Гуманітарна допомога	Забезпечення гуманітарної підтримки для допомоги постраждалому населенню; посилення соціального захисту.

Джерело: власна розробка автора

Як бачимо з таблиці, участь в міжнародних інституціях охоплює усі сфери господарювання, що допоможе забезпечити комплексний підхід у повоєнному відновленні України.

В умовах актуальної економічної трансформації України, ключове значення мають її відносини з кредитно-фінансовими інституціями. Наразі МВФ залишається одним із головних джерел макрофінансової підтримки України. У березні 2023 року інституція затвердила нову чотирирічну програму в рамках механізму розширеного фінансування з 11 переглядами за якими надаються транші, на суму 15,6 млрд дол. США [3; 4]. Вона спрямована на макроекономічну стабілізацію, реформування фінансового сектора та підтримку структурних реформ, що дозволяє уряду України стабілізувати валютний курс та забезпечити соціальні видатки в умовах воєнного часу.

Світовий банк є другим за величиною кредитором України після Міжнародного валютного фонду. Впродовж років співпраці, банк затвердив для України 72 позики на загальну суму понад 15,4 млрд дол. США та 2,2 млрд євро, з яких було отримано 14,2 млрд дол. США та 2,2 млрд євро відповідно [3]. З початком повномасштабного вторгнення Світовий банк залучив для України понад 50 млрд дол. США, з яких понад 39 млрд дол. США вже надійшли, причому 95% з яких надали саме донори розвитку [5]. В рамках проєкту «PEACE» виділено 29,4 млрд дол. США на соціальні виплати, а для відновлення та реформ діють інші ініціативи, такі як Трастовий фонд URTF.

Також через програми підтримки освіти (програма «LEARN» – 150 млн дол. США) та сільського господарства (11 млн дол. США на підтримку малих фермерів, які обробляють земельні ділянки площею до 500 га в Україні) були надані додаткові ресурси, що сприяють економічній та інфраструктурній стабілізації України [5].

В європейському регіональному розрізі, важливе значення для України має підтримка від Європейського банку реконструкції та розвитку (ЄБРР), що інвестує в проекти, які спрямовані на підтримку приватного сектору та розвиток критичної інфраструктури. На початку березня 2022 року ЄБРР надав нашій країні кошти у розмірі 2 млрд євро для підтримки громадян і компаній, які постраждали від війни, через кредити, підтримку ліквідності та допомогу в релокації. Загальний обсяг фінансування ЄБРР для України до жовтня 2024 року досяг 20,01 млрд євро, включаючи 597 проектів. З них 11 реалізуються у державному секторі на суму 2 315 млн євро, з яких вже освоєно 1 192,24 млн євро (51,5%) [6]. Найбільше коштів спрямовується на реалізацію проектів у сферах стратегічних резервів газу, відновлення інфраструктури, підтримку енергетичного сектору, зокрема мереж електропередач та атомних станцій.

Також з 2004 року Україна співпрацює з Європейським інвестиційним банком (ЄІБ), залучаючи його ресурси для інфраструктурних і екологічних проектів. Станом на жовтень 2024 року ЄІБ виділив понад 7,5 млрд євро для України, зокрема 5,3 млрд євро для державного сектору, де реалізується 26 проекти. Серед них – це покращення водопостачання в Миколаєві, модернізація інфраструктури у великих містах та підтримка тимчасових мостів для відновлення мобільності [7].

Підсумовуючи можна дійти висновку, що повномасштабне вторгнення в Україну призвело до значних втрат людських життів та масштабних економічних збитків, які перевищують 486 млрд дол. США, що актуалізує необхідність комплексного відновлення країни. Членство України у багатьох міжнародних інституціях надає доступ до фінансової підтримки, технологій та інституційної допомоги, що сприятиме швидшому відновленню та стабілізації в умовах післявоєнного періоду. Зокрема співпраця з міжнародними економічними інституціями, такими як МВФ, Світовий банк, ЄБРР та ЄІБ, які не лише забезпечують необхідні ресурси нашій країні, але й сприяють впровадженню реформ, допоможуть Україні стати більш стійкою та інтегрованою в міжнародну спільноту.

Інформаційні джерела:

1. World Bank Group. Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову. *World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released> (дата звернення: 25.10.2024).
2. М-во закордонних справ України. Участь у міжнародних організаціях. *Міністерство закордонних справ України*. URL: <https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/uchast-u-mizhnarodnih-organizacijah> (дата звернення: 25.10.2024).
3. М-во закордонних справ України. Співробітництво України з міжнародними фінансовими інституціями. *Міністерство закордонних справ України*. URL:

<https://mfa.gov.ua/mizhnarodni-vidnosini/spivrobotnictvo-ukrayini-z-mizhnarodnimi-finansovimi-instituciyami> (дата звернення: 25.10.2024).

4. International monetary fund. Ukraine: financial position in the fund as of september 30, 2024. *Imf.org*. URL: <https://www.imf.org/external/np/fin/tad/exfin2.aspx?memberKey1=993&date1key=2024-09-30> (дата звернення: 25.10.2024).

5. World Bank Group. Мобілізована Світовим банком фінансова підтримка для України з 24 лютого 2022 року. *World Bank*. URL: <https://www.worldbank.org/uk/country/ukraine/brief/world-bank-emergency-financing-package-for-ukraine> (дата звернення: 25.10.2024).

6. М-во Фінансів України. Європейський банк реконструкції та розвитку. *Міністерство Фінансів України*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/ebrr> (дата звернення: 25.10.2024).

7. М-во Фінансів України. Європейський інвестиційний банк. *Міністерство Фінансів України*. URL: <https://mof.gov.ua/uk/eib> (дата звернення: 25.10.2024).

ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Петрик О.В., здоб. ступ. PhD
Варипасєв О.М., канд. філос. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Повоєнне відновлення є складним процесом, що вимагає залучення внутрішніх і зовнішніх ресурсів, а також розробки нових економічних стратегій. Досвід країн, які пережили військові конфлікти або масштабні кризи, свідчить про важливість узгоджених зусиль держави, приватного сектору та міжнародних партнерів. Україна, яка зазнала значних руйнувань через військові дії, має побудувати власну модель відновлення, що враховує не лише короткострокові потреби, але й довгострокову конкурентоспроможність. Варто визначити ключові аспекти фінансових механізмів відновлення України та обґрунтовану модель податкових стимулів для сталого розвитку.

Після Другої світової війни європейські країни отримали значну фінансову допомогу від США в рамках Плану Маршалла. За період з 1948 по 1952 роки США виділили 13.3 мільярдів доларів для відновлення економіки Західної Європи, що в сучасних цінах еквівалентно майже 143 мільярдам доларів. Велика Британія отримала приблизно 3,2 мільярда доларів, Франція – 2,8 мільярда доларів, а Західна Німеччина — близько 1,4 мільярда доларів. Ця фінансова допомога значно сприяла відновленню інфраструктури, модернізації виробництва та стабілізації економік країн-одержувачів. Загальний валовий національний продукт Західної Європи зріс більш ніж на 32% під час дії Плану Маршалла, підвищившись з \$120 мільярдів до \$159 мільярдів. Сільськогосподарське виробництво зросло на 11% від довоєнного рівня, а промислове виробництво збільшилося на 40% в порівнянні з цим же показником. Цей приклад підкреслює важливість залучення зовнішньої

допомоги для швидкого відновлення. Україні варто використовувати подібну модель співпраці з міжнародними партнерами для стимулювання економічного відродження та інституційних реформ [1-4].

У повоєнний період Україна потребуватиме ефективного залучення ресурсів для відновлення економіки. Існує кілька теоретичних джерел фінансування, які могли би стати основою цього процесу.

Першим можливим джерелом є продаж природних ресурсів. У випадку багатих запасів нафти чи газу, держава могла б використовувати їх для отримання значних валютних надходжень, як це роблять країни Перської затоки. Нажаль Україна таким потенціалом не володіє аби зробити це основним джерелом відновлення економіки. Незважаючи на наявність аграрних і мінеральних ресурсів, їх не буде достатньо для стабільного зростання, що унеможливує використання природних ресурсів як основного драйвера економіки.

Іншим потенційним джерелом конкурентної переваги та залучення інвестицій для України могли би стати відносно низькі заробітні плати. Історично, багато країн використовували низькі зарплати як стимул для залучення інвестицій, особливо в трудомісткій галузі. Однак, внаслідок війни та міграції, Україна втратила значну частину своїх громадян, особливо кваліфікованих спеціалістів. Тим не менш, у перші роки після перемоги в Україні, можливо, збережуться відносно низькі зарплати порівняно з країнами Західної Європи, що може стати короткостроковим стимулом для інвесторів. Проте слід зауважити, що цей період буде коротким. Заробітні плати в Україні можуть швидко досягти рівня, який спостерігається в країнах, таких як Румунія, Словаччина або Польща. Тому Україна не зможе довго конкурувати виключно цим, і необхідно буде знайти інші механізми для підтримки економічного зростання.

З огляду на обмежені можливості використання природних ресурсів і короткострокову перевагу заробітних плат, основним інструментом залучення інвестицій для України можуть стати низькі податки. Податкова політика може зробити Україну привабливою для інвесторів, забезпечуючи стимул для корпорацій і стартапів вкладати кошти в економіку країни. Це може включати як зниження корпоративних податків, так і надання податкових пільг для інноваційних секторів, таких як ІТ та високі технології. Низькі податки також сприятимуть розвитку малого та середнього бізнесу, що створить робочі місця та збільшить споживання на внутрішньому ринку. Забезпечивши прозорість регуляторної системи та мінімізувавши бюрократичні бар'єри, можна зробити Україну максимально привабливою для інвестицій.

Реалізація податкових стимулів разом із підвищенням прозорості регуляторної системи має потенціал суттєво збільшити обсяги іноземних інвестицій. Ця стратегія передбачає впровадження політик, які зроблять інвестиційний клімат більш привабливим для іноземних інвесторів, що, в свою чергу, може позитивно вплинути на економічний розвиток країни.

Низькі податки також сприятимуть розвитку малого та середнього бізнесу, що створить робочі місця та збільшить споживання на внутрішньому

ринку. Дослідження показують, що зниження податкових ставок для малих підприємств може призвести до збільшення їхньої діяльності. Наприклад, зниження податкової ставки на 10% призводить до зростання обороту підприємств на 1,7%, що свідчить про позитивний вплив податкових стимулів на активність [5].

Довгостроковий розвиток вимагає інвестицій у дослідження та розробку (R&D). Згідно з даними Світового банку, у 2018 році країни, що займають провідні позиції витрачали більше 3% ВВП на R&D. До прикладу Ізраїль витратив 4.95% свого ВВП, Південна Корея – 4.81% та Швейцарія – 3.37%. Ці країни демонструють значно вищі показники економічного зростання, що підтверджує важливість інвестицій у науку для підвищення конкурентоспроможності економіки. Створення наукових центрів і інноваційних хабів, як це зробили Південна Корея та Японія, дозволить Україні виробляти продукцію з високою доданою вартістю. Цей підхід не лише стимулює економічне зростання, але й сприяє створенню нових робочих місць у високотехнологічних секторах [6].

Відновлення України потребує активної участі міжнародних партнерів, таких як Світовий банк, ЄБРР та МВФ. Відновлення України потребує значної фінансової підтримки. За оцінками, загальна вартість відновлення та реконструкції в Україні зросла до 411 мільярдів доларів станом на березень 2023 року. Ця сума покриває період з моменту вторгнення росії 24 лютого 2022 року до першої річниці війни, і очікується, що витрати на відновлення розтягнуться на наступні 10 років, включаючи потреби в державних та приватних інвестиціях. Тому важливо аби ці організації надавали як грантову підтримку, так і кредити на вигідних умовах, що сприятиме швидкому відновленню економіки України [7].

Інформаційні джерела:

1. Harry S. Truman Library: Marshall Plan (1948) | National Archives
2. Library of Congress: Overview - For European Recovery: The Fiftieth Anniversary of the Marshall Plan | Exhibitions - Library of Congress
3. Congressional Research Service: The Marshall Plan: Design, Accomplishments, and Significance
4. The Marshall Plan Investment in Peace - 50th Anniversary: https://www.marshallfoundation.org/wp-content/uploads/2014/05/The_Marshall_Plan_A_Blueprint_for_Recovery.pdf
5. The impact of tax incentives on the economics activity of entrepreneurs Jarkko Harju and Tuomas Kosonen: wp1220pdf
6. These countries spend the most on research and development: These countries spend the largest proportion of GDP on R&D | World Economic Forum
7. Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment: Updated Ukraine Recovery and Reconstruction Needs Assessment

ОРГАНІЗАЦІЙНІ ІННОВАЦІЇ ЯК ІНСТРУМЕНТ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ КОРПОРАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ

Пирог В.В., здоб. ступ. PhD

Хіміч С.В., канд. екон. наук

*Приватне акціонерне товариство «Вищий навчальний заклад
«Міжрегіональна Академія управління персоналом»*

Повномасштабна війна в Україні спричинила значні руйнування економічної інфраструктури, що висуває нові вимоги до корпорацій щодо їх фінансової стійкості та ефективності управління. Здатність підприємств швидко адаптуватися до нових умов через впровадження інновацій стала критично важливою для їх виживання та подальшого розвитку.

Повноцінне повоєнне відновлення економіки України неможливе без впровадження новітніх фінансових та організаційних інновацій. Вплив цих інновацій на фінансову стійкість підприємств є ключовим питанням для забезпечення конкурентоспроможності корпорацій в умовах невизначеності та нестабільності ринкових умов.

Метою даного дослідження є виявлення ролі організаційних інновацій як інструменту забезпечення фінансової стійкості корпорацій у процесі їх повоєнного відновлення та адаптації до нових економічних умов.

Організаційні інновації дозволяють корпораціям не лише швидко реагувати на зміну ринкових умов, але й зберігати фінансову стійкість через оптимізацію управлінських процесів та ефективного використання ресурсів. Це забезпечує підприємствам конкурентні переваги в умовах постійних змін та ризиків.

Важливість цього дослідження підкріплюється сучасною науковою літературою, яка вказує на зв'язок між впровадженням організаційних інновацій та підвищенням фінансової стабільності підприємств. Використано методи аналізу поточних тенденцій у фінансовому управлінні та інноваційних підходах до адаптації підприємств.

Організаційні інновації є важливим інструментом для забезпечення фінансової стійкості корпорацій, особливо в умовах післявоєнного відновлення. Впровадження новітніх підходів до бізнес-планування дозволяє корпораціям ефективно реагувати на змінні ринкові умови та підвищувати свою гнучкість у плануванні ресурсів. Це забезпечує довгострокову фінансову стабільність, мінімізуючи ризики та адаптуючи стратегії управління до умов економічної нестабільності [1].

Інноваційні фінансові інструменти, зокрема бюджетні програми, податкові пільги та інші форми державної підтримки, можуть бути інтегровані в корпоративні структури як частина організаційних інновацій, спрямованих на зміцнення фінансової стійкості під час кризи. Використання цих інструментів дозволяє корпораціям підтримувати ліквідність та забезпечувати стійкість під час нестабільних періодів [2].

Інноваційні організаційні рішення також відіграють важливу роль у підтримці фінансової стійкості інноваційно активних підприємств. Використання таких рішень дає змогу корпораціям залишатися конкурентоспроможними навіть у періоди економічної нестабільності, що забезпечується впровадженням нових підходів до управління фінансовими потоками та оперативного планування [3].

У післявоєнний період організаційні інновації стають ключовим елементом відновлення корпорацій. Застосування інноваційних управлінських підходів, таких як інтеграція новітніх технологій у внутрішні процеси, дозволяє корпораціям адаптуватися до нових викликів, підвищуючи фінансову стійкість і створюючи основу для сталого розвитку [4].

Інноваційні фінансові стратегії, що включають державну підтримку та спеціалізовані кредитні програми, можуть стати частиною організаційних змін у корпораціях, спрямованих на забезпечення їхньої стійкості та розвитку після війни. Це забезпечує підприємствам можливість залучати додаткові ресурси та адаптувати свої бізнес-моделі до нових умов ринку [5].

Для дослідження були використані реальні приклади адаптації корпорацій до умов війни та нестабільності. Було проведено огляд наукової літератури та сучасних підходів до оцінки фінансової стійкості підприємств, зокрема аналіз статей про інноваційні інструменти підтримки економіки в умовах війни.

Організаційні інновації є ефективним інструментом забезпечення фінансової стійкості корпорацій під час їх повоєнного відновлення. Впровадження інноваційних підходів допоможе підприємствам адаптуватися до нових умов і забезпечити їх стабільність та розвиток у довгостроковій перспективі.

Інформаційні джерела:

1. Мацкевич Ю. І. Бізнес-планування як інструмент фінансової стійкості підприємства в умовах нестабільності української економіки. *Економіка і організація управління*. 2020. № 3. С. 218–228. URL: <https://doi.org/10.31558/2307-2318.2020.3.19> (дата звернення: 17.10.2024).

2. Неізнана О., Григорук А., Литвин Л. Сучасні інструменти підтримки фінансової стійкості України в умовах воєнного стану. *Економіка та суспільство*. 2022. № 39. URL: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-39-62> (дата звернення: 17.10.2024).

3. Kravchenko M., Leontovska M. A. Approaches to assessing the financial stability of innovative and active enterprises. *Economic bulletin of national technical university of ukraine "kyiv polytechnic institute"*. 2023. URL: <https://doi.org/10.32782/2307-5651.24.2022.14> (date of access: 17.10.2024).

4. Kukushka I. Innovations as an effective tool for the development of the country in the post-war period. *Actual problems of economics*. 2022. Vol. 1, no. 258. P. 55–64. URL: <https://doi.org/10.32752/1993-6788-2022-1-258-55-64> (date of access: 17.10.2024).

5. Roik O. Financial instruments to support the activities of enterprises in the conditions of war in ukraine. *Herald UNU. international economic relations and world economy*. 2023. No. 46. URL: <https://doi.org/10.32782/2413-9971/2023-46-12> (date of access: 17.10.2024).

БАНКІВСЬКЕ КРЕДИТУВАННЯ В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ І ЗАГРОЗ

Руцишин Н.М., д-р екон. наук, проф.

Черeba В.В., здоб. ВО

Львівський торговельно-економічний університет

Банківське кредитування залишається одним із найпопулярніших способів фінансування української економіки. Воно охоплює різні сектори, сприяючи як розвитку виробництва, так і задоволенню споживчих потреб населення. Однак ця сфера діяльності банків дуже чутлива до змін у нормативно-правовому середовищі, політичній ситуації, коливань валютних курсів, а також до регулюючих заходів НБУ та кризових явищ як в Україні, так і за її межами. Зменшення кількості банківських установ та військова агресія росії значно погіршили якість кредитних портфелів банків і призвели до загального скорочення кредитування. У попередні роки, до початку війни у лютому 2022 року, банки поступово відновлювали кредитну діяльність, зокрема завдяки державним програмам, що підтверджується динамікою обсягів кредитів, виданих українськими банками (табл. 1).

Таблиця 1 – Динаміка кредитного портфеля банків України в розрізі суб'єктів кредитування за 2020-2023 рр., млн грн

Назва показника	Станом на:					Відхилення (+, -)
	01.01. 2020 р.	01.01. 2021 р.	01.01. 2022 р.	01.01. 2023 р.	01.01. 2024 р.	
Кредити надані клієнтам	1033430	960597	1065347	1036213	1024852	- 8578
-кредити суб'єктам господарювання	821936	749335	795513	801413	783864	- 38072
-кредити фізичним особам	206737	199561	242633	209943	222590	15853
-кредити органам державної влади	4724	11641	26973	24809	18349	13625
-кредити небанківським фінансовим установам	33	60	228	48	49	16

Джерело: табл. 1 складена на підставі [1]

В продовж даного періоду відбулося незначне зменшення обсягу кредитів на 0,8 %, що становило 8 578 млн грн. Це, ймовірно, спричинено економічним спадом, викликаним пандемією COVID-19, а також зниженням ділової та споживчої активності, разом із заходами банків, націленими на мінімізацію ризиків. Водночас аналіз динаміки наданих кредитів клієнтам банками України у період з 2020 по 2024 роки, згідно з даними табл 1, показує нестабільні та змінні тенденції.

Банківське кредитування клієнтів продемонструвало такі зміни: кредити для суб'єктів господарювання скоротилися на 4,6 % – з 821 936 млн грн до 783 864 млн грн, тоді як кредити для фізичних осіб зросли на 7,7 % – з 206 737 млн грн до 222 590 млн грн. Кредити для органів державної влади збільшилися у 3,9 рази – з 4 724 млн грн до 18 349 млн грн, а кредити небанківським фінансовим установам зросли на 48,5 % – з 33 млн грн до 49 млн грн.

Загалом обсяг кредитів, наданих банками клієнтам, скоротився на 8 578 млн грн, з 1 033 430 млн грн до 1 024 852 млн грн станом на 01.01.2024 р. Однак, на початок 2022 року обсяги кредитів зросли на 10,9 %. Це зростання було забезпечене наданням кредитів різним категоріям позичальників, зокрема органам державної влади, суб'єктам господарювання, фізичним особам і небанківським фінансовим установам. Отже, структура кредитного портфеля змінилася: частка кредитів для суб'єктів господарювання зменшилась, а частки кредитів, виданих державі, фізичним особам і небанківським установам, навпаки, зросли.

Із початком війни банки продовжували обслуговувати видані кредити, однак надання нових кредитів було призупинено багатьма банківськими інституціями. Банкам важливо було зорієнтуватися у нових умовах та визначити свою кредитну політику на перспективу. Погіршення економічних умов безпосередньо вплинуло на зменшення рівня прибутковості кредитних операцій, погіршення якості кредитного портфеля, зростання частки негативно класифікованих кредитів. З метою запобігання падіння обсягів кредитування у банківське законодавство було внесені зміни, які скасовували положення щодо застосування заходів впливу за недотримання банками нормативів капіталу та ліквідності. Це дозволяло банкам підтримувати рівень кредитування в обсягах, близьких до довоєнного часу [2].

Основними проблемами банківського кредитування господарюючих суб'єктів в Україні є нестабільна економічна та політична ситуація, застаріла нормативно-правова база, що регулює банківську сферу, а також високий рівень облікової ставки НБУ, який призводить до здорожчання кредитів. Крім цього, банки часто пропонують клієнтам не вигідні умови кредитування, а сама процедура отримання кредиту є довготривалою та складною.

У сфері роздрібного кредитування, яка залишається важливим напрямком для банків, спостерігається уповільнення активності. Причинами цього є погіршення якості кредитного портфеля, що збільшує кредитні ризики на тлі зниження доходів населення та зростання безробіття, скорочення обсягів довгострокового фінансування банків, а також зниження попиту на кредити через невпевненість клієнтів у стабільних доходах [3].

Отже, сучасний стан вітчизняного ринку банківського кредитування розвивається за умов повномасштабної війни, спричиненої вторгненням росії на територію України. Не дивлячись на складні економічні та політичні обставини, банківська система продовжує зберігати стійкість. Зі свого боку НБУ запровадив певні послаблення щодо контролю за діяльністю комерційних банків, що враховували їхню діяльність в кризових умовах.

Інформаційні джерела:

1. Національний банк України. URL: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593.
2. Lobozyńska, S., Skomorovych, I., & Vladychyn, U. Тенденції банківського кредитування в Україні в умовах воєнного стану. *Вісник Львівського університету. Серія економічна*, (62). URL: <http://dx.doi.org/10.30970/ves.2022.62.0.6207>.
3. Нікольчук, Ю., & Шевчук, А. (2024). Сучасний стан банківського кредитування в Україні. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 332(4), 22-29. URL: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-332-3>.

БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА СТИМУЛЮВАННЯ ПОВОЄННОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ВИРОБНИЦТВА

Самошкіна О.А., канд. екон. наук, ст. наук. співроб.
Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Ключова роль сільськогосподарського виробництва у гарантуванні продовольчої безпеки країни та її окремих регіонів, підтримці зайнятості й доходів населення, забезпеченні стійкості національної економіки через збереження і подальше нарощування обсягів виробничої й експортної діяльності обґрунтовує його стратегічну пріоритетність і важливість у системі державного регулювання розвитку національної економіки, особливо в умовах ризиків воєнного часу та викликів повоєнного відновлення.

Зважаючи на суттєве зменшення обсягів і напрямів бюджетної підтримки агровиробників України після введення режиму воєнного стану, у поточному році було значно розширено перелік напрямів державної підтримки галузі та бюджетних інструментів її забезпечення порівняно з 2022-2023 воєнними роками.

Зокрема, розширено перелік напрямів прямої безповоротної державної фінансової підтримки сільгосптоваровиробників сектору ММП, зареєстрованих в Державному аграрному реєстрі, та збільшено рівень відповідних виплат. Бюджетні кошти у запланованому річному обсязі 796 млн грн спрямовуються на виплати бюджетної субсидії агровиробникам, які обробляють до 120 га земель с/г призначення, у розмірі 4000 грн на 1 га (у 2022 році 3100 грн відповідно), спеціальної бюджетної дотації на утримання великої рогатої худоби (корів) для фермерів, що утримують від 3 до 100 голів у розмірі 7000 грн на одну голову (5300 грн у 2022 році відповідно), а також на виплати нововведених спеціальної бюджетної дотації на утримання маточного поголів'я кіз та/або овець для фермерів, що утримують від 5 до 500 голів у розмірі 2000 грн на одну голову, та окремої бюджетної субсидії агровиробникам з деокупованих територій та територій із завершеними бойовими діями у розмірі 8000 грн на 1 га.

Вагомим напрямом державної підтримки галузі у воєнний період також залишається активне державне стимулювання випереджального розвитку кредитного забезпечення діяльності сільгосптоваровиробників. Зокрема, їх пільгового кредитування за рахунок бюджетних коштів в межах програм «Доступні кредити 5-7-9%», «Доступний фінансовий лізинг 5-7-9%», «Доступний факторинг» із застосуванням механізму субсидування (компенсації) державою частини відсоткової ставки за кредитами залежно від кількості створених нових робочих місць, а також надання державних гарантій на виконання кредитних зобов'язань. Також у 2024 році запрацював Фонд часткового гарантування кредитів у сільському господарстві із статутним капіталом майже 400 млн грн бюджетних коштів, який надаватиме гарантії у розмірі до 50% кредитних зобов'язань фізичних осіб-агropідприємців, мікро, малих і середніх агровиробників із земельними ділянками до 500 га строком до 10 років.

Ще одним ключовим напрямом державної підтримки агровиробників у поточному році є відновлення програми часткової компенсації вартості с/г техніки та обладнання вітчизняного виробництва, яка вже функціонувала у довоєнні 2017-2021 роки. Аграрії зможуть отримати від держави компенсацію у розмірі 25% вартості придбаного устаткування визначених українських виробників, на що в державному бюджеті закладено 1 млрд гривень.

Також у поточному році Уряд запустив програму часткової державної компенсації фермерам витрат на розмінування с/г земель для підтримки стійкості й відновлення сільськогосподарського виробництва на територіях із завершеними бойовими діями та на деокупованих територіях. Цей інструмент бюджетної підтримки передбачає часткову (до 80%) компенсацію державою вартості послуг розмінування, на що у держбюджеті на 2024 рік закладено 3 млрд гривень.

Продовжується практика державної підтримки агровиробників шляхом надання безповоротних грантів на розвиток тепличного господарства, садівництва, ягідництва і виноградарства, переробного підприємства на засадах співфінансування (участь держави до 70% вартості проєкту) та за умовами створення нових робочих місць і сприяння наповненню дохідної частини бюджету через сплату податків в розмірі отриманих грантів.

Також у поточному році продовжує діяти програма фінансової підтримки агровиробників, які використовують меліоровані землі, та організацій водокористувачів, що передбачає компенсацію до 50% вартості відновлення та будівництва меліоративних систем. У Державному бюджеті України на 2024 рік на ці цілі передбачено 200 млн гривень.

Зважаючи на поступове розширення напрямів, обсягів та інструментарію бюджетного стимулювання сільськогосподарського виробництва України в умовах функціонування бюджету воєнного часу з обмеженими можливостями бюджетної підтримки національної економіки, слід зазначити, що заявлених обсягів державної підтримки галузі в цілому буде достатньо для забезпечення безперебійного виробництва сільськогосподарської продукції та запобігання загрозам національній і світовій продовольчій безпеці, а також для підтримки

певного рівня фінансової стійкості вітчизняного аграрного виробництва і його часткового відновлення на постраждалих територіях. Однак при цьому важливо зауважити, що необхідними умовами для цього також є забезпечення виконання запланованих обсягів дохідної частини державного бюджету, вчасне надходження міжнародної фінансової допомоги, дієве запобігання загостренню і подальшому поширенню військових дій на території нашої країни.

ВПРОВАДЖЕННЯ КОМПЛАЄНСУ У ФІСКАЛЬНОМУ ПОДАТКОВОМУ МЕНЕДЖМЕНТІ

Синчак В.П., д-р екон. наук, проф.

Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова

Упровадження комплаєнсу, як однієї з функцій суб'єктів податкового контролю на рівні фіскального державного податкового менеджменту, передбачає зменшення вірогідності настання комплаєнс-ризиків. Із визначення поняття комплаєнсу (пункт 14.1.221¹ стаття 14 ПК України), очевидно, що зниження ризиковості повинно досягатися завдяки зростанню показника добровільного виконання податкових обов'язків платниками податків. Означена добровільність має забезпечуватися під впливом комплаєнс-менеджера. Така особа призначається з числа працівників податкової служби та закріплюється за платником податків «з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства» [1]. Для таких платників встановлюються й деякі особливості в адмініструванні податків і зборів, що контролюються податковою службою.

Отже, зміст податкової роботи комплаєнс-менеджера, зводиться, по-перше, до «взаємодії з платником податків» [1] із зазначеним статусом. Такі відносини мають вибудовуватися у межах чинного законодавства, зокрема і щодо «запобігання корупції» [1]. По-друге, коло їхніх взаємовідносин чітко прописане й обмежується консультуванням платника податків з питань, що стосуються виконання ним податкових обов'язків (пункт 69.41.4. стаття 69 ПК України). Причому розгляд запитів означеної категорії платників податків має здійснюватися комплаєнс-менеджерами у короткий строк (п'ятиденний термін).

Безумовно, комплаєнс-менеджери повинні мати чіткі інструкції, пройти відповідні навчання та бути обізнані з особливостями своєї роботи в умовах функціонування податкового комплаєнсу. По суті, така робота отримує актуальний напрям в діяльності податкової служби та досягає нового рівня у взаємовідносинах із платниками податків.

Зауважимо, що донедавна такі підходи до організації роботи ще розцінювалися як надання переваг окремим платникам податків, а відтак могли відноситися до ознак корупційного ризику. Вказана класифікація ознак не сприяла партнерським відносинам у роботі з платниками податків, хоча були намагання їх вибудувати через підвищення рівня податкової культури у

суспільстві. Для чого створювалися відповідні конкурси за участю освітніх закладів з виконанням робіт на кращий малюнок із податковою тематикою, написання казок про податки тощо. Однак означені заходи не набули широкого поширення та залишилися у минулому як добрі наміри.

На кінець сьогодні, мабуть уже всі зрозуміли, у тому числі і на рівні фіскального державного податкового менеджменту, що переконувати платника податків у доцільності добровільного виконання податкових обов'язків за допомогою лише фінансових санкцій – це шлях в нікуди. Тому запровадження податкового комплаєнсу слід розцінювати як позитивний аспект у роботі Державної податкової служби України.

Проте, на нашу думку, запровадження податкового комплаєнсу на рівні лише податкової служби може не дати очікуваних результатів. Нагадаємо, що в основу згаданих очікувань покладено добровільне виконання податкових обов'язків. Причому їх фактично повинні забезпечувати саме платники податків. Комплаєнс-менеджери податкової служби будуть здійснювати лише організаційно-правовий та методичний супровід. Звісно, вони сприятимуть реалізації цього процесу, завдяки наданню вчасних (у п'ятиденний термін) та якісних консультацій тощо.

Тому вже на початковому етапі впровадження податкового комплаєнсу у податкову практику до цього процесу доцільно долучити платників податків, насамперед, з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства. Бо саме на них цей порядок розповсюджується в умовах воєнного стану. Тож і такий захід краще реалізовувати під час спільного навчання комплаєнс-менеджерів (кандидатів на виконання їх функцій з боку податкової служби) і представників платників податків. Це дозволить, по-перше, апробувати «Порядок формування та оприлюднення переліку платників податків з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства», затверджений наказом Міністерства фінансів України від 07 жовтня 2024 року №495 [2], і, по-друге, дасть можливість виробити та посилити спільні заходи в реалізації податкового комплаєнсу на рівні податкової служби та платників податків.

При цьому, наголошуємо, що останні також можуть бути комплаєнс-менеджерами, але вже з боку платників податків. Адже для зменшення вірогідності настання податкових ризиків суб'єктам господарювання також необхідно «впроваджувати прогресивні практики податкового комплаєнсу» [3], на що звертають увагу й інші вітчизняні дослідники.

Таким чином запроваджений комплаєнс на рівні фіскального податкового менеджменту потребує спільної підготовки комплаєнс-менеджерів з боку податкової служби та платників податків. Це дозволить зменшити комплаєнс-ризик, сприятиме добровільному виконанню податкових обов'язків та реалізації комплаєнсу у податковій службі та у платників податків.

Інформаційні джерела:

1. Податковий кодекс України від 02.12.2010р. № 2755-VI (із змінами). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17?find=1&text=%D1%80%D0%B8%D0%B7%D0%B8%D0%BA#w1_5 (дата звернення 12.10.2024 року).

2. Про затвердження Порядку формування та оприлюднення переліку платників податків з високим рівнем добровільного дотримання податкового законодавства: наказ Міністерства фінансів України від 07 жовтня 2024 року №495. URL: https://mof.gov.ua/storage/files/02%D0%9D%D0%B0%D0%BA%D0%B0%D0%B7_495_%D0%9F%D0%B5%D1%80%D0%B5%D0%BB%D0%91%D1%96%D0%BB%D0%91%D1%96%D0%B7%D0%BD%D0%B5%D1%81.pdf (дата звернення 26.10.2024 року).

3. Бойко С.В., Дем'яненко Т.Є., Корнієнко М.В. Теоретична архітектоніка податкового комплаєнсу платника податків. *Ефективна економіка*. 2023. № 11. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_11_67 (дата звернення 25.10.2024 року).

ПОВОЄННЕ ВІДНОВЛЕННЯ ЕКОНОМІКИ: ВИКЛИКИ ТА ДЖЕРЕЛА ЗАЛУЧЕННЯ ФІНАНСОВИХ РЕСУРСІВ

Чорненький В.Г., здоб. ступ. PhD

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Відновлення економіки після завершення війни є складним процесом, що вимагає поєднання ефективних фінансових механізмів і формування стійкого інвестиційного клімату. Вже сьогодні є потреба підготовки до масштабної післявоєнної реконструкції, завданням якої є відбудова економіки та створення умов для сталого зростання і конкурентного розвитку, що в свою чергу передбачає залучення внутрішніх та міжнародних інвестицій. Виклики, з якими стикається українська економіка, потребує застосування наукового досвіду з удосконалення механізмів розвитку, впровадження багатогранного процесу, який вимагає не лише фінансових вливань, але й комплексних реформ, що сприятимуть стабілізації економіки, залученню інвестицій та підтримці соціальної сфери.

Під час повномасштабного вторгнення Україна стикається з різноманітними викликами, які серйозно впливають на економічну активність та спроможність відновлювати ключові сфери. Серед основних викликів можна виділити:

- Знищення інфраструктури та житлового фонду, що обмежує можливості для проживання громадян, перешкоджає веденню бізнесу і порушує логістичні ланцюги [1, с. 34].

Військова агресія росії проти України спричинила катастрофічні руйнування об'єктів соціальної, промислової інфраструктури, а також житлового фонду. За оцінками Світового Банку станом на 31 грудня 2023 року загальна вартість відбудови та відновлення в Україні становить 486 мільярдів доларів США, при цьому потреби у відбудові житлового сектору оцінюються у 82,6 мільярдів доларів США (17%) [3].

- Масова міграція населення як внутрішня, так і за кордон, а також мобілізація, що призводить до втрати кваліфікованих кадрів та послаблює ринок праці.

- Фінансова нестабільність і зростання зовнішнього боргу: необхідність фінансування оборони та соціальних виплат збільшує дефіцит бюджету,

створюючи боргове навантаження. Від початку повномасштабного вторгнення всі власні надходження українського держбюджету спрямовуються на фінансування потреб оборони держави. Такі видатки складають орієнтовно половину бюджету країни. Всі інші витрати в державному бюджеті країни фінансуються за рахунок іноземної фінансової допомоги. У 2024 потреба держави у такому зовнішньому фінансуванні оцінюється у 38 млрд. дол. США. Станом на вересень 2024 року від іноземних партнерів було отримано 24,5 млрд. дол. США [2].

– Зниження обсягів іноземних інвестицій через високі ризики, що ускладнює залучення додаткових коштів для розвитку приватного сектору. Також на заваді інвестицій є не вирішені питання страхування військових ризиків.

В повоєнний період держава стикнеться з новими викликами, які є вкрай важливими, з точки зору відновлення економіки, побудови довіри зі сторони інвесторів, а саме:

– Відновлення інфраструктури з урахуванням енергетичних, транспортних та житлових потреб. Це вимагатиме значних фінансових вкладень, а також розробки програм підтримки громадян, які втратили житло.

– Проблема демографічного відновлення: повернення громадян із закордону, інтеграція мігрантів та створення умов для соціальної стабільності; розробка програм працевлаштування; пільгові програми кредитування купівлі житла, як приклад, державна іпотечна програма «Оселя, що в свою чергу, сприятиме відновленню будівельної галузі, яка може стати рушійною силою для економічного відродження [4]; підтримка підприємницької діяльності через податкові пільги та субсидії для малого та середнього бізнесу, що дозволить поверненим громадянам відкрити власний бізнес; Освітні програми та професійне навчання для підвищення кваліфікації кадрів, особливо в технологічних та інноваційних сферах.

– Інтеграція ветеранів війни в економіку, надання їм можливостей для працевлаштування та підтримка через спеціалізовані програми навчання та реабілітації.

– Правове регулювання, реформа судової системи, реформа податкової політики: забезпечення прозорості та стабільності правового середовища для бізнесу, що сприятиме притоку інвестицій та відновленню економічної активності [5, с. 56], чіткий контроль та жорстка відповідальність за цільове використання бюджетних коштів, незалежне функціонування органів, завдання яких боротьба з корупцією, з одночасним стимулюючим податковим середовищем, яке лояльне до прозорого бізнесу, зниження податкового тиску для підприємств малого та середнього бізнесу, що працюють в правовому полі.

– Прозора інвестиційна політика та залучення іноземного капіталу: одним із ключових факторів післявоєнного відновлення є створення привабливого інвестиційного клімату. Держава має забезпечити прозоре правове поле та створити спеціальні умови для інвесторів:

– Пільгові податкові умови для інвесторів, зокрема, для інвесторів у критичну інфраструктуру, такі як транспорт, енергетика та соціальне будівництво.

Для спільних проектів, що націлені на реалізацію масштабних проектів з реконструкції інфраструктури за участю як державного так і приватного капіталу

- Фінансові гарантії для іноземних інвесторів, які забезпечать страхування інвестиційних ризиків, пов'язаних із нестабільністю у регіоні.

Вже на даному етапі обговорюються та набувають практичної реалізації фінансові джерела для відновлення економіки України:

- Міжнародні гранти: ООН, Світовий банк, ЄС та інші міжнародні інституції можуть надавати безповоротну допомогу для відновлення інфраструктури, соціальних об'єктів та екологічних проектів [6, с. 43].

- Репарації від росії: юридичне визнання факту агресії з боку міжнародної спільноти та юридично підтверджені руйнування, дадуть можливо досягти угоди про репарації, які частково компенсують збитки від війни. Ці кошти можна спрямувати на відновлення житлового фонду, реабілітацію постраждалих громадян та розвиток нових інфраструктурних проектів.

- Іноземні інвестиції: створення привабливого інвестиційного клімату, включно з податковими пільгами, юридичним захистом та стабільністю законодавства.

- Цільові фонди підтримки відбудови України за підтримки іноземних держав, які готові надавати допомогу та інвестиції для конкретних проектів.

- Залучення приватного капіталу через державно-приватне партнерство: реалізація спільних проектів, таких як відновлення критичної інфраструктури, житлового будівництва та енергетичного сектора.

- Фінансова підтримка громадян України та української діаспори: залучення ресурсів від громадян, через випуск спеціальних облігацій або програм інвестування в розвиток української економіки.

Важливим є також вивчення міжнародного досвіду відновлення економік держав в після воєнних конфліктів, що може надати цінні знання для України. Наприклад, План Маршалла після Другої світової війни не тільки забезпечив фінансування, але й сприяв структурним змінам у країнах Європи [7, с. 45]. Важливими інструментами були державні субсидії та гарантії, що стимулювали приватний сектор. З точки зору залучення інвестицій також варто врахувати досвід Німеччини, який свідчить, що державне партнерство з приватним сектором, де держава надає гарантії для іноземних інвесторів, може значно підвищити рівень інвестицій [9, с. 97]. У Японії програма «Шок 1949 року» включала масштабні інвестиції в інфраструктуру та технології, що дозволило країні швидко відновити економіку і стати одним з лідерів у світі [8, с. 88].

Як висновок, перед державою, після перемоги, будуть не менш значні виклики та випробовування, ніж ті, з якими стикнулася Україна під час повномасштабного вторгнення.

Інформаційні джерела:

1. Дослідження економічних наслідків повоєнного відновлення. *Інститут економічних досліджень України*, 2022.

2. Ольга Зикова: Потреба у зовнішньому фінансуванні збільшиться на близько \$12 – 15 млрд, виходячи з оновлених прогнозів на 2025 рік. URL:

https://mof.gov.ua/uk/news/olga_zykova_the_need_for_external_financing_will_increase_by_about_12-15_billion_based_on_updated_forecasts_for_2025-4753 (дата звернення 08.10.2024)

3. Оновлена оцінка потреб України на відновлення та відбудову. URL: <https://www.worldbank.org/uk/news/press-release/2024/02/15/updated-ukraine-recovery-and-reconstruction-needs-assessment-released> (дата звернення 07.10.2024)

4. Інформація по результатах програми «Оселя». URL: <https://ukrfinzhytlo.in.ua/analytyka/> (дата звернення 08.10.2024)

5. Петренко Ю. А., Кравченко О. Б. Правове регулювання інвестиційної діяльності в Україні. *Юридичний журнал*, 2023

6. Стратегія залучення міжнародних грантів для відновлення економіки. *Український центр економічного розвитку*, 2023

7. Дослідження Маршалла К. Історія плану Маршалла та його реалізація. *Економічний огляд*, 2020.

8. Иванов П. В. Економічні стратегії Японії у повоєнний період. *Міжнародний економічний журнал*, 2019.

9. Вільямс Д. Відновлення економіки Німеччини після війни. *Європейські фінанси*, 2021.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ФІНАНСУВАННЯ БЮДЖЕТУ ХАРКІВСЬКОЇ МІСЬКОЇ ТЕРИТОРІАЛЬНОЇ ГРОМАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Шелест О.Л., канд. екон. наук, доц.

*Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*

Бюджет Харківської міської територіальної громади на 2024 рік розроблено на базі прогнозних макропоказників економічного і соціального розвитку територіальної громади, що враховують порушення ланцюгів економічної діяльності у зв'язку з воєнним станом, який продовжено.

При плануванні видатків враховано умови дотримання державних соціальних стандартів та казначейського обслуговування місцевих бюджетів у правовому режимі воєнного стану щодо:

виплати заробітної плати працівникам бюджетних установ та комунальних підприємств, інших соціальних виплат окремим категоріям громадян (відповідно до вимог бюджетного законодавства);

надання соціальної підтримки населенню міста в сфері житлово-комунальних послуг, послуг пасажирського транспорту тощо;

облаштування захисних споруд цивільного захисту, споруд подвійного значення та приміщень, що плануються до використання для укриття населення;

виконання гарантійних зобов'язань за інвестиційними проектами розвитку інфраструктури міста, що реалізуються коштом міжнародних фінансових інститутів;

відновлювання зруйнованих об'єктів житлово-комунального та соціально-культурного призначення, транспортної інфраструктури тощо.

Бюджет Харківської міської територіальної громади на 2024 рік враховує призупинення дії окремих норм законодавства щодо перерахування реверсної дотації до державного бюджету та доручення про погашення заборгованості за середньостроковими позиками за рахунок вільного залишку коштів бюджету Харківської міської територіальної громади, який утвориться на кінець 2023 року, у порядку, визначеному Кабінетом Міністрів України [2].

Розрахунок видатків бюджету Харківської міської територіальної громади на 2024 рік ґрунтується на основних прогнозних макропоказниках соціального та економічного розвитку країни з урахуванням:

вилучення податку на доходи фізичних осіб від грошового забезпечення військовослужбовців до державного бюджету;

не визначення обсягів субвенції на надання державної підтримки особам з особливими освітніми потребами, яку буде доведено після розподілу Кабінетом Міністрів України цієї субвенції на основі наданих Міністерством освіти і науки України даних про кількість учнів;

підвищення державних соціальних стандартів щодо розміру мінімальної заробітної плати, що з 01.01.2024 року планується на рівні 7 100 гривень, з 01.04.2024 року – на рівні 8 000 гривень;

збільшення посадового окладу працівника 1 тарифного розряду Єдиної тарифної сітки з 01.01.2014 року до 3 195 гривень, з 01.04.2024 року – до 3 600 гривень;

зростанням прожиткового мінімуму на одну особу в розрахунку на місяць – до 2 920 гривень, для таких основних соціальних і демографічних груп населення:

* дітей віком до 6 років – до 2 563 гривень;

* дітей віком від 6 до 18 років – до 3 196 гривень;

* прожиткового мінімуму для працездатних осіб – до 3 028 гривень.

Обсяг видатків на поточне утримання установ, що фінансуються за рахунок бюджетних коштів, враховує індекс споживчих цін, який на 2024 рік становить 109,7% (грудень до грудня попереднього року), на оплату енергоносіїв – індекс цін виробників, що прогнозується на рівні 112,5% [3].

Видаткова частина бюджету Харківської міської територіальної громади на 2024 рік побудована на принципах реалістичності прогнозованих параметрів надходжень, що зменшуються внаслідок змін податкового та бюджетного законодавства на 20,5% (17 003,5 млн гривень проти 21 393,1 млн гривень у 2023 році).

При визначенні вартості робіт по об'єктах будівництва, реконструкції, капітального та поточного ремонту, які здійснюються підрядним способом за рахунок коштів Харківської міської територіальної громади, застосований рівень середньомісячної заробітної плати в розмірі 15 000,0 гривень.

Видатки бюджету Харківської міської територіальної громади на 2024 рік передбачають оптимальний розподіл фінансового ресурсу між сферами життєзабезпечення міста та переорієнтовано на фінансування першочергових

конкретних напрямів витрат, визначених міськими цільовими програмами, прогнозний обсяг яких складає 14 189,1 млн гривень.

Обсяг видатків бюджету Харківської міської територіальної громади на 2024 рік обчислений в сумі 17 343,6 млн гривень, у тому числі видатки загального фонду заплановані в сумі 14 694,8 млн гривень, спеціального фонду – 2 648,8 млн гривень.

Найбільшу питому вагу в структурі видатків бюджету (48,1%) складають видатки на оплату праці працівників (8 347,8 млн гривень):

бюджетних установ, які фінансуються коштом бюджету Харківської міської територіальної громади – 5 184,1 млн гривень (29,9%);

комунальних підприємств, що забезпечують підтримку життєдіяльності населення міста – 3 163,7 млн гривень (18,2%).

На відновлення зруйнованих та пошкоджених об'єктів критичної інфраструктури у сфері житлово-комунального господарства передбачено 1 227,8 млн гривень, у тому числі:

на реконструкцію, ремонт та придбання матеріалів для ремонту об'єктів теплопостачання, які були пошкоджені внаслідок бойових дій (забезпечення діяльності з виробництва, транспортування, постачання теплової енергії) – 477,4 млн гривень;

відновлення житлового фонду (з урахуванням придбання матеріалів) – 750,4 млн гривень [3].

Крім того, незастосування норми бюджетного законодавства щодо захищених статей видатків у період воєнного стану, визначило першочергове фінансування:

енергоресурсів і комунальних послуг – 1 755,4 млн гривень;

організації харчування – 678,8 млн гривень;

придбання паливно-мастильних матеріалів – 127,9 млн гривень.

Найбільшу питому вагу у видатковій частині загального фонду бюджету Харківської міської територіальної громади (36,7%) складають видатки соціальної спрямованості (6 370,4 млн гривень), що заплановані на галузі «Освіта», «Соціальний захист і соціальне забезпечення», «Охорона здоров'я», «Культура і мистецтво», «Фізична культура і спорт».

Також, в складі витрат передбачений резервний фонд у обсязі 150,0 млн гривень.

Таким чином, видаткова частина бюджету Харківської міської територіальної громади включає:

освітню субвенцію – 2 042,0 млн гривень;

субвенцію на реалізацію проєкту «Продовження третьої лінії метрополітену в м. Харкові» – 722,0 млн гривень;

субвенцію на відновлення об'єктів критичної інфраструктури (в рамках реалізації спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку проєкту «Проект розвитку міської інфраструктури – 2») – 125,9 млн гривень [1].

На виконання гарантійних зобов'язань Харківської міської ради за гарантіями, наданими в попередні роки комунальним підприємствам міста на

реалізацію інвестиційних проєктів, метою яких є розвиток комунальної інфраструктури, передбачається 751,7 млн гривень.

Ці кошти заплановані на забезпечення своєчасного і безумовного обслуговування і погашення боргових зобов'язань комунальними підприємствами міста перед міжнародними фінансовими організаціями (Європейський інвестиційний банк, Європейський банк реконструкції та розвитку, Світовий банк).

Інформаційні джерела:

1. Про затвердження Порядку та умов надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на відновлення об'єктів критичної інфраструктури в рамках спільного з Міжнародним банком реконструкції та розвитку проєкту «Проєкт розвитку міської інфраструктури – 2». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1279-2022-%D0%BF#Text>. (дата звернення 09.09.2024)

2. Шелест, О., & Бабічев, А. (2024). Оцінка доходів бюджету Харківської міської територіальної громади під час воєнного стану. Адаптивне управління: теорія і практика. Серія Економіка, 19(38). [https://doi.org/10.33296/2707-0654-19\(38\)-19](https://doi.org/10.33296/2707-0654-19(38)-19).

3. Особливості виконання бюджету Харківської міської територіальної громади у 2023 році. Інформаційно-аналітичні матеріали /Т.Д. Таукешева, Г. В.Даудова та ін. Харків: КП «Міська друкарня», 2024. 139 с.

ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ВІЙСЬКОВОГО СТАНУ

Шиян Д.В., д-р екон. наук, проф.

Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця

Ульянченко Н.В., канд. екон. наук, доц.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Третій рік триває військова агресія РФ проти нашої країни. Вона завдала величезних збитків, призвела до багатьох жертв. Тисячі підприємств вимушені були або призупинити свою діяльність або перевести виробництво в західні регіони. Ризики пов'язані з війною, так чи інакше суттєво вплинули на всі підприємства. Однак сільськогосподарські підприємства не мають такої можливості через об'єктивну обставину – земля залишається головним засобом виробництва і не може бути переміщена. Відтак, вони продовжують вести виробництва на тих територіях де і знаходились до початку війни. За цих обставин, особливий інтерес викликає результати їх діяльності особливо в регіонах які безпосередньо наближені до зони бойових дій. Одним з головних моментів при цьому є фінансовий стан даних підприємств. Це обумовлено тією обставиною, що банки та кредитори, як правило, відмовляють даним

підприємствам у отриманні кредиту або відстрочки по сплаті за продукцію. Відтак, підприємства вимушені вести виробництва за рахунок власних коштів.

Проблеми розвитку економіки під час війни перебувають у центрі уваги економістів України [1, 2]. Нами було поставлено завдання на підставі даних фінансової звітності сільськогосподарських підприємств Харківської області проаналізувати, як змінився рівень фінансової стійкості підприємств за 2021-2023 рр. Досліджувана сукупність при цьому дорівнювала у 2021 році – 91 підприємство, 2022 році – 88 підприємств, 2023 році – 91 підприємства. Ця сукупність дозволяє встановити надійні залежності, які будуть позбавлені фактору випадковості. В таблиці 1 наведені окремі показники фінансового стану підприємств за аналізованій період.

Таблиця 1 – Динаміка окремих показників рівня фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств у Харківській області за 2021-2023 роки

Показники	2021	2022	2023
Співвідношення виручки від реалізації та поточних пасивів	2,327	0,886	1,134
Коефіцієнт фінансової стабільності	2,146	1,057	1,112
Співвідношення поточних пасивів і власного капіталу	0,339	0,791	0,756
Коефіцієнт залежності робочого капіталу	0,198	0,278	0,278
Питома вага робочого капіталу у оборотних активах	0,655	0,413	0,405
Рентабельність активів	0,191	-0,036	-0,016
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,143	0,072	0,074
Коефіцієнт проміжної ліквідності	1,330	0,720	0,693
Коефіцієнт загальної ліквідності	2,901	1,704	1,681

Джерело: власні розрахунки.

Отримані дані дають підстави зробити наступний висновок. По-перше, як у 2022, так і у 2023 році ситуація з якістю фінансів сільськогосподарських підприємств виявилась гіршою, ніж вона була у 2021 році. Про це свідчить зменшення таких показників, як співвідношення виручки від реалізації та поточних пасивів, коефіцієнта фінансової стабільності, питомої ваги робочого капіталу у оборотних активах, рентабельності активів, коефіцієнтів абсолютної, проміжної та загальної ліквідності. Особливо слід звернути увагу на від'ємне значення, рентабельності активів, що в свою чергу свідчить про збитковість діяльності аграрних підприємств. Також, слід відмітити, що незважаючи на зменшення рівня ліквідності балансу підприємств самі значення показників ліквідності перебувають на відносно прийнятному рівнях. По-друге, необхідно підкреслити, що у 2023 році фінансовий стан підприємств відносно стабілізувався, а в окремих випадках навіть покращився. Так, дещо збільшилась величина співвідношення виручки від реалізації та поточних пасивів, коефіцієнта фінансової стабільності. Це є свідченням того, що незважаючи на надскладні умови, в яких опинились сільськогосподарські підприємства Харківської області, їм вдалось припинити негативну тенденцію до погіршення

якості своїх фінансів. Це в свою чергу створює підґрунтя до подальшого зростання виробництва після завершення війни.

Інформаційні джерела:

1. Лупенко Ю., Радіонов Ю. Фінансова безпека в умовах війни і в період повоєнного відновлення України. *Економіка України*. 2024. №67(10 (755)). С.45–65. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.10.045>

2. Мажара Г., Музалевська А. (2024). Моделювання фінансової стійкості підприємства на основі баз даних відкритих джерел за допомогою методів application programming interface і python. *Економіка України*. 2024. №67(5(750)). С. 68–77. <https://doi.org/10.15407/economyukr.2024.05.068>

НІМЕЦЬКИЙ ДОСВІД ОПОДАТКУВАННЯ ДОХОДІВ ФІЗИЧНИХ ОСІБ ТА МАЙНА

Ярушка А.О., здоб. ВО

Макогон В.В., канд. екон. наук, доц.

Державний біотехнологічний університет

Процеси глобалізації посилили вразливість фінансових систем у різних країнах. Кожна система має свій унікальний підхід до подолання економічних проблем і сприяння зростанню. Досвід Німеччини заслуговує особливої уваги, оскільки її фінансова та економічна політика позиціює її як світового економічного лідера.

У Німеччині основним органом, відповідальним за нагляд за державними фінансами, є Федеральна аудиторська палата. Міністерство фінансів готує звіти про виконання бюджету, які потім подаються на розгляд парламенту та Рахунковій палаті. Після оцінки Рахункової палати закон про виконання бюджету затверджується парламентом.

Бюджетна система в Німеччині охоплює різні компоненти, такі як федеральний бюджет, спеціалізовані державні фонди, бюджети 16 федеральних земель (включаючи п'ять земель Східної Німеччини) і понад 10 000 місцевих громад. Примітним аспектом німецької бюджетної системи є наявність трирівневої системи міжбюджетного вирівнювання.

Для досягнення вирівнювання доходів першим методом використовується розподіл ПДВ між бюджетами федеральних земель. Це передбачає виділення 25% частки ПДВ, що надходить з державних бюджетів, на всі держави. Друга форма міжбюджетного вирівнювання відбувається шляхом перерозподілу бюджетних ресурсів між бюджетами штатів без будь-якої участі федерального уряду.

У Федеративній Республіці Німеччина регіони отримують фінансову підтримку різними способами, включаючи прямі федеральні гранти. Податкова система в Німеччині охоплює як прямі, так і непрямі податки, основними платниками яких є робітники та службовці. На ці групи припадає понад 70%

податкових надходжень країни. Слід зазначити, що податкова система також включає внески на соціальне страхування та місцеві податки як важливі компоненти.

У Німеччині основні форми оподаткування охоплюють такі категорії. По-перше, податок на доходи фізичних осіб є значним внеском до державного бюджету. Збір цього податку базується на прогресивній системі, ставки якої зростають відповідно до доходів фізичних осіб. Загальний податковий тягар може варіюватися від 0% для осіб з нижчими доходами до приблизно 45% для осіб з вищими доходами.

У Німеччині підприємства обкладаються податком на прибуток компаній за ставкою 15% від прибутку, а також обов'язковим церковним податком приблизно 9%. У сукупності ці ставки становлять приблизно 24%. Варто зазначити, що існують обмеження щодо розподілу прибутку власникам компаній, що впливає на їх податкові зобов'язання.

У Німеччині діє багатоставкова система податку на додану вартість (ПДВ), із загальною ставкою ПДВ 19% і зниженою ставкою 7%. Знижена ставка поширюється на харчові продукти, окремі книги та журнали, а також на певні послуги.

Податок на нерухоме майно, яким сплачуються фізичні особи, які є власниками земельних ділянок і будинків, регулюється місцевими органами влади та може змінюватися залежно від регіону.

У Німеччині існує податок на спадщину та дарування, який стягується, коли майно передається у спадщину або як подарунок. Ставки податку визначаються на основі вартості подарунка або спадщини та ступеня спорідненості між залученими сторонами.

У Німеччині власники автомобілів зобов'язані сплачувати автомобільний податок, який визначається типом автомобіля, місткістю та викидами CO₂.

Після возз'єднання Німеччини був запроваджений додатковий податок, відомий як податок на фінансову допомогу, щоб фінансувати зусилля з відновлення нових об'єднаних федеральних земель. Станом на 2021 рік цей податок скасовано для більшості громадян, хоча він все ще поширюється на фізичних осіб із високим податковим навантаженням.

Податок на прибуток стосується доходів, отриманих від інвестицій, включаючи дивіденди та відсотки. Він стягується за ставкою 25%, а церковні організації також є об'єктами обов'язкового податку.

Податок на нерухоме майно, який справляється при купівлі нерухомості.

Податкова політика в Німеччині спрямована на сприяння економічному розвитку та сприяння динаміці ринку. Щоб досягти цього, було впроваджено різні заходи, такі як звільнення від оподаткування виробництва товарів шляхом інвестицій, зниження ставок прогресивного оподаткування, зниження корпоративних податків, коригування податкової структури та одночасне зниження податків на прибуток і прибуток. разом зі збільшенням податку на споживання та податку на додану вартість.

У Німеччині використовується прогресивна податкова система, яка означає, що визначення податкових категорій залежить від соціального статусу

та рівня доходу платників податків. Ці податкові категорії, яких є шість, визначають величину податкового зобов'язання, що покладається на фізичних осіб.

У Німеччині основним фактором, що визначає, до якої категорії оподаткування відносяться особи, є їхній сімейний стан. Усі платники податків зобов'язані повідомляти податкову інспекцію про будь-які життєві події, які потенційно можуть змінити їхню категорію оподаткування, включаючи шлюб, розлучення або народження дітей у їхній сім'ї.

У Німеччині класи оподаткування поділяються на такі категорії: Початкова категорія охоплює неодружених, цивільних, розлучених, овдовілих або одружених з нерезидентом Німеччини чи особою, яка проживає за межами ЄС. До цієї категорії також відносяться особи, які проживають самі.

Допомога надається самотнім батькам, які самостійно виховують дітей другої категорії.

До третьої категорії належать платники податків, які отримують значно вищі доходи, ніж їхні чоловіки чи партнери. Ця категорія також охоплює вдів і вдівців, якщо їхній чоловік помер протягом останнього року.

Четверта категорія призначена для пар, які перебувають у шлюбі, мають однакові доходи та отримують доходи в Німеччині.

До п'ятої категорії входять особи, які заробляють значно менше, ніж їхні дружини та платники податків, які перебувають у шлюбі з особами третьої податкової категорії.

Шоста категорія призначена для осіб, які заробляють гроші в кількох роботодавців або займаються кількома професіями.

Отже, можна зробити висновок, що в сучасних умовах податкова політика має бути адаптивною та оперативно реагувати на економічні виклики та загрози. Для цього основний акцент податкової політики має бути зосереджений на зниженні податкового навантаження та оптимізації структури податкових надходжень. Податкова система і бюджетна політика в Німеччині демонструють скрупульозний підхід і складну структуру. Країна запроваджує різні податкові категорії, які враховують як сімейний стан, так і рівень доходу, що є прикладом прогресивного характеру системи оподаткування, яка пристосовує податкові ставки до фінансових можливостей громадян. Для підтримки різних рівнів управління та підтримки якості державних послуг у Німеччині використовується складна система оподаткування та бюджетування, яка постійно вдосконалюється для сприяння сталому економічному зростанню в країні.

Інформаційні джерела:

1. Мельник Я. О. Особливості фінансової системи Федеративної Республіки Німеччини. Вісник НУВГП. 2020. Вип. 2(14). С. 95–96.
2. Куровцева Н. Податки у Німеччині / URL: <https://cutt.ly/vw9Q60iI>
3. Прокопчук О.Т. Специфіка податкових систем країн світу та України. Молодіжний економічний дайджест. 2015. № 2–3 (5–6). С. 93–100.

Секція 2

СОЦІАЛЬНІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ЗАСАДАХ ІННОВАЦІЙНОСТІ Й ЗБАЛАНСОВАНOSTI

SOCIAL RESPONSIBILITY OF BUSINESS IN THE FORMATION OF COMPETITIVE ADVANTAGES OF THE ENTERPRISE

Bilousko T.Yu., candidate of economic sciences, Assoc. Prof.
Bilousko R.S., applicant for higher education of PhD candidate
State Biotechnological University

The successful operation of an enterprise in a competitive environment depends on the social recognition of methods of economic activity both by the enterprise's employees and in the social environment as a whole. The formation and development of the concept of social responsibility falls on the end of the 70s of the 20th century, with an outline of alternative concepts such as «stakeholder concept», «corporate social activity», «business ethics».

For Ukraine, the development of a socially oriented economy requires the implementation of international norms and practices, including the recognition of social responsibility and its contribution to the sustainable development and competitiveness of both enterprises and the national economy as a whole.

Today, in the scientific literature devoted to the problems of relations between business and society, a large number of concepts associated with social responsibility are used. At the same time, these concepts do not replace, but complement and develop each other. The concept of corporate social responsibility (CSR) (or business social responsibility (CSR) is still a fairly new concept in Ukraine, but it is very relevant, because our country directs efforts to strengthen its competitive positions in international markets and choose its own niche in the globalized world. Studying the historical development of the concept social responsibility, it is necessary to note the fact that such international organizations as the United Nations (UN), the European Community, the International Labor Organization, as well as the world's leading business structures and public organizations, such as the World Sustainable Business Council, have influenced the process of its formation of development defines corporate social responsibility as a long-term obligation of companies to behave ethically and contribute to economic development, while improving the quality of life of employees and their families, the community and society in general [1].

The way business is done evolves, as do a wide range of factors that can help or hinder productivity and success of a company. Until the 1990s, 80% of the company's value was invested in tangible assets, such as property, machinery, and equipment. Now up to 80% is represented by intangible assets - brand, ideas, relationships, skills and resources. It is in the public interest to help companies truly understand the relationship between their business models and intangible assets, as well as the full range of capitals - natural, social, human and financial capital, because understanding these relationships should ultimately lead to better adoption of corporate solutions [2].

Considering the essence of the concept of corporate social responsibility (CSR), we can note that it is complex and multifaceted. Thus, in scientific circles, there is an understanding of the concept of CSR from the point of view of economic, legal, ethical and charitable expectations of society regarding enterprises, as a business philosophy [3], as part of strategic management, as a factor of competitiveness [4], and a factor of sustainable development of entrepreneurship.

In a competitive environment, CSR is considered a key factor in the formation competitive advantage of a company. The introduction of CSR principles helps, first of all, to improve relations with customers, local communities, business partners, and local authorities.

When implementing a social strategy, the company balances two aspects. The first aspect is efficiency and significance for society, which is manifested in the social effect through social added value as the enterprise's contribution to solving an actual social problem. The second aspect is directly, market advantages for the enterprise, which are formed due to the impact on the main activity as the added value of the business due to the economic effect of the sales strategy. In general, as far as economic benefits are concerned, the impact of CSR is greatest and most noticeable in such areas as personnel management, marketing, finance, risk management and manifests itself in the form of increased productivity, market expansion, development of innovations, reduction of operational risks, and increase in enterprise capitalization.

Social responsibility programs implemented by the enterprise become competitive advantages that attract the most intellectual and creative employees, for the management of which non-material incentives are especially effective. Charitable donations and sponsorship, voluntary involvement of company employees in social programs, corporate sponsorship, corporate fund, cash grants, social investments, social marketing, and others can be tools for implementing social programs.

Improving the reputation and image increases customer satisfaction, and contributes to the increase in sales and profits of the enterprise, which leads to an increase in competitiveness. CSR also facilitates access to capital, reduces costs of cooperation with partners, improves the potential to attract highly qualified employees, reduces business risk, and increases stability and development of the opportunity. Thus, we can note that social responsibility is the main factor in the positive reputation of the enterprise, which distinguishes it from competitors and, accordingly, acts as a source of competitive advantage.

Reference:

1. It's time to transform: inside and out. URL: <https://www.wbcd.org/news/time-to-transform-inside-out/> [in English] (accessed October 12, 2024)
2. New risks, new tangibles and new business. URL: <https://www.wbcd.org/news/new-risks-new-tangibles-and-new-business/> (accessed October 2, 2024) [in English]
3. V. Marakova, A. Wolak-Tuzimek, Z. Tuchkova (2021). Corporate Social Responsibility As a Source of Competitive Advantage in Large Enterprises. *Journal of Competitiveness*. March 2021. 13(1). pp.113-128 DOI: 10.7441/joc.2021.01.07
4. Porter, M., & Kramer, M. R. (2006). Strategy & society: The link between competitive advantage and corporate social responsibility. *Harvard Business Review*, 84 (12). pp. 78-92.[in English]

THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS OF ENSURING SUSTAINABLE DEVELOPMENT OF THE ENTERPRISE

Kotko Y.M., PhD in Economics, As. Prof.
State Biotechnology University

Modern enterprises are facing intensive changes due to the development of globalization and integration processes, the full-scale war, the aggravation of the political and economic situation and the social situation in the country. That is why, in the current environment, the main direction of development of modern entrepreneurship is the transformation of Ukrainian enterprises to EU standards, development of theoretical approaches and effective mechanisms to ensure management efficiency and rational use of resources, and implementation of the latest models of sustainable development with due regard for social justice.

Ensuring sustainable development of an enterprise is based on the need to form a system that meets the objectives of achieving financial results, protecting the interests of future generations and caring for the environment and society in which it operates (considering economic, environmental and social aspects of its activities). In addition, it is based on the following system-forming principles: systematicity, competence, adaptability, integrity, adaptability, flexibility, reliability, interdependence, priority of goals, sustainability, interaction, receptivity, etc.

Sustainable development of an enterprise is a system for finding the best ways to achieve economic and social well-being with minimal impact on the ecological system, both for the future and for the present.

After all, the practical implementation of sustainable development of an enterprise can bring many benefits in the short and long term, including: efficient use of resources, increase in market share, financial stability, development of the latest models of strategic development; ability to counteract negative factors and challenges; creation of favorable working conditions and provision of social guarantees; maintaining stable relations with various institutions; social security of personnel; use of innovative technologies to minimize harmful environmental impact; implementation of joint social projects and participation in government programs.

Sustainable development aspects should be incorporated into the company's policies and processes, which means improving existing systems, practices, operations, processes and procedures. In other words, the concept of sustainable development should be integrated into the enterprise management system, which will contribute to a more harmonious and socially responsible activity that will be sensitive to the problems of the internal and external environment and ensure the sustainable development of social and economic relations of the enterprise for effective functioning and development in today's conditions. Thus, sustainable development is a prerequisite for short-term and long-term success, ensuring financial stability, improving the company's reputation, minimizing costs, promoting innovation, and improving relations with employees and customers. Businesses that integrate sustainability into their operations increase their prospects for future success.

RESILIENCE OF COMMUNITIES IN THE DIGITAL AGE

Sova O., PhD in Economics, As. Prof.

Institute for Demography and Life Quality Problems of the National Academy of Sciences of Ukraine

In today's rapidly changing world, driven by technological progress, the resilience of communities in facing new challenges has become increasingly important. Digital technologies open up new horizons for the development of society, but at the same time they pose new challenges. In the context of communities facing crises or changes, resilience means not only the ability to withstand difficulties but also to adapt to new conditions, maintaining their vitality and efficiency.

The internet, social networks, and mobile applications are transforming ways we communicate, work, and interact with the world. On one hand, these technologies provide communities with numerous new opportunities: improving access to information, expanding economic prospects, and fostering the development of civil society. On the other hand, they generate new challenges such as the digital divide, misinformation, cyber threats, and an over-reliance on technology. To successfully adapt to digital changes and strengthen their resilience, territorial communities must focus on developing the digital skills of their residents, ensuring equal access to the internet, promoting critical thinking, and enhancing media literacy. Additionally, it is important to maintain a balance between digital and real-life communication, as well as to protect personal data and infrastructure from cyber threats. Collaboration between communities, businesses, and authorities is a key factor for successful digital transformation and the creation of resilient communities. A community's resilience in the digital age is its ability not only to survive but to thrive in the face of constant change, while preserving its identity and social cohesion.

A key aspect of resilience is the community's ability not only to recover from crises but to effectively manage risks, adapt flexibly to new conditions, and seize the opportunities provided by the digital age. Innovative digital solutions in community management enable more timely threat monitoring, as well as greater citizen engagement in decision-making processes, thereby creating conditions for long-term resilience. A long-term perspective includes financial decisions that take into account the consequences, focusing on sustainable sources of income and investments that can support the stability of local finances after the end of the conflict [1].

The further successful development of the country and individual communities is envisioned through the lens of digitalization of public administration and, consequently, the transformation of community residents into digital citizens whose lives are closely tied to the Internet [2, p. 89]. Thanks to digital solutions, citizen involvement in decision-making processes is increasing, contributing to enhanced transparency and government accountability. In particular, innovative models of e-governance allow communities to quickly and flexibly respond to changes and crises. The program «E-Governance for Accountability and Community Participation» (EGAP), funded by Switzerland and implemented by the East Europe Foundation in cooperation with the Ministry of Digital Transformation and the Innovabridge Foundation, continues [3]. However, not all communities have equal access to digital technologies, which creates new forms of inequality. The digital divide can deepen social and economic disparities between different regions.

At the same time, the development of digital technologies imposes new requirements on communities, particularly regarding cybersecurity and risk management in the face of increasing digital dependency. Cyber threats can endanger critical infrastructure, disorient communities, and undermine trust in digital solutions. Therefore, ensuring the security of digital systems becomes one of the key aspects of guaranteeing community resilience in the digital age. Digital platforms also have the potential to strengthen the social capital of communities. Social networks and online communities foster connections between citizens, facilitate the exchange of information and resources, allowing communities to respond more quickly to crises, mobilize support, and collaborate to solve common problems. These tools can not only aid in recovery after crises but also help prevent future problems, as they empower citizens to be active participants in the process of change.

Macro- and microeconomic changes in wartime create new constraints and risks for communities to achieve financial, organizational, and social resilience. It is natural that the reduction in private consumption, its redistribution among entities, is considered one of the main constraints on the path to accelerated economic recovery of territorial communities [4, p. 76]. To ensure effective community resilience in the digital age, several factors must be considered. First and foremost, it is essential to provide access to digital technologies for all population groups and to develop digital infrastructure. In addition, it is necessary to invest in teaching citizens' digital literacy. These aspects are critical for building resilient, modern communities capable of responding to challenges and leveraging new opportunities by the digital world.

Thus, community resilience in the digital age is a multifaceted process that combines technological, social, and economic aspects. Digital technologies create

new opportunities for development, but they also require adaptation to new risks and challenges. Therefore, it is important not only to use modern tools to strengthen community resilience but also to develop long-term strategies aimed at enhancing their resilience.

Інформаційні джерела:

1. Коляда Т.А., Альохіна О.С. Особливості забезпечення фінансової спроможності територіальних громад України у воєнний час. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: Економіка та управління*. 2024. № 13. URL: <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2024-13-08-03>
2. Забезпечення стійкості, ревіталізації та розвитку територій і громад в Україні: *Матеріали наук.-практ. конф.* за міжнар. участю / за заг. ред. І. А. Чикаренко; Т.В. Маматової. Дніпро: НТУ «Дніпровська політехніка», 2023. 257 с. URL: <https://palsg.nmu.org.ua/ua/Sci/konf/ConfDUMS-040523.pdf>
3. Стефанович Є. Чому цифровізація громад важлива для відбудови та розвитку України. *Економічна правда*. 19 травня 2023 р. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/19/700312>
4. Zaiats T., Sova O. Aspects of territorial community development and Social initiatives for local economy reconstruction. *Proceedings of the 67th Intern. scientific and practical conference «Science 2024: Research and Innovation»*. Primedia E-launch LLC, Chicago (USA), 2024. 108 p. P. 75-78. URL: https://el-conf.com.ua/wp-content/uploads/2024/05/USA_12042024.pdf

ПРОБЛЕМАТИКА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОЇ ПОЗИЦІЇ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Бакланов М.Г., здоб. ВО

Іванова О.А., канд. екон. наук, доц.

Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»

Величко К.Ю., канд екон. наук, доц.

Державний біотехнологічний університет

Конкурентна позиція підприємства, перш за все, характеризує його становище на ринку відносно конкурентів та демонструє спроможність ефективно змагатися за частку ринку, залучати й утримувати споживача. Формування конкурентної позиції визначається низкою внутрішніх та зовнішніх факторів, таких як інноваційність продукції чи послуг, ефективність управління, якість товарів, репутація бренду, а також зовнішнє середовище, зокрема тенденції на ринку та рівень конкуренції.

Важливими складовими конкурентної позиції є можливість забезпечувати високий рівень клієнтського задоволення, знижувати витрати, підвищувати продуктивність та оперативно адаптуватися до змін ринкових умов. Крім того, конкурентна позиція підприємства також пов'язана з його стратегією: вибір стратегії диференціації, цінового лідерства або концентрації на ніші ринку може значно вплинути на рівень його конкурентоспроможності. Підприємства, які успішно використовують свої унікальні ресурси, такі як «ноу-хау»,

технологічні інновації або мають базу лояльних клієнтів, мають переваги для досягнення лідерських позицій.

В умах невизначеності формування конкурентної позиції для більшості суб'єктів господарювання є проблемним питанням. У наукових джерелах [1; 2], невизначеність визначається як об'єктивна неможливість досягти бажаного результату через об'єктивні та суб'єктивні складові функціонування системи, а також неоднозначність щодо визначення її параметрів. Вищий рівень невизначеності в процесі ухвалення господарських рішень призводить до збільшення ступеня ризику господарської діяльності. Тобто невизначеність характеризується ступенем ризиковості. Однак, варто зазначити, що невизначеність не завжди є виключно негативним явищем: її усвідомлення стимулює підприємства до змін та самостійного розв'язання господарських питань, заохочуючи ініціативність і творчий підхід.

Фактори, що формують невизначеність та впливають на конкурентну позицію підприємства можна поділити на ендогенні та екзогенні. При цьому екзогенні фактори, які впливають на конкурентну позицію підприємства в умовах невизначеності, є зовнішніми щодо самого підприємства і не можуть бути змінені ним безпосередньо та потребують адаптації (табл. 1).

Таблиця 1 – Екзогенні фактори впливу, що формують стан невизначеності та впливають на конкурентну позицію підприємства

Фактор екзогенного впливу	Характеристика
Політико-правовий фактор	рівень політичної стабільності, військові конфлікти, зміни у правових нормах, включаючи законодавство про захист інвестицій та регуляторні вимоги.
Економічний фактор	інфляція, курс національної валюти, рівень зайнятості, процентні ставки, доступність капіталу.
Соціально-культурний фактор	зміна споживчих переваг, демографічні зрушення, рівень доходів, освітні тренди. Соціальні зміни можуть зумовити зміну попиту на продукцію, зміну в розподілі доходів і, відповідно, коригування стратегії.
Технологічний фактор	розвиток нових технологій, поява інноваційних рішень, які можуть спричинити технологічні зміни в галузі.
Конкурентний фактор	поведінка і стратегія основних конкурентів, злиття та поглинання, зміни у структурі галузі.
Екологічний фактор	кліматичні зміни, екологічні регулювання (посилення вимог щодо продукції та послуг в контексті реалізації принципів сталого розвитку), ресурси, що виснажуються, які можуть впливати на доступність матеріалів і стійкість бізнес-моделей.
Міжнародний фактор	цей фактор найбільше впливає на підприємства, що працюють на міжнародних ринках та мають ризики (невизначеність) через запровадження торговельних санкцій, валютні коливання, міжнародні конфлікти та ін.

На сучасному етапі одним із основних екзогенних чинників невизначеності для національних підприємств, виступає війна, яка значно

посилює ризикованість господарської діяльності та створює нові виклики для формування конкурентної позиції підприємств. Військові дії зумовлюють дестабілізацію економічного середовища в цілому, порушують ланцюги постачання, знижують інвестиційну привабливість національних підприємств та ускладнюють можливості роботи на внутрішньому ринку та доступ до зовнішніх ринків, що вимагає розробку адаптивних стратегій та інноваційних підходів щодо зміцнення конкурентоспроможності підприємств в умовах високої невизначеності.

Ендогенні фактори, що впливають на конкурентну позицію підприємства, охоплюють низку внутрішніх складових, зокрема організацію бізнес-процесів, управління ресурсами, стратегічні та тактичні управлінські рішення. Важливе значення має ефективність управлінської структури, що забезпечує чіткість і злагодженість процесів, підвищуючи стійкість підприємства до змін у зовнішньому середовищі. Від цих складових залежать оперативність прийняття рішень, продуктивність, рівень якості продукції або послуг та здатність до формування конкурентних переваг, що є критично важливим для забезпечення довгострокової конкурентоспроможності підприємства в умовах динамічних змін (табл. 2).

Таблиця 2 – Ендогенні фактори впливу, що формують невизначеність та впливають на конкурентну позицію підприємства

Фактор ендогенного впливу	Характеристика
Фінансовий фактор	обмеженість фінансових ресурсів, нестабільність грошових потоків, залежність від зовнішнього фінансування, що підвищує ризик утрати ліквідності та здатності інвестувати в розвиток.
Організаційний фактор	здатність структури управління адаптуватися під зміни ринку.
Кваліфікаційний фактор (кваліфікація та мотивація робітників)	недостатній рівень кваліфікації чи нестача ключових фахівців, а також низький рівень мотивації можуть спричинити труднощі у впровадженні інновацій і втрату конкурентоспроможності.
Внутрішньо-інноваційний фактор	здатність підприємства генерувати та впроваджувати нові ідеї, технології та продукти.
Операційний фактор	стабільність виробничих процесів, забезпечення ресурсами та контроль якості. Невизначеність може бути спричинена проблемами у виробництві, нестачею матеріалів або низькою ефективністю ланцюга постачання.
Маркетинговий фактор	неефективність маркетингових заходів, невідповідність пропозиції ринковим трендам та очікуванням споживачів, що може знижувати попит на продукцію та позначатися на конкурентоспроможності.
Фактор ризик-менеджменту	підприємство може відчувати невизначеність через недостатньо ефективну систему управління ризиками, що знижує здатність прогнозувати й мінімізувати негативні впливи на свою діяльність.
Корпоративний (організаційний) фактор	внутрішні конфлікти, неузгодженість цілей та недостатня підтримка корпоративних цінностей знижують згуртованість команди та її здатність адаптуватися до викликів.

Комплексний аналіз та управління внутрішніми та зовнішніми факторами невизначеності допоможе підприємству підвищити свою стійкість, покращити адаптивність та сформувати сильну конкурентну позицію на ринку.

Інформаційні джерела:

1. Галушка З.І. Невизначеність як економічна категорія та як середовище функціонування бізнесу. *Економіка: реалії часу*. 2023. № 1 (65). С. 26-32.
2. Копитко М.І. Невизначеність як властивість середовища функціонування промислових підприємств. *Економічний аналіз*. 2014. Т.17. С.61-68.
3. Величко К. Ю. Драйвери економічного зростання національної економіки в умовах невизначеності: матеріали IV Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції «Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід», м. Харків, 19 травня 2023 р.; Харків: ДБТУ, 2023. С. 302-305.

ЕКОНОМІЧНИЙ РОЗВИТОК ПІДПРИЄМСТВА: СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА УПРАВЛІНСЬКІ РІШЕННЯ

Бугріменко Р.М., д-р екон. наук, проф.
Державний біотехнологічний університет

Економічний розвиток підприємства є ключовою складовою його стійкості та конкурентоспроможності в умовах динамічного ринкового середовища. У сучасних реаліях, коли економіка змінюється під впливом глобальних і регіональних факторів, управлінські рішення стають вирішальними для забезпечення стабільного зростання та адаптації підприємства до нових викликів. З огляду на це, ефективне управління економічним розвитком потребує не лише глибокого розуміння внутрішніх процесів компанії, але й врахування зовнішніх ризиків та можливостей.

Вивчення напрямків економічного розвитку підприємств стало предметом дослідження як західних, так і українських науковців, що дозволяє систематизувати основні підходи та стратегії, які можуть бути використані для забезпечення стабільного та ефективного розвитку підприємств.

Економічний розвиток підприємств залежить від багатьох чинників, включаючи стратегічне планування, інновації, фінансове управління, ефективне використання людських ресурсів, а також дотримання принципів екологічної стійкості та соціальної відповідальності.

Сучасне бізнес-середовище зазнає постійних змін, що створює нові виклики для підприємств. Серед основних викликів, які впливають на економічний розвиток, можна виділити наступні:

1. Глобалізація та конкуренція.

Глобалізація відкриває нові ринки для підприємств, але одночасно посилює конкуренцію. Підприємства з різних країн можуть легко виходити на нові ринки завдяки цифровим технологіям, знижуючи бар'єри входу та

створюючи високий рівень конкуренції. Це вимагає від підприємств постійного вдосконалення своєї продукції, бізнес-процесів та маркетингових стратегій. Компанії, які не можуть швидко адаптуватися до змін на ринку або пропонувати конкурентоспроможні продукти, ризикують втратити свої позиції.

2. Технологічний прогрес.

Швидкий розвиток технологій змінює підходи до управління та ведення бізнесу. Інноваційні рішення, такі як автоматизація, штучний інтелект, роботизація та великі дані (Big Data), впливають на всі аспекти бізнесу – від виробництва до маркетингу та фінансів. Технології можуть підвищити ефективність підприємства, знизити витрати і відкрити нові можливості для розвитку. Водночас, вони вимагають значних інвестицій у впровадження нових систем та навчання персоналу.

3. Економічна нестабільність.

Економічні кризи, коливання валют, зростання інфляції та інші макроекономічні фактори можуть суттєво впливати на стійкість підприємства. У таких умовах управління економічним розвитком повинно бути спрямоване на зниження ризиків та забезпечення фінансової стабільності підприємства. Це включає впровадження стратегій управління ризиками, диверсифікацію ринків та продуктів, а також оптимізацію витрат.

4. Зміни в споживчих уподобаннях.

Зміна споживчих уподобань також становить виклик для підприємств. Зростає попит на продукти та послуги, що відповідають екологічним стандартам, мають соціально відповідальне походження, або забезпечують вищий рівень персоналізації. Компанії, які не враховують ці зміни, можуть втратити лояльність клієнтів та поступитися конкурентам.

5. Екологічні та соціальні виклики.

Сучасні підприємства стикаються з дедалі жорсткішими вимогами щодо екологічної відповідальності та соціального впливу. Зростаюча увага до сталого розвитку та соціальної відповідальності змушує компанії адаптувати свої стратегії. Це включає впровадження екологічно чистих технологій, зниження викидів вуглекислого газу та управління відходами, а також формування політики корпоративної соціальної відповідальності (CSR). Неврахування цих аспектів може призвести до репутаційних ризиків і втрати ринкових позицій.

Для того щоб успішно долати сучасні виклики та забезпечувати стійкий економічний розвиток, підприємства повинні приймати стратегічні управлінські рішення, спрямовані на оптимізацію бізнес-процесів, інновації та адаптацію до зовнішніх умов.

Основні напрями, у яких управлінські рішення можуть допомогти досягти економічного зростання:

1. Інновації та впровадження технологій.

Одним із головних шляхів економічного зростання є впровадження інновацій. Компанії, які інвестують у нові технології та модернізацію виробництва, отримують конкурентні переваги, що дозволяють їм розширювати ринки збуту та підвищувати продуктивність. Для цього необхідно

впроваджувати новітні ІТ-рішення, такі як автоматизовані системи управління, CRM-системи, платформи для аналізу даних і штучний інтелект.

Технологічні інновації також можуть стати основою для створення нових продуктів та послуг, що відповідають сучасним потребам споживачів. Розробка нових продуктів з використанням цифрових технологій дозволяє підприємствам збільшувати частку ринку та зміцнювати свої позиції в умовах зростаючої конкуренції.

2. Стратегічне планування та управління ризиками.

Управління ризиками стає особливо важливим в умовах економічної нестабільності. Ефективне стратегічне планування дозволяє підприємству прогнозувати можливі ризики та вчасно реагувати на зміни на ринку. Для цього підприємства використовують різні аналітичні інструменти, такі як SWOT-аналіз, PEST-аналіз та моделі сценарного планування.

Стратегічне управління також включає диверсифікацію бізнесу. Це може бути розширення асортименту продукції або вихід на нові ринки, що дозволяє знизити залежність від одного джерела доходу та зменшити ризики від зовнішніх факторів.

3. Оптимізація бізнес-процесів.

Для забезпечення економічного зростання підприємству необхідно постійно вдосконалювати свої внутрішні процеси. Оптимізація бізнес-процесів допомагає підвищити продуктивність праці, зменшити витрати та підвищити якість продукції або послуг. Для цього компанії використовують різні методи, такі як Lean Management, шість сигм (Six Sigma), або впровадження систем управління якістю ISO.

Оптимізація може включати автоматизацію рутинних операцій, поліпшення логістики, реорганізацію виробничих процесів або вдосконалення системи управління персоналом. У результаті підприємство стає більш ефективним, що дозволяє йому конкурувати на ринку і розвиватися в умовах обмежених ресурсів.

4. Розвиток людських ресурсів.

Персонал є ключовим активом підприємства, і розвиток людських ресурсів є важливою складовою економічного розвитку. Підприємства повинні інвестувати в навчання та розвиток своїх працівників, щоб підвищити їхню продуктивність і адаптивність до нових умов. Для цього використовуються різні програми підвищення кваліфікації, курси навчання та тренінги.

Важливим аспектом є також формування мотиваційної системи, яка заохочує працівників до досягнення стратегічних цілей підприємства. Підприємства, які активно розвивають свою кадрову політику, отримують конкурентні переваги, оскільки мотивовані та кваліфіковані працівники забезпечують високу ефективність та інноваційність бізнесу.

5. Стійкість та корпоративна соціальна відповідальність.

Управлінські рішення, що стосуються стійкості та корпоративної соціальної відповідальності (CSR), також стають все більш важливими для забезпечення економічного розвитку. Підприємства повинні враховувати екологічні та соціальні аспекти у своїй діяльності, щоб залишатися

конкурентоспроможними та зберігати довіру з боку клієнтів, інвесторів і суспільства.

Це включає впровадження екологічно чистих технологій, розвиток програм енергоефективності, а також участь у соціальних ініціативах, що сприяють розвитку місцевих громад. Такі підходи допомагають підприємствам зміцнювати свою репутацію і залучати нових партнерів та клієнтів.

Економічний розвиток підприємства в умовах сучасних викликів вимагає прийняття стратегічних управлінських рішень, які дозволяють компаніям ефективно адаптуватися до зовнішніх змін і підвищувати свою конкурентоспроможність.

Використання технологічних інновацій, стратегічне планування, оптимізація бізнес-процесів і розвиток людських ресурсів – це ключові аспекти успішного управління економічним розвитком підприємства. Однак успішна інтеграція цих рішень можлива лише за умови врахування екологічних та соціальних аспектів, що забезпечує стійкий розвиток у довгостроковій перспективі.

СТАЛА БІОЕКОНОМІКА ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ ТА СУСПІЛЬСТВА

Будякова О.Ю., канд. екон. наук, доц.
Київський національний університет технологій та дизайну

Дорожня карта використання науки, технологій, інновацій для досягнення цілей сталого розвитку (ДК) [1], схвалена 22 грудня 2023 року на засіданні Колегії Міністерства освіти і науки України, яку розроблено за методикою ООН з урахуванням рекомендацій з підготовки дорожніх карт використання науки, технологій та інновацій для досягнення Цілей сталого розвитку, наданих Спільним дослідницьким центром Європейської комісії (JRC/EC), проголошує, що Місія «Раціональне природокористування та циркулярна економіка» спрямована на забезпечення реалізації шістьох завдань чотирьох ЦСР – Ціль 6 «Чиста вода та належні санітарні умови», Ціль 11 «Сталий розвиток міст і громад», Ціль 12 «Відповідальне споживання та виробництво», Ціль 13 «Вжиття невідкладних заходів щодо боротьби зі зміною клімату та її наслідками» та Ціль 14 «Збереження морських ресурсів». Цілями Місії НТІ є сприяння забезпеченню гарантованого якісного водопостачання шляхом розвитку централізованого водопостачання та водовідведення; модернізації систем водопостачання та водовідведення; удосконаленню систем очищення стічних вод та усунення їх втрат у каналізаційних мережах; скороченню викидів парникових газів та забруднювальних речовин в атмосферне повітря; скороченню відходів та впровадженню безвідходних технологій; збереженню та збалансованому використанню морських і прибережних екосистем.

Відповідно до Індексу екологічної ефективності (Environmental Performance Index) Україна у 2022 році посіла 52 місце з балом 49,60 із 100). Найгірші значення в оцінці України становлять такі категорії: якість атмосферного повітря, умови для збереження біорізноманіття, стан екосистемних послуг, санітарія та управління відходами [2].

Найбільше зниження частки ВДВ відбулося за складовою «Відновлення матеріалів» досліджуваного ВЕД, що свідчить про відсутність внеску науки, технологій, інновацій як у динаміку виду діяльності «Відновлення матеріалів», так і всього ВЕД «Водопостачання; каналізація, поводження з відходами».

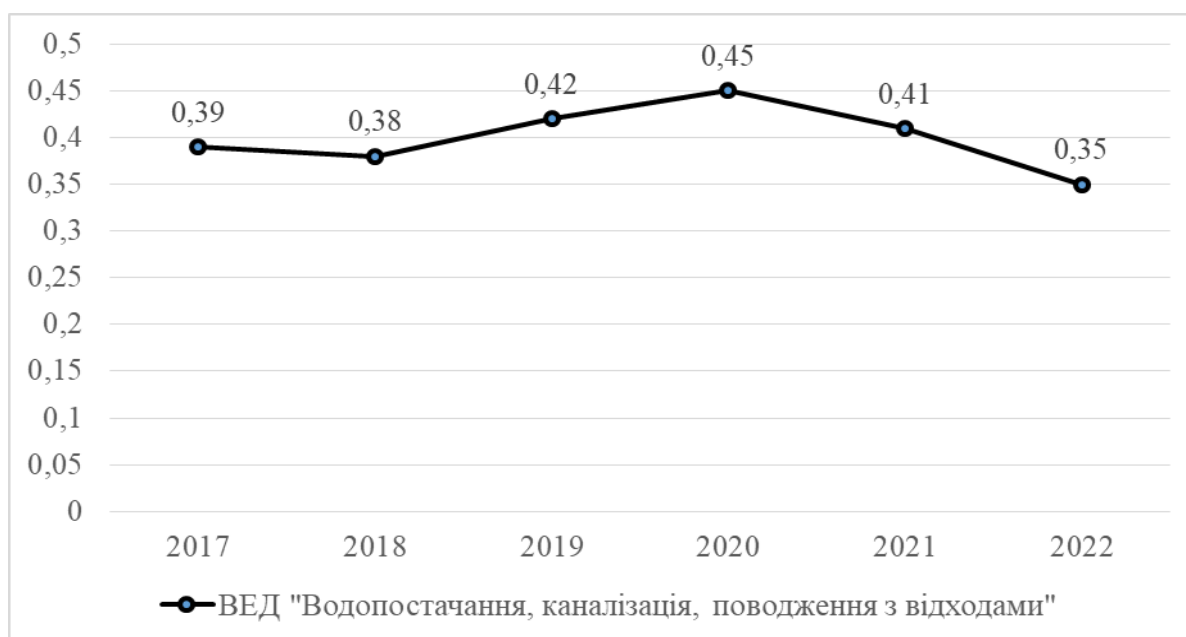

Рис. 1. Частка ВДВ ВЕД «Водопостачання; каналізація, поводження з відходами» у ВДВ України, %

Джерело: розраховано на основі даних Держстату України.

Забруднення атмосферного повітря є однією з найгостріших екологічних проблем. Незважаючи на певний спад виробництва в Україні, рівень забруднення атмосферного повітря великих міст і промислових регіонів залишається стабільно високим (рис. 2).

Російське вторгнення в Україну, крім локального забруднення, також спричиняє значні додаткові викиди парникових газів (ПГ) в атмосферу, які ускладнюють досягнення цілей Паризької угоди. За підрахунками експертів, за рік повномасштабної війни у довкілля потрапило понад 119 мільйонів тонн парникових газів. Це майже рівнозначно обсягу викидів Бельгії за рік. Сюди увійшли як прямі викиди від бойових дій, так і спричинені ними пожежі та майбутня відбудова [3].

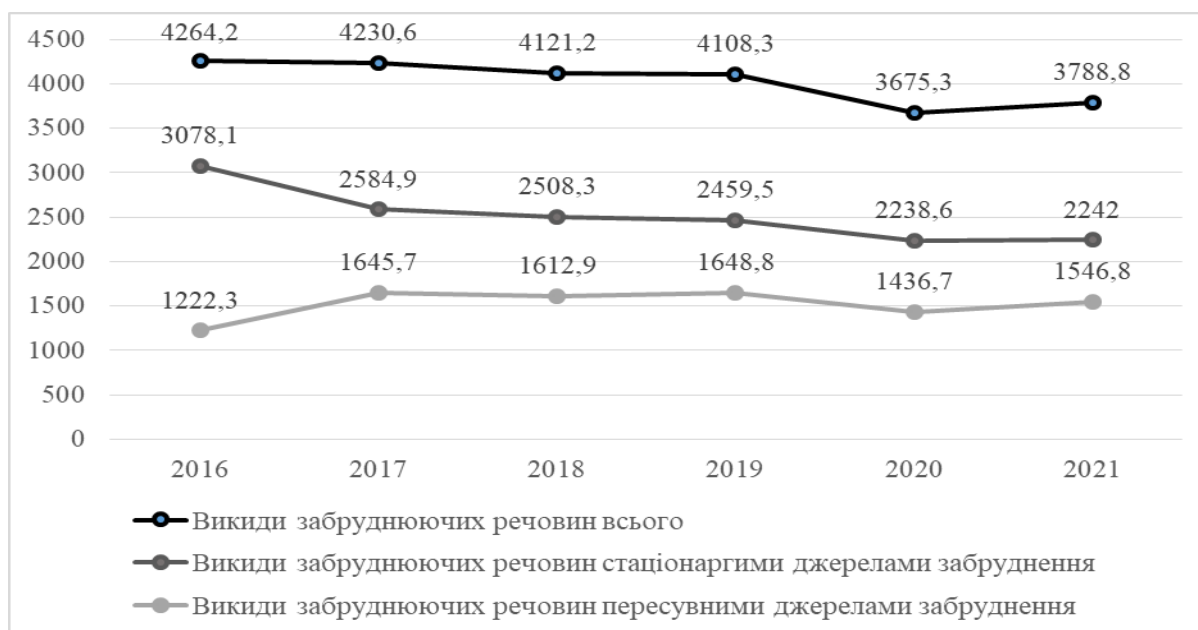

Рис. 2. Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря України у 2016-2021 рр., тис. тонн

Джерело: дані Держстату України.

Україна є найбільшою за територією країною в Європі, але доступність відновлюваних ресурсів прісної води для її жителів у середньому приблизно вдвічі менша, ніж у європейських країнах. Розподілені прогнозовані ресурси по території України нерівномірно: північ країни має хороший доступ до води, а регіони на півдні та сході відчувають її дефіцит [4].

Ефективність використання води в Україні до початку війни зростала.

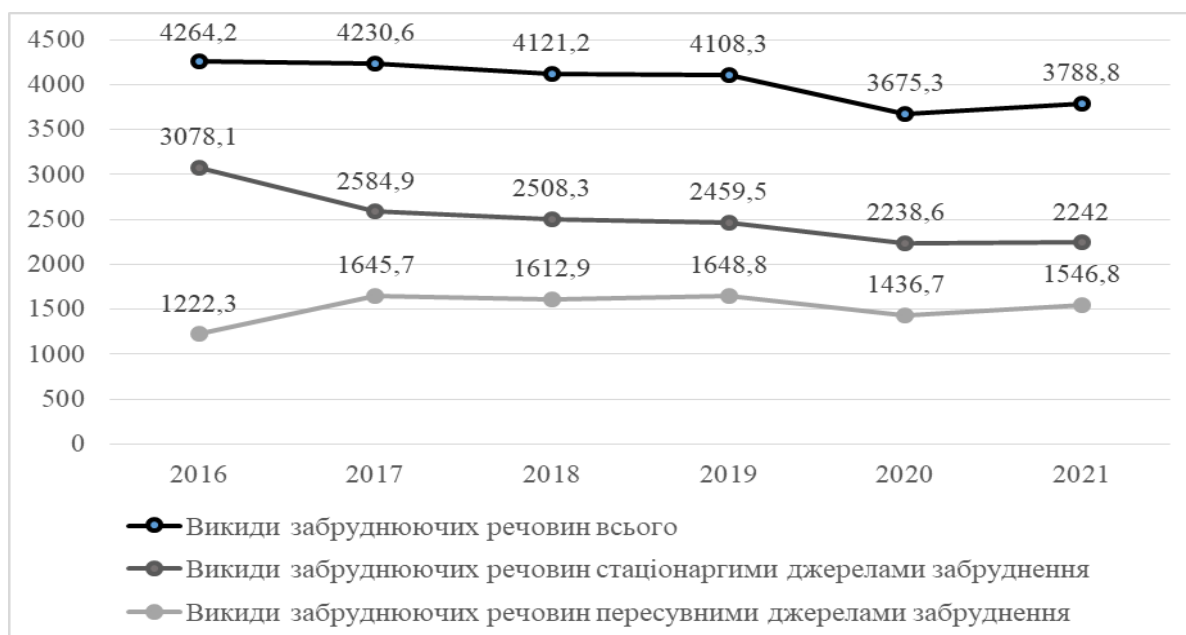

Рис. 3. Ресурсоємність ВВП України за окремими складовими у 2015-2021 рр., % до 2015 р.

Джерело: дані Держстату України

Війна в Україні різко погіршила ситуацію щодо об'єктів водозабезпечення населення, які розташовані в безпосередній близькості до місць проведення активних бойових дій, що створює передумови до виникнення екологічних та техногенних аварій. Через пошкодження інфраструктури водопостачання майже 1,4 мільйона людей в Україні зараз не мають доступу до безпечної води, а ще 4,6 мільйона людей мають обмежений доступ [5].

Отже, бойові дії на території України ще більше погіршили якість води, ускладнили проведення моніторингу щодо її стану та посилили проблеми щодо забезпечення постачання як безпечної питної води, так і технічної. Це створює великі ризики для стану всього навколишнього середовища, зокрема для здоров'я населення [1].

Головною загальною проблемою з початку війни є те, що економічний та екологічний прогрес піддається нападам, що руйнує надії на зелену та стійку економіку в Україні. Війна завдала широкомасштабної та серйозної шкоди навколишньому середовищу та спричинила як негайні, так і довгострокові наслідки для здоров'я людей, екосистем, економіки України та за її межами. Наслідки збройного вторгнення матимуть тривалий негативний вплив на здатність національної економіки запобігати та адаптуватися до зміни клімату. Шкода навколишньому середовищу очевидна, проте її масштаб важко виміряти, проаналізувати та оцінити, оскільки система моніторингу також зазнала порушень, а така шкода продовжує накопичуватися [5].

Отже, питання відновлення економіки на засадах сталого розвитку є дуже актуальним для України та потребує розробки інструментів та механізмів його реалізації. Сталому відновленню економіки сприяє стала біоекономіка.

Біоекономіка – це нова економічна парадигма та один із інструментів і механізмів вирішення глобальних проблем сталого розвитку [6].

Біоекономіка є перспективним вирішенням проблеми зміни клімату. Біоекономіка пропонує заміну невідновлюваних викопних ресурсів на відновлювану сировину біомасу, утилізацію відходів на циркулярній основі що пом'якшує зміну клімату та створює біоінновації [7]. Стала біоекономіка також надає можливості для покращення адаптації до зміни клімату та стійкості до неї, сприяючи відновленню екосистем та утриманню поживних речовин та води в ґрунтах, а також створюючи умови для більш сталого управління природними екосистемами.

Стала біоекономіка для забезпечення сталого розвитку економіки та суспільства має бути спрямована на відновлення деградованих земель, водних ресурсів та очищенню атмосфери. Реалізація потенціалу впровадження біоекономіки для відновлення економіки на засадах сталого розвитку вимагає інвестицій, інновацій, розробки політики і стратегії та системних трансформацій.

Інформаційні джерела:

1. Дорожня карта використання науки, технологій, інновацій для досягнення Цілей сталого розвитку. URL: [Dorozhnyya.karta.vykoryst.nauky.tekhnolohiy.ta.innovatsiy-03.01.2024-1.1.pdf](https://dorzozhnyya.karta.vykoryst.nauky.tekhnolohiy.ta.innovatsiy-03.01.2024-1.1.pdf)

2. Рейтинг країн за рівнем екології (2022). NONNEWS. URL: <https://nonews.co/directory/lists/countries/ecology>
3. Важливі рішення для України на Боннській конференції зі зміни клімату / Мін-во захисту довкілля та природних ресурсів України. <https://mepr.gov.ua/vazhlyvirishennya-dlya-ukrayiny-na-bonnskij-konferentsiyi-zi-zminy-klimatu/> 20/06/2023
4. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2021 році. Міністерство розвитку громад та територій України.
5. Національна доповідь про якість питної води та стан питного водопостачання в Україні у 2021 році. Міністерство розвитку громад та територій України.
7. Олешко А. А., Будякова О. Ю. Європейські знання для сталої біоекономіки в Україні: навч. посіб. Київ: КНУТД, 2024. 156 с.
8. Будякова, О. Ю. (2024). Біоекономіка як перспективне вирішення проблеми зміни клімату. *Здобутки економіки: перспективи та інновації*, (10). <https://doi.org/10.5281/zenodo.13924099>

СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МАЛОГО БІЗНЕСУ В УКРАЇНІ

Варава А.С., здоб. ВО

Науковий керівник – **Пащенко Ю.В.**, канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Малий бізнес як форма організації підприємництва є важливим сектором національної економіки, що сприяє насиченості ринку товарами і послугами, створенню нових робочих місць, зменшенню безробіття і в остаточному підсумку - зростанню добробуту населення.

Сутність малого бізнесу визначається наступними ознаками: він є провідним сектором ринкової економіки, складає основу дрібнотоварного виробництва; визначає темпи економічного розвитку, структуру та якісну характеристику ВВП; здійснює структурну перебудову економіки, швидку окупність витрат, свободу ринкового виробництва; забезпечує насиченість ринку споживчими товарами й послугами повсякденного попиту; сприяє реалізації інновацій, створенню додаткових робочих місць; має високу мобільність, раціональні форми управління; формує новий соціальний прошарок підприємців власників і сприяє розвитку конкуренції [1].

До початку повномасштабної війни малий бізнес в Україні демонстрував незначне зростання. Він був одним з основних драйверів економічного розвитку, створюючи нові робочі місця та сприяючи розвитку конкуренції. Хоча й існували певні проблеми, що були пов'язані з обмеженим доступом до фінансування, бюрократичними бар'єрами, корупцією та ін.

Проте з розгортанням на території України повномасштабної війни загальна чисельність малих та середніх підприємств зазнала суттєвих змін. Так, порівняно з 2020 р. їхня кількість протягом 2022 р. зменшилася майже на третину, зокрема середніх підприємств стало менше на 17 %, малих – на 31 %, в

наступні роки темпи зменшення кількості господарюючих суб'єктів дещо скоротилися. Свідченням чого є незначне але відновлення показника Ukrainian Business Index після суттєвого падіння у 2022 р. Даний показник станом на травень 2024 р. становить 43,7 (зі 100 можливих). Індекс зріс у порівнянні з попередньою хвилиною дослідження (38,1) і формує новий локальний максимум (попередній максимум зафіксовано в серпні 2023 р. (38,2)), проте залишається в зоні негативних очікувань. Причиною поліпшення бізнесом самооцінки ситуації є підвищення кількості замовлень від клієнтів. 22,7% опитаних заявили про збільшення цього показника, а 33,9% оцінюють попит як незмінний. Реагуючи на цю тенденцію, бізнес незначно збільшив кількість замовлень до своїх постачальників — 28,7% респондентів заявили про збільшення, 35,9% залишили кількість замовлень на рівні попереднього періоду [2].

Основними наслідками війни для малого бізнесу є:

- зниження попиту на товари та послуги, пов'язано в першу чергу з тим, що значно знизилася купівельна спроможність, велика чисельність економічно активних покупців змушена була емігрувати до інших країн;
- бойові дії та їх наслідки, адже навіть ті території, на яких не велися активні бойові дії не можуть бути впевнені в збереженні майна через постійні ракетні обстріли;
- перебої з постачанням, є наслідком руйнування інфраструктури та логістичних ланцюгів, що ускладнило доступ до сировини та матеріалів;
- зростання витрат, пов'язано з підвищення цін на енергоносії, сировину, матеріали та оренду тощо;
- відтік кваліфікованих кадрів, суттєва їх нестача, адже частина працівників була змушена емігрувати або перейти на інші види діяльності, військовозобов'язані – мобілізовані до війська;
- психологічний тиск, війна створила значний психологічний тиск на підприємців, що вплинуло на їхню мотивацію та здатність приймати обґрунтовані рішення та ін.

Вітчизняні компанії, які змогли встояти протягом найтяжчого 2022 р., наразі розвиваються та впроваджують нові проекти, активно відкриваються і нові бізнеси.

Одним із шляхів реалізації ідей та розширення бізнесу є грантові та кредитні програми від фінансових установ, завдяки яким можна залучити фінансування та інші ресурси для втілення проектів. Залучені кошти можна, зокрема, витратити на модернізацію та розширення виробничих приміщень, на приведення їх у відповідність до міжнародних стандартів.

Незважаючи на виклики, розвиток малого бізнесу в Україні має і досить широкий потенціал, який в першу чергу пов'язаний із розвитком цифрових технологій та онлайн-торгівлі, екологічного бізнесу і зеленої енергетики, соціального підприємництва, можливістю співпраці з міжнародними організаціями та обміну досвідом і партнерством, необхідністю розвитку людського капіталу та повоєнного відновлення і відбудови країни та ін.

В ці складні часи український малий бізнес показав високу мобільність, здатність швидко адаптуватися та працювати в умовах найвищого рівня ризику

та невизначеності, тим самим виправдав право на своє існування. Сьогодні малий бізнес в Україні переживає складний період, але має значний потенціал для відновлення та розвитку. Для цього необхідно об'єднати зусилля держави, бізнесу та громадянського суспільства.

Інформаційні джерела:

1. Жуков С. А., Дюгованець О. М., Балко О. Мале підприємництво в Україні: роль, стан і перспективи розвитку в період соціально-економічних потрясінь. *Вісник економічної науки*. 2019. №1. URL: <http://www.venu-journal.org/download/2019/07-Zhukov.pdf> (дата звернення: 20.10.2024)

2. Длігач А. Стан та перспективи МСБ в Україні. Результати дослідження. URL: <https://www.epravda.com.ua/columns/2023/05/1/699634/> (дата звернення 20.10.2024).

УКРАЇНЬКА ІНІЦІАТИВА В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ЄВРОПИ

Варипасєв О.М., канд. філос. наук, доц.
Міносян А.С., канд. істор. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Внаслідок збройної військової агресії Росії проти України виникли безпрецедентні виклики сталому розвитку Європи та світу. Окрім зафіксованих збитків понад 300 мільярдів євро та прогнозованих витрат на відновлення більше 400 мільярдів євро, прогнозуються значні супутні витрати людського ресурсу та екологічних систем, що погіршують ситуацію.

У Регламенті ЄС 2024/792 звернено увагу на те, що Україна потребує інституційних можливостей для ефективного виконання своїх функцій разом із швидким відновленням, реконструкцією та модернізацією. Це вимагає створення загального інструменту, який посилить підтримку, надану Україні Європейським Союзом. На користь цього заплановано впровадження механізмів дій України на період з 2024 по 2027 рік, що має забезпечити фінансових потреб країни, а також гарантуватиме підтримку, відновлення, реконструкцію, модернізацію та впровадження необхідних реформ на шляху до вступу України в ЄС.

На розгляд вищезгаданої проблеми Україна подала Європейській комісії План України [1], який є основним документом для забезпечення фінансової допомоги. Запропонований план є важливим інструментом ключових реформ, що мають стати основою для майбутнього економічного відновлення, розвитку та інтеграції України до Європейського Союзу.

Поточна ситуація в Україні на тлі повномасштабної війни створює унікальні виклики для економіки та суспільства, проте одночасно відкриває нові можливості для інтеграції з Європейським Союзом та глибоких реформ. План України є важливим інструментом для структурної трансформації, яка

спрямована на подолання не лише військових наслідків, а й багаторічних проблем у системі державного управління та економічної моделі країни.

Не менш важливим аспектом післявоєнної відбудови є активне використання інноваційних технологій у всіх секторах економіки. Це стосується як інфраструктурних проєктів, так і впровадження цифрових рішень для державного управління. Україна небезпідставно розраховує на підтримку європейських держав щодо впровадження передових технологій, що створить умови для більш ефективного та екологічно стійкого відновлення.

Зрозуміло, що цифрова трансформація є одним з ключових факторів успіху. Війна довела надважливість цифрових рішень, зокрема в управлінні кризовими ситуаціями та забезпеченні державних послуг. Для подальшого розвитку важливо розширити програми цифровізації на всі рівні економіки та суспільства, включно з фінансовим сектором, сільським господарством, промисловістю та освітою. Це допоможе підвищити ефективність і зменшити корупційні ризики в державних органах.

Україна має потенціал для того, щоб стати важливою ланкою у європейських ланцюгах поставок. Війна змінила логістичні маршрути, що відкриває нові можливості для українських компаній інтегруватися в європейські ринки. Підтримка з боку уряду, зокрема через стимулювання експорту та залучення іноземних інвесторів, може допомогти Україні стати ключовим гравцем у постачанні продукції в Європу [2].

Одним із важливих викликів є покращення інвестиційного клімату для залучення не лише державних коштів, але й приватних інвесторів. Забезпечення стабільного законодавства, захисту прав власності та гарантії повернення інвестицій є критичними умовами для зацікавлення міжнародного бізнесу. Держава повинна запропонувати інвесторам привабливі умови, зокрема через спрощення процедур реєстрації бізнесу, зниження податкового тиску та впровадження системи «єдиного вікна» для інвесторів.

Війна змусила мільйони українців залишити свої домівки та переїхати в інші країни або регіони України. Для відновлення економіки важливо інвестувати у людський капітал, забезпечуючи доступ до якісної освіти, професійного розвитку та перекваліфікації. Особливу увагу слід приділити молоді, яка може стати рушійною силою для впровадження нових технологій і підходів в економіці.

Відбудова України після війни має включати екологічний компонент. Кліматичні виклики залишаються актуальними, і впровадження екологічних стандартів в інфраструктурних проєктах може допомогти Україні стати одним із лідерів у сфері «зеленої економіки» в Європі. Європейський Союз може надавати технічну допомогу для реалізації таких проєктів в Україні.

Малий і середній бізнес (МСБ) відіграє критичну роль у післявоєнному відновленні економіки України. Це саме ті підприємства, які швидко адаптуються до змін та здатні створювати робочі місця навіть в умовах кризи. Для підтримки МСБ необхідно створити спеціальні кредитні програми, забезпечити доступ до міжнародних ринків та стимулювати інноваційні підприємницькі ініціативи.

Аграрний сектор традиційно є одним із провідних секторів української економіки, і його відновлення має стати пріоритетом. Відбудова аграрного сектору може стати ключовим чинником для економічного зростання, враховуючи великий експортний потенціал України у виробництві сільськогосподарських товарів. Необхідно також інвестувати в модернізацію фермерських господарств, впровадження новітніх агротехнологій та розвиток екологічного фермерства.

Важливим напрямком у відновленні України після війни є відбудова соціальної інфраструктури та системи охорони здоров'я. Пандемія COVID-19, а потім і війна, показали вразливість системи охорони здоров'я, що потребує негайних реформ. Це включає модернізацію лікарень, покращення доступу до медичних послуг, розвиток телемедицини та забезпечення належного фінансування системи охорони здоров'я. Особливу увагу слід приділити психологічній реабілітації громадян, які постраждали від війни, включно з військовими, переселенцями та цивільними, що зазнали втрат.

Відбудова освітньої та наукової інфраструктури є важливим кроком для розвитку людського капіталу. Освітня система України повинна бути реформована з урахуванням сучасних викликів, зокрема шляхом впровадження новітніх технологій у навчальний процес, підтримки науково-дослідницької діяльності та стимулювання міжнародного співробітництва в освітній сфері. Інвестиції в освіту та науку сприятимуть розвитку інноваційних проєктів, які стануть основою для майбутнього економічного зростання.

Однією з основних цілей Плану України є прискорення інтеграції з Європейським Союзом, що передбачає гармонізацію українського законодавства з європейським, реформування ключових секторів економіки та впровадження європейських стандартів якості. Інтеграція до європейських інституцій також відкриває доступ до фінансових ресурсів, технічної допомоги та програм підтримки, які можуть суттєво прискорити процес відновлення країни [3].

Важливим елементом Плану України є забезпечення довготривалої безпеки країни. Це стосується як зовнішньої оборони, так і внутрішньої безпеки. Реформи у сфері оборони, модернізація Збройних сил України, розширення співпраці з НАТО та розвиток національної оборонної промисловості є ключовими аспектами для гарантування безпеки держави. Безпечне середовище є необхідною умовою для залучення інвестицій, розвитку економіки та стабільного функціонування суспільства [4].

Для успішної реалізації Плану України, необхідно вжити й низку додаткових заходів, серед яких можна відзначити прискорення судової реформи, посилення механізмів моніторингу міжнародної допомоги, забезпечення стійкого розвитку енергетичного сектору, що сприятимуть покращенню ефективності реформ та зміцненню довіри з боку європейських партнерів і міжнародних донорів. Важливою умовою є тісна співпраця з європейськими партнерами, міжнародними організаціями та громадянським суспільством.

Виконання цього плану не лише сприятиме відновленню після війни, але й створить передумови для побудови сучасної європейської держави з міцними економічними основами та високими стандартами життя для громадян.

Інформаційні джерела:

1. Plan for the implementation Ukraine Facility 2024-2027 (2024). Retrieved from <https://www.ukrainefacility.me.gov.ua/>.
2. Minosian A., Varypaev O., Russian aggression as a threat to the sustainable development of Europe: the Ukrainian dimension. European Dimensions of the Sustainable Development and Academic – Business forum: Let's Revive Ukraine Together, June 1-2, 2023. Kyiv: NUFT, 2023. С. 267-274.
3. Andrii Minosian, Oleksiy Varypaev Russian aggression and existential challenges of the modern world: Ukrainian context. Proceedings of the VI International Conference on European Dimensions of Sustainable Development, May 15-17, 2024. Kyiv: NUFT, 2024. p. 132.
4. Міносян А.С., Варипаєв О.М. Геноцид українського народу як визначальний фактор російської імперської політики. Актуальні питання у сучасній науці. 2024. № 4(22) 2024. С. 1194-1204.

МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ ОЦІНЮВАННЯ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНОЇ БЕЗПЕКИ КРАЇНИ

Гуртовий Ю.В., здоб. ступ. PhD

Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара

Сільське господарство України як країни з аграрно-індустріально моделлю розвитку є однією з ключових галузей національної економіки, а отже, впливає на формування рівня її економічної безпеки. Відповідно до Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки країни [1] більшість її складових перебувають під прямим впливом процесів, пов'язаних із розвитком сільського господарства, а інші – під частковим або опосередкованим. У той час, як стан виробничої безпеки визначається урожайністю основних зернових і зернобобових культур, середніми річними надоями молока, ступенем зносу основних засобів у сільському господарстві, на рівень продовольчої безпеки впливають обсяги виробництва сільськогосподарської продукції [2].

Виходячи з того, нові ризики і загрози сільськогосподарській діяльності можуть порушити задовільний стан економічної безпеки країни, а методологічні засади оцінювання розвитку сільського господарства у контексті економічної безпеки не досягли належного рівня системності [3] та спільного підходу, розробка відповідного алгоритму оцінювання поточного стану сільського господарства з позицій економічної безпеки України зберігає свою актуальність.

Згідно із запропонованим алгоритмом, представленим на рис. 1, оцінювання розвитку сільського господарства у контексті економічної безпеки базується на двох підходах. В одному з підходів центральне місце займає вже затверджена система індикаторів в рамках Методичних рекомендацій, через призму яких відбувається і аналіз процесів розвитку сільського господарства, й ідентифікація факторів, що негативно впливають на стан економічної безпеки.

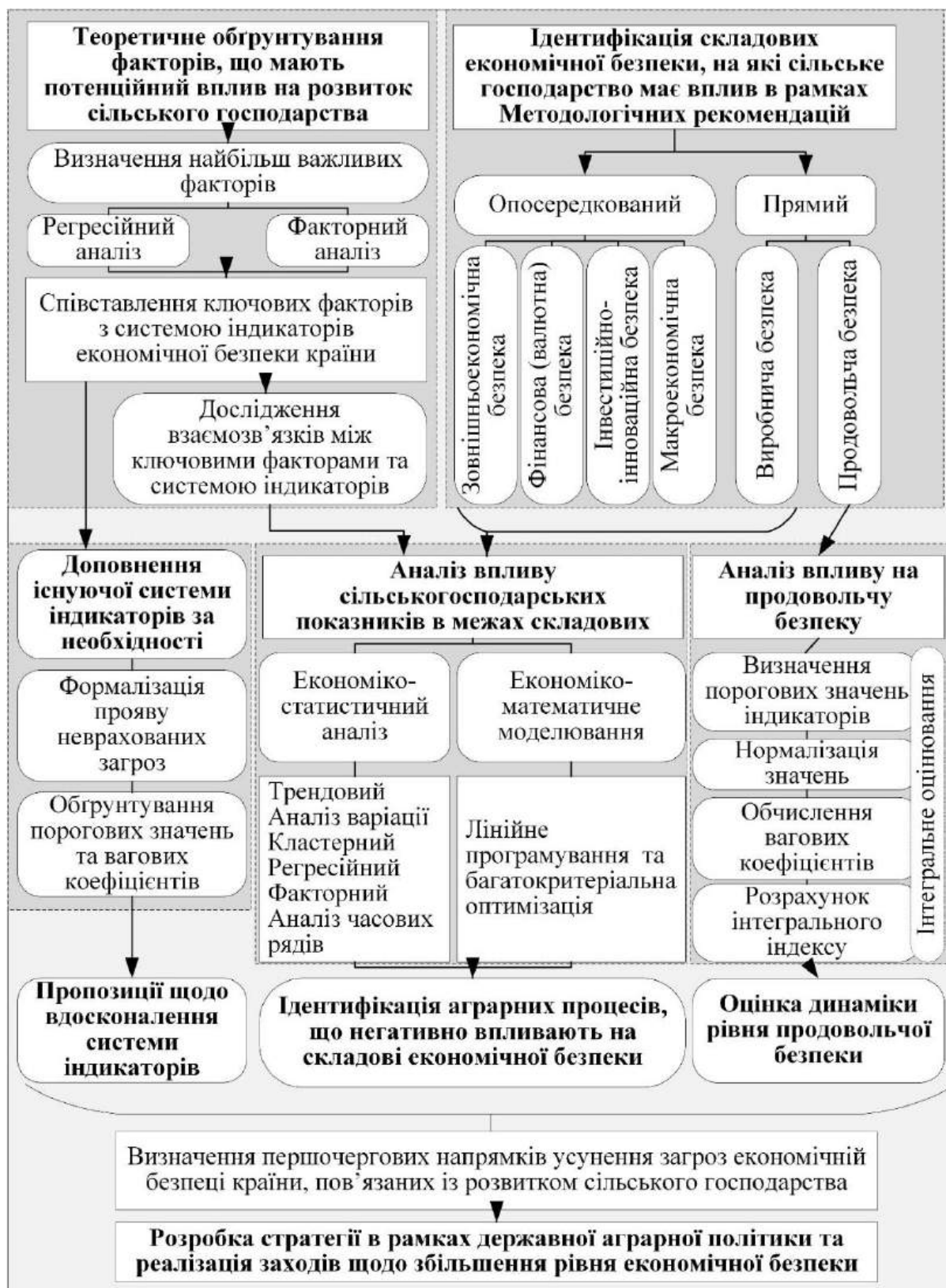

Рис. 1. Алгоритм реалізації оцінювання розвитку сільського господарства у контексті економічної безпеки України

Джерело: авторська розробка

Оскільки економічна безпека є багатогранним і комплексним показником, визначення її рівня ґрунтується на процедурі інтегрального оцінювання, однак, така кількісна характеристика, наприклад, стану соціальної безпеки не

виокремлює вплив рівня зайнятості саме у сільському господарстві чи внесок сільського господарства до сальдо поточного рахунку платіжного балансу України, що є індикатором макроекономічної безпеки. З цих причин для встановлення причинно-наслідкових зв'язків між компонентами економічної безпеки, окрім продовольчої, та показниками функціонування аграрного сектору [4] і визначення ступеню неопосередкованого впливу доцільно використовувати інструментарій, що складається з економіко-статистичних та економіко-математичних методів [5]. Для оцінки впливу сільського господарства на стан продовольчої безпеки можливо використовувати інтегральний показник, оскільки вказана підсистема економічної безпеки визначається лише розвитком сільськогосподарських процесів.

Однак, система індикаторів вимагає постійного моніторингу та періодичного перегляду з метою доповнення її індикаторами, що характеризують зміни в розвитку суспільства та трансформації економічного середовища. Окрім цього, значення індикаторів, що протягом тривалого періоду часу перебувають в оптимальних межах, можуть свідчити про втрату значущості цього індикатора для системи економічної безпеки та недоцільність подальшого його моніторингу.

Виходячи цього, у представленому алгоритмі наявний й інший підхід, який полягає у першочерговій ідентифікації ключових факторів, що впливають на розвиток сільського господарства, на основі чого може бути вдосконалена існуюча система індикаторів економічної безпеки. Більше того, на основі теоретично обґрунтованої системи показників за необхідності може бути здійснено інтегральне оцінювання і для окремого виду економічної діяльності, зокрема сільськогосподарської галузі. У такому випадку вихідний масив факторних змінних, що можуть мати потенційний вплив на сільськогосподарське виробництво, має ґрунтуватись на достовірній, достатній і доступній інформації, що охоплює різні аспекти сільськогосподарського розвитку. Проте К. Демченко наголошує, що до такого масиву мають бути включені лише ті фактори і дестабілізуючі чинники, що не дублюють один одного [6]. З метою запобігання надмірності змінних та розв'язання проблем взаємної корельованості факторних ознак слід використати статистичні методи оцінювання та добору [7], що полягають у зменшенні переліку показників за допомогою методів багатовимірної аналізу даних [8].

Таким чином, за підсумками виконання процедур, запропонованих в алгоритмі, визначаються проблеми в сільському господарстві, які послаблюють стан економічної безпеки, та мають бути першочергово усунуті в оновлених стратегіях та заходах державної аграрної політики. Не менш важливим результатом є ідентифікація ключових факторів для сільськогосподарської діяльності, на основі яких може бути вдосконалена як існуюча система індикаторів економічної безпеки, так і запропонована нова система, на основі якої можливо здійснити інтегральне оцінювання сільськогосподарської галузі з позицій економічної безпеки.

Інформаційні джерела:

1. Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України: наказ Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.13 р. № 1277. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v1277731-13#n141>.
2. Іванов, Р., Гуртовий, Ю., Іванов, К. Проблеми розвитку органічного сільськогосподарського виробництва як загрози економічній безпеці України. *European Journal of Management Issues*. 2024. Т. 32. № 2. С. 115-130. <https://doi.org/10.15421/192410>
3. Костюк Т. О. Економічна безпека сільського господарства України: сучасний стан та прогноз. *Агросвіт*. 2017. №. 17. С. 53-62. http://www.agrosvit.info/pdf/17_2017/11.pdf
4. Іванов, Р. В., Гуртовий, Ю. В. Управління розвитком сільського господарства в контексті зовнішньоекономічної безпеки України. *European Journal of Management Issues*. 2023. Т. 31. № 3. 160-176. <https://doi.org/10.15421/192314>
5. Іванов Р.В., Катан В.О., Гуртовий Ю.В. Оцінка впливу стану сільського господарства на економічну безпеку країни. Підприємництво: сучасні виклики, тренди та трансформації : моногр. / за заг. ред. д-ра екон. наук, проф. Т. Гринько. Дніпро : Видавець Біла К.О., 2023. С. 187–201. https://confcontact.com/2023-kolektyvna-monographiya/km_2023.pdf
6. Демченко К. О. Теоретико-методичне забезпечення оцінювання соціальної безпеки регіону: дис. ... доктор філософії: 051 – Економіка. Харків, 2024. 300 с.
7. Майборода О.В., Коваленко О.О. Алгоритм інтегрального оцінювання фінансового стану підприємства. *Глобальні та національні проблеми економіки*. 2018. № 23. С. 269–273. <http://global-national.in.ua/archive/23-2018/53.pdf>
8. Антомонов М.Ю., Русакова Л.Т., Пашинська С.Л., Волощук О.В. Інформаційна технологія конструювання інтегральних оцінок в екологічних та гігієнічних дослідженнях. В кн.: Актуальні питання захисту довкілля та здоров'я населення України; за ред. акад. НАМНУ А.М. Сердюка. К., 2015. С. 391–430.

ЕКОНОМІКО-МАТЕМАТИЧНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СТРАТЕГІЧНИХ ПАРАМЕТРІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Гуторов О.І., д-р екон. наук, проф.

Інститут кліматично орієнтованого сільського господарства

Розробка стратегічних параметрів розвитку сільських територій завжди визнавалася складною, що обумовлено характерними особливостями сільської економіки, що обумовлено значним ступенем впливу природних, економічних, соціальних, екологічних та інституційних факторів відтворення [1]. Крім того, специфіка сільського господарства формується в результаті різноманітних взаємодій і взаємовідносин багатьох ринкових суб'єктів, представлених різними інтересами сфер діяльності і соціальних верств сільського населення. Отже, існуючі парадигми прогнозування не можуть повною мірою врахувати всі теперішні та майбутні стани та тенденції розвитку сільських територій регіону.

Застосування першої парадигми стратегічного планування розвитку сільських територій, заснованої на розкритті причинно-наслідкових зв'язків стратегічних параметрів і діючих факторів, є складним у зв'язку з великою кількістю цих факторів і імовірнісним характером багатьох з них. Тому, на нашу думку, такі методи економіко-математичного моделювання, як

кореляційно-регресійний аналіз, факторний аналіз не зовсім підходять для отримання стратегічних параметрів розвитку сільських територій регіону.

Друга парадигма стратегічного планування розвитку сільських територій, в основі якої лежать спроби передбачити динаміку процесу «ізолювано», не вдаючись у механіку руху, пропонує досліднику такі інструменти, як методи екстраполяції, згладжування, автокореляції та авторегресії. Ці методи мають і ряд недоліків, так як використовувані в чистому вигляді не здатні розрізнити природу різноспрямованої динаміки. Тому методи цієї парадигми повинні бути доповнені методами якісного аналізу, який враховуватиме як внутрішню динаміку, так і внутрішню логіку досліджуваного процесу.

Для обґрунтування стратегії сталого розвитку сільських територій регіону запропоновано використовувати економіко-математичну модель оптимізації стратегічних параметрів, яка, на відміну від раніше відомих, поряд з оптимізацією структури сільськогосподарського виробництва включає оптимізацію інших видів діяльності на сільській місцевості – освіти, охорони здоров'я, культури, соціальної інфраструктури, екології тощо. Планування полягають не тільки в складності об'єкта стратегічного планування, яким є сільські райони, але і в складності математичного опису цілей і взаємозв'язків і взаємозалежностей між різними складовими сільської економіки. З одного боку, метою сільського господарства як основи сільської економіки є отримання максимального розміру прибутку, а з іншого - метою соціальної сфери є надання раціональних послуг сільському населенню. Таким чином, існують значні труднощі при визначенні критерію оптимальності: який саме показник повинен використовуватися в якості нього.

Критерій оптимальності в економіко-математичній моделі оптимізації галузевої структури виробництва, представленого максимальним прибутком при мінімумі матеріальних і грошових витрат, абсолютно не підходить для економіко-математичної моделі оптимізації розвитку сільських територій, так як цілі діяльності в сільській місцевості (сільське господарство, освіта, охорона здоров'я, культура, соціальна інфраструктура, екологія і т. д.) різні. Крім того, для регіонального АПК важливо мати кластери, державну підтримку, необхідні умови та засоби виробництва, гарантовані ринки збуту органічної продукції.

Математичний опис взаємозв'язків і взаємозалежностей між різними компонентами сільської економіки утруднений у зв'язку з вибором і позначенням змінних і складанням обмежень, а також пошуком показників, які адекватно відображають їх характер. У зв'язку з цим виникають труднощі при підготовці вихідної інформації для розробки економіко-математичної моделі оптимізації сталого розвитку сільських територій, а також при математичному описі коефіцієнтів для змінних при відповідних обмеженнях.

Для визначення стратегічних параметрів сталого розвитку сільських територій запропоновано використовувати економіко-математичну модель блочно-діагональної структури. Метою моделі є обґрунтування стратегічних параметрів сталого розвитку сільських територій регіону. Відповідно до поставленої мети повинні вирішуватися такі завдання: визначити критерій оптимальності і виразити його в цільовій функції економіко-математичної

моделі; вибрати систему змінних, що відображають розвиток сільських територій в залежності від центру територіального утворення; розробити систему обмежень, що характеризують розвиток сільських територій; отримати оптимальне рішення та проаналізувати стратегічні параметри розвитку сільських територій у порівнянні з фактично досягнутим рівнем.

Підготовка вихідної інформації для економіко-математичної моделі здійснюється за типами сільських територій з використанням таких показників:

- в аграрній сфері – абсолютні показники ресурсного потенціалу сільськогосподарських формувань (розмір сільськогосподарських угідь в цілому і за видами; чисельність сільськогосподарських тварин за видами і напрямками); параметри, що характеризують ефективність роботи кожної з галузей сільського господарства (врожайність сільськогосподарських культур; продуктивність сільськогосподарських тварин); вартісні показники діяльності господарюючих суб'єктів (матеріальні та грошові витрати на 1 гектар посівів і природних угідь; ціни на реалізацію сільськогосподарської продукції); науково обґрунтовані вимоги до вирощування сільськогосподарських культур, характерних для природно-кліматичної зони, та до утримання та годівлі сільськогосподарських тварин за видами та напрямками;

- в соціальній сфері – досягнутий рівень розвитку соціальної інфраструктури; фактична та прогнозована чисельність населення, що проживає на сільській території; структуру видаткової та дохідної частин бюджетів територіальних утворень та тенденції їх зміни;

- в екологічній сфері – параметри екологічної складової кожного типу територіальних утворень і специфіку окремих об'єктів; тенденції витрачання бюджетних коштів на забезпечення екологічної безпеки.

У пропонованій економіко-математичній моделі як блоки використовуються агроекономічні, соціальні та екологічні системи. Кожен з цих блоків був представлений змінними, що характеризують найбільш значущі види діяльності в громадах регіону, зокрема, як основи сільських територій – сільського господарства, а також соціальної сфери (охорона здоров'я, освіта, культура, спорт), інженерної та транспортної інфраструктури, екологічної складової.

Система змінних представлена підблоками параметрів сталого розвитку сільських територій: а) підблок сільськогосподарського виробництва, представлений як абсолютними натуральними показниками діяльності сільськогосподарських підприємств, так і вартісними показниками, необхідними для оцінки роботи аграрного сектора в сільській місцевості; б) підблок соціального розвитку; в) підблок інженерно-транспортної інфраструктури; г) підблок екологічної складової; д) підблок, що зв'язує блок фінансових показників по регіону в цілому.

Система обмежень має складну структуру і представлена такими видами: 1) обмеження щодо підблоку функціонування сільськогосподарського виробництва в територіальних утвореннях та його фінансування за рахунок місцевого бюджету; 2) обмеження щодо фактичної (прогнозованої) чисельності населення; 3) визначення витрат територіальних суб'єктів за видами діяльності;

4) визначення видатків на охорону здоров'я, що фінансуються за рахунок регіонального бюджету; 5) визначення сукупної дохідної та видаткової частини бюджетів територіальних утворень; 6) визначення агрегованих вартісних показників по регіону; 7) визначення інших видатків місцевих бюджетів.

В якості критерія оптимальності пропонується використовувати сумарний фінансовий дохід від сільської території, який передбачає гармонійний та оптимальний розвиток економіки (сільськогосподарського виробництва) та умов життя сільського населення, і виражається у загальному максимальному доході суб'єктів господарювання. У зв'язку з цим подальший сталий розвиток сільських територій нерозривно пов'язаний з максимально повним використанням виробничого потенціалу аграрних формувань, їх інноваційним та інвестиційним розвитком, підвищенням ефективності діяльності, раціональною спеціалізацією сільськогосподарського виробництва [2].

Запропонована модель дає змогу визначити стратегічні параметри сталого розвитку сільських територій. При цьому аналіз отриманих стратегічних параметрів проводиться відповідно до обраних складових - в аграрному секторі, соціальній сфері та в сфері екології.

Інформаційні джерела:

1. Гуторов О. І., Гуторова О. О. Методологічні принципи та способи розробки стратегії соціо-еколого-економічного розвитку сільських територій. *Аграрні інновації*. 2023. № 18. С. 234–240.

2. Гуторов О. І. Концептуальні напрями удосконалення стратегічного управління розвитком сільських територій. *Global Scientific Trends: Economics and Public Administration*. 2024. № 2. С. 5–15.

ПРІОРИТЕТНІ НАПРЯМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ

Гуторова О.О., канд. екон. наук, доц.

Кравченко М.А., здоб. ВО

Державний біотехнологічний університет

Сільські території мають певний економічний, природний, демографічний та історико-культурний потенціал, який може і повинен забезпечити сталий соціально-економічний розвиток сільських територій, високі рівень та якість життя сільського населення.

Основні напрями забезпечення сталості розвитку сільських територій можна поділити на: економічні, соціальні, демографічні, екологічні та інституційні.

Ключовими напрямами політики сільського розвитку у державі мають стати:

- визнання стратегічної ролі та багатофункціональності сільського господарства, роль якого в умовах постіндустріального суспільства та глобалізації зростатиме;

- зростання конкурентоспроможності та ефективності сільського господарства, для збереження провідної ролі галузі в сільській економіці та забезпеченні сталого розвитку сільських територій у більшості регіонів країни [1].

Сталий розвиток сільськогосподарського виробництва може бути досягнутий за рахунок переходу на якісно новий рівень інноваційно-інвестиційного розвитку, заснованого на створенні сприятливого інвестиційного клімату; більш ефективному використанні трудових, матеріальних, енергетичних та агроекологічних ресурсів, біологічного потенціалу продуктивності сучасних сортів рослин та порід тварин; техніко-технологічної модернізації АПК; розроблення та впровадження прогресивних технологій тощо.

Тому важливу роль у досягненні сталого розвитку сільськогосподарського виробництва та сільськогосподарських підприємств відіграє державна підтримка та державне регулювання АПК. Державне регулювання в АПК необхідно здійснювати переважно економічними методами.

У той же час, сталий розвиток сільських територій не можна забезпечити, спираючись лише на розвиток АПК. Необхідна диверсифікація сільської економіки, всебічний розвиток несільськогосподарського підприємництва, особливо малого та середнього бізнесу [1, 2].

Найважливішими напрямками розвитку несільськогосподарського підприємництва можна вважати організацію переробки сільськогосподарської продукції, організацію побутового та соціально-культурного обслуговування сільського населення: пошиття та ремонт одягу, взуття; ремонт побутової техніки, електроприладів тощо. Для цього необхідно проводити навчання сільських мешканців професіям, пов'язаним із побутовим та соціально-культурним обслуговуванням населення; налагодити систему кредитування під низькі відсотки для придбання необхідного обладнання та інвентарю, комплектуючих матеріалів, ремонту приміщень тощо. Це дозволить створити нові робочі місця для сільського населення та забезпечить його додатковим та більш якісним сервісним обслуговуванням [3].

Можна вважати важливим напрямом розвитку сільських територій сільський туризм, який використовує природні, культурно-історичні, соціальні та інші ресурси сільської місцевості. Важливою перевагою сільського туризму є його досить швидка окупність, мультиплікаційний ефект, оскільки сільський туризм дозволяє комбінувати різні види виробничої діяльності та сфери послуг, збільшуючи одержуваний прибуток сільськогосподарських підприємств та населення за рахунок прямої реалізації натуральної продукції туристам та більш повного використання наявної нерухомості.

Світовий досвід свідчить про необхідність прийняття спеціальних програм сприяння сільському будівництву та оновлення сільських поселень, що включають іпотеку та інші гнучкі інвестиційні схеми для придбання населенням нового житла, що будується. Для стійкого функціонування ці програми мають стати невід'ємною частиною державних та регіональних стратегій територіального розвитку [3].

У сфері розвитку системи охорони здоров'я необхідно приділяти особливу увагу розвитку сільської охорони здоров'я, розширенню доступу для сільського населення кваліфікованої первинної, швидкої та спеціалізованої медичної допомоги. Для надання сільським мешканцям, які потребують догляду, якісної соціальної допомоги потрібен розвиток мережі соціальних готелів, палат сестринського догляду, а також стаціонарів на дому.

У рамках комплексного облаштування сільських територій необхідно орієнтуватися на створення у сільській місцевості соціальних кластерів, які б забезпечували задоволення основних потреб населення у соціальних послугах.

Пріоритетними заходами у сфері розширення зайнятості сільського населення та регулювання ринку праці на селі є:

- створення нових та модернізація існуючих робочих місць у сільськогосподарських підприємствах, що забезпечують перехід агропромислового виробництва на інноваційні технології та індустріальні форми господарювання;

- створення нових та модернізація існуючих робочих місць на об'єктах інфраструктури агропродовольчого комплексу;

- підвищення зайнятості у сфері малого та середнього сільськогосподарського підприємництва, включаючи фермерські господарства;

- створення нових робочих місць у соціальній сфері, сільському будівництві та житлово-комунальному господарстві, на об'єктах транспортної та енергетичної інфраструктури;

- стимулювання збільшення робочих місць у несільськогосподарських сферах діяльності [4].

Заходи щодо розширення зайнятості сільського населення мають здійснюватися одночасно з підвищенням територіальної та професійної мобільності робочої сили, розвитком кадрового потенціалу села.

Підвищення привабливості проживання у сільській місцевості є найважливішим напрямом демографічної політики. Необхідне прийняття спеціальних програм сприяння сільському будівництву та оновлення сіл, селищ в рамках державних та регіональних стратегій територіального розвитку.

Вирішення стратегічного завдання соціально-економічного розвитку сільських територій – це їх збереження як території найбільш сприятливої для проживання населення та виробництва екологічно чистої сільськогосподарської продукції є пріоритетним напрямом у галузі екології [5].

З метою забезпечення реалізації пріоритетних напрямів сталого розвитку сільських територій доцільно використовувати основні групи інструментів:

- удосконалення нормативно-правової бази розвитку сільських територій на державному, регіональному та місцевому рівні;

- оптимізація фінансово-бюджетних відносин щодо розвитку сільських територій на всіх рівнях;

- удосконалення форм та методів економічного розвитку сільських територій;

- підвищення ефективності роботи органів законодавчої та виконавчої влади всіх рівнів, підприємств, організацій та відомств, що забезпечують стійкий розвиток сільських територій [1, 4].

Для досягнення поставлених цілей необхідне поєднання різних форм державної та регіональної підтримки сталого розвитку сільських територій на основі комплексного територіального підходу, орієнтованого на потреби місцевого населення і що включає національні проєкти у сфері сільського господарства, охорони здоров'я, освіти та житлового будівництва; державні програми; регіональні та місцеві цільові програми.

Інформаційні джерела:

1. Ключник А. В. Формування та розвиток економічного потенціалу сільських територій України: монографія. Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2011. 468 с.
2. Стегней М. І. Сучасні напрями забезпечення сталого розвитку сільських територій: європейський досвід і українські реалії. *Актуальні проблеми економіки*. 2013. № 3. С. 125-133.
3. Хомюк Н. Л. Механізм диверсифікації розвитку сільських територій в умовах децентралізації. *Економічний часопис Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки*. 2019. № 3(19). С. 112-120.
4. Чубіна А. С. Обґрунтування механізмів забезпечення розвитку сільських територій в умовах децентралізації. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 23. С. 170-177.
5. Гуторов О. І., Гуторова О. О. Методологічні принципи та способи розробки стратегії соціо-еколого-економічного розвитку сільських територій. *Аграрні інновації*. 2023. № 18. С. 234-240.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ТА СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ У КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Євтушенко Н.С., канд. техн. наук, доц.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Сталий розвиток є глобальним викликом, який охоплює соціальні, економічні та екологічні сфери. Він спрямований на задоволення потреб сучасного покоління без шкоди для можливостей майбутніх поколінь. В умовах динамічного розвитку суспільства особливе значення набуває інноваційність, яка стає рушієм змін та трансформацій в усіх секторах. Важливою складовою сталого розвитку є соціальна відповідальність, яка визначає взаємодію бізнесу, влади та суспільства.

Соціальні аспекти сталого розвитку включають забезпечення гідного рівня життя для всіх верств населення, справедливий доступ до ресурсів, освіти, охорони здоров'я, а також розвиток інклюзивного суспільства [1, с.51].

Соціальна відповідальність компаній і державних органів відіграє ключову роль у створенні умов для сталого соціального розвитку. Корпоративна соціальна відповідальність (КСВ) передбачає, що бізнес повинен

діяти в інтересах суспільства, включаючи питання робочих умов, рівня оплати праці та впливу на навколишнє середовище.

Економічний вимір сталого розвитку спрямований на забезпечення стабільного економічного зростання з урахуванням екологічних і соціальних факторів. Інноваційні технології, ефективне використання ресурсів і перехід до «зеленої» економіки є невід'ємними елементами сталого розвитку. Баланс між економічними вигодами та збереженням природних ресурсів є важливим аспектом забезпечення сталого майбутнього. Економічні стимули для впровадження інноваційних технологій можуть включати податкові пільги, субсидії та інвестиції в науково-дослідні роботи.

Правові аспекти сталого розвитку передбачають розробку і впровадження законодавства, що регулює питання екологічної відповідальності, захисту прав людини та забезпечення соціальної справедливості. Це включає міжнародні угоди, національні закони та регуляції, які сприяють розвитку інноваційних технологій і сталих практик [2, с. 381]. Важливим є створення нормативно-правової бази, яка забезпечить відповідальність компаній та організацій за їхню діяльність, а також сприятиме розвитку сталого бізнесу та економіки.

Соціальна відповідальність є важливим елементом сталого розвитку, оскільки вона передбачає усвідомлення підприємствами та організаціями їх впливу на суспільство та екологію. Соціальна відповідальність бізнесу включає такі аспекти, як забезпечення справедливих умов праці, підтримка соціальних програм і благодійність, а також відповідальне ставлення до екологічних проблем.

Сталий розвиток є комплексним підходом, який поєднує соціальні, економічні та правові аспекти для досягнення збалансованого і гармонійного розвитку суспільства [3]. Інноваційні рішення стають ключовим фактором у досягненні цілей сталого розвитку, а соціальна відповідальність бізнесу та держави відіграє важливу роль у цьому процесі. Створення ефективної правової та економічної бази, що підтримує соціальну відповідальність і сталий розвиток, є необхідною умовою для збереження природних ресурсів та забезпечення гідного рівня життя для всіх поколінь. Інновації стають не лише драйвером розвитку, але й ключовим інструментом для досягнення цілей сталого розвитку. Вони сприяють підвищенню ефективності виробництва, скороченню викидів парникових газів та більш раціональному використанню природних ресурсів. Соціальна відповідальність бізнесу також набуває нових вимірів в умовах глобалізації та цифровізації. Компанії все частіше інтегрують стратегії сталого розвитку в свої бізнес-моделі, створюючи нові можливості для економічного зростання.

Суспільство стає більш вимогливим до відповідального споживання і екологічно чистих продуктів. Споживачі, особливо молодь, надають перевагу тим брендам, які дотримуються принципів соціальної відповідальності та етичного ведення бізнесу [4, с. 70]. У цьому контексті важливим є розвиток зелених технологій та кругової економіки, що дозволяє зменшити екологічний слід людства. Правові інструменти також відіграють важливу роль у стимулюванні бізнесу до відповідальної поведінки та забезпеченні сталого

розвитку. Чітке законодавство у сфері екологічних стандартів, захисту прав людини та рівного доступу до ресурсів сприяє формуванню більш збалансованого суспільства. Важливо, щоб держави, бізнес і громадянське суспільство працювали спільно над розв'язанням цих викликів, створюючи умови для інклюзивного і справедливого розвитку.

Інформаційні джерела:

1. Євтушенко Н. С. Безпека та захист людини у соціотехнічному контексті / Євтушенко Н. С., Твердохлебова Н. Є. // Проблеми цивільного захисту населення та безпеки життєдіяльності: сучасні реалії України : матеріали 10-ї Всеукр. заочної наук.-практ. конф. (25 квітня 2024 року, м. Київ) / Український державний університет імені Михайла Драгоманова [та ін.]. – Київ : УДУ імені Михайла Драгоманова, 2024. – С. 50-51.
2. Yevtushenko N. Application of digital technologies in activity educational institutions of higher technical education / Nataliia Yevtushenko, Olga Ponomarenko, Olga Sukhenko // Розвиток сучасної науки та освітності, інновації : матеріали 5-ї Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. (м. Запоріжжя, 29-31 травня 2024 р.) / Таврійський державний агротехнологічний університет ім. Дмитра Моторного ; – Запоріжжя : ТДАТУ, 2024. – С. 380-383.
3. Yevtushenko, N., Tverdokhliebova, N., Ponomarenko, O. Using artificial intelligence technologies to predict and identify the educational process. *CEUR Workshop Proceedings*, 2023, 3605
4. Євтушенко Н. С. Соціальні впливи та майбутні можливості інтелектуальних робототехнічних систем / Євтушенко Н. С., Кравченко В. І. // Ways of Science Development in Modern Crisis Conditions : proc. of the 5th Intern. Scie. and Practical Intern. Conf., June 13-14, 2024. – Dnipro, Ukraine : FOP Marenichenko V. V., 2024. – С. 70-72.

ВІЙНА І ЕКОНОМІКА: ЯК УКРАЇНІ ВИСТОЯТИ ТА ВІДРОДИТИСЯ

Захаренко С.С., здоб. ВО
Близнюк О.П., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Війни завжди залишали глибокий слід в історії людства. Вони руйнували міста, забирали життя і кардинально змінювали світ. Але мало хто замислюється над тим, який економічний вплив мають війни. Ця робота присвячена дослідженню економічних наслідків збройних конфліктів на прикладі сучасної України та розробленню гіпотез покращення економічно суспільно ситуації.

Збройні конфлікти загалом мали руйнівний вплив на економіку країн, які беруть у них участь. Війна не тільки знищує інфраструктуру, але й кардинально змінює економічні пріоритети. Для одних країн це може стати смертельним ударом, а для інших — точкою зростання. Умови війни змушують економіку підпорядковуватись потребам армії та тилу, що змінює її структуру, посилює державне регулювання та зазвичай призводить до погіршення життя населення.

Повномасштабне вторгнення Росії в Україну 24 лютого 2022 року стало одним із найбільших викликів сучасності. Тисячі людей загинули або зазнали

поранень, значна частина критичної інфраструктури була зруйнована, а мільйони людей були змушені стати переселенцями як в Україні, так і за її межами. Це призвело до масштабних соціальних проблем та падіння економічної активності: зниження ВВП, зростання безробіття і інфляції. На травень 2024 року 28% території України залишається окупованою російськими військами.

Війна – це організоване збройне зіткнення між державами, народами або іншими великими соціальними групами, спрямоване на досягнення політичних, економічних або інших цілей. Війни можуть мати різні форми, включаючи міждержавні війни, громадянські війни, повстання та революції. Поняття та сутність економіки в умовах війни відображають особливості функціонування економічної системи в період воєнного конфлікту.

Суть економіки в умовах війни полягає в тому, що вона підпорядкована пріоритетним завданням забезпечення потреб армії та тилу. Це призводить до зміни її структури, посилення державного регулювання та зазвичай погіршення умов життя населення. Війна змінює умови економічного розвитку та впливає на всі аспекти діяльності. Найчастіше військові дії супроводжуються п'ятьма основними факторами, що відбуваються в середині держави, а саме:

1. Структурні зміни в економіці: війна призводить до перепрофілювання виробництва та ресурсів на потреби оборони. Деякі галузі можуть зазнати розквіту через підвищений попит на їх продукт, тоді як інші можуть зазнати занепаду через обмеження ресурсів.

2. Збільшення державних витрат: зміна структури бюджету і переприоритезація видаткових статей.

3. Зміни в торговельних відносинах: відбуваються введення торговельних обмежень та санкцій, що може вплинути як на міжнародну торгівлю та на зовнішній баланс країни.

4. Гуманітарні наслідки: війна також тягне за собою серйозні гуманітарні наслідки, такі як руйнування інфраструктури, вимушена міграція, загибель людей та загострення соціально-економічних проблем.

5. Вплив на інновації та розвиток: війна впливає на швидкість та напрямок науково-технологічного розвитку. Деякі технології можуть бути прискорено розвинуті внаслідок потреби і відповідної мобілізації необхідних ресурсів, за умови абсолютної корисності виробленого продукту.

Узагальнюючи, економіка в умовах війни відображає складну динаміку взаємодії політичних, соціальних та економічних факторів, що вимагає гнучкості та адаптації для забезпечення ефективного функціонування економічної системи в державі.

Економічні сектори України зазнали серйозних ударів. Аграрний сектор скоротив експорт на 40% через руйнування елеваторів і проблеми з логістикою. Промисловість втратила половину виробничих потужностей через руйнування заводів. Сфера послуг також постраждала через припинення туризму та дозвілля. Соціальні проблеми, зокрема масове переміщення населення, також стали серйозним викликом для країни. За даними ООН, понад 8 мільйонів

людей стали внутрішньо переміщеними особами, а ще 5 мільйонів виїхали за кордон, що створило навантаження на соціальні служби та інфраструктуру.

Внаслідок вищезазначених подій урядом країни було впроваджено комплекс різноманітних антикризових заходів, що дало змогу в моменті зменшити навантаження на певні процеси та сектори, включаючи стабілізацію валютного ринку, податкові пільги та підтримку бізнесу і переселенців. З кожним наступним місяцем війни дані заходи змінювалися, відмінялися чи впроваджувалися нові.

Важливу роль у збереженні економіки відіграла міжнародна допомога, яка дозволила уникнути дефолту, підтримати соціальні виплати та частково відновити інфраструктуру. Світова спільнота спільно з українським урядом розробила звіт Rapid Damage and Needs Assessment (RDNA), який оцінює збитки та потреби для відновлення України, і цей звіт щорічно оновлюється і оцінює витрати на відновлення України на наступне десятиліття. Даний звіт надав детальну картину масштабів руйнувань та обсягів коштів, необхідних для відновлення країни. Це дозволило визначити ключові напрями для подальшої відбудови та розробити рекомендації щодо підвищення стійкості економіки.

Справжнім проривом стало впровадження і перехід держави в цифровий формат завдяки застосунку ДІЯ та Міністерству цифрової трансформації, які доводять що побудувати цифрову і прозору державу реально навіть під час військових дій.

На основі проведеного аналізу було розроблено пропозиції щодо вирішення фундаментальної проблематики в управлінні та функціонуванні України, посилення адаптації економіки України в умовах війни.

ЗАСТОСУВАННЯ ФОРСАЙТ-ПРОЄКТУВАННЯ ТА МАЙСТЕР-ПЛАНУВАННЯ В УПРАВЛІННІ ПРОСТОРОВИМ РОЗВИТКОМ

Коваленко А.О., д-р екон. наук, ст. наук. співроб.
Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

На сьогодні для умов розвитку України повоєнного періоду вкрай важливим стає пошук нових методологічних підходів організації господарського простору територіальних утворень. Реалізація принципів сталого просторового розвитку потребує задіяння інструментів довгострокового передбачення і стратегічного планування, що відповідають світовим трендам. У цьому відношенні виникає необхідність зосередження уваги на таких важливих аспектах організації простору, як форсайт-проєктування та майстер-планування.

Ключовою відмінністю форсайт-проєктування та майстер-планування як процедур експертної оцінки, передбачення та репрезентації стратегічних

напрямів розвитку є те, що вони найбільш суттєво проявляють себе саме на рівні територіальних утворень в умовах загострення регіональних економічних, демографічних і екологічних диспропорцій та викликів повоєнної України, а також є гнучкими управлінсько-комунікативними інструментами, що орієнтовані на використання в рамках публічно-приватного партнерства.

Практика застосування форсайт-проектування та майстер-планування розвитку територій і громад в Україні є дещо обмеженою, що, передусім, пов'язано з відсутністю понять *форсайт* і *майстер-план* у законодавчій базі, разом з тим наявна велика кількість аналогічних понять і процедур (візія, концепція, стратегія, план, генеральний план, програма тощо), з чого і слід виходити при проведенні процедур стратегування та формуванні документів стратегічного планування регіонального розвитку.

Незважаючи на недостатню присутність форсайт-проектування та майстер-планування у вітчизняному правовому та понятійному полі, саме ці два процеси дають можливість, беручи до уваги багатомірність економічного простору, за допомогою лише їм властивих процедур враховувати увесь спектр поведінкових реакцій його різноманітних агентів (стейкхолдерів), а також принципів і положень міжнародних документів, директив і стандартів Європейського Союзу в аспекті реформування та відновлення місцевого самоврядування і територіальної організації влади, реконструктивної просторової організації господарських систем територіальних утворень України, підвищення якості життя та досягнення Цілей Сталого Розвитку.

Цінність процедур форсайт-проектування і майстер-планування полягає у можливостях визначення зацікавлених суб'єктів і їх груп, ідентифікації та збалансування їхніх інтересів; публічності та узгодження прийняття рішень між численними учасниками процесу із залучення різних суб'єктів (бізнесу, наукової спільноти, органів управління, місцевого самоврядування та громадськості) на базі комунікаційної платформи задля обговорення стратегій розвитку та вироблення спільного бачення майбутнього для територіальних утворень різного просторового масштабу. Суттєво те, що через форсайт можна зорієнтувати бізнес на прийняття більш стратегічно адекватних рішень у руслі гармонізації інтересів підприємців, влади, експертів і громадянського суспільства.

У європейській практиці управління просторовим розвитком *форсайт* використовується дуже широко. Важливою рисою цього інноваційного для України інструменту є те, що він дає змогу: стисло визначити набір інтерактивних процедур довгострокового передбачення та підготовки експертних рекомендацій щодо здійснення перетворень у економічній, соціальній, науково-технічній і екологічній сферах; забезпечити постійний багатосторонній діалог громадськості, експертів, бізнесу тощо.

Одночасно в європейській практиці управління просторовим розвитком застосовується й інший такий інноваційний інструмент, як *майстер-план*. Він є концептуальним документом, у якому на основі форсайту викладається цілісне планувальне і соціально-економічне бачення (візія) перспектив розвитку просторового утворення, включаючи його історичне минуле й узагальнений

портрет територіальної спільноти з урахуванням інтересів зацікавлених сторін (стейкхолдерів).

Європейський досвід використання форсайт-проектування та майстер-планування свідчить про те, що вони реально сприяють процесу залучення громадян спільноти до участі у створенні майбутнього в якості його активних акторів у налагодженні постійного діалогу між владою і населенням та формуванні спільних узгоджених цілей і стратегій.

У період воєнного стану та повоєнного відновлення в Україні застосування форсайт-проектування та майстер-планування на територіальному рівні стикається з рядом проблем, серед яких – руйнування інфраструктури, ослаблення органів влади та місцевого самоврядування на всіх рівнях через відтік населення, відсутність ясності щодо системи планувальних документів для відновлення та розвитку громад та регіонів. Тому під час здійснення стратегування, форсайт-проектування та майстер-планування слід виходити з наявної несуперечливої нормативної бази та усталеної кращої практики.

На низовому рівні одним з кінцевих результатів використання форсайт-проектування та майстер-планування має бути розроблення *стратегії сталого розвитку територіальної громади*, яка є документом, що визначає тенденції, основні проблеми, цілі, пріоритети соціально-економічного розвитку громади на відповідний період, основні завдання, етапи та механізми їх реалізації, систему оцінки результативності. Проект стратегії розробляється з акцентом на потреби воєнного часу, виклики повоєнного відновлення, підвищення якості життя, раціональне природокористування та екологічну складову.

Стратегії розвитку є сьогодні основою регіонального відновлення та ключовим планувальним документом і головним орієнтиром розвитку громад на найближчі роки. Тому головними завданнями покращення стратегічного планування на місцевому рівні мають бути: якісні зміни наявної структури та взаємоузгодження планувальних документів між собою; розробка геоінформаційних інструментів переведення процесу стратегічного планування у цифрове середовище; оновлення методичних рекомендацій щодо розробки, затвердження, реалізації, моніторингу та оцінювання стратегій розвитку.

Істотним наслідком проведення процедур форсайт-проектування і майстер-планування є не лише отримання нового знання про напрями просторового розвитку території, перспективних пріоритетів, а й розвиток неформальних зв'язків між учасниками, створення єдиного уявлення про поточну ситуацію та бажане майбутнє. Завдяки спільному напрацюванню портфелю проєктів формуються горизонтальні мережі та спеціальні майданчики, у рамках яких науковці та підприємці, посадовці та фахівці інших сфер можуть систематично обговорювати проблеми місцевого значення. Вміле застосування форсайтів і майстер-планів створює загальний сприятливий клімат для конструктивного діалогу між усіма зацікавленими сторонами у визначенні пріоритетних перспективних напрямів розвитку.

Для розширення практичного застосування форсайт-проектування та майстер-планування в процесі управління сталим просторовим розвитком в Україні є необхідним: уведення понять *форсайт* і *майстер-план* до

вітчизняного правового поля з відпрацюванням відповідних процедур; формування мережі форсайт-центрів на базі провідних науково-експертних установ; створення комунікативних платформ і взаємодія з міжнародною форсайтною мережею.

ЕКОЛОГІЧНА СЕРТИФІКАЦІЯ ТА МАРКУВАННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Кравченко Ю.М., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Загострення екологічних питань змушує суспільство усвідомити необхідність захисту навколишнього середовища, та ощадливого використання природних ресурсів, у зв'язку з цим актуальними стають стійкі моделі виробництва та споживання. Одним із інструментів організаційно-правового механізму є екологічна сертифікація та маркування.

Екологічні маркування та декларації сприяють досягненню Глобальних цілей сталого розвитку до 2030 року, що були проголошені резолюцією Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 25 вересня 2015 року № 70/1, та підтримані в Україні Указом Президента України 30 вересня 2019 року № 722/2019 «Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року».

Сприяння проявляється, насамперед, через механізм встановлення вимог щодо ефективного споживання природних ресурсів та поводження з відходами, обмеження використання шкідливих хімічних речовин, запобігання зміні клімату, інформування споживачів з метою впливу на їх вибір.

Екологічне маркування виступає в якості інструменту інформування споживачів про екологічні особливості продукції, процеси її розробки, виробництва і використання [1].

Застосовувати екологічне маркування почали у країнах Західної Європи та США в 60-70 роки минулого століття, що було зумовлене збільшуваним інтересом споживачів до питань безпеки продуктів різноманітних категорій, зростанням популярності здорового способу життя та розвитком різноманітних громадських ініціатив на захист довкілля. Підприємці впевнилися, що екологізація виробництва разом з продуктом чи послугою може мати чималі вигоди на ринку, якщо про це поінформувати споживача. На багатьох товарах, а також щодо певних видів послуг (готелі, заклади для оздоровлення, кемпінги, хімчистки і под.), з'явилися фрази або символи на зразок «еко», «екологічний», «натуральний», «екологічно чистий», «дружній до природи» тощо. На той час таке маркування мало декларативний характер, і відсутність критеріїв оцінювання відповідності таким твердженням за стандартизованими методами призвела до різноманітних тлумачень їх змісту, інколи й до безпідставного застосування, що також знизило довіру до них з боку споживачів. Постало

питання впровадження уніфікованих стандартів, що встановлюють вимоги до застосування екологічних маркувань, критеріїв та схем оцінювання, які забезпечать споживачеві впевненість у відповідності задекларованих тверджень вимогам таких стандартів. Так, у 1999-2000 роках Міжнародною організацією стандартизації (International Organization for Standardization, ISO) були розроблені і прийняті міжнародні стандарти серії ISO 14020 «Екологічні маркування та декларації» [2].

В Україні запроваджено три основних типи надання екологічної інформації про продукт:

1. ISO 14024:2018, екологічне маркування ДСТУ 14024:2018
2. ISO 14021:2016, екологічні самодекларації, ДСТУ ISO 14021:2016
3. ISO 14025:2006, екологічна декларація продукту ДСТУ ISO 14025:2008.

Вимоги до інформації екологічного характеру про продукцію, що зазначається на етикетці або пакуванні, у рекламній продукції чи супровідній документації, регламентуються міжнародними стандартами серії ISO 14020 «Екологічні маркування та декларації». Виробник може обрати один із трьох типів:

Тип I – добровільна сертифікація, яка визначає екологічні переваги товарів чи послуг, оцінка яких на відповідність екологічним критеріям здійснюється незалежною третьою стороною згідно з міжнародними стандартами серії ISO 14040 «Оцінка життєвого циклу».

Тип II – самодекларативне маркування, яке інформує про певні екологічні характеристики продукту і не потребує обов'язкового оцінювання третьою стороною. Проте виробник повинен бути спроможним надати відповідну інформацію зацікавленим сторонам щодо вимог і методів перевірки заявлених характеристик.

Тип III – екологічна декларація продукту, яка не передбачає визначення екологічних переваг і має форму звіту щодо впливу на довкілля впродовж всього життєвого циклу продукту та готується незалежною експертною організацією [3].

Порівняно із зарубіжною практикою, в Україні система сертифікації та екомаркування перебуває ще на етапі свого становлення. Враховуючи необхідність впровадження Директив Угоди про Асоціацію Україна – ЄС у частині екологічної політики у вітчизняну практику можливим є запозичення таких елементів: залучення громадськості до процедури екологічної сертифікації на етапі оцінювання відповідності продукції вимогам екологічних стандартів; стимулювання сталих державних закупівель (так, законодавством ЄС щодо екологічних стандартів передбачаються державні закупівлі тільки товарів та послуг, що пройшли добровільну екологічну сертифікацію); стимулювання екологічної відповідальності вітчизняних виробників продукції (шляхом зменшення податкового навантаження тощо) [4].

Гідний рівень якості життя для сучасності та майбутніх поколінь можливий тільки при такій економічній діяльності, яка не буде завдавати шкоди навколишньому середовищу. Саме тому екологічні показники якості продукції мають таке важливе значення при реалізації стратегії сталого

розвитку. Споживаючи екологічну продукцію споживач не тільки одержує користь для свого здоров'я, але й не завдає шкоди навколишньому середовищу.

Інформаційні джерела:

1. Екологічне маркування, зелений ринок та сталі публічні закупівлі. URL: <https://livingplanet.org.ua/proekty/ekologichne-markuvannya-zelenij-rinok-ta-stali-publichni-zakupivli>
2. Берзіна С.В., Капотя Д.Ю., Бузан Г.С. Екологічна сертифікація та маркування. Методичний довідник. К.: вид-во Інститут екологічного управління та збалансованого природокористування, 2017. 114 с. URL: https://www.ecolabel.org.ua/images/page/ecolabel_book.pdf
3. Рева М.. Екологічне маркування та перспективи переходу до єдиного ринку зеленої продукції. URL: <http://www.respc.org/wp-content/uploads/2020/07/Eco-labelling-and-SMGP.pdf>
4. Віхорт Ю.В., Екологічна сертифікація та маркування як інструмент регулювання національної економіки. Економічна наука. Інвестиції: практика та досвід № 3/2018 С.30-35

ЕКОЛОГО-ЕКОНОМІЧНІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ЗАСАДАХ ІННОВАЦІЙНОСТІ Й ЗБАЛАНСОВАНOSTІ У СФЕРІ БІОЕНЕРГЕТИКИ

Криштоп Є.А., канд. сільгосп. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Розвиток біоенергетики в Україні є важливим компонентом сучасної енергетичної системи, необхідним для забезпечення сталого розвитку в умовах обмежених природних ресурсів і зростання екологічних викликів. Використання біомаси для виробництва енергії може стати вирішальним кроком у енергетичній трансформації, оскільки зменшує залежність від викопного пального та знижує викиди парникових газів. Проте успіх біоенергетичних проєктів значною мірою залежить від еколого-економічної збалансованості цих процесів.

Актуальність дослідження еколого-економічних аспектів сталого розвитку біоенергетики, які базуються на інноваціях і збалансованості, зумовлена необхідністю оптимізувати екологічні переваги для забезпечення економічної рентабельності проєктів. Біоенергетика є ключовим елементом переходу до відновлювальних джерел енергії, але її успіх вимагає ретельного балансу між економічними перевагами та екологічними ризиками. Варто підкреслити, що розвиток біоенергетики, який ігнорує зв'язок між економічною ефективністю та екологічною стійкістю, може призвести до негативних наслідків, таких як деградація земель і погіршення якості водних ресурсів.

Попри значну кількість досліджень, комплексний підхід до оцінки впливу біоенергетики на довкілля та економіку залишається недостатньо розкритим. Безліч наукових робіт зосереджені на технічних аспектах виробництва біоенергії або на її економічних вигодах. Однак важливо також враховувати

екологічні ризики, пов'язані з вирощуванням біомаси, її переробкою та транспортуванням [1; 2]. Наприклад, масове вирощування енергетичних культур може призвести до виснаження ґрунтів, зменшення біорізноманіття та погіршення якості води.

З огляду на це, для успішного розвитку біоенергетики необхідно інтегрувати кілька ключових чинників: ефективне використання ресурсів, мінімізацію негативного впливу на довкілля та забезпечення економічної привабливості для інвесторів і державних програм. Необхідність виконання міжнародних зобов'язань України щодо зменшення викидів парникових газів та переходу до відновлювальних джерел енергії також підкреслює актуальність цієї теми. Інтеграція принципів зеленого відновлення в єдину політику України та впровадження біоенергетичних проєктів є важливим напрямком для досягнення цих цілей [3]. Однак для цього потрібно не лише впроваджувати сучасні технології, а й розробити еколого-економічно збалансовані механізми їх застосування.

Розвиток біоенергетики, як і будь-якої іншої галузі відновлювальної енергетики, стикається з рядом викликів, зокрема еколого-економічними аспектами. Використання біомаси для виробництва енергії може скоротити викиди парникових газів і створити економічні вигоди, такі як нові робочі місця та інвестиції в сільське господарство. Проте масове вирощування енергетичних культур може призвести до екологічних проблем, таких як виснаження ґрунтів, порушення екосистем та збільшення використання водних ресурсів.

Біоенергетика пропонує різні підходи до виробництва енергії з біомаси, зокрема спалювання, когенерацію, біометан, біопаливо тощо [4]. Іншими словами, кожен із них супроводжується окремими екологічними та економічними ефектами, які слід ретельно враховувати під час формування політики та стратегій у сфері біоенергетики. Наприклад, спалювання біомаси може зменшити викиди вуглекислого газу в порівнянні з використанням викопного палива, але може також призвести до викидів інших шкідливих речовин, таких як діоксид сірки та оксиди азоту. Це означає, що технології очищення викидів повинні бути частиною будь-якого біоенергетичного проєкту.

Вирощування енергетичних культур є перспективним напрямом, оскільки дозволяє ефективно використовувати великі площі сільськогосподарських земель. Інакше кажучи, масштабне вирощування енергетичних культур може стати причиною конкуренції з продовольчим сектором, що, в свою чергу, може негативно вплинути на екологічний стан ґрунтів і вод. Тому важливо забезпечити збалансований підхід до розвитку біоенергетики, який враховує не лише економічні вигоди, а й екологічні наслідки, щоб уникнути потенційних конфліктів між секторами.

Щоб досягти сталого розвитку біоенергетики, важливо знайти оптимальний баланс між економічною вигодою та екологічною стійкістю. Це вимагає розробки комплексних підходів, які враховують як економічні показники, так і екологічні наслідки виробництва, переробки та транспортування біомаси. Недостатня увага до екологічних аспектів може

знизити екологічні переваги біоенергетики і призвести до значних економічних втрат. Наприклад, деградація ґрунтів зменшує врожайність енергетичних культур, що, в свою чергу, підвищує витрати на їх виробництво.

У цьому контексті можна виділити кілька основних змінних, що впливають на еколого-економічну збалансованість біоенергетики. По-перше, важливо враховувати доступність і якість біомаси. Використання відходів сільськогосподарського виробництва або лісової біомаси може зменшити залежність від спеціально вирощених енергетичних культур, знижуючи тим самим негативний вплив на довкілля. По-друге, важливими є технологічні процеси переробки біомаси. Використання біомаси як відновлювального джерела енергії не лише зменшує залежність від викопних палив, але й сприяє утилізації відходів аграрної та лісової галузей. Інноваційні рішення у сфері переробки біомаси дозволяють отримувати ефективні біопаливні продукти, такі як біодизель, біоетанол та біогаз, які можуть служити екологічно чистою альтернативою традиційним паливам. По-третє, економічні механізми підтримки біоенергетичних проєктів також відіграють важливу роль у забезпеченні їхньої успішності. Загалом, для досягнення еколого-економічної збалансованості в біоенергетиці необхідно зосередитися на інтеграції цих ключових змінних у практичні рішення та стратегії розвитку.

Успіх біоенергетики також залежить від державної підтримки у вигляді субсидій, «зелених» або стимулюючих тарифів [5], що роблять ці проєкти економічно вигідними для інвесторів.

Для забезпечення еколого-економічної збалансованості біоенергетики слід враховувати кілька ключових аспектів:

Інноваційні технології: Вони є рушійною силою трансформації енергетичного сектору, забезпечуючи більшу ефективність та зменшення негативного впливу на довкілля. Розвиток відновлюваних джерел енергії, технологій зберігання енергії, «інтелектуальних» мереж (*smart grid*) та нових видів палива дозволить не лише підвищити продуктивність виробництва енергії, але й наблизитись до глобальних цілей у сфері сталого розвитку та зменшення вуглецевого сліду.

Розробка правової бази: Створення законодавчих механізмів для раціонального використання біомаси, впровадження екологічних стандартів та економічних стимулів є важливим завданням для держави. Це також передбачає підтримку досліджень у біоенергетиці, підвищення обізнаності населення про переваги відновлювальних джерел енергії та створення сприятливого правового середовища для залучення інвестицій і розвитку інноваційних технологій.

Міжнародна співпраця: Важливість міжнародної координації у розвитку біоенергетики незаперечна. Досвід інших країн може слугувати джерелом інноваційних рішень, а співпраця в рамках міжнародних проєктів відкриває можливості для досягнення максимального зменшення викидів CO₂.

Отже, у контексті економічної трансформації розвитку біоенергетики є важливим елементом сталого розвитку. Ключовими факторами для забезпечення еколого-економічної збалансованості повинні стати інноваційні

технології, ефективна державна підтримка та міжнародна співпраця. Лише за таких умов біоенергетика стане надійним інструментом для забезпечення енергетичної безпеки та зменшення негативного впливу на довкілля, а також сприятиме екологічній стійкості і економічному прогресу, що забезпечить сталий розвиток у майбутньому.

Інформаційні джерела:

1. Trimble, J. L., Van Hook, R. I., & Folger, A. G. (1984). Biomass for energy: the environmental issues. *Biomass*, 6(1-2), 3-13. URL: [https://doi.org/10.1016/0144-4565\(84\)90003-9](https://doi.org/10.1016/0144-4565(84)90003-9)
2. Arodudu, O., Holmatov, B. & Voinov, A. Ecological impacts and limits of biomass use: a critical review. *Clean Techn Environ Policy* 22, 1591–1611 (2020). URL: <https://doi.org/10.1007/s10098-020-01911-1>
3. Зелене відновлення України: 2023 керівні принципи та інструменти для тих, хто ухвалює рішення. URL: <https://www.undp.org/sites/g/files/zskgke326/files/2024-04/undp-ua-green-recovery-ukr.pdf>
4. Виробництво енергії з біомаси в Україні: технології, розвиток, перспективи / Ін-т технічної теплофізики НАН України; за ред. Г. Гелетуки. Київ: Академперіодика, 2022. 373 с.
5. Дорожня карта розвитку біоенергетики в Україні до 2050 року і План дій до 2025 року. URL: <https://saf.org.ua/wp-content/uploads/2021/06/Dorozhnya-karta-rozvytku-bioenergetyky-v-Ukrayini-do-2050-roku-i-Plan-dij-do-2025.pdf>

ІНСТИТУЦІОНАЛЬНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ ЦИРКУЛЯРНОЇ ЕКОНОМІКИ В КОНТЕКСТІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СВІТОВА ПРАКТИКА

Кучерява М.В., канд. екон. наук, ст. досл., докторант
*Державна навчально-наукова установа
«Академія фінансового управління»*

Перехід до відповідального споживання ресурсів повинен бути системним, всеохоплюючим та комплексним процесом, що потребує належної координації та співпраці між зацікавленими сторонами на усіх рівнях: загальнодержавному, регіональному, галузевому та мікрорівні (на рівні підприємств).

Передумови формування циркулярної економіки та сталого розвитку створювались протягом останніх двох століть у фундаментальних працях творців сучасної економічної науки, зокрема: В. Петті; Ф. Кене; Т. Мальтус; Д. Рікардо; Дж. Мілль; Дж. Кларк; А. Пігу та інші.

Теорія ноосфери, послідовниками якої були В. Вернадський; Е. Леруа; П. Т. де Шарден, також стала підґрунтям переходу сучасного суспільства до якісно нового розуміння економічних процесів (від лінійної економіки до циркулярної економіки).

Підвалини розвитку теорії циркулярної економіки закладались в працях представників економіки природокористування: К. Е. Болдінг (засновник теорії

циркулярної економіки; теорія «космічного корабля»); Г. Хотеллінг; Дж. Дейл; У. Д. Монтгомері; Д. Пірс; Р. Тернер; Дж. Бенюс; Дж. Еренфельд; Н. Джертлер; С. Еркман; Р. Фрох; Т. Грейдел; В. Стейхел; А. Хешматі; Я. Дженг; І. Бейтман та інші.

Формування методологічних засад просування та реалізації базових принципів циркулярної економіки потребує наукового обґрунтування напрямів інтеграції до антикризової політики держави важелів стимулювання просування принципів циркулярної економіки; державних цільових програм з підтримки підприємств в імплементації до своєї бізнес-моделі принципів циркулярної економіки як інструменту досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР).

У контексті вищезазначеного цікавим є дослідження напрацювань міжурядових організацій (Організація Об'єднаних Націй, Організація економічного співробітництва та розвитку).

Задля забезпечення сталого розвитку за умов невизначеності, спричиненої багатьма чинниками зовнішнього характеру (військові дії, пандемії, техногенні катастрофи тощо), важливою властивістю діяльності суб'єктів виступає економічна резилієнтність. Згідно динамічного підходу до трактування даної категорії її ключовий зміст полягає в ефективному використанні ресурсів протягом певного часу задля прискорення процесу адаптації та відновлення певної системи [1]. Теоретичний базис для набуття економічними агентами такої властивості як економічна резилієнтність за сучасних геополітичних та екологічних кризових явищ становить концепція циркулярної економіки, яка є також інтегрованим інструментом механізму досягнення ЦСР, затверджених у 2015 році Порядком денним ООН до 2030 року [2].

У рамках діяльності ООН було розроблено ряд керівних настанов, присвячених поширенню принципів циркулярної економіки серед банків та інших фінансових установ, зокрема: Керівництво з ресурсоефективності та постановки цілей в циркулярній економіці (Guidance on Resource Efficiency and Circular Economy Target Setting [3] (для банків); Розблокування фінансування циркулярної економіки в Латинській Америці та Карибському басейні: каталізатор позитивних змін (Unlocking Circular Economy Finance in Latin America and the Caribbean: The Catalyst for a Positive Change [4] (для усіх фінансових установ); Фінансування циркулярності: надання доступу до фінансів для циркулярної економіки (Financing Circularity: Demystifying Finance for the Circular Economy [5] (для усіх фінансових установ).

Експерти Організації економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР), (UNECE) у 2023 році спільно із представниками ЄС розпочали роботу над Керівництвом із вимірювання циркулярної економіки (Guidelines for Measuring Circular Economy) [6].

Діяльність експертів ОЕСР спрямована, здебільшого, на формування методичного забезпечення реалізації моніторингу поширення принципів циркулярної економіки на глобальному рівні та на рівні держав, які є членами даної організації, зокрема через розробку таких документів: Політика циркулярної економіки та огляд практик країн (Circular economy policies and country studies) [7]; Ресурсоефективність та циркулярна економіка (Resource

efficiency and circular economy) [8]; Циркулярна економіка в містах та регіонах (Circular economy in cities and regions) [9]; Моніторинг прогресу на шляху до ресурсоефективної та циркулярної економіки (Monitoring Progress towards a Resource-Efficient and Circular Economy) [10].

Діяльність міжурядових інституцій спрямована на подальше поширення принципів циркулярної економіки як передумови формування сталої, ресурсоефективної, резиліентної та конкурентоспроможної глобальної економічної системи.

Подальший розвиток інституціонального забезпечення впровадження принципів циркулярної економіки в контексті досягнення ЦСР в Україні потребує належного наукового обґрунтування концептуальних підходів та стратегічного бачення щодо розбудови циркулярної економіки в контексті євроінтеграційних процесів, забезпечення резиліентності в умовах війни та повоєнного відновлення.

Інформаційні джерела:

1. Rose A. Economic Resilience: Concepts and Measurement. URL: https://www.wto.org/english/res_e/reser_e/adam_rose_040321.pdf (дата звернення: 27.10.2024).
2. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (дата звернення: 27.10.2024).
3. UNEP (2023). Guidance on Resource Efficiency and Circular Economy Target Setting. URL: <http://surl.li/dmludo> (дата звернення: 27.10.2024).
4. UNEP (2023). Unlocking Circular Economy Finance in Latin America and the Caribbean: The Catalyst for a Positive Change. URL: <http://surl.li/zqtcprz> (дата звернення: 27.10.2024).
5. UNEP (2020). Financing Circularity: Demystifying Finance for the Circular Economy. URL: <http://surl.li/bppwsd> (дата звернення: 27.10.2024).
6. Guidelines for Measuring Circular Economy. URL: <http://surl.li/hqxmpu> (дата звернення: 27.10.2024).
7. OECD (2024). Circular economy policies and country studies. URL: <http://surl.li/uvevdu> (дата звернення: 27.10.2024).
8. OECD (2024). Resource efficiency and circular economy. URL: <http://surl.li/rbgsjb> (дата звернення: 27.10.2024).
9. OECD (2024). Circular economy in cities and regions. URL: <http://surl.li/tzfeeu> (дата звернення: 27.10.2024).
10. OECD (2024). Monitoring Progress towards a Resource-Efficient and Circular Economy. URL: <http://surl.li/mngimc> (дата звернення: 27.10.2024).

ІНВЕСТИЦІЙНА ПРИВАБЛИВІСТЬ УКРАЇНСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ ДЛЯ СТАЛОГО ЕКОНОМІЧНОГО ЗРОСТАННЯ

Мелкумян К.А., здоб. ВО

Іванова О.А., канд. екон. наук, доц.

Харківський гуманітарний університет «Народна українська академія»

Величко К.Ю., канд екон. наук, доц.

Державний біотехнологічний університет

Інвестиційна привабливість є критичним чинником, який сприяє притоку капіталу, покращенню умов виробництва, підвищенню конкурентоспроможності та стимулюванню інновацій у діяльність підприємства.

В Україні дефініція «інвестиційна привабливість підприємства» закріплена законодавчо Агентством з питань запобігання банкрутству підприємств та організацій, зокрема в наказі №22 від 23.02.1998 р. «Методика інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємства та організації» [1]. Згідно з цією методикою, інвестиційна привабливість підприємства визначається як «рівень задоволення фінансових, виробничих, організаційних та інших вимог або інтересів інвестора стосовно конкретного підприємства» [1], що може бути кількісно оцінене за відповідними показниками, включаючи інтегральну оцінку. Т. Китайчук, наприклад, наголошує, що «інвестиційна привабливість характеризується рівнем задоволення різноманітних вимог та інтересів інвесторів, серед яких можна виділити фінансові, виробничі, організаційні та інші аспекти. Оцінка цієї привабливості може бути проведена за допомогою різних показників, включаючи інтегральну оцінку, що забезпечує всебічний аналіз привабливості підприємства для потенційного інвестора» [2]. В сучасних умовах питання інвестиційної привабливості набуло особливої актуальності для значної частини українських підприємств, які в умовах війни відчують дефіцит ресурсів, необхідних для розвитку виробничих потужностей. Недостатність інвестиційного капіталу обмежує можливості компаній здійснювати інноваційні проєкти, модернізуватися та, як наслідок, підвищувати власну конкурентоспроможність на внутрішньому та зовнішньому ринках.

Інвестиційна привабливість підприємства обумовлена сукупністю різноманітних факторів, які можна ранжувати за ступенем їх значущості.

По-перше, геополітичний фактор, у якому сьогодні ключовим стримуючим і дестабілізуючим елементом є війна, що значно підвищує ризики будь-якого інвестування [3]. До цього ж фактору відносяться сприятливе географічне розташування для міжнародної торгівлі та близькість до ключових ринків.

По-друге, політико-правовий фактор, який охоплює стабільність законодавства, особливо у сфері захисту прав інвесторів, низький рівень корупції та прозорість регуляторних процедур.

По-третє, економічна стабільність, що включає стабільність макроекономічного середовища, передбачувану фіскальну політику та стабільність валюти, що забезпечує зниження ризиків для інвесторів.

По-четверте, інфраструктурний фактор та доступність ресурсів, зокрема, розвиток інфраструктури, наявність кваліфікованої робочої сили, доступ до природних ресурсів та інноваційних технологій. Крім того, фактор інтеграції є важливим, адже рівень підключення до міжнародних організацій і ринків, зокрема у межах євроінтеграційних процесів, може сприяти підвищенню доступу до європейських ринків та інвестицій.

Важливим елементом формування інвестиційної привабливості є проведення якісної її оцінки, яка відображає можливості та ризики інвестиційної діяльності з урахуванням рівня (макро-, мезо- або мікро-).

Основними методами оцінки інвестиційної привабливості підприємства (ІПП) (рис. 1) є фінансовий аналіз, який включає оцінку ліквідності, рентабельності та платоспроможності, що вказує на здатність підприємства залучати та обслуговувати інвестиції.

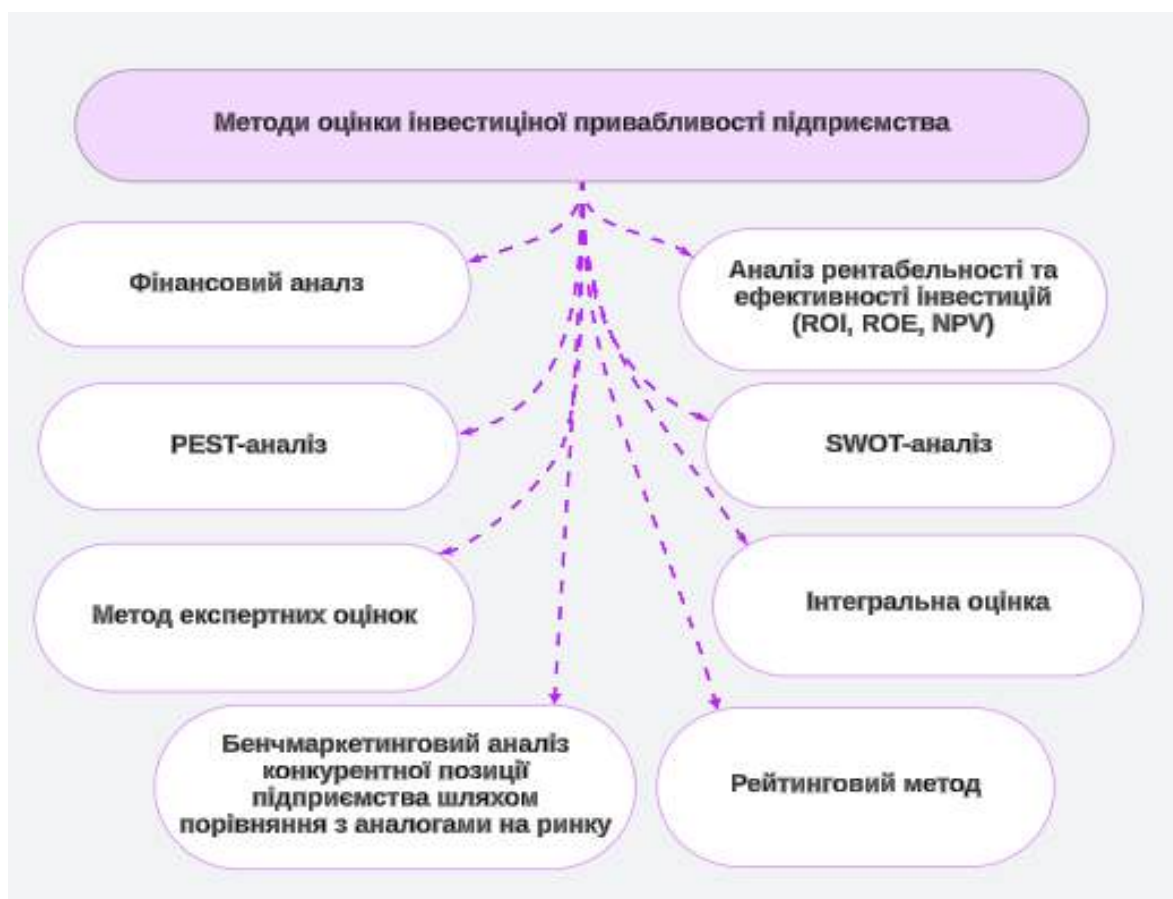

Рис. 1. Основні методи оцінки інвестиційної привабливості підприємства

Джерело: побудовано авторами.

Метод експертних оцінок дозволяє залучити аналітичну оцінку фахівців галузі та експертів, а інтегральна оцінка передбачає обчислення сукупного показника ІПП на основі численних кількісних та якісних параметрів. SWOT-

аналіз допомагає виявити внутрішні та зовнішні чинники, що впливають на привабливість, а PEST-аналіз зосереджений на політичних, економічних, соціальних та технологічних аспектах макrorівня. Аналіз рентабельності та ефективності інвестицій (ROI, ROE, NPV) дає змогу визначити фінансову доцільність капіталовкладень, у той час як рейтинговий метод оцінює ІПП через порівняння за рейтинговими показниками. Бенчмаркетинговий аналіз оцінює конкурентні позиції підприємства шляхом порівняння з аналогами на ринку.

Слід також враховувати сучасні тенденції в інвестуванні, серед яких провідне місце займає орієнтація на принципи сталого розвитку. Сталий розвиток передбачає баланс між економічним зростанням, соціальною відповідальністю та охороною навколишнього середовища, що є ключовим для забезпечення довготривалої стабільності бізнесу та суспільства в цілому.

Впровадження принципів сталого розвитку дозволяє підприємствам не лише покращити екологічні показники та якість управління, але й залучити нові джерела фінансування завдяки відповідності вимогам інвесторів, орієнтованих на ESG-критерії (екологічні, соціальні та управлінські стандарти). Сучасні інвестори все частіше надають перевагу проектам, які відповідають принципам сталого розвитку, адже це забезпечує додаткову стабільність та відповідальність бізнесу у довгостроковій перспективі, а також знижує ризики, пов'язані з потенційними екологічними та соціальними викликами. Наприклад, зараз суттєво збільшилися інвестиції у проекти, що відповідають принципам зеленої архітектури, такі як використання екологічно чистих матеріалів і енергоефективних технологій, а також інвестицій у відновлювальні джерела енергії.

Таким чином, реалізація стратегій для покращення інвестиційної привабливості українських підприємств потребує комплексного підходу до оцінки факторів впливу, а також врахування сталих практик, які сприятимуть формуванню позитивного іміджу серед інвесторів та підвищують їх готовність до співпраці навіть у складних умовах.

Інформаційні джерела:

1. Про затвердження Методики інтегральної оцінки інвестиційної привабливості підприємств та організацій. URL: <https://ips.ligazakon.net/document/REG2654> (дата звернення 26.10.2024).
2. Китайчук, Т. (2023). Інвестиційна привабливість: теоретичний аналіз та впливові фактори. *Економіка та суспільство*, (54). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-65>
3. Величко К. Ю., Короїд А. О. Вплив війни на міжнародну інвестиційну привабливість національних підприємств. *Глобалізація та розвиток інноваційних систем: тенденції, виклики, перспективи: матеріали II Міжнар. наук.-практ. конф.*, 14-15 березня 2024 р.; Держ. біотехнологічний ун-т. Харків, 2024. С. 454-456с.

ПРОСТОРОВА РЕКОНСТРУКЦІЯ ГОСПОДАРСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ: ЕТАПИ РОЗБУДОВИ ПРОГНОЗНОГО ФОРМАТУ

Микитенко В.В., д-р екон. наук, проф.

Інститут демографії та проблем якості життя НАН України

За урахування напрацювань щодо визначення імовірної реалізації восьми типів сценаріїв організації реконструктивного просторового розвитку господарської системи України (ГСУ) у повоєнному періоді (інноваційно-інтеграційний; децентралізовано-стабілізаційний; індустріально-економічний; екологічно-сталий; еко-резилієнтний, економіко-резилієнтний; когнітивно-інформаційний; гібридний) [1], вперше систематизовано науково-прикладні підходи до реконструкції й відновлення, враховуючи специфічні ризики, можливості та виклики, з якими країна і регіони стикатимуться у повоєнному періоді. Запропоновані типи сценаріїв, які охоплюють широкий спектр економічних, соціальних, екологічних, суспільно-політичних та техніко-технологічних аспектів, дозволять забезпечити гнучкість і адаптивність у процесах сталого розвитку та господарювання. При цьому, кожен сценарій може використовуватись як самостійно, так і бути інтегрованим із іншими, залежно від особливостей конкретного регіону або сектора економіки. Побудована схема формування прогнозного формату гібридного сценарію (ГБС) до 2030 року [2], враховуючи вісім потенційно-імовірних сценарних детермінант (за урахування й використання інвестиційних, технологічних, когнітивно-інформаційних та інноваційних фільтрів) дозволила: а) відобразити щільність взаємозалежності та взаємодії між конститутивно-ключовими елементами ГБС-2030; б) зважаючи на реальні умови й вимоги до забезпечення стійкого і комплексного просторового розвитку України у постконфліктному періоді, інкорпорувати до ГБС наступні п'ять комплексних сценарних механізмів зі специфічними важелями:

1) когнітивно-інформаційного сценарію – основний сценарний драйвер ГБС, що забезпечено використанням штучного інтелекту, великих баз даних, автоматизації та цифрових технологій задля ефективного управління природними, економічними і соціальними ресурсами. Його важливість: у процесах формування й ініціювання просторової реконструкції ГСУ: забезпечує швидкість і прозорість процесів, підвищує адаптивність та гнучкість економіки;

2) інноваційно-інтеграційного сценарію – забезпечує впровадження інноваційних технологій, нових управлінських підходів та інтеграції новітніх еколого-економічних і промислових практик. Важливість для ГБС – підвищує конкурентоспроможність національної економіки та стимулює когнітивно-інформаційні й інноваційні процеси;

3) економіко-резилієнтного сценарію – орієнтований на підвищення стійкості ГСУ до криз, зміцнення її адаптивності та диверсифікації секторів економіки. Важливість для ГБС – дозволяє створити стабільну економічну систему, що здатна швидко відновлюватися та реагувати на зовнішні виклики;

4) екологічно-сталого сценарію – фокусується на збереженні та відновленні природних ресурсів, інтеграції зелених технологій та екологічно безпечних практик. Важливість для ГБС – сприяє сталому розвитку і господарюванню, гармонії між економічними та екологічними інтересами;

5) децентралізовано-стабілізаційного сценарію – забезпечує розвиток регіонів і децентралізацію управління, сприяючи рівномірному розвитку територій і розподілу ресурсів. Важливість для формування ГБС – посилює автономність регіонів та сприяє стабільності в масштабах країни.

Маємо вказати на те, що інші сценарії, такі як індустріально-економічний та еко-резилієнтний, самі по собі, можуть грати підтримувальну роль або ж інтегруватися через компоненти вже відібраних для ГБС-2030 сценаріїв у разі зміни умов функціонування національної соціо-еколого-економічної системи у повоєнному періоді. Формування й обґрунтування прогнозного формату ГБС-2030 із урахуванням усіх сценарних детермінант і обов'язковим використанням інвестиційних, технологічних, когнітивно-інформаційних та інноваційних фільтрів має виконуватися у послідовності реалізації організаційно-економічних заходів і процедур за вісьмома етапами, які приведено автором у табл. 1.

Таблиця 1 – Етапи формування прогнозного формату ГБС-2030

Етапи	Опис етапів та використовувані фільтри
1	2
I. Аналіз початкових умов і ризиків (2024-2025)	Оцінка поточного стану економіки, інфраструктури та соціальних систем, деструктивного впливу війни, визначення обсягів руйнувань і втрат. Аналіз сценарних детермінант задля виявлення сильних та слабких сторін кожного сценарію. Фільтри: інвестиційний (визначення пріоритетних напрямків для інвестицій), когнітивно-інформаційний (використання великих даних для аналізу).
II. Визначення пріоритетних напрямків розвитку (2025-2026)	Формулювання стратегічних напрямків, що забезпечують найбільш ефективну інтеграцію сценаріїв. Визначення пріоритетів за кожним сценарієм для різних регіонів України і просторових утворень (інноваційний розвиток, стабілізація регіонів, відновлення інфраструктури). Фільтри: інноваційний (пошук нових технологій), інвестиційний (розподіл ресурсів для найбільш ефективних напрямків).
III. Розробка моделі гібридного сценарію (2026-2027)	Створення базової моделі гібридного сценарію, що інкорпорує вибрані сценарії та визначає механізми їх взаємодії. Модель має враховувати можливість адаптації в залежності від зовнішніх змін та непередбачуваних ситуацій. Фільтри: когнітивно-інформаційний (моделювання розвитку за допомогою штучного інтелекту), технологічний (впровадження технологій у різні сфери).
IV. Впровадження інноваційних і технологічних рішень (2027-2028)	Використання інноваційних рішень для забезпечення стійкого розвитку. Цифровізація процесів управління, автоматизація економіки, розвиток когнітивних платформ для управління ресурсами та територіями чи просторовими утвореннями. Фільтри: технологічний (впровадження цифрових та автоматизованих систем), інноваційний (нові бізнес-моделі та технології).

1	2
V. Модернізація інституційної інфраструктури (2028-2029)	Модернізація існуючих інституцій, оновлення законодавчої бази, створення нових організаційних структур для ефективного управління та контролю за реалізацією сценарію. Посилення регіональної децентралізації та впровадження стабілізаційних заходів. Фільтри: інституційний фільтр (реформа державних органів та інститутів), інвестиційний (розподіл інвестицій для модернізації інфраструктури).
VI. Інтеграція екологічних і соціальних компонентів (2029)	Забезпечення сталого розвитку та господарювання за рахунок інтеграції екологічних і соціальних сценаріїв у загальний формат прогнозного гібридного сценарію. Застосування екологічно-сталих рішень для збереження природних ресурсів і покращення якості життя населення. Фільтри: еко-резилієнтний (підтримка екологічної стійкості), соціальний фільтр (врахування інтересів громад).
VII. Моніторинг і адаптація гібридної стратегії (2029-2030)	Постійний моніторинг реалізації ГБС-2030, оцінка досягнутих результатів і внесення змін для покращення стратегії. Використання когнітивно-інформаційних технологій задля прогнозування подальших ризиків й оцінки ефективності. Фільтри: когнітивно-інформаційний (моніторинг за допомогою великих баз даних), технологічний (застосування новітніх засобів моніторингу).
VIII. Забезпечення безперервності розвитку та стійкості (2030)	Створення механізмів для підтримки безперервності та стабільності економіки й критичної інфраструктури. Забезпечення довгострокового зростання через адаптацію сценаріїв до нових умов і ризиків сталому господарюванню. Фільтри: інвестиційний (довгострокове фінансування розвитку), інноваційний (постійна адаптація інновацій).

Джерело: Обґрунтовано, сформульовано та систематизовано у табличному вигляді автором із урахуванням попередніх розробок [3; 4.]

Запропоновані до використання етапи враховують необхідність досягнення адаптивності ГСУ, інноваційності та стійкості розвитку України й регіонів до 2030 року. При цьому, маємо підкреслити, що змістовність кожного етапу базується на інтеграції восьми сценарних детермінант і використанні чотирьох ключових фільтрів (інвестиційного, технологічного, когнітивно-інформаційного та інноваційного) для формування і реалізації на практиці ГБС_2030. Основний же склад останнього, за авторськими переконаннями, має включати когнітивно-інформаційний, інноваційно-інтеграційний, економіко-резилієнтний, екологічно-сталий та децентралізовано-стабілізаційний сценарії – оскільки, саме ця комбінація дозволить створити збалансовану систему, здатну до інноваційного, стійкого та гнучкого розвитку в умовах постійних змін і нарощення різної природи загроз та ризиків сталому господарюванню.

Інформаційні джерела:

1. Микитенко В.В. Теоретико-методологічне упорядкування природно-господарських відносин в Україні у контексті забезпечення якості життя. *Сучасне суспільство: глобальні трансформації: колективна монографія*. Харків: СГ НТМ «Новий курс», 2024. С. 132-145. DOI: 10.61718/mon-2024-8

2. Микитенко В.В. Структурно-логічна схема реконструктивної просторової організації господарських систем замкнутого типу. *Сучасні проблеми моделювання соціально-економічних систем. Мат. XV міжнар. наук.-практ. конф., 11-12 квітня 2024 р.*

Братислава, ВШЕМ-Харків, ХНЕУ ім. С. Кузнеця, 2024. Режим доступу: <https://mpsesm.org/index.php/mpsesm/mpsesm-xv/paper/view/1135/901>

3. Микитенко В.В., Чупріна М.О. Алгоритмізація управлінських дій із реконструктивної просторової організації господарських систем України. *Acta Academiae Beregsasiensis. Economics*. 2024. szám 5 (2024), Volume 5. (2024). С. 109–131. DOI: 10.58423/2786-6742/2024-5-109-131.

4. Микитенко В.В. Упорядкований алгоритм управлінських дій переходу України до сталого господарювання. *Авіація, промисловість, суспільство: матеріали IV Міжнародної наук.-практ. конф. (м. Кременчук, 18.05.2023)*. Харків: ХНУВС, 2023. С. 428–432.

АВТЕНТИЧНА КУЛЬТУРНА СПАДЩИНА ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТУРИЗМУ

Миронов Ю.Б., канд. екон. наук, доц.
Львівський торговельно-економічний університет

Культурна спадщина відіграє ключову роль у формуванні ідентичності та культурного середовища кожного суспільства. Вона щораз більше визнається науковцями важливим фактором сталого соціально-економічного розвитку регіонів, слугуючи потужним ресурсом для гармонійного суспільного прогресу, а також є підґрунтям динамічного прогресу інноваційного суспільства, підкреслюючи важливість дослідження національних принципів і світових тенденцій в галузі її охорони та збереження.

Культурна спадщина людства інтегрує історичні й культурні цінності в естетичні вподобання туристів, що робить її природно сумісною зі сталим розвитком туристичної індустрії [1]. Туристичний бізнес, користуючись бажаннями відвідувачів отримати досвід взаємодії з автентичними мистецтвами, ремеслами, кухнею та традиціями, здатний досягати сталого розвитку, забезпечуючи економічні та маркетингові вигоди, залучаючи туристів і створюючи нові культурні враження. При цьому, кожна історико-культурна територія має розглядатися як захищений комплекс, що зберігає автентичні об'єкти людської історії та культури.

Відповідно до чинного законодавства України, охорона культурної спадщини охоплює правові, організаційні, фінансові й інформаційні заходи, спрямовані на облік, збереження та відповідальне використання об'єктів спадщини [2]. В Україні налічується понад 140 тис. пам'яток автентичної культурної спадщини, що розташовані на 40 тис. гектарів територій історико-культурного призначення [3]. Усі види діяльності на цих територіях регламентуються законодавчо, а управління їх охороною покладено на Кабінет Міністрів України та спеціально уповноважені державні органи з охорони культурної спадщини.

Науковці активно досліджують інтеграцію автентичної культурної спадщини в туристичні продукти. Наприклад, С. Дичковський говорить про

нову модель культурного туризму, в якій акцент зміщується з технологій обслуговування на емоційно-чуттєвий досвід сприйняття культурної спадщини [4]. Аналіз вітчизняних досліджень підтверджує, що значна увага приділяється збереженню автентичності, а не розвитку туризму. Водночас міжнародні дослідження більше фокусуються на творчому переосмисленні пам'яток та їх інтеграції в туристичні послуги.

Ситуація з руйнуванням української культурної спадщини викликає активний інтерес науковців до пошуку шляхів її збереження. Втім, існує недостатня кількість досліджень, що стосуються залучення автентичної спадщини до туристичного продукту. У науковій літературі щораз частіше наголошується на необхідності переосмислення використання культурної спадщини в туризмі, оскільки діючі заходи її збереження часто є недостатніми.

Одним із рішень може бути органічне поєднання досліджень і охорони автентичності в туризмі, подібно до розвитку екосистемних послуг. Дослідження культурного туризму вказують на його нову місію – бути інструментом миру, розвитку та взаєморозуміння між народами на основі гуманітарних цінностей [5]. Це дозволяє по іншому подивитися на мету збереження автентичної спадщини в туристичній діяльності.

Сталий розвиток туризму передбачає збереження культурного ландшафту, тому важливо підтримувати реставрацію матеріальних пам'яток і залучати архітектурну спадщину для досягнення економічних і соціокультурних цілей. Новий підхід до сталого туризму має розглядатися як спосіб відновлення історико-культурної спадщини та популяризації національних культурних цінностей поряд із глобальними цінностями цивілізації.

Підсумовуючи аналітичні результати дослідників щодо використання автентичної культурної спадщини для цілей туризму, варто наголосити на необхідності включення в концепцію сталого розвитку туризму таких чинників:

- забезпечення економічного ефекту для туристичної індустрії та туристичних дестинацій;
- формування пізнавальної цінності туристичних продуктів через автентичну спадщину;
- підтримання життєдіяльності місцевих мешканців із урахуванням культурних традицій;
- виховання екологічної свідомості на всіх етапах створення та споживання туристичних продуктів.

Таким чином, культурна спадщина є важливим активом, що сприяє розвитку туристичної індустрії, одночасно забезпечуючи збереження історичних і культурних цінностей. Інтеграція автентичних елементів у туристичні продукти не лише підвищує їх привабливість, але й сприяє сталому розвитку регіонів, залучаючи туристів та створюючи нові можливості для економічного зростання. Однак, для досягнення цих цілей необхідно ефективно поєднувати зусилля з охорони культурної спадщини та її використання в туристичній діяльності. Це передбачає не лише дотримання законодавчих норм, але й активну участь науковців, державних органів та місцевих громад у процесах збереження та популяризації культурних цінностей. Стратегічний

підхід до сталого розвитку туризму має враховувати всі аспекти, пов'язані з автентичністю, економічною вигодою та соціальною відповідальністю, що забезпечить гармонійне співіснування культурної спадщини та сучасних вимог туристичного ринку.

Інформаційні джерела:

1. Zhang S., Liang J., Su X. Research on Global Cultural Heritage Tourism Based on Bibliometric Analysis. *Heritage Science*. 2023. Vol. 11 (1). URL: https://www.researchgate.net/publication/371953429_Research_on_global_cultural_heritage_tourism_based_on_bibliometric_analysis.
2. Про охорону культурної спадщини: Закон України. Документ 1805-III, редакція від 2.10.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1805-14>.
3. Кравченко К. А., Бабій К. В. Режими використання території пам'яток культурної спадщини в Україні та за кордоном. *Молодь: наука та інновації*: Матеріали XI Міжнар. наук.-техн. конф. (м. Дніпро, 22-24 листопада 2023 р.). У 2-х т. Дніпро : НТУ «Дніпровська політехніка», 2023. Том 1. 474 с. С. 206-207. URL: <https://rmv.nmu.org.ua/ua/arkhiv-zbirok-konferentsiy/molod-nauka-ta-innovatsii-2023/molod-2023-vol1.pdf>.
4. Дичковський С. І. Культурний туризм як сфера реалізації дозвілєвих технологій та віртуального досвіду. *Мистецтвознавчі записки*. 2019. № 36. С. 9-16. URL: <https://doi.org/10.32461/190653>.
5. Папп В., Котубей В., Грицько В. Культурний туризм як багатогранний феномен національної самоідентифікації. *Економічний форум*. 2022. Том 12. № 4. С. 48-57. URL: <https://e-forum.com.ua/uk/journals/tom-12-4-2022/kulturny-turizm-yak-bagatogranny-fenomen-natsionalnoyi-samoidentifikatsiyi>.

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИХ ПРОБЛЕМ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Муромцева Ю.І., канд. екон. наук, доц.

Харківський національний педагогічний університет ім. Г.С. Сковороди

Забезпечення сталого розвитку стало однією з найважливіших задач сучасності, оскільки він передбачає гармонійне поєднання соціальних, економічних та екологічних процесів, тобто потребує комплексного підходу. Інноваційність і збалансованість у цій сфері набувають особливої значущості, оскільки вони спрямовані на досягнення довгострокового розвитку без шкоди для наступних поколінь.

Вивчення питань сталого розвитку суспільства в останні роки висвітлюють у своїх працях іноземні та вітчизняні вчені. Соціальний аспект сталого розвитку відбито у дослідженнях авторів: М. Кужелев, В. Федина, С. Стабіас [1] Є. Буряк, К. Редько, А. Чорновол, О. Орленко [4], Н. Гребенюк, М. Гузев, Б. Данилишин, Л. Мельник, В. Міщенко, Ю. Муромцева [2], М. Шапочка, В. Шевчук, Л. Шостак, та ін.

Соціальні аспекти сталого розвитку включають рівень освіти, здоров'я, зайнятості та соціальної захищеності населення. Успішний сталий розвиток

можливий лише за умов забезпечення рівного доступу до основних соціальних благ для всіх груп населення. Задоволення економічних і соціальних потреб суспільства можливе через реалізацію трудового потенціалу кожного члена суспільства. Реалізація трудового потенціалу населення це не просто працевлаштування, а з точки зору сталого розвитку – ефективно використання людських ресурсів для розвитку суспільства та економіки, процес, під час якого індивіди використовують свої знання, навички, досвід та фізичні можливості для виконання роботи та створення матеріальних і духовних цінностей.

На нашу думку, під час російсько-української війни та післявоєнної відбудови сталого розвитку Україна досягне шляхом вирішення проблеми реалізації трудового потенціалу, яка в свою чергу вимагає розв'язку демографічної проблеми країни.

Сьогодні процес старіння населення в Україні набуває дедалі гостріших форм, становлячи одну з найважливіших соціальних проблем. Зменшення народжуваності та еміграція працездатного населення призвели до значного зростання частки осіб пенсійного віку. Ці демографічні зрушення мають далекосяжні наслідки для економіки, соціальної сфери та політичної стабільності країни. Старіння населення в Україні є наслідком комплексу соціально-економічних та політичних чинників. Перехід до ринкової економіки супроводжується економічною нестабільністю та соціальними потрясіннями, негативно вплинув на демографічні показники. Так, за даними Державної служби статистики України [3] якщо у 1991 році в Україні показник загального навантаження на постійне працездатне населення віком 15-64 роки складав 507 непрацездатних осіб на 1000, поступово знижуючись до 421 особи на 1000 працездатних у 2012 році, то у 2022 році навантаження склало вже 483 особи. Хоча за весь період з 1991-2022 рр. навантаження на працездатне населення знизилося незначним чином, всього на 4,7%, то занепокоєння викликають саме зміни у структурі непрацездатних. Навантаження особами 0-14 років суттєво зменшилося за цей період: з 332 осіб у 1991 році до 221 особи у 2022 році (зменшення на 33,% за період); в той час як навантаження особами старше 65 років збільшувалося з 185 особи у 1991 році до 262 осіб у 2022 році (зростання на 41,6%).

Відбудова та розвиток країни створюють можливості для інновацій та нарощування трудового потенціалу населення. Отже, вирішення демографічних і разом з цим соціально-економічних проблем України потребує не екстенсивних методів вирішення, як то збільшення обсягів іноземних мігрантів чи механічне підвищення межі пенсійного віку, а інтенсивних, інноваційних рішень у цій сфері [2]. На нашу думку, основні джерела нарощування трудового потенціалу населення криються у підвищенні його якості, а його ефективному використанню допоможе державна політика в таких напрямках як:

- освіта й перекваліфікація громадян;
- підтримка підприємництва;
- цифровізація економіки;
- охорона здоров'я та соціальний захист населення;
- становлення та розвиток «срібної економіки»;

– іноземні інвестиції.

Для повної реалізації трудового потенціалу України мають діяти державні і недержавні програми перекваліфікації працівників в т.ч. літнього віку, які втратили роботу внаслідок війни або змін ринку праці; активізація STEM-освіти в Україні, яка забезпечить подальший інноваційний розвиток. На сьогодні цифрові та дистанційні методи навчання дають змогу реалізувати ці напрямки, як для молоді, так і для осіб старшого, передпенсійного віку, через застосування індивідуалізованого навчання - платформ для онлайн-навчання, що дозволяють кожному обирати курси відповідно до своїх інтересів та потреб ринку праці; дуальної освіти, яка поєднує теоретичне навчання в університетах та практичну підготовку на підприємствах, що дозволить студентам отримати актуальні знання та навички.

Для підтримки підприємництва і подальшої цифровізації в країні необхідно спростити процедури реєстрації бізнесу, активізувати програми кредитування та грантової підтримки для малого та середнього бізнесу; сприяти впровадженню цифрових технологій на українських підприємствах для підвищення їхньої конкурентоспроможності; застосувати гнучкі форми зайнятості – фрилансу, віддаленої роботи та інших нестандартних форм зайнятості. Також ці завдання включають будівництво і розвиток сучасної телекомунікаційної інфраструктури в усіх регіонах країни, підтримку IT-сектору через створення сприятливих умов для його розвитку та залучення іноземних інвестицій.

Завданнями соціального захисту мають бути інвестиції в охорону здоров'я для підвищення працездатності населення та подовження тривалості активного життя; розвиток освітніх закладів та іншої соціальної інфраструктури; запровадження програм підтримки сімей з дітьми, що дозволить жінкам швидше повертатися до роботи після декретної відпустки; програми повернення і підтримки громадян, які отримали тимчасовий притулок за кордоном.

З огляду на неминучі демографічні реалії, формування «срібної економіки», яка охоплює всі види економічної активності, пов'язані із задоволенням потреб людей похилого віку, створення нових ринків, продуктів та послуг, які відповідають потребам старшого покоління [1]. Для цього необхідно подолати стереотипи про старіння, стимулювати інновації в галузі технологій для старшого покоління, активно застосовувати автоматизацію та штучний інтелект, які знижують залежність від людських ресурсів у певних галузях.

Міжнародне співробітництво. Створення сприятливого інвестиційного клімату для залучення іноземних компаній. Співпраця з міжнародними організаціями та іншими країнами для обміну досвідом у сфері розвитку людського капіталу.

Реалізація цих заходів дозволить не тільки відновити економіку України після війни, але й створити нові можливості для розвитку та процвітання країни. Отже, для забезпечення сталого соціального зростання важливо забезпечити інвестиції у людський капітал. Сталий розвиток можливий лише за умови інноваційного підходу, гармонійного включення різних груп населення у соціально-економічне життя суспільства.

Інформаційні джерела:

1. Кужелєв М.О., Федина В.В., Стабіас С.М. «Срібна економіка»: соціальні аспекти та сталий розвиток/ Актуальні проблеми розвитку економіки регіону. Вип 17. Т.2. (2021). С. 227-235.
2. Муромцева Ю.І. Трансформації ринку праці в контексті наслідків повномасштабного російського вторгнення / Цифрові трансформації та інноваційні технології в економіці [електронне видання]: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної інтернет-конференції, Ломжа - Харків, 14-15.03.2024. Том 2. С. 57-62
3. Населення України 2021. Демографічний щорічник. Державна служба статистики України. К. 2022. с. 46. Режим доступу: https://ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2022/zb/10/zb_nasel%20_2021.pdf
4. Соціально-економічні аспекти сталого розвитку України в умовах війни (євроінтеграційні аспекти)/ Буряк Є. В., Редько К. Ю., Чорновол А. О., Орленко О. В. Наукові записки Львівського університету бізнесу та права. Серія економічна. Серія юридична. Випуск 34/2022. С. 135-143

ВПЛИВ ВПРОВАДЖЕННЯ СТАНДАРТІВ ESG НА ФІНАНСОВУ ЗВІТНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ

Нагорна І.В., канд. екон. наук

*ВСП «Харківський торговельно-економічний фаховий коледж
Державного торговельно-економічного університету»*

Впровадження стандартів ESG (Environmental, Social, Governance) у фінансову звітність компаній є надзвичайно актуальною в сучасних умовах. Світовий бізнес дедалі більше звертає увагу на питання сталого розвитку, соціальної відповідальності та ефективного корпоративного управління. Це зумовлено зростаючою зацікавленістю інвесторів, які шукають можливості для стійких інвестицій і віддають перевагу компаніям, що демонструють турботу про довкілля, відповідальне ставлення до працівників і прозоре управління.

Впровадження ESG-стандартів вимагає зміни традиційних підходів до обліку та фінансової звітності. Замість фокусування виключно на фінансових показниках компанії тепер повинні враховувати вплив своєї діяльності на екологію, соціальне середовище та внутрішні процеси управління. Це дозволяє створити більш повну та достовірну картину діяльності бізнесу, що важливо для зацікавлених сторін, включаючи інвесторів, партнерів, споживачів та регуляторів.

Інтеграція ESG-показників у фінансову звітність сприяє підвищенню прозорості та відповідальності бізнесу. Це не лише зміцнює довіру з боку інвесторів, але й відкриває нові можливості для залучення капіталу. Компанії з високими ESG-рейтингами розглядаються як менш ризиковані та більш стабільні, що робить їх привабливими для інвестиційних фондів та банків. Крім того, впровадження таких стандартів допомагає краще оцінити ризики,

пов'язані з екологічними та соціальними питаннями, а також підвищити ефективність управління.

У сучасних умовах цифровізації та глобалізації стандарти ESG стають важливим елементом міжнародної конкуренції. Багато компаній вже адаптували свої облікові системи для інтеграції ESG-стандартів, спираючись на міжнародні стандарти, такі як GRI та SASB. Однак існують певні виклики, пов'язані з необхідністю стандартизації методів оцінки та збору даних, що потребує інвестицій у нові технології та підходи.

Загалом впровадження ESG-стандартів у фінансову звітність є не лише вимогою часу, а й важливим кроком на шляху до стійкого та відповідального розвитку бізнесу.

Принципи впровадження стандартів ESG на українських підприємствах повинні враховувати специфіку місцевого бізнес-середовища, регуляторні вимоги, а також загальні тенденції сталого розвитку:

1. Комплексний підхід до сталого розвитку.
2. Прозорість та відкритість.
3. Адаптація до місцевих регуляторних вимог.
4. Залучення зацікавлених сторін.
5. Інновації та підвищення ефективності.
6. Навчання та розвиток персоналу.
7. Вимірювання та звітність про досягнення.

Впровадження стандартів ESG (Environmental, Social, Governance) може мати значний вплив на українські підприємства, особливо в сучасній ситуації, коли країна переживає економічні та соціальні виклики, пов'язані з війною, відновленням економіки та інтеграцією в європейський ринок. Ось як це може вплинути:

1. Підвищення конкурентоспроможності на міжнародному ринку. Українські підприємства, які впроваджують ESG-стандарти, можуть підвищити свою конкурентоспроможність, особливо якщо орієнтуються на експорт. Європейські країни та інші міжнародні партнери все більше звертають увагу на сталий розвиток, соціальну відповідальність і прозоре управління. Компанії, які відповідають цим стандартам, мають більше шансів отримати контракти, кредити та інвестиції від міжнародних партнерів, які дотримуються політики відповідальних інвестицій.

2. Залучення інвестицій і доступ до фінансування. Багато іноземних інвесторів та фінансових установ ставлять ESG-показники як важливу умову для надання фінансування. Компанії, що демонструють відповідальне ставлення до екології, соціальних питань та корпоративного управління, можуть отримати вигідні умови кредитування або інвестицій. Це особливо важливо для українських підприємств, які шукають джерела фінансування для відновлення та розширення виробництва.

3. Підтримка відновлення економіки через сталий розвиток. У сучасних умовах, коли українська економіка потребує відновлення, впровадження ESG-принципів може стати основою для сталого розвитку. Інвестиції у зелені технології, ефективне використання ресурсів та соціальні ініціативи

допоможуть підприємствам відновитися після кризових періодів і побудувати більш стійку економічну систему. Це також сприятиме створенню нових робочих місць, розвитку місцевих громад та підвищенню якості життя населення.

4. Зниження ризиків і витрат. Компанії, які впроваджують ESG-стандарти, краще підготовлені до управління ризиками, пов'язаними з екологічними проблемами, соціальними конфліктами та регуляторними змінами. В Україні, де екологічні ризики можуть бути значними, а соціальні питання актуальні через військовий конфлікт, відповідальне управління цими аспектами допоможе підприємствам уникнути проблем та зменшити витрати, пов'язані з вирішенням екологічних або соціальних криз.

5. Підвищення довіри та репутації. У сучасних умовах, коли суспільство приділяє більше уваги питанням етики, прозорості та відповідальності, компанії, які дотримуються принципів ESG, мають кращу репутацію серед споживачів, партнерів та державних структур. Підвищення рівня довіри до компаній допомагає зміцнити їх позиції на ринку, залучити нових клієнтів та партнерів, а також забезпечити підтримку з боку місцевих громад та органів влади.

6. Підготовка до інтеграції в ЄС. Оскільки Україна продовжує інтегруватися в європейський ринок, відповідність стандартам ESG є важливою умовою для гармонізації з нормами ЄС. Європейський Союз ставить високі вимоги щодо екологічної стійкості, соціальної відповідальності та корпоративного управління, і українським підприємствам необхідно відповідати цим вимогам, щоб успішно конкурувати на європейському ринку. Це відкриває нові можливості для розвитку бізнесу, але також потребує адаптації та інвестицій у модернізацію.

Впровадження стандартів ESG в Україні може стати потужним інструментом для розвитку бізнесу, особливо в умовах відновлення економіки та інтеграції в європейські структури. Воно сприятиме підвищенню конкурентоспроможності, залученню інвестицій, управлінню ризиками та покращенню репутації українських підприємств. Це дозволить компаніям не лише вижити в умовах сучасних викликів, але й створити основу для сталого і стабільного зростання в майбутньому.

Інформаційні джерела:

1. Аналіз ESG стандартів для українського бізнесу: практичні рекомендації та інструменти. 2024. URL: <https://dixigroup.org/analytic/analiz-esg-standartiv-dlya-ukrayinskogo-biznesu-praktychni-rekomendaciyi-ta-instrumenty/>

2. Що таке ESG-фактори та які тренди їх впровадження в Україні? URL: <https://www.assets.com.ua/posts-afg/shcho-take-esg-faktori-ta-yaki-trendi-yih-vprovadzhennya-v-ukrayini>

АНАЛІЗ ДІЯЛЬНОСТІ ІННОВАЦІЙНО АКТИВНИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Нужна О.А., канд. екон. наук, доц.
Луцький національний технічний університет

Відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність», інновації – це «новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери» [1].

Ідеологом інноваційного розвитку вчені вважають Й Шумпетера, який інноваційний розвиток вважав процесом «креативного руйнування», «сутність якого полягає у нерівноважності економічної динаміки (проти неокласичних моделей економічної рівноваги) та недосконалій конкуренції фірм-інноваторів (проти досконалої цінової конкуренції класичної економічної науки)» [2].

Метою нашого дослідження є аналіз діяльності інноваційно активних підприємств України за кількісними показниками. Інноваційним вважаються підприємство, яке «розробляє, виробляє і реалізує інноваційні продукти і (або) продукцію чи послуги, обсяг яких у грошовому вимірі перевищує 70 відсотків його загального обсягу продукції і (або) послуг» [1].

Таблиця – Аналіз динаміки кількості інноваційно активних підприємств і питомої ваги кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості підприємств України у 2016-2020 роках

Галузь (вид діяльності)	Код за КВЕД-2010	Кількість інноваційно активних підприємств, одиниць		Відхилення, одиниць	Питома вага кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості підприємств, %		Відхилення, відсоткові пункти
		2016-2018	2018-2020		2016-2018	2018-2020	
Усього		8173	2281	-5892	28,1	8,5	-19,6
Промисловість	V+C+D+E	4060	1550	-2510	29,5	12,9	-16,6
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	V	107	26	-81	21,9	10,7	-11,2
Переробна промисловість	C	3626	1452	-2174	31,8	13,1	-18,7
Постачання електроенергії, газу, пари та кондиційованого повітря	D	143	37	-106	20	11,5	-8,5
Водопостачання; каналізація, поводження з відходами	E	184	35	-149	15,8	8,9	-6,9
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	H	568	133	-435	15,5	3,6	-11,9
Інформація та телекомунікації	J	619	121	-498	31,5	6,4	-25,1
Фінансова та страхова діяльність	K	222	12	-210	38,3	6,5	-31,8

Джерело: розрахунки автора за даними [3].

Проаналізуємо дані про кількість інноваційно активних підприємств і питому вагу кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості підприємств України загалом і в розрізі галузей (таблиця).

За даними таблиці, загалом по Україні кількість інноваційно активних підприємств у 2018-2020 роках порівняно із 2016-2018 роками зменшилась на 5892 од. (72,1%), причому за видами економічної діяльності це зменшення складає від 60,0% для переробної промисловості до 94,6% для фінансової і страхової діяльності.

Питома вага кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості підприємств України загалом зменшилась за період дослідження на 19,6 відсоткових пункти, причому за видами економічної діяльності це зменшення складає від 6,9 відсоткових пункти для підприємств водопостачання, каналізації, поводження з відходами до 31,3 відсоткових пункти для фінансової і страхової діяльності (рис.).

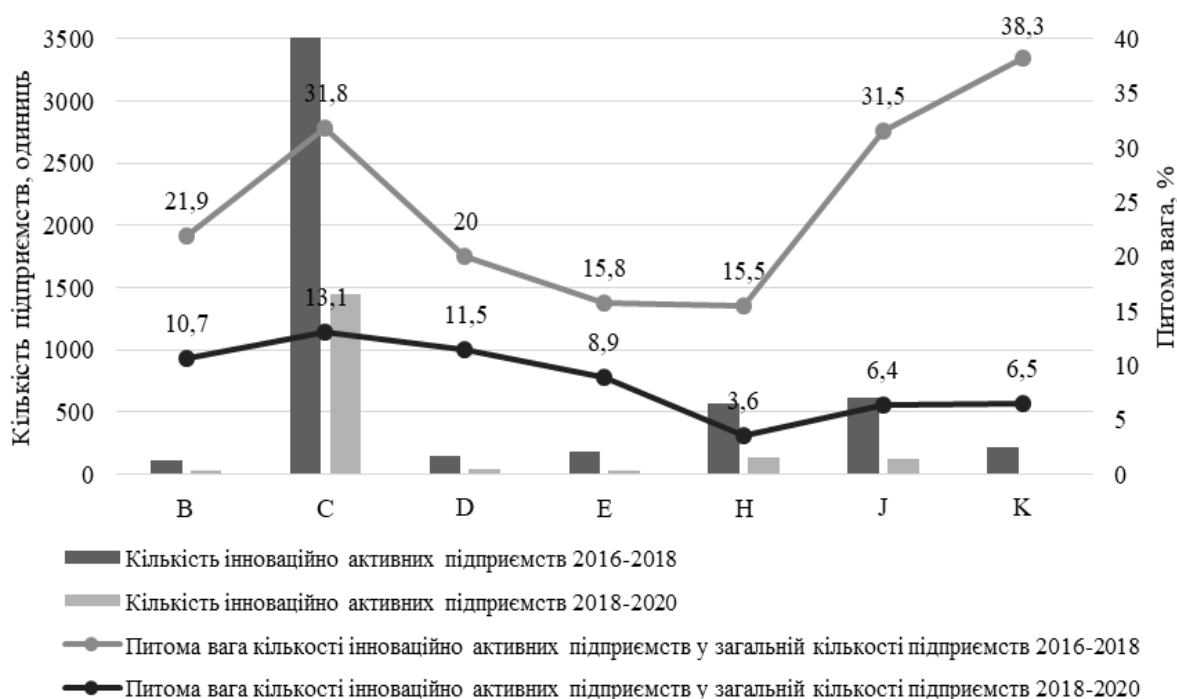

Рис. Динаміка кількості інноваційно активних підприємств і питомої ваги кількості інноваційно активних підприємств у загальній кількості підприємств України розрізі галузей

Джерело: побудовано автором за даними [3].

Таким чином, аналіз показав погіршення кількісних показників діяльності інноваційно активних підприємств України як загалом, так і за видами економічної діяльності, особливо в сфері фінансової та страхової діяльності.

Інформаційні джерела:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 р. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text> (дата звернення 22.10.2024).

2. Дутчак А.В. Ідеологія інноваційного розвитку Й. Шумпетера і економіка України. *Наукова спадщина Йозефа Алоїза Шумпетера і сучасність: погляд із минулого в майбутнє:*

матеріали III Міжнародної Шумпетерівської конференції (21-22 жовтня 2016 р.). Чернівці: Чернівецький нац. ун-т, 2016. 252 с. С. 39-42. URL: https://interec.info/wp-content/uploads/2018/03/Proceedings_Schumpeter_2016.pdf (дата звернення 22.10.2024).

3. Кількість інноваційно активних підприємств за видами економічної діяльності. Державна служба статистики України. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/operativ/operativ2021/ni/rik/kiar_ved_20_ue.xlsx (дата звернення 22.10.2024).

ІННОВАЦІЙНІ ПІДХОДИ ДО ОПТИМІЗАЦІЇ ВИТРАТ У БІЗНЕСІ: ВИХОДИ ТА ВИКЛИКИ

Пакуліна А.А., канд. екон. наук, доц.

Літовка К.С., здоб. ВО

*Харківський національний університет міського
господарства ім. О.М. Бекетова*

У сучасному швидко змінюваному бізнес-середовищі оптимізація витрат стає важливою стратегією для досягнення успіху. Новаторські підходи до управління витратами дозволяють компаніям зберігати конкурентоспроможність та забезпечувати зростання. Однак, разом із перевагами, вони також створюють певні виклики для бізнесу.

Використання сучасних технологій та методів може підвищити ефективність роботи співробітників та оптимізувати процеси, скорочуючи витрати на трудові ресурси й матеріали. Раціональне використання ресурсів, таких як енергія та сировина, допомагає знизити витрати і сприяє сталому розвитку.

Інноваційні рішення в оптимізації витрат здатні призвести до розробки нових продуктів, послуг і бізнес-моделей, що відкривають нові можливості для зростання. Компанії, які ефективно контролюють витрати, можуть пропонувати більш привабливі ціни та умови на ринку [1].

Застосування інноваційних підходів до оптимізації витрат надає підприємству також низку інших переваг, які наведені у таблиці 1.

Таблиця 1 – Інноваційні підходи до оптимізації витрат

Назва підходу	Опис
1	2
Цифрова трансформація	Застосування технологій, таких як Інтернет речей (IoT) та аналіз великих даних (Big Data), надає підприємствам можливість збирати і аналізувати інформацію з різних джерел, що підвищує ефективність операцій та дозволяє ухвалювати більш обґрунтовані рішення
Кругова економіка	Цей підхід передбачає переробку ресурсів і використання вторинних матеріалів замість їх утилізації, що знижує витрати на сировину та сприяє сталому розвитку

Продовження таблиці 1

1	2
Стратегії зеленого бізнесу	Впровадження екологічних практик та стандартів допомагає зменшити витрати на енергоресурси та воду, а також скоротити викиди CO ₂ .
Управління ланцюгом постачання	Використання інноваційних технологій, таких як блокчейн, забезпечує більшу прозорість, кращу відстежуваність та ефективність у керуванні поставками
Управління ризиками та кібербезпека	Інновації у цих сферах дозволяють підприємствам захищати свої активи, мінімізувати витрати, пов'язані з кібератаками, та підвищити безпеку даних
Використання хмарних технологій	Переходячи на хмарні платформи, компанії можуть зменшити витрати на обладнання та інфраструктуру, водночас підвищуючи доступність даних та послуг
Роботизація та автоматизація	Впровадження роботизованих систем та автоматизація виробничих процесів знижує витрати на оплату праці та допомагає мінімізувати виробничі помилки
Крос-функціональні команди та агільні методи управління проектами	Використання агільних підходів і створення крос-функціональних команд дає можливість скоротити зайві витрати та прискорити процес виробництва

Втім, розробка та запровадження таких інновацій може потребувати значних початкових інвестицій та ресурсів, а також потребуватиме експертних знань і досвіду в новітніх технологіях та методах. Підприємствам, які планують використовувати передові технології для оптимізації витрат, варто враховувати, що не всі інноваційні ініціативи можуть бути успішними. Високий рівень ризику може призвести до невдач проєктів і втрат вкладених коштів, а також виникнення опору працівників і необхідності змін у корпоративній культурі компанії.

Ще однією складністю може стати обмеженість інновацій у деяких галузях через регуляторні вимоги та законодавчі норми, що ускладнює впровадження нових підходів.

Таким чином, інноваційні стратегії для оптимізації витрат можуть забезпечити вагомі переваги для бізнесу, проте вимагають ретельного планування, ефективного управління та готовності долати виклики. Це може стати важливим кроком на шляху до сталого зростання та підвищення конкурентоспроможності у сучасному бізнес-середовищі.

Інформаційні джерела:

1. Чорна М.В., Смірнова П.В., Бугріменко Р.М. Управління витратами : навч. посіб. / М. В. Чорна, П. В. Смірнова, Р. М. Бугріменко, 2017. – 166 с.;
2. Економіка підприємства : підручник / під заг. ред. д.е.н., проф. Ковальської Л.Л. та проф. Кривов'язюка І.В. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с.

ОСНОВНІ ФАКТОРИ ФОРМУВАННЯ ЛЮДСЬКОГО КАПІТАЛУ В СУЧАСНИХ УМОВАХ

Пащенко Ю.В., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

У сучасних умовах існування світової економіки невідмінно зростає роль людського капіталу як основного потенціалу розвитку України у післявоєнний період. Саме людський капітал займає ключову роль, адже він є основним рушієм інновацій, продуктивності та стійкого економічного зростання.

Людський капітал можна визначати як сукупність знань, умінь, навичок, інтелекту, стану здоров'я, психологічних особливостей, використаних нею для задоволення своїх та суспільних потреб [1]. Як специфічна форма капіталу людський капітал має певні особливості, а саме: невіддільна від його носія – людської особистості; самовідтворювальна і репродуктивна категорія; використання завжди контролюється самим індивідом – світоглядом матеріальною зацікавленістю, відповідальністю, загальним рівнем культури; формування потребує відтворення засобів від поточного споживання для отримання доходів у майбутньому подібно накопиченню фізичного капіталу; виступає в якості базового інноваційного джерела і ресурсу модернізації економіки; тільки при умовах самозростання професійних знань людини разом із можливістю творчої праці перетворюється у капітал [2].

Формування людського капіталу є результатом взаємодії сукупності основних факторів, які доцільно об'єднати у наступні групи:

1. Індивідуальні фактори, зазначена група включає у себе генетичні особливості, освіту, досвід роботи, мотивацію та здоров'я.

2. Соціальні фактори, складовими даної групи є: сімейне виховання, цінності, соціальне оточення, норми поведінки, традиції, соціальна справедливість та ін.

3. Економічні фактори, включають: рівень економічного розвитку суспільства, структуру економіки, рівень безробіття, розмір заробітної плати тощо.

4. Політичні фактори, базуються на державній політиці, інвестиційній політиці в освіті, науці, охороні здоров'я, фінансування соціальних програм, політична стабільність, законодавча політика та ін.

5. Технологічні фактори, включають підвищення рівня доступності до інформації, поглиблення автоматизації, цифровізації, використання штучного інтелекту, удосконалення навичок роботи з технологіями та ін.

Сучасні тенденції у формуванні людського капіталу відображають зміну підходів до охорони здоров'я, розвитку працівників та підвищення якості їхніх знань і навичок. Основними складовими удосконалення якісних показників людського капіталу в Україні мають бути охорона здоров'я, освіта, наука та інновації та удосконалення ринку праці. Саме інвестиції в сферу виховання, охорону здоров'я, соціальну інфраструктуру, а також в навчання на робочому місці, середню, середньо-професійну, вищу освіту та науково-дослідний сектор

будуть сприяти нагромадженню та якісному покращенню знань, вмінь, навичок та здібностей людини як структурних елементів людського капіталу, сприяти загальному соціально-економічному прогресу суспільства.

Плануючи удосконалення сфери охорони здоров'я, потрібно пам'ятати, що здоровий спосіб життя населення у 5 разів ефективніший, ніж лікувально-діагностична діяльність галузі, пов'язана із збереженням та зміцненням здоров'я населення. Тому, на рівні держави доцільним є фінансування програм популяризації здорового способу життя населення, відновлення та розбудова спортивної інфраструктури, проведення мотиваційних спортивних заходів серед непрофесійних спортсменів та ін.

Особливості процесу удосконалення людського капіталу в сучасних умовах пов'язані з військовими діями які відбуваються на території України. Це досить складне завданням, але воно є вкрай важливим для підтримки економіки, соціальної стабільності та підготовки до післявоєнного відновлення. Країна зіштовхнулася з обмеженими ресурсами та підвищеними ризиками, тому стратегічне використання людського капіталу може стати ключовим фактором стійкості та подальшого відновлення. Основні підходами та заходи для удосконалення людського капіталу можуть бути:

- інвестиції в освіту та професійне навчання, а саме удосконалення дистанційного та онлайн-навчання, професійна перепідготовка, підготовка військових кадрів і навчання цивільних основ самооборони та виживання;

- психологічна підтримка та збереження здоров'я населення;

- підтримка соціального підприємництва та адаптація бізнесу, що можливе шляхом надання пільг та грантів для підприємців, які соціально орієнтовані, продовжують працювати, дозволяють зберегти робочі місця та підтримувати економічну активність;

- інтеграція та підтримка внутрішньо переміщених осіб шляхом створення програми для їх інтеграції в нові громади та на ринок праці, навчання новим професіям або перенавчання, забезпечення житлом та базовими потребам;

- міжнародна підтримка та співпраця, що є результатом співробітництва з іноземними організаціями і надають доступ до ресурсів і навчальних програм, які допомагають розвивати людський капітал навіть в умовах кризи тощо.

Отже, формування людського капіталу – це складний процес, який залежить від взаємодії багатьох факторів. Для успішного розвитку людського капіталу необхідна спільна робота держави, бізнесу, освіти та кожної окремої людини. Інвестиції в людський капітал є однією з найважливіших умов для економічного зростання та підвищення якості життя.

Інформаційні джерел:

1. Гойчук В.І. Любомудрова Н.П. Чинники формування людського капіталу підприємств в умовах нестабільності. Економіка і суспільство. Вип. 62. 2024. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4005> (дата звернення: 23.10.2024)

2. Артеменко Л. Б. Людський капітал: наукові підходи та стан формування в Україні. Т.: ТНТУ, 2016. Том 50. № 1. С. 22-31. URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/?art=79> (дата звернення 23.10.2024).

ПРІОРИТЕТИ СТАЛОГО РОЗВИТКУ АГРАРНОГО СЕКТОРА І СІЛЬСЬКИХ ТЕРИТОРІЙ В УМОВАХ ІНКЛЮЗИВНОЇ ЕКОНОМІКИ

Рижикова Н.І., д-р екон. наук, проф.
Державний біотехнологічний університет

Степаненко С.В., канд. екон. наук, доц.
Харківський національний університет радіоелектроніки

Зростання соціальних та екологічних викликів привернуло значну увагу до досягнення цілей сталого розвитку як в Україні, так і в усьому світі. На сьогодні найсерйознішим бар'єром для реалізації цих стратегій є триваючі воєнні дії в нашій країні. Проте питання інтеграції політики сталого розвитку в діяльність усіх економічних суб'єктів залишається вкрай актуальним, оскільки саме ця парадигма забезпечує довгострокову стабільність і стійке відновлення після конфлікту, дозволяючи економіці та суспільству рухатись у напрямку сталого майбутнього.

Одним із ключових завдань інклюзивної економіки є створення рівних можливостей для розвитку сільських територій на рівні з урбанізованими регіонами. Це не лише соціально-економічне питання, але й стратегічна мета, адже інтеграція сільських районів в економічні процеси сприяє повноцінному використанню їхнього ресурсного потенціалу. Інфраструктурний розвиток дозволяє активізувати людський та інтелектуальний капітал цих територій, що призводить до зростання якості життя місцевого населення. Важливо також підкреслити, що підвищення життєвих стандартів у сільських регіонах допоможе зменшити міграцію до міст, сприяючи гармонійному розвитку всіх територій країни.

Досвід Європейського Союзу демонструє, що перехід до моделі сталого розвитку можливий лише за умови глибокого усвідомлення та прийняття основних принципів сталого розвитку суспільством, урядом, бізнесом та працівниками. Важливо, щоб механізм інституційної підтримки сталого розвитку аграрного виробництва та сільських територій в Україні забезпечував ефективне адміністрування екологічного розвитку, стимулював приватно-партнерські форми співпраці, надавав консультативну допомогу, а також розробляв і впроваджував стандарти та звітність зі сталого розвитку. Основним завданням системи інституційної підтримки має стати створення мотиваційного механізму, який би залучав усіх учасників аграрного сектору та сільських територій до добровільного досягнення цілей сталого розвитку.

Врахування ключових принципів у контексті сучасних глобальних пріоритетів і завдань суспільного розвитку визначає контурний базис змістовних ознак інклюзивних моделей розвитку бізнесу, зокрема, у аграрній сфері: тісний механізм партнерства всіх учасників, зокрема, у сфері інформаційної та інвестиційно-інноваційної підтримки; широкий спектр довіри, домовленостей та спільного ефекту від роботи між партнерами; широке використання ланцюгів створення вартості, як провідного інструменту господарських відносин; рівність можливостей, участі, ризиків, загроз та рівня

доходності учасників; створення механізмів державно-приватного партнерства за рахунок дієвих важелів інституційної державної підтримки; високий рівень врахування суспільних соціально-економічних та екологічних інтересів і потреб населення; використання ефекту синергії від партнерських відносин та тісної співпраці між суб'єктами агропромислового і продовольчого бізнесу, органами державного управління, фінансово-інвестиційними структурами та іншими учасниками.

Розуміння об'єктивної необхідності досягнення цілей сталого розвитку та забезпечення продовольчої безпеки зумовлюють активну появу нових ініціатив, спрямованих на досягнення інклюзивного розвитку агропродовольчого сектору у провідних країнах світу. Інклюзивні моделі розвитку агробізнесу зосереджуються на всіх рівнях та елементах агропродовольчої системи шляхом підвищення продуктивності дрібних ферм, забезпечення рівного доступу до інформації, ресурсів і ринків, розширення можливостей співпраці та отримання справедливих доходів незважаючи на розміри, масштаби та потенціал аграрних виробників. Інклюзивні моделі орієнтовані на дію продовж всього агропродовольчого ланцюга вартості та максимізацію цінностей як для бізнесу, так і для споживачів.

FAO характеризує інклюзивні бізнес-моделі як форму організації господарської діяльності, спрямовані на досягнення балансу економічних інтересів і цілей справедливості у сільськогосподарських ланцюгах створення вартості та ґрунтуються на принципі взаємної вигоди для бідних фермерів і бізнес-спільнот [1].

На сучасному етапі реалізація інклюзивних моделей розвитку агробізнесу в Україні супроводжується низкою серйозних викликів для аграрного комплексу. Зокрема, ускладнені господарські взаємозв'язки, що обумовлені наявністю багатьох фрагментованих виробників; відсутність однорідності у розмірах, потенціалі та характері управління підприємствами, а також широке просторове розміщення учасників інклюзивних моделей. Крім того, існує значний вплив неформальних схем комерційної діяльності та високий рівень монополізації з боку постачальників ресурсів і посередників. Нерозвиненість інфраструктури села, слабка інтегрованість виробників, низький рівень обізнаності про сучасні інклюзивні концепції та недостатній рівень корпоративної культури серед аграрних суб'єктів також стримують розвиток.

Для забезпечення сталого розвитку сільського господарства та сільських територій в умовах інклюзивної економіки необхідно створити механізм інституційної підтримки, який працюватиме на основі інтеграції та синхронізації дій на всіх рівнях управління економікою. Стратегічні принципи сталого розвитку мають бути визначені як пріоритетні у державних та регіональних програмах розвитку, зокрема на рівні Міністерства аграрної політики та продовольства України. У реалізації цих принципів повинні брати участь органи управління природними ресурсами, захисту довкілля, спеціалізовані агенції, фінансово-кредитні та наукові установи, що працюють за європейськими стандартами впровадження сталого розвитку. На регіональному рівні необхідно створювати центри моніторингу та консалтингу, асоціації

виробників та громадських організацій, а на рівні бізнесу – об'єднання на основі приватно-державного партнерства.

Перспективи впровадження інклюзивних бізнес-моделей значною мірою пов'язані з використанням онлайн-платформ, що надають інформаційно-аналітичну підтримку, сприяють поширенню інклюзивних практик та колективної дії. Ці цифрові рішення не лише підвищують обізнаність про інклюзивний бізнес, але й допомагають підвищити ефективність бізнес-процесів та розвивати взаємовигідні партнерські відносини.

Ключовими інструментами для підтримки інклюзивного розвитку в агробізнесі є соціально орієнтований маркетинг, інклюзивні інновації, фінансово-інвестиційні ресурси, а також цільові програми довгострокових наукових досліджень та інновацій, як-от програма Seas of Change. Ці інструменти забезпечують учасникам інклюзивного бізнесу можливість підвищення конкурентоспроможності аграрної продукції та розширення доступу до світових ринків.

Держава та її інституційні органи відіграють важливу роль у забезпеченні ефективного фінансування розвитку циркулярного агробізнесу. Її основна функція полягає у створенні сприятливих умов для залучення інвестицій у проекти замкненого циклу. У цьому контексті стратегічні напрямки державного впливу включають: 1) стимулювання організаційних змін та переходу на принципи циркулярної економіки в агропродовольчому секторі; 2) збільшення фінансування державних програм, орієнтованих на циркулярність; 3) подолання інституційних бар'єрів і створення мотивуючих механізмів для реалізації циркулярних проєктів в аграрному секторі.

На даний момент інвестиції в циркулярні проєкти, зокрема в аграрній сфері, сприймаються потенційними інвесторами як високоризиковані та з недостатнім рівнем доходності. Для зниження цих ризиків необхідні сучасні інструменти як у сфері інституційної політики, так і фінансового забезпечення. Пріоритетними заходами є розвиток інфраструктури агроциркулярної економіки, яка включає системи повторного використання ресурсів, переробки відходів, а також відновлення родючості земель і біопотенціалу тваринництва. Політика екодизайну, залучення «зелених» інвестицій, а також оптимізація фіскального навантаження можуть стати ефективними важелями розвитку.

Серед фінансових інструментів підтримки циркулярних аграрних проєктів пріоритетними є державні гарантії за кредитами, компенсація частини витрат на структурні зміни, державно-приватне кредитування і страхування, а також спільне інвестування у статутний капітал циркулярного агробізнесу.

Інформаційні джерела:

1. Inclusive Business Models. Food and Agriculture Organization of the United Nations, Rome. 2017. URL: <https://www.fao.org/3/i7968e/i7968e.pdf>.
2. Степаненко С.В. Концептуальні засади формування моделі інклюзивного управління ресурсним потенціалом суб'єктів агробізнесу. *Економічний простір*. 2022. № 181. С. 151-157. DOI: <https://doi.org/10.32782/2224-6282/181-26>.

ВПЛИВ РОСІЙСЬКОЇ АГРЕСІЇ НА ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В КОНТЕКСТІ ЗМІН КЛІМАТУ

Самашко С.С., здоб. ступ. PhD

Донецький національний університет ім. Василя Стуса

Однією із Цілей сталого розвитку, які були ухвалені Організацією Об'єднаних Націй у 2015 році як універсальний заклик до дій щодо скорочення бідності, захисту планети та забезпечення того, щоб до 2030 року усі люди жили в мирі і достатку є боротьба зі зміною клімату [1].

Основною причиною порушення кліматичного балансу називають використання викопного палива та неефективне споживання енергії. Парникові гази CO₂ (вуглекислий газ), CH₄ (метан) та N₂O (закис азоту), що утворюються внаслідок діяльності людини, здатні викликати посилення парникового ефекту [2]. Проте в контексті України важливо зауважити про іншу значну причину збільшення викидів парникових газів, а саме повномасштабну військову агресію росії проти України.

Війна Росії проти України спричинила величезні руйнування, зокрема пошкодження або знищення будинків, шкіл, лікарень та інших важливих інфраструктурних об'єктів, лісових пожеж, замінованості територій, та інших руйнувань, проте війна завдала значної шкоди не тільки людям та інфраструктурі, але й глобальному клімату. За останніми оцінками, викиди парникових газів за час повномасштабної війни в Україні, за різними підрахунками становлять близько 175 мільйонів тон CO₂ [3]. Сума загальних збитків, нанесених довкіллю відповідно до офіційних даних Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України становить більше 2,5 трильйонів гривень, серед яких більше 700 мільярдів гривень – це викиди в атмосферне повітря [4].

Рис. 1. Збитки, завдані довкіллю військовою агресією росії проти України

Джерело: розроблено автором за даними [4].

В умовах військових дій і знищення інфраструктури, Україна стикається з новими викликами у відновленні економіки. Втрати в промисловому секторі можуть сприяти зменшенню викидів, але якщо не впроваджувати зелені підходи і не планувати використання наявних фінансових ресурсів та майбутніх репарацій у контексті зеленої відбудови, а продовжувати «звичне» господарювання то це призведе до зростання викидів у майбутньому. Зокрема необхідно приділити увагу наступним напрямкам:

- Внесення змін у законодавство України. Уряд України затвердив Національно визначений внесок до Паризької угоди з метою зменшення викидів на 7% до 2030 року. Проте в умовах війни це може стати недосяжним без нових амбіційних цілей і законодавчих ініціатив. Україні потрібно встановити чіткі терміни та зобов'язання щодо досягнення кліматичної нейтральності до 2050 року.

- Розвиток відновлювальної енергетики. В Україні вже заплановано, що частка енергії з ВДЕ становитиме 27% у 2030 році, однак це все ще нижче за вимоги ЄС які встановлені на рівні щонайменше в 32%. Важливо переглянути ці цілі та сприяти розвитку децентралізованих джерел енергії.

- Енергоефективність. Підвищення енергоефективності будівель є критично важливим для зменшення споживання викопного пального та боротьби з енергетичною бідністю. Законодавчі ініціативи, спрямовані на підтримку енергоефективності, вже впроваджуються, але потребують подальшого розвитку.

- Відмова від вугілля. В Україні планується відмова від вугілля до 2035 року, але реалізація цих планів залежить від стабільності в країні. Справедлива трансформація вугільних регіонів має враховувати економічні і соціальні аспекти.

- Впровадження фінансових механізмів. Важливо підвищити податок на вуглець для стимулювання скорочення викидів. Запровадження системи торгівлі викидами стане наступним кроком для узгодження з цілями Європейського зеленого курсу.

- Зміна підходів до землекористування та сільського господарства. Сектор землекористування має потенціал для зменшення викидів парникових газів завдяки здатності екосистем, біомаси та ґрунтів до поглинання і зберігання вуглекислого газу. Проте, Україні необхідно вдосконалити підходи до управління ґрунтами та зменшити площі орних земель [5].

Військова агресія Росії проти України суттєво ускладнює досягнення глобальних зобов'язань щодо боротьби зі зміною клімату та зменшення бідності. Значні екологічні збитки, викликані конфліктом, вимагають термінових дій для інтеграції екологічних принципів у відновлення економіки. Україні необхідно адаптувати свої стратегії, спрямовані на сталий розвиток, впроваджуючи зелені технології та законодавчі ініціативи, що підтримують екологічну стійкість. Лише таким чином країна зможе не лише подолати наслідки війни, а й сприяти глобальній боротьбі зі зміною клімату в рамках цілей ООН до 2030 року.

Інформаційні джерела:

1. Цілі сталого розвитку. *UNDP*. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/tsili-staloho-rozvytku> (дата звернення: 27.10.2024).
2. Причини та докази. Українська кліматична мережа. URL: https://ucn.org.ua/?page_id=66 (дата звернення: 27.10.2024)
3. *Екодія* – Центр екологічних ініціатив. URL: <https://ecoaction.org.ua/wp-content/uploads/2024/08/viyna-rosii-ta-zmina-klimaty-pidsumky-2zpolovynou-roky-s.pdf> (дата звернення: 27.10.2024).
4. *ЕкоЗагроза* – Офіційний ресурс Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України. URL: <https://ecozagroza.gov.ua/damage/air> (дата звернення: 27.10.2024).
5. 10 важливих кроків на шляху до кліматичної нейтральності України. *Екодія*. URL: <https://ecoaction.org.ua/best-mitigation-measures-ukraine.html> (дата звернення: 27.10.2024).

ЕКОНОМІЧНІ, ІНВЕСТИЦІЙНІ ТА ФІНАНСОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ВИЩИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ НА ЗАСАДАХ ІННОВАЦІЙНОСТІ

Сафонова В.Є., д-р екон. наук, проф.

Київський кооперативний інститут бізнесу і права

Можливість та доцільність диверсифікації бюджетних та позабюджетних джерел фінансування освітніх інновацій вищої освіти актуалізує розробку нових концептуальних підходів до формування та впровадження інструментів ефективного управління фінансовими потоками вищої освіти.

Доцільно запропонувати три основні концепції ефективності фінансування освіти:

1. Концепція ефективного державного фінансування вищої професійної освіти [1].
2. Концепція ефективного співфінансування вищої освіти [2].
3. Концепція ефективного інвестування в людський капітал та інноваційну освітню діяльність.

Оцінка ефективності інвестицій в інноваційну діяльність закладів вищої освіти доцільна лише на основі стандартизації показників оцінювання, що дозволяють привести цільові операційно-мережеві та бюджетні показники до спряженого вигляду та порівнянності.

На нашу думку, для успішної реалізації програм інноваційного розвитку методологія програмно-цільового бюджетування має використовуватися як траєкторія взаємозв'язку між управлінням фінансовими ресурсами вищих навчальних закладів та ефективністю освітніх інновацій.

В результаті буде зекономлено фінансові ресурси – скоротяться невиробничі витрати на перегляд квартальних планів і кошторисів, управління витратами стане більш гнучким, - у інвесторів з'явиться можливість оцінити інвестиційну привабливість інноваційних освітніх програм.

Інноваційна освітня діяльність закладів вищої освіти може вважатися ефективною в тому випадку, коли відношення загального доходу від використання освітніх інновацій до обсягу ресурсів для інноваційного розвитку буде позитивною величиною за умови дотримання критеріїв доцільності інвестицій в інновації.

Вимірювання ефективності ресурсного забезпечення освітніх інновацій має здійснюватися за допомогою системи показників за чотирма складовими інноваційно-інвестиційного процесу: 1) навчання та розвитку; 2) процесів інноваційної інфраструктури ВНЗ; 3) інтересів інвесторів; 4) ресурсного забезпечення.

Проблема оцінювання інвестиційної привабливості освітніх інновацій полягає в тому, що їх фінансове забезпечення пов'язано з нефінансовими показниками, які характеризують зростання інтелектуального та інноваційного потенціалу студентів та викладачів.

Звідси випливає висновок, що в рамках стратегії інноваційного розвитку освітньої діяльності вищого навчального закладу домогтися зростання активів його інноваційної інфраструктури можна тільки за наявності відповідних методик кількісної та якісної оцінки результативності інноваційних освітніх програм.

На нашу думку, рішення про доцільність інвестування інновацій у вищу освіту має бути економічно обґрунтоване величиною споживчої вартості інноваційної освітньої програми з позицій підвищення інтелектуального потенціалу ВНЗ, що дозволяє реалізувати отримані знання в адекватних матеріальних формах (активах), а вже потім співвідноситися із загальними витратами на інноваційну діяльність.

Інформаційні джерела:

1. Сафонова В.Є. Концепція ефективного державного фінансування вищої освіти. *Наукові праці МАУП*. 2016. Вип. 48 (1). С.148-165
2. Сафонова В.Є. Концепція ефективного співфінансування інноваційного потенціалу вищої освіти. *Наукові праці МАУП*. 2015. Вип. 44 (1). С. 142-150

ЧИННИКИ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ КОНКУРЕНТНОГО СЕРЕДОВИЩА ПІДПРИЄМСТВА

Смірнова П.В., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Конкуренція є невід'ємною складовою ринкової економіки, що стимулює розвиток підприємств, покращення якості продукції та послуг, а також забезпечує ефективний розподіл ресурсів у суспільстві. У сучасному світі, де глобалізація та технологічний прогрес значно впливають на структуру ринків, формування конкурентного середовища набуває особливої актуальності. Конкурентне середовище створює основу для взаємодії між учасниками ринку, визначає умови їхньої діяльності та впливає на стратегії розвитку підприємств.

Дослідження чинників та умов формування конкурентного середовища обумовлене тим, що в умовах швидких змін у глобальній економіці, ефективне функціонування підприємств залежить від їх здатності адаптуватися до змін у конкурентному середовищі. Сучасні ринки стають все більш динамічними та складними, що вимагає від підприємств постійного моніторингу та аналізу факторів, які впливають на їх конкурентоспроможність.

Крім того, вивчення конкурентного середовища має важливе значення для розробки стратегій, які дозволяють підприємствам ефективно конкурувати, зберігати свої позиції на ринку та досягати успіху в довгостроковій перспективі. В умовах зростаючого впливу глобальних гравців та швидкого розвитку технологій, особливо важливим є розуміння того, як зовнішні та внутрішні чинники формують конкурентне середовище, і які умови сприяють або, навпаки, заважають його розвитку. Тому дослідження чинників та умов формування конкурентного середовища має не лише теоретичне, але й практичне значення, оскільки його результати можуть бути використані для розробки ефективних стратегій конкурентної боротьби, що сприятиме сталому розвитку підприємств в умовах ринкової економіки.

Підприємство функціонує в конкурентному середовищі у двох зонах: макросередовищі та мікросередовищі (рис.1).

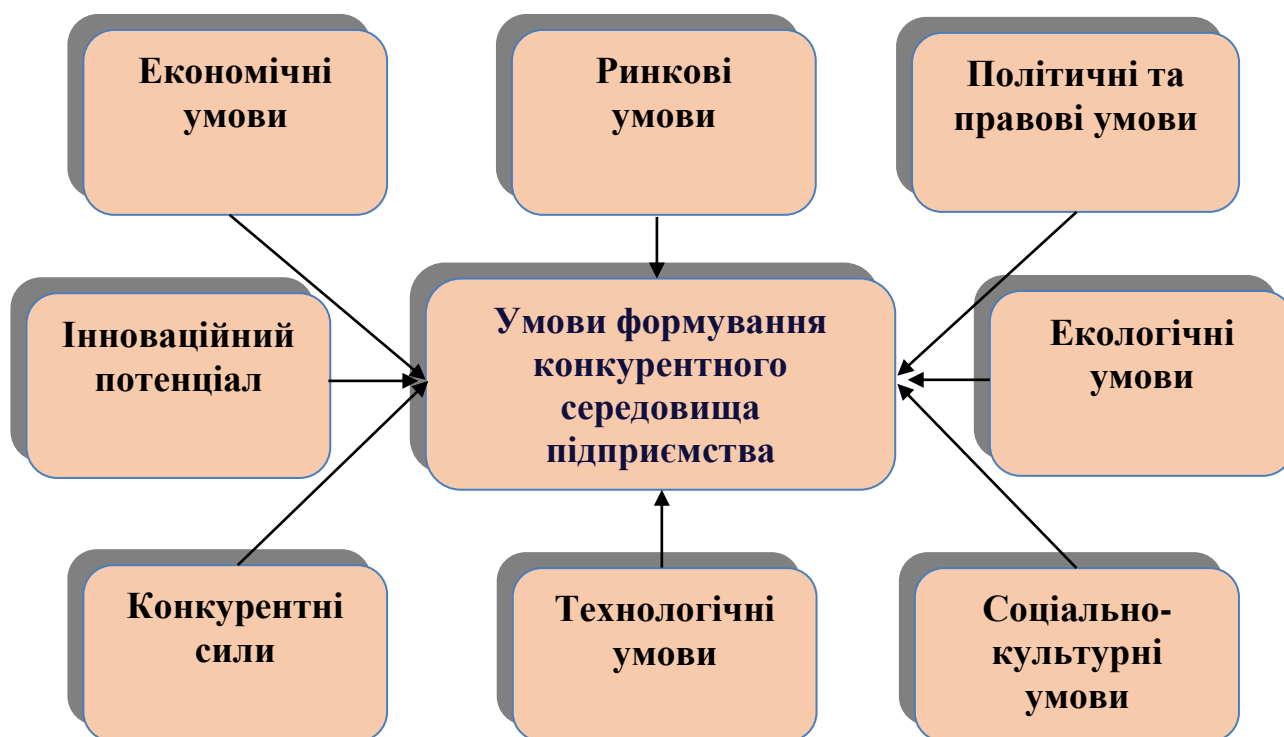

Рис. 1. Умови формування конкурентного середовища підприємства

Конкурентне середовище є однією з найважливіших складових ринкової економіки. Воно визначає умови, в яких діють підприємства, і впливає на їхню конкурентоспроможність. Формування конкурентного середовища залежить від безлічі чинників, що взаємодіють між собою. Умови формування конкурентного середовища є комплексом чинників, що впливають на

інтенсивність і характер конкуренції в тій чи іншій галузі. Ці умови визначають, наскільки підприємства можуть ефективно конкурувати, займати і утримувати свої позиції на ринку. Серед ключових умов, що формують конкурентне середовище, можна виділити наступні.

1. Економічні умови, які є базовими для формування конкурентного середовища. Вони включають такі елементи:

- рівень економічного розвитку;
- доступ до фінансових ресурсів.

Майкл Портер, відомий фахівець у галузі стратегічного управління, у своїй книзі «Конкурентна стратегія: методика аналізу галузей і конкурентів» зазначає, що конкурентне середовище значною мірою залежить від економічних умов, які визначають доступність ресурсів та можливості для інновацій. Він підкреслює важливість розуміння економічного контексту при формуванні стратегії підприємства на ринку [1].

2. Політичні та правові умови. Політична стабільність, законодавство, що регулює ринки, та державна політика щодо конкуренції мають суттєвий вплив на формування конкурентного середовища.

Зокрема, Філіп Котлер, у своїй праці «Економіка державного сектору» зазначає, що держава відіграє ключову роль у забезпеченні рівних умов для всіх учасників ринку шляхом регулювання конкуренції та запобігання монополізації [2].

3. Соціально-культурні умови. Соціально-культурне середовище впливає на поведінку споживачів і, відповідно, на характер конкуренції. Демографічні зміни, рівень освіти, культурні традиції та цінності формують попит на товари та послуги, що визначає стратегії підприємств.

Філіп Котлер, один з найбільш впливових маркетингологів, у своїй праці «Маркетинг менеджмент» зазначає, що соціокультурні чинники мають вирішальне значення для розуміння споживчої поведінки та формування ефективної маркетингової стратегії, яка може забезпечити підприємству конкурентну перевагу [2].

4. Технологічні умови. Технологічні зміни можуть суттєво змінити конкурентне середовище. Впровадження нових технологій часто призводить до появи нових ринків або зміни правил гри на існуючих. Здатність підприємства адаптуватися до технологічних змін є ключовим чинником його конкурентоспроможності.

Клейтон Крістенсен у своїй книзі «Дилема інноватора» зазначає, що технологічні інновації часто створюють нові можливості для конкуренції, проте одночасно несуть ризик для тих підприємств, які не здатні вчасно адаптуватися до змін [3].

5. Конкурентні сили. Модель п'яти сил конкуренції Майкла Портера є потужним інструментом для аналізу конкурентного середовища. Вона включає аналіз загрози нових конкурентів, загрози товарів-субститутів, сили постачальників, сили покупців та конкуренції серед існуючих гравців ринку. Кожна з цих сил визначає ступінь конкуренції на ринку і можливість підприємства досягти успіху.

6. Ринкові умови:

- розмір та структура ринку;
- ціноутворення та цінова еластичність.

7. Інноваційний потенціал. Здатність підприємства до інновацій є одним з ключових чинників, що визначають його позицію в конкурентному середовищі.

8. Екологічні умови:

- законодавчі вимоги щодо екології;
- суспільний інтерес до сталого розвитку стимулює конкуренцію в напрямку екологічно чистих технологій та продуктів.

Усі ці умови разом утворюють складний комплекс, що визначає особливості формування конкурентного середовища в тій чи іншій галузі або національному ринку. Ефективність управління підприємством багато в чому залежить від здатності керівників правильно ідентифікувати ці умови та адаптувати стратегію розвитку підприємства відповідно до них.

Формування конкурентного середовища є складним процесом, що залежить від взаємодії багатьох чинників. Економічні, політичні, соціальні, технологічні та інші чинники визначають умови, в яких підприємства діють і конкурують між собою. Розуміння цих чинників і вміння адаптуватися до змін у середовищі є ключовими для забезпечення конкурентоспроможності підприємства. Як підкреслюють провідні фахівці-економісти, успіх у конкурентному середовищі вимагає комплексного підходу, що враховує всі аспекти, що впливають на ринок.

Інформаційні джерела:

1. Porter M.E. Competitive Strategy: Techniques for Analyzing Industries and Competitors, 1980.
2. Kotler Philip. Marketing Management: Analysis, Planning, Implementation and Control. 1997.
3. Christensen, Clayton M. The innovator's prescription: a disruptive solution for health care, New York, USA. 2008.

ВИМОГИ ДО КОНЦЕПТУАЛЬНОГО КОНТЕНТУ ЕКОНОМІЧНОГО МЕХАНІЗМУ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА ТОРГІВЛІ

Ставерська Т.О., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Із глобальної точки зору концепція сталого розвитку вважається панівною ідеологією ХХІ століття, що пояснюється усвідомленням світовою спільнотою необхідності забезпечити узгодження інтересів сучасності й майбутнього таким чином, щоб економічне зростання здійснювалося на раціональних засадах, з урахуванням принципової обмеженості наявних ресурсів і важливості гармонізації зв'язків між економічною, соціальною й екологічною системами [1, с. 13].

У своїй еволюції концепція сталого розвитку постійно змінюється з одночасною трансформацією її трактування, взаємодією детермінант і

вдосконаленням розуміння раціонального співіснування людини й навколишнього середовища [2, с. 72]. Дослідження різних теоретичних підходів до концепції сталого розвитку та практичних аспектів її впровадження довело, що в основі концепції та її ефективного функціонування полягає ідея «свідомої необхідності», яка базується на необхідності розуміння кожною людиною своєї ролі «базової клітинки» в єдиному організмі навколишнього середовища. Саме формування усвідомлення існування людства за принципами сталого розвитку може стати підґрунтям для формування СЕЕ відповідальності, що як зворотній зв'язок забезпечить СЕЕ захист, сталість і безпеку з боку ієрархії людських формацій (рис. 1).

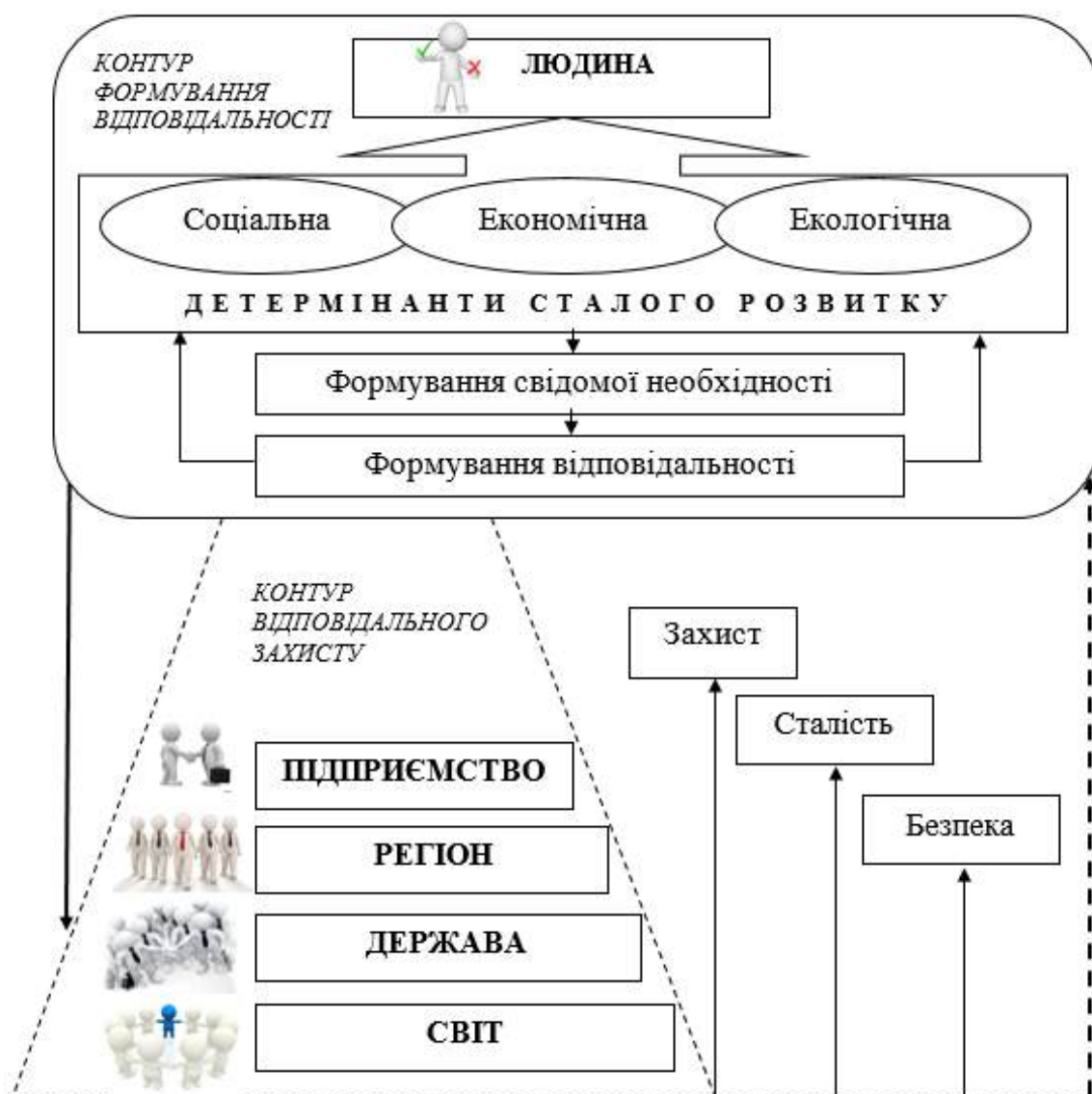

Рис. 1. Формування ідеології сталого розвитку

Ураховуючи характер «панівної ідеології» сталого розвитку, концептуалізація належить до його основоположних понять, що має відбивати концепти формування свідомої необхідності сталого розвитку, цілі, умови та механізми його забезпечення. Концептуалізація має відбивати теоретичний базис контентів когнітивного формування економічного механізму

забезпечення сталого розвитку підприємств торгівлі, зокрема мету, принципи, суб'єктність, пріоритетні завдання, стратегічні інтенти, методи їх досягнення та компоненти забезпечення. Відповідно, основні контенти концептуалізації формування економічного механізму забезпечення сталого розвитку підприємств торгівлі полягають у такому:

1. Сталий розвиток підприємства являє собою процес синергії раціонального використання економічних, матеріальних, трудових та інших ресурсів із системою управлінських заходів, спрямованих на забезпечення еколого-економічної безпеки та соціального захисту за умов дотримання принципів економічної обґрунтованості, доцільності, адаптивності, економічної сталості та СЕЕ відповідальності, що визначає основну мету концепції.

2. Забезпечення сталого розвитку підприємств торгівлі має ґрунтуватися на галузевому ієрархічному структуруванні рівнів фінансово-економічних відносин [2], згідно з яким підприємство є однією базових ланок послідовного розвитку «підприємство → галузь → регіон → держава». Основним інструментом забезпечення сталого розвитку є синергія концептуальних принципів сталого розвитку, системного аналізу детермінант, ефективних важелів та методів реалізації Концепцій сталого розвитку України / регіону / галузі / підприємства торгівлі.

3. Для підприємства торгівлі більш змістовним є критеріальний розподіл економічної детермінанти на загальноекономічні, еколого-економічні, соціально-економічні та фінансово-економічні компоненти забезпечення сталого розвитку, що, у свою чергу, визначає прийоми й методи оцінювання (індикативне та інтегральне) розвитку.

4. Суб'єкти та об'єкти механізму обумовлюють формування композиційного інституційного забезпечення сталого розвитку підприємства торгівлі, що базується на галузевому ієрархічному структуруванні трансформації правил та традицій поведінки інститутів забезпечення (держава, регіон, адміністративно-територіальні одиниці, виробничий та логістично-постачальницький сектор, споживачі) в контексті формування свідомої необхідності функціонування в умовах, спрямованих на гармонізацію економічного, соціального й екологічного розвитку суспільства.

5. Згідно з постановленою метою формування економічного механізму забезпечення сталого розвитку підприємств торгівлі визначено пріоритетні напрями дії механізму (екологічність і якість товарного асортименту; зростання показників рентабельності, фінансової стійкості, кредитоспроможності; оптимізація логістично-постачальницьких каналів та зменшення транспортних витрат; зміцнення конкурентних позицій підприємства; зростання рівня економічної, екологічної безпеки та соціального захисту) як поточні цільові орієнтири та стратегічні інтенти (переорієнтація підприємства на принципи сталого розвитку; визначення стратегічних цілей; стимулювання динаміки розвитку; збалансованість СЕЕ системи; нарощування потенціалу СЕЕ системи) як перспективні цільові орієнтири концепції.

Таким чином, запропонована концептуальна модель формування економічного механізму забезпечення сталого розвитку підприємства торгівлі,

на відміну від існуючих, базується на синергії детермінант сталого розвитку в гармонійно створеній інституційній композиції, спрямована на забезпечення ефективного функціонування адаптивного компліментарного простору взаємодії підприємства зі стейкхолдерами з метою реалізації пріоритетних та стратегічних СЕЕ інтентів сталого розвитку підприємства.

Інформаційні джерела:

1. Кузьміна О. С. Аналіз підходів до трактування поняття «сталий розвиток підприємства». Вісник Хмельницького національного університету. 2015. № 5, т. 1. С. 13–21.
2. Ставерська Т.О. Концептуалізація формування економічного механізму забезпечення сталого розвитку підприємства та торгівлі. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2019. Вип. 2(30). С. 67-77. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/2787>
3. Ставерська Т. О. Визначення стратегічних пріоритетів забезпечення сталого розвитку торговельної галузі в умовах кризи. Фінансові механізми антикризового управління: сучасні реалії та стратегічні орієнтири: колективна монографія / За заг. ред. А. С. Крутової. Х. : Видавець Іванченко І. С., 2018. С. 171–183. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/23988/1/staverska_vyznachennya_stratichnykh_priorytetiv_zabezpechennya_staloho_rozvytku_2018.pdf

ПИТАННЯ ФУНКЦІОНУВАННЯ ТА РОЗВИТКУ ІННОВАЦІЙНИХ ЕКОСИСТЕМ У ПОВОЄННІЙ ЕКОНОМІЦІ

Танцюра В.Л.

*Лабораторія екосистем відкритих інновацій,
Київський академічний університет*

Триває повномасштабна агресивна війна Росії проти України, яка призвела до десятків тисяч жертв серед мирного населення та масштабних потоків біженців, кількість яких в Європі є найбільшим після Другої Світової війни. Ці руйнівні процеси нівелюють суспільно-економічні досягнення минулих років, і несуть загрозу існуванню та життєдіяльності територіальних громад не лише в зоні бойових дій або в тимчасовій окупації, а й в усіх регіонах держави. Експерти проекту «Росія заплатить» від Київської школи економіки порахували, що загальні прямі збитки української економіки станом на початок 2024-го року склали 157 млрд доларів. Водночас непрямі втрати підприємств перевищили 13 млрд. доларів. Найбільше пошкоджених та зруйнованих підприємств розташовано у 6 областях: 17% – Київська; 17% – Донецька; 14% – Запорізька; 13% – Харківська; 10% – Луганська; 8% – Миколаївська [1].

В цих важких умовах, вкрай важливого значення набувають питання функціонування та розвитку інноваційних екосистем. Адже при обмежених ресурсах, об'єктивна економічна реальність вказує на те, що саме шляхом розвитку інноваційних екосистем, Україна здатна подолати ці виклики – шляхом активної структурної політики побудови інноваційних екосистем,

покликаних створити умови для генерування високотехнологічних інновацій, які формуватимуть сучасну технологічну парадигму створення інноваційного матеріально-технологічного базису економіки України.

На даному етапі, теоретичний апарат інноваційних систем перебуває у стадії розробки. В економічній науці виокремлюються два концептуальні підходи до розуміння інноваційних систем. Перший підхід, інноваційної системи – це результат взаємодії персоналу і факторів виробництва, які безпосередньо створюють нову технологію прогресивно змінюючи середовище. Згідно другого підходу – інноваційна сфера складається з таких елементів: винаходи, інновації та нововведення, наукові дослідження, ступені революційності інновацій та можливості їх запровадження на базі функціонуючих технологій, соціум готовності їх прийняття, тощо. Виокремлюють кілька рівнів інноваційної системи: національна, регіональна, галузева, інноваційна система виробничого комплексу та інноваційна система підприємств [2, с. 13–14].

Узагальнюючи всі підходи можна стверджувати, що інноваційна екосистема є безпосереднє поєднання державних інститутів, підприємницького та дослідницького середовища з обопільним ефективним використанням організаційних, нормативних, навчально-методичних, фінансових і технологічних ресурсів, через запровадження механізму передачі знань і технологій, з метою трансформації в інноваційні продукти. Суб'єктами інноваційної екосистеми є всі учасники, які беруть участь у синергійному ланцюгу процесів створення інновацій: підприємці, фахівці, інвестори, венчурні фонди, виробничо-наукові центри, технопарки, університети, галузеві компанії тощо.

Ключову роль у сталому, злагодженому функціонуванні та розвитку сучасних інноваційних екосистем, повинні відігравати заклади вищої освіти – університети. Саме в цій якості вони сприятимуть генерації та комерціалізації нового знання, виконуючи важливу функцію трансферу знань в інноваційному циклі: університет – бізнес – технологія – кінцевий продукт. Передовий закордонний досвід вказує на те, що ця ланка інноваційної екосистеми повинна функціонувати як самодостатня система та мотивована організація, яка має сталі фінансові забезпечення, необхідне для ефективної роботи. Водночас, аналіз вітчизняних економічних реалій показує: грантова та проєктна форми фінансування, на які роблять ставку в українській інноваційній політиці, не здатні забезпечити виконання цієї умови, і можуть бути лише частковим доповненням до базового фінансування цих інституцій.

Важливим елементом та стимулом ефективного управління діяльністю інноваційних екосистем на освітньому рівні, є об'єктивний моніторинг інноваційної діяльності університетів. Який відбувається шляхом складання рейтингів найбільш інноваційних університетів, застосовуючи оцінювання їхніх дослідницьких результатів через критерій інноваційної впливовості отриманого нового знання на створення і комерціалізацію нових високих технологій. Такий моніторинг проводить світова міжнародна агенція новин і фінансової інформації «Томсон Рейтер» (Thomson Reuters) за наступними критеріями: кількість цитувань патентів в інших патентах, кількість базових патентів, цитування наукових публікацій у поданих патентах, кількість

наукових публікацій, індексованих у The Web of Science Core Collection (WoS), наукових публікацій зі співавторами з комерційних структур, наявність тріадних патентів. Ці критерії ідентифікують потенційну комерційну цінність досліджень, проведених в університетах, що в свою чергу сприяє найбільшій віддачі інвестиційних вкладень, шляхом об'єктивного відбору найбільш передових досліджень і талановитих дослідників. Глибоке залучення українських університетів у передові світові галузеві напрями досліджень – є дієвим фактором залучення сталого інвестування, обміну досвідом і в кінцевому підсумку – прогресивного сталого розвитку українських інноваційних екосистем в повоєнних умовах обмеженості власних ресурсів.

Великий потенціал функціонування та розвитку інноваційних екосистем зосереджений у промислових підприємствах. Довоєнні реалії вказували на вкрай недостатню його реалізацію. Протягом 2010-2020 рр. лише 14-17 % вітчизняних підприємств впроваджували інноваційну діяльність [3, с. 220]. Також спостерігалася значна регіональна диференціація у розташуванні інноваційно активних підприємств: найбільша їх кількість була локалізована в Тернопільській обл. – 40 %, Харківській обл. – 23 %, тобто більше половини. Водночас, у м. Києві, який зазвичай займає перше місце серед регіонів України, лише 14 % промислових підприємств займалися інноваційною діяльністю. Найгірший показник спостерігався у Житомирській і Закарпатській областях – лише 9 % промислових підприємств займалися інноваційною діяльністю у 2020 р. [3, с. 222].

Бойові дії, масові руйнування, міграція населення суттєво погіршили показники інноваційної діяльності, примушуючи економічні суб'єкти перейти в режим виживання. В цьому процесі позитивну роль зіграла державна програма релокації підприємств з прифронтових, найбільш зруйнованих війною регіонів, що була прийнята у березні 2022 року. Вона допомагає з пошуком приміщень, перевезенням обладнання, розселенням працівників і добором нового персоналу. Водночас держава запровадила пільги з оренди свого майна. Це допомагає зменшити фінансове навантаження як на підприємства, що переїжджають, так і на ті, що продовжують працювати там, де й раніше. На кінець 2022 року, усього в межах державної програми релокації зареєстрували 1863 заявки від бізнесу, 623 з цих підприємств відмовились від релокації у зв'язку з деокупацією територій, на яких вони розташовані. За програмою релокації в більш безпечні регіони переміщено 761 підприємство, 80% з них вже відновили роботу на новому місці, ще 274 компанії шукали придатну локацію або спосіб транспортування. Найбільше бізнесів релокувалися з Харківської області – 193 підприємства, Київської – 180, Донецької – 106, Дніпропетровської – 27, Запорізької – 26. Найчастіше підприємці обирають переїзд до Львівської області (30 %). Також бізнес переміщується до Закарпатської (17%), Чернівецької (11%), Івано-Франківської (8 %), Тернопільської (7 %), Хмельницької (7 %) областей [5].

Проведений аналіз свідчить про незадовільний стан використання наявного потенціалу функціонування інноваційних екосистем, на який великий вплив мали руйнування та міграційні процеси спричинені війною. Проте, саме

шляхом розвитку комплексних інноваційних екосистем, українська економіка здатна пристосовуватися та ефективно подолати проблеми повоєнного періоду, і вивести країну на шлях сталого розвитку через інтегрування у світовий розподіл праці, із залученням інвестицій, кращих інноваційних практик та обміну досвідом, сприяючи створенню мультиплікаційного ефекту поширення інновацій у всі сфери життя.

Інформаційні джерела:

1. Звіт про прямі збитки інфраструктури від руйнувань внаслідок військової агресії Росії проти України станом на початок 2024 року. URL: https://kse.ua/wp-content/uploads/2024/04/01.01.24_Damages_Report.pdf (дата звернення: 28.10.2024)
2. Ватченко О.Б., Ватченко Б.С., Черевко О.Л. Інноваційний розвиток підприємства. Дніпро : Акцент ПП, 2017. 404 с.
3. Наукова та інноваційна діяльність України. Статистичний збірник. Державна служба статистики України. Київ, 2021. URL: https://stat.gov.ua/sites/default/files/2023-07/zb_Nauka_2020.pdf (дата звернення: 28.10.2024)
4. Програма релокації: 761 підприємство переміщено в більш безпечні регіони. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=d152dcfe-7bde-49df-a69a-8d7f9586fc13&title=ProgramaRelokatsii> (дата звернення: 28.10.2024)

СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ АКВАПРОДОВОЛЬЧИХ СИСТЕМ У КОНТЕКСТІ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ ТА СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Тютюнник Г. О., канд. екон. наук, ст. наук. співроб.

ДУ «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень НАН України»

Аквакультура та зростаючий глобальний попит на продукти водного походження потребують вдосконалення теоретичних і практичних підходів до управління аквапродовольчими системами. В умовах кліматичних змін і соціально-економічних нерівностей термін «аквапродовольча система» набуває важливого значення, охоплюючи всі етапи виробництва, розподілу та споживання продуктів водного походження. Водночас це поняття ще не є достатньо вивченим в українській науковій літературі, що ускладнює його впровадження в управлінську та політичну практику. Семантичний аналіз виявив, що аквапродовольча система є багатовимірною і відіграє ключову роль у забезпеченні продовольчої безпеки. Основні компоненти цієї системи включають (таблиця 1):

1. *Стійкість та екологічна адаптивність.* Аквапродовольчі системи є важливим елементом глобальної продовольчої системи. Інтеграція практик сталого розвитку, таких як раціональне використання водних ресурсів і мінімізація відходів, дозволяє забезпечити тривале виробництво харчових продуктів. Екологічна стійкість аквапродовольчих систем є критичною для протидії наслідкам змін клімату [1].

Таблиця 1 – Ключові перетини між АПС, сталим розвитком і продовольчою безпекою

Аспект	Аквапродовольчі системи	Сталий розвиток	Продовольча безпека
Екологічна стійкість	Мінімізація впливу на навколишнє середовище через стійкі практики	Узгоджується з ЦСР 14 (Життя під водою)	Забезпечує довгострокову доступність поживних водних продуктів
Економічна стабільність	Диверсифікація джерел доходу через аквакультуру	Сприяє досягненню ЦСР 8 (Гідна праця та економічне зростання)	Підтримує економічний доступ до доступної їжі
Соціальна справедливість	Інклюзивна участь у управлінні АПС	Підтримує ЦСР 10 (Зменшення нерівності)	Підвищує соціальний доступ до їжі
Стійкість до змін клімату	Адаптація до впливу кліматичних змін на АПС	Узгоджується з ЦСР 13 (Боротьба зі змінами клімату)	Забезпечує стабільне постачання їжі в умовах кліматичних ризиків

Джерело: авторська розробка на основі [1-6].

2. *Технологічні інновації та управління.* Інновації, такі як нові методи селекції риби, системи контролю за якістю води та вдосконалені способи переробки продукції, підвищують ефективність аквапродовольчих систем. Це сприяє їхній конкурентоспроможності та адаптивності до змінних ринкових умов [2].

3. *Інклюзивність та соціальна справедливість.* Важливим аспектом аквапродовольчих систем є забезпечення рівноправного доступу до ресурсів та включення вразливих груп у процеси управління цими системами. Дослідження підкреслюють необхідність врахування гендерної рівності та прав місцевих громад у контексті управління водними ресурсами. Це забезпечує більшу соціальну стійкість та інклюзивність, що є критичним для досягнення Цілей сталого розвитку [3].

Аквапродовольчі системи тісно пов'язані з принципами сталого розвитку, які спрямовані на збереження ресурсів для майбутніх поколінь. Їхня стійкість є вирішальною для досягнення цілей сталого розвитку (ЦСР), зокрема збереження водних екосистем (ЦСР 14), боротьби з голодом (ЦСР 2) та відповідального споживання й виробництва (ЦСР 12) (рис. 1).

Зміни клімату, такі як підвищення температури води та закислення океанів, створюють значні ризики для продуктивності аквапродовольчих систем. Це вимагає радикальних змін в управлінні для підвищення їхньої адаптивності до кліматичних викликів. Підвищення стійкості та продуктивності цих систем є необхідним для задоволення зростаючого попиту на продукти водного походження, зберігаючи при цьому екологічну цілісність [2, 3].

Інновації відіграють важливу роль у гармонізації аквапродовольчих систем із ЦСР. Розвиток видів, стійких до кліматичних змін, ефективніші методи збору врожаю та покращені коефіцієнти конверсії кормів допомагають підвищити ефективність і стійкість виробничих процесів. Традиційні знання, інтегровані з сучасними науковими підходами, є основою для управління аквапродовольчими

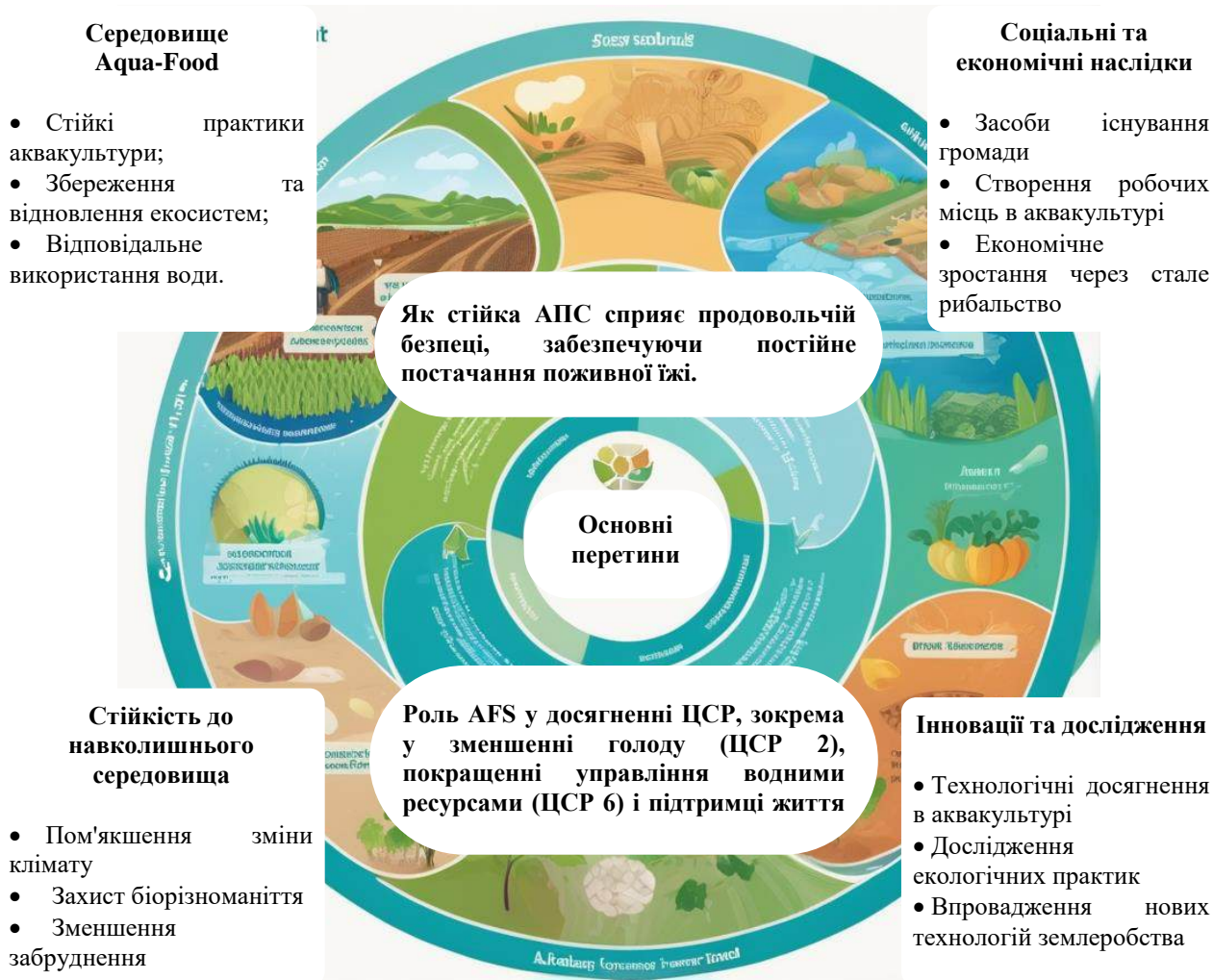

Рис. 1. Взаємозв'язки між аквапродовольчою системою, сталим розвитком і продовольчою безпекою

Джерело: авторська розробка.

системами, особливо в регіонах із давніми природокористувацькими традиціями [4, 5].

Семантичний аналіз аквапродовольчих систем продемонстрував, що вони є важливим компонентом глобальної продовольчої безпеки та сталого розвитку. Інтеграція інноваційних підходів та технологій є ключем до підвищення їх стійкості та адаптивності в умовах змін клімату та ринкових викликів. Важливо також забезпечити соціальну інклюзивність та справедливість у доступі до ресурсів, що сприятиме стійкому розвитку не лише аквапродовольчих систем, а й загалом продовольчої безпеки на глобальному рівні.

Інформаційні джерела:

1. Troell M., Naylor R. L., Metian M., Beveridge M., Tyedmers P. H., Folke C., Arrow K. J., Barrett S., Crépin A.-S., Ehrlich P. R., Gren Å., Kautsky N., Levin S. A., Nyborg K., Österblom H., Polasky S., Scheffer M., Walker B. H., Xepapadeas T., de Zeeuw A. Does aquaculture add resilience to the global food system? *Proceedings of the National Academy of Sciences of the United States of America*. 2014. Vol. 111(37). P. 13257-13263. <https://doi.org/10.1073/pnas.1404067111>

2. Crute I.R., Muir J.F. Improving the productivity and sustainability of terrestrial and aquatic food production systems: future perspectives. *The Journal of Agricultural Science*. 2011. Vol. 149(S1). P. 1-7. <https://doi.org/10.1017/S0021859611000074>
3. Tigchelaar M., Cheung W.W.L., Mohammed E.Y., et al. Compound climate risks threaten aquatic food system benefits. *Nat Food*. 2021. Vol. 2. P. 673-682. <https://doi.org/10.1038/s43016-021-00368-9>
4. Rossignoli C. M., Manyise T., Shikuku K. M., et al. Tilapia aquaculture systems in Egypt: Characteristics, sustainability outcomes and entry points for sustainable aquatic food systems. *Aquaculture*. 2023. Vol. 577. P. 739952. <https://doi.org/10.1016/j.aquaculture.2023.739952>
5. Ranga K., Galappaththi K., Schlingmann A. The sustainability assessment of Indigenous and local knowledge-based climate adaptation responses in agricultural and aquatic food systems. *Current Opinion in Environmental Sustainability*. 2023. Vol. 62. Art. No 101276. <https://doi.org/10.1016/j.cosust.2023.101276> (дата звернення: 26 серпня 2024).

ОСОБЛИВОСТІ СОЦІАЛЬНОЇ ЕКОНОМІКИ ТА ЕКОНОМІЧНОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Чеботарьова Н.М., канд. екон. наук, доц.

Трушалова Е.В., здоб. ВО

*Державний заклад «Луганський національний університет
ім. Тараса Шевченка»*

Наразі в Україні відбуваються кардинальні соціально-економічні перетворення. Соціальна економіка, як важлива складова сталого розвитку, відіграє ключову роль у забезпеченні справедливого розподілу ресурсів і покращенні добробуту населення. Економічна політика держави, у свою ж чергу, формує умови для розвитку соціально-орієнтованої економіки, спрямованої на зменшення нерівності, боротьбу з бідністю та забезпечення доступу до якісних соціальних послуг. І у поєднанні, вони забезпечують стійкий розвиток суспільства, сприяють досягненню соціальної справедливості й економічного добробуту. Соціальна економіка та економічна політика в сучасних умовах мають особливе значення, оскільки процеси трансформації національної економіки відбуваються у надскладних соціально-економічних і політичних умовах, які посилюються впливом війни та зовнішніх викликів.

Соціальна економіка є сектором економіки, що поєднує економічну діяльність із соціальними цілями. Її основними характеристиками є спрямованість на вирішення суспільних потреб (пріоритетом є задоволення потреб громади, а не максимізація прибутку), створення соціальної цінності (діяльність спрямована на покращення умов життя для населення), різноманітність структур (включає державні та приватні структури, а також третій сектор – кооперативи, асоціації, соціальні підприємства, громадські організації), соціальні, а не комерційні результати.

Економічна політика визначає напрями та інструменти державного втручання в економічну діяльність задля досягнення макроекономічної

стабільності (підтримка стабільності фінансової системи і забезпечення стійкого економічного зростання), зменшення нерівності та забезпечення соціального захисту (підтримка найбільш вразливих верств населення). Сучасна економічна політика України зосереджена на подоланні наслідків війни (відновлення інфраструктури та економічного потенціалу країни), інтеграції в європейські й світові ринки (залучення іноземних інвестицій та розширення торговельних зв'язків).

Соціальна економіка і економічна політика держави тісно пов'язані між собою. Успіх соціальної економіки значною мірою залежить від економічної політики, яка створює правові та фінансові умови для розвитку соціально-орієнтованих підприємств і організацій. Це передбачає податкові пільги, гранти, субсидії та інші форми підтримки. У свою чергу, соціальна економіка сприяє зниженню соціальної напруженості, підвищенню рівня життя населення та покращенню макроекономічних показників [1]. Соціально орієнтовані підприємства часто працюють у сферах, які традиційно не є привабливими для комерційних компаній, проте мають велике значення для суспільства.

Розвиток соціальної економіки можливий лише за умов ефективної економічної політики. Державні програми мають сприяти створенню робочих місць (зниженню рівня безробіття та підвищенню рівня життя населення), підтримці мікро-, малого та середнього бізнесу (фінансова підтримка, податкові пільги та інші стимули є основою соціальної економіки), реформам у сфері соцзабезпечення (покращення системи соціального захисту сприятиме підтримці найбільш вразливих верств населення і зниженню соціальної нерівності). Так, державні інвестиції у розвиток людського капіталу, тобто інвестиції в освіту, охорону здоров'я та професійне навчання, підвищитимуть продуктивність праці і сприятимуть загальному економічному зростанню.

У таблиці наведено основні показники соціальної економіки та економічної політики України за три останніх звітних роки на основі офіційних даних Міністерства фінансів України [2].

Повномасштабна війна, що розпочалася в Україні у лютому 2022 року, глибоко вплинула на всі аспекти життя країни і, насамперед, соціальну економіку та економічну політику. Країна зазнала масштабні руйнування інфраструктури (її відновлення є пріоритетом для уряду, оскільки це критично важливо для економіки країни), втрати людських ресурсів (війна призвела до значних втрат серед населення, що вплинуло на ринок праці та економічну активність) та вимушене переселення мільйонів громадян (створився додатковий тиск на соціальні та економічні системи країни). Все це призвело до суттєвих змін у підходах до економічного планування (розробка нових стратегій для відновлення економіки та інтеграції в європейські та світові ринки), фіскальної політики (впровадження заходів для підтримки макроекономічної стабільності та залучення іноземних інвестицій) та соціальної підтримки населення (забезпечення підтримки для населення та створення умов для їхньої інтеграції).

Таблиця – Основні показники соціальної економіки та економічної політики України

Показники	Роки			Відхилення 2023 р. до 2021 р, %
	2021	2022	2023	
Кількість зареєстрованих безробітних, тис. осіб	295,0	186,5	96,1	32,6
Індекс інфляції, %	110,0	126,6	105,1	x
Номінальний ВВП (в фактичних цінах), млн. грн.	5459574	5191028	6537825	119,7
Реальний ВВП (в цінах попереднього року), млн. грн.	4363582	3865780	5518062	126,5
Номінальний ВВП на душу населення, дол. США	4827,8	4576,0	5181,4	107,3
Загальні видатки Державного бюджету України, млн. грн.	1490258,9	2705423,3	4014418,1	269,4
Видатки Державного бюджету України на економічну діяльність, млн. грн.	180989,9	95368,4	134307,6	74,2
Видатки Державного бюджету України на соціальний захист та соціальне забезпечення, млн. грн.	339278,9	425987,0	469251,2	138,3

Одним із найбільш негативних наслідків війни є масова міграція громадян за кордон (яка значно зменшує кількість зареєстрованих безробітних) та мобілізація чоловіків працездатного віку до лав ЗСУ. Так, у 2023 р. кількість зареєстрованих безробітних склала третину від показника 2021 р.

Індекс інфляції у 2022 р. сягнув позначки 126,6%, що зумовлено було руйнуванням інфраструктури (зниженням виробничих потужностей та підвищенням витрат на відновлення), порушенням ланцюгів постачання (перебоями у постачанні товарів, і як наслідок, підвищенню їх вартості) та дефіцитом товарів (зменшенням пропозиції товарів на ринку і зростанням цін на них). Завдяки жорсткій монетарній політиці НБУ та зовнішній фінансовій підтримці, у 2023 р. вдалося пригальмувати інфляцію.

Номінальний і реальний ВВП України також через воєнні дії зазнали значних коливань. У 2022 р. обидва показники суттєво знизилися, а у 2023 р. відбулося їх зростання у порівнянні з довоєнним 2021 р. відповідно на 19,7 і 26,5%. Зростання показників ВВП є результатом зусиль уряду, спрямованих на стабілізацію економіки, залучення інвестицій і підтримку населення.

Загальні видатки бюджету у зв'язку із воєнним станом зросли аж в 2,7 рази у 2023 р. порівняно з 2021 р., тоді як видатки на економічну діяльність держави, навпаки, скоротилися на чверть. Війна змусила уряд України значно збільшити видатки на соціальний захист населення – на 38,3%.

Російсько-українська війна має глибокий вплив на економіку та соціальну політику держави. Незважаючи на значні виклики, уряд України зумів зберегти основні інститути соціального захисту (підтримка населення, незважаючи на складні умови). Проте є проблеми з обмеженості ресурсів і великих видатків на оборону, що стримує зростання економіки та вимагає значних фінансових

зусиль. Очікується, що подальше відновлення економіки буде можливим завдяки міжнародній фінансовій допомозі, ефективним реформам для стабілізації економіки і забезпечення сталого розвитку та покращенню ситуації в регіонах, постраждалих від бойових дій.

Отже, соціальна економіка України відіграє важливу роль у формуванні справедливого суспільства та сталого економічного розвитку. Для її подальшого розвитку необхідна узгоджена економічна політика, яка сприятиме залученню інвестицій, розвитку соціально-орієнтованих підприємств і підвищенню рівня життя населення. Орієнтація на соціальну економіку дозволить не лише зменшити економічну нерівність, але й створити нові можливості для соціальної інтеграції та економічного зростання.

Інформаційні джерела:

1. Дзямучич М. Формування соціальної економіки в Україні. *Економічний форум*. 2022. № 3. С. 3-8. URL: <http://surl.li/ctynqo>.
2. Офіційний сайт Minfin. URL: <https://index.minfin.com.ua> (дата звернення: 19.10.2024).

ВЗАЄМОЗВ'ЯЗОК ЕКОНОМІЧНИХ, СОЦІАЛЬНИХ ТА ЕКОЛОГІЧНИХ ФАКТОРІВ У ДОСЯГНЕННІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Шibaєва Н.В., д-р екон. наук, доц.

Бабан Т.О., канд. екон. наук, доц.

Державний біотехнологічний університет

Сталий розвиток став не тільки науковою конструкцією, але й керівним принципом у прагненні країн до глобального процвітання та добробуту [1]. Заснований на визнанні обмеженості ресурсів і взаємопов'язаності глобальних проблем, сталий розвиток мав об'єднувати зусилля на пошук балансу між економічним зростанням, збереженням навколишнього середовища та соціальною справедливістю. Про це свідчили і Цілі сталого розвитку (ЦСР), прийняті ООН у 2015 році і спрямовані на вирішення глобальних проблем в економічному, екологічному та соціальному вимірах. Визнаючи важливість ЦСР, більшість країн світу зобов'язалися інтегрувати їх у національне законодавство та інші ініціативи.

Економічний фактор включає такі аспекти, як економічне зростання, боротьба з бідністю і справедливий розподіл ресурсів. Він формує основу для сталого розвитку, надаючи фінансові ресурси, необхідні для інвестицій у охорону навколишнього середовища, соціальний добробут та технологічні інновації. Екологічний фактор наголошує на важливості збереження природних екосистем, зниження забруднення та пом'якшення наслідків зміни клімату. Захист навколишнього середовища має важливе значення для забезпечення благополуччя людей та планети, оскільки здорові екосистеми є життєво важливими для забезпечення чистого повітря, води та продовольства.

Соціальний фактор підкреслює рівність, соціальну справедливість та інклюзивність, визнаючи, що сталий розвиток не може бути досягнутий без боротьби з бідністю, нерівністю та дискримінацією.

Три аспекти сталого розвитку взаємопов'язані між собою та конкретизуються у 17 цілях. Так, прогрес у досягненні Цілі 1. Подолання бідності і Цілі 2. Подолання голоду є взаємообумовленим. Водночас є цілі, прогрес у досягненні яких вимагає окреслення пріоритетності. Зокрема, Ціль 8 щодо підвищення продуктивності праці і забезпечення нових робочих місць, Ціль 9. Інновації та інфраструктура (будівництво фізичної інфраструктури) та Ціль 11. Сталий розвиток міст і громад (збереження населених пунктів).

Якщо до 2020 р. більшість країн демонстрували прогрес на шляху до визначених ЦСР, то згідно Звіту про сталий розвиток 2024 [2] прогрес спостерігається тільки за 16% ЦСР, решта 84% демонструють обмежений прогрес або регрес.

Фактори, які спричиняють відсутність просування у напрямі досягнення ЦСР – це пандемія COVID-19, збільшення кліматичних катастроф, поширення військових конфліктів. Країни набувають власного досвіду у процесі вибору і узгодження пріоритетності заходів на шляху досягнення ЦСР.

Емпіричні дослідження, проведені в різних регіонах та різних за рівнем розвитку країнах, виявили складну динаміку між економічними показниками та іншими ЦСР. Так, в Нігерії витрати на охорону здоров'я, споживання домогосподарств і безробіття, мають значний вплив на материнську та дитячу смертність, підкреслюючи важливу роль економічних інвестицій в охорону здоров'я для сталого розвитку [3].

Дослідження, проведені в Австралії, виявили, що зростання ВВП на душу населення супроводжується посиленням навантаження на навколишнє середовище, особливо з боку сільського господарства, яке впливає на земельні екосистеми. Тому актуалізуються екологічні ЦСР, а також питання їх узгодженості з економічними блоком ЦСР для зниження негативного впливу на навколишнє середовище при одночасному забезпеченні економічного зростання [4].

Різні соціальні фактори впливають на траєкторію країн до досягнення ЦСР, включаючи очікувану тривалість життя, щільність населення та демографію робочої сили. Вдосконалення системи охорони здоров'я сприяє збільшенню тривалості життя, зниженню рівня смертності та покращують загальну якість життя, безпосередньо сприяючи досягненню ЦСР 3 (Міцне здоров'я та благополуччя). Розширення доступу до медичних послуг, програм вакцинації та профілактичної допомоги призводить до значного покращення результатів у сфері громадського здоров'я, прискорюючи прогрес у досягненні цілей, пов'язаних зі здоров'ям. Щільність населення, особливо в міських районах, тісно пов'язана з викликами та можливостями сталого розвитку міст і громад, що узгоджується з ЦСР 11 (Сталий розвиток міст та громад). Висока щільність населення може призвести до перенаселеності, надмірне навантаження на інфраструктуру та збільшення викидів. Але з іншого боку, це відкриває можливості для більш ефективного використання ресурсів, розвитку громадського транспорту та інноваційного міського планування. Такі стратегії,

як розвиток зелених насаджень, покращення громадського транспорту та впровадження технологій розумного міста, можуть допомогти впоратися зі складнощами урбанізації, сприяючи сталому розвитку. Якісний склад та інклюзивність робочої сили суттєво впливають на економічне зростання, скорочення нерівності та заохочення гідної праці, що відповідає ЦСР 8 (Гідна праця та економічне зростання) та ЦСР 10 (Зменшення нерівності).

Вирішальну роль у сталому розвитку відіграють екологічні фактори. Дослідження свідчать, що економічний розвиток відбувається за рахунок погіршення навколишнього середовища, клімату, ресурсів та справедливості [5]. Зростання ВВП на душу населення корелює з деградацією навколишнього середовища та нерівністю, вказуючи на те, що економічним зростанням має відбуватися не за рахунок екології та справедливості. Незадовільний стан навколишнього середовища в деяких країнах Південної Азії та Африки на південь від Сахари має негативний вплив на стан здоров'я дітей, що в свою чергу гальмує розвиток дітей, або становить загрозу життю. Високий рівень дитячої смертності в цих країнах, викликаний екологічними проблемами, тому у таких країнах актуалізуються цілі, пов'язані із збереженням здоров'я (Ціль 3, Ціль 6).

Дослідження прогресу Китаю у досягненні ЦСР виявили суперечливість між досягненням ЦСР, рентаю за природні ресурси, інноваціями в сфері кліматичних технологій та ефективністю екологічних систем. Висновки дослідників наголошують на необхідності розробки стратегій, які включають екологічну стійкість. Отже, йдеться про актуалізацію Цілей 6,13,14,15 [6].

Отже, на шляху до досягнення ЦСР, світова спільнота на практиці виявила взаємозв'язок та взаємозалежність, суперечливість та різновекторність ЦСР, зіштовхнулася із факторами, що перешкоджають затвердженню принципів сталого розвитку.

Водночас ми підкреслюємо, що людство несе відповідальність за досягнення цілей розвитку та збереження планети і постає перед вибором або шлях, який веде до поглиблення екологічних криз, нерівності, поширення військових конфліктів і небезпечних нових технологій на основі ІІІ для війни, або шлях, що веде до сталого розвитку, подолання бідності, глобального миру та використання цифрових технологій для прогресу людства.

Враховуючи універсальність Порядку денного до 2030 року, Урядам країн доцільно визначити пріоритети серед них, враховуючи обмеженість ресурсів та національні обставини. Але ми вважаємо, що пріоритет Миру – необхідна умова для досягнення будь-якої іншої мети.

Інформаційні джерела:

1. Koehler D.A., Hecht A.D. Sustainability, well being, and environmental protection: Perspectives and recommendations from an environmental protection agency forum. *Sustainability: Science, Practice and Policy*, 2006. № 2 (2), pp. 22-28.
2. Sustainable Development Report 2024. URL: <https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2024/sustainable-development-report-2024.pdf>
3. Adegoke Y.O., Mbonigaba J., George G. Macro-economic determinants, maternal and infant SDG targets in Nigeria: Correlation and predictive modeling. *Frontiers in Public Health*, 2022. № 10, <https://doi.org/10.3389/fpubh.2022.999514>

4. Urban P., Hametner M. The economy–environment nexus: Sustainable development goals interlinkages in Austria. *Sustainability*, 2022. № 14 (19), Article 12281, <https://doi.org/10.3390/su141912281>

5. Wu X., Fu B., Wang S., Liu Y., Yao Y., Li Y. Three main dimensions reflected by national SDG performance. *The Innovation*, 2023. № 4 (6), Article 100507, <https://doi.org/10.1016/j.xinn.2023.100507>

6. Lamei Y., Zhou Y., Shan L. Environmental efficiency, climate innovation, and resource rent in China's SDGs: Insights from quantile regressions. *Resources Policy*, 2023. № 86, Article 104021, <https://doi.org/10.1016/j.resourpol.2023.104021>

ПІДТРИМКА КОНКУРЕНТНИХ ПЕРЕВАГ ПІДПРИЄМСТВ ЗА УМОВ ВІДОБРАЖЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА ЗАЛУЧЕННЯ ІННОВАЦІЙНОГО МЕНЕДЖМЕНТУ

Школьний О.О., д-р екон. наук, проф.
Уманський національний університет садівництва

Загострення проблем збільшення викидів парникових газів, нагромадження відходів, кліматичних змін, бідності, а також нерівномірності економічного і соціального розвитку регіонів змушує здійснювати пошук шляхів їх вирішення. Досягнення цілей сталого розвитку, ухвалених на Саміті ООН на період 2015-2030 рр., вимагає суттєвих змін як в параметрах пропозиції, так і попиту.

Інтенсифікація конкурентної боротьби зумовлює необхідність розробки заходів, спрямованих на формування ефективних стратегій, серед яких важливе значення належить втіленню в життя принципів екологічного підприємництва. Тиск зовнішніх чинників економічного середовища впливає на те, що нині конкурентні позиції підприємств відображаються не лише фінансовими показниками та розширенням ринкової частки, але й спроможністю дотримання принципів відповідального підприємництва.

Необхідність екологізації підприємницької діяльності змушує здійснювати додаткові витрати на залучення ефективних технологій. Поряд з цим, утілення в життя принципів сталого розвитку створює можливості для зміцнення репутації та підтримки конкурентних переваг.

Динамічність кон'юнктури ринку зумовлює вплив не лише на параметри попиту й пропозиції, але й на зміст концепції «конкурентоспроможність». Серед істотних ознак цієї категорії Д. С. Божков О. О. Тетьоркін, та О. В. Гречаніченко виокремлюють спроможність підтримки конкурентних переваг, здатність використовувати потенціал факторів виробництва, спроможність виробляти та реалізовувати продукцію, здатність створювати систему знань, спроможність оперативно формувати пропозицію та здатність суперничати з іншими суб'єктами підприємництва [1].

Розглядаючи поняття конкурентоспроможності, О. В. Виноградова, А. Ж. Асан та О. О. Чарна виділяють такі характеристики: міру привабливості

товару для споживачів, ступінь задоволеності потреб клієнтів, позиціонування товару щодо конкретного ринку та аналогів, динамічність цієї економічної категорії, часові обмеження в контексті зміни ринкової кон'юнктури, залежність від стану ринкової рівноваги, конкретну стадію життєвого циклу товару, рівень ринкової частки товару [2, с. 6].

Як вважають Г. Черевко та В. Коцай, відображення у підприємницькій діяльності принципів циркулярної економіки наразі є передумовою формування конкурентних переваг, що дозволяє нівелювати чинники кліматичної кризи, підвищити ефективність інноваційного менеджменту, посилити значення інтелектуального капіталу в технологічних процесах, здійснити вихід на нові ринкові сегменти, підвищити рівень рентабельності, отримати доступ до нових джерел фінансування, адаптуватися до законодавчих змін та зміцнити репутацію компанії [3].

Центром уваги маркетингової діяльності є максимальне відображення смаків та вподобань споживачів. Тому останні є вирішальним чинником формування параметрів пропозиції товарів та послуг. Соціальну відповідальність бізнесу спроможні забезпечувати сталі маркетингові інновації. У структурі їх елементів Т. Князева та С. Заводовський виділяють активне залучення споживачів та їх навчання, зелений маркетинг, соціальний вплив, практики етичного бізнесу, технології в контексті циркулярної економіки, співпрацю зі стейкхолдерами, дотримання стандартів та сертифікаційних правил, формування вартості на довготривалій основі [4]. При цьому важливо забезпечити вивчення поведінки споживачів, орієнтованих на придбання товарів, вироблених за принципами відповідального підприємництва.

Економічні, соціальні та екологічні наслідки традиційних методів підприємницької діяльності викликають занепокоєння споживачів, які посилюють тиск на підприємства з метою залучення відповідальних методів господарювання. Це змушує підприємців залучати методи інноваційного менеджменту у різних сферах. У сільському господарстві чільне місце належить розробці технологій, спрямованих на поліпшення властивостей ґрунтів, зменшення використання невідновних ресурсів, нівелювання негативного впливу логістичних ланцюгів постачання агропродовольчих товарів на навколишнє природне середовище. Залучення Smart-технологій у міському господарстві сприяє економії енергоресурсів, координації діяльності функціональних структур, зменшенню відходів і зниженню рівня операційних витрат. Проектування, будівництво та експлуатація «зелених» будівель дозволяє не лише нівелювати негативний вплив споруд на навколишнє середовище, але й вирішувати економічні та соціальні проблеми.

Моніторинг виробничих операцій у реальному часі за допомогою Інтернету речей та штучного інтелекту сприяє підвищенню ефективності управлінських рішень та оптимізації технологічних процесів.

Таким чином, досягнення цілей сталого розвитку вимагає змін параметрах пропозиції та попиту. Залучення інноваційних технологій є передумовою вирішення нагальних економічних, соціальних та екологічних проблем сьогодення.

Інформаційні джерела:

1. Божков Д. С., Тетьоркін О. О., Гречаніченко О. В. Уточнення дефініції "конкурентоспроможність підприємства". *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 10. С. 112-116.
2. Виноградова О. В., Асан А. Ж., Чарна О. О. Конкурентоспроможність підприємства як економічна категорія. *Економіка. Менеджмент. Бізнес*. 2021. № 3(37). С. 4-11.
3. Черевко Г., Коцай В. Циркулярна економіка, соціальна відповідальність та конкурентоспроможність підприємства. *Аграрна економіка*. 2023. Т. 16. № 3-4. С. 15-26.
4. Князева Т., Заводовський С. Сталі маркетингові інновації як прояв соціальної відповідальності в бізнесі. *Економіка та суспільство*. Вип. 60. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3690>

Секція 3

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО, СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ПОСТІЙНО ЗМІННОГО МАКРОСЕРЕДОВИЩА

Дем'яненко Т.І., канд. екон. наук, доц.
*Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*

Управління маркетингом в сучасних умовах є складним процесом, оскільки підприємства діють в контексті макросередовища, яке постійно змінюється під впливом численних факторів. Зовнішні зміни, такі як політична нестабільність, економічні кризи, соціокультурні перетворення, технологічні інновації та інші, вимагають від компаній швидкої адаптації маркетингових стратегій. Успіх будь-якого підприємства залежить не лише від якості продукції чи послуг, але й від того, наскільки воно вміє пристосовуватися до змінних умов зовнішнього середовища.

Макросередовище підприємства включає такі фактори, як політичні зміни, економічна нестабільність, соціальні тенденції, технологічні інновації, екологічні виклики та правові аспекти. Всі ці елементи взаємодіють між собою і створюють складний і динамічний контекст, в якому підприємства повинні функціонувати.

Постійні зміни в макросередовищі вимагають від підприємств гнучкості та здатності швидко адаптувати свої маркетингові стратегії до нових умов. Традиційні методи маркетингового управління часто виявляються недостатньо ефективними в умовах непередбачуваності та нестабільності. Тому все більшої популярності набувають інноваційні підходи до маркетингу, засновані на використанні сучасних технологій, аналізі даних і про активному управлінні ризиками.

Основною метою цього дослідження є аналіз та вивчення методів і підходів до управління маркетинговою діяльністю підприємства в умовах постійно змінного макросередовища. Зокрема, важливо розглянути інструменти адаптації та стратегії, що дозволяють підприємствам не лише залишатися

конкурентоспроможними, але й використовувати зміни як можливості для розвитку і зростання.

Процес управління маркетингом є комплексом заходів і дій, спрямованих на ефективну реалізацію маркетингової стратегії підприємства. Він охоплює всі етапи планування, реалізації, контролю та корекції маркетингових рішень і дій з метою досягнення конкретних цілей компанії, таких як задоволення потреб споживачів і досягнення бізнес-результатів. Основні етапи управління маркетинговою діяльністю підприємства в умовах постійно змінного макросередовища включають кілька ключових кроків, які дозволяють підприємствам гнучко адаптувати свої стратегії до змін зовнішнього середовища. Ці етапи можна поділити на [1]:

- вивчення ринку, конкуренції, споживчих тенденцій, та аналіз макро- і мікросередовища є ключовими елементами для визначення можливостей та загроз для бізнесу. Це допомагає краще зрозуміти ринкову ситуацію та можливості розвитку.

- аналіз ринку підприємство визначає, які сегменти ринку мають найбільший потенціал. Це рішення базується на вивченні поведінки споживачів, демографічних показників, психологічних особливостей і ринкових тенденціях.

- маркетингова стратегія спрямована на розробку унікальної пропозиції для цільової аудиторії, що враховує позиціонування продукту або послуги, цінову політику, канали збуту та комунікації зі споживачами. Стратегія має бути адаптивною до змін ринку та макросередовища.

- виконання конкретних маркетингових активностей: реклама, просування, PR-кампанії, дистрибуція, продажі тощо. Маркетингові заходи повинні бути спрямовані на підвищення пізнаваності бренду, залучення клієнтів та стимулювання продажів.

- важливим елементом є контроль виконання маркетингових заходів та оцінка їх ефективності. Це може включати аналіз показників продажів, рентабельності, рівня задоволеності клієнтів, частки ринку тощо. Оцінка результатів дозволяє вчасно вносити корективи в стратегію та підходи.

Кожен із цих етапів управління маркетинговою діяльністю є взаємопов'язаним і залежить від зовнішніх умов. Постійно змінне макросередовище вимагає від підприємств гнучкості, здатності до адаптації та використання інноваційних підходів для ефективного функціонування і досягнення конкурентних переваг на ринку.

Дослідження управління маркетинговою діяльністю підприємства в умовах постійно змінного макросередовища підкреслюють важливість гнучкості та адаптивності для досягнення успіху в сучасному ринковому середовищі. Постійні зміни в макросередовищі, такі як економічні коливання, технологічні інновації, зміни в законодавстві, соціальні та екологічні фактори, вимагають від підприємств постійного моніторингу, аналізу та готовності до швидких корекцій своєї маркетингової стратегії.

Ефективне управління маркетинговою діяльністю в умовах постійно змінного макросередовища є однією з найважливіших передумов для забезпечення стійкості та успішного розвитку підприємства. Гнучкість,

інновації, адаптація до зовнішніх умов, а також постійний аналіз та корекція маркетингових стратегій дозволяють підприємствам не лише зберігати свою конкурентоспроможність, але й активно використовувати зміни в макросередовищі як рушійну силу для зростання та вдосконалення.

Таким чином, управління маркетингом в умовах динамічних змін макросередовища є складною, але водночас необхідною складовою ефективною діяльності будь-якого підприємства, що прагне досягти довготривалого успіху на ринку.

Інформаційні джерела:

1. Коноплянникова М. А. Управління маркетинговою діяльністю: поняття, принципи, підходи. Глобальні та національні проблеми економіки. 2017. № 17. С. 332–336. URL: <http://global-national.in.ua/archive/17-2017/71.pdf>

ІНТЕГРАЦІЯ ESG В ІННОВАЦІЙНУ СТРАТЕГІЮ РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВА

Кашена Н.Б., д-р екон. наук, проф.

Нестеренко І.В., канд. екон. наук, доц.

Державний біотехнологічний університет

Сучасні економічні та соціальні виклики висувають нові вимоги до корпоративної діяльності, акцентуючи увагу на відповідальності бізнесу перед суспільством і навколишнім середовищем. ESG (Environmental, Social, Governance) стала загальноприйнятим підходом до управління компаніями, де кожен з трьох компонентів – екологія, соціальна відповідальність і управління – відіграє важливу роль у стратегії розвитку підприємства [1]. Інтеграція ESG у стратегічний розвиток вимагає значних інноваційних рішень, які здатні забезпечити стабільне зростання та довгострокову конкурентоспроможність підприємства. Тому, роль ESG у сучасній економіці важко переоцінити, оскільки збільшення інтересу до екологічних і соціальних аспектів діяльності підприємств набуває глобальних масштабів. Підприємства, що інтегрують ESG-стратегії, отримують переваги у вигляді довіри з боку інвесторів, кращих умов кредитування та збільшення привабливості для клієнтів. Інноваційна економіка, заснована на технологічних новаціях і стійкому розвитку, стимулює інтеграцію ESG у стратегічне управління, створює середовище, в якому підприємства можуть одночасно досягати бізнес-цілей і робити внесок у стале зростання, дотримуючись етичних і екологічних стандартів [2].

Кожен з компонентів ESG має конкретні завдання та напрямки впливу на стратегію розвитку:

– *Environmental (екологічний компонент)*: включає управління впливом на навколишнє середовище, мінімізацію шкідливих викидів, оптимізацію ресурсів і перехід на екологічно безпечні технології. Інновації у виробництві

передбачають перехід на відновлювані джерела енергії, сприяють покращенню екологічного іміджу підприємства, зниженню операційних витрат).

– *Social (соціальний компонент)*: є базисом відповідального ставлення до працівників, клієнтів і місцевих громад. Інноваційні проекти, орієнтовані на створення сприятливих умов праці, підвищення кваліфікації співробітників і взаємодію з громадами, покращують репутацію компанії та сприяють зростанню її соціальної відповідальності.

– *Governance (корпоративне управління)*: означає ефективне керівництво, прозорість і підзвітність. Інновації у сфері управління, такі як використання діджиталізованих систем для контролю за виконанням етичних норм і процедур, дозволяють підвищити рівень корпоративного управління, що сприяє довірі з боку інвесторів [3, с. 33].

Незважаючи на наявність численних стандартів і регуляцій, однією з основних перешкод для інноваційного розвитку підприємств залишається брак уніфікованих вимог до ESG-звітності, які б відповідали глобальним потребам бізнесу. Підприємства часто вимушені обирати між різними стандартами або регуляторними вимогами в окремих юрисдикціях, що створює ризик фрагментації звітності та уповільнює процес інтеграції ESG-метрик у загальну стратегію розвитку. Робота на державному рівні над гармонізацією цих вимог, щодо забезпечення більшої послідовності і порівнянності даних, що сприятиме інноваційній активності та прозорості, триває. Очікується, що майбутні кроки у стандартизації ESG-звітності, включно з прийняттям нових нормативних актів та оновлених міжнародних стандартів, допоможуть підприємствам більш ефективно інтегрувати ESG-показники у фінансові звіти, підвищуючи їхню інвестиційну привабливість та конкурентоспроможність. Так, останні дослідження провідних консалтингових компаній і аналітичних центрів підтверджують зростання ролі ESG-принципів та відповідального інвестування у сучасному фінансовому середовищі. Приблизно 75% інвесторів зазначають, що вдосконалення практик управління стійким розвитком і підвищення операційної ефективності є вагомими чинниками для ухвалення інвестиційних рішень. У 63% випадків спостерігається позитивна кореляція між інтеграцією ESG-факторів у процес прийняття інвестиційних рішень та фінансовою результативністю (за даними GSIA). Крім того, керівництво 60% компаній відзначає, що розкриття показників ESG сприяє підвищенню інвестиційної привабливості, а ESG-фактори відіграють важливу роль у фінансовій ефективності, покращенні корпоративної репутації, залученні кваліфікованих кадрів і вдосконаленні якості управління. Близько 40% фондових бірж, що є учасниками Ініціативи фондових бірж сталого розвитку (Sustainable Stock Exchange Initiative), мають розроблені настанови з ESG-звітності. Згідно з опитуванням, для 78% інвесторів значущість стійкого інвестування значно зросла за останні п'ять років, а для 65% компаній ESG-фактори є невід'ємною складовою їхніх бізнес-стратегій [4, с. 25].

Інтеграція ESG-факторів (екологічних, соціальних та управлінських) у фінансову звітність залишається складним процесом, що супроводжується численними викликами. Попри зростаюче визнання значущості ESG у

корпоративному управлінні, підприємства стикаються з серйозними перешкодами на шляху до повної інтеграції цих показників у свої бізнес-моделі та звітність. Серед основних труднощів виділяються: відсутність єдиних міжнародних стандартів, складність збору й аналізу ESG-даних, високі витрати на впровадження, недостатня обізнаність і підготовка персоналу, опір змінам у корпоративній культурі та складність вимірювання довгострокових вигод. Шляхами подолання цих викликів є наступні підходи:

1. Уніфікація стандартів – співпраця з міжнародними організаціями та регуляторами для впровадження єдиних стандартів ESG-звітності, що сприятиме узгодженості показників і підвищенню прозорості.

2. Автоматизація збору та аналізу даних – використання сучасних цифрових інструментів і аналітичних платформ для спрощення процесу збору, обробки та інтеграції ESG-даних у звітність.

3. Інвестиції в навчання персоналу – забезпечення навчання й підвищення кваліфікації працівників для кращого розуміння ESG-факторів та методів їхнього впровадження, що допоможе подолати опір змінам.

4. Оптимізація витрат – пошук ефективних способів фінансування ESG-ініціатив, зокрема за рахунок державних субсидій, «зелених» інвестицій і партнерських програм, що дозволить знизити фінансове навантаження на компанії.

5. Довгострокове планування та моніторинг результатів – встановлення чітких показників для оцінки ефективності ESG-ініціатив та регулярне відстеження їхнього впливу на операційну діяльність, що полегшить оцінку довгострокових вигод [5, с. 501].

Таким чином, інновації виступають важливим інструментом для реалізації ESG-стратегії. Використання технологій для моніторингу та скорочення викидів, розробка екологічно чистих продуктів і вдосконалення систем управління допомагають досягти більшої ефективності та зниження негативного впливу на довкілля. Цифровізація управлінських процесів дозволяє поліпшити прозорість і відповідність підприємства стандартам ESG, а підприємства, які реалізують ESG-стратегії, зазвичай досягають зростання ринкової капіталізації, підвищення лояльності клієнтів і конкурентних переваг на міжнародних ринках. На глобальному рівні ESG стає не лише трендом, а й необхідністю для підприємств, які прагнуть зберегти конкурентоспроможність у довгостроковій перспективі. Розвиток екологічних інновацій, покращення умов праці, забезпечення прозорості управління та етичних стандартів дозволяють підприємствам стати стійкішими, інноваційнішими й привабливішими для інвесторів. У результаті ESG є не лише засобом підвищення репутації підприємств, а й потужним інструментом для побудови стабільного бізнесу в сучасних умовах. Інтеграція ESG у стратегію інноваційного розвитку є важливим фактором для сучасного підприємства, який забезпечує не лише відповідність стандартам відповідальності перед суспільством і довкіллям, а й відкриває нові можливості для бізнесу. Використовуючи інноваційні підходи для впровадження ESG, підприємства зможуть досягти сталості і закріпити свої позиції на ринку, демонструючи високий рівень екологічної та соціальної відповідальності.

Інформаційні джерела:

1. ESG: Створювати майбутнє <https://biz.nv.ua/ukr/markets/esg-oleksiyfilatov-providpovidalny-biznes-ta-investiciji-50205373.html>
2. Екологічна, соціальна, управлінська сталість, або Для чого компаніям та інвесторам ESG-критерії <https://business.ua/uk/ekologichna-sotsialnaupravlinska-stalist-abo-dlya-chogo-kompaniyam-ta-investoram-esg-kriteriji>
3. Ковалевська Н.С., Нестеренко І.В., Янчева І.В., Лопін А.О. Диджиталізація обліково-аналітичного забезпечення природоохоронної діяльності підприємства. Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг. 2021. Вип. 1 (33). С. 32–43. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/3302/1/%2b%d1%80%d0%b5%d0%bf.3.pdf>
4. Педро Матос ESG-принципи та відповідальне інституційне інвестування у світі : Критичний огляд досліджень ; пер. з англ. Львів : Вид-во Львівської політехніки, 2020. 88 с.
5. Кащена Н.Б., Нестеренко І.В. Цифровізація та екологізація інноваційного розвитку бізнесу: маркетингові аспекти повоєнного відновлення. Маркетинг у підприємстві, біржовій діяльності та торгівлі в SMART-суспільстві: управлінський, інноваційний та методичний виміри : колективна монографія / За наук. ред. І.В. Перезової. Львів: Видавець Кошовий Б.-П.О., 2023. С. 482-504. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/31522>

ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ КОНТРОЛЮ ЯКОСТІ ІНФОРМАЦІЇ В УПРАВЛІНСЬКІЙ СИСТЕМІ ПІДПРИЄМСТВ ЕЛЕКТРОННОЇ ТОРГІВЛІ

Кирильєва Л.О., канд. екон. наук, доц.
Наумова Т.А., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Ефективне управління діяльністю торговельним підприємством та утримання його позицій в сучасному конкурентному середовищі потребує формування гарантовано вірогідної, комплексної обліково-аналітичної інформації, яка повинна знаходитися під постійним контролем якості для проведення аналізу, прийняття правильних управлінських рішень та визначення подальшої стратегії розвитку. Саме контроль якості інформаційного сервісу торговельного підприємства дозволяє надати і стейкхолдерам достовірну інформацію з метою їх залучення до співпраці, а також координувати рух інформаційних потоків та його темп між центрами відповідальності в межах суб'єкту господарювання.

В умовах сьогодення інформаційний сервіс ритейлу наповнюється внутрішньою та зовнішньою (вхідною) інформацією, використовуючи широкий спектр можливостей інформаційно-комунікаційних технологій відповідно до концепції «Індустрія 4.0». Внутрішня інформація поділяється на фінансову, управлінську та нефінансову. Джерелом для контролю якості облікової інформації стають первинні бухгалтерські документи, облікові реєстри, а також дані фінансової та управлінської звітності, які генеруються в системі бухгалтерського обліку. Якісні характеристики облікової інформації визначено НП(С)БО 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності». Інформація повинна

бути: «дохідлива і зрозуміла її користувачам; достовірна (правдива); повинна надавати можливість користувачам порівнювати фінансові звіти. Вважаємо, що якість обліково-аналітичної інформації повинна визначатися і такими характеристиками як: релевантність, аналітичність, цінність та співставність.

Бухгалтерський облік в Україні регулюється з боку держави. Тому фінансова інформація повинна відповідати вимогам чинного законодавства (в інституційному середовищі бухгалтерського обліку виділяють ієрархію рівнів його регламентації: законодавчо-правові акти, Н(С)БО, методичні рекомендації) та внутрішнім організаційним регламентам (облікова політика, положення, інструкції, накази підприємства). Також контролю якості повинна підлягати і нефінансова звітність, яка розкриває інформацію про екологічні, соціальні процеси на підприємстві з метою популяризації своєї діяльності відповідно до визначених соціальних ініціатив. Зауважимо, що у разі використання управлінської та нефінансової звітності існує ймовірність отримання недоброчесної інформації, оскільки форми звітності з боку держави не регламентовано, а їх складання здійснюється за індивідуальним підходом фахівця та в зручному для нього довільному форматі.

Обліково-інформаційний сервіс підприємства передбачає і акумулювання вхідних даних до підприємства (зовнішня інформація), які поступають із зовнішнього середовища через мережу Інтернет. З інтернет-ресурсів (сайтів об'єктів господарювання) відповідальні особи отримують фінансову звітність інших підприємств, статистичні дані, які не підлягають перевірці, а вважаються офіційно підтвердженими. У цьому разі інформація вже відповідає якісним характеристикам та повинна бути достатньою для проведення аналітичних процедур та прийняття рішень. Також до вхідної інформації можна віднести інформацію маркетингових досліджень: стан ринків збуту товарів, рейтинги підприємств, можливості потенційних покупців, рівень інфляції, тарифи на послуги (транспортні, споживчі) тощо.

Проведені дослідження свідчать про можливість використання системи показників (коефіцієнтів) якісної оцінки інформації в системі управління підприємством. Так група науковців вважають за необхідне використовувати для контролю якості інформації показники: «коефіцієнти повноти інформації; коефіцієнт точності інформації; коефіцієнт суперечливості інформації; продуктивність інформації; коефіцієнт інформаційної оснащеності; коефіцієнт захищеності інформації [1]. З метою організації контролю якості інформації в підприємствах електронної торгівлі вважаємо базовими показниками: коефіцієнт достатності вхідної інформації; коефіцієнт достатності управлінської інформації; коефіцієнт достатності нефінансової інформації; коефіцієнт точності фінансової інформації. Дана система показників дозволить отримати інформацію про ефективність роботи центру формування та передачі інформації на підприємстві, використовуючи налагоджені канали комунікації. Переважно в сучасному ритейлі для організації облікової комунікації використовують інформаційні технології для обміну, синхронізації даних між центрами відповідальності.

В умовах поширення цифровізації актуальності набувають питання інформаційної безпеки та визначається як «процес створення відповідних умов щодо формування ефективної системи захисту та обміну інформацією на підприємстві» [2]. Створення інформаційної безпеки на підприємстві електронної торгівлі можливе за умови дотримання таких імперативів: учасники обміну інформацією, інформаційний сервіс системи управління, захист інформаційного сервісу та рішення щодо попередження загроз безпеці інформації. Врахування зазначених імперативів дозволять забезпечити збереження фінансової та нефінансової інформації підприємства. Однак в реаліях сьогодення виникають ситуації щодо компрометації даних, яка розглядається як несанкціонований доступ до обліково-аналітичної інформації. Тому в процесі формування інформаційного сервісу та його використання необхідно здійснювати ідентифікацію потенційних компрометацій даних, які несуть в собі загрозу інформаційній безпеці підприємства.

Важливим етапом запровадження системи контролю якості інформації є розробка та використання Положення про організацію контролю якості інформації, в основу якого буде покладено рекомендований порядок організаційних дій в управлінській системі підприємств ритейлу:

- формування центру контролю та управління інформацією;
- визначення переліку об'єктів контролю (фінансова, управлінська, нефінансова інформація, вхідна інформація);
- визначення інформаційних джерел для організації контролю;
- здійснення оцінки якості вхідної інформації;
- проведення оцінки якості інформації фінансового та управлінського обліку;
- оцінка якості інформації фінансової та управлінської звітності, а також нефінансової звітності;
- оцінка ступеню технічного забезпечення для визначення темпів руху інформації в межах підприємства;
- інформаційні комунікації;
- запобігання компрометації даних.

Дотримання вимог означеного організаційного регламенту дозволить створити систему контролю якості інформації підсистем фінансового та управлінського обліку, що забезпечить формування надійного інформаційного сервісу для проведення аналітичних процедур та прийняття рішень щодо розвитку підприємств електронної торгівлі.

Інформаційні джерела:

1. Євсєєва О., Підопригор І., Ковальова Д.. Формалізація показників нефінансової звітності на основі даних обліково-аналітичного забезпечення підприємства. *Економічний простір*. №181. 207-212. <https://doi.org/10.32782/2224-6282/181-37>
2. Акімова Н.С., Кирильєва Л.О., Наумова Т.А. Інформаційна безпека підприємств торгівлі в умовах становлення глобального інформаційного суспільства. *Підприємництво і торгівля*. №35. 5-10. <https://doi.org/10.32782/2522-1256-2023-35-01>

ВПЛИВ ФАКТОРІВ НА ДІЯЛЬНІСТЬ НАФТОГАЗОВИХ ПІДПРИЄМСТВ У СУЧАСНИХ УМОВАХ

Коптева Г.М., д-р екон. наук, проф.

Кулик А.В., здоб. PhD

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Діяльність нафтогазових підприємств відбувається у середовищі, яке характеризується різноманітними факторами, динамікою і складністю змін та невизначеністю. Все це потребує прийняття ефективних управлінських рішень задля забезпечення безбитковості діяльності нафтогазового підприємства на ринку, а також розвиток його у майбутньому.

До основних факторів впливу на діяльність нафтогазових підприємств можна віднести такі [1; 2]:

1. Безпека та стабільність операцій. Військові дії безпосередньо впливають на безпеку роботи нафтогазових підприємств. Інфраструктура нафтогазових підприємств може бути пошкоджена або зруйнована, що ускладнює видобуток, переробку та транспортування нафти і газу та потребувати додаткового пасивного і активного захисту.

2. Людські ресурси. Мобілізація та евакуація працівників з небезпечних зон впливає на кадровий склад. Недостатність кваліфікованого персоналу може призвести до зниження ефективності роботи підприємств.

3. Інфраструктура та логістика. Ракетні атаки на підземні сховища газу та інфраструктурні об'єкти зовнішнього та внутрішнього транзиту природного газу, руйнування доріг, залізничних шляхів, електромереж та інших ключових елементів інфраструктури ускладнює транспортування сировини та готової продукції, а також підтримку нормальної роботи підприємств на внутрішньому ринку, ставить під загрозу діяльність європейського транзитного коридору та діяльність зі зберігання надлишкового газу у вітчизняних ПСГ під час опалювального періоду.

4. Технологічні чинники діяльності. Виснаження первісних запасів великих родовищ потребує нових підходів до розробки розвіданих родовищ, відкриття нових родовищ, в т.ч. з покладами нетрадиційного газу та поглиблення розробки з важкодоступними покладами. Скорочення видобутку газу та нафти призводить до скорочення сервісних операцій, а відповідно до стагнації сервісного бізнесу для нафтогазових підприємств.

5. Фінансові труднощі. Через війну зростають витрати на захист і безпеку, ремонт інфраструктури та підтримку операцій і бізнес-процесів, а також знижується можливість залучення інвестицій та кредитів, відбувається вихід провідних нафтогазових компаній з вітчизняного ринку.

6. Політичні рішення. Уряд може вводити нові регулювання та обмеження, які впливають на діяльність нафтогазових підприємств, створюючи нерівні умови для ведення господарської діяльності залежно від структури та форми власності. Це може включати зростання податкового тиску, зміни в ліцензуванні, а також контроль за експортом та імпортом енергоносіїв.

До зовнішніх факторів впливу можна віднести:

1. Міжнародні санкції та обмеження. Війна може призвести до введення санкцій, які обмежують доступ до міжнародних ринків, технологій та фінансових ресурсів. Це впливає на здатність підприємств залучати іноземні інвестиції та технології.

2. Коливання цін на нафту та газ. Глобальні ціни на енергоносії є дуже чутливими до політичних і економічних потрясінь. Війна може призвести до зростання або падіння цін, що безпосередньо впливає на доходи нафтогазових компаній.

3. Міжнародна підтримка та інвестиції. Військовий конфлікт може сприяти або обмежувати інтерес іноземних партнерів до інвестицій в український нафтогазовий сектор. В деяких випадках, країни можуть надавати фінансову або технічну допомогу, але також можуть виникати труднощі з залученням інвесторів через ризики.

4. Геополітичні зміни. Війна змінює геополітичну ситуацію в регіоні, що впливає на маршрути транспортування енергоносіїв, співпрацю з сусідніми країнами та енергетичну безпеку України.

5. Кліматичні зобов'язання та перехід на відновлювані джерела енергії. Глобальні тенденції до декарбонізації - постачання газу як менш вуглецеємного палива та зниження залежності від викопного палива створюють довгострокові виклики для нафтогазових підприємств, особливо в умовах війни, коли ресурси обмежені, а увага зосереджена на негайних питаннях безпеки та виживання.

Ці фактори комплексно впливають на функціонування нафтогазових підприємств України, створюючи серйозні виклики для галузі в умовах війни. Розв'язання проблем, які виникають у нафтогазових підприємств України в умовах війни, на наш погляд, потребує комплексного підходу, що включає як внутрішні заходи на рівні підприємств, так і державну підтримку, а також міжнародну співпрацю (табл. 1).

Таблиця 1 – Заходи нафтогазового підприємства щодо нівелювання негативних факторів впливу

Назва заходу	Опис заходу
1	2
<i>Внутрішні заходи</i>	
1. Зміцнення безпеки та захисту інфраструктури	- впровадження додаткових заходів безпеки для захисту ключових об'єктів нафтогазової інфраструктури, будівництво захисних фортифікаційних споруджень на нафтогазових об'єктах, та посилення протиповітряної оборони об'єктів; - розвиток технологій, що дозволяють зменшити вплив військових дій на роботу підприємств, таких як створення цифрових двійників родовищ для дистанційної розробки, управління родовищем, моніторингом і автоматизацією процесів як надземної так підземної частини родовища ;
2. Оптимізація управління людськими ресурсами	- перекваліфікація персоналу для виконання нових завдань або роботи в безпечніших регіонах; - створення резервних команд для забезпечення безперервності операцій; - поглиблення співпраці з вітчизняними представниками сервісних компаній.
3. Інвестування в мобільну та адаптивну інфраструктуру	- розробка мобільних рішень для видобутку і переробки нафти та газу, які можна швидко розгорнути або перемістити у разі небезпеки; - підтримка та модернізація резервних шляхів транспортування сировини; - будівництво альтернативних засобів енергозабезпечення власних інфраструктурних об'єктів та додаткове посилення енергосистеми країни;

Продовження таблиці 1

1	2
4. Залучення фінансових ресурсів	– розробка спеціальних державних програм підтримки нафтогазових підприємств, включаючи фінансові гарантії та кредити; – залучення міжнародної допомоги для фінансування відновлення і розвитку інфраструктури.
5. Інновації та підвищення ефективності	- впровадження нових технологій для підвищення ефективності розробки родовищ шляхом глибокого буріння та зниження витрат через впровадження новітніх технологій видобутку, збільшення наукової складової в розробках нових родовищ та впровадження новітніх нафтогазових сервісів при видобутку газу та нафти; - розвиток низьковуглецевих бізнесів та нарощування генерації електроенергії з відновлювальних джерел енергії на підприємствах для зменшення залежності від викопного палива та скорочення непрямих викидів.
Державна підтримка	
1. Розробка стабільної політики і регулювання	- запровадження гнучкого регуляторного режиму, який дозволяє швидко адаптуватися до динамічних умов; - забезпечення прозорості та передбачуваності в регульованні галузі, шляхом завершення реформ корпоративного врядування у підзвітності та прозорості стратегічно важливої для галузі групи компаній НАФТОГАЗ.
2. Створення спеціальних економічних умов	- надання податкових пільг і спрощення процедур для залучення інвестицій.
3. Посилення міжнародної співпраці	- активізація діалогу з міжнародними партнерами щодо підтримки українського енергетичного сектора; - розширення угод про постачання технологій та обладнання, а також залучення міжнародних експертів для консультування з питань відновлення галузі.
4. Підтримка стабільності цін на внутрішньому ринку	- створення стратегічних резервів нафти та газу для регулювання цін на внутрішньому ринку у разі різких коливань на світовому ринку; - поетапне скасування покладених спеціально обов'язків (ПСО) та впровадження державних цільових програм субсидування критично важливих підприємств та секторів;
Міжнародна співпраця	
1. Розширення доступу до міжнародних ринків	- підписання нових угод про співпрацю з країнами, які підтримують Україну, з метою забезпечення доступу до міжнародних ринків нафти та газу; - залучення міжнародних інвесторів через спеціальні програми інвестування в український енергетичний сектор.
2. Отримання міжнародної допомоги та кредитів	- використання міжнародних фінансових інституцій для отримання кредитів на відновлення і розвиток нафтогазової інфраструктури; - співпраця з міжнародними організаціями для підвищення стійкості нафтогазового сектора до зовнішніх впливів.
3. Інтеграція у європейський енергетичний ринок	- посилення інтеграції з європейськими енергетичними ринками, шляхом створення єдиного ринку природного газу та електроенергії з ЄС на умовах конкуренції; - створення енергетичного хабу Східної Європи на базі українських ПСГ, за рахунок надання послуг із зберігання природного газу в сертифікованих підземних сховищах, що може забезпечити стабільніший доступ до ринків збуту та європейських трейдерів природного газу; - залучення європейських партнерів для спільних інвестицій у модернізацію української нафтогазової інфраструктури.

Ці заходи, якщо реалізувати їх комплексно і з урахуванням конкретних обставин, можуть значно підвищити стійкість нафтогазових підприємств України в умовах війни.

Інформаційні джерела:

1. Менеджмент для магістрів : Навчальний посібник / О.В. Прохоренко, Г.М.Коптева, П.В. Брінь та ін. Харків : НТУ «ХП», 2024. 382 с.

2. Коптева Г.М., Нашекіна О.М. Концептуальні положення управління стратегічними змінами на підприємстві. *Вісник НТУ «ХП»*. Серія: Економічні науки. Харків: НТУ «ХП», 2023. №2. С. 73-77. doi: <https://doi.org/10.20998/2519-4461.2023.2.73>.

ЗАХИСТ ПЕРСОНАЛЬНИХ ДАНИХ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ЕКОНОМІКИ

Корінько О., здоб. ВО
Онегіна В.М., д-р екон. наук, проф.
Державний біотехнологічний університет

Одним із ключових принципів політики цифровізації України є необхідність підвищення рівня довіри та безпеки під час використання інформаційно-комп'ютерних технологій. Це означає, що політика як держави, так і суб'єктів господарювання має бути спрямована на посилення довіри користувачів до інтернет-ресурсів, зокрема в контексті інформаційної безпеки, кіберзахисту та захисту персональних даних.

Захист особистої інформації вже давно перестав бути лише питанням особистої потреби у конфіденційності. Персональні дані користувачів стають критично важливим активом для бізнесу, який забезпечує конкурентну перевагу. Процеси збору, зберігання, обробки та аналізу цих даних дозволяють підприємствам отримувати цінну інформацію, що може бути використана для вдосконалення бізнес-процесів, державного управління і суспільного життя. Ті, хто здатен швидко та ефективно аналізувати персональні дані, отримують можливість випереджати конкурентів, завдяки раннім ринковим «інсайтам».

Однак, зростаюче значення персональних даних також підкреслює необхідність їхнього захисту. Це є одним із центральних викликів сучасної цифрової епохи, оскільки втрата або неналежне використання таких даних може мати серйозні наслідки для користувачів та підприємств. Захист інформації стає одним з ключових аспектів побудови довіри в цифровому середовищі [1].

Забезпечення захисту персональних даних у базах даних є обов'язком володільця цих даних. Відповідно до Закону України «Про захист персональних даних» №2297-VI, володільць персональних даних – це фізична або юридична особа, яка визначає мету обробки персональних даних, контролює їх склад і визначає процедури обробки. Всі суб'єкти, що беруть участь у відносинах, пов'язаних із персональними даними, мають забезпечити належний захист цих даних. Це включає запобігання їх незаконній обробці, втраті, випадковому чи незаконному знищенню, а також захист від несанкціонованого доступу [2].

Для поліпшення механізмів захисту персональних даних науковцями виділені такі ключові аспекти [3]:

1) Суб'єкти, які отримують ідентифікаційні дані, а також провайдери електронних послуг і послуг електронної ідентифікації, повинні впроваджувати комплекс організаційних, програмних та технічних заходів для захисту персональних даних, які забезпечують відповідний рівень безпеки, захищаючи від ризиків втрати, несанкціонованого доступу, зловживання, знищення або зміни даних. Важливо також запобігати витоку, порушенню цілісності, а також ненавмисному чи навмисному розголошенню інформації.

2) Використання персональних та ідентифікаційних даних має обмежуватися виключно тією метою, яка була вказана в повідомленні про обробку даних. При взаємодії учасників в електронному середовищі слід забезпечити надання лише тих даних, які є необхідними для виконання конкретної онлайн-транзакції або отримання електронної послуги.

3) Необхідно удосконалювати діяльність органів, уповноважених контролювати дотримання законодавства щодо захисту персональних даних та інформації в мережах.

Незважаючи на законодавчі та технологічні заходи, важливим залишається формування економічних та управлінських механізмів захисту даних, на що недостатньо уваги приділяється в існуючих практиках.

Економічні механізми захисту персональних даних ми розглядаємо як сукупність принципів, економічних інструментів та важелів, спрямованих на забезпечення безпеки даних користувачів у соціально-економічному середовищі. Вони охоплюють економічні та фінансові стимули (прямі і непрямі), регулятивні норми та бізнес-моделі, які враховують як інтереси економічних суб'єктів, що обробляють дані, так і права споживачів на приватність.

Основні економічні механізми захисту персональних даних охоплюють регуляторні, ринкові (включаючи репутаційні та конкурентні, витратно-цінові, страхові) та технологічні інструменти. Регуляторні інструменти, такі як сертифікації, ліцензування, штрафи змушують підприємства відповідати стандартам захисту даних, щоб уникнути фінансових санкцій. Підприємства також мають планувати витрати на захист даних, виплачувати компенсацію користувачам у разі порушень їх прав і навіть пропонувати їм часткову монетизацію передачі таких прав. На ринку захист даних є конкурентною перевагою, адже користувачі цінують приватність, а репутаційні ризики через витоки даних можуть призвести до втрати клієнтів. Інвестиції в інноваційні технології, наприклад шифрування та блокчейн, підвищують рівень захисту, а страхування кіберризиків знижує фінансові наслідки кібератак.

Також маємо відзначити роль утвердження культури кібербезпеки як серед організацій, так і серед користувачів. Це включає навчання персоналу основам захисту даних, розроблення політик інформаційної безпеки, включаючи захист даних, в підприємствах, а також підвищення обізнаності користувачів щодо ризиків та їхньої відповідальності за збереження своїх персональних даних.

Успіх цифрових ініціатив залежить від довіри суспільства до нових технологій та їх безпечного використання. Законодавчі, технічні, економічні та

освітні заходи мають застосовуватися разом для забезпечення належного рівня захисту персональних даних у цифровому світі.

Інформаційні джерела:

1. Бацинко М.О., Лищенко К.О., Ткачук В.О. Захист персональних даних в цифровій економіці: матеріали наук. конф. Державного університету «Житомирська політехніка». Житомир, 2021. URL: <https://conf.ztu.edu.ua/wp-content/uploads/2021/01/84.pdf>.
2. Закон України «Про захист персональних даних». №2297-VI від 1.06.2010. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2297-17#Text>.
3. Обуховська Т.І. Еволюція організаційно – правових механізмів захисту персональних даних в умовах становлення цифрової економіки в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. №6. С. 97-103. URL: http://www.investplan.com.ua/pdf/6_2019/19.pdf.

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР: ПОПЕРЕДЖЕННЯ ЗАБРУДНЕННЯ ДОВКІЛЛЯ

Курепін В.М., канд. екон. наук, доц.

Миколаївський національний аграрний університет

Господарська діяльність підприємницьких структур та урбанізація є джерелами забруднення навколишнього середовища. Вони споживають невідновлювані ресурси, створюючи загрозу для людей навколишнього середовища [1, с. 225]. Сьогодні, наперекір діючим технологіям та практикам пом'якшення негативних наслідків людської діяльності, існує прогнозована атмосферна концентрація парникових газів, яка загрожує здоров'ю та благополуччю нинішнього та майбутніх поколінь.

У той же час інноваційні технології та практики дозволяють більш дієвіше та ефективніше використовувати ресурси попередження негативних концентрацій парникових газів та забруднення навколишнього середовища. Сьогодні вони більш доступні, ніж будь-коли раніше [2, с. 36].

Раціональне використання ресурсів та запобігання забрудненню вимагає від підприємницьких структур враховувати умови місцевого довкілля та вживати здійснених з технічної та фінансової точок зору заходів щодо пом'якшення ризиків та впливів на навколишнє середовище. Ці заходи повинні бути пропорційні ризикам і впливам, сприяти використанню принципів екологічно чистого виробництва.

Одним із важливих способів, за допомогою якого підприємницькі структури можуть сприяти сталому розвитку є ефективне використання енергії [3, с. 83]. Застосування вимог ефективності використання ресурсів повинен мати заходів щодо оптимізації споживання енергії з урахуванням наявних технічних та фінансових можливостей. У сталому розвитку важливо

передбачити споживання обсягів води. Споживання значних обсягів може надати потенційно серйозний негативний вплив на якість води.

Потрібні заходи, які у виробничій діяльності підприємницьких структур будуть враховувати додаткові технології щодо економії води, використання альтернативних джерел водопостачання. Можуть бути такі заходи: підготовка та підтримання детального водного балансу; оцінка питомої витрати води; підвищення ефективності використання води; порівняння показників з наявними галузевими стандартами ефективності використання води; заходи щодо пом'якшення негативних впливів.

Ще одна загроза довкіллю від діяльності підприємницьких структур викид забруднюючих речовин [4, с. 153]. Вони повинні вживати заходи щодо мінімізації та/або регулювання концентрації та масового потоку негативних викидів з використанням показників ефективності та заходів, передбачених національним законодавством. Немає значення, це викиди забруднюючих речовин в атмосферу чи водне середовище та ґрунт, в умовах штатних, позаштатних та аварійних ситуацій – заходи повинні бути жорсткими.

Оцінка загрози безпеці та здоров'ю людей в результаті забруднення повинна бути обов'язковою [5, с. 102]. Підприємницькі структури після забруднення, яке виникло раніше може становити значний ризик та зачепити населення, працівників і навколишнє середовище мають організувати відновлювальні заходи відповідно до національного законодавства.

Запобігти можливому несприятливому впливу на здоров'я людини і стан довкілля означає врахування відповідних факторів, включаючи, зокрема: існуючі умови довкілля; граничну асимілюючу здатність; існуюче та плановане землекористування; потенційні кумулятивні впливи з невизначеними та/або необоротними наслідками [6, с. 60] тощо. Якщо діяльність підприємницьких структур є джерелом викидів у районі з високим рівнем забруднення навколишнього середовища, крім заходів щодо раціонального використання природних ресурсів та скорочення забруднення навколишнього середовища, потрібні додаткові стратегії та заходи щодо недопущення або скорочення неблагополуччя.

Підприємницькі структури повинні запобігати утворенню небезпечних та безпечних відходів [7, с. 19]. Якщо запобігти утворенню відходів не є можливим, необхідно звести до мінімуму виробництво відходів та забезпечити їх повторне використання, переробку та утилізацію безпечним для здоров'я людини та навколишнього середовища способом. Важливо переробку та утилізацію відходів здійснювати екологічно безпечним чином, установивши контроль за викидами згідно міжнародних галузевих практик. Якщо утилізація відходів неможлива необхідно скоротити обсяги відходів та розглянути альтернативні варіанти утилізації відходів аж до можливого спорудження власних об'єктів з утилізації та знищення відходів на території підприємницьких структур або в іншому місці.

Отже, діяльність підприємницьких структур набуває особливого значення, якщо є належне управління екологічними та соціальними аспектами, є динамічним і послідовним процесом, що ініціюється та підтримується

керівництвом та іншими зацікавленими сторонами. Потрібен методологічний підхід до управління екологічними та соціальними ризиками та впливами які передбачають структурованість та послідовність дій. Це сприяє підвищенню стійкості результатів діяльності в екологічній та соціальній сферах та може забезпечити покращення фінансових, екологічних та соціальних показників підприємницьких структур загалом.

Інформаційні джерела:

1. Іваненко В. С., Курепін В. М. Подолання кризових явищ у аграрній сфері за допомогою технології доповненої реальності // Урожайність та якість продукції рослинництва за сучасних технологій вирощування : матеріали міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., присв. 90-річчю з дня народження професора Г. П. Жемели (м. Полтава, 30 верес. 2023 р.). Полтава : ПДАУ, 2023. С. 224-226. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/15512>.
2. Орешко К. Ф. Кліматично нейтральні малі та середні бізнес-компанії: уникнути, зменшити, компенсувати. Екологія, природокористування та охорона навколишнього середовища: прикладні аспекти : матеріали VII всеукраїнської науково-практичної заочної конференції (м. Київ, 17 травня 2024 р.). Київ : МДУ, 2024. С. 34-37. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18296>.
3. Курепін В.М. Марченко Д.Д. Сучасні технології захисту навколишнього середовища від впливу сонячних електростанцій. *Modern Economics*. 2024. № 44(2024). С. 79-84. DOI:[https://doi.org/10.31521/modecon.V44\(2024\)-13](https://doi.org/10.31521/modecon.V44(2024)-13).
4. Таракашева Е. А. Поводження з відходами на Миколаївщині. *Актуальні проблеми та перспективи розвитку охорони праці, безпеки життєдіяльності та цивільного захисту* : матеріали VI міжнародної науково-практичної конференції. Одеса : ОДАБА, 2024. С. 150-155. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/17615>.
5. Мелашенко Ю. С., Курепін В. М. Використання енергетичних ресурсів: вплив на навколишнє середовище. Продовольча безпека України в умовах війни і післявоєнного відновлення: глобальні та національні виміри. Міжнародний форум = Food security of Ukraine in the conditions of the war and post-war recovery: global and national dimensions. *International forum* : доповіді учасників міжнародної науково-практичної конференції (м. Миколаїв, 30-31 травня 2024 р.) / Міністерство освіти і науки України ; Миколаївський національний аграрний університет. Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 102-104. DOI:<https://doi.org/10.31521/978-617-7149-78-0-32>.
6. Pospelov, V., Bezuhla, Y., Kozar, Y., Krainiukov, O., Chubko, L., Yashchenko, O., ... Kurepin, V. (2023). Features of the coefficient of variation of parameters of the gas environment in fire in the premises. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 6 (10 (126)), 58–64. <https://doi.org/10.15587/1729-4061.2023.293279>.
7. Іваненко В. С. Порівняльна характеристика кваліфікаційних вимог та стандартів до фахівців у галузі охорони праці на підприємствах аграрного профілю. Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу України : збірник тез наук.-теорет. 36-ї студентської конф. (м. Миколаїв, 20-22 березня 2024 р.). Миколаїв : МНАУ, 2024. С. 17-20. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/17834>.

ОЦІНКА ТА УПРАВЛІННЯ ЕКОЛОГІЧНИМИ ТА СОЦІАЛЬНИМИ РИЗИКАМИ, ВПЛИВАМИ У ЛОЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Курепін В.М., канд. екон. наук, доц.

Кравець М.Ю., здоб. ВО

Миколаївський національний аграрний університет

Діяльність підприємницьких структур повинна підкорюватися належному управлінню екологічними та соціальними аспектами протягом усього життєвого виробничого циклу. Менеджмент підприємства, як екологічний так і соціальний, повинен бути динамічним і послідовним, який ініціюється і підтримується керівництвом, працівниками, місцевим населенням, іншими зацікавленими сторонами.

Управління екологічними та соціальними ризиками повинно використовувати методологічний підхід, який базується на елементах сталого процесу управління [1, с. 168] – планування, здійснення, перевірка та вживання необхідних заходів. Він передбачає структурованість та послідовність дій, які забезпечують покращення фінансових, екологічних та соціальних показників загалом по підприємницьким структурам.

Діяльність компаній повинна здійснюватися відповідно до прав людини, тобто вирішувати проблеми несприятливого впливу діяльності уникаючи утисків прав людей з різних аспектів. Бажана перевірка діяльності, яка дозволить вирішити багато актуальних питань щодо прав людини. Цілі: виявлення та оцінка екологічних та соціальних ризиків та впливів; мінімізація наслідків ризиків та несприятливих впливів; підвищення екологічної та соціальної результативності [2, с. 99]; сприяння належній взаємодії спільнотами протягом усього життєвого виробничого циклу; забезпечення розкриття та розповсюдження актуальної екологічної та соціальної інформації.

Для управління своїми виробничими ресурсами необхідний загальний набір процедур щодо оцінки та управління екологічними та соціальними ризиками. Вони мають важливе значення для успішного та стійкого виконання умов виробничого процесу, у тому числі в галузі праці, здоров'я та безпеки.

Ефективне оцінювання та управління дозволяє на постійній основі підвищувати екологічні та соціальні показники діяльності. Це покращує економічні, фінансові, соціальні та екологічні результати діяльності [3, с. 99].

У деяких випадках екологічні та соціальні результати діяльності залежать від діяльності третьої сторони (державний орган, постачальник, асоційовані об'єкти). При таких умовах екологічний та соціальний менеджмент повинен визначати ролі та обов'язки третіх сторін, ідентифікувати ризики за допомогою належної експертизи, враховуючи місцеві умови, вплив та контроль третьої сторони, а також заходи щодо пом'якшення цих ризиків. Очевидно, що результати діяльності будуть залежати від третьої сторони, тому, якщо це можливо, повинні бути потенційні обмеження, що заважають досягненню бажаних результатів.

Контрактна угода сторін є прикладом ситуації, коли можуть бути договірні, фінансові, операційні важелі, що дозволяють забезпечувати рівень контролю, при якому можна безпосередньо впливати на дії кожної сторони співпраці по відношенню до відповідних впливів та їх запобігання, профілактики, мінімізації, пом'якшення чи компенсації. В рамках управління екологічними та соціальними ризиками та впливами необхідно враховувати відмінності у відносинах та вживати відповідні заходи для максимально позитивного впливу на результати. Враховувати також ризики від співучасті у діях або бездіяльності третьої сторони [4, с. 107]. У зв'язку з цим потрібен ефективний механізм подання та розгляду скарг.

Будь-який підхід до системи управління, має бути адаптований до потреб підприємницьких структур [5, с. 34]. Система управління застосовується до всіх видів підприємницької діяльності компанії, визначає набір підходів, цінностей, принципів, цілей та завдань, що належать до екологічних та соціальних показників діяльності. Зауважимо, компанія повинна перевіряти ефективність власної діяльності та вживати заходи у разі невідповідності цієї діяльності або необхідності її вдосконалення для забезпечення постійного прогресу (моніторинг та перевірка).

Система управління потребує більш активної та широкої взаємодії із заінтересованими сторонами, встановлення та підтримання конструктивних відносин [6, с. 66]. Ефективний процес взаємодії забезпечує прийняття управлінських рішень, реалізацію дій, повинен чути, зрозуміти та врахувати погляди, інтереси та побоювання різних зацікавлених сторін, особливо місцевого населення.

Деталізація та складність екологічної та соціальної системи управління залежить від рівня впливів та ризиків фінансування, розміру та характеру підприємницьких структур. Створення системи управління повинна відповідати характеру та масштабам виробництва, бути пропорційно рівною до екологічних та соціальних ризиків та впливів. Тому система повинна мати різні форми, а її складність може варіювати та бути інтегрованою у всі бізнес-процеси підприємницьких структур [7, с. 137]. Вона може бути сертифікованою або не сертифікованою, може бути унікальною за своїм змістом, головне вона повинна забезпечити достатній рівень розуміння екологічних та соціальних ризиків та впливів.

Отже, підприємницькі структури повинні мати загальну політику, яка буде визначати екологічні та соціальні цілі та принципи, якими всі сторони будуть керуватися для забезпечення стабільних екологічних та соціальних показників своєї діяльності на основі нормативно-правових актів, зобов'язань, передбачених міжнародним правом.

Інформаційні джерела:

1. Іваненко В.С. Інструментальні методи конкурентного аналізу підприємств аграрного профілю // Проблеми та перспективи розвитку економіки України: погляд молоді : матеріали XIV Всеукраїнської науково-практичної конференції, м. Черкаси, 20 квітня 2022 р. Черкаси : ЧДБК, 2022. С. 167-170.
URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11430>.

2. Іваненко В. С., Курепін В. М. Управління професійними ризиками на вітчизняних підприємствах // Проблеми та перспективи розвитку охорони праці : матеріали XII Всеукраїнської науково-практичної конференції курсантів, студентів, аспірантів та ад'юнктів, м. Львів, 12 травня 2022 р. Львів : ЛДУ БЖД, 2022. С. 97-99. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11713>.

3. Іваненко В. С. Органічне тваринництво як альтернативне виробництво безпечних якісних продуктів // Інноваційно-інвестиційний розвиток аграрної сфери – запорука продовольчої безпеки країни : матеріали міжнародної науково-практичної конференції Міжнародного форуму, м. Миколаїв, 26 травня 2022 р. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 52-54. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11717>.

4. Блащук В. В., Курепін В. М. Запобігання виробничим ризикам заснованих на принципах усунення небезпек // Охорона праці: освіта і практика. Проблеми та перспективи розвитку охорони праці : матеріали I Всеукраїнської науково-практичної конференції викладачів та фахівців-практиків, м. Львів, 12 травня 2022 р. Львів : ЛДУ БЖД, 2022. С. 106-107. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11716>.

5. Орешко К. Ф. Кліматично нейтральні малі та середні бізнес-компанії: уникнути, зменшити, компенсувати. Екологія, природокористування та охорона навколишнього середовища: прикладні аспекти : матеріали VII всеукраїнської науково-практичної заочної конференції (м. Київ, 17 травня 2024 р.). Київ : МДУ, 2024. С. 34-37. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/18296>.

6. Курепін В. М., Іваненко В. С. Екологічні методи рішення проблем безпеки на свинофермах Миколаївської області // Участь молоді у розбудові агропромислового комплексу країни : матеріали 34-ї студентської науково-теоретичної конференції, м. Миколаїв, 23-25 березня 2022 р / Міністерство освіти і науки України ; Миколаївський національний аграрний університет. Миколаїв : МНАУ, 2022. С. 62-67. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11460>.

7. Курепін В. М. Використання ризик орієнтованого підходу у системі управління охороною праці на підприємстві // Економіко-правові дискусії : матеріали III міжнародної науково-практичної Інтернет-конференції студентів, аспірантів та науковців, м. Кропивницький, 30 квітня 2022 р. Кропивницький : ЛА НАУ, 2022. С. 135-138. URL:<https://dspace.mnau.edu.ua/jspui/handle/123456789/11711>.

РОЗВИТОК ІНФОРМАЦІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РЕСУРСАМИ ІТ-ПІДПРИЄМСТВ В КОНТЕКСТІ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Лісовий С.М., здоб. ступ. PhD

*Державна навчально-наукова установа
«Академія фінансового управління»*

У сучасних умовах переходу до відповідального ведення бізнесу підприємства стикаються з необхідністю інтеграції до системи управління діяльністю концепції сталого розвитку.

Зазначене потребує створення належного інформаційного забезпечення, яке містить дані щодо внеску суб'єкта господарювання у досягнення Цілей сталого розвитку (ЦСР), затверджених у 2015 році Порядком денним ООН до

2030 року [1]. Таким джерелом слугує звіт про сталий розвиток, на який, відповідно до п. 11, 12 Директиви ЄС 2022/2464 Європейського Парламенту та Ради від 14 грудня 2022 року про внесення змін до Регламенту ЄС №537/2014, Директиви 2004/109/ЄС, Директиви 2006/43/ЄС та Директиви 2013/34/ЄС, щодо корпоративної звітності про сталий розвиток (далі – Директива 2022/2464), останніми роками спостерігається значне зростання попиту, зокрема з боку інвесторів [2].

Наведене продиктоване вимогами сьогодення, пов'язаними із ризиками різного характеру, спричиненими надзвичайними ситуаціями (воєнні конфлікти, пандемії, техногенні катастрофи, тощо). З іншого боку, підприємства як укладачі відповідної інформації також отримують ряд переваг, до яких можна віднести: посилення інформаційного забезпечення управління ризиками та можливостями діяльності; налагодження каналів комунікації з ключовими стейкхолдерами; покращення репутації (п. 12 Директиви 2022/2464) [2].

Метою даного дослідження є висвітлення ключових проблем та напрямків посилення інформаційного забезпечення управління ресурсами ІТ-підприємств в контексті сталого розвитку та його інтеграції до бізнес-моделі.

Рівень зацікавленості ІТ-підприємств у досягненні ЦСР у світовому вимірі є достатньо високим, що проілюстровано на рисунку 1.

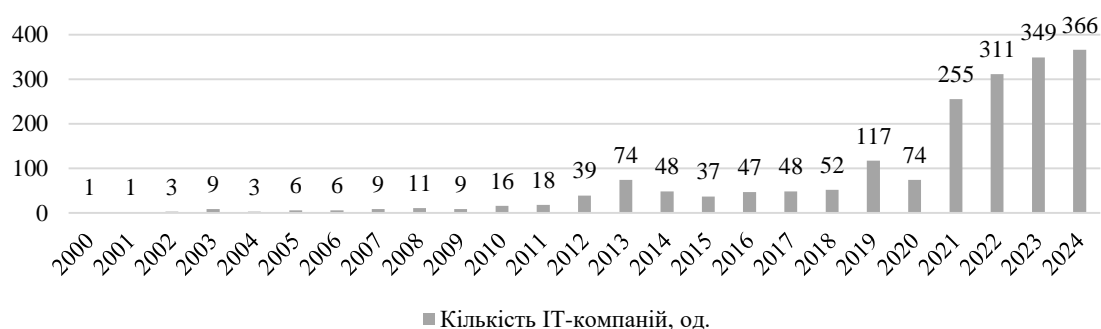

Рис. 1. Динаміка залученості ІТ-компаній* на світовому рівні до ініціативи Глобальний договір ООН за 2000-2024 рр.

Джерело: [3].

* Примітка: для дослідження обрано компанії, які віднесено до групи «Програмне забезпечення та комп'ютерні послуги»

Як видно з рисунку 1, кількість ІТ-підприємств, що приєдналися до Глобального договору ООН, за останні 5 років має чітку тенденцію до зростання. Щодо вітчизняних суб'єктів, то динаміка є дещо іншою (рис. 2). Поясненням цьому факту є недостатня обізнаність укладачів звітності зі сталого розвитку у сфері існуючих міжнародних ініціатив та інструментів представлення власного внеску у досягнення ЦСР.

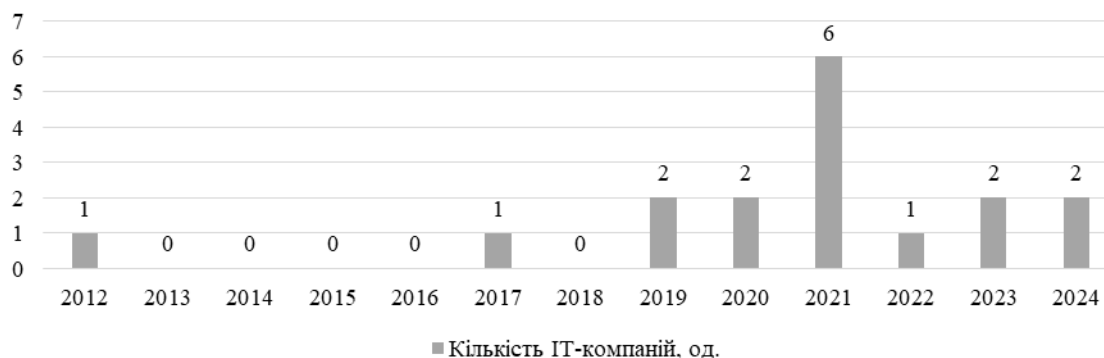

Рис. 2. Динаміка залученості українських ІТ-компаній* до ініціативи Глобальний договір ООН за 2000-2024 рр.

Джерело: [3].

* Примітка: для дослідження обрано компанії, які віднесено до групи «Програмне забезпечення та комп'ютерні послуги»

Брак поширення практики звітування з питань сталого розвитку та приєднання до відповідних міжнародних проєктів також пов'язана із відсутністю конкретних, законодавчо закріплених, індикаторів, які розкриваються у такій звітності, та інформаційних джерел їх розрахунку. Наукове обґрунтування переліку галузевих показників звітності зі сталого розвитку ІТ-підприємств та методичного забезпечення їх розрахунку становить перспективний напрям подальших досліджень. Реалізація зазначеного дозволить створити потужне інформаційне джерело оцінки прогресу досягнення ЦСР як на рівні підприємства, так і на національному й глобальному рівнях.

Інформаційні джерела:

1. Transforming our world: the 2030 Agenda for Sustainable Development. URL: <https://sdgs.un.org/2030agenda> (дата звернення: 27.10.2024).
2. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting. URL: <http://surl.li/hcrjnv> (дата звернення: 27.10.2024).
3. UN Global Compact. Our Participants. URL: <http://surl.li/pzgirb> (дата звернення: 27.10.2024).

ТРАНСФОРМАЦІЯ ОБЛІКОВО-АНАЛІТИЧНИХ СЕРВІСІВ УПРАВЛІННЯ БІЗНЕСОМ У ФОКУСІ ІНТЕГРОВАНОЇ ЗВІТНОСТІ

Ляпун О.М., здоб. ступ. PhD

Янчева Л.М., канд. екон. наук, проф.

Державний біотехнологічний університет

Глобалізація, цифровізація та зростання суспільного запиту на прозорість бізнесу стимулюють розвиток нових підходів до управління, та актуалізують питання ефективної комунікації і безпечної взаємодії підприємства зі стейкхолдерами в інформаційному просторі. Комплексне вирішення цих питань, безумовно, дозволить зміцнити репутацію вітчизняного бізнесу, побудувати довіру з міжнародними партнерами та підвищити інвестиційну привабливість на конкурентному європейському ринку.

Ключовим механізмом інфокомунікаційної взаємодії підприємства з усіма зацікавленими сторонами, включаючи інвесторів, кредиторів, партнерів, державні органи та громадськість, є інтегрована звітність. Вона імплементує вимоги міжнародних стандартів й відображає фінансові та нефінансові аспекти діяльності, зокрема такі як екологічна і соціальна відповідальність, управлінські ініціативи та внесок підприємства у сталий розвиток [1]. Її перевага – уможливлення демонстрації європейським партнерам і потенційним інвесторам реального стану справ, потенціалу ризильєнтності та дотримання принципів сталого розвитку.

Інформаційною основою інтегрованої звітності виступає управлінський облік. Складання інтегрованої звітності на основі управлінського обліку вимагає комплексного підходу до збору, обробки та аналізу фінансових і нефінансових даних, і визначає доцільність упорядкування процесів підготовки, формування і оприлюднення інтегрованої звітності. Останнє потребує модернізації обліково-аналітичних сервісів управління бізнесом та інтегрування до них інструментів і технологій, зокрема таких як ERP-системи, штучний інтелект, аналітика великих даних тощо, для збору та обробки інформації про фінансові, екологічні, соціальні й управлінські аспекти, важливі для оцінки сталого розвитку підприємства.

Як показали проведені дослідження [2], наявні у підприємств інформаційно-аналітичні сервіси часто базуються на комбінації різних програмних рішень для планування ресурсів, управління базами даних та їх аналітичної обробки, що створює певні труднощі з інкорпорацією нових функцій та ефективним використанням. У той же час Індустрія 5.0, яка активно трансформує сучасний світ і ставить людину в центр усіх бізнес-процесів, розширюючи її можливості через впровадження передових технологій, визначає доволі конструктивні шляхи вирішення цих проблем. Одним з них є трансформація й інтеграція розрізнених інформаційних сервісів в єдині екосистеми завдяки використанню штучного інтелекту (AI), Інтернету речей (IoT), технологій обробки великих даних (Big Data), систем доповненої (AR) і віртуальної (VR) реальності, блокчейн-технологій для забезпечення безпеки та

прозорості облікових даних тощо, що особливо актуально для інтегрованої звітності.

Трансформація інформаційно-аналітичних сервісів управління бізнесом в умовах Індустрії 5.0 орієнтована на створення високотехнологічних, інтегрованих систем обліку та аналітики, які гармонійно поєднують автоматизацію, штучний і людський інтелект для забезпечення стійкого розвитку, персоналізації процесів і підготовки інтегрованої звітності. Основними задачами трансформації є:

- розробка єдиної інформаційної платформи для управлінського обліку, яка об'єднує фінансові, операційні та стратегічні дані;
- автоматизація збору, обробки та аналізу даних із використанням ERP-систем і аналітичних інструментів;
- розробка нових підходів до аналізу нефінансових показників, таких як екологічна ефективність, соціальна відповідальність і корпоративне управління;
- підготовка персоналу до роботи з новими технологіями та стандартами інтегрованої звітності;
- забезпечення кібербезпеки та захисту конфіденційної інформації.

З позиції формування та подання інтегрованої звітності трансформація інформаційно-аналітичних сервісів управління бізнесом потребує поетапної реалізації (рис. 1) та застосування дієвих методичних підходів до перетворень, зокрема:

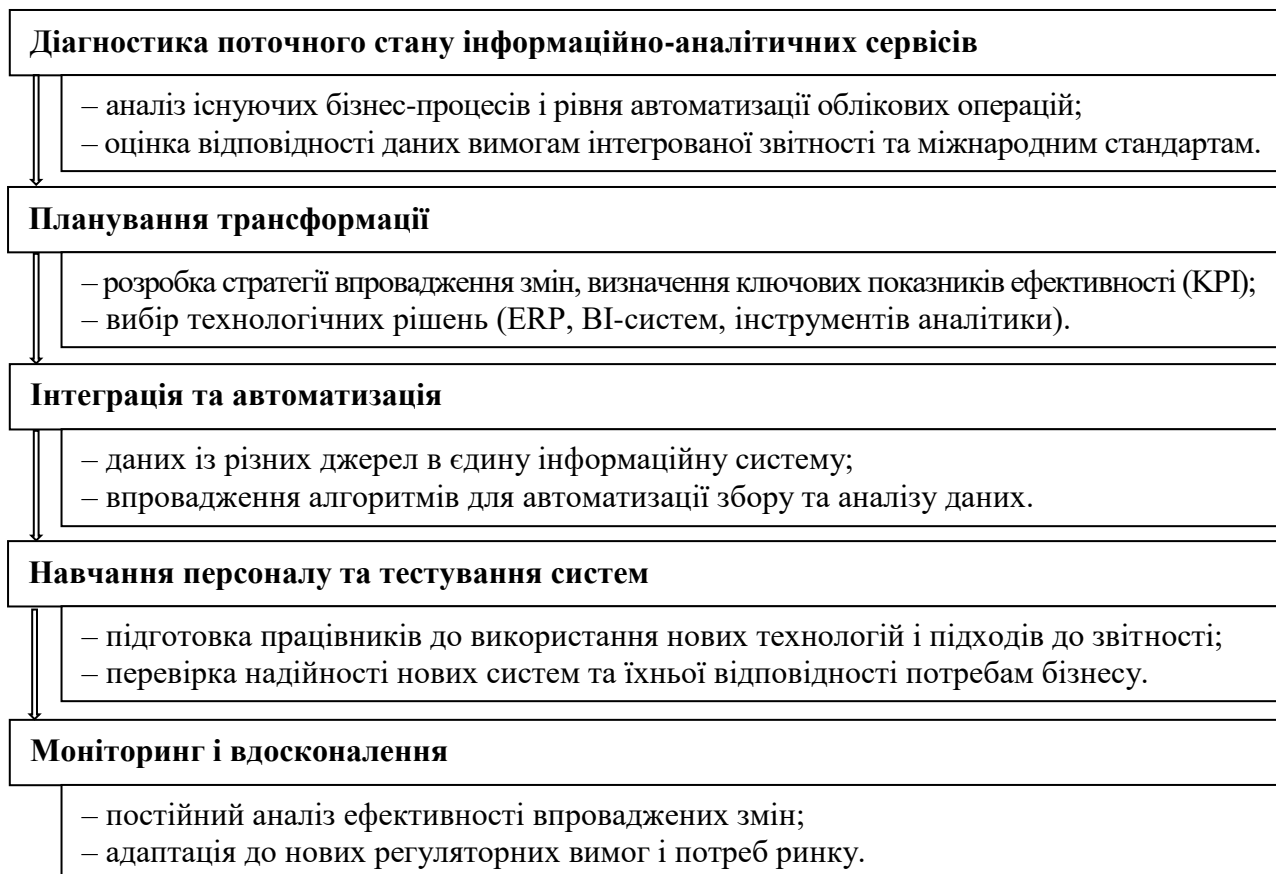

Рис. 1. Основні етапи трансформації інформаційно-аналітичних сервісів управління бізнесом для складання інтегрованої звітності

- методології бізнес-аналізу – для визначення потреб і прогалин у наявних сервісах;
- процесного підходу – для оптимізації облікових і аналітичних процесів;
- використання Agile-методів – для швидкої реалізації змін і гнучкого реагування на виклики;
- моделювання даних – для створення уніфікованих форматів облікової інформації;
- впровадження ESG-фреймворків – для аналізу нефінансових показників.

Також ключовим аспектом трансформації є кібербезпека інформаційно-аналітичних сервісів, що забезпечує захист конфіденційності, цілісності та доступності даних. Ефективні заходи кіберзахисту включають багаторівневу автентифікацію, шифрування даних і регулярний аудит безпеки систем, а також впровадження автоматизованих систем моніторингу, які можуть виявляти потенційні загрози в режимі реального часу, і навчання персоналу основам кібергігієни, оскільки людський фактор залишається однією з найпоширеніших причин порушень безпеки. Інтеграція кібербезпеки в трансформаційні процеси сприяє збереженню довіри до інформаційно-аналітичних сервісів і забезпечує стабільність бізнес-процесів формування інтегрованої звітності.

Викладене вище доводить, що Індустрія 5.0 пропонує новітні інструменти для вирішення технічних проблем й формує новий підхід до організації обліково-аналітичних сервісів, спрямований на їхню інтеграцію, ефективність і відповідність сучасним викликам сталого розвитку. Трансформація інформаційно-аналітичних сервісів управління бізнесом забезпечує якісну інтегровану звітність, підвищує прозорість і ефективність управління. Використання сучасних методів та інструментів разом із гарантією кібербезпеки стає ключовим елементом для стійкого розвитку бізнесу в сучасних умовах.

Інформаційні джерела:

1. Kashchena N., Nesterenko I., Chmil H., Kovalevska N., Velieva V., Lytsenko O. Digitalization of Biocluster Management on Basis of Balanced Scorecard. *Journal of Information Technology Management*, 2023. 15(4). P. 80-96. DOI: <https://doi.org/10.22059/jitm.2023.94711>
2. Karpenko L.M., Koev S.R., Kashchena N.B., Grushko V., Khorosheniuk A. Formation of the stakeholders account model in conditions of sustainable development. *Academy of Accounting and Financial Studies Journal*. 2019. 23. Special Issue 2. URL: <https://www.abacademies.org/articles/Formation-of-the-Stakeholders-Account-Model-inConditions-of-1528-2635-23-SI-2-413.pdf>
3. Кирильєва Л., Поливана Л., Кащена Н., Наумова Т. Акімова Н. Організаційні аспекти формування інформаційно-аналітичного сервісу управління підприємствами торгівлі в період цифровізації. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. 3(50). 127-138. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.3996>
4. Kashchena N., Kovalevska N., Nesterenko I. Monitoring of natural capital indicators as tool for achieving sustainable development goals. Improving living standards in a globalized world: opportunities and challenges. Monograph. Editors: Tetyana Nestorenko, Tadeusz Pokusa. Opole: The Academy of Management and Administration in Opole, 2021; pp. 156–166. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/514>.

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ УПРАВЛІННЯ РОЗРАХУНКАМИ З КОНТРАГЕНТАМИ

Макарська М.В., здоб. ВО

Науковий керівник – **Грищенко О.В.**, канд. екон. наук, доц.
Національний університет кораблебудування ім. адмірала Макарова

Активізація військової агресії східного сусіда України і спричинені нею зростання невизначеності та ризиків господарювання негативно вплинули на підходи до ведення бізнесу та взаємодію між контрагентами. Важливим елементом управління суб'єктом господарювання є формування якісного обліково-аналітичного забезпечення, в тому числі і управління розрахунками з контрагентами.

Стан розрахунків з контрагентами впливає на безперервність діяльності суб'єкта господарювання, а якісний стан та розміри дебіторської і кредиторської заборгованостей визначають безперервність його функціонування. Водночас належним чином сформоване обліково-аналітичне забезпечення розрахунків з контрагентами сприятиме формуванню іміджу суб'єкта господарювання та управління його платоспроможністю.

Для прийняття ефективних управлінських рішень потрібна облікова система, яка базується на виваженій обліковій політиці, що є комплексом правил, процедур і методик, які регламентують порядок спостереження, фіксації, обробки та узагальнення показників господарської діяльності. Питання формування якісного обліково-аналітичного забезпечення розрахунків з контрагентами досліджували значна кількість вітчизняних науковців, серед яких: М. Бондар, Р. Бруханський, С. Зеленко, М. Кончева, Л. Очеретько, М. Пушкар, Н. Шишкова та інші. Аналізуючи наукові доробки, вважаємо що побудова якісної системи обліково-аналітичного забезпечення управління станом розрахунків з контрагентами передбачає:

- проведення інвентаризації розрахунків і зобов'язань з подальшою звіркою розрахунків з контрагентами;
- прогнозне оцінювання рівня фінансової стійкості контрагентів;
- оцінку кредитоспроможності контрагентів за даними аналізу фінансової звітності;
- означення найбільш сприятливих термінів здійснення розрахунків з контрагентами;
- деталізація за ознакою взаємозалежності і відображення в обліково-аналітичній системі заборгованості дебіторів;
- включення в договори з контрагентами певних особливих умов, що визначають порядок їх виконання в тому числі і взаєморозрахунки;
- закріплення граничної суми можливих угод з контрагентами на підставі мінімізації кількості сумнівних боїв;
- своєчасне погашення власної кредиторської заборгованості, здійснення взаєморозрахунків.

Звісно поставлені задачі потребують високої фахової компетентності юристів, бухгалтерів, внутрішніх аудиторів, аналітиків в галузі управління фінансами, економікою і податками. Як наслідок, підвищення кваліфікації персоналу має відбуватися безперервно, враховуючи мінливі умови інтеграції України в Європейському просторі та особливостей військового стану в країні.

Загалом управління заборгованістю контрагентів важливо сприймати як хиткий механізм безперервного пошуку ефективних методів керування грошовими потоками суб'єкта господарювання. Звісно, враховуючи витрати суб'єкта господарювання на фінансування бізнесу, особливо в періоди зростання цін (що відбувається саме зараз), вигідне перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською. Водночас з точки зору можливості своєчасно платити за зобов'язаннями і ймовірності порушення справи про банкрутство це може виявитися критично ризикованим.

Тому при плануванні обсягів продажів і закупівель, на базі накопичених даних попередніх звітних періодів, необхідно визначити основні групи контрагентів, насамперед за термінами виникнення – для виявлення протермінованої та безнадійної заборгованості. Дослідження причин, що зумовили її виникнення можна здійснити за допомогою факторного аналізу заборгованості. Водночас бажано означити серед них проблемних покупців і постачальників, які часто порушують умови договорів та виділити їх в окремі групи за видами заборгованості – дебіторів чи кредиторів. Стимулювання дострокової оплати, як механізму управління заборгованістю контрагентів можна застосувати:

- для дебіторської – мотивація покупців оплатити рахунки достроково шляхом надання їм знижки, якщо платіж випереджає терміни в контракті;
- для кредиторської – постачальники отримавши раніше терміну виручку можуть за рахунок прискорення грошового обігу відшкодувати надані знижки покупцям.

Ефективність управління заборгованістю контрагентів залежить від якості відображення інформації про розрахунки на всіх стадіях обліково-аналітичного процесу. Забезпечення інформаційних потреб служби менеджменту суб'єкта господарювання відбувається шляхом накопичення в певній послідовності наступних компонентів: система аналітичних показників; методи економічного аналізу. Для управління заборгованістю контрагентів рекомендовано дослідити:

- величину, динаміку, склад і структуру заборгованості контрагентів бажано досліджувати методом порівняльного аналізу (вертикального та горизонтального);
- частоту виникнення та погашення заборгованості контрагентів – методом аналізу оборотності заборгованості та періодичності її погашення;
- для дослідження впливу заборгованості контрагентів на фінансовий стан суб'єкта господарювання доцільно застосувати аналіз співвідношення дебіторської та кредиторської заборгованостей як резервів взаємного погашення та аналіз обсягів вивільнення чи зв'язування оборотних коштів внаслідок зміни величини заборгованості контрагентів.

Звісно, забезпечення суб'єкта господарювання достатньою фінансовою стійкістю наразі є однією з ключових задач управлінського персоналу. Управління розрахунками з контрагентами безпосередньо впливає на прибутковість суб'єкта господарювання і визначає шляхи зменшення безнадійної заборгованості та прискорення повернення звичайної. Інформаційним забезпеченням управління розрахунками з контрагентами має стати належним чином побудована облікова політика, яка забезпечуватиме безперервність руху грошових потоків, аналіз контрагентів на предмет їх надійності, сприятиме можливості вибору умов продажів та забезпечить гарантоване надходження грошових коштів на рахунки суб'єкта господарювання. Не менш важливими є результати аналізу економічних показників - адже від своєчасності надання достовірної і достатньої інформації управлінському персоналу залежить прийняття обґрунтованих управлінських рішень з урахуванням стратегії розвитку суб'єкта господарювання.

УПРАВЛІННЯ ЦИФРОВОЮ ТРАНСФОРМАЦІЄЮ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ У КОНТЕКСТІ ІНДУСТРІЇ 5.0

Маковоз О.С., д-р екон. наук, проф.
Лисенко С.М., здоб. ступ. PhD

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Характерною рисою Індустрії 5.0 є необхідність гармонійного поєднання економічний, соціальних та екологічних факторів виробництва. Зазначена концепція акцентує увагу не лише на цифровізації, а й на соціальних та екологічних аспектах сталого розвитку. Індустрія 5.0, також відома як п'ята промислова революція, є новою фазою індустріалізації, яка розвивається, коли люди працюють разом із передовими технологіями та роботами, керованими штучним інтелектом (AI), щоб покращити бізнес-процеси. Це супроводжується більшою зосередженістю на людях, а також підвищеною стійкістю та більшою зосередженістю на стійкості. Цифрова трансформація бізнес-процесів ІТ-компаній в умовах Індустрії 5.0 вимагає адаптації бізнес-процесів до персоналізованих потреб користувачів та інтеграції новітніх технологій, таких як штучний інтелект (ШІ), Інтернет речей (IoT) та роботизовані системи [1].

Метою дослідження є аналіз особливостей управління цифровою трансформацією бізнес-процесів у контексті Індустрії 5.0, із врахуванням принципів сталого розвитку та розробку рекомендацій щодо інтеграції персоналізованих технологій, автоматизації, роботизованих систем, а також соціальних та екологічних стандартів в управлінські підходи компаній [2].

Управління цифровою трансформацією бізнес-процесів в умовах Індустрії 5.0 супроводжується низкою викликів, які вимагають комплексного підходу до вирішення. Основними проблемами є адаптація бізнес-процесів до

індивідуальних потреб клієнтів, інтеграція новітніх технологій, взаємодія людини з роботизованими системами, забезпечення соціальної відповідальності та дотримання екологічних стандартів:

1. Персоналізація технологій і бізнес-процесів. Головною перевагою Industry 5.0 є створення робочих місць вищої якості, що забезпечує більшу персоналізацію для клієнтів і більшу свободу дизайну для працівників. Завдяки автоматизації виробничих процесів працівники можуть більше зосередитися на наданні покращених, індивідуальних послуг і продуктів. Індустрія 5.0 вимагає від компаній впровадження персоналізованих рішень, які враховують унікальні потреби кожного клієнта. Це можливо завдяки використанню штучного інтелекту (ШІ), машинного навчання (ML) та аналітики великих даних. Однак викликом є складність інтеграції цих технологій у вже існуючі бізнес-процеси, що часто супроводжується необхідністю реорганізації робочих процесів і модернізації IT-інфраструктури [3]. Впровадження штучного інтелекту у компанії Tesla дозволило створювати автомобілі, які адаптуються до стилю водіння клієнта, що є прикладом персоналізації технологій в умовах Індустрії 5.0. Однак для досягнення цього результату компанія мала інтегрувати складні алгоритми ML у свої виробничі процеси, що вимагало масштабної реорганізації [4].

2. Інтеграція роботизованих систем і автоматизації. Однією з ключових характеристик Індустрії 5.0 є взаємодія людини з роботизованими системами, де роботи працюють поряд з людьми для підвищення ефективності бізнес-процесів. Це викликає нові виклики в управлінні цифровою трансформацією бізнес-процесів, оскільки необхідно враховувати людський фактор, зокрема, навчання працівників взаємодії з роботами, а також адаптацію до швидких змін у робочих умовах [5]. У виробництві автомобілів BMW використовуються співробітники та роботи для синхронної роботи на виробничих лініях. Однак, інтеграція роботизованих систем вимагала гнучких управлінських підходів для збереження безпеки працівників та підвищення ефективності, що також вплинуло на бізнес-процеси компанії [4].

3. Соціальна відповідальність і орієнтація на працівників. Цифрова трансформація бізнес-процесів може впливати на працівників, особливо в умовах швидких змін у роботі з технологіями. Проблемою є необхідність забезпечення соціальної відповідальності компаній, зокрема, навчання персоналу, створення умов для безпечної та комфортної роботи в цифровому середовищі. Для компаній важливо забезпечити рівний доступ до новітніх технологій та можливості розвитку для всіх працівників [6]. Компанія Google впровадила програми постійного навчання співробітників, що дозволяє їм залишатися актуальними в умовах швидких технологічних змін. Це дозволяє зберегти робочі місця та підвищити мотивацію працівників в умовах цифрової трансформації [3].

4. Екологічна відповідальність і мінімізація впливу на довкілля. Індустрія 5.0 акцентує увагу на екологічній стійкості. Використання цифрових технологій дозволяє мінімізувати негативний вплив на довкілля через зниження споживання енергії та переробку відходів. Однак, головною проблемою є інтеграція екологічних рішень у бізнес-процеси без шкоди для

продуктивності [7]. Компанія Apple активно впроваджує енергоефективні технології у свої виробничі процеси. Зокрема, вона використовує відновлювані джерела енергії для живлення своїх підприємств, але це вимагає значних інвестицій і змін у бізнес-моделях компанії [6].

Проведене дослідження показало, що управління цифровою трансформацією бізнес-процесів в умовах Індустрії 5.0 є важливим інструментом для підвищення ефективності компаній. Водночас використання даних у реальному часі та підключених систем сприяє покращенню процесу прийняття управлінських рішень і швидшому реагуванню на зміни ринку. Сталість сприяє більш ефективному використанню ресурсів і зменшенню відходів. Основними аспектами є персоналізація технологій, співпраця між людьми та роботизованими системами, соціальна відповідальність компаній та дотримання екологічних стандартів. Слід зазначити, під час цифрової трансформації бізнес-процесів ІТ компанії існують певні виклики та загрози. Однією з найбільших загроз є безпека та конфіденційність, оскільки мережеві системи вразливі до кібератак. Інтеграція нових технологій у існуючі системи також може бути складною та дорогою, оскільки старі та нові технології часто не працюють разом. Для успішного впровадження Індустрії 5.0 необхідно реорганізувати бізнес-процеси та адаптувати ІТ-архітектуру до інноваційних технологій, таких як штучний інтелект та автоматизація. ІТ-архітектура багатьох компаній стикається з серйозними змінами. В епоху Індустрії 5.0 інновації в сервісах і процесах можуть бути отримані безпосередньо з глибокого розуміння мотивів клієнтів та працівників, тобто ІТ компаніям доцільно розробляти відповідну сервісно-орієнтовану архітектуру. Подальші дослідження повинні зосередитися на розробці методів інтеграції новітніх технологій, забезпеченні ефективної взаємодії між людьми та машинами, впровадженні екологічно стійких рішень і підвищенні кваліфікації працівників для адаптації до цифрових змін.

Інформаційні джерела:

1. Лисенко С.М. Синергія стандартів якості з цілями сталого розвитку для управління цифровою трансформацією бізнес-процесів ІТ компаній. *Ефективна економіка*, 8, 2024. DOI: <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2024.8.95>.
2. Внукова Н.М., Глібко С.В. Трансформації інноваційного розвитку подвійного переходу до Індустрії 5.0 за наявності правових умов. *Право та інновації*, 4 (44), 2023. DOI: [https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-4\(44\)-14](https://doi.org/10.37772/2518-1718-2023-4(44)-14).
3. Rathor S, Zhang M, Im T. Web 3.0 and Sustainability: Challenges and Research Opportunities. *Sustainability*. 2023; 15(20):15126. <https://doi.org/10.3390/su152015126>.
4. Rame, R., Purwanto, P., & Sudarno, S. (2024). Industry 5.0 and sustainability: An overview of emerging trends and challenges for a green future. *Innovation and Green Development*, 3(4), 100173. DOI: <https://doi.org/10.1016/j.igd.2024.100173>.
5. Rogers, David. *The Digital Transformation Playbook*. [edition unavailable]. Columbia University Press, 2016. Web. 14 Oct. 2022. URL: <https://www.perlego.com/book/774197/the-digital-transformation-playbook-rethink-your-business-for-the-digital-age-pdf>
6. K. Voulgaridis, T. Lagkas and P. Sarigiannidis, Towards Industry 5.0 and Digital Circular Economy: Current Research and Application Trends, 2022 18th International Conference on Distributed Computing in Sensor Systems (DCOSS), Marina del Rey, Los Angeles, CA, USA, 2022, pp. 153-158, DOI: 10.1109/DCOSS54816.2022.00037.

7. Nabi, Dr. Md. Noor Un, and Fatema Tuj Zohora. The 4th Industrial revolution (4ir) and sustainable development. *Khulna University Studies*, Nov. 2022, pp. 625-39, DOI:10.53808/KUS.2022.ICSTEM4IR.0118-se.

ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ГОСПОДАРСЬКИХ СУБ'ЄКТІВ ЯК БАЗОВА ПЕРЕДУМОВА ЇХ РОЗВИТКУ ТА КОНКУРЕНТОЗДАТНОСТІ

Морозов В.І., канд. екон. наук, доц.

Державний біотехнологічний університет

В умовах існування та наявності сучасної інформаційно-технологічної фармації, здатність та спроможність окремого підприємства чи компанії генерувати, обробляти та перенаправляти масиви різноманітної економічно-господарської інформації є умовою та запорукою її стійкого, сталого та конкурентного положення на ринку.

В свій час, декілька десятиріч тому, основні принципи інформаційно-аналітичного процесу, були сформульовані фахівцем американської стратегічної розвідки, генералом Вашингтоном Плетом і визначались як: достовірність, своєчасність, ясність. Враховуючи стан сучасної інформаційної цивілізації, інформаційно-аналітична діяльність (ІАД), має достатньо розвинену та розгалужену структуру власних цілей, об'єктів та суб'єктів.

Стосовно цілей ІАД, їх поділяють на стратегічні і тактичні. Стратегічні – на основі концепцій, методів, засобів зібрання, накопичення інформації, надають споживачеві/замовнику максимально якісний, цілісний та системний інформаційний продукт. Тактичні – визначаються окремо, в кожному конкретному випадку, залежно від цілей, які ставить перед аналітиком замовник. Прикладами можуть виступати: збільшення результативності та прибутковості певного сегменту бізнесу, пошук партнерів, джерел фінансування, визначення ступеню ризиків і т.ін. В свою чергу, об'єктами ІАД, на даний момент визначають: інформаційно-аналітичні продукти, бази даних, інформаційно-пошукові системи, безліч комп'ютерно-електронних засобів. І в свою чергу, суб'єктами ІАД, на тепер, можуть виступати безліч одиниць: окремі особи, державні структури, виробники первинної та вторинної інформації, виробники технічних, програмних засобів обробки інформації, технологій обробки інформації тощо.

На даний період, основними та базовими форматами проведення та обробки інформації стали наступні: інформаційно-аналітичні системи (комп'ютерні системи, які дозволяють отримувати, створювати інформацію, здійснювати її обробку та аналіз); експертні системи (доручення до вирішення певних задач відповідних фахівців); системи підтримки прийняття рішень (інтерактивні інформаційні системи, які допомагають використовувати дані та

моделі для вирішення неструктурованих та слабо структурованих проблем); системи кодування інформації (спеціальні системи прийомів/правил фіксування інформації).

Виходячи з усього вище наведеного, можна зазначити, що на поточний момент, інформаційне забезпечення – це вид забезпечення процесів управління господарською/бізнес-структурою, що містить в собі сукупність інформаційних ресурсів, засобів, методів збору, обробки та видачі інформації, яка застосовується в інтересах організації. Надважливу функцію в інформаційно-аналітичному забезпеченні підприємства відіграє процес аналізу інформації, її базові складові: стратегічний, атрибутивний аналіз, операційний, порівняльний та фінансово-економічний аналіз. Структурно, їхні характеристики можна представити наступним чином:

Таблиця – Елементи системи аналітичного забезпечення

Стратегічний аналіз	Проводиться з метою досягнення майбутніх визначальних позитивних результатів. Включає виявлення стратегічних проблем, можливостей та ресурсів підприємства
Атрибутивний аналіз	Базується на відповідних класифікаціях та групуваннях діяльності підприємства. Відбувається за рахунок аналізу тимчасових змін
Операційний аналіз	Спрямований на вдосконалення поточних результатів за основними видами діяльності
Порівняльний аналіз	Діагностує та визначає потенційні можливості розвитку підприємства внаслідок порівняння планових та фактичних показників
Фінансово-економічний аналіз	Здійснює аналіз фінансових та інших потреб підприємства та досліджує рівень забезпечення системи управління відповідними ресурсами

Виходячи з усього вищевказаного, виглядає що інформаційному забезпеченню результатів діяльності підприємства, доцільно проходити послідовність наступних етапів:

- виявлення та збір інформації щодо результатів діяльності підприємства;
- оцінка та аналіз отриманої інформації за допомогою відповідних методів та технічних засобів;
- виявлення актуальності наявної інформації.

Все перераховане повинно сприяти ефективному, своєчасному та належному інформаційно-аналітичному забезпеченню сучасного підприємства, захищаючи його ринкові позиції та підвищуючи конкурентоздатність.

ВИЗНАЧЕННЯ ЕКОЛОГІЧНОГО ВПЛИВУ ВІДХОДІВ НАФТОГАЗОВОЇ ПРОМИСЛОВОСТІ ОБЧИСЛЮВАЛЬНИМИ МЕТОДАМИ

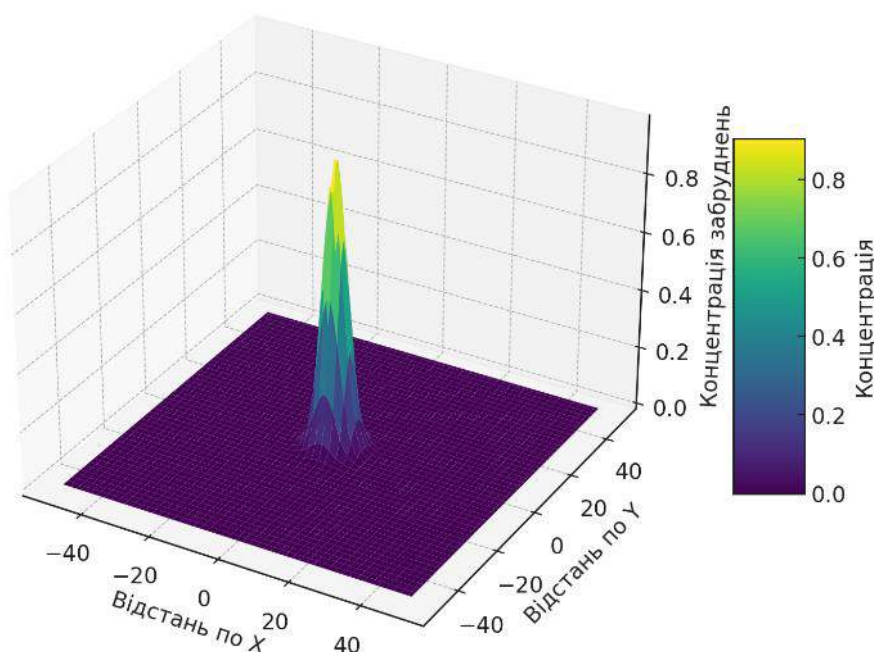
Нікітенко М.С., здоб. ВО

Науковий керівник – Шпинковська М.І., канд. техн. наук, доц.
Національний університет «Одеська політехніка»

Нафтогазова промисловість є важливим сектором економіки, однак її діяльність може призводити до значних екологічних ризиків, особливо у разі неправильного поводження з відходами. У даній роботі досліджується застосування обчислювальних методів для оцінки екологічного впливу відходів нафтогазової промисловості.

Основною метою даної роботи є розробка обчислювальної моделі, яка дозволяє передбачити концентрацію та розсіювання шкідливих компонентів у навколишньому середовищі. Використання комп'ютерного моделювання для такого аналізу є важливим інструментом, оскільки воно дозволяє підвищити точність прогнозів і сприяє ефективнішому прийняттю рішень щодо заходів екологічної безпеки [1].

На рисунку нижче представлена модель розсіювання концентрації забруднюючих речовин. Вона демонструє, як концентрація зменшується експоненційно з віддаленням від джерела, дозволяючи оцінити екологічний вплив на різні зони навколишнього середовища [2].

**Рис. Модель розсіювання концентрації забруднюючих речовин
в екосистемі**

Задача дослідження полягає у визначенні концентрацій основних забруднюючих речовин з урахуванням їхньої динаміки та взаємодії з

навколишнім середовищем [1]. Загальна інтенсивність забруднення в точці розташування можна описати рівнянням:

$$I(x, y, z) = k_1 \times S + k_2 \times D + k_3 \times R$$

де k_1, k_2, k_3 – коефіцієнти, що залежать від фізико-хімічних характеристик речовини:

S – інтенсивність джерела забруднення.

D – параметр розсіювання речовини в повітрі;

R – швидкість реакції речовини із зовнішніми компонентами середовища (грунтом, водою, повітрям).

Для вирішення поставленого завдання використовуються два основні обчислювальні методи: Ньютона та ітераційний [1].

Для методу Ньютона розглянемо, що ми шукаємо точку, в якій інтенсивність забруднення дорівнює $I_0 = 130 \text{ мг/м}^3$. Також дано:

Коефіцієнти: $k_1 = 1.2, k_2 = 0.5, k_3 = 0.8$

Інтенсивність джерела забруднення $S_0 = 100 \text{ мг/год}$

Параметр розсіювання речовини $D = 15 \text{ м}^2/\text{с}$

Швидкість реакції речовини $R = 5 \text{ 1/год}$

У результаті, за методом Ньютона було отримано необхідну інтенсивність забруднення близько $S = 98.75 \text{ мг/год}$, яка дозволяє досягти безпечного рівня інтенсивності $I_0 = 130 \text{ мг/м}^3$.

Ітераційний метод показав інтенсивність близько $S = 98.75 \text{ мг/год}$, але потребував більше ітерацій для точності. Отримане значення також є інтенсивністю джерела забруднення, яка необхідна для досягнення рівня $I_0 = 130 \text{ мг/м}^3$. У результаті аналізу застосували два методи — Ньютона та ітераційний — для визначення необхідної інтенсивності джерела забруднення, щоб загальна інтенсивність забруднення становила $I_0 = 130 \text{ мг/м}^3$. Обидва методи дали близькі результати, але з різною швидкістю та точністю.

Нижче наведена порівняльна таблиця, яка підсумовує ключові характеристики кожного методу.

Таблиця – Порівняння параметрів методів обчислень

Параметр	Метод Ньютона	Метод ітерацій
Значення S	98.75	98.75
Кількість ітерацій	2	16
Час виконання	Швидше, якщо похідні обчислюються	Може бути повільнішим
Точність	Висока (квадратична)	Залежить від збіжності

Обидва методи показали свою ефективність у розв'язанні задачі, але метод Ньютона виявився швидшим і точнішим. У той час як ітераційний метод може зайняти більше часу для досягнення бажаної точності, він простіший у використанні і може бути корисним у випадках, коли неможливо обчислити похідні. Ці результати демонструють, як обчислювальні методи можуть бути використані для аналізу забруднення навколишнього середовища та прийняття рішень щодо зменшення ризиків, пов'язаних з забрудненням.

Інформаційні джерела:

1. Jiang, H., & Zhao, Q. (2018). "Numerical Methods for Environmental Problems." *Applied Mathematical Modelling*, 62, 42-55. DOI: 10.1016/j.apm.2018.03.031.
2. Бурковський, В. М., Лисенко, О. П. (2020). *Математичні методи в екології та природокористуванні*. Київ: Видавництво "Наукова думка".

МОДЕЛЮВАННЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ АНАЛІЗУ ФІНАНСОВОЇ СТІЙКОСТІ БАНКІВСЬКОЇ УСТАНОВИ

Сабліна Н.В., канд. екон. наук, доц.

Харківський національний економічний університет ім. Семена Кузнеця

Стабільна банківська система є важливою складовою для розвитку ринкових відносин в Україні та прямо впливає на економіку країни. У періоди економічного спаду ризику в банківській діяльності зростають. На сьогодні фінансовий стан кожного банку має вирішальне значення для успішного функціонування всієї банківської системи. Оцінюючи ефективність роботи банків, особлива увага приділяється їхній фінансовій стійкості, яка є основою довіри до банківських установ та свідчить про їх здатність успішно протистояти негативним впливам. Лише фінансово стійкий банк може виконувати свої зобов'язання, забезпечуючи необхідний рівень прибутковості для успішної роботи в умовах конкуренції, навіть за непередбачуваних обставин.

Варто зазначити, що підтримка належного рівня фінансової стійкості банків залишається складним завданням та потребує поглибленого вивчення в теоретичному, методологічному та практичному аспектах.

Аналіз фінансової стійкості банку є складним і відповідальним завданням, яке вимагає застосування різноманітних інструментів і методів для оцінки рівня його фінансової стійкості та здатності виконувати фінансові зобов'язання.

Одним із ключових етапів цього аналізу є моделювання аналітичного забезпечення, що включає розробку та впровадження інформаційних технологій для збору, обробки та аналізу фінансових даних про банк.

Управління фінансовою стійкістю банку доцільно здійснювати з використанням засобів моделювання, які не тільки дозволяють побачити сценарій реалізації за стандартних умов без помилок і винятків, але й відображають усі можливі нестандартні ситуації на єдиній діаграмі.

Інформаційне забезпечення аналізу фінансової стійкості базується на процесах збору, обробки й аналізу фінансової інформації про банківську установу. Для автоматизації цих процесів застосовуються різноманітні інформаційні технології, що дозволяють ефективно збирати та обробляти фінансові дані.

Серед основних інформаційних систем для аналізу фінансової стійкості банку виділяються:

система збору та обробки фінансових даних. Ця система забезпечує автоматизований збір та обробку фінансової інформації з різних джерел, таких як бухгалтерська звітність, звіти про кредитні ризики, аналіз платіжної дисципліни тощо. Дані збираються й обробляються в режимі реального часу, що дозволяє швидко реагувати на зміни у фінансовому стані банку;

система аналізу фінансової стійкості банку забезпечує проведення комплексного аналізу фінансового стану банку, включаючи оцінку ключових фінансових показників, ризиків та потенційних можливостей для розвитку. У процесі аналізу застосовуються різні методи, такі як аналіз балансових показників, оцінка доходів і витрат, а також аналіз кредитного портфеля та інші;

система моніторингу фінансового стану банку дозволяє здійснювати постійний моніторинг фінансового стану, своєчасно виявляючи потенційні ризики та проблеми. Моніторинг ґрунтується на аналізі фінансових показників та інших даних, що дозволяють оцінити ефективність управління банком і виявити можливі труднощі на перспективу;

система прогнозування фінансового стану банку дозволяє передбачати майбутній фінансовий стан банку, спираючись на аналіз його фінансових даних та зовнішніх факторів, які можуть вплинути на його діяльність. Для цього використовуються методи, такі як регресійний аналіз, аналіз часових рядів тощо. Завдяки системі прогнозування банк може визначити потенційні ризики та розробити стратегії для покращення свого фінансового стану;

система ризик-менеджменту допомагає виявляти та оцінювати ризики, пов'язані з банківською діяльністю, а також впроваджувати заходи для їх мінімізації. В рамках цієї системи використовуються методи, такі як аналіз кредитного портфеля, оцінка кредитних ризиків тощо. Завдяки системі ризик-менеджменту банк може зменшити ризик фінансових втрат і підвищити свою фінансову стійкість.

Усі ці системи є важливими компонентами аналітично-інформаційного забезпечення для оцінки фінансової стійкості банку. Для ефективної роботи з ними необхідно застосовувати сучасні технології, включаючи хмарні рішення, аналітичні платформи, машинне навчання та штучний інтелект. Одним із корисних інструментів для цього виступає модель і нотація бізнес-процесів.

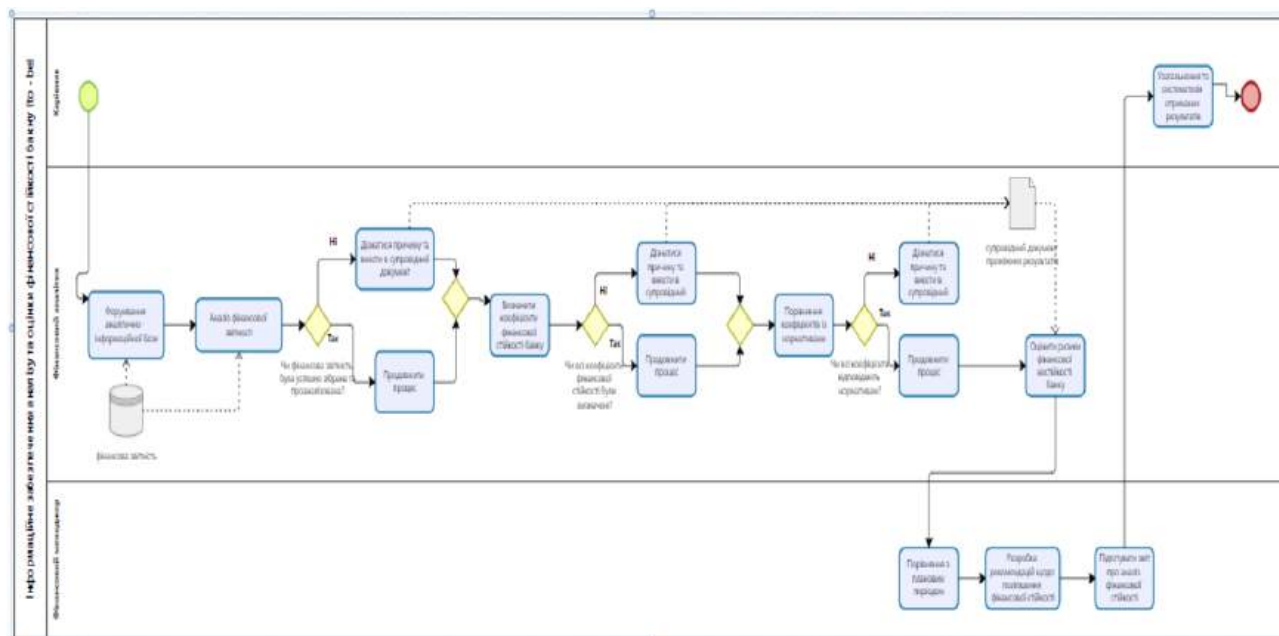

Рис. 1. Модель бізнес-процесів інформаційно-аналітичного забезпечення аналізу та оцінювання фінансової стійкості банку

Діаграма процесу, створена в нотації BPMN, відображає алгоритм виконання процесу управління фінансовою стійкістю банку. На цій діаграмі можна визначити події, виконавців, потоки матеріалів і документів, що супроводжують виконання процесу. Кожен бізнес-процес може деталізуватися на глибші рівні.

Нотація BPMN включає п'ять основних категорій елементів: елементи потоку (події, процеси, шлюзи); дані (об'єкти даних, бази даних); з'єднувальні елементи (потоки управління, повідомлення, асоціації); зони відповідальності (пули, доріжки); та артефакти (виноски).

Під час розробки моделі можна виокремити ключові аспекти, які будуть враховані в кінцевому звіті. Ці аспекти включають успішний аналіз фінансової звітності, визначення всіх коефіцієнтів фінансової стійкості та переконання в тому, що всі коефіцієнти відповідають встановленим нормам.

Стійкість банківської діяльності визначається як комплекс заходів та методів, спрямованих на захист банків від ризиків як зовнішніх, так і внутрішніх. Головною метою цієї системи є забезпечення безперебійної роботи банків у мінливих умовах, включаючи їх взаємодію з навколишнім середовищем. Така система також спрямована на виявлення та усунення будь-яких загроз, що можуть впливати на стабільність банківської діяльності, організацію заходів для протидії цим загрозам та мінімізацію можливих наслідків.

Загальний підхід до досягнення фінансової стійкості банківських установ передбачає впровадження різних заходів, які можуть бути реалізовані послідовно або одночасно. В сучасних дослідженнях не було знайдено однієї універсальної методики для оцінки фінансової стійкості банківських установ та ефективного управління ними. Відповідно до цього, розроблена модель бізнес-

процесів відображає найбільш відомі, поширені та практично застосовувані заходи та підходи до створення інформаційно-аналітичного забезпечення управління фінансовою стійкістю. Модель бізнес-процесів інформаційно-аналітичного забезпечення аналізу та оцінювання фінансової стійкості запропонована у нотації BPMN і представлена на рис. 1.

Таким чином, модель інформаційно-аналітичного забезпечення аналізу та оцінювання фінансової стійкості банку є ефективним інструментом для оцінки його фінансової діяльності, визначення рівня стійкості та розроблення стратегій управління ризиками.

Інформаційні джерела:

1. Левченко В. П., Почтар В. О. Особливості оцінки та управління фінансовою стійкістю банку. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. 2021. № 17(2). С. 18-24. URL: [http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2021_17\(2\)_5](http://nbuv.gov.ua/UJRN/mnj_2021_17(2)_5).

2. Мельник О. М. Інформаційне забезпечення оцінки фінансової стійкості банку. *Формування ринкових відносин в Україні*. 2022. № 1. С. 15-19. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/frvu_2022_1_4.

ІНТЕГРАЦІЯ ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ СИСТЕМ У ПРОЦЕСИ ЕКОЛОГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ

Сагачко Ю.М., канд. екон. наук, доц.

Міненко С.І., д-р філософії, доц.

Державний біотехнологічний університет

Сучасні виклики, пов'язані зі змінами клімату, деградацією природних ресурсів та забрудненням навколишнього середовища, а також воєнними діями на території України, вимагають від державних і приватних організацій ефективних рішень у сфері екологічного управління. Важливою складовою цього процесу є використання інформаційно-аналітичних систем, які забезпечують збір, обробку та аналіз екологічних даних. Інтеграція таких систем дозволяє органам державного управління, підприємствам і громадським організаціям оперативно реагувати на екологічні загрози, приймати обґрунтовані рішення та забезпечувати сталий розвиток.

Інформаційно-аналітичні системи активно використовують як у теорії, так і в практиці міждержавного аналізу [1]. При цьому, ще на Всесвітній конференції ООН з питань навколишнього середовища та розвитку, яка відбулася в Ріо-де-Жанейро в 1992 році, було прийнято стратегічну концепцію сталого розвитку, а також у 2012 році на конференції з питань сталого розвитку, також відому під назвою «Ріо-2012» або «Ріо +20» де була прийнята концепція зеленої економіки в контексті сталого розвитку та подолання бідності і інституційні рамки сталого розвитку. Ці концепції стали основою для здійснення моніторингу та оцінки екологічних, економічних і соціальних

показників розвитку країни. На основі зібраних даних виконується багатосторонній порівняльний аналіз між державами, створені різні рейтинги, що відображають рівень сталого розвитку кожної країни, та розроблені глобальні й регіональні тенденції.

Крім того, інформаційно-аналітичні системи сприяють глибшому розумінню екологічної, економічної та соціальної ситуації у світі, дозволяючи виявити ризики та розробити стратегії для подальшого вдосконалення управління ресурсами на міжнародному рівні. Завдяки цим системам уряди та міжнародні організації можуть приймати більш обґрунтовані рішення, спрямовані на досягнення цілей сталого розвитку та підвищення якості життя населення. Одним із перевірених стандартів екологічного управління є ISO 14001 [2], визнаний на міжнародному рівні. Він дозволяє впроваджувати комплексний екологічний менеджмент у всіх сферах діяльності підприємств та постійно вдосконалювати процеси. ISO 14001 сприяє дотриманню нормативних вимог та мінімізації впливу на довкілля, такого як забруднення повітря чи обґрунтування, використане шляхом перевірки управлінських інструментів. Крім того, чіткий розподіл ролей і відповідальність забезпечує ефективну підтримку та розвиток системи управління. Але запровадження таких систем є добровільним і не регулюється законами. Для деяких українських підприємств доцільно інтегруватися в Європейську схему екологічного менеджменту та аудиту (EMAS), яка є добровільним інструментом екологічного управління для компаній і організацій. Регламент EMAS діє на території всіх 27 країн-членів ЄС, а також трьох країн Європейського економічного простору (Норвегія, Ісландія та Ліхтенштейн). З 2010 року ця система стала доступною і для держави за межами ЄС, що відкриває нові можливості для підприємств поза Європейським Союзом приєднатися до стандартів сталого розвитку та покращити екологічну ефективність [3].

Для українських підприємств інтеграція в EMAS не лише сприятиме відповідності екологічним стандартам, а й може підвищити їх конкурентні позиції на міжнародному ринку, стимулюючи зростання експортного потенціалу та залучення іноземних інвесторів.

Аналіз робіт, присвячених цій темі, дозволяє дійти висновку, що методологія створення інформаційно-аналітичної системи моніторингу екологічно сталого регіонального розвитку має бути адаптована до конкретних завдань її практичного застосування [4]. Прикладами таких інформаційно-аналітичних систем можуть бути системи бізнес-інтелекту [5]. До ключових завдань, які потребують особливої уваги при розробці такої системи, можна віднести:

- розробка інструментів для оцінки якості навколишнього середовища, що базуються на комплексних показниках-індикаторах, які відображають стан екосистеми та динаміку змін у регіонах;
- проведення порівняльного аналізу сталого розвитку різних регіонів, що дозволяє розробити ефективність поточних екологічних політик і сприяти оптимізації управлінських рішень на рівнях місцевої влади;

– формування прогнозів для системи показників-індикаторів сталого розвитку, які допоможуть вчасно виявити проблемні зони та коригувати стратегії розвитку з метою досягнення максимальної екологічної та соціально-економічної стабільності регіонів.

Також важливим аспектом є інтеграція результатів моніторингу з іншими управлінськими процесами для формування більш цільної картини регіонального розвитку та підвищення рівня екологічної відповідальності. Ще однією перевагою застосування інформаційно-аналітичних систем збір даних в реальному часі про параметри навколишнього середовища, такі як якість повітря, якість води та біорізноманіття. Ці дані допомагають визначити екологічні тенденції та оцінити вплив діяльності людини на екосистему. Ці системи використовують розширені алгоритми та методи машинного навчання для аналізу великих наборів даних і виявлення закономірностей, які можуть бути невидимі для людського ока. Аналізуючи ці дані, установи можуть отримати цінну інформацію про процеси навколишнього середовища та приймати обґрунтовані рішення на основі наукових доказів. Також інформаційно-аналітичні системи забезпечують візуальне представлення даних за допомогою карт, графіків і діаграм. Ці візуальні дані допомагають передавати складну інформацію про навколишнє середовище зацікавленим сторонам і політикам, сприяючи кращому розумінню та співпраці в реалізації стратегій управління навколишнім середовищем.

Отже, інтеграція інформаційно-аналітичних систем у процеси екологічного управління є важливим кроком для підвищення ефективності моніторингу та прийняття рішень у сфері охорони довкілля. Завдяки збору даних у реальному часі про параметри навколишнього середовища, такі системи дозволяють швидко реагувати на екологічні загрози та виявляти приховані закономірності за допомогою алгоритмів і методів машинного навчання. Візуалізація даних у вигляді карт, графіків і діаграм сприяє кращому розумінню екологічної ситуації всіма зацікавленими сторонами, що підвищує рівень екологічної відповідальності та покращує співпрацю при розробці і реалізації стратегій сталого розвитку.

Інформаційні джерела:

1. World Competitiveness Yearbook. URL: https://en.wikipedia.org/wiki/World_Competitiveness_Yearbook
2. ДСТУ ISO 14001:2015 Системи екологічного управління. Вимоги та настанови щодо застосування (ISO 14001:2015, IDT) URL: https://online.budstandart.com/ua/catalog/doc-page.html?id_doc=64015
3. European Commission. Who is EMAS for?. Green Business. URL: https://greenbusiness.ec.europa.eu/eco-management-and-audit-scheme-emas/about-emas/whoemas_en#emas-for-public-authorities
4. Рак Т.С., Зачко О. Б. Інформаційно-аналітична система моніторингу екологічно сталого розвитку регіонів України. URL: <https://sci.ldubgd.edu.ua/bitstream/123456789/7836/1/14.pdf>
5. Панко В.О. Використання бізнес-інтелекту для побудови неформалізованих систем екологічного менеджменту в Україні. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/server/api/core/bitstreams/8bf05460-af2e-4c30-881a-ba78a81622ae/content>

ІНФОРМАЦІЙНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕСУ БІЗНЕС-ПЛАНУВАННЯ

Сукачова С.М., канд. екон. наук, доц.

Тімченко О.Д., доц.

Державний біотехнологічний університет

З початком повномасштабної війни економіка України опинилася у шоковому стані, відбулося значне зниження виробництва основних видів продукції, зруйновано експортний потенціал країни, знищено транспортно-логістичну, соціальну, маркетингову та інженерну інфраструктуру цілих регіонів, відбувся відтік кадрів за кордон та їх часткова передислокація на захід держави, з активного економічного життя було вилучено сотні тисяч людей [1].

Проте українська економіка проявила стійкість і, завдяки успіхам Збройних Сил України на полі бою, злагодженій роботі Уряду та бізнесу, швидкості відновлення зруйнованих/пошкоджених об'єктів критичної інфраструктури вітчизняними службами, а також системній фінансовій підтримці з боку міжнародних партнерів втримано економічний фронт в умовах війни. Враховуючи це, у 2025-2027 роках прогнозується сталий тренд зростання, в основу якого буде закладено як відбудову економіки, так і її трансформацію у бік наближення до європейських стандартів [2].

Вже починаючи з 2023 року поступово зростає кількість суб'єктів підприємницької діяльності, а результати досліджень, проведених у кінці 2023 року компанією Advanter Group [3], засвідчили те, що майже 91% українських підприємств відновили свою діяльність з початку війни.

Поступовим є зростання показника відновлення ділової активності українських підприємств, зокрема, якщо у жовтні 2022 року він мав від'ємне значення та становив -0,69 пунктів, то у березні 2024 року значення показника складало +0,37 пунктів. Тобто відбувається значне поживлення українського ділового ринку та його вихід із стагнаційних процесів [4].

Слід зазначити, що процесам започаткування бізнесу, зміни видів діяльності, перебудови або впровадження нових напрямів діяльності, створення окремого стратегічного підрозділу суб'єкта підприємницької діяльності передують процес бізнес-планування. Прорахунки або відсутність бізнес-планування взагалі, як показує сучасна практика, призводить до того, що певна кількість бізнес-ідей зазнає краху, а підприємці замість очікуваних результатів отримують збитки або взагалі стають банкрутами.

Однією з основних причин неможливості реалізації бізнес-плану є саме недосконале інформаційне забезпечення самого процесу бізнес-планування.

Як відомо, для формування інформаційного забезпечення процесу бізнес-планування необхідно зосереджувати зусилля на формуванні маркетингової, виробничої, фінансової, загальноекономічної та галузевої інформації, а також використовувати попередній досвід з ведення підприємницької діяльності, передбачення та припущення щодо майбутнього бізнесу або змін його параметрів. Проте, навіть на етапі формування

інформаційної бази підприємці стикаються зі значною кількістю проблем, основними з яких є: недостатність коштів для проведення ґрунтовних маркетингових, науково-технічних та інших досліджень; недостатність специфічних знань у розробників бізнес-плану; відсутність/недосконалість єдиної структурованої інформаційної системи; відсутність/недосконалість автоматизації обробки інформації тощо.

Якісно розробленими та ефективно реалізованими можуть бути лише ті бізнес-плани, які ґрунтуються на точній, достовірній, оперативній й найбільш повній інформації. Для цього ще на першому етапі здійснення процесу бізнес-планування необхідно створити єдину інформаційно-аналітичну систему та розробити комплекс заходів щодо забезпечення її ефективного функціонування, включаючи установку відповідного програмного забезпечення.

Враховуючи значні масиви інформації, які необхідно обробляти під час здійснення процесу бізнес-планування, системи інформаційного забезпечення повинні бути автоматизованими та включати п'ять основних елементів: суб'єкти бізнес-планування, інформаційні потоки, апаратні засоби та програмні продукти, бази даних, комунікації.

Впровадження автоматизованих систем інформаційного забезпечення дозволяє підвищити рівень обґрунтованості прийняття управлінських рішень. Проте слід враховувати, що в сучасних умовах апаратні засоби та програмні продукти є досить вразливими до морального зносу та швидкості окупності вкладених коштів, тобто необхідно завжди враховувати економічну ефективність їх використання.

Використання автоматизованих систем інформаційного забезпечення в процесі бізнес-планування дозволяє вирішити такі важливі завдання, як забезпечення спільної роботи з даними всіх учасників одночасно, автоматизація роботи з документами, формалізація даних відмінних за логікою, архітектурою та форматом, виключення багаторазового дублювання інформації, спрощення пошуку необхідних для синхронізації даних, покращення якості моделювання поведінки зовнішнього середовища та бізнес-процесів, підвищення надійності зберігання й ефективності роботи з даними в цілому.

Інформаційні джерела:

1. Борщевський В., Куропась І., Орест М. Економіка війни та повоєнний економічний розвиток України: проблеми, пріоритети, завдання. Портал «Громадський простір». 13.04.2022. URL: <https://www.prostir.ua/?news=ekonomika-vijny-ta-povojennyj-ekonomichnyj-rozvytok-ukrajiny-problemy-priorytety-zavdannya>

2. Прогноз економічного і соціального розвитку України на 2025-2027 роки. Мін-во економіки України <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=428b492a-6d7c-4380-97c7-78ccb7f4a1fa&title=PrognozEkonomichnogoISotsialnogoRozvitkuUkrainiNa2025-2027-Roki>

3. Нове щомісячне опитування підприємств. Випуск 23 (03.2024). Український бізнес під час війни. URL: <https://www.slideshare.net/slideshow/23-2024/267941877>

4. Мариненко Н., Ерстенюк Т. Тенденції функціонування та можливості розвитку вітчизняного підприємництва в умовах воєнного стану. Соціально-економічні проблеми і держава. 2024. Вип. 1 (30). С. 152-168. URL: <http://sepd.tntu.edu.ua/images/stories/pdf/2024/24mnyuvs.pdf>

Секція 4

МЕНЕДЖМЕНТ, МАРКЕТИНГ ТА РИНКОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

MODERN DEVELOPMENT OF MOBILE MARKETING

Bekh K., Dr.

Webster Vienna Private University

The number of mobile devices is increasing every year. The growing demand for mobile devices forces the increase in the manufacturing of mobile phones. Mobile users are a large group of people who use mobile communications, the Internet, mobile applications and view advertisements. All of the above contributes to the development of mobile marketing.

The issues of mobile marketing development were studied by such scientists as Karjaluoto H., Leppäniemi M. [1], Luo X. [2], Michael A., Salter B. [3], Sinisalo J. [1], Toker A. [4], Tong S. [2], Varnali K. [4], Xu B. [2] and others.

The number of unique mobile subscribers was 5.61 billion in 2023. It is 69.4% of the total world population [5, p. 403].

The share of mobile web traffic by mobile OS is the following:

- Android devices – 70.48%;
- Apple iOS devices – 28.80%;
- Samsung OS devices – 0.37%;
- KaiOS devices – 0.14%;
- other OS devices – 0.21% [5, p. 418].

The total time spent using smartphones each day is about 5 hours and 1 minute. The cellular data are usually spent on: video applications, social networking, software updates, web browsing, audio applications and file sharing [5, p. 420-421].

The ranking of mobile apps, according to the number of monthly active users, is the following:

1. YouTube (by Google).
2. Chrome browser (by Google).
3. Google (by Google).
4. Facebook (by Meta).
5. WhatsApp Messenger (by Meta).
6. Google Maps (by Google).
7. Gmail (by Google).
8. Instagram (by Meta).
9. Facebook Messenger (by Meta).

10. Google Photos (by Google).

The ranking of mobile apps, according to the indicator of the total time spent, is the following:

1. YouTube (by Google).
2. Facebook (by Meta).
3. WhatsApp Messenger (by Meta).
4. TikTok (by ByteDance).
5. Instagram (by Meta).
6. Chrome browser (by Google).
7. Samsung TouchWiz Home (by Samsung Group).
8. Phone by Google (by Google)
9. Facebook Messenger (by Meta).
10. Google (by Google).

The ranking of mobile apps, according to the number of downloads, is the following:

1. TikTok (by ByteDance).
2. Instagram (by Meta).
3. Facebook (by Meta).
4. WhatsApp Messenger (by Meta).
5. CapCut (by ByteDance).
6. Telegram (by Telegram).
7. Snapchat (by Snap).
8. Temu (by PDD Holdings).
9. WhatsApp Business (by Meta).
10. Facebook Messenger (by Meta).

The ranking of mobile apps, according to the volume of consumer spend, is the following:

1. TikTok (by ByteDance).
2. YouTube (by Google).
3. Disney+ (by Disney).
4. Tinder (by Match Group).
5. Google One (by Google).
6. Max: Stream HBO, TV, & Movies (by Warner Bros. Discovery).
7. Piccoma (by Kakao Piccoma Corp.).
8. Bumble App (by Bumble).
9. LinkedIn (by Microsoft).
10. Duolingo: learn languages (by Duolingo) [5, p. 429].

Sources of information:

1. Leppäniemi M., Sinisalo J., and Karjaluoto H. A Review of Mobile Marketing Research. *International Journal of Mobile Marketing*, 2006. Vol. 1, No. 1. P. 2-12. https://www.researchgate.net/profile/Heikki-Karjaluoto/publication/278023200_A_Review_of_Mobile_Marketing_Research/links/56714be708ae5252e6f3e6d8/A-Review-of-Mobile-Marketing-Research.pdf
2. Tong S., Luo X. and Xu B. Personalized mobile marketing strategies. *Journal of the Academy of Marketing Science*, 2020. Vol. 48, P. 64-78. <https://doi.org/10.1007/s11747-019-00693-3>

3. Michael A., and Salter B. Mobile Marketing, 2006. 256 p. <https://doi.org/10.4324/9780080459653>
4. Varnali K., and Toker A. Mobile marketing research: The-state-of-the-art. International Journal of Information Management, 2010. Vol. 30, Issue 2, P. 144-151. <https://doi.org/10.1016/j.ijinfomgt.2009.08.009>
5. We Are Social, Meltwater. Digital 2024. Global Overview Report. The Essential Guide to the World's Connected Behaviours, 2024. URL: https://www.creativebrief.com/user_files/22931/1709139442_Digital%202024%20Globo%20Report.pdf

CHALLENGES IN MANAGEMENT OF THE COMPANY'S CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY IN MEDICAL BUSINESS

Kovshik V. I., Cand. Econ. Sc., assoc. prof.

Li Hongjie, student

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

Emphasis on corporate social responsibility (CSR), which refers to a company's activities to responsibly manage its operations' social, environmental, and economic effects, is one of the most noticeable management trends of the last decades. By aligning business practices with environmental and social objectives, companies can play a significant role in addressing global problems such as climate change and other ecological issues, poverty, social inequality, problems of local communities, bad working conditions, access to education, and many more. In this way, research in the field of CSR helps businesses understand how they can contribute to sustainable development goals (SDGs) on the global and local levels [1], which defines the importance of the chosen research topic.

In the modern world, companies more and more frequently face new government regulations regarding corporate behavior. With this, the companies that are actively implementing best CSR practices in environmental and social governance can stay ahead of these regulations and also changes that are naturally developed in society. The change in the strategic environment and even in people's mindset encourages companies to create more sustainable products and services. At the same time, CSR initiatives can improve workplace morale and attract top talent, which leads to an increase in the company's competitiveness and performance in general.

In general, CSR includes the following directions:

- environmental protection and ecological practices;
- ethical responsibility, i.e., following ethical and moral norms of the society, including non-discrimination policies in business and management;
- philanthropic responsibility, i.e., charitable activities, such as donating money, products, or services to community projects, supporting education, etc.;
- economic responsibility, i.e., helping to ensure the economic growth of the community and state;
- sustainability of activities in general, i.e., paying attention to long-term SDGs.

In the modern business environment, CSR management faces multiple challenges. These challenges are multifaceted and involve meeting stakeholder expectations, corporate culture integration, risk management, technological change, global supply chain responsibility, and stakeholder participation. In addition, consumer demand, market competition, leadership awareness, corporate culture, human resource management, and CSR perception can also have an impact on corporate social responsibility management.

Enterprises need to constantly adapt to these challenges through innovative management and practical methods to effectively implement social responsibility and sustainable development. Medical businesses are not an exception. In addition to the general complexity of the modern globalized economic environment, the industry has unique features that influence CSR practices.

First of all, the healthcare sector is heavily regulated, and ensuring CSR activities comply with various local, national, and international regulations can be complex. This may include privacy and ethical considerations, as well as environmental impact. Also, medical businesses can have limited financial resources, so balancing the allocation of resources between CSR initiatives and core medical services can be challenging. Addressing social inequalities in health is a critical aspect of CSR in the medical field. This includes ensuring fair access to healthcare services for low-income populations, which can be difficult due to systemic barriers and resource limitations. At the same time, many healthcare organizations, especially non-profits but also some private hospitals, are deeply embedded in their communities and are responsible for addressing local health issues, which can make the achievement of broader goals more complicated in terms of planning, organizing, and the same resource limitations mentioned above [2].

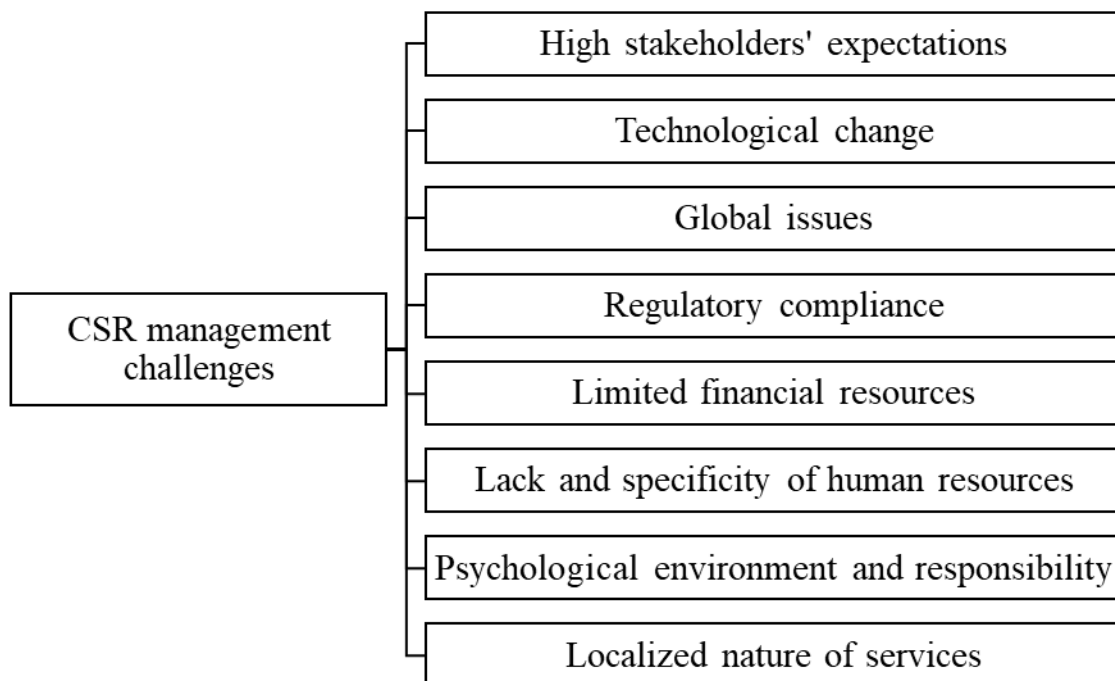

Fig. 1. Challenges in CSR management for medical businesses

An additional challenge in medical businesses is related to the relationships with employees: the work of doctors and nurses often involves high levels of stress, strong requirements for moral qualities, and also brings significant personal responsibility, which leads to burnout and creates a difficult environment for human resource management and related CSR practices [3].

All potential challenges and negative influence factors in CSR management for medical businesses are summarized in Figure 1.

Considering the aforementioned, it's possible to conclude that medical businesses face a very specific set of challenges that may not be so prominent in other industries. This causes a need for the development of separate SCR policies for healthcare and medical businesses.

Future research in this field can be devoted to investigating the connection and interactions between CSR performance in medical businesses and factors of the internal and external environment. In particular, the question of interaction with stakeholders of healthcare companies, including, among others, customers, employees, management, investors, and government, is one of the directions that can help businesses improve their competitiveness in modern conditions.

Sources of information:

1. AlJaberi O. A., Hussain M., Drake P. R. A framework for measuring sustainability in healthcare systems. *International Journal of Healthcare Management*. 2020. Vol. 13, № 4. P. 276–285.
2. Jamali D., Hallal M., Abdallah H. Corporate governance and corporate social responsibility: evidence from the healthcare sector. *Corporate Governance: The international journal of business in society*. 2010. Vol. 10, № 5. P. 590–602.
3. Liu Y., Cherian J., Ahmad N. et al. Internal Corporate Social Responsibility and Employee Burnout: An Employee Management Perspective from the Healthcare Sector. *Psychology Research and Behavior Management*. 2023. Vol. 16. P. 283–302.

THE NEED FOR SUSTAINABLE MANAGEMENT

Shi Lantao, postgraduate student
State Biotechnological University

In the modern conditions of the development of economic systems, the need for sustainable management is becoming more and more obvious, since sustainable management aims to balance economic, social and environmental interests in order to ensure long-term development. Among the factors that determine the need for sustainable management, the following should be highlighted:

- limited natural resources;
- environmental problems;
- long-term economic stability;
- social responsibility and well-being;
- legal regulation and reputation.

So, it is common knowledge that natural resources such as water, minerals and natural energy reserves are limited. Their excessive use leads to depletion and deterioration of the environment. Sustainable management is aimed at caring for resources and developing alternatives that will help preserve resources for future generations.

Regarding environmental problems, it should be noted that rapid economic and technological development has led to increased pollution and climate change. This caused the deterioration of ecosystems and the health of the population. The principles of sustainable management are focused on the reduction of greenhouse gas emissions, the protection of biodiversity and aimed at reducing waste. This contributes to mitigating the negative impact on the environment.

Also, the principles of sustainable management are aimed at stimulating the minimization of risks associated with economic crises and fluctuations in raw material prices. Thanks to the implementation of the system of efficient use of natural resources and reduction of dependence on external factors, enterprises acquire high competitiveness.

Improving working conditions, maintaining high standards of social responsibility and caring for local communities is another direction of sustainable management, namely social responsibility and well-being. This creates a fairer distribution of benefits and increases trust on the part of society.

Regarding legal regulation and reputation, in the context of globalization and increased legal regulation, businesses and governments are forced to implement sustainable approaches to comply with regulations and standards. Businesses that adhere to the principles of sustainability also increase their reputation and attractiveness to investors and consumers.

So, based on the above, sustainable management is a requirement of time. Sustainable management is an important strategic direction that allows enterprises to adapt to global challenges, while maintaining or even increasing competitiveness, as well as ensuring the well-being of future generations.

CORPORATE CULTURE AS A STRATEGIC ASSET FOR EFFECTIVE PERSONNEL MANAGEMENT

Obydienova T., PhD of Economics, As. Prof.
V.N. Karazin Kharkiv National University

The rapidly changing external environment of enterprises introduces adjustments in economic processes, and many of them find themselves unable to quickly adapt to new conditions, which, in turn, makes it difficult to effectively manage the quality of products and services, as well as the work of personnel. The inability to manage the work activity of its personnel leads to dissatisfaction of both staff and managers. In turn, dissatisfied staff becomes less effective for the company and a collective of dissatisfied employees can lead to collapse. Thus, one of the key ways to increase job satisfaction in modern enterprises is a developed corporate

culture, which contributes to achieving organizational efficiency and serves as a lever for increasing profits.

The management of any enterprise faces tasks that must be solved: establishing high moral standards of behavior in the work collective, creating a favorable psychological climate and maintaining social and psychological interaction. Corporate culture significantly affects the internal structure of the enterprise, as well as its position in the external environment. In fact, the positive or negative impact of culture on the staff depends on the traditions existing in the enterprise. Corporate culture should always be under the close attention of the management of the enterprise.

Personnel are the main bearers of corporate culture. At companies with established traditions, corporate culture becomes an integral part of the work process and has an active influence on the staff. Every company has its own unspoken, and sometimes even written in internal documents, principles and rules that are mandatory for all employees. This is a certain code of conduct that reflects the special spirit and style of the company, its philosophy. The corporate culture of an organization is its internal moral norms, as well as communication standards in the internal environment (between employees) and in the external environment (with clients and partners). It forms a special atmosphere, creating in each employee a sense of pride and belonging. Compliance with its rules is mandatory for everyone – from managers to executives. It is corporate culture that determines relations within the team, issues of leadership and subordination, as well as the procedure for making key decisions. However, a highly developed corporate culture does not just set a set of rules; it changes the outlook of employees entering into employment relationships. Corporate culture acts as a kind of «soul» of the enterprise, so only a strong culture, accepted by all employees, can have a positive impact on the staff. However, many companies still do not recognize its importance as a management tool, which can negatively impact their ability to adapt to a rapidly changing external environment.

When management chooses the forms of corporate culture, a significant role in the choice of forms of corporate culture is played by the company's belonging to a certain industry, the technologies used and the factors affecting the organization in the context of a dynamic external environment. The content of corporate culture directly affects the behavior of personnel and is determined by the way employees interact with each other and the patterns of behavior they create.

The personnel of the enterprise, taking into account expectations and beliefs, form their working environment, create common forms and themes of communication, perform actions that are perceived by others and express emotions and feelings that are understandable to everyone. The behavior of the personnel within the enterprise is closely connected with the norms of behavior resulting from the actions, expectations and beliefs shared by the employees.

In an enterprise, one or more subcultures may naturally coexist with the dominant culture in the same context or create a kind of alternative space for interactions and norms within it. In the first case, a subculture is a kind of isolated community in which the values and norms of the dominant culture are even more

pronounced than in other parts of the enterprise. This is especially characteristic of subcultures of the central management apparatus or key management structures.

In the second case, subcultures adopt the basic values of the corporate culture, but supplement them with specific norms that usually do not conflict with the dominant attitudes. Such subcultural processes can be observed in subdivisions of the enterprise or remote territorial offices, where adaptation to the specifics of work (functional services) or local conditions (territorial offices) takes place.

In addition, subcultures may exist in the enterprise that consciously reject the goals and values of the organization, similar to what happens in society. Among the representatives of organizational countercultures, the following types can be distinguished: open opposition to the values of the dominant corporate culture; opposition to the authority established within the dominant enterprise culture; disagreement with the patterns of relations and interaction supported by the mainstream culture.

Enterprise countercultures usually arise when people or groups (formal or informal) feel that existing conditions do not provide them with the satisfaction they need or want. In this case, organizational countercultures act as a cry for help in times of stress or crisis, when the current support system collapses and staff seek to regain control of their lives in the enterprise. Individual counterculture groups can become highly influential during major transformations involving significant changes in the nature, structure and character of the enterprise.

Thus, corporate culture is an important element that determines the internal structure and functioning of enterprises. It affects the motivation and satisfaction of personnel, creating an atmosphere conducive to effective interaction and completion of assigned tasks. For successful management of corporate culture, the management of enterprises should pay attention to the formation and maintenance of positive traditions and norms, as well as the involvement of personnel in this process. Only a strong corporate culture, accepted by all employees, can contribute to the creation of a united team, which in turn will have a positive impact on the efficiency of work and the achievement of strategic goals. Investing in corporate culture is a strategically important step towards ensuring the sustainability and success of the company in the long term.

MODERN APPROACHES TO THE STUDY OF MANAGEMENT MOTIVATION OF PERSONNEL IN BUSINESS

Shmatko N., Doctor of Economic Sciences, Prof.

Bielobrova A., stud.

National Technical University «Kharkiv Polytechnic Institute»

In today's rapidly developing and competitive business environment, the issue of personnel motivation is of particular importance. Effective human resource management requires a deep understanding of the motivational factors that motivate employees to improve productivity and achieve the company's strategic goals. Personnel motivation is not only a key tool for improving efficiency, but also the basis for creating competitive advantages in business.

In the context of globalization, rapid technological progress and increasing demands for flexibility in business processes, enterprises are faced with the need to revise their approaches to personnel management. Traditional motivation methods no longer always meet the needs of modern employees, especially given the changes in the value orientations of younger generations and the impact of technology on work processes. Therefore, the study of the latest approaches to managerial personnel motivation is extremely important to ensure the stable development of enterprises and maintain their competitiveness.

The concept of motivation can be considered from two different aspects. On the one hand, it is a set of factors that stimulate a person to act. On the other hand, from the management point of view, motivation is a set of personnel management methods that are aimed at forming motives, setting goals and creating conditions for their achievement, as well as striving for maximum results with minimal resource expenditure.

The goals of managerial motivation should correspond to the individual needs of each employee. After all, personnel are not just people performing production tasks, but, first of all, individuals with different psychological and physical characteristics and needs. In other words, the more competently the motivation system is built, the more successfully the behavior of each employee will be formed, focused on achieving the set goals.

The current task of motivation today can be called the combination of the goals of the individual and the organization. As is known, the main goal of any company is to make a profit and achieve its constant increase. If the employee understands that with the increase in profit, the receipts to the wage fund will also increase, then his labor productivity will grow [1].

Researchers, both foreign and domestic, classify motivation theories into two main groups: content and process. Content theories are based on the idea that people act under the influence of internal motivations (needs) that stimulate them to activity. Among these theories, one can single out such as the theory of existence, connection and growth of K. Alderfer, the theory of needs of A. Maslow, the theory of acquired needs of D. McClelland, as well as the two-factor theory of F. Herzberg. Process theories focus on the interaction of needs, human expectations and the expected

results from the chosen behavior. Among such theories, one can note the theory of justice of S. Adams and the motivation model of L. Porter and E. Lawler [2].

The crisis of traditional motivation systems has necessitated the development of new motivational concepts that, based on classical motivation theories, pay special attention to individual personality characteristics.

Modern approaches to the study of managerial motivation of personnel in business include a number of foreign theories and practices that help increase employee engagement. One of the key areas is the self-determination theory (SDT), developed by Deci and Ryan, which divides motivation into intrinsic and extrinsic, emphasizing the importance of supporting intrinsic motivation through autonomy and professional growth. This concept is actively used in companies such as Google and Facebook [3].

Victor Vroom's expectancy theory also plays an important role in employee motivation, emphasizing the importance of clear goals and a reward system. Companies use its principles to create a transparent motivation system based on measurable performance indicators.

Social exchange theory states that the perception of fairness in an organization affects motivation. Research shows that a culture of mutual respect and fairness increases employee loyalty, which is practiced in the company through corporate social responsibility programs.

Flexible working hours and support for work-life balance also significantly affect motivation.

Finally, democratization of management and distributed leadership are becoming increasingly relevant. Companies provide employees with autonomy, which contributes to their motivation and initiative [4].

Thus, it can be said that there are many approaches to studying the managerial motivation of personnel. The choice of one or another approach is determined by the manager, taking into account the individual characteristics of each employee. The level of employee motivation determines how much the entire workforce will work, as well as how effective the enterprise as a whole will be.

Information sources:

1. Zos-Kior M.V., Skidan S.V. Peculiarities of staff motivation in the minds of an unstable business environment. *Economic forum*. 2020. No. 1(3). pp. 143–148.
2. Butenko D. S. Theories of motivation: practical aspect. *Effective economy*. 2020. No. 5. – URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=7923> (date of publication: 10/15/2024). DOI: 10.32702/2307-2105-2020.5.103
3. Tadeeva, T. V. Dissi-Ryan's theory of self-determination and initial motivation / T. V. Tadeeva // *Scientific notes of the Ternopil National Pedagogical University University named after Volodymyr Hnatyuk*. Ser. Pedagogy / goal. ed. G. Tereshchuk; Editorial board: L. Voznyuk, V. Kravets, V. Madzigon [ta in.]. – Ternopil, 2012. – No. 3. – P. 213-221.
4. Shmatko, N.M. Statement of the task of modeling the dynamics of organizational development of a large-scale economic and production system. *Ekonomika. Finansy. Pravo*, 2019. P. 21-23.

РОЗУМНИЙ ТУРИЗМ ЯК ІНСТРУМЕНТ ВІДНОВЛЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ТУРИСТИЧНОЇ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВІЙНИ

Аврята А.В., здоб. ступ. PhD

Державний біотехнологічний університет

Туризм є важливим сектором економіки багатьох країн, який сприяє не тільки підвищенню рівня зайнятості населення, але й залученню інвестицій та збільшенню доходів держави. В сучасних умовах технологічного розвитку туризм зазнає суттєвих трансформацій. Нові інформаційні технології та інноваційні підходи формують поняття «розумного туризму», що базується на цифрових рішеннях для покращення туристичних послуг, індивідуалізації досвіду мандрівників та підвищення конкурентоспроможності туристичної галузі.

Розумний туризм ґрунтується на використанні сучасних технологій для інтеграції інформації, управління даними та інновацій з метою покращення туристичних послуг і створення індивідуальних пропозицій для туристів. Основні складові розумного туризму включають інформаційно-комунікаційні технології (ІКТ), які забезпечують системи збору, аналізу та обробки великих даних для оптимізації туристичних послуг й інфраструктури. Штучний інтелект (ШІ), що допомагає створювати персоналізовані рекомендації, прогнозувати туристичні потоки та автоматизувати процеси, які значно підвищують ефективність туристичної галузі.

Віртуальна та доповнена реальність (VR та AR) дозволяють створювати віртуальні подорожі й інтерактивні маршрути, що дозволяє туристам відвідувати історичні та культурні об'єкти дистанційно або розширювати свій реальний досвід. Інтернет речей (IoT) сприяє покращенню туристичної інфраструктури через використання смарт-пристроїв, а блокчейн-технології забезпечують прозорість і безпеку транзакцій, автоматизуючи туристичні послуги, такі як бронювання готелів і квитків.

Війна в Україні суттєво вплинула на туристичну галузь, зокрема через руйнування інфраструктури та скорочення туристичних потоків. Однак цифрові рішення можуть допомогти компенсувати ці негативні наслідки, створюючи нові можливості для залучення туристів та підтримки галузі. Використання технологій віртуальної та доповненої реальності може сприяти збереженню культурної спадщини, надаючи можливість просувати туристичні дестинації навіть у постраждалих регіонах. Це дозволить не тільки зберегти культурні об'єкти, але й привернути міжнародну увагу до їхнього відновлення.

На думку науковців [1-4], одним із важливих завдань для післявоєнного відновлення туристичної галузі в Україні є створення умов для формування інтегрованої туристичної екосистеми. Така екосистема об'єднає всіх учасників ринку на єдиній онлайн-платформі, що дозволить покращити клієнтський досвід та забезпечити інтеграцію з зовнішніми джерелами даних і соціальними платформами. Це сприятиме розвитку як внутрішнього, так і в'їзного туризму, особливо в умовах післявоєнної відбудови країни.

Онлайн-платформа, що стане основою цієї екосистеми, може включати різні блоки та сервіси для просування туристичного продукту України. Наприклад, створення єдиного туристичного маркетплейсу дозволить централізувати зусилля щодо просування комплексних туристичних пропозицій, полегшуючи доступ до інформації про туристичні можливості країни. Це сприятиме формуванню позитивного іміджу України на міжнародній арені.

Розвиток мультимовних сервісів допомоги туристам, таких як навігаційні сервіси та самообслуговування, підвищить доступність і якість туристичних послуг, що зробить їх привабливими для широкої аудиторії. Ця цифровізація допоможе більш ефективно використовувати туристичні ресурси, сприяючи збільшенню їхньої продуктивності.

Розробка цифрової карти гостя та мобільного додатка сприятиме підвищенню привабливості українських туристичних місць. Це дозволить туристам зручно переміщатися країною, отримувати знижки на відвідування визначних місць, дізнаватися про культурні заходи і події, що значно підвищить комфорт і зручність під час подорожей [4].

Інтеграція цифрової системи оцінки якості послуг дозволить надавати рейтинги туристичних об'єктів і послуг, забезпечуючи прозорість і довіру туристів. Відгуки інших відвідувачів допоможуть туристам приймати обґрунтовані рішення під час планування своїх подорожей.

Технології візуалізації та віртуальні екскурсії стануть ще одним важливим аспектом розвитку туризму. Вони дозволять користувачам ознайомлюватися з культурними і природними пам'ятками в онлайн-режимі, роблячи подорожі інтерактивними і захопливими. Доповнена реальність може використовуватися для навігації по містах і туристичних об'єктах, що підвищить їхню привабливість та ефективність використання.

Впровадження системи відкритих даних сприятиме підвищенню прозорості роботи туристичних підприємств та покращенню управління галуззю. Це забезпечить ефективність рішень як для туристів, так і для бізнесу.

Важливим кроком стане впровадження технологій штучного інтелекту та аналізу великих даних. Це дозволить краще розуміти потреби туристів, персоналізувати послуги та створювати актуальні пропозиції, враховуючи погодні умови, ситуацію на дорогах та інші фактори. Ці рішення також покращать рекламні кампанії та клієнтське обслуговування.

Цифрові сервіси для планування маршрутів, купівлі квитків і бронювання готелів спростять організацію подорожей для туристів, дозволяючи їм самостійно управляти своїми подорожами та отримувати додаткові можливості для комфортного відпочинку.

Після війни розумний туризм відіграватиме важливу роль у реінтеграції туристичних напрямків та відновленні туристичних потоків до України. Віртуальні тури стануть першим кроком для міжнародних туристів, які зможуть планувати свої поїздки заздалегідь, використовуючи сучасні цифрові технології. Технології блокчейну та штучного інтелекту сприятимуть прозорому управлінню інвестиціями та відновленню туристичної інфраструктури.

Отже, розумний туризм є важливим інструментом для відновлення туристичної галузі України в умовах війни та післявоєнного періоду. Інтеграція сучасних технологій допоможе зберегти культурну спадщину, покращити безпеку туристів, підтримати економіку та залучити інвестиції. Україна має всі можливості для того, щоб стати лідером у впровадженні розумного туризму в східноєвропейському регіоні, що сприятиме не лише відновленню галузі, але й підвищенню міжнародного іміджу країни.

Інформаційні джерела:

1. Кочума І., Красномоєць В. Smart-туризм як екосистема: сутність, складові та значення в забезпеченні сталого розвитку території. *Сталий розвиток економіки*. 2024. (3(50)), 487-495. <https://doi.org/10.32782/2308-1988/2024-50-73>.
2. Нікітенко К. Цифровізація як нова парадигма управління розвитком туризму. *Таврійський науковий вісник. Серія: Економіка*. 2024. (20), 314-320. <https://doi.org/10.32782/2708-0366/2024.20.37>.
3. Онищук Н., Корж Н. Туризм 4.0: сталість туристичних цінностей. *Інновації та технології в сфері послуг і харчування*, 2023. (3 (9)), 60-65. [https://doi.org/10.32782/2708-4949.3\(9\).2023.10](https://doi.org/10.32782/2708-4949.3(9).2023.10).
4. Цвілий С., Жилко О., Зайцева В. Використання цифрових технологій в післявоєнному відновленні індустрії туризму. *Bulletin of Sumy National Agrarian University*, 2023. (3 (95)), 21-25. <https://doi.org/10.32782/bsnau.2023.3.3>.

ТАЙМ-МЕНЕДЖМЕНТ В СИСТЕМІ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Андрушкевич Н.В., канд. екон. наук
Черкаська філія Приватного вищого навчального закладу
«Європейський університет»

У двадцяті роки двадцятого століття вперше заговорили про те, що ефективність використання часу залежить від особистої ефективності конкретної одиниці, тобто людини. Саме в цей період ряд європейських держав не без допомоги утворень, що виступають за дотримання прав працівників, намагаються вникнути в цей процес. Аналізуючи працю робітників середини і кінця ХІХ століття, можна дійти висновку: виробнича ефективність за постійної завантаженості була вкрай низькою, збільшення тривалості робочого дня не дає очікуваних економічних показників. У сімдесятих роках ХХ століття набув популярності метод хронометражу. Цей метод є інструментами вироблення ефективного мислення людини, що сприяє раціональному управлінню особистим часом та підвищенню особистої ефективності. Сьогодні напрямок тайм-менеджменту став дуже популярним.

Тайм-менеджмент, як і будь-яка інша дисципліна, має завдання:

- Аналіз необхідного часу виконання певних завдань.
- Постановка, формулювання та визначення першорядних цілей.
- Складання чіткого плану для досягнення мети, а також розміщення

пріоритетів.

- Допомога у реалізації поставленої мети.
- Фіксація часу за допомогою хронометражу.

На даний момент існує ціла низка підходів до проблеми управління часом. Фахівці у цій галузі виділяють три основні типи:

1. Персональний або особистий тайм-менеджмент. Даний вид менеджменту пов'язаний з особистісним розвитком людини та її вмінням грамотно та плідно планувати свій час.

2. Професійний тайм-менеджмент. Цей тип менеджменту допомагає індивіду ефективно виконувати поставлені перед ним завдання, грамотно організувати свій робочий час і розумно розставляти завдання залежно від їхньої пріоритетності.

3. Соціальний тайм-менеджмент передбачає регулювання міжособистісних взаємин або управління часом двох і більше осіб. Такий вид менеджменту ще називають-корпоративним [1].

Керівник, користуючись у сукупності методами, запропонованими тайм-менеджментом та персональним менеджментом, отримує певні переваги у своїй діяльності:

- Реалізація поставлених завдань із найменшими втратами.
- Раціональна організація робочого процесу.
- Створення алгоритму повного виключення поспіху.
- Зведення помилок у виконанні роботи до мінімуму, а згодом до нуля.
- Підвищення кваліфікаційних показників.
- Посилене зростання мотивації праці.
- Пошук оптимальних шляхів досягнення особистісних та професійних цілей.

З прогресуючим зростанням капіталізму та капіталістичних відносин зросла і конкуренція, внаслідок чого виник попит на грамотну організацію робочого процесу та тайм-менеджменту в управлінні.

У зв'язку з цим більша кількість організацій відчують потребу в обов'язковому використанні всіх концепцій та прийомів тайм-менеджменту в організації своєї роботи. Потреба впроваджувати тайм-менеджмент пояснюється такими причинами:

1. Зростання темпів змін середовища вимагають делегування співробітникам організації нових завдань, цілей та повноважень, залишаючи за ними прийняття конкретного рішення.

2. Зростання капіталістичних відносин за собою породжує зростання конкурентних пропозицій на ринку, що викликає необхідність прикладати більше зусиль, витрачаючи на це максимально можливий мінімум часового ресурсу.

Для сучасної організації характерні регулярні та значні зміни основної та додаткової діяльності: створення нових продуктів, розширення на нові ринки збуту, використання нових важелів у системі управління. Топ-менеджери та фахівці організацій регулярно збільшують обсяги завдань та цілей, вишуковують нові ресурси та розширюють резерви часу для реалізації нових планів. Описані

аспекти сучасної організації пояснюють потребу впровадження інструментів тайм-менеджменту в систему управління для мінімізації можливих втрат [2].

Неписьменна організація робочого процесу з боку керівних складів призводить до того, що співробітники відчувають нестачу особистого часу. Це позначається на настроях співробітників та ефективності організації.

Дефіцит часу характерний для наступних випадків:

- Відсутність розпорядку на весь робочий день.
- Помічники керівника не вникають в особливості розпорядку.
- Телефонні дзвінки часто порушують плідний робочий процес.
- Невміння керуючих розподіляти цілі між працівниками.
- Працівники не мають необхідної кваліфікації для займаних посад.
- Відсутність пропорційної мотивації.

Для підвищення продуктивності працівників та поліпшення ефективності роботи організації, слід рекомендувати підлеглим складати план на весь робочий день. При складанні такого плану необхідно: 60% всього робочого дня відвести на вирішення основних завдань, 40% зберегти в резерві, з яких 20% - непередбачені справи, інші 20% - спонтанні.

Тайм-менеджмент покаже свою результативність лише в тому випадку, якщо співробітники набудуть навичок планування, розставлення пріоритетів, контролю часу та грамотної послідовності. Для вирішення цих завдань можна запросити експерта з тайм-менеджменту або навчити менеджера організації, який сам видаватиме співробітникам завдання та контролюватиме ефективність їх роботи.

Результативність використання даних методів та ефективність діяльності організації залежить багато в чому від керівника, від його навичок чітко визначати свої завдання, ставити цілі та планувати роботу всього колективу.

Система дає бажаний результат, коли всі її складові реалізуються в обов'язковій послідовності: аналіз тимчасового резерву; наявність переліку справ; визначення часових рамок реалізації завдань; порівняння передбачуваних тимчасових витрат для досягнення мети з особистими можливостями; складання плану справ на перспективу.

У функціонуванні будь-якого процесу важливу роль відіграє безпосередній лідер, керівник. Для ефективної роботи необхідно враховувати не тільки грамотний тайм-менеджмент підлеглих та учасників нижчої ланки, а й безпосередніх керівників. Основні методи раціоналізації особистої праці керівника: тренування пам'яті; робота над текстами; використання записника; вміння слухати співрозмовника; розмови по телефону у робочий час лише щодо службових питань; службове відрядження.

Дослідження показують, що ефективність роботи будь-якого підприємства, організації, компанії та некомерційної організації пов'язана з низкою взаємодоповнюючих факторів. Лише взаємна робота наступних аспектів може показати позитивну динаміку розвитку та роботи будь-якої організації: формальні взаємини з працівників між собою та з керівником; чіткий поділ обов'язків із зазначенням термінів виконання; прозора система мотивації з боку керівників за успішне виконання поставлених завдань;

планування керівником свого робочого дня, процесів та строків реалізації завдань; наявність тайм-менеджера або розробленої системи тайм-менеджменту, які здатні сприяти ефективності робочих процесів [3].

Спираючись на дослідження проблем нехватки та неправильного використання часу, на капітальну працю, можемо зробити наступний висновок: час – ресурс як окремо взятого індивіда, так і цілих організацій. Тимчасовий ресурс важливий так само, як і матеріальна база, тому що за одну одиницю часу можна виконати різну кількість поставлених завдань. З використанням тайм-менеджменту вирішення цього питання істотно полегшилося для всіх управлінських структур та окремо взятих осіб.

Інформаційні джерела:

1. Агєєва І.В., Плотніченко С.Р. Самоменеджмент – один з факторів професійного успіху менеджера. Науковий вісник Львівського національного університету ветеринарної медицини та біотехнологій імені С. З. Гжицького. Серія: Економічні науки, 2022. Т.24, № 100. С. 54-58. DOI:10.31388/2519-884X-2019-39-167-172

2. Любченко, Н. В. (2023). Самоменеджмент і тайм-менеджмент як Soft Skills керівників і педагогів закладів освіти. Імідж сучасного педагога, (5(206), С. 37–44. [https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5\(206\)-37-44](https://doi.org/10.33272/2522-9729-2022-5(206)-37-44)

3. Любченко Н.В. Технології тайм-менеджменту в управлінській діяльності керівника навчального закладу. Вісник післядипломної освіти. Управління та адміністрування. 2016. С. 82–97. URL: <https://scholar.google.com.ua/citations?hl=ru&user=M3HPr4MAAAAJ>

БЕЗПЕКОВІ АСПЕКТИ МАРКЕТИНГ-ОРІЄНТОВАНОГО УПРАВЛІННЯ У РАКУРСІ ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Бреус С.В., д-р екон. наук, проф.

Гулак О. О., здоб. ВО

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Маркетинг-орієнтоване управління є амбівалентною категорією: з одного боку, підвищення його ефективності сприяє зростанню рівня економічного розвитку компанії, а з іншого, реалізація стратегії управління розвитком компанії є визначальною у реалізації концепції маркетинг-орієнтованого управління й функціонування компанії загалом.

Узагальнення результатів наукових досліджень та рекомендацій дають підстави для висновку, про те, що наразі відсутні комплексні наукові розробки, пов'язані з необхідністю маркетинг-орієнтованого управління в умовах глобалізації з урахуванням його взаємозв'язку з економічною безпекою в умовах сучасних викликів, зокрема, спричинених повномасштабним російським вторгненням. Й цим значною мірою обумовлена відсутність цілісного системного дослідження:

- впливу чинників, пов'язаних як з позитивним, так і негативним впливом

процесів глобалізації;

- внутрішніх викликів процесів глобалізації на темпи й магістральну траєкторію сталого розвитку національної економіки (що особливо актуально з урахуванням необхідності досягнення Цілей сталого розвитку та переходу від Індустрії 4,0 до Індустрії 5.0). Вони характеризуються практичною відсутністю безпекових аспектів маркетинг-орієнтованого управління з урахуванням сформованих внутрішніх змін параметрів системи (підприємств, їх утворень, держави тощо) та диспропорцій у розвитку економіки регіонів й держави в цілому, де конститутивно-ключовими домінантами, що перешкоджають підвищенню рівня економічної безпеки держави та є певною мірою дестабілізуючими чинниками впливу на спроможність економіки до генерування високих темпів економічного зростання, а відтак можливість формування та ефективної реалізацію концепції маркетинг-орієнтованого управління компаніями, є:

1. Відсутність сформованих загальнонаціональних цінностей, які б слугували у якості орієнтирів подолання структурних диспропорцій на фоні існуючих проблем регіонального розвитку з урахуванням соціально-економічних, культурних тощо відмінностей між регіонами, які було використано у якості важелів впливу на свідомість як громадян, так і бізнесу й що водночас призвело до загострення політичного протистояння як на національному, так і міжрегіональному рівнях ще до початку війни загалом й набуло значного поширення у результаті повномасштабного вторгнення росії в Україну.

2. Відсутність концепції маркетинг-орієнтованого управління з урахуванням ситуації повної невизначеності, у якій опинилися компанії та й держава в цілому у період повномасштабної війни, а відтак відсутності чітких орієнтирів щодо вектору бізнесу у напрямі раціонального, наукового сприйняття реальності, ризиків, загроз, небезпеки й можливостей ведення бізнесу і відтак, концептуалізації управління на засадах маркетингу з використанням змін у світогляді суспільства щодо комерційної цінності товарів та послуг у нових реаліях.

3. Відсутність ефективного інструментарію проведення маркетингових активностей з використанням зокрема реклами та супутніх їй понять (як то «соціальне обличчя реклами) «як важливих інструментів поступового зміщення акцентів у світогляді громадян, світової спільноти та суспільства в цілому у бік забезпечення майбутнього процвітання України як носія загальносвітових демократичних цінностей цивілізованого суспільства, провідника, центру та гаранта важливих змін у світі».

4. Нарощування асиметрії у рівні економічного розвитку регіонів за нових страшних реалій, що є певною мірою наслідком скорочення кількості й відтак зниження якості трудового потенціалу, особливо на фоні значної міграції населення як внутрішньої, так і зовнішньої, релокації бізнесу у безпечніші регіони, масштабних руйнувань інфраструктури країною-агресором, значної кількості людських втрат тощо.

Зважаючи на мету глобалізації (одержанні переваг над конкурентами), її

позитивні та негативні наслідки (можливість вирішення світових проблем з відповідним зосередженням на значних витратах ресурсів; розширення влади транснаціональних корпорацій, втрата країнами значних ресурсів й послаблення можливості впливу на угруповання в межах держави тощо), забезпечення безпеки держави ускладнюється необхідністю урахування та досягнення балансу інтересів економік мікро, макро, ТНК та світового рівня. Відповідно фахівцям з управління економічною безпекою держави вбачається за доцільне визнати й враховувати відповідним чином у практичній діяльності основні напрями небезпеки й засоби супротивників, зокрема штучне утворення світових криз.

З урахуванням зазначеного можна констатувати, що негативні наслідки глобалізації в умовах повномасштабної війни знаходять прояв у всіх сферах життєдіяльності суспільства й потребують урахування важливості їх поширення при розробленні на усіх рівнях механізмів управління розвитком компаній й відповідного урахування можливості поступового відмовлення від спотвореного ідеалізованого бачення реальності та переходу до секулярного розуміння соціальних та історичних явищ. Це на рівні компаній може знайти прояв у вибудові механізмів управління економічною безпекою у взаємозв'язку та з урахуванням дуалістичності маркетингу і його сутності як амбівалентної категорії та відповідного формування й подальшого розвитку концепції маркетинг-орієнтованого управління, що за масштабністю прояву охоплює три сектори економіки (в межах гіпотези трьох секторів) й може стати невід'ємним елементом соціально-орієнтованої економіки й передумовою відновлення економіки України у післявоєнний період.

Інформаційні джерела:

1. Breus S., Ivanenko A. Advertising management as an important component of business success in the post-war economic recovery of Ukraine. The 10th International scientific and practical conference "Innovative scientific research: theory and practice" (November 21-24, 2023). Stockholm, Sweden. International Science Group. 2023. 516 p. P. 80-85.

2. Бреус С. В. Управління рекламною діяльністю: міждисциплінарний ракурс у контексті реалізації євроінтеграційних пріоритетів України. European perspective: міждисциплінарний дискурс у контексті сучасних викликів і можливостей: збірник тез доповідей VI Міжнародної науково-практичної конференції (Луцьк, 29.02.2024 р.)/Заг. ред. та упор.: Цимбалюк І.О. Луцьк : Вежа-Друк, 2024. 1 електрон. опт. диск (CD-ROM). Об'єм даних 6,29 Мб. С. 268-272.

3. Пастернак-Таранушенко Г.А. Економічна безпека держави. Методологія забезпечення : монографія. К. : Київський економічний інститут менеджменту, 2003. 320 с.

СУТНІСТЬ ТА ОСОБЛИВОСТІ ВИРОБНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Вінівітін О.Ю., здоб. ВО

Коптєва Г.М., д-р екон. наук, проф.

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

У сучасній економічній науці виробнича діяльність підприємства розглядається як ключовий елемент функціонування господарюючого суб'єкта, що забезпечує створення матеріальних благ та послуг, необхідних для задоволення потреб суспільства. Дослідження сутності та особливостей виробничої діяльності підприємства вимагає комплексного підходу, що враховує багатоаспектність даного поняття та його значення для економічної системи в цілому.

Виробничий процес становить фундамент виробничої діяльності. Словник [1] трактує «виробництво» як процес творення матеріальних благ, що охоплює продуктивні сили суспільства та виробничі відносини; це також створення продукції чи галузь, що її виробляє. Енциклопедія Брокгауза і Ефрона [2] визначає «виробництво» як процес створення людською працею господарських благ для задоволення потреб. Виробнича діяльність тлумачиться як перетворення сировини на готовий продукт, особливо в масштабних промислових операціях [3]. Це також вид господарської діяльності, спрямований на організацію та реалізацію процесу створення економічних благ у просторі й часі. Її головне завдання – забезпечення випуску основної та побічної продукції за номенклатурою та обсягами, використовуючи виробничі потужності підприємства [4]. Інше джерело описує виробничий процес як комплекс дій персоналу з використанням знарядь праці для виготовлення конкретної продукції, підкреслюючи його трансформаційну природу [5].

З точки зору системного підходу, виробнича діяльність підприємства може бути охарактеризована як складна динамічна система, що включає в себе взаємопов'язані елементи (виробничі ресурси, технології, персонал) та спрямована на перетворення вхідних ресурсів у готову продукцію. Такий підхід дозволяє розглядати виробничу діяльність у контексті загальної системи управління підприємством. Важливо відзначити, що виробнича діяльність підприємства не обмежується лише процесом безпосереднього виготовлення продукції. Вона включає в себе також підготовчі етапи (проектування, планування виробництва), допоміжні процеси (технічне обслуговування обладнання, контроль якості), а також заключні етапи (упаковка, складування готової продукції).

У сучасних умовах господарювання особливого значення набуває інтеграція виробничої діяльності з іншими функціональними сферами підприємства, такими як маркетинг, логістика, фінанси. Така інтеграція дозволяє забезпечити більш ефективне використання ресурсів, скоротити тривалість виробничого циклу, підвищити якість продукції та рівень задоволення потреб споживачів.

У контексті глобалізації економіки та посилення міжнародної конкуренції особливого значення набуває впровадження сучасних концепцій організації виробництва, таких як «бережливе виробництво» (lean production), «шість сигм» (six sigma), «загальне управління якістю» (total quality management). Дані концепції спрямовані на мінімізацію втрат, підвищення якості продукції та максимальне задоволення потреб споживачів.

Виробнича діяльність підприємства є фундаментальною основою його функціонування та розвитку в сучасних економічних умовах. Дана сфера діяльності характеризується комплексом специфічних особливостей, які визначають її сутність та значення для економічної системи в цілому [6]. Ключовою особливістю виробничої діяльності є її системний характер. Виробництво являє собою складну систему взаємопов'язаних елементів, що включає в себе матеріально-технічну базу, трудові ресурси, технології та управлінські процеси. Ефективність функціонування даної системи залежить від узгодженості та оптимального поєднання всіх її компонентів. Важливою характеристикою виробничої діяльності є її цілеспрямованість. Виробничі процеси завжди орієнтовані на досягнення конкретних результатів, таких як створення продукції певної кількості та якості, задоволення потреб споживачів, отримання економічного ефекту. Особливість обумовлює необхідність чіткого планування та контролю виробничої діяльності.

Можна відмітити інноваційну спрямованість виробничої діяльності. В умовах глобальної конкуренції підприємства змушені постійно впроваджувати інновації як у технологічні процеси, так і в організацію виробництва. Інноваційна активність стає не лише конкурентною перевагою, але й необхідною умовою виживання підприємства на ринку. Важлива особливість пов'язана з цифровою трансформацією виробничої діяльності. Впровадження технологій «Індустрії 4.0» (інтернет речей, великі дані, штучний інтелект, робототехніка) призводить до фундаментальних змін у способах організації та управління виробництвом [7].

З макроскопічного аспекту цифрова економіка стала новим двигуном глобального економічного розвитку. З мікроаспектів компанії стикаються з викликами та можливостями цифрової трансформації. Переробна промисловість є основною частиною реальної економіки Китаю та ключовим двигуном для сприяння довгостроковому стабільному економічному зростанню, що має велике значення для сталого економічного процвітання та соціальної стабільності. Цифрова трансформація – це процес, у якому традиційні виробничі підприємства намагаються прорвати себе та впроваджувати інновації [8]. Він став важливою зброєю для виробничих підприємств для підтримки стратегічної трансформації та проведення бізнес-реформ.

Реконфігурація ланцюжка створення вартості надає мікротеорію для розуміння внутрішньої реформи корпоративної цифрової трансформації. Відтоді, як М. Портер [9] висунув концепцію «ланцюга створення вартості», реконфігурація ланцюга створення вартості стала гарячою темою в теорії та практиці. Суть реконфігурації ланцюга створення вартості полягає в тому, що компанії гнучко коригують свою вартість діяльності в мінливому процесі

досліджень і розробок (НДДКР), виробництва та продажів, щоб сформувати новий ланцюг створення вартості, придатний для ринку [10]. На жаль, в існуючих дослідженнях обговорювалися фактори впливу та механізм корпоративної цифрової трансформації з точки зору цифрових ресурсів, динамічних можливостей і стратегічного вибору [11]. Однак шлях реконфігурації ланцюжка вартості невідомий. Варто також зазначити, що попередня література про реконфігурацію ланцюга створення вартості базується на традиційному фізичному ланцюжку створення вартості, ігноруючи важливість віртуального ланцюга створення вартості. Віртуальний ланцюг створення вартості складається з «інформаційного потоку», який є інформаційним вираженням фізичного ланцюга створення вартості. Цифрова трансформація наголошує на факторах виробництва даних. Фарбуді та Велдкамп [12] побудували модель економічного зростання, що містить дані, пояснили механізм даних, що сприяють економічному зростанню, і надали докази для зменшення невизначеності виробництва.

Таким чином, виробнича діяльність підприємства характеризується комплексом специфічних особливостей, які визначають її ключову роль у функціонуванні економічних систем [13]. Розуміння та врахування цих особливостей є необхідною умовою ефективного управління підприємством та забезпечення його конкурентоспроможності в сучасних умовах господарювання.

Інформаційні джерела:

1. Виробнича діяльність людини. Отримання знань. URL : <https://disted.edu.vn.ua/courses/learn/3122#>.
2. Енциклопедичний словник Ф.А. Брокгауза и І.А. Ефрона. Виробництво. URL : <http://www.vehi.net/brokgauz/>.
3. Виробнича діяльність підприємства: сутність та форми організації. URL : <https://studall.org/all3-37734.html>.
4. Manufacturing activity. General Multilingual Environmental Thesaurus. URL : <https://www.eionet.europa.eu/gemet/en/concept/5005>
5. Організація виробництва: курс лекцій : навч. посіб./ уклад.:О.О. Кожемяченко. Київ: КПІ ім. Ігоря Сікорського, 2021. 233 с.
6. Нищенко О.В. Управління бізнес-процесами підприємства: аутсорсинговий аспект: автореф. дис. канд. екон. наук : 08.00.04. Київ. нац. ун-т технологій та дизайну. Київ, 2019. 21с.
7. Погорелов Ю.С. Способи розвитку підприємства: умови та результативність використання. Економічний журнал Одеського політехнічного університету. 2017. № 1. С. 76–84. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/ejoru_2017_1_15.
8. Libert B., Beck M., Wind J. The Network Imperative: How to Survive and Grow in the Age of Digital Business Models. Boston, MA: Harvard Business Publishing. 2016.
9. Porter M. E. Competitive Advantage. New York, NY: The Free Press. 1985.
10. Tu N., Yi Z. Review of research on value chain reconfiguration. Mod. Manag. 2018. P. 38. 111–114. DOI: 10.19634/j.cnki.11-1403/c.2018.01.031.
11. Kohli R., Melville N. P. Digital innovation: a review and synthesis. Inf. Syst. J. 2019. 29. 200–223. DOI: 10.1111/isj.12193.
12. Farboodi M., Veldkamp L. A Growth Model of the Data Economy. NBER Working Paper № 28427. Cambridge, MA: National Bureau of Economic Research. 2020.
13. Менеджмент для магістрів : навчальний посібник / О.В. Прохоренко, Г.М. Коптева, П.В. Брінь та ін. Харків : НТУ «ХПІ», 2024. 382 с.

АНАЛІЗ БІЗНЕС-ПРОЄКТІВ З КОМПЛЕКСНОГО СЕРВІСУ ТРАНСПОРТУ ТА ІНФРАСТРУКТУРИ В УКРАЇНІ

Гетманченко С.М., здоб. ВО
Науковий керівник – **Крамський С.О.**, канд. техн. наук, доц.
Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова

Транспортний сектор України відіграє ключову роль під час війни в Україні, у розвитку національної економіки, безпеки забезпечуючи як внутрішні перевезення, так і міжнародні транспортні потоки. Важливим аспектом у цій сфері є розвиток автомобільного транспорту, що виступає основним видом перевезень для бізнесу і населення. Національні бізнес-проєкти з комплексного сервісу транспорту, зокрема автомобільного, зосереджуються на модернізації інфраструктури, впровадженні інноваційних технологій та підвищенні якості послуг. Європейська практика управління комплексним сервісом транспорту відзначається високим рівнем регламентації, екологічною спрямованістю та інноваційними підходами в обслуговуванні транспортних засобів.

Особливе значення в Європі надається сталому розвитку, безпеці та цифровізації транспортної інфраструктури. Це включає впровадження автоматизованих систем управління транспортом, електромобілізацію, а також дотримання суворих екологічних стандартів [1]. Види автомобільного транспорту в Україні. В Україні автомобільний транспорт охоплює різні типи транспортних засобів, які використовуються для перевезення пасажирів і вантажів. Основні види автомобільного транспорту:

1. Пасажирський автомобільний транспорт:

- Автобуси та маршрутні таксі. Вони є основним видом громадського транспорту в містах і сільській місцевості. Автобуси поділяються на міські, міжміські та міжнародні перевезення, що дозволяє охоплювати всі рівні транспортних потреб населення.

- Легкові автомобілі. Це транспортні засоби, які використовуються для індивідуального та сімейного пересування. Легкові автомобілі є основним засобом пересування для багатьох громадян України.

- Таксі. На ринку пасажирських перевезень працюють як традиційні служби таксі, так і нові сервіси на зразок Uber і Bolt, які змінюють структуру ринку та підвищують рівень якості обслуговування.

2. Вантажний автомобільний транспорт:

- Великовантажні автомобілі та фури. Вони використовуються для перевезення вантажів на великі відстані. Такі транспортні засоби відіграють важливу роль у логістичних ланцюгах між підприємствами та споживачами.

- Малотоннажні вантажівки. Ці транспортні засоби зазвичай використовуються для перевезення товарів всередині міст або на короткі відстані. Вони ефективні для швидкої доставки товарів від складу до споживача або між підприємствами в межах однієї області [2].

3. Спеціалізовані вантажівки. В Україні розвиваються спеціалізовані види вантажівок, такі як автоцистерни для перевезення рідких вантажів (нафта, молоко), а також рефрижератори для перевезення продуктів харчування, які потребують особливого температурного режиму [2].

- Сучасні тенденції та розвиток автомобільного транспорту в Україні. Інновації та автоматизація в обслуговуванні транспорту. Всі три сегменти (СТО, магазини та автомийки) активно впроваджують інновації, спрямовані на підвищення ефективності та зручності для клієнтів. Це включає використання мобільних додатків для запису на обслуговування або замовлення запчастин, електронні системи управління чергою, а також впровадження розумних технологій для моніторингу стану автомобіля і прогнозування необхідності технічного обслуговування.

Бізнес-проєкти у сфері автомобільного транспорту в Україні орієнтуються на підвищення ефективності та екологічності, впровадження цифрових рішень та розвиток нових видів послуг [3]. Основні тенденції розвитку можна поділити на кілька напрямів:

1. Модернізація пасажирських перевезень. Оновлення автопарку громадського транспорту є важливим кроком у підвищенні якості пасажирських перевезень у великих містах з обслуговування пасажирів.

2. Розвиток каршерінгу та сервісів таксі. Сервіси каршерінгу та онлайн-платформи для замовлення таксі стають все популярнішими. Поява таких міжнародних гравців, як Uber і Bolt, сприяла поліпшенню конкуренції на ринку таксі та підвищенню якості послуг. Каршерінг дозволяє громадянам використовувати автомобіль лише за необхідності, що знижує витрати на власний автомобіль і сприяє зменшенню кількості машин на дорогах.

3. Інтеграція цифрових технологій. Сучасні бізнес-проєкти активно впроваджують цифрові технології для підвищення ефективності транспортних процесів. Наприклад, системи навігації та управління транспортними потоками допомагають оптимізувати маршрути, скоротити час у дорозі та зменшити витрати на паливо. Також використовуються платформи для моніторингу стану транспортних засобів, що дозволяє запобігти поломкам та підвищити надійність перевезень.

4. Розвиток інфраструктури для електротранспорту. Зростає увага до екологічності транспорту, і в Україні активно розвивається інфраструктура для електромобілів. Створюються мережі зарядних станцій, зокрема у великих містах, що стимулює збільшення кількості електромобілів на дорогах. Крім того, бізнес активно інвестує в розвиток сервісів оренди електроскутерів і електровелосипедів.

5. Електронні платформи для вантажних перевезень. У сфері вантажних перевезень бізнес-проєкти спрямовані на автоматизацію та оптимізацію логістичних процесів. Використання електронних платформ для замовлення вантажних перевезень і моніторингу маршрутів дозволяє підприємствам ефективніше планувати свої логістичні операції. Це сприяє підвищенню швидкості доставки вантажів і зниженню витрат на транспортування.

6. Перехід на екологічно чисті види транспорту. В умовах глобальної тенденції до зниження викидів вуглекислого газу, в Україні також розвиваються проєкти, пов'язані з впровадженням екологічних видів транспорту. Впровадження електробусів, електровантажівок та інших екологічно чистих транспортних засобів дозволяє зменшити шкідливі викиди в атмосферу та покращити екологічну ситуацію в містах [4].

- Вплив бізнес-проєктів на транспортну інфраструктуру. Реалізація національних бізнес-проєктів у сфері комплексного сервісу транспорту сприяє значним змінам у транспортній інфраструктурі України. Створення нових транспортних маршрутів, модернізація існуючих доріг та будівництво нових об'єктів сприяє покращенню доступності транспортних послуг для громадян та бізнесу. Також варто відзначити розвиток логістичних хабів та центрів перевантаження [5]. Такі об'єкти створюються для оптимізації логістичних процесів, полегшення координації вантажоперевезень та зменшення витрат на зберігання та транспортування вантажів.

Автомобільний транспорт в Україні переживає активний етап модернізації та розвитку. Національні бізнес-проєкти у цій сфері спрямовані на впровадження новітніх технологій, підвищення екологічності транспорту, розвиток цифрових платформ та покращення інфраструктури. Ці заходи не тільки підвищують якість транспортних послуг, але й сприяють сталому розвитку національної економіки та інтеграції України в глобальні логістичні ланцюги світу. Національні бізнес-проєкти у сфері обслуговування транспорту в Україні активно розвиваються, впроваджуючи сучасні технології для підвищення ефективності роботи та якості обслуговування клієнтів. Інноваційні рішення в СТО, автомобільних магазинах та автомийках дозволяють споживачам отримувати зручні та якісні послуги, що відповідають сучасним вимогам ринку. Автоматизація процесів, впровадження цифрових платформ та екологічних технологій стають ключовими факторами розвитку цього сегменту.

Інформаційні джерела:

1. Hutsaliuk O., Tsaturian R., Kalinin, O., Gedz M., Buhaieva M., Kramskyi S., & Navolokina A. Technological Synergy of Engineering Integrating in Digitalization Economy, Nanotechnology and Intelligent Digital Marketing for Corporate Enterprises in Provisions of their Economic Security. *Nanotechnology Perceptions*. 2024. 20 No. S8. 348–366.
2. Kramskyi S.O., Levin D.A. A comprehensive model for evaluating the development of freighting and adjunction fleet shipping companies: international and national aspects. *Economic Innovations*. Odesa, SO “IMEER of NASU”, 2024. 26. 1(90). 104-113.
3. Целлер В.І., Крамський С.О. Мультимодальна логістика в умовах турбулентного навколишнього бізнес-середовища транспортно-логістичної системи. Науковий збірник *"Економічний простір"*. Дніпро. ПДАБА. ВД Гельветика. № 190. 2024. 254-258.
4. Ільченко С.В. Організаційно-економічні механізми розвитку бізнес-середовища на підприємствах морського функціонування у повоєнний період. *"Бізнес-навігатор"*. Херсон: Гельветика, 2024. 1(74). 168-173.
5. Євдокімова О.М. Захарченко О.В. Економіко-математичні методи управління науковими проєктами у навчальних закладах вищої освіти. *Ринкова економіка: сучасна теорія і практика управління*. Одеса. ОНУ ім. І. І. Мечникова, 2021. Т. 20, 1 (47). 129-145.

ФАКТОР РИЗИКУ У ФОРМУВАННІ БІЗНЕС-ПРОЦЕСІВ УКРАЇНСЬКИХ ІТ-КОМПАНІЙ В УМОВАХ ВІЙНИ

Голікова Є.К., здоб. ВО

Козуб В.О., канд. екон. наук., проф.

Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця

Війна значно вплинула на бізнес-процеси українських ІТ-компаній, зокрема через підвищення рівня ризиків, пов'язаних з безпекою, стабільністю інфраструктури та кадровою проблематикою. Так, наприклад, згідно з дослідженням «Do IT like Ukraine» [1], здійсненого Асоціацією «IT Ukraine», усі без винятку національні ІТ-компанії зіткнулися з проблемами різного характеру, що зумовленими військовими діями. Лише 34,3% компаній змогли повністю адаптувати свої бізнес-процеси до нових умов, причому така адаптація включала низку заходів та внесення змін у бізнес-процеси. Найчастіше це стосувалося забезпечення офісних приміщень генераторами для підтримання безперервності роботи під час блекаутів, перенесення ключових бізнес-систем у хмарне середовище, оплату релокації співробітників в інші регіони або в коворкінг-простори, а також диверсифікацію інтернет-провайдерів для уникнення залежності від єдиного постачальника послуг. Проте, в січні 2023 року спостерігалось падіння обсягів експорту ІТ-послуг на 30% порівняно з груднем 2022 року, що стало прямим наслідком негативного впливу воєнних ризиків. Основні занепокоєння міжнародних партнерів стосуються не лише безпеки українських ІТ-компаній, а й їх здатності залучати висококваліфікованих фахівців до стабільної роботи в умовах війни. Це ставить під загрозу довготривалі партнерські відносини та впливає на обсяги замовлень, що у свою чергу змушує компанії шукати альтернативні шляхи забезпечення стабільності. Одним із таких рішень стало перереєстрування компаній за кордоном, що дозволяє зберегти довіру міжнародних клієнтів і забезпечити безперервність бізнес-процесів.

Важливим контекстом є те, що близько 90% діяльності українського ІТ-сектору припадає на експорт. Оскільки сектор орієнтований на закордонних замовників, він є надзвичайно залежним від глобальних економічних тенденцій. У нинішній ситуації, коли світова економіка переживає рецесію, а великі ІТ-компанії скорочують свій штат і зменшують витрати, українські компанії стикаються з додатковими викликами. Це ще більше підсилює необхідність адаптації бізнес-процесів та пошуку нових рішень для мінімізації ризиків і збереження конкурентоспроможності.

Такий крок, як перереєстрація компаній за кордоном, спричиняє глибоке переформатування організаційних структур та операційних моделей компаній, а також вимагає адаптації до нових правових, фінансових та регуляторних умов. Це підвищує конкурентоспроможність українських ІТ-компаній на глобальному ринку, знижуючи ризики, пов'язані з нестабільністю всередині країни, і водночас відкриває нові можливості для співпраці з іноземними партнерами.

Таким чином, ризики, спричинені війною, безпосередньо визначають бізнес-процеси ІТ-компаній України, що потребує гнучких підходів до управління, оптимізації та диверсифікації бізнес-моделей для мінімізації втрат і забезпечення безперервності надання послуг. Саме гнучкість бізнес-процесів дозволяє оперативно змінювати стратегії та приймати рішення в режимі реального часу. Тому більшість ІТ-компаній застосовують таких методологій, як Agile та Lean [2], які допомагають їм залишатися гнучкими та швидко адаптуватися до нових викликів.

Адаптація Agile-практик ІТ-компаній в умовах екзогенних ризиків, таких як війна або економічна криза, включає кілька елементів (рис. 1):

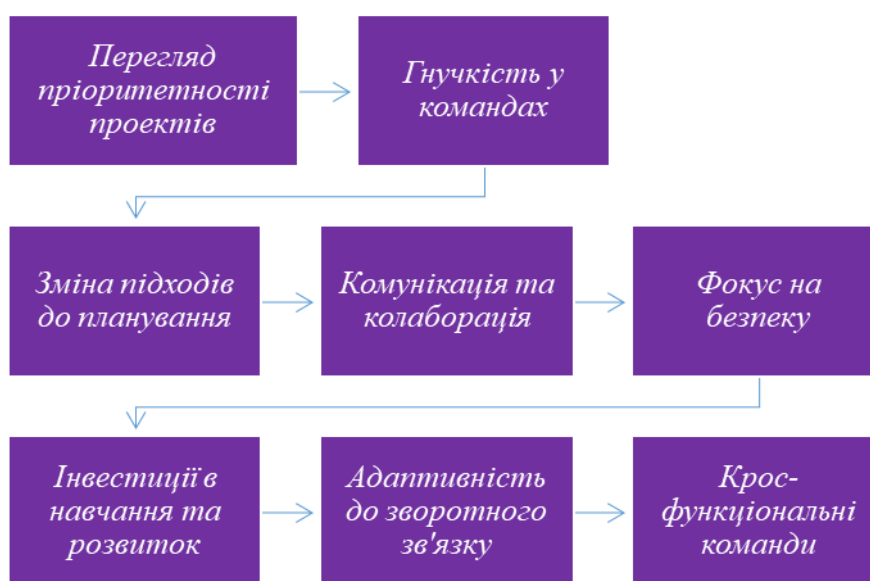

Рис. 1. Елементи адаптації Agile-практик ІТ-компаній в умовах екзогенних ризиків

Джерело: (складено автором)

Перегляд пріоритетів ІТ-проектів передбачає визначення MVP (мінімально життєздатного продукту), що стає критично важливим для швидкої адаптації до нових вимог. В кризових умовах ІТ-компанії часто змінюють пріоритетність своїх проектів, зосереджуючись на тих, які мають найбільший вплив на бізнес або відповідають новим умовам ринку.

Гнучкість у командах – це мультидисциплінарність Agile-команд, що дозволяє швидше адаптуватися до змін, оскільки учасники (кадри) можуть виконувати кілька ролей. Також в умовах війни відбулося збільшення кількості віддалених команд.

Зміни підходів до планування передбачають перехід до коротких термінів планування з метою швидкого адаптування до змін, замість традиційного планування на кілька спринтів уперед.

Комунікація та колаборації. Стосовно цього елементу, то практика пандемії вже навчила працювати на нових комунікаційних інструментах (Zoom, Slack, Teams) для підтримки взаємодії між командами, особливо в умовах

віддаленої роботи. А проведення щоденних коротких зустрічей в умовах кризи сприяє підтримці командного духу та швидкому вирішенню проблеми [3].

Безумовно, ключовим є питання безпеки і тут сьогодні виділяється дві складові цього процесу: врахування ризиків безпеки та стабільності в кожному етапі розробки, що включає оцінку впливу зовнішніх факторів на продукт та кібербезпека на етапах розробки для забезпечення безпеки даних та систем [4].

Проведення навчань та тренінгів для команди як елемент інвестицій у навчання та розвиток, з метою впровадження нових Agile-інструментів або адаптації до нових умов роботи є цінним навіть за умови підвищених екзогенних ризиків. Деякі ІТ-компанії впровадили власні менторські програми, щоб досвідчені співробітники могли підтримувати нових членів команди.

Адаптивність до зворотного зв'язку. В цьому аспекті регулярний збір зворотного зв'язку (фідбек) від користувачів та клієнтів важливий для швидкого коригування продуктів відповідно до нових потреб, а використання методів Lean для оптимізації процесів на основі отриманих даних та зворотного зв'язку покращить якість цього процесу.

Крос-функціональні команди як елемент адаптації Agile-практик ІТ-компаній в умовах екзогенних ризиків проявляється в створенні команд з різних спеціалізацій для покращення колаборації та зменшення часу на вирішення проблем. Саме крос-функціональні команди можуть швидше реагувати на зміни в умовах нестабільності.

Перелічені складові допомагають ІТ-компаніям підтримувати продуктивність та якість у важких умовах, забезпечуючи при цьому гнучкість і швидкість реакції на нові виклики.

Інформаційні джерела:

1. Do IT like Ukraine. URL: <https://itukraine.org.ua/en/do-it-like-ukraine-research-gets-award-at-prestigious-competition/> (дата звернення 18.10.2024).
2. Kozub V., Velychko K., Kozub S. Features of the formation of business processes of international companies in the conditions of digital transformations // *International scientific journal "Internauka". Series: "Economic Sciences"*. - 2024. - № 3. <https://doi.org/10.25313/2520-2294-2024-3-9754>
3. Величко, К., & Цибульська, Е. (2023). Трансформація бізнес-моделей компаній: сучасні виклики та перспективи у цифровій економіці. *Економіка та суспільство*, (52). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-52-39>
4. Величко, К., Тимохова, Г., & Євтушенко, Г. (2023). Міжнародні бізнес-стратегії цифрової трансформації в умовах «суспільства 5.0». *Економіка та суспільство*, (50). <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-50-69>

НОВІ ЦИФРОВІ ІНСТРУМЕНТИ КАДРОВОГО ПЛАНУВАННЯ ЯК КАТАЛІЗАТОР ТРАНСФОРМАЦІЇ HR-МЕНЕДЖМЕНТУ

Грідін О.В., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Стрімкий розвиток цифрових технологій призводить до того, що кадрове планування сьогодні набуває нових форм та змісту. Воно є надважливим аспектом управління персоналом, що передбачає прогнозування потреб в людських ресурсах, оцінку наявного персоналу, розробку стратегій залучення, розвитку та утримання кадрів тощо. У сучасних умовах технологічні інновації роблять цей процес значно точнішим, ефективнішим і прозорішим, надаючи HR-фахівцям для цього якісно нові інструменти. Розглянемо основні цифрові інструменти, що активно використовуються у кадровому плануванні [1-2]:

1. HR-аналітика та великі дані (Big Data Analytics). Новітні аналітичні інструменти, зокрема SAP Success Factors, Workday, Oracle HCM тощо, наразі стали невід'ємною частиною сучасного HR-управління, що надають можливість отримати глибоке розуміння поведінки працівників, аналізувати продуктивність, прогнозувати потреби у персоналі та ідентифікувати тенденції. Зокрема, аналітика дозволяє: точніше передбачати потребу у працівниках у майбутньому; вивчати ефективність окремих співробітників або груп; виявити ознаки можливого звільнення співробітників на ранніх етапах і вживати необхідних заходів з метою їх утримання.

2. Системи управління талантами (Talent Management Systems) – комплексні платформи (Cornerstone On Demand, Bamboo HR, Talentsoft тощо), які об'єднують різні аспекти кадрового планування, зокрема наймання, розвиток, навчання та утримання персоналу, що допомагають HR-фахівцям ефективніше управляти талантами на всіх етапах їх внутрішньо-організаційного кар'єрного розвитку. Основними функціями таких систем є: автоматизація процесу рекрутингу; індивідуалізація розвитку працівників; організація навчальних програм для працівників; забезпечення періодичного підвищення кваліфікації.

3. Платформи для прогнозування та моделювання сценаріїв (Scenario Planning Tools). Інструменти для сценарного планування допомагають HR-менеджерам прогнозувати та оцінювати різні варіанти розвитку кадрових подій. Такого роду платформи, зокрема Anaplan та Adaptive Insights, дозволяють моделювати майбутні сценарії, враховуючи різні чинники – від змін у структурі організації до глобальних економічних умов.

4. Штучний інтелект та машинне навчання (AI & Machine Learning) допомагають: автоматизувати рутинні процеси, зокрема обробляти резюме кандидатів та відбирати претендентів на заміщення вакансії; оптимізувати робочі графіки; виявляти м'які навички (soft skills) у кандидатів на основі аналізу їхньої поведінки та комунікації під час процесу найму тощо.

5. Платформи для управління гібридними командами (Hybrid Workforce Management Tools) дозволяють: організувати роботу співробітників, які працюють дистанційно або за гібридною моделлю, оптимізуючи їхній робочий

час і забезпечуючи синхронізацію між командами; забезпечувати постійний моніторинг ефективності роботи співробітників незалежно від їхнього місця перебування тощо.

Відзначимо, що переваги застосування новітніх цифрових інструментів для кадрового планування є очевидними і вони полягають у наступному [2]: дозволяють приймати більш точні та виважені рішення щодо кадрового планування; дають можливість швидко адаптуватися до внутрішніх та зовнішніх змін; значно знижують обсяг ручної праці, даючи HR-фахівцям можливість зосередитися на стратегічних завданнях тощо.

Як вже зазначалося вище, впровадження цифрових технологій в HR-сфері, зокрема в кадровому плануванні, відкриває нові можливості перед організаціями для підвищення ефективності, автоматизації процесів, покращення аналітики та прогнозування. Проте цей процес не обходиться без викликів, які можуть уповільнювати або ускладнювати його реалізацію, зокрема до основних з них можна віднести наступні [3-4]:

1. Опір змінам, а також культурні бар'єри, оскільки технологічні зміни часто сприймаються як загроза, особливо серед тих, хто звик працювати за традиційними методами. Внаслідок цього, для успішної діджиталізації необхідно трансформувати культуру організації, щоб нові інструменти сприймалися не як загроза, а як можливість для зростання та розвитку.

2. Наявність відчутного розриву у рівні цифрових компетенцій працівників, оскільки значна чисельність співробітників може не володіти достатніми знаннями та навичками для роботи з новими технологіями, що створює бар'єри для впровадження цифрових інструментів. З метою вирішення вказаної проблеми організаціям необхідно інвестувати в навчання персоналу, підвищення кваліфікації та розвиток цифрової грамотності.

3. Забезпечення відповідного рівня кібербезпеки, оскільки діджиталізація кадрового планування передбачає обробку та зберігання великих обсягів даних про працівників, включаючи конфіденційну інформацію. Вразливість до кібератак, витоку даних або неправомірного доступу до інформації є серйозними ризиками для організацій. Забезпечення належного рівня захисту даних вимагає розробки й впровадження надійних систем захисту, ефективного управління доступом та регулярного аудиту безпеки.

4. Підвищена залежність організацій від технологічних систем, що створює ризики, пов'язані з можливими технічними збоями, втратами даних тощо. Надійність технологічних платформ та інструментів є критичним чинником успішного функціонування цифрового кадрового планування. Для зниження ризиків такого роду організаціям потрібно розробляти плани дій на випадок непередбачених ситуацій, використовувати резервні системи та забезпечувати регулярне технічне обслуговування.

5. Проблема забезпечення інтеграції нових цифрових рішень із вже існуючими системами управління персоналом. Кожна організація має власну IT-інфраструктуру, а впровадження нових інструментів здатне призвести до невідповідності між різними системами або платформами. Впровадження нових інструментів вимагає додаткових ресурсів для розробки та підтримки

інтерфейсів, а також часу на налаштування та адаптацію систем. Крім того, складність управління великою кількістю різноманітних систем може спричиняти підвищення витрат на адміністрування.

6. Необхідність перегляду і часто кардинальної зміни існуючих бізнес-процесів, що передбачають впровадження нових методів планування, аналізу та управління персоналом. Часто організаціям потрібно адаптувати або реорганізувати свої процеси для того, щоб ефективно використовувати нові цифрові інструменти. Для успішного впровадження змін необхідно належним чином підготувати працівників, розробити стратегії управління змінами та забезпечити постійну підтримку в період адаптації.

7. Потреба у здійсненні істотних початкових фінансових інвестицій, що обумовлюється значними витратами, пов'язаними із придбанням програмного забезпечення, хмарних рішень, аналітичних інструментів, систем управління талантами тощо. Також можуть бути необхідні додаткові витрати на навчання персоналу та підтримку ІТ-інфраструктури. Для багатьох організацій, особливо малих і середніх, ці витрати можуть стати неподоланною перешкодою на шляху до впровадження діджиталізації.

Отже, цифрові інструменти радикально змінюють підходи до кадрового планування, дозволяючи організаціям бути більш гнучкими, ефективними та інноваційними. Діджиталізація кадрового планування пропонує значні переваги, такі як підвищення точності прогнозів, автоматизація процесів, кращий аналіз даних і підвищення ефективності. Проте, разом із цим виникають і значні ризики: опір змінам, дефіцит цифрових навичок, питання кібербезпеки, інтеграція систем та етичні аспекти. Відповідно, організації, які активно впроваджують цифрові інструменти, здатні не лише краще здійснювати кадрове планування, але й створювати сприятливі умови для сталого розвитку та підвищення конкурентоспроможності організації на ринку.

Інформаційні джерела:

1. Грідін О.В. HR-аналітика як ключовий інструмент системи управління персоналом сучасної організації. *Економіка та суспільство*. 2024. Вип. 62. DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2024-62-29>

URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/3927/3850>

2. Грідін О.В. Загальні тенденції та характерні аспекти digital-трансформації сфери HR-менеджменту. *Електронне наукове фахове видання «Східна Європа: економіка, бізнес та управління»*. 2023. № 3 (40). С. 10-18. DOI: <https://doi.org/10.32782/easterneurope.40-2>
URL: http://easterneurope-ebm.in.ua/journal/40_2023/4.pdf

3. Грідін О.В. Формування вітчизняної системи управління персоналом у сучасній парадигмі розвитку національної економіки. *Електронний науково-практичний журнал «Інфраструктура ринку»*. 2022. Вип. 63. С. 117-123. DOI: <https://doi.org/10.32843/infrastructure63-22> URL: http://www.market-infr.od.ua/journals/2022/63_2022/24.pdf

4. Nadiia P. Reznik, Oleksandr V. Hridin, Ivanna V. Chukina, Oleksiy O. Krasnorutskyy, Mykola V. Mykhaylichenko. Mechanisms and tools of personnel management in institutional economics. *International conference on sustainable innovation in mechanical engineering (ICSIME-2021)*. Rama University Uttar Pradesh, Kanpur (INDIA). (28th-29th May 2021). Volume 2413. P. 040012-1–040012-8. <https://doi.org/10.1063/5.0089330>
URL: <https://aip.scitation.org/doi/pdf/10.1063/5.0089330>

ПРОБЛЕМИ СИСТЕМНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВАМИ МАЛОГО БІЗНЕСУ ПІД ВПЛИВОМ РИЗИКІВ ВОЄННОГО ЧАСУ

Зачосова Н.В., д-р екон. наук, проф.
Липа А.О., здоб. ВО

Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького

Вітчизняні суб'єкти господарювання нині стикаються з численними ризиками та загрозами під час своєї діяльності в умовах воєнного часу. Небезпеки, кількість яких суттєво збільшилась у зв'язку з постійними блекаутами, глобальною пандемією, повітряними тривогами, руйнуваннями інфраструктури, негативно впливають на нормальний перебіг фінансово-господарських процесів бізнес-структур. У таких умовах управлінські навички топ-менеджменту компанії можуть стати ключовим стратегічним ресурсом, здатним утримати їх на ринку та забезпечити конкурентні переваги. Особливо справедливим таке твердження є для суб'єктів малого бізнесу, де кадровий ресурс, а також фінансовий і матеріальний ресурси, є повністю залежними від рішень керівництва підприємства.

Різні актуальні аспекти управління малими підприємствами в Україні досліджуються такими вітчизняними вченими, як Турчіна С. Г., Дашутіна Л. О., що цікавляться проблематикою управління ефективністю діяльності підприємств малого бізнесу [1], Гефко А. В., що вивчає управління процесами формування і розвитку організаційної культури малого підприємства [2], Коробка С. В., що визначає особливості управління організаційним розвитком малого підприємства [3], Олександренко І., Чиж Н., які акцентують увагу на управління фінансами підприємств малого бізнесу [4], Макаренко А. П., Трипутень О. Ю., у полі зору яких перебувають питання удосконалення обліку та аудиту заробітної плати суб'єкта малого підприємництва для підвищення ефективності управління малим бізнесом [5], тощо. Контент-аналіз фахової літератури дає можливість дійти висновку, що найбільш актуальними та нагальними для вирішення проблемами управління підприємствами малого бізнесу є забезпечення ефективності їх діяльності в умовах невизначеності, налагодження ефективних каналів комунікації між суб'єктами підприємницької діяльності, зовнішніми структурами та підрозділами, визначення стратегічних орієнтирів і можливостей ресурсного забезпечення розвитку малих підприємств, а також результативний фінансовий менеджмент суб'єктів малого бізнесу. Відтак, маємо зробити акцент на тому, що управління малими підприємствами є системним процесом, який поєднує багато напрямів менеджменту, і має забезпечувати несуперечливість їх цілей та передбачати комплексність їх реалізації.

У такій площині нами були визначені проблеми системного управління підприємствами малого бізнесу під впливом ризиків воєнного часу.

Відтак, для підприємств малого бізнесу під час спроб налагодити системне управління їх діяльністю на рівні власників і менеджменту, характерними є такі проблеми:

– відсутність фахівців, спеціалістів у галузі та за видами економічної діяльності малих підприємств, які б перебували у пошуку роботи та були доступними для рекрутингу на ринку праці і могли б безперешкодно та швидко взятися до роботи в необхідний момент часу;

– відсутність джерел фінансування поточної фінансово-господарської діяльності малих підприємств; обмеженість джерел, форм і обсягів кредитних ресурсів, які власники бізнесу могли б отримати через банківські установи; висока вартість різних видів фінансових послуг, у тому числі і послуг кредитування, скорочення значної кількості кредитних програм;

– комунікативні проблеми, які виникають між власниками та працівниками малих підприємств, пов'язані з тривалою роботою останніх у режимі онлайн, спровоковані внутрішніми переміщеннями персоналу компаній і власне активів бізнесу під впливом ризиків воєнного часу;

– проблеми інформаційного забезпечення діяльності підприємств малого бізнесу, які виникають по причині відсутності налагоджених і апробованих консультативних механізмів при взаємодії власників і менеджерів підприємств, їх адміністративного персоналу з контролюючими та наглядовими органами;

– низький рівень цифрової та фінансової грамотності персоналу малих підприємств, відсутність у працівників мотивації до саморозвитку, професійного розвитку набуття нових соціальних та фахових навичок, необхідних для успішного кар'єрного зростання;

– відсутність можливостей для кар'єрного просування, відсутність практик побудови індивідуальних кар'єрних траєкторії для працівників підприємств – ця проблема є притаманною саме для малого бізнесу, оскільки його організаційна структура, зазвичай, не має достатньої кількості кар'єрних можливостей для зростання працівників і для їх переміщення за посадами ні у вертикальній площині, ні в горизонтальній.

Перспективи та напрями вирішення окреслених проблем вбачаємо у площині цифровізації вітчизняного бізнесу. Завдяки розвитку цифрових технологій на національному рівні, велику кількість власних бізнес-процесів підприємства малого бізнесу можуть реалізовувати у цифровій площині, мінімізуючи при цьому часові та ресурсні витрати, економлячи зусилля своїх працівників та управлінського персоналу.

Інформаційні джерела:

1. Турчина С. Г., Дашутіна Л. О. Управління ефективністю діяльності підприємств малого бізнесу. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 53. С. 91-97.

2. Гефко А. В. Управління процесами формування і розвитку організаційної культури малого підприємства. *Ефективна економіка*. 2024. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_4_89.

3. Коробка С. В. Управління організаційним розвитком малого підприємства. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2021. № 3. С. 28-32.

4. Олександренко І., Чиж Н. Управління фінансами підприємств малого бізнесу. *Економічний форум*. 2022. № 3. С. 194-199.

5. Макаренко А. П., Трипутень О. Ю. Удосконалення обліку та аудиту заробітної плати суб'єкта малого підприємництва для підвищення ефективності управління малим бізнесом. *Інвестиції: практика та досвід*. 2023. № 1. С. 36-41.

СУЧАСНІ ПІДХОДИ ДО НЕМАТЕРІАЛЬНОЇ МОТИВАЦІЇ ЯК ЧИННИК ЗАЛУЧЕННЯ ТА УТРИМАННЯ ПЕРСОНАЛУ (В РАМКАХ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ)

Кармінська-Бєлоброва М.В., канд. наук з держ. упр., доц.
Рожко А.О., здоб. ВО

Національний технічний університет «Харківський політехнічний інститут»

Актуальність теми. У сучасних умовах сталого розвитку підприємства стикаються з необхідністю підтримувати високий рівень залучення та утримання персоналу. Класичні матеріальні стимули вже не завжди забезпечують бажаний ефект, особливо у контексті глобальних змін на ринку праці та зростаючої значущості нематеріальних цінностей. Нематеріальна мотивація, яка включає в себе емоційне залучення, професійний розвиток та баланс між роботою і життям, стає ключовим елементом у підтримці довгострокової ефективності компанії та її відповідності принципам сталого розвитку. Дане питання особливо важливе в умовах зростаючої конкуренції за таланти та потреби в гармонійному співіснуванні економічних, екологічних та соціальних аспектів діяльності бізнесу.

Концепція нематеріальної мотивації ґрунтується на створенні середовища, де працівники відчують свою цінність і значущість у команді, а також мають можливості для особистого і професійного зростання. Зв'язок між нематеріальною мотивацією та принципами сталого розвитку полягає у тому, що компанії, які впроваджують стратегії сталого розвитку, прагнуть створити більш соціально відповідальне робоче середовище, що включає підтримку рівноваги між роботою та життям, етичну поведінку, екологічну свідомість.

Дослідження [1, с. 76] показують, що правильно побудована система нематеріальної мотивації здатна компенсувати нестачу матеріальних стимулів у сучасних організаціях. Зокрема, моральна підтримка та визнання досягнень співробітників підвищують їхню продуктивність, оскільки працівники відчують свою цінність та значущість для компанії.

Найпоширенішими методами нематеріальної мотивації є: публічне визнання заслуг, планування кар'єри, делегування управлінських повноважень, підвищення персональної відповідальності, автономія у вирішенні поставних завдань, позитивний бренд підприємства, конкурси на «кращого працівника» (однак не варто плутати з публічною грубістю до інших), що показує значущість його в результатах діяльності підрозділу чи підприємства, а також заохочує інших працівників віддано працювати, щоб також бути кращим, корпоративні святкові заходи, колективні подорожі, які сприяють підтримці командного духу й формуванню відчуття приналежності до колективу, підвищення комфортності на робочому місці. Коли компанія має репутацію надійного роботодавця та успішного учасника ринку, це викликає у співробітників почуття професійної гордості за свою приналежність до організації. Як наслідок, працівники прагнуть постійно підтримувати та підвищувати рівень своєї професійної майстерності, щоб відповідати високим стандартам підприємства [1, с. 76-77].

Цікаві та ґрунтовні дослідження системи мотивації наведенні у таблиці 1.

Таблиця 1 – Система мотивації (СМ) на рівні підприємства, команди та окремого працівника

Напрямок СМ	На рівні підприємства	На рівні команди	На рівні фахівців
Мотиваційні наради	Регулярні тематичні наради	Наради по проєктах та роботі	Особисті наради для фахівців
Вітання зі знаменними датами	Вітання за календарем підприємства	Вітання за робочими досягненнями	Вітання за фаховими досягненнями
Професійне зростання	Кількість заходів з навчання	Навчальні заходи за темою команди	Індивідуальні плани розвитку
Публічна похвала працівників	Заходи з публічного визнання	Публічне визнання в межах команди	Визнання на рівні фахівця
Комфортні умови праці	Соціальні пакети	Спеціальні пакети для команд	Індивідуальні соціальні пакети
Командний дух	Заходи з розвитку команд	Командні заходи	Спільні активності для фахівців
Гнучкий графік	Гнучкий графік для працівників	Використання гнучкого графіку в командах	Індивідуальне планування гнучкого графіку роботи
Додаткові вихідні	Додаткові вихідні для працівників	Додаткові вихідні для команд	Додаткові вихідні за продуктивність
Надання знижок на тури	Знижки для працівників	Знижки для команд	Знижки для індивідуальних співробітників
Зворотній зв'язок	Пропозиції та обговорення	Пропозиції в межах команди	Індивідуальні оцінки та фідбек

Джерело: на основі дослідження [2, с. 109]

Визначимо деякі сучасні підходи більш широко та в рамках Цілей сталого розвитку. Зміни у робочих умовах після пандемії COVID-19 висвітлили важливість гнучкості в організації праці. Сучасні компанії дедалі більше орієнтуються на створення умов, що дозволяють працівникам працювати дистанційно або за гнучким графіком, що забезпечує їм можливість балансувати між роботою та особистим життям, що є важливим аспектом мотивації (Ціль 8: Гідна праця та економічне зростання; Ціль 3: Міцне здоров'я). Наприклад, впровадження політики «remote-first» або «гібридної зайнятості» дозволяє працівникам вибирати найбільш зручний для них режим роботи. Така політика не лише підвищує мотивацію та продуктивність, але й сприяє зниженню рівня стресу та емоційного вигорання.

Професійний ріст та розвиток є одним із ключових факторів мотивації працівників, особливо у сучасному світі, де знання швидко застарівають. Інноваційні компанії активно інвестують у навчання своїх працівників через

тренінги, курси, програми наставництва та навчання нових навичок (upskilling/reskilling). Важливо забезпечити доступ до онлайн-платформ з навчальними ресурсами, конференцій, семінарів та обміну досвідом з іншими спеціалістами (Ціль 4: Якісна освіта). Наприклад, великі іноземні корпорації створюють власні внутрішні «університети», де працівники можуть отримувати додаткову освіту та просуватися по кар'єрних сходах.

Ефективні мотиваційні зустрічі повинні базуватися на принципах рівноправного діалогу між керівництвом та працівниками (Ціль 10: Зменшення нерівності). Під час таких нарад співробітники мають відчувати свободу висловлювати власні ідеї, вносити пропозиції та брати активну участь у впровадженні інноваційних змін в організації. Такий підхід сприяє глибшому залученню персоналу до життя підприємства сфери послуг та посилює їхню причетність до прийняття важливих рішень [2, с.108].

Гендерна рівність є одним з основних принципів сталого розвитку, і компанії можуть впроваджувати політику, що підтримує рівні можливості для чоловіків і жінок на всіх рівнях організації (Ціль 5: Гендерна рівність). Наприклад, забезпечення рівних можливостей для кар'єрного зростання і професійного розвитку через програми навчання та наставництва, політика рівної оплати праці для однакових посад і кваліфікацій, боротьба з дискримінацією на робочому місці, впровадження ініціатив з підтримки жінок у лідерстві та інших ключових ролях.

Розвиток партнерств із іншими організаціями та установами для спільного досягнення цілей сталого розвитку також є важливим мотиваційним чинником (Ціль 17: Партнерство заради сталого розвитку). Наприклад, залучення працівників до соціальних і благодійних проєктів, які реалізуються у партнерстві з громадськими організаціями, волонтерами та іншими компаніями, підтримка співробітництва з міжнародними організаціями для обміну найкращими практиками сталого розвитку.

Висновок. Для ефективної реалізації програм нематеріальної мотивації необхідно враховувати індивідуальні потреби працівників, корпоративні цінності та принципи сталого розвитку. Компаніям варто зосередитися на гнучкості робочих умов, забезпеченні можливостей для розвитку, а також активному залученні співробітників до соціально-відповідальних ініціатив. Перспективи подальших досліджень полягають у вивченні впливу конкретних інноваційних підходів на довгострокову залученість працівників та їхній внесок у досягнення цілей сталого розвитку.

Інформаційні джерела:

1. Леськова С. Нематеріальна мотивація персоналу сучасних підприємств. *Галицький економічний вісник*. №3(76). 2022. С.74-80 URL: <https://galicianvisnyk.tntu.edu.ua/pdf/76/1081.pdf>
2. Соколюк К.Ю., Додон О.Д., Соколюк І.Ю. Напрями вдосконалення мотивації праці на підприємстві сфери послуг: особливості реалізації в кризовий період. *Вісник ХНТУ. Управління та адміністрування*. №4(83). 2022. С.107-113 URL: https://journals.kntu.kherson.ua/index.php/visnyk_kntu/article/view/15/14
3. Global Compact Network Ukraine. 17 Цілей сталого розвитку URL: <https://globalcompact.org.ua/tsili-stijkogo-rozvytku/>

РОЛЬ ТА ЗНАЧЕННЯ ВНУТРІШНІХ КОМУНІКАЦІЙ У ПРОЦЕСІ ДІЯЛЬНОСТІ КОМПАНІЇ

Квятко Т.М., канд. екон. наук, доц.

*Інститут ветеринарної медицини Національної академії
аграрних наук України*

За сучасних умов економічного розвитку питання комунікації набувають стратегічно важливого значення адже саме вони є основою ефективного функціонування бізнесу. Комунікаційний процес є вкрай складним, а його результативність залежить від того наскільки чітко сформований комунікаційний ланцюг. Наразі в економічній науці існує багато напрацювань відносно комунікаційної політики та ефективності її впровадження. Однак попри ці надбання, немає єдиного узагальнюючого підходу відносно ведення процесу комунікації. При цьому якість та ефективність діяльності системи управління компанії та всіх її підрозділів суттєво залежить від того, наскільки ефективно функціонує внутрішня комунікація. Так, наприклад, в результаті «перекручування» інформації управлінський персонал не може розраховувати на отримання очікуваного ефекту від процесу комунікації. Як свідчать дослідження, майже до 90 % інформації сприймається персоналом при горизонтальних зв'язках, і тільки 25 % інформації засвоюється за допомогою вертикальних зав'язків. Останнє свідчить, що співробітникам досить складно сприймати інформацію від вищого керівництва компанії [1].

За своєю направленістю головними комунікаціями для компанії є внутрішні комунікації, які формуються з горизонтальних та вертикальних комунікацій. Горизонтальні комунікації – це комунікації між особами, які обіймають рівнозначні посади, вертикальні комунікації – це комунікації між співробітниками різних рівнів. Як правило, досконалим комунікаційним процесом вважається такий, коли всі рішення управлінського персоналу формуються з врахуванням інформації та думок співробітників різних структурних підрозділів та доводяться до них. Досягнення позитивних результатів діяльності компанією неможливе без налагодженого процесу комунікацій, які формують необхідні умови для максимально повного розкриття потенціалу співробітників. Чітка, контрольована система комунікацій окреслює синтез теорії організації, структуру системи менеджменту комунікацій та її ефективність, що прямо впливає на загальну результативність діяльності організації. Відсутність компетентності в одній із сфері вплине на всі інші сфери і приведе до виникнення конфліктних ситуацій [2].

Сучасні системи менеджменту потребують нових підходів не лише в управлінні інноваційними системами комунікацій, але і у процесі створення новітніх підходів до забезпечення інноваційної діяльності підприємства. Результативний комунікаційний процес забезпечує не лише задоволеність всіх його учасників, а й – підвищення продуктивності праці співробітників. Сучасна модель внутрішньої комунікації включає ряд інструментів до яких можна віднести:

- неформальні зустрічі;
- чати;
- ключові повідомлення;
- меседж-бокс;
- дерево тем.

Однак, попри вагомий вплив комунікації на ефективність діяльності всього бізнесу, досить часто керівний персонал не приділяє значної уваги внутрішнім комунікаціям та нехтує ними. Нерідко серед так званих комунікаційних бар'єрів виділяють наступні: неналагодженість взаємодії складових вертикальної комунікації; великий обсяг інформації; відсутність структурування інформаційних повідомлень; суб'єктивність учасників комунікаційного процесу.

У процесі встановлення внутрішніх комунікацій вкрай важливо атестувати наявний комунікаційний ланцюг, а також стан задоволеності співробітників умовами праці та їх взаємовідносини в колективі. На основі оцінювання наявних умов компанія має змогу визначити проблемні аспекти розвитку комунікаційного процесу та підвищити його ефективність. Наразі менеджмент компанії має усвідомлювати, що ефективна комунікаційна система є запорукою успішного розвитку бізнесу, а тому необхідно докладати якомога більше зусиль для налагодження саме внутрішньої комунікації.

Інформаційні джерела:

1. Ровенська В.В. Особливості управління конфліктними ситуаціями на вітчизняних підприємствах. *Інтелект XXI*. 2020. № 1. С. 166–17.
2. Лавриненко С.О., Зелінська А.М., Бездітко О.Є. Бізнес-комунікації та їх інноваційність в системі менеджменту підприємства. *Економіка та суспільство*. 2023. Вип. № 48. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/2232/2155>

ПРОТИСТОЯННЯ ВЛАСНИХ ТОРГОВИХ МАРОК ТОРГОВИМ МАРКАМ ВИРОБНИКІВ: ОСНОВНІ АСПЕКТИ

Кетова Т.Б., здоб. ВО

Державний біотехнологічний університет

З моменту свого виникнення, власні торгові марки підприємств торгівлі використовуються як засіб протистояння виробникам та іншим суб'єктам роздрібною торгівлі за різними напрямками, як: інструмент цінової конкуренції; засіб зменшення залежності від власників продукції під маркою виробника; інструмент завоювання прихильності та формування лояльності споживачів; засіб підвищення рентабельності торговельного підприємства.

Результати сучасних досліджень свідчать про зростаючу популярність товарів власних торгових марок серед споживачів, а, отже, загострення

протистояння: продаж товарів власних торгових марок втричі випереджає продаж товарів брендів виробників [1]

У зазначеному протистоянні можна виділити кілька ключових аспектів, поданих в таблиці 1.

Таблиця 1 – Основні аспекти протистояння власних торгових марок торговим маркам виробників

Аспекти конкуренції	Власна торгова марка	Торгова марка виробника
Ціна	Низькі, більш привабливі для споживачів ціни через відсутність маркетингових витрат.	Високі ціни через витрати на просування і підтримку торгової марки.
Якість та сприйняття	Історично вважались менш якісними і сприймалися споживачами як дешева альтернатива відомим брендам. Поступово якість товарів покращується, що дозволяє конкурувати з торговими марками виробників.	Асоціюються з високою якістю товарів, що є основним фактором формування споживчої лояльності.
Маркетинг і реклама	Не потребують значних витрат на рекламу, оскільки реалізуються в межах торговельного підприємства. Дедалі частіше ритейлери інвестують у маркетинг преміальних власних марок.	Підтримуються активними маркетинговими кампаніями, що підвищують впізнаваність бренду і формують довіру до нього.
Лояльність споживачів	Лояльність споживачів нижча, оскільки товари власних торгових марок зазвичай не мають сильної ідентичності. Нових споживачів можуть залучати через оптимальне співвідношення ціни та якості. Інструментом прихильності споживачів стають здебільше преміальні власні марки.	Лояльність споживачів висока, оскільки довготривалі маркетингові зусилля будують сильну прихильність до бренду.
Інновації	Іноді швидше адаптуються до нових тенденцій та запитів споживачів, оскільки не мають великої бюрократії.	Мають ресурси для досліджень і розробок, щоб підвищувати якість і пропонувати інноваційні продукти.
Асортимент і доступність	Обмежений асортимент товарів, який реалізується виключно в межах торговельного підприємства.	Широкий асортимент товарів, який охоплює різні цільові групи і доступний через численні канали збуту.

Зазначені аспекти формують конкурентне середовище, в якому власникам промислових брендів доводиться протистояти значному тиску з боку підприємств торгівлі, що активно використовують асортимент власних торгових марок.

Інформаційні джерела:

1. Топ-10 головних тенденцій у роздрібній торгівлі на 2024 рік. URL: <https://rau.ua/novyni/top-10-tendencij-torgivli-2024/> (дата звернення: 26.10.2024).

ЧАТ-БОТИ ЯК ІНСТРУМЕНТ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В МАРКЕТИНГУ ПІДПРИЄМСТВА

Кичан О.О., здоб. ВО

Дніпровський національний університет ім. Олеся Гончара

Маркетологи використовують штучний інтелект для аналізу даних про поведінку, інтереси та потреби кожного клієнта, щоб надавати персоналізований контент, продукти та послуги, які відповідають очікуванням користувачів. Це відбувається через те, що штучний інтелект обробляє величезні обсяги інформації та надає персоналізований досвід, який вже зараз значно перевершує той, що створений людиною. У сучасному інтернет-маркетингу важливою складовою стало створення інструментів комунікації, що зближують покупців та компанії. Одним з таких інструментів є чатботи.

Відповідно до даних IBM Global AI Adoption Index 2022, 35% компаній вже активно використовують технології ШІ у своїй діяльності, а ще 42% розглядають можливості для їхнього подальшого впровадження. Рішення маркетолога інтегрувати штучний інтелект у повсякденну роботу має безліч переваг, оскільки ШІ може позитивно впливати на успішність бізнесу [3].

Чат-бот – це комп'ютерна програма, яка симулює розмову з людиною в текстовому або голосовому чаті. Чат-боти розроблені, щоб допомогти компаніям залучити потенційних клієнтів і підвищити задоволеність клієнтів, що, у свою чергу, призводить до підвищення лояльності до бренду. Поява чат-ботів на основі ШІ зробила революцію в онлайн-спілкуванні з користувачами. Вони значно спростили спілкування з потенційними та існуючими клієнтами в месенджерах, соціальних мережах чи на сайтах. У той час як попередні чат-боти покладалися виключно на заздалегідь підготовлені сценарії, нинішні використовують великі лінгвістичні моделі (LLM), обробку природної мови (NLP) і машинне навчання (ML). Це дозволяє їм розуміти запити користувачів у будь-якій формі та генерувати відповідні відповіді у стилі реального діалогу з реальною людиною [1].

Типи чат-ботів:

- ✓ Базові, що відповідають на заздалегідь запрограмовані питання.
- ✓ Розумні, які здатні навчатися на основі взаємодії з користувачами.

Чат-боти можуть вирішувати безліч завдань, серед яких:

- ✓ Обслуговування клієнтів через відповіді на поширені питання, допомогу у вирішенні проблем, оформлення замовлень;
- ✓ Маркетинг контенту - розповсюдження статей, новин, промоакцій;
- ✓ Лідогенерація завдяки збору контактних даних, кваліфікації потенційних клієнтів;
- ✓ Проведення продажів, рекомендації продуктів;
- ✓ Маркетинг в соціальних мережах через взаємодію з користувачами, моніторинг згадок бренду;

Чат-боти можуть автоматизувати процеси продажів та маркетингу, зменшуючи витрати на персонал. У сегменті B2B чат-боти збирають лідів що

приходять з реклами, реферального та органічного трафіку і мотивують їх до конверсії, допомагають збирати інформацію про клієнтів та підтримувати зв'язок з потенційними партнерами.

Багато компаній використовують чат-боти з машинним навчанням у маркетингових цілях. Деякі з них мають чат-ботів зі штучним інтелектом, які допомагають відділам продажів покращувати взаємодію з клієнтами, збирати кваліфікованих потенційних клієнтів і заохочувати продажі. Інші використовують цю комп'ютерну програму як частину команди підтримки для надання допомоги в режимі реального часу.

Для створення ефективного чат-бота необхідно:

- Визначити цілі: чого ви хочете досягти за допомогою чат-бота?
- Обрати платформи: розглянути популярні платформи для створення чат-ботів (Dialogflow, Chatfuel, ManyChat).
- Розробити сценарії: створення діалогів, які будуть найбільш корисними для користувачів.
- Навчати чат-бота: використання великих обсягів даних для навчання моделей машинного навчання.
- Тестувати та оптимізувати: регулярне тестування та вдосконалення чат-бота на основі зворотного зв'язку користувачів.

Чат-боти мають потенціал стати не просто інструментом для автоматизації процесів, а й справжнім помічником для бізнесу та користувачів. Вони зможуть не тільки надавати інформацію та виконувати прості завдання, але й будувати довготривалі відносини з клієнтами, аналізувати великі обсяги даних та приймати самостійні рішення.

Отже, чат-боти, як інструмент штучного інтелекту, відкривають перед маркетологами широкі можливості для оптимізації взаємодії з клієнтами. Вони дозволяють персоналізувати комунікацію, автоматизувати рутинні завдання, збільшити продажі та підвищити лояльність клієнтів. Завдяки здатності аналізувати великі обсяги даних, чат-боти можуть надавати індивідуальні рекомендації, прогнозувати потреби клієнтів та підбирати оптимальні маркетингові стратегії. Крім того, чат-боти дозволяють створювати нові канали комунікації та розширювати аудиторію. Чат-боти мають неймовірний потенціал для подальшого розвитку та розширення сфер застосування в маркетингу.

Інформаційні джерела:

1. Чат-боти для маркетингу та продажів | Pitch Avatar. URL: <https://pitchavatar.com/uk/chatbots-for-marketing-and-sales/>
2. Guide to AI chatbots for marketing: Options, capabilities, and tactics to explore. EMARKETER. URL: <https://www.emarketer.com/insights/chatbot-market-stats-trends/>
3. IBM. What Is Chatbot Marketing? | IBM – United States. URL: <https://www.ibm.com/topics/chatbot-marketing>

СУЧАСНІ МОДЕЛІ ХЕДЖУВАННЯ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ УКРАЇНИ

Кібкало І.В., здоб. ступ. PhD

Державний біотехнологічний університет

Сучасна ринкова система характеризується різноманітністю ризиків. Перед суб'єктами господарювання стоїть завдання прийняття найбільш ефективних та обґрунтованих управлінських рішень з метою мінімізації можливих негативних ефектів чи загроз та досягнення якомога більшого позитивного впливу. В таких умовах актуальним є використання ефективних інструментів і методів управління ризиками для оптимізації впливу факторів на функціонування та розвиток галузей і суб'єктів господарювання, зокрема хеджування.

Хеджування – це складні економічні відносини, пов'язані з мінімізацією ризиків, підтриманням їх на прийнятному рівні та забезпеченням захисту їх учасників (хеджерів) від майбутніх фінансових витрат і отримання прибутку спекулянтами (трейдерами).

Хеджування здійснюється за допомогою страхових, фінансових і товарних ринкових інструментів, у тому числі деривативів (ф'ючерсів, опціонів і форвардних контрактів). Розглянемо кожен інструмент та механізми його реалізації окремо.

Специфіка сільськогосподарського виробництва підвищує попит на страхові послуги, які дають змогу компенсувати збитки, спричинені несприятливими подіями, настання яких неможливо передбачити в часі та просторі. Об'єктивна потреба сільськогосподарських підприємств у страховому захисті визначається залежністю їх діяльності від природно-кліматичних умов, сезонних особливостей формування та використання фінансових ресурсів. Зростанню ролі агрострахування сприяє державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції, цілеспрямована політика інтеграції вітчизняного аграрного та страхового ринку в європейський простір, його відкритість для іноземного капіталу тощо [3].

В Україні державна підтримка страхування сільськогосподарської продукції полягає в компенсації фермерам 50% вартості страхування з метою збереження їх. У разі загибелі (знищення, втрати) або пошкодження застрахованого майна внаслідок несприятливих природно-кліматичних умов або інших подій, передбачених договорами страхування, на основі принципу рівної доступності для суб'єктів господарювання різних організаційно-правових форм.

Застосування нових інноваційних страхових продуктів, особливо індексних, сприятиме зниженню ризику втрати фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств. Використання погодних індексів є доцільним з огляду на непередбачувані зміни кліматичних умов і складність проведення профілактичних заходів.

Індексне сільськогосподарське страхування є альтернативою класичному страхуванню сільськогосподарських культур на основі регіонального індексу врожайності сільськогосподарських культур. З метою забезпечення тих самих

умов, що й із звичайними страховими продуктами, рекомендується поширити державну субсидію на сплату частини страхових премій на індексовані страхові продукти.

Для активізації потенціалу розвитку мультиризикового та індексного страхування необхідно створити на центральному рівні статистичні бази даних щодо сільськогосподарських ризиків, пов'язаних з окремими рослинами та тваринами, ризики катастроф та погодних умов, підвищити методологічний рівень актуарної діяльності та уніфікувати Умови страхування та підходи до розрахунку страхових тарифів [2].

Хеджування ризиків втрати фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств – це економічний зв'язок, пов'язаний з мінімізацією ймовірності відхилення від наперед заданої траєкторії на шляху до поставлених цілей (цілі) формування та використання фінансових ресурсів, показники фінансового стану та вартості суб'єктів господарювання під впливом несприятливих факторів внутрішнього та зовнішнього середовища, у тому числі природно-кліматичних.

Інструментами хеджування ризику втрати фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств є аграрне страхування, а також деривативи на фінансові активи та сільськогосподарську продукцію.

Обмежена кількість діючих сільськогосподарських бірж не забезпечує ефективного ціноутворення на сільськогосподарську продукцію за рахунок використання класичних для світових бірж деривативів – ф'ючерсів та опціонів. Останні являють собою стандартизовані контракти із зобов'язанням (ф'ючерси) або правом (опціони) придбати основні активи (валюта, процентні ставки, різні види сільськогосподарської продукції: пшениця, кукурудза, соя, ріпак, м'ясо, сухе молоко тощо).

Значний вплив на розвиток агрострахування має загальноекономічна ситуація. Нинішній його стан можна визначити як повільне відновлення після кризи 2014 року, але за багатьма показниками він не досяг рівня десятирічної давності значна концентрація кількості та вартості їх контрактів в окремих регіонах України, тоді як в інших регіонах вони відсутні або є дуже низькими.

Продукти страхування сільськогосподарських культур і худоби мають дуже вузький спектр, найбільш популярними є мультиризикове страхування майбутнього врожаю та комплексне страхування ризику загибелі худоби (переважно серед фізичних осіб). Попит на ці продукти частково визначається квазіринковими чинниками, оскільки, з одного боку, страхування є обов'язковою умовою для отримання державної підтримки та банківських кредитів; по-друге, вітчизняне законодавство передбачає (де-юре) бюджетне субсидування страхових внесків за продуктами страхування сільськогосподарських культур, яке де-факто не діє з 2013 року.

Нині необхідно переходити від прямих методів бюджетної підтримки сільськогосподарських товаровиробників до непрямих методів розвитку інституційного середовища страхування сільського господарства, формування бази сільськогосподарських погодних ризиків страхових компаній, номінальних

ризиків рослинництва та тваринництва, їх централізація, посилення нагляду за страховими компаніями щодо захисту прав споживачів страхових послуг.

На ринку сільськогосподарської продукції хеджування за допомогою ф'ючерсних контрактів вже давно є найпоширенішим інструментом хеджування цінових ризиків. Цей вид хеджування забезпечує не тільки зниження рівня ризику, а й підвищення ефективності ринкового механізму, заснованого на механізмі попиту та пропозиції, зменшення коливань цін і, отже, усунення циклічності.

Залежно від техніки реалізації розрізняють хеджування продажем (від англ. «*shorthedging*») і хеджування купівлею (від англ. «*longhedging*») [1, с.22]. Розвиток агрострахування є необхідною умовою забезпечення продовольчої безпеки країни та сталого розвитку сільськогосподарського виробництва. Тому основним завданням є забезпечення розвитку сільськогосподарського страхування та його розповсюдження серед товаровиробників, однак слід мати на увазі, що в більшості випадків страхові компанії здійснюють страхування ризиків виробництва продукції рослинництва на основний період виробництва.

Розвиток деривативів як інструментів хеджування фінансових ризиків в аграрному секторі економіки гальмується малою роллю сільськогосподарських бірж в інфраструктурі товарного ринку та обмеженим використанням фінансових інструментів їх суб'єктами.

Вітчизняний ринок деривативів в аграрному секторі економіки перебуває на ранній стадії розвитку порівняно з провідною світовою практикою через такі чинники: обмежене коло інструментів (ф'ючерсні контракти на зерно); Відсутність комплексної інфраструктури у вигляді традиційних бірж і електронних торгових систем, розрахункових структур; недосконала правова база.

Отже, сільськогосподарські підприємства України потребують ефективних моделей хеджування для мінімізації ризиків та підвищення фінансової стійкості. Незважаючи на державну підтримку та наявність інструментів, таких як агрострахування і деривативи, ринок страхових та фінансових продуктів залишається обмеженим. Для підвищення ефективності хеджування в аграрному секторі необхідно вдосконалювати законодавство, розширювати доступ до біржових механізмів та впроваджувати інноваційні страхові продукти, зокрема індексне страхування. Це забезпечить стабільність розвитку сільськогосподарських підприємств в умовах постійних змін на ринку та кліматичних коливань.

Інформаційні джерела:

1. Диха М.В. Інструменти хеджування в управлінні ціновими ризиками (на прикладі аграрного і енергетичного ринків України). Економіка України. 2024. № 3 (748). С.19-36
2. Соломатіна Т.В. Страхування як інструмент хеджування ризиків втрати фінансового потенціалу сільськогосподарських підприємств. URL: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/4_2020/81.pdf
3. Приходько І.П. Хеджування в нейтралізації ризиків діяльності сільськогосподарських підприємств. URL: <https://dspace.dsau.dp.ua/bitstream/123456789/5070/1/8.pdf>

СУЧАСНІ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПЛАТФОРМНОЇ ЕКОНОМІКИ В УМОВАХ ЦИФРОВІЗАЦІЇ

Кім Т.І., канд. екон. наук, доц.

Мітін Т.М., здоб. ВО

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Стрімке зростання користувачів Інтернет-мережі протягом десятиліть мало привести до розвитку інтернет-економіки, в якій користувачі представляють попит на різноманітні товари та послуги. Швидке зростання загального попиту інтернет-користувачів призвело до утворення цифрової економіки у формі інформаційно-комерційних платформ. Платформна економіка – це новий етап розвитку світової економіки та суспільства, який дозволяє широкий доступ до вільної торгівлі різноманітними товарами та послугами практично по всьому світу. Платформна економіка – це породження Четвертої промислової революції, яка забезпечила впровадження інформаційних технологій в бізнес-процеси. Водночас вона стає фактором подальшого розгортання сучасної технологічної революції завдяки налагодженим процесам обміну даних, концентрації представництв в просторі Інтернет компаній з виробництва і обігу товарів, послуг, ресурсів, грошей тощо в окремі платформи. Як наслідок зменшується участь у матеріальному виробництві, послугах, в сучасній економіці в цілому при підвищенні її ефективності.

Внаслідок взаємодії ефектів Четвертої промислової революції та рецесії, спричиненої пандемією COVID-19, відбулося масштабне впровадження цифрових технологій у бізнес-середовище, що призвело до «прориву» у зростанні віддаленої роботи та електронної торгівлі, спричинивши збільшення кількості робочих місць, орієнтованих на віддалену роботу та створення нових можливостей для розвитку цифрових платформ праці. Згідно з дослідженням, компанії активно пристосовуються до нових віддалених і гібридних форм роботи. Частка робочих місць, що організовані на віддаленій основі, складає 39 % у країнах з високим рівнем доходу, 26 % – у країнах з середнім і високим рівнем доходу, 18 % – у країнах з середнім рівнем доходу, та 14 % – у країнах з низьким рівнем доходу [1, с. 44–45].

Важливою тенденцією у розвитку платформної економіки є потреба в адаптації працівників і споживачів шляхом навчання і тренування навичок користування інтернет-додатками і ресурсами. Зростає потреба людей у тій чи іншій формі підвищення кваліфікації, отримання навичок користування телефоном, знанням банківської сфери, новітніх технологій, програмування, маркетингом, вміння працювати зі штучним інтелектом, хмарними обчисленнями тощо. Зокрема зростає потреба в освоєнні використання засобів і ресурсів платформної економіки. З точки зору продавця – це програмування, навички веб-дизайну, обслуговування серверів для збереження інформації щодо вмісту платформ, маркетинг, дослідження ринку, технологічних змін, щоб продавати актуальний товар або послугу. З точки зору споживача це вміння

користуватися комп'ютерними технологіями, аналізувати інформацію та взаємодіяти з платформами.

Недавні дослідження від PwC підтверджують зростання фрілансу в рамках гіг-економіки: очікується, що середньорічний приріст глобального ринку фрілансу з 2020 до 2025 р. складе 17 %, при цьому вартість ринку зросте до майже 14 трлн дол. США. Середньорічний приріст платформи «B2B Human Cloud» (фріланс-платформи та спеціалізовані постачальники послуг, які пропонують фрілансерів для корпоративного сектору) до 2025 р. прогнозується на рівні близько 19 %, а обсяг ринку збільшиться до 28,5 млрд дол. США. За даними PwC, середньорічний темп зростання світового ринку фрілансу з 2020 по 2025 р. складе 20 %, а обсяг ринку зросте до 105 млрд дол. США; 25 % компаній планують замінити до 30 % своїх працівників фрілансерами. [2].

За оцінками експертів, темпи її зростання в 2,5 разу перевищують зростання глобального ВВП, а масштаби можуть сягнути до 2035 р. 16 трлн дол. США. Вже на сьогодні розмір цифрової економіки становить від 4,5 до 15,5 % глобального ВВП [3, с. 2]. Основоположниками цих процесів стали цифрові платформи, які починають відігравати провідну інноваційну роль у глобальній економіці з безпрецедентною динамікою їх масштабізації: Amazon, Alibaba, Temu, Ebay, Walmart. Та найбільші в Україні: Prom, Rozetka, Olx тощо. У 2017 р. сукупна вартість компаній, працюючих на базі цифрових платформ, перевищила 7 трлн дол. США, що на 67 % більше, ніж у 2015 р. [3, с. 2], що вчергове вказує на надзвичайну стрімкість розвитку у цьому секторі економіки.

Платформна економіка зі своїм стрімким розвитком стала дуже багатогранною, пропонуючи користувачам багато різних функцій. Так, можна виділити такі функції, як: соціальні (Facebook, Instagram, YouTube, Google); платіжні системи (PayPal, Mastercard, VISA, NovaPay, EasyPay); інвестиційні (Alex Group, FxPro); освітні (Duolingo, Prometheus, Moodle); та торгові (AliExpress, Ebay).

Характерною особливістю формування платформної економіки є її олігопольний характер. Так, Google має значний відрив у сфері пошукової платформи, YouTube відеохостинг, Facebook, Instagram, Telegram, Badoo, WhatsApp представляють себе гігантами у соціальному секторі, AliExpress та Amazon - у сфері продажів різноматних компаній. Аналогічна тенденція помітна на українському ринку, де лідирують Olx, Rozetka, Prom. Ці компанії мають перевагу в обсязі капіталу, чисельності співробітників, популярності та інших чинниках та мають змогу більш масштабно себе рекламувати. Така тенденція, де найбільші компанії стають ще більшими існує як у цифровій, так і у традиційній економіці. Найбільшою загрозою є те, що інтернет-гіганти здатні суттєво і радикально змінювати правила гри щодо попиту і пропозиції, ринків і галузей, культури і суспільства, праці і капіталу. Таким чином, вони можуть цифровим способом колонізувати ринок, а згодом і суспільства, особливо тоді, коли ці платформи стануть фактичною умовою участі в ринку чи суспільстві.

Лідером в процесі розвитку платформної економіки є Північна Америка, через дуже високу розвиненість інтернет компаній, великі доходи користувачів, активне використання та відносно високий технологічний розвиток платформ.

Також доволі активні платформи є у Європі, Азії. Дещо менш активні платформи - у Африці та Латинській Америці. Однією з причин великої різниці у ринковій капіталізації континентів є дуже великий розрив між великими і маленькими економічними платформами. До Північної Америки належать такі відомі гіганти, як Amazon, Meta, Google, Microsoft тощо. Азія, в свою чергу займає друге місце у ринковій капіталізації за рахунок Alibaba Group. Однак поряд із великими компаніями розвиваються й менші за розмірами бізнес-платформи з інших частин світу, такі як Rakuten (Японія), Delivery Hero (Німеччина), Naspers (Південна Африка), Flipkart (Індія) та Javago (Нігерія).

Платформний бізнес є концентрованим до масштабів окремих міст або кластерів: у США це район затоки Сан-Франциско (44 платформи), Китаї – міста Пекін (30) і Шанхай (15). На США та Китай припадає 75 % усіх патентів, пов'язаних із блокчейн-технологіями, 50 % світових витрат на інтернет-продуктів, майже 70 % відкритих технологій хмарних обчислень. Частка цих країн складає 90 % ринкової капіталізації 70 найбільших цифрових платформ світу при частці Європи у 4 %, Африки і Латинської Америки - 1 % [3, с. 12]

За 20 останніх років змінилися абсолютні показники капіталізації комерційних платформ. Станом на 2024 рік тільки маркетплейс Amazon має ринкову капіталізацію 2 трлн дол. США, сягнувши на рівень найбільших економічних платформ (Microsoft – 2,5 трлн. у 2021 р., Walmart – 500 млрд. у 2024 р., Meta – 600 млрд. у 2020 р., Google – 690 млрд. у 2023 р., Alibaba Group – 220 млрд. у 2024 р. та Ebay – 33,94 млрд у 2024 р.) [6]. Отже, за цей період сумарна ринкова капіталізація платформної економіки зростає у кілька разів, що вказує на стрімкий розвиток і великі перспективи цифрової економіки в майбутньому.

Інформаційні джерела:

1. Атаманюк Р. Ф. Тенденції розвитку екосистеми ринку праці в контексті цифрової трансформації. Зб. доповідей учасників міжнародної науково-практичної конференції. URL: https://www.bsu.edu.ge/text_files/ge_file_16506_2.pdf?fbclid=IwY2xjawGGRgNleHRuA2FlbQIxMAABHR8_fXO0oqQ5MZwc_cYMp6n7rGqCqDfj6LoqeC_uY7qSkdNlW3bAmiWYw_aem_Y9RuzPYUxmCrIWnoHhkbAw#page=45
2. One in four workers looking for new jobs as cost of living concerns bite: PwC Global Workforce Hopes & Fears Survey. URL: https://www.pwc.com/gx/en/news-room/press-releases/2023/pwc-global-workforce-hopes-and-fears-survey-2023.html?fbclid=IwY2xjawGKSqFleHRuA2FlbQIxMAABHcMLJeAuvJbDG_cIYv62XSQ3I0FdBSC32NfpKsgN7XiUJ8o_PwiPfSpKbg_aem_EqwgPTf_CZBdG8_6m5jLLg
3. Лук'яненко О., Нямецук Г. Розвиток платформної економіки у глобальному цифровому середовищі. Міжнародна економічна політика. 2020. № 1-2 (32-33). URL: http://iejournal.com/journals/32-33/2020_2_Lukianenko_Niameshchuk.pdf
4. Reuters. Amazon sets ultra-low pricing plans for Temu rival store, The Information reports. URL: https://www.reuters.com/technology/amazon-sets-ultra-low-pricing-plans-temu-rival-store-information-reports-2024-10-22/?fbclid=IwY2xjawGIYMZleHRuA2FlbQIxMAABHZYTh9qS7Ext4wPGCr8_ec2S-Cz11DYutkMwCksZzQKPbKYj6iW0Id0Jlw_aem_IM7ON5xSDQFQW79p_8yhXA
5. Peter C. Evans. The Rise of the Platform Enterprise. URL: https://www.thecege.net/app/uploads/2016/01/PDF-WEB-Platform-Survey_01_12.pdf
6. Top 100 Online Stores 2024. URL: <https://www.aftership.com/store-list/top-100-ecommerces-stores>

СОЦІАЛЬНИЙ ДОКАЗ В МАРКЕТИНГУ: РЕКЛАМА ЧИ PR?

Ковальчук О.В., канд. екон. наук, доц.
Луцький національний технічний університет

У сучасному суспільстві через те, що інформаційні потоки вражають своєю швидкістю та обсягами, споживачі стикаються зі складним вибором при купівлі товарів або послуг. Вибір стає складнішим через великі об'єми пропозицій та реклами, яким не завжди можна довіряти. Одним із найдієвіших маркетингових інструментів у цьому контексті є соціальний доказ, який допомагає споживачам приймати рішення, опираючись на досвід інших людей. Соціальний доказ, або «соціальне схвалення», базується на тому, що одні люди схильні орієнтуватися на поведінку інших при ухваленні власних рішень.

Соціальний доказ ефективний через властиву людям потребу у визнанні та схваленні. За психологією, люди схильні вважати правильним те, що роблять інші, особливо якщо це велика кількість людей, відомі особи або люди, які мають авторитет у певній галузі. Коли споживач бачить, що певний товар або послуга отримують позитивні відгуки, він підсвідомо схиляється до того, що це надійний вибір. Таким чином, соціальний доказ формує довіру та допомагає формувати уявлення про якість товару, що значно підвищує ймовірність здійснення покупки.

Соціальний доказ як інструмент Інтернет-маркетингу можна структурувати на кілька видів, кожен із яких має свою механіку і силу впливу:

1. Відгуки та рейтинги клієнтів. Це один із найпоширеніших видів соціального доказу. Відгуки, залишені реальними клієнтами, є важливим показником якості товару чи послуги. Коли потенційний покупець бачить високі рейтинги та позитивні коментарі, він більш схильний довіряти товару, що сприяє збільшенню продажів. Для бізнесу важливо заохочувати клієнтів залишати відгуки, адже вони стають головним джерелом інформації для інших споживачів.

2. Вплив лідерів думок. Відомі люди або лідери думок (інфлюенсери) мають значний вплив на аудиторію, яка їм висловлює довіру. Тому співпраця з інфлюенсерами стала популярною стратегією, оскільки рекомендації від осіб із високим рівнем довіри переносять цей рівень і на продукт.

3. Кількість користувачів. Інший спосіб створення соціального доказу – підкреслення кількості користувачів продукту чи послуги. Коли компанії повідомляють, що їх продуктом скористалися «мільйони людей», це переконує нових споживачів у надійності товару. Великі цифри справляють враження стабільності та затребуваності, що також підвищує лояльність до бренду.

4. Сертифікати та рекомендації експертів. Залучення експертів у галузі підвищує цінність продукту в очах споживача, особливо якщо мова йде про спеціалізовані товари, як-от медична продукція чи технології. Висновки експертів є вагомим соціальним доказом, оскільки вони базуються на професійних знаннях, які споживачі вважають надійним джерелом інформації.

5. Соціальні медіа та віральний контент. Сучасні соціальні мережі стали потужним засобом поширення інформації. Коли споживачі діляться

позитивним досвідом, він може миттєво стати «вірусним». Це дозволяє новому продукту отримати широку аудиторію без додаткових витрат на рекламу.

В цілому соціальний доказ є ключовим елементом у стратегічному арсеналі маркетингу та PR. Його основою є вплив на рішення споживачів, завдяки досвіду інших користувачів або рекомендаціям. Але чи слід розглядати соціальний доказ як елемент реклами, чи він більше стосується сфери PR? Щоб відповісти на це питання, розглянемо соціальний доказ із двох точок зору: як інструмент реклами та як частину PR.

Багато хто вважає соціальний доказ різновидом реклами, оскільки він безпосередньо спрямований на переконання потенційного клієнта придбати продукт або скористатися послугою. Наприклад, великі бренди нерідко підкреслюють високі рейтинги продуктів, кількість проданих одиниць або позитивні відгуки клієнтів у рекламних кампаніях. Рекламні ролики чи банери, що показують клієнтів, які вже користуються товаром і задоволені ним, створюють емоційний зв'язок і спонукають інших приєднатися.

Дійсно, багато методів соціального доказу інтегруються у класичні рекламні стратегії. Це спонукає клієнта до швидкого ухвалення рішення, підкреслюючи привабливість товару через зростання попиту та позитивні оцінки. Так, кампанії, де зазначено, що продуктом користуються «мільйони людей» або що він є лідером продажів, є типовим рекламним підходом, націленим на популяризацію товару та підвищення його привабливості. Така реклама має на меті безпосередньо вплинути на рішення покупця та стимулювати продажі.

З іншого боку, соціальний доказ часто використовується у контексті PR, оскільки він має на меті не лише короткостроковий ефект, а й побудову довготривалої довіри до бренду. PR, на відміну від реклами, більше фокусується на створенні позитивного іміджу компанії та зміцненні відносин із цільовою аудиторією. Наприклад, коли відомий лідер думок або експерт рекомендує певний продукт, він не просто рекламує його, а підтверджує якість і надійність товару в очах своєї аудиторії.

Соціальний доказ як PR-інструмент також проявляється через взаємодію з клієнтами в соціальних мережах. Компанії, що активно відповідають на відгуки та запити клієнтів, демонструють свою відкритість і прагнення враховувати думку покупців. Це допомагає створювати позитивний імідж, який має значення не лише для продажів, але й для тривалих відносин з клієнтами. Тут соціальний доказ виконує роль підтримки іміджу, підвищення репутації, а не просто продажу.

Питання, чи є соціальний доказ рекламою чи PR, значною мірою залежить від того, як саме він використовується. Коли компанії використовують відгуки клієнтів у безпосередній рекламній комунікації (наприклад, на банерах чи в рекламних роликах), це наближає соціальний доказ до реклами. Водночас, коли соціальний доказ є частиною кампанії з підвищення репутації, покращення іміджу або формування довготривалих відносин із клієнтами, це можна віднести до PR.

СУТНІСТЬ ТА ЗНАЧЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ МАРКЕТИНГОВОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Козлов Р.В., здоб. ВО

Державний біотехнологічний університет

Ідея стратегічного управління маркетингом полягає у забезпеченні підприємству здатності гнучко реагувати на постійні зміни маркетингового макросередовища та швидко адаптуватися до постійних змін. Гнучкість, як відомо, є важливою умовою успішного ведення бізнесу. Стратегічна гнучкість передбачає готовність підприємства змінювати пріоритети діяльності та коригувати існуючу стратегію подальшого розвитку відповідно до умов ринку, що дозволяє підприємству швидко адаптуватися до нових умов. Це досягається завдяки формуванню та реалізації перспективної стратегії, яка враховує такі чинники як теперішні і майбутні ринкові умови, цільову аудиторію та можливі ризики і загрози.

Основна мета стратегічного управління маркетингом – отримання та збереження конкурентних переваг, що дозволяють підприємству стабільно зростати й ефективно протистояти викликам, що створює зовнішнє маркетингове середовище.

Стратегічне управління маркетингом базується на дослідженні ринкових умов та самих ринків, аналізі зовнішніх чинників макросередовища, таких як економічна, політико-правова, демографічна, науково-технічна і соціально-культурна ситуація, а також природно-географічних чинників, та внутрішніх ресурсів підприємства. Все це є основою, яка забезпечує ефективне планування маркетингової стратегії і дозволяє підприємству приймати обґрунтовані рішення, які дають змогу забезпечити стабільний розвиток підприємства у довгостроковій перспективі [1, 2].

Важливою складовою стратегічного управління є постійний аналіз конкурентного макросередовища, що дозволяє підприємству адаптувати свою маркетингову стратегію відповідно до постійних змін і ефективніше реагувати на виклики, що відбуваються у ньому. То ж, регулярний моніторинг конкурентів є нагальною необхідністю задля успішної діяльності.

Інновації є одним з найважливіших інструментів для отримання конкурентних переваг, що є особливо актуальним в сучасних умовах діджиталізації економічних бізнес-процесів. Підприємства, які зосереджуються на інноваціях, досягають значних успіхів на ринку [3, 4].

Діджиталізація в значній мірі змінює підходи до управління маркетинговою діяльністю через сприяння оптимізації бізнес-процесів, вона дозволяє точніше виокремлювати цільову аудиторію, персоналізувати маркетингові повідомлення, підвищуючи ефективність комунікацій зі споживачами. Інтеграція цифрових технологій в маркетингову діяльність підприємств дозволяє їм швидко адаптуватися до змін ринкового середовища, сприяючи досягненню довгострокових результатів [5].

Таким чином, у зростанні ефективності маркетингових стратегій інновації та діджиталізація бізнес-процесів відіграють ключову роль, що дозволяє стратегічному управлінню маркетинговою діяльністю забезпечувати гнучкість підприємства та його здатність адаптуватися до постійних змін ринкового середовища. Завдяки довгостроковій стратегії, побудованій на аналізі чинників макросередовища, підприємства мають можливість ефективно планувати подальшу перспективу, отримувати конкурентні переваги та підтримувати стабільне зростання на ринку, досягаючи поставлених цілей.

То ж, діджиталізація економічних бізнес-процесів змінює класичні підходи до маркетингу, через що стратегічне управління маркетингом в умовах діджиталізації економіки передбачає використання технологій діджиталізації для побудови гнучкої та адаптивної маркетингової стратегії, що дозволяє швидко реагувати на зміну ринкових умов і ефективно взаємодіяти з цільовою аудиторією.

Завдяки сучасним процесам діджиталізації підприємства можуть проводити швидкий глибокий аналіз даних про поведінку споживачів, сегментувати аудиторію, таргетувати рекламу на конкретні групи клієнтів і автоматизувати процеси маркетингової діяльності, що підвищує точність стратегічних рішень, допомагає швидко адаптувати стратегію до змін у середовищі та ефективно будувати перспективи. В умовах діджиталізації ключовими чинниками успіху стають інноваційність, здатність адаптуватися до нових технологічних можливостей.

Інформаційні джерела:

1. Ломовських Л.О., Єфремова Н.О., Ковальова О.В. Маркетингова концепція стратегічного управління конкурентоспроможністю виробничо-комерційної діяльності суб'єктів аграрного підприємництва. Наук. вісн. Мукачівс. держ. ун-ту. Серія «Економіка». 2019. Вип. 1 (11). С. 43–47.
2. Ломовських Л.О., Єфремова Н.О., Ковальова О.В. Стратегічне управління конкурентоспроможністю виробничо-комерційної діяльності суб'єктів аграрного підприємництва. Інфраструктура ринку. 2019. Випуск 29. С. 231-236.
3. Єфремова Н.О., Ломовських Л.О. Управління сучасними трендами розвитку глобальної економіки. Галицький економічний вісник. 2023. № 5. С. 107-113.
4. Ломовських Л.О., Єфремова Н.О., Марченко М.В. Тенденції розвитку аграрного сектору в контексті інноваційних зрушень. Вчені записки. 2023. Вип. 30 (1). С. 80-92.
5. Ломовських Л.О., Єфремова Н.О., Пащенко Ю.В. Управління цифровими трансформаціями економіки в контексті глобалізації. Аграрні інновації. 2023. № 17. С. 218-224.

ПРОВЕДЕННЯ МАРКЕТИНГОВИХ ДОСЛІДЖЕНЬ ІЗ ЗАСТОСУВАННЯМ ЦИФРОВИХ ТЕХНОЛОГІЙ

Літвінова П.С., здоб. ВО

Дніпровський національний університет ім. Олесь Гончара

Стрімкий розвиток технологій вплинув майже на всі аспекти нашого життя, і це особливо стосується маркетингу. Щороку з'являється безліч нових інструментів, методик і платформ, створених для того, щоб зробити маркетингові дослідження більш доступними та ефективними.

Маркетингові дослідження – це систематичний процес збору, аналізу та інтерпретації інформації, який допомагає компаніям ухвалювати обґрунтовані рішення щодо ринкових можливостей, споживачів, конкурентів і тенденцій. Основна мета таких досліджень – зменшити невизначеність і допомогти підприємствам краще орієнтуватися на ринку, розробляти стратегії та продукти, що відповідають потребам споживачів.

Впровадження новітніх інструментів і платформ не лише змінює спосіб збору та аналізу даних, але й відкриває нові горизонти для взаємодії з споживачами. Завдяки технологіям, таким як аналітика великих даних, штучний інтелект і мобільні додатки, маркетингологи отримують можливість отримувати більш точні та глибокі інсайти про поведінку споживачів, що в свою чергу підвищує ефективність маркетингових стратегій. У цьому контексті важливо розглянути основні тренди, які визначають використання цифрових технологій у маркетингових дослідженнях, оскільки вони дозволяють компаніям адаптуватися до змінюваних умов ринку та залишатися конкурентоспроможними (див. табл. 1).

Таблиця 1 – Головні тренди використання цифрових технологій у маркетингових дослідженнях

Тренд	Зміст
1	2
Аналітика великих даних (Big Data)	Великі дані дозволяють маркетингологам отримувати глибокі інсайти про поведінку споживачів, їхні вподобання та тенденції. За допомогою Big Data можна обробляти інформацію з різних джерел: соціальних мереж, онлайн-магазинів, CRM-систем та аналітики вебсайтів. Ці інсайти допомагають компаніям визначати цільові сегменти, прогнозувати попит, оптимізувати асортимент і проводити точніше таргетування реклами. Важлива перевага полягає у здатності приймати швидкі рішення в режимі реального часу на основі актуальних даних.
Штучний інтелект (AI)	Штучний інтелект та машинне навчання дозволяють автоматизувати аналіз даних та виявляти приховані закономірності. Алгоритми можуть передбачати поведінку споживачів, персоналізувати пропозиції та оптимізувати маркетингові кампанії. Наприклад, чат-боти з AI-можливостями збирають дані про клієнтів під час взаємодії, а рекомендовані системи (як на Amazon чи Netflix) аналізують попередні покупки або перегляди для пропозиції релевантних товарів чи послуг.

1	2
Гейміфікація досліджень	Завдання у вигляді гри або змагальних форматів мотивують людей брати участь охочіше та надавати якіснішу інформацію. Це особливо ефективно під час опитувань або тестування нових продуктів. Гейміфікація також дозволяє збирати дані про реальну поведінку користувачів у ненав'язливий спосіб, стимулюючи їх до участі не лише матеріальними нагородами.
Використання мобільних додатків та платформ	Мобільні додатки роблять процес збору даних більш зручним і доступним. Учасники можуть швидко відповідати на опитування чи фіксувати враження без прив'язки до конкретного місця або часу. Багато дослідницьких платформ використовують push-сповіщення для залучення користувачів до участі в дослідженнях у потрібний момент. Це дозволяє отримувати реальні дані «тут і зараз» — наприклад, після відвідування магазину або тестування нового продукту.
Технології стеження за очима та розпізнавання емоцій	Eye-tracking та інструменти розпізнавання емоцій дозволяють аналізувати реакції користувачів на рекламу, продукт або інтерфейс. Вони допомагають зрозуміти, які елементи привертають найбільше уваги та викликають емоційний відгук. Ці технології застосовують як у фізичних магазинах, так і в онлайн-середовищі, щоб тестувати дизайн упаковки, рекламні банери та UX-інтерфейси.
Смарт-пристрої	Смарт-пристрої, такі як фітнес-браслети, розумні колонки та домашні асистенти, збирають інформацію про звички та уподобання користувачів. Ці дані використовуються для розробки персоналізованих маркетингових стратегій. Наприклад, холодильники з підключенням до інтернету можуть аналізувати вміст і рекомендувати продукти або акції.

Джерело: складено автором на основі джерела [1]

Великі компанії, які є лідерами на ринку, вже давно успішно використовують цифрові технології під час проведення маркетингових досліджень. Наприклад, компанія Coca-Cola використовує платформи соціальних мереж для збору даних про споживачів. Вони проводять опитування та взаємодіють з аудиторією через Instagram і Twitter, запитуючи про нові смаки напоїв або кампанії.

Fitbit, компанія, що виробляє фітнес-трекери, аналізує дані користувачів про фізичну активність і здоров'я, щоб створити персоналізовані програми тренувань. В цьому випадку, зібрані дані допомагають зрозуміти, які функції пристрою найбільш корисні для користувачів, що в свою чергу впливає на розробку нових продуктів.

Amazon використовує онлайн-опитування та відгуки для збору даних про своїх клієнтів з різних країн. Це дозволяє їм адаптувати свої маркетингові стратегії відповідно до культурних особливостей. Наприклад, вони розробляють різні рекламні кампанії для різних країн на основі отриманих даних.

Іншим влучним прикладом використання цифрових технологій є компанія Starbucks, яка використовує автоматизовані системи для збору зворотного зв'язку через чат-ботів на своїх сайтах і в мобільних додатках. Коли клієнти замовляють каву, чат-боти задають питання про якість обслуговування та смаки напою.

Серед переваг застосування цифрових технологій у маркетингових дослідженнях виділяють швидкість збору даних, економію бюджету, широке охоплення, використання інструментів для обробки великих масивів інформації та точність. Але, мабуть, найбільш суттєва зміна під впливом технологій на індустрію маркетингових досліджень – це гнучкість. Використання цифровізації дозволяє маркетологам швидко тестувати, вимірювати статистику та адаптувати проекти. [2]

На думку фахівців, можливість створювати більш захопливі та менш нав'язливі опитування дає дослідникам значні переваги. Завдяки цифровим інструментам збору даних можна розробляти гейміфіковані та гнучкі завдання, які мотивують учасників. Ці інструменти також надають опитуваним більше свободи для передачі власного досвіду, адже вони можуть у будь-який момент зафіксувати те, що відбувається навколо них.

До того ж, цифрові технології допомагають більш оперативно реагувати на виклики, які можуть виникнути в кризових ситуаціях. Під час пандемії COVID-19 багато компаній, таких як Zoom, провели онлайн-фокус-групи для вивчення споживчих уподобань. Наприклад, косметичні бренди організували онлайн-інтерв'ю, щоб отримати зворотний зв'язок про нові продукти без необхідності фізичного присутності учасників.

Усі наведені приклади ілюструють значний вплив сучасних технологій і платформ на практику маркетингових досліджень. Адаптація новітніх трендів надає компаніям можливість отримувати цінні дані про споживачів, адаптувати продукти та послуги, а також удосконалювати маркетингові стратегії. Інноваційні інструменти змінили сам процес проведення досліджень, зробивши збір даних більш точним, ефективним і цілеспрямованим.

Проте, хоча більшість компаній вже інтегрували цифрові технології у свої маркетингові процеси, їх використання не завжди є оптимальним. Тому важливо забезпечити ефективне застосування сучасних інструментів у маркетингових дослідженнях, щоб підвищити точність отриманих результатів. Це не лише сприятиме зростанню продажів та оптимізації витрат на маркетинг, а й допоможе уникнути багатьох помилок. Загалом, найкращою формулою для ефективного проведення маркетингового дослідження є поєднання цифрових технологій із традиційними методами, що дозволяє компаніям залишатися конкурентоспроможними в динамічному маркетинговому середовищі.

Інформаційні джерела:

1. How technology is transforming market research. Kantar. Understand People, Inspire Growth. URL: <https://www.kantar.com/inspiration/agile-market-research/how-technology-is-transforming-marketresearch> (дата звернення: 20.10.2024).
2. The Role of Technology in Market Research - PR News. PR News: Top Public Relations, Marketing and Social Media Blog. URL: <https://everything-pr.com/the-role-of-technology-in-market-research/> (дата звернення: 23.10.2024).

СИСТЕМА УПРАВЛІННЯ ЛОГІСТИЧНИМИ ПРОЦЕСАМИ НА ПІДПРИЄМСТВІ

Лозова О.В., канд. екон. наук, доц.

Ляшенко О.П., здоб. ВО

Полтавський університет економіки і торгівлі

Логістичні процеси на підприємстві є багатоаспектними та охоплюють широкий спектр діяльності, спрямованої на забезпечення ефективного руху товарів, послуг та інформації від постачальників до кінцевих спочивачів, перетворюючи цей рух у постійні та стабільні логістичні потоки. Вони включають управління запасами, транспортування, складування, обробку замовлень та якісне обслуговування клієнтів. Основна мета логістики полягає в тому, щоб забезпечити наявність необхідних товарів у потрібний час і в потрібному місці, мінімізуючи витрати та максимізуючи задоволення потреб клієнтів. Ефективна логістика сприяє підвищенню конкурентоспроможності підприємства, оскільки дозволяє швидко реагувати на зміни попиту та забезпечувати високу якість обслуговування. Важливими аспектами є також прогнозування попиту, планування маршрутів доставки та використання сучасних технологій для відстеження вантажів і управління запасами, що дозволяє оптимізувати витрати на зберігання та транспортування, а також уникнути затримок і втрат продукції.

Система управління логістичними процесами на підприємстві є ключовим елементом для забезпечення ефективної діяльності та конкурентоспроможності. Вона включає в себе планування, організацію, контроль та оптимізацію всіх логістичних операцій, таких як закупівля, зберігання, транспортування та розподіл товарів. Ефективне управління логістикою дозволяє знизити витрати, підвищити якість обслуговування клієнтів та забезпечити своєчасну доставку продукції.

В умовах сучасних викликів, таких як глобалізація, технологічні зміни та екологічні стандарти, підприємства повинні адаптувати свої логістичні системи до нових вимог ринку. Це включає впровадження інноваційних технологій, таких як автоматизація процесів, використання інформаційних систем для управління ланцюгами постачання та застосування екологічно чистих методів транспортування. Таким чином, система управління логістичними процесами стає важливим інструментом для досягнення стратегічних цілей підприємства та забезпечення його сталого розвитку. Війна суттєво вплинула на логістичні процеси українських компаній, змусивши їх адаптуватися до нових умов. Визначимо найбільш суттєві та ключові з них, на нашу думку:

- переформатування логістичних маршрутів, що відбувається вимушено через блокування морських портів, які до війни обробляли значну частину експорту, компанії змушені були переорієнтувати вантажопотоки на залізничний та автомобільний транспорт;
- зміна складських умов та релокація логістичних центрів, оскільки багато компаній перемістили свої склади на захід України, де не було

достатньо складських площ, що в свою чергу призвело до необхідності швидкого створення нових логістичних центрів;

– ускладнення логістичних операцій через численні блокпости, комендантська година та ризик атак ускладнюють перевезення вантажів. Компанії змушені планувати запасні маршрути та враховувати безпекові питання;

– зростання вартості логістичних послуг через підвищений попит на альтернативні маршрути та обмежену пропускну спроможність, ціни на логістичні послуги значно зросли;

– оптимізація запасів, оскільки компанії відмовляються від накопичення великих запасів через ризик їх втрати під час атак, що змушує їх частіше поповнювати запаси, що ускладнює логістичні процеси;

– використання дунайських портів через збільшення вантажопереробки у портах на Дунаї стало важливим кроком для підтримки експорту, хоча їх пропускну спроможність значно менша порівняно з морськими портами.

Вище зазначені зміни вимагають від компаній гнучкості та швидкої адаптації до нових умов, що є важливим для підтримки економічної стабільності країни в умовах війни.

Ефективне управління логістичними процесами в українських компаніях потребує комплексного підходу, особливо в умовах війни. Важливо враховувати як зовнішні, так і внутрішні фактори, що впливають на логістичну систему. Зовнішні фактори включають зміни в економічному середовищі, регуляторні вимоги та безпекові ризики. Внутрішні фактори охоплюють організаційну структуру, технологічні можливості та кадровий потенціал компанії.

Для оптимізації логістичних процесів слід зосередитися на плануванні та прогнозуванні, враховуючи можливі ризики та безпекові питання. Важливо також коригувати логістичні процеси в реальному часі, адаптуючись до змін у зовнішньому середовищі. Управління запасами має бути гнучким, з урахуванням багатоваріантності постачання та можливих перебоїв у ланцюгах постачання. В умовах війни особливу увагу слід приділяти безпеці логістичних операцій. Це включає розробку альтернативних маршрутів, використання сучасних технологій для моніторингу та управління логістичними процесами, а також забезпечення безпеки персоналу та вантажів.

Інформаційні джерела:

1. Шимановська-Діанич, Л., Педченко, Н., & Лозова, О. (2024). Проактивність в умовах діджиталізації економіки: удосконалення бізнес-процесів вітчизняних підприємств під час війни. Науковий вісник Полтавського університету економіки і торгівлі. Серія «Економічні науки», (2 (112), 109-116. URL: <https://doi.org/10.37734/2409-6873-2024-2-16> (дата доступу: 13.10.2024 р.)

2. Шимановська Л.М., Лозова О.В. Вплив цифрової зрілості на трансформацію бізнес-процесів підприємств в умовах економіки України // Економіка: реалії часу. Науковий журнал. 2024. № 2 (72). с. 74-85 URL: <https://economics.net.ua/files/archive/2024/No2/74.pdf> (дата доступу: 13.10.2024 р.)

ВПЛИВ ЦИФРОВІЗАЦІЇ НА РОЗВИТОК МАРКЕТИНГОВИХ СТРАТЕГІЙ

Мартинович А.С., здоб. ВО
Науковий керівник – **Лисенко І.В.**, канд. екон. наук, доц.
Національний університет «Чернігівська політехніка»

В епоху стрімкого технологічного прогресу цифровізація стала катализатором революційних змін у всіх сферах економічної діяльності, особливо відчутно трансформуючи підходи до розробки та реалізації маркетингових стратегій. Сучасний світ, де цифрові технології визначають характер комунікацій, споживчої поведінки та бізнес-процесів, вимагає від компаній фундаментального переосмислення традиційних маркетингових концепцій та інструментів.

Інтеграція цифрових технологій у маркетингову діяльність відкриває безпрецедентні можливості для більш точного таргетування, персоналізації комунікацій та вимірювання ефективності маркетингових кампаній. Використання великих даних, штучного інтелекту та машинного навчання дозволяє компаніям краще розуміти потреби споживачів, прогнозувати їхню поведінку та створювати більш релевантні пропозиції. Нинішні вимоги ринку передбачають необхідність використання інформаційних інновацій при формуванні маркетингових стратегій.

Рівень використання Інтернету серед українців є досить високим. Згідно з дослідженнями, проведеними приватною українською компанією «КМІС» у 2024 році, кількість українців, які щодня користуються Інтернетом, за рік зросла з 72% до 80%. З 2021 року цей показник збільшився на понад 10%. У 2023 році ще 11% українців користувалися Інтернетом нерегулярно, тобто 2-3 години на тиждень або рідше. Водночас, 9% респондентів зовсім не користувалися Інтернетом. За два роки (з 2021 до 2023 року) частка тих, хто не використовує Інтернет, зменшилася на 5% [1]. Ці дані вказують на зростання цифрової інтеграції в суспільстві та надають важливі орієнтири для компаній, які прагнуть успішно реалізувати свої маркетингові стратегії.

У зв'язку з надзвичайно швидким розвитком інформаційних технологій, відбувається перехід до нової еволюційної стадії розвитку не лише традиційного маркетингу, а й інтернет-маркетингу, який відомий як цифровий маркетинг. Даний перехід підкреслює важливість введення нових інструментів у маркетингову діяльність, що дозволяє бізнесам бути більш гнучкими та адаптивними до змін у споживчих вподобаннях.

Цифровий маркетинг охоплює ширшу сферу, ніж інтернет-маркетинг, який є його частиною. Основна різниця полягає в тому, що цифровий маркетинг не обов'язково потребує використання інтернету для передачі інформації. У той час як інтернет-маркетинг обмежується лише інтернет-каналом, цифровий маркетинг використовує набагато більше каналів, таких як мобільні пристрої, цифрове телебачення, інтерактивні екрани, POS-термінали тощо [2]. Завдяки цьому компанії можуть забезпечувати присутність свого

бренду на різних платформах, забезпечуючи постійну взаємодію зі споживачами.

На сьогоднішній день існує багато видів цифрового маркетингу [3]:

1. Пошуковий маркетинг – це набір дій, спрямованих на підвищення видимості сайту або окремої його сторінки в пошукових системах [4].

2. Маркетинг соціальних мереж або SMM – маркетингова стратегія, яка реалізується через просування бренду, товарів чи послуг через соціальні платформи. Спрямований на побудову активної спільноти навколо бренду, створення якісного контенту та постійну взаємодію з аудиторією.

3. Контент-маркетинг – стратегічний маркетинговий підхід, орієнтований на створення та поширення цінного, релевантного та послідовного контенту для залучення та утримання чітко визначеної аудиторії.

4. Електронна комерція – це продаж товарів та послуг через інтернет з використанням цифрових технологій.

5. Email-маркетинг відбувається шляхом комунікації з клієнтами через електронну пошту. Включає розсилку новин, промо-пропозицій, освітнього контенту та транзакційних повідомлень.

6. Мобільний маркетинг – це багатоканальна цифрова маркетингова стратегія, спрямована на охоплення цільової аудиторії через їхні мобільні пристрої. Включає розробку мобільних додатків, адаптивних веб-сайтів, SMS-та push-розсилки, мобільну рекламу та оптимізацію під мобільні пристрої.

7. Інфлюенс-маркетинг – це співпраця з впливовими особами (блогерами, лідерами думок) для просування товарів чи послуг їхній аудиторії [7-10].

Початок повномасштабного вторгнення російської армії в Україну суттєво вплинув на структуру інфлюенс-маркетингу як інструменту комунікації брендів. Це стало наслідком появи в цифровому просторі лідерів думок із великою аудиторією, які ведуть інформаційну боротьбу проти агресора. У результаті контент блогерів та інфлюенсерів перейшов від розважального до інформаційного формату. Співпраця брендів із патріотично налаштованими лідерами думок стала важливим фактором у сучасному українському маркетингу [5].

Стратегія цифрового маркетингу створюється підприємством не лише для привернення уваги та продажу товарів у певний момент, але й для підтримання постійного зв'язку з клієнтом, вивчення його потреб і задоволення їх за допомогою інтерактивних та дистанційних інструментів.

В умовах сучасної соціально-економічної кризи національного середовища стратегія цифрового маркетингу базується на динамічних змінах цільової аудиторії, впровадженні інноваційних маркетингових рішень, зміцненні довіри до бізнесу, розвитку інноваційних підходів та підтримці лояльності до українського бізнесу [6].

Отже, у підсумку, можна зазначити, що цифровізація стала рушійною силою трансформації всіх аспектів бізнесу, особливо маркетингової діяльності.

В умовах стрімкого розвитку технологій, компанії змушені переглядати свої підходи до взаємодії зі споживачами, адаптуючи свої стратегії до вимог сучасного цифрового середовища. Важливість цифрових технологій зростає,

оскільки вони відкривають нові можливості для точнішого таргетування, аналізу споживчої поведінки та побудови довготривалих відносин із клієнтами. Компанії, які вчасно інтегрують цифрові інструменти у свої маркетингові стратегії, отримують значну конкурентну перевагу. Вони здатні ефективніше аналізувати ринкові тенденції, швидко реагувати на зміни в поведінці споживачів і забезпечувати їм високий рівень персоналізованого сервісу. Це дозволяє не лише підвищувати ефективність маркетингових кампаній, але й зміцнювати лояльність клієнтів, що є ключовим фактором успіху на сучасному ринку.

Інформаційні джерела:

1. Українці стали частіше користуватися інтернетом, 80% – онлайн щодня: соціопитування. URL: <https://www.undp.org/uk/ukraine/press-releases/ukrayintsi-staly-chastishe-korystuvatysya-internetom-80-onlayn-shchodnya-sotsopytuvannya>
2. А.О. Кримська, У.О. Балик, І.О. Клімова Цифрова трансформація у сфері маркетингу: нові підходи та можливості. URL: <http://eprints.zu.edu.ua/38522/1/стаття.pdf>
3. Види цифрового маркетингу. URL: <https://omgagency.me/blog/vydy-czyfrovogo-marketyngu/>
4. Що таке пошуковий маркетинг і чому це важливий інструмент для бізнесу. URL: <https://ag.marketing/blog/shcho-take-poshukovyj-marketynh/#:~:text=Пошуковий%20маркетинг%20-%20це%20комплекс%20заходів,його%20сторінки%20у%20пошукових%20системах.>
5. Виноградова О. В., Недопако Н. М. Digital маркетинг: еволюція розвитку в Україні. Економічний вісник НТУУ «Київський політехнічний інститут». 2021. № 18. URL: <https://doi.org/10.20535/2307-5651.18.2021.240678>
6. Клімович, О. Вплив цифрового маркетингу на стратегії та виклики сучасного бізнесу в Україні. Економіка та суспільство. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/4088/4017>
7. Лисенко І.В. Цифровізація процесів маркетингу: сучасний стан та тенденції розвитку. Маркетинг у підприємстві, біржовій діяльності та торгівлі в smart-суспільстві: управлінський, інноваційний та методичний виміри : колективна монографія / За наук. ред. І. В. Перезової. – Львів: Видавець Кошовий Б.-П.О., 2023. – 869 с. С. 462-481.
8. Лисенко І.В., Вербицька А.В., Бабаченко Л.В. Маркетингові інновації як ефективний інструмент розвитку підприємств в умовах Індустрії 4.0. Комерціалізація інновацій в умовах Індустрії 4.0 : монографія / за заг. ред. канд. екон. наук, доц. Л. Ю. Сагер. – Суми : Сумський державний університет, 2023. – 385 с. С. 11-18. <https://essuir.sumdu.edu.ua/bitstream-download/123456789/93474/1/Sager.pdf>
9. Лисенко І., Пономаренко А. Створення та розвиток e-commerce брендів в умовах цифровізації. Проблеми і перспективи економіки та управління : науковий журнал / Національний університет «Чернігівська політехніка». – Чернігів : Національний університет «Чернігівська політехніка», 2023. – № 3(35). – 238 с. С. 82-97.
10. Мартинович А.С., Використання штучного інтелекту як сучасного інструмента маркетингу. Новітні технології сучасного суспільства (НТСС-2022): III Міжнародна науково-практична конференція (м. Чернігів, 20 грудня 2022 р.) : тези доповідей – Чернігів : НУ «Чернігівська політехніка», 2022. – 251 с. С. 237-239.

ШЛЯХИ МОДЕРНІЗАЦІЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ У КРИЗОВИХ УМОВАХ

Мовчанець В.В., здоб. ВО

Черевко О.В., д-р екон. наук, проф.

Зачосова Н.В., д-р екон. наук, проф.

Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького

Підходи та принципи реалізації стратегічного управління українськими підприємствами нині зазнають багато змін. Основною причиною цього є військова агресія з боку росії, яка повністю змінила та трансформувала стратегічні орієнтири діяльності суб'єктів господарювання. В останні два роки з'явилися нові ризики для діяльності вітчизняних підприємств, що повністю змінили стратегічні вектори візії перспектив, якими керуються менеджери компаній під час планування їх подальшої діяльності на вітчизняних і зарубіжних ринках товарів і послуг.

У публікаціях сучасних вітчизняних дослідників знаходимо багато векторів досліджень питань стратегічного управління підприємствами. Наприклад, Турило А. М., Турило А. А., Короленко Р. В., Непша А. О. вивчають сутність і ознаки стратегічного управління підприємством [1], Нагорна І. І., Корейба В. Д. досліджують вплив цифровізації на стратегічне управління розвитком підприємства [2], Вагонова О. Г., Чернобаєв В. В., Тимошенко Л. В., Касьяненко Л. В., Госалов Ю. С. опікуються питаннями інтеграції стратегічного планування та оперативного управління підприємницькою структурою в трансформаційній економіці України [3], Кравченко М. С., Коловоротний С. А., Шаталов О. В. визначають економічні детермінанти стратегічного управління інтеграційними та диверсифікаційними процесами корпоративних підприємств [4], Рябуха О. О. фокусується на стратегічному управлінні розвитком підприємства в умовах конкурентних ризиків та невизначеності [5].

Проблеми ефективного стратегічного управління підприємствами зустрічаються як на теоретико-методологічному, так і на прикладному рівні. В теорії стратегічного менеджменту бракує опису різних видів стратегій управління суб'єктами господарської діяльності, особливо з урахуванням ризиків, невизначеності та характеристик кризових періодів їх функціонування. На практиці управлінський персонал сучасних компаній зустрічається із новітніми викликами, які не завжди можливо миттєво подолати, а тому виникає потреба у гнучкій трансформації стратегії підприємства уже безпосередньо у процесі її реалізації.

Виникнення кризи на підприємствах може вважатися недоліком попередню розроблених стратегій управління ним. З огляду на це, вважаємо важливим і вартим уваги з боку власників і керівників бізнесу попередній етап формування стратегії, на якому визначаються та оцінюються зовнішні та внутрішні фактори впливу на діяльність підприємства, прогнозуються його показники у довгостроковій та поточній перспективах, вивчається конкурентна

позиція, а також ідентифікуються сильні, слабкі сторони діяльності компанії, можливості та загрози для подальшого її розвитку.

Стратегічне управління підприємством у кризових умовах має характеризуватися «пасивністю» та обачністю щодо реалізації управлінських рішень. Їх прийняттю має передувати ґрунтовний та тривалий етап пошуку та аналізу інформації з різних джерел, як відкритих так і таких, що мають обмежений доступ. Можна стверджувати, що стратегія управління підприємством в кризових умовах – це інформаційна стратегія, для якої найбільш важливим є підготовчий – інформаційний, аналітичний етап.

Стратегічне управління підприємством у кризових умовах має бути спрямованим на утримання конкурентних позицій, на забезпечення власного впливу у зайнятих нішах ринків товарів і послуг. Активна та агресивна боротьба за клієнта – це характеристика стратегії управління підприємствами у період мирного часу, за відсутності невизначеності та економічних катаклізмів. У кризових умовах менеджменту компаній варто зосередитися на кадровій, інтелектуальній, фінансовій та матеріальній безпеці, залишивши гонитву за надприбутками на більш «спокійний» період розвитку власної підприємницької діяльності.

Таким чином, шляхами модернізації стратегічного управління підприємством у кризових умовах є наступними: запровадження безпеко орієнтованого управління з фокусом на забезпечення персоналу та матеріальних ресурсів компаній від перевитрат; конкретизація та ідентифікація ризиків, які супроводжують діяльність підприємства, розрахунок часових горизонтів їх реалізації та максимального впливу на економічні показники суб'єкта господарювання, а також залучення зовнішніх експертів до стратегічного управління на етапі розробки стратегії виходу підприємства з кризи, пошуку партнерів для подолання негативних наслідків прояву кризи та формування переліку антикризових заходів на майбутнє.

Інформаційні джерела:

1. Турило А. М., Турило А. А., Короленко Р. В., Непша А. О. Стратегічне управління підприємством: сутність і ознаки. *Вісник Криворізького національного університету*. 2024. Вип. 58. С. 89-94.
2. Нагорна І. І., Корейба В. Д. Вплив цифровізації на стратегічне управління розвитком підприємства. *Ефективна економіка*. 2024. № 6. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_6_49.
3. Вагонова О. Г., Чорнобаєв В. В., Тимошенко Л. В., Касьяненко Л. В., Госалов Ю. С. Інтеграція стратегічного планування та оперативного управління підприємницькою структурою в трансформаційній економіці України. *Інвестиції: практика та досвід*. 2024. № 13. С. 71-76.
4. Кравченко М. С., Коловоротний С. А., Шаталов О. В. Економічні детермінанти стратегічного управління інтеграційними та диверсифікаційними процесами корпоративних підприємств. *Управління економікою: теорія та практика*. 2023. С. 105-118.
5. Рябуха О. О. Стратегічне управління розвитком підприємства в умовах конкурентних ризиків та невизначеності. *Ефективна економіка*. 2023. № 12. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2023_12_76.

ЦИФРОВИЙ МАРКЕТИНГ ЯК ІНСТРУМЕНТ АКТИВІЗАЦІЇ МІЖНАРОДНОЇ БІЗНЕС-ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВ

Мовчанюк А.В., канд. екон. наук, доц.
Уманський національний університет садівництва

У сучасних умовах глобалізації та цифровізації економіки підприємства стикаються з новими викликами та можливостями. Інтернет, соціальні мережі та цифрові платформи стали ключовими елементами в міжнародній бізнес-діяльності. Цифровий маркетинг є важливим інструментом для підприємств, які прагнуть вийти на міжнародні ринки та забезпечити свою конкурентоспроможність на глобальному рівні. Використання цифрових інструментів дає можливість підприємствам більш ефективно взаємодіяти з цільовою аудиторією, розширювати ринки збуту та оптимізувати бізнес-процеси.

Збільшення обсягів міжнародної торгівлі та зміни в поведінці споживачів під впливом цифрових технологій ставлять перед підприємствами нові завдання щодо пошуку ефективних інструментів просування та залучення клієнтів. Цифровий маркетинг відіграє ключову роль у цьому процесі, дозволяючи використовувати інтернет-платформи, соціальні мережі, пошукові системи та електронну комерцію для активізації міжнародної діяльності. Актуальність дослідження полягає в необхідності детального аналізу того, як цифровий маркетинг сприяє розширенню бізнесу на нові ринки, підвищенню лояльності споживачів та зростанню прибутковості підприємств.

Цифровий маркетинг передбачає використання різноманітних онлайн-інструментів для просування товарів і послуг на міжнародних ринках. До них відносяться пошукова оптимізація (SEO), маркетинг у соціальних мережах (SMM), контент-маркетинг, електронна пошта, а також платна реклама через пошукові системи та соціальні медіа. Ці інструменти дозволяють підприємствам ефективно залучати споживачів, формувати бренд та підвищувати його впізнаваність.

Один з найважливіших аспектів цифрового маркетингу для міжнародного бізнесу – можливість цільового маркетингу. Інструменти цифрової аналітики дозволяють підприємствам ідентифікувати специфічні потреби та інтереси окремих груп споживачів у різних країнах, адаптувати рекламні кампанії під місцеві ринки та підвищувати ефективність комунікацій. Наприклад, соціальні мережі дають можливість проводити рекламні кампанії з високою точністю, орієнтуючись на конкретні географічні регіони, демографічні та поведінкові характеристики аудиторії.

Крім того, цифровий маркетинг забезпечує безперервну взаємодію зі споживачами завдяки можливості постійного моніторингу та аналізу їхніх дій у режимі реального часу. Це дозволяє підприємствам оперативно реагувати на зміни в поведінці клієнтів, модифікувати свої стратегії та покращувати якість сервісу. Підприємства можуть використовувати аналітичні дані для оцінки ефективності маркетингових кампаній і визначення шляхів для оптимізації витрат.

Одним з ключових чинників успіху цифрового маркетингу на міжнародних ринках є локалізація контенту. Підприємства, які прагнуть досягти успіху на нових ринках, повинні адаптувати свій контент під мовні, культурні та соціальні особливості кожного регіону. Локалізація сприяє більшій довірі до бренду та допомагає уникнути можливих непорозумінь або негативного сприйняття.

Нарешті, електронна комерція є важливим елементом цифрового маркетингу, оскільки вона забезпечує підприємствам можливість вести торгівлю без територіальних обмежень. Інтернет-магазини, платформи для електронної торгівлі та мобільні додатки дозволяють підприємствам залучати клієнтів з різних країн та регіонів, значно знижуючи витрати на логістику та зберігання продукції.

В цілому цифровий маркетинг має величезні перспективи для активізації міжнародної бізнес-діяльності підприємств у майбутньому. По-перше, розвиток штучного інтелекту та машинного навчання відкриває нові можливості для персоналізації маркетингових кампаній та підвищення ефективності взаємодії з клієнтами. Такі технології можуть автоматично аналізувати великі обсяги даних та адаптувати маркетингові стратегії в режимі реального часу, що дозволяє підприємствам швидко реагувати на змінні ринкові умови. По-друге, розширення мобільного інтернету та доступу до цифрових технологій у країнах, що розвиваються, створює нові можливості для виходу на раніше недоступні ринки. Це дозволить підприємствам збільшити свій вплив у регіонах з високим потенціалом для зростання.

Отже, цифровий маркетинг стає невід'ємною частиною успішної міжнародної бізнес-діяльності підприємств. Завдяки використанню сучасних цифрових інструментів підприємства можуть значно розширити свої можливості, оптимізувати витрати на маркетинг та забезпечити ефективну взаємодію з клієнтами на глобальному рівні. Адаптація маркетингових стратегій під місцеві ринки, використання аналітичних даних для прийняття рішень та інтеграція електронної комерції дозволяють підприємствам активніше розвивати міжнародну діяльність і збільшувати свою конкурентоспроможність. Перспективи розвитку цифрового маркетингу, включаючи штучний інтелект та вихід на нові ринки, забезпечують його важливу роль у майбутньому міжнародного бізнесу.

Інформаційні джерела:

1. Chaffey, D., & Ellis-Chadwick, F. (2019). *Digital Marketing: Strategy, Implementation and Practice* (7th ed.). Pearson.
2. Мовчанюк А. В. Маркетингові інструменти в системі управління підприємством в умовах глобалізації. Управління розвитком соціально-економічних систем: матеріали VIII Міжнародної науково-практичної конференції. Харків: ДБТУ. Ч. 2. 2024. С. 456-459.
3. Tatoryntseva, Y., Pushkar, O., Druhova, O., Makarenko, A., Osypova, S., & Mordovtsev, O. (2022). Economic evaluation of digital marketing management at the enterprise. *Eastern-European Journal of Enterprise Technologies*, 2(13-116), 24-30.

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ДИСТАНЦІЙНИХ ТА ГІБРИДНИХ МОДЕЛЕЙ УПРАВЛІННЯ ЯК ІНСТРУМЕНТ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМСТВ

Нестерук В.А., здоб. ступ. PhD

Донецький національний університет ім. Василя Стуса

В умовах глобальних викликів різного характеру, дистанційні та гібридні моделі управління персоналом набувають особливого значення для підприємств та організацій, постаючи не лише вимушеним кроком, але й важливим стратегічним інструментом. Впровадження таких моделей сприяє адаптації до змін, підтримує економічну стабільність та підвищує конкурентоспроможність компаній, в тому числі на міжнародному рівні, завдяки скороченню витрат і збереженню продуктивності навіть в умовах кризи [1].

Одним із ключових аспектів економічної ефективності є зменшення операційних витрат, особливо на оренду офісів і комунальні послуги, що знижує фінансове навантаження на бізнес. Прикладом є досвід компаній у сфері ІТ, консалтингу та послуг, які, зменшуючи кількість фізичних робочих місць, досягають значної економії на постійних витратах. В економічно розвинутих країнах показники економії варіюються залежно від розміру та сфери діяльності компанії, проте загальні тенденції показують, що відмову від великої кількості офісних приміщень супроводжує скорочення витрат на рівні близько 15-20% у рік [2].

Дистанційні та гібридні моделі також мають позитивний вплив на продуктивність праці завдяки гнучкості умов роботи, що сприяє значному підвищенню мотивації співробітників і поліпшує балансування між роботою та особистим життям [3]. Передусім це зумовлено як індивідуальними вподобаннями співробітників, так і полегшенням доступу до цифрових інструментів для управління робочими процесами. Залежно від конкретних умов, таке підвищення мотивації призводить до зростання продуктивності на рівні до 10%.

Наступний важливий аспект – зниження транспортних витрат, що підвищує добробут співробітників та зменшує екологічний слід компанії завдяки скороченню викидів шкідливих речовин в атмосферу. Лише за попередніми оцінками це може зменшити викиди CO² на 10-15% [4]. Не дивлячись на те, що точні дані залежать від кількості співробітників і специфіки компанії, зменшення частоти поїздок до офісу в будь-якому випадку позитивно впливає на екологічний стан середовища, щонайменше в межах певних локацій.

Зокрема, на табл. 1 наведено основні критерії економічної ефективності дистанційних та гібридних моделей управління, які базуються на середніх показниках відповідно до проаналізованих наукових досліджень. Водночас важливо зазначити, що реальні показники можуть відрізнятися залежно від конкретних умов та специфіки підприємства.

Таблиця 1 – Основні критерії економічної ефективності дистанційних та гібридних моделей управління

Критерій ефективності	Опис впливу	Економічний ефект	Вплив на сталий розвиток
Скорочення операційних витрат підприємства	Зменшення витрат на оренду офісів, комунальні послуги та інші постійні та умовно-постійні витрати, пов'язані з офісами	Орієнтовне зниження витрат на 15-20% за рік [2]	Економічний ефект: підвищення конкурентоспроможності бізнесу
Підвищення продуктивності праці	Гнучкий графік та можливість працювати з будь-якого місця підвищують ефективність роботи	Орієнтовне зростання продуктивності на рівні до 10% [3]	Соціально-економічний ефект: підвищення мотивації співробітників
Зниження витрат на транспорт	Зниження витрат на транспортування співробітників, опалення офісів	Скорочення транспортних витрат на рівні близько 20% [4]	Економічний ефект: скорочення умовно-постійних витрат на паливо та оплату праці водіїв
Поліпшення екологічних показників	Зменшення шкідливих викидів за рахунок меншого використання транспорту	Економічна вигода від зниження витрат на охорону навколишнього середовища	Екологічний ефект: зменшення викидів CO ² на 10-15% [4]
Залучення та утримання талантів	Гнучкі умови роботи підвищують привабливість для кваліфікованих кадрів	Зниження витрат на рекрутинг та адаптацію нових співробітників	Соціальний ефект: підвищення рівня задоволеності персоналу, зменшення рівня плинності кадрів

Таким чином, економічна ефективність дистанційних та гібридних моделей управління сприяє не лише оптимізації витрат, але й забезпеченню стійкого розвитку підприємств у різних аспектах. Підвищення продуктивності, зниження витрат на транспорт і поліпшення екологічних показників підтверджують довгострокові переваги таких моделей, роблячи їх важливим інструментом для досягнення економічної та соціальної стабільності [5]. Крім того ці моделі дозволяють підприємствам адаптуватися до сучасних вимог цифрової економіки, що все більше залежить від інноваційних підходів та швидкого доступу до інформаційних ресурсів. Станом на сьогодні гнучкі форми управління відіграють вирішальну роль ще й у залученні талановитих

кадрів, для яких доступ до адаптивного графіка і можливість працювати дистанційно стали суттєвими аспектами при виборі роботодавця.

Таким чином, розвиток дистанційних і гібридних моделей управління дозволяє не лише зберегти й примножити економічні ресурси, але й сприяти соціальній та екологічній стійкості підприємств. Усе це робить такі моделі невід’ємною частиною стратегій сучасних компаній, що прагнуть до сталого розвитку, і забезпечує їм конкурентоспроможність і здатність швидко адаптуватися до нових викликів ринку.

Інформаційні джерела:

1. Sokolic, D., Remote work and hybrid work organizations, Economic and social development: Book of proceedings, 2022. URL: https://www.esd-conference.com/upload/book_of_proceedings/Book_of_Proceedings_esdAveiro2022_Online.pdf#page=208
2. Singh, S., Upadhyay, S. P., & Powar, S., Developing an integrated social, economic, environmental, and technical analysis model for sustainable development, Applied Energy, 2022. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0306261921014999>
3. Pokojski, Z., Kister, A., & Lipowski, M., Remote work efficiency from the employers' perspective – What's next?, Sustainability, 2022. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/14/7/4220>
4. Hopkins, J., & Bardoel, A., The future is hybrid: how organisations are designing and supporting sustainable hybrid work models in post-pandemic Australia, Sustainability, 2023. URL: <https://www.mdpi.com/2071-1050/15/4/3086>
5. Tran, L., The Impact of Hybrid Work on Productivity: Understanding the Future of Work: A case study in agile software development teams, 2022. URL: <https://www.diva-portal.org/smash/get/diva2:1696127/FULLTEXT01.pdf>

СТРАТЕГІЧНЕ УПРАВЛІННЯ ВИТРАТАМИ ПІДПРИЄМСТВА

Огородня В.С., здоб. ВО

Науковий керівник – **Федоришина Л.М.**, д-р екон. наук, проф.
Хмельницький університет управління та права ім. Леоніда Юзькова

Актуальність стратегічного управління витратами підприємства зумовлено посиленням конкуренції, глобалізацією ринків та зростанням вимог споживачів. М. Портер зазначає, що стратегічне управління витратами – це система, яка включає у себе взаємопов’язані елементи управління (мета, завдання, планування, аналіз, комунікація, мотивація, контроль, оцінка, прийняття рішень) і спрямована на забезпечення реалізації стратегічних завдань підприємства в умовах динамічного і невизначеного підприємницького середовища на основі оптимального використання існуючого потенціалу підприємства [1, с. 79]. Ключова відмінність між стратегічним та оперативним управлінням витратами полягає в їхньому масштабі та цілях. Стратегічне управління фокусується на довгострокових перспективах, аналізуючи витрати з точки зору їхнього впливу на загальну конкурентоспроможність підприємства.

Воно передбачає встановлення амбітних цілей щодо зниження витрат, розробку інноваційних підходів та адаптацію до змін ринку. На відміну від традиційного управління витратами, яке сконцентроване на повсякденній діяльності, стратегічний підхід орієнтований на майбутнє, на фундаментальні зміни в бізнес-процесах, що дозволяють досягти стійкої конкурентної переваги.

До основних характеристик стратегічного управління витратами можемо віднести наступні:

1. Аналіз витрат проводиться на всіх етапах життєвого циклу продукту або послуги.

2. Витрати оцінюються з погляду їхнього впливу на створення споживчої цінності.

3. Стратегія управління витратами розробляється в контексті довгострокових цілей підприємства.

4. Система управління витратами охоплює всі функціональні підрозділи підприємства (центри відповідальності).

Поділяємо думку Костецької Н. І. та Хопчана М. І. [2], що система стратегічного управління витратами складається з трьох основних напрямів:

– аналіз ланцюга вартості (в розрізі ланцюга вартості постачальників усіх видів ресурсів для підприємства, ланцюга вартості самого підприємства та ланцюга вартості посередників, які забезпечують збут продукції підприємства);

– стратегічне позиціонування (розмір витрат та підхід до управління ними буде залежати від обраної стратегії підприємства – лідерства в найменших витратах, диференціації продукції чи фокусування);

– аналіз витратоформуєчих факторів (в розрізі структурних (масштаб, діапазон, досвід тощо) та функціональних (ефективність планування, залучення робочої сили, використання потужностей тощо)).

Сутність системи повністю розкривається в послідовних етапах стратегічного управління витратами, що зображені на рис. 1.

На першому етапі формулюється чітка мета, яку підприємство прагне досягти шляхом оптимізації витрат. Це може бути збільшення прибутку, підвищення конкурентоспроможності, зниження собівартості продукції. Далі підприємство детально вивчає всі процеси, пов'язані з виробництвом і реалізацією продукції або наданням послуг, щоб визначити, на яких етапах виникають найбільші витрати. На третьому етапі визначається, як підприємство буде конкурувати на ринку, які конкурентні переваги воно має або може отримати за рахунок оптимізації витрат. Потім визначаються ключові фактори, які найбільше впливають на рівень витрат, такі як ціни на сировину, енергоносії, заробітна плата. Далі на основі проведеного аналізу приймаються конкретні управлінські рішення щодо оптимізації витрат. Наступним кроком, безперечно, є проведення контролю й оцінювання ефективності стратегічного управління витратами підприємства, що дасть змогу вносити своєчасно корективи у цей процес. Отже, стратегічне управління витратами – це не просто набір інструментів, а комплексна основа, яка дає змогу компанії досягти стійкого конкурентного успіху.

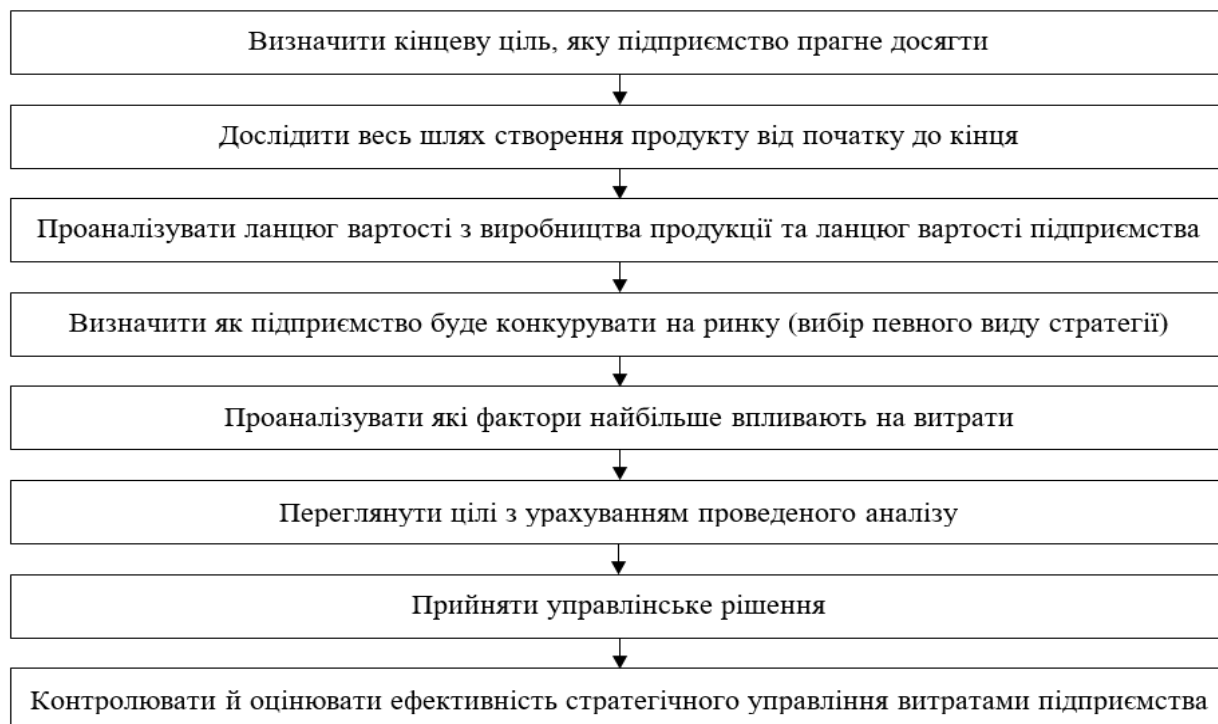

Рис. 1. Етапи стратегічного управління витратами підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [2, с. 85]

Підсумовуючи, можна сказати, що стратегічне управління витратами на даному етапі є досить:

- *актуальним*, оскільки підприємства стикаються з жорсткою конкуренцією, швидкими змінами технологій та економічної кон'юнктури, що вимагає ефективного управління витратами для підтримки конкурентоспроможності. Підприємства, які здатні управляти витратами на стратегічному рівні, можуть краще адаптуватися до змін на ринку, знижувати витрати без шкоди для якості продукції чи послуг і забезпечувати довгострокове стійке зростання;

- *необхідним* задля забезпечення конкурентоспроможності (в її основі – встановлення оптимальних цін на товари та послуги, що є ключовим чинником у боротьбі за ринок), підвищення прибутковості (за рахунок зниження понаднормових витрат, підвищення продуктивності та раціональне використання ресурсів), оптимізації усіх видів ресурсів та забезпечення фінансової стійкості;

- *доречним*, оскільки воно інтегрується в загальну стратегію підприємства і забезпечує довгострокове планування (за рахунок інтеграції з бізнес-цілями, гнучкості та можливостей адаптації).

В плані підвищення ефективності стратегічного управління витратами підприємствам слід звернути увагу на: впровадження інноваційних технологій (зокрема, можливості автоматизації процесів, використання сучасних інструментів бізнес-аналітики, цифровізації управлінських функцій), оптимізації бізнес-процесів (зокрема, їх реінжинірингу, аутсорсингу та кооперуванню), фокусування на сталий розвиток та екологічну відповідальність

(зокрема, перехід на «зелені» технології та впровадження екологічно стійких рішень може знизити витрати на енергоресурси та матеріали, а також підвищити репутацію підприємства; використання моделей циркулярної економіки дасть змогу зменшити кількість і вартість відходів).

Таким чином, стратегічне управління витратами повинно бути безперервним процесом, який інтегрується в загальну стратегію підприємства. Це дозволить ефективніше використовувати ресурси, забезпечити конкурентоспроможність та сприяти стійкому зростанню бізнесу в довгостроковій перспективі в швидкозмінному середовищі.

Інформаційні джерела:

1. Прокопенко Н. Г., Шульга А. В. Стратегічне управління витратами в системі стратегічного менеджменту підприємства. *Проблеми економіки транспорту*. 2012. № 3. С. 78–81. URL: <https://crust.ust.edu.ua/server/api/core/bitstreams/e2eb1c78-4bca-4df5-b2e4dfa88c30bce3/content> (дата звернення: 18.10.2024).

2. Костецька Н. І., Хопчан М. І. Стратегічне управління витратами як засіб забезпечення конкурентоспроможності підприємства. *Інноваційна економіка*. 2012. № 5[31]. С. 81–86. URL: http://dspace.wunu.edu.ua/bitstream/316497/9933/1/IE_2012_5.pdf (дата звернення: 10.10.2024).

ОПТИМІЗАЦІЯ, АНАЛІЗ ТА ОЦІНКА ТРУДОВИХ ПРОЦЕСІВ ЧЕРЕЗ МОДЕРНІ МЕТОДИ МЕНЕДЖМЕНТУ ПЕРСОНАЛУ

Пакуліна А.А., канд. екон. наук., доц.

Літовка К. С., здоб. ВО

*Харківський національний університет міського
господарства ім. О.М. Бекетова*

Оптимізація трудових процесів є ключовим елементом у підвищенні ефективності управління підприємством. Сучасні методи управління персоналом відображають новітні тенденції у сфері використання людського капіталу та спрямовані на створення більш гнучкого та продуктивного робочого середовища. Їхнє застосування дозволяє підвищити ефективність праці, знизити витрати та покращити загальну організацію роботи. Нижче наведено кілька сучасних методів, що сприяють досягненню цих цілей:

1. Автоматизація та ІТ-рішення. Впровадження сучасних цифрових рішень для автоматизації рутинних операцій, контролю робочого часу, оптимізації обробки даних, зберігання та обміну інформацією знижує ризик помилок і підвищує продуктивність праці.

3. Agile-методології. Використання підходів Agile, таких як Scrum і Kanban, для управління проектами й робочими процесами забезпечує гнучкість у реагуванні на зміни, а також швидку реалізацію нових ідей і вдосконалень.

4. Lean-менеджмент. Принципи Lean сприяють ефективнішому використанню ресурсів і зниженню витрат за рахунок виявлення та усунення непотрібних кроків у виробничих і адміністративних процесах.

5. Ефективне управління проектами. Використання сучасних методів проектного управління, як-от методологія PRINCE2 і платформи для управління завданнями, підвищує точність та ефективність у веденні проектів.

6. Розвиток командної роботи. Навчання персоналу сучасним методам комунікації та співпраці, включаючи онлайн-інструменти для командної роботи та обміну ідеями, сприяє розвитку командної ефективності.

7. Адаптивна корпоративна культура. Формування адаптивної культури, яка заохочує відкритість до змін, інновації та постійний розвиток, підтримує навчання й вдосконалення навичок працівників.

8. Програми зі зниження стресу та підвищення ефективності. Впровадження практик і програм, які допомагають знизити стрес і підтримувати баланс між роботою та особистим життям, підвищуючи ефективність працівників.

9. Методи оцінки продуктивності. Використання таких інструментів, як ключові показники ефективності (KPI), для моніторингу та вдосконалення результативності роботи допомагає краще розуміти та підвищувати продуктивність [1].

Оцінка результативності використання сучасних методів менеджменту персоналу в оптимізації трудових процесів є складним завданням, оскільки потребує врахування різних аспектів діяльності компанії та взаємодії з працівниками. Серед основних показників і методів для оцінки ефективності варто виділити:

- Показники продуктивності – відстеження змін у продуктивності співробітників шляхом порівняння їхніх досягнень до і після застосування нових підходів;

- Показники зниження витрат – скорочення витрат на найм, оптимізація робочого часу та раціональне використання ресурсів;

- Показники задоволеності й утримання персоналу – рівень задоволеності співробітників та коефіцієнт їх збереженості в компанії;

- Показники інноваційності та креативності – визначення рівня творчого підходу та впровадження нових ідей;

- Показники адаптивності персоналу до змін – рівень швидкості та ефективності адаптації працівників до нововведень;

- Показники швидкості та ефективності впровадження нових методів і технологій – відстеження, наскільки швидко й успішно підприємство впроваджує нові інструменти;

- Показники відповідності персоналу потребам компанії після запровадження нових підходів – відповідність навичок та кваліфікаційного складу працівників актуальним вимогам підприємства;

- Ключові показники ефективності (KPI) – моніторинг важливих аспектів роботи та досягнення стратегічних цілей у сфері управління персоналом [2].

Інтеграція цих показників дозволяє отримати всебічний аналіз ефективності сучасних підходів у менеджменті персоналу для оптимізації трудових процесів, що сприяє покращенню продуктивності та раціоналізації робочих процесів.

Аналіз трудових процесів через сучасні методи менеджменту персоналу надає компаніям можливість оптимізувати ефективність і раціоналізувати робочі процеси. Один із ключових аспектів такого аналізу полягає у впровадженні технологічних рішень для автоматизації рутинних задач, що може охоплювати системи управління завданнями, облік робочого часу, електронні підписи та інші інструменти, які підвищують ефективність роботи. Застосування гнучких робочих графіків і можливості віддаленої роботи дозволяє працівникам зберігати баланс між професійними обов'язками та особистим життям, що позитивно впливає на їхню продуктивність і задоволеність роботою.

Ефективне управління змінами забезпечує впровадження нововведень у робочі процеси та створює культуру відкритості. Поліпшення систем комунікації та співпраці між командами запобігає бюрократичним перешкодам і сприяє ефективному обміну інформацією. Крім того, фокус на результатах замінює традиційне управління часом, оскільки акцент зміщується на досягнення конкретних цілей. Створення середовища, де підтримуються творчість та інновації, стимулює співробітників до розвитку та впровадження нових підходів до роботи. Також важливим є постійний розвиток професійних навичок персоналу, що підвищує кваліфікацію та мотивує до професійного зростання. Моніторинг змін корпоративної культури дозволяє переконатися, що нові методи сприяють поліпшенню робочого середовища [3].

Таким чином, аналіз трудових процесів крізь призму сучасних методів менеджменту персоналу дає змогу виявити сильні та слабкі сторони організації, визначити можливості для подальшого вдосконалення й оптимізації. Використання цих підходів допомагає компаніям долати виклики сучасного бізнес-середовища, створюючи ефективніші та гнучкіші трудові процеси.

Інформаційні джерела:

1. Економіка підприємства : підручник / під заг. ред. д.е.н., проф. Ковальської Л.Л. та проф. Кривов'язюка І.В. Київ : Видавничий дім «Кондор», 2020. 700 с.
2. Поліщук О.Ю., Поляк К.Ю. Управління розвитком персоналу [Електронний ресурс] – URL: http://www.intellect21.nuft.org.ua/journal/2021/2021_4/6.p
3. Менеджмент персоналу: навчальний посібник / Укл. О.В. Безпалько, А.Д. Бергер, Т.М. Березянко, Ю.М. Гринюк, Д.Г. Грищенко, О.І. Драган, А.С. Зеніна-Біліченко, Л.М. Мазник, Л.І. Тертична, О.М. Соломка, О.А. Чигринець [За. заг. ред. О.І. Драган]. Київ : МПП «ЛИНО», 2022. 612 с

ПЛАНУВАННЯ ТА ОРГАНІЗАЦІЯ ВИРОБНИЦТВА У СИСТЕМІ МЕНЕДЖМЕНТУ СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКОГО ПІДПРИЄМСТВА

Петров В.М., канд. екон. наук, доц.

Державний біотехнологічний університет

Навроцький Я.Ф., канд. екон. наук, ст. наук. співроб.

Національний науковий центр «Інститут аграрної економіки»

Проблеми становлення і розвитку ринкового механізму господарювання у сільському господарстві України охоплюють комплекс питань як теоретичного, так і практичного характеру. Він включає правові, організаційні, управлінські та економічні аспекти, спрямовані на підвищення ефективності функціонування галузі у цілому та окремих суб'єктів господарювання, розв'язання соціальних проблем сільського населення та забезпечення комплексного і сталого розвитку сільських територій. Проте виконання поставлених завдань ускладнюється без практики проходження шляху від командно-адміністративної системи господарювання до системи, що функціонує на основі ринкових законів, приватної власності, змішаного типу економіки в умовах кризи виробництва [1].

Виконання основного економічного завдання, що стоїть перед сільськогосподарськими підприємствами України – забезпечення максимальних обсягів виробництва продукції високої якості з мінімальними витратами живої та уречевленої праці – слід здійснювати в умовах обмежених ресурсів, коли єдино можливим є інтенсивний шлях розвитку галузі, орієнтований на зростання продуктивності праці та підвищення ефективності використання виробничих ресурсів: засобів і предметів праці. Забезпечити це мають науково обґрунтоване планування та організація виробництва.

Планування діяльності на підприємстві – це цілеспрямована інтелектуальна діяльність, що має на меті визначення цілей і завдань функціонування підприємства, а також шляхів і методів їхнього досягнення. Тобто планування передбачає завчасне ухвалення рішення про те, що, коли, кому і як робити, проектування бажаних майбутніх результатів. Планування є своєрідним містком між нинішнім станом підприємства і тим, до якого прагнемо.

Реалізація запланованих заходів діяльності сільськогосподарського підприємства відбувається безпосередньо у процесі науково обґрунтованої організації виробництва, яка являє собою комплекс управлінських, організаційно-економічних і техніко-технологічних заходів, спрямованих на раціональну побудову і ведення господарства, які передбачають поєднання в оптимальних пропорціях та ефективне використання у часі і просторі трудових ресурсів, засобів і предметів праці для досягнення запланованих виробничих цілей.

Планування і організація виробництва у сільськогосподарських підприємствах тісно пов'язані між собою і взаємно доповнюють одне одного. Якщо планування являє собою процес визначення цілей діяльності суб'єкта господарювання, то організація – це конкретні механізми їхнього досягнення на практиці.

Нинішні складні умови вимагають від фахівців сільського господарства принципово інших підходів до забезпечення ефективного планування та організації виробництва у сільськогосподарських підприємствах. Менеджери та економісти повинні добре знати сучасні системи ведення господарства, техніку та інтенсивні технології вирощування сільгоспкультур, системи утримання і годівлі тварин, техніко-економічні показники використання різних механічних засобів праці, бачити перспективу розвитку галузей та економіки господарств у цілому. Виникає нагальна потреба у постійному пошуку нових, іноді нестандартних, управлінських рішень для забезпечення прибуткового господарювання і створення умов для розширеного відтворення.

На рівні окремого сільськогосподарського підприємства планування виробничо-фінансової діяльності й соціального розвитку колективу виступає у формі внутрішньогосподарського. Воно охоплює всю сукупність планово-розрахункової, економічної та організаційної роботи зі складання, обґрунтування і контролю за ходом виконання планів діяльності підприємства та його окремих підрозділів на певний період [2].

Планування є спеціалізованим видом управлінської діяльності. Серед п'яти основних функцій менеджменту (планування; організація; координація і регулювання; активізація і стимулювання; облік, контроль і аналіз) провідна роль належить саме плануванню. Воно є першим і найважливішим етапом процесу менеджменту. На основі системи планів, що укладають на підприємстві, здійснюють організацію запланованих робіт, мотивацію залученого для їх виконання персоналу, контроль результатів та їхню оцінку з погляду планових показників.

Крім простого прогнозування і визначення необхідних дій, планування також характеризується здатністю передбачати будь-які несподіванки, що можуть виникнути у процесі виробничої діяльності. Сільськогосподарське підприємство не може повністю ліквідувати ризик у своїй роботі, однак воно здатне управляти ним за допомогою ефективного планування.

Планування виробництва як особливий вид управлінської діяльності забезпечує цілеспрямованість і узгодженість роботи всіх складових виробничого процесу. Планування відокремилось у самостійний вид діяльності у ході поділу праці, виникнення кооперації і збільшення обсягів виробництва.

У сучасних умовах пореформеного розвитку аграрного сектора економіки України ставлення до планування як на державному рівні, так і на рівні окремих суб'єктів господарювання дещо змінилося: від абсолютизації до нігілізму, майже повного його неприйняття. Сьогодні багато сільськогосподарських підприємств не йдуть далі складання виробничої програми, не планують витрат і собівартості продукції, не складають фінансового плану, госпрозрахункові плани підрозділів. Спостерігаємо майже повне згортання планово-аналітичної роботи – пряме руйнування економічних основ цивілізованого ринку.

Проте досвід передових вітчизняних сільськогосподарських підприємств і аграрних формувань розвинених країн світу переконує, що саме в умовах економічної кризи, інфляції і нестабільного законодавства (тобто хаосу у

зовнішньому середовищі) більше порядку має бути у внутрішній організації дій підприємства. Саме планування, що є провідною функцією менеджменту, має відігравати важливу роль у виході з економічної кризи, у стабілізації і розвитку господарств – головної ланки галузевої виробничої сфери.

Досвід розвинених країн світу свідчить, що план і ринок взаємопов'язані й доповнюють один одного. Кожен з них має свою сферу впливу на економіку і свої методи її регулювання. Планування дає змогу виявити проблеми, що існують на ринку, і окреслити необхідні заходи для їх подолання у майбутньому. Однак неможливо абсолютно точно передбачити всі параметри економічної системи, яких буде досягнуто на практиці, адже формування плану завжди відбувається в умовах інформаційної недостатності. І саме ринок має змогу скоригувати економічні процеси і привести їх до необхідної рівноваги. План в умовах ринку і самостійності підприємств насамперед повинен забезпечити ритмічність виробництва, одержання стабільних доходів і стійке фінансове становище підприємств.

У сучасних умовах господарювання в основу планування діяльності сільськогосподарських підприємств повинен закладатися маркетинговий підхід, основними функціями якого є комплексне вивчення ринку, планування видів продукції та шляхів її подальшого перерозподілу тощо. Цілі маркетингу як ринкової концепції управління господарством повинні знайти відображення у перспективних і поточних планах. До кількісних цілей належать: збільшення обсягів виробництва і продажу продукції (надання послуг), зростання величини прибутку, зниження витрат на одиницю продукції (послуг), підвищення продуктивності праці. Якісними цілями можуть бути: підвищення іміджу підприємства, піклування про охорону навколишнього природного середовища, підтримання високого професійного рівня кадрів тощо. Пріоритетність цілей визначається ступенем впливу тих чи інших показників на рівень ефективності господарювання.

Інформаційні джерела:

1. Петров В. Організаційні і методологічні проблеми бізнес-планування в Україні. *Сучасні виклики та перспективи розвитку економіки, підприємництва, торгівлі та біржової діяльності*: зб. наук. праць II Всеукраїнської науково-практичної інтернет-конференції (м. Кам'янець-Подільський, 17 квітня 2024 р.). Кам'янець-Подільський : ЗВО «ПДУ», 2024. С. 293-297.

2. Петров В. Види бізнес-планів та цілі їх розробки. *Розвиток обліку, аудиту та оподаткування в умовах цифрової економіки*: зб. наук. праць III Всеукраїнської науково-практичної конференції (м. Кам'янець-Подільський, 26 квітня 2024 р.). Кам'янець-Подільський : ЗВО «ПДУ», 2024. С. 90-94.

УДОСКОНАЛЕННЯ МАРКЕТИНГОВОЇ СТРАТЕГІЇ ЦІНОУТВОРЕННЯ ТОРГОВЕЛЬНОГО ПІДПРИЄМСТВА

Порсюрора І.П., канд. екон. наук, доц.

*Навчально-науковий інститут «Українська інженерно-педагогічна академія»
Харківського національного університету ім. В.Н. Каразіна*

Сучасні ринкові умови вимагають від торговельних підприємств постійного аналізу та удосконалення їх стратегій ціноутворення для забезпечення конкурентоспроможності, максимізації прибутковості та задоволення потреб споживачів. Розроблені маркетингові стратегії ціноутворення підприємства загалом стосуються товару (продукції) та його цінового позиціонування на ринку надвисокої конкуренції. Актуальним є питання дослідження різних каналів збуту та асортиментної політики як ключових напрямків удосконалення маркетингової стратегії ціноутворення для подальшого розвитку торговельного підприємства.

Застосування різних стратегій ціноутворення для різних каналів збуту є важливим аспектом ефективного управління продажами та максимізації прибутковості підприємства. Це визначається різною природою кожного каналу, його специфікою та участю у формуванні цінової вартості для кінцевого споживача. Кожен канал збуту має свою власну цільову аудиторію з унікальними вимогами та можливостями платити за товар (продукцію) чи послугу, і використання різних стратегій дозволяє краще враховувати фінансові можливості та очікування різних груп споживачів [1].

Конкуренція в різних каналах може варіюватися в залежності від ринкового середовища та інших факторів, тому ефективна стратегія ціноутворення дозволяє підприємству адаптувати власну позицію на ринку відповідно до конкурентних умов кожного каналу. Різні канали збуту можуть вимагати різних рівнів обслуговування, включаючи логістику, підтримку клієнтів та інші додаткові послуги, що впливають на вартість, яку слід враховувати при визначенні цін.

Продукцію, що виробляє підприємство, реалізують через чотири основних канали збуту, кожен із яких має свої унікальні особливості та вимоги (рис. 1).

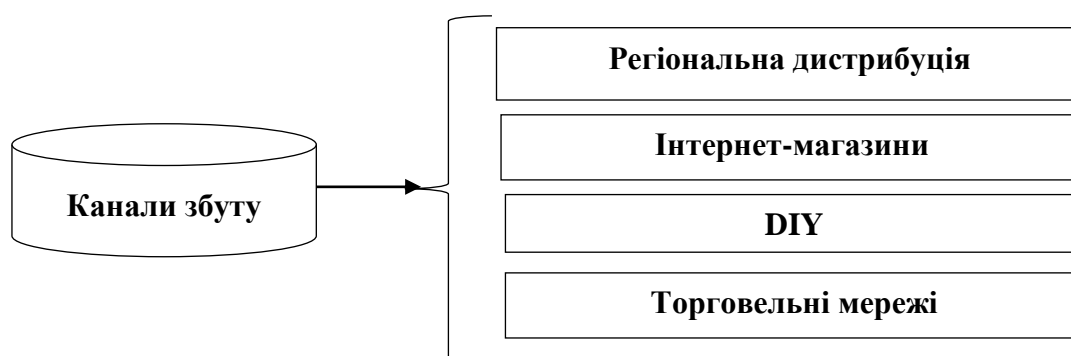

Рис. 1. Графічне зображення каналів збуту торговельного підприємства

Джерело: сформовано автором.

Аналізуючи різноманітні канали збуту, можна виокремити важливі тенденції та риси в кожному з них. Регіональна дистрибуція спрямована на старший вік та малозабезпечених споживачів, інтернет-магазини приваблюють молодь з обмеженим часом, DIY орієнтовані на середній вік та високий рівень доходу споживачів, а торговельні мережі спрямовані на молодих споживачів. Ці канали представляють різні шляхи до споживача, але також вимагають унікальних стратегій ціноутворення та обслуговування.

Застосування різних стратегій ціноутворення також враховує інтереси та внесок партнерів у кожному каналі збуту, а взаємодія з різними партнерами може вимагати унікального підходу до ціноутворення з метою забезпечення взаємовигідних умов співпраці. Різні канали можуть мати різні рівні маржинальності та витрат, тому оптимізація стратегій ціноутворення дозволяє підприємству максимізувати прибутковість враховуючи конкретні економічні умови кожного каналу збуту.

Визначення оптимальної ціни на продукцію є невід'ємною частиною стратегії каналів збуту, оскільки це відображає суттєвий аспект взаємодії між виробником та споживачем через проміжне ланцюгове середовище. Ціноутворення має задовольняти потреби каналів збуту в ряді аспектів, щоб забезпечити ефективно та взаємовигідне партнерство між усіма сторонами в торговельному процесі.

Урахування витрат кожного етапу ланцюга збуту, збалансоване визначення цінних коридорів та прозорість у встановленні цін створюють сприятливі умови для ефективною співпраці між виробниками та різними каналами збуту. Такий підхід допомагає досягти оптимального балансу між прибутковістю та конкурентоспроможністю, сприяючи успішному впровадженню продукції на ринок через різноманітні канали збуту.

Основні витрати у каналах збуту включають різноманітні елементи, які пов'язані з розподілом та продажем продукції, а саме:

- витрати на персонал: витрати включають оплату праці, навчання та інші витрати, пов'язані з утриманням персоналу;
- витрати на логістику і доставку: витрати на транспортування, складування та доставку продукції від виробника до кінцевого споживача або роздрібного пункту;
- витрати на створення інфраструктури та обладнання: витрати на створення та утримання необхідної інфраструктури, придбання обладнання для роздрібних точок, складів тощо;
- витрати на інформаційні технології: витрати на розробку та утримання інформаційних систем, електронних платформ для управління запасами, обліком товарів, обслуговуванням клієнтів;
- витрати на маркетинг та рекламу: витрати на рекламу продукції, створення рекламних матеріалів, проведення маркетингових кампаній для привертання уваги та створення попиту;
- фінансові витрати: витрати на утримання фінансових служб, оплату відсотків за кредитами або фінансові послуги.

Вбачаємо, що важливим напрямком розвитку торговельного підприємства та розробки його цінової стратегії щодо товарів є асортиментна політика. Основними цілями асортиментної політики є: задоволення потреб споживачів цільового ринку; підвищення конкурентоспроможності підприємства; збільшення обсягів продажів та прибутку; підвищення ефективності використання ресурсів; покращення іміджу підприємства.

Асортиментна політика є одним з найважливіших інструментів маркетингу, який дозволяє підприємству досягти успіху на ринку. Формування асортиментної політики відбувається з урахуванням цілого ряду факторів, таких як ринкові тенденції, попит споживачів, конкурентні переваги та стратегічні цілі підприємства. Також враховуються фактори, пов'язані з управлінням запасами, оновленням асортименту та ротацією продуктів [2].

Перевагами впровадження ефективної асортиментної політики для торговельного підприємства є швидка адаптація до ринкових запитів, визначення цінової стратегії та розширення каналів збуту, а також сприяє задоволення потреб споживачів: достатній вибір товарів (продукції), які відповідають потребам споживачів, зростання клієнтів; підвищення конкурентоспроможності: здатність конкурувати з підприємствами, які пропонують аналогічний асортимент товарів (продукції), збільшення ринкової частки; збільшення обсягів продажів і прибутку; висока ефективність використання ресурсів: немає залишків запасів неліквідних товарів, раціональні та релевантні витрати; формування позитивного іміджу торгової марки; стабільність роботи: немає різких коливань обсягів продажів, збоїв у постачанні; ефективне маркетингове управління: можливості планувати та контролювати діяльність, підвищення ефективності маркетингових заходів; поява нових перспектив розвитку: здатність вийти на нові ринки, поява конкурентних переваг.

Отже, для розробки цінової стратегії торговельному підприємству необхідно звернути увагу на розвиток каналів збуту та ключові витрати, які виникають у каналах збуту, що пов'язані з розподілом та продажем продукції. Важливим напрямком розвитку підприємства є також впровадження асортиментної політики, яка також має прямий вплив на розробку цінової стратегії, адже за її допомогою підприємство зможе коригувати величину прибутку, максимізувати оборотність продукції, підвищувати конкурентоспроможність, утримувати власну частку на ринку та розширювати ринки збуту.

Інформаційні джерела:

1. Порсюрова І.П., Свінцова Д.І. Теоретичні аспекти визначення факторів впливу на формування стратегії ціноутворення на підприємстві. International scientific-practical conference «Current issues of economics, accounting, finance and law»: conference proceedings (Aarhus, Denmark, September 7, 2023). Aarhus, Denmark: Scholarly Publisher ICSSH, 2023. P. 41-44.

2. Бугас Н. В., Панченко Ю. О. Аналіз факторів, що впливають на формування асортименту. *Електронний журнал «Ефективна економіка»*. № 11. 2013. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=2482/>.

МЕТОДИ І ІНСТРУМЕНТИ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ МЕДИЧНИХ ЗАКЛАДІВ

Реміняк Ю.К., здоб. ВО

Державний біотехнологічний університет

Мотивація персоналу у медичних закладах є однією з головних умов забезпечення ефективної діяльності, особливо в умовах реформування системи охорони здоров'я. Вона включає різноманітні методи і інструменти, спрямовані на покращення продуктивності, зниження плинності кадрів та підвищення якості наданих послуг.

Організаційна система мотивації праці у медичному закладі складається з таких основних компонентів, як організаційна культура, кадрова політика, умови праці та інформаційна підтримка. Ці складові впливають на різні аспекти діяльності співробітників, допомагаючи сформувати сприятливий робочий клімат, залучити працівників до прийняття рішень, забезпечити їхній професійний розвиток та підвищити рівень задоволеності працею.

Організаційна культура в медичному закладі базується на спільних цінностях, нормах і принципах, які формують атмосферу співпраці та підтримки між менеджерами і персоналом. Вона включає в себе стиль управління, що передбачає делегування повноважень, активну участь співробітників у прийнятті рішень та створення перспектив для професійного зростання. Стратегічна орієнтація закладу на перспективний розвиток також сприяє підвищенню мотивації працівників, адже вони розуміють значущість своєї праці для досягнення довгострокових цілей.

Професійний розвиток співробітників медичних закладів є одним з головних чинників їх мотивації. Він включає підвищення кваліфікації через тренінги, семінари, конференції та планування кар'єрного зростання. Інноваційна діяльність та участь у наукових дослідженнях також сприяють формуванню відчуття самореалізації та професійного самовираження. Важливо, щоб кадрова політика була стратегічно спрямована на розвиток кваліфікованих кадрів, оскільки це забезпечує стабільність і якість медичних послуг.

Інформаційна відкритість у медичному закладі, яка забезпечується регулярними звітами, професійними довідниками та нарадами, є важливим інструментом мотивації, оскільки сприяє кращій інформованості працівників про стан справ у закладі та колективі. Крім того, значну роль відіграє створення сприятливих умов праці, таких як гнучкий графік роботи, технічне оснащення робочих місць, ергономічні умови, що сприяють збалансованості робочого часу і відпочинку.

Важливу роль у побудові системи мотивації персоналу відіграють сучасні теорії мотивації, які поділяються на змістовні та процесуальні [1; 2].

Змістовні теорії, такі як ієрархія потреб А. Маслоу та теорія потреб Д. Мак Клееланда, акцентують увагу на внутрішніх потребах людини, що мотивують її до роботи. Так, згідно з Маслоу, для мотивації працівників необхідно задовольняти їх базові фізіологічні потреби, а також потреби в

безпеці, соціальних зв'язках, повазі та самовираженні.

Процесуальні теорії, зокрема теорія очікувань Врума та модель Портера-Лоулера, аналізують, як очікування працівників щодо винагороди за працю впливають на їхнє бажання докладати зусилля. Теорія справедливості також відіграє важливу роль, підкреслюючи, що працівники оцінюють справедливість своєї винагороди порівняно з іншими, що безпосередньо впливає на їхню мотивацію.

Отже, мотивація персоналу медичних закладів – це багатокомпонентна система, яка включає організаційну культуру, кадрову політику, умови праці та сучасні теорії мотивації. Застосування цих інструментів дозволяє керівникам медичних закладів підвищувати ефективність роботи, створювати сприятливий клімат для розвитку співробітників і забезпечувати якісну медичну допомогу пацієнтам.

Інформаційні джерела:

1. Zaika S., Kuskova S., Zaika O. The essence and problems of motivation as a factor in the development of modern enterprises. Підприємництво та інновації. 2020. № 15. С. 48-52. DOI: <https://doi.org/10.37320/2415-3583/15.8>.

2. Грідін О.В., Заїка С.О., Заїка О.В. Актуальні аспекти та перспективні напрями удосконалення систем мотивації персоналу. Економіка та суспільство. 2022. № 42. URL: <https://economyandsociety.in.ua/index.php/journal/article/view/1649> DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-42-37>.

УПРАВЛІННЯ ОРГАНІЗАЦІЙНОЮ КУЛЬТУРОЮ ПІДПРИЄМСТВА В НАПРЯМІ ПІДВИЩЕННЯ МОТИВАЦІЇ ПЕРСОНАЛУ

Русавська І.В., здоб. ВО

Клочковський О.В., канд. екон. наук, доц.

Донецький національний університет ім. Василя Стуса

Організаційна культура підприємства в сучасному бізнес-середовищі має величезний вплив на мотивацію персоналу, продуктивність працівників та загальну конкурентоспроможність. Правильне управління культурою компанії дозволяє створити сприятливий клімат, що сприяє досягненню стратегічних цілей. Особливо це актуально в умовах посиленої конкуренції, де залучення та утримання висококваліфікованих кадрів є ключовими завданнями.

Незважаючи на визнання важливості організаційної культури, багато підприємств підходять до її управління недостатньо структуровано, що може призводити до зниження мотивації працівників та їхньої продуктивності. Основною проблемою є необхідність пошуку ефективних інструментів для управління культурою, яка сприяла б підвищенню мотивації та досягненню високих результатів.

Організаційна культура – це сукупність цінностей, норм і переконань, які впливають на взаємодію працівників між собою та з зовнішнім середовищем, і є важливим інструментом для підвищення конкурентоспроможності підприємства [1].

Вона охоплює сукупність цінностей, норм, переконань і поведінкових стандартів, які визначають, як працівники взаємодіють між собою та з зовнішнім середовищем. Формування організаційної культури ґрунтується на багатьох факторах, таких як історія компанії, стиль лідерства, традиції та внутрішні процеси, а також вплив зовнішнього середовища – ринкових умов, соціокультурних тенденцій та галузевих стандартів.

Організаційна культура вперше набула популярності у ХХ столітті в розвинених країнах, коли компанії почали усвідомлювати її важливість для регулювання внутрішніх відносин та позиціонування підприємства в економічній екосистемі [2]. Зростаюча глобальна конкуренція та розширення підприємств зумовили необхідність більш свідомого підходу до формування корпоративних цінностей, норм і ритуалів. Сьогодні це поняття є незамінним елементом управління, що дозволяє забезпечити гармонійну роботу організації.

Управління організаційною культурою підприємства є одним із ключових інструментів для підвищення мотивації персоналу та забезпечення стабільного розвитку компанії. Оскільки культура безпосередньо впливає на поведінку працівників, їхню залученість та продуктивність, ефективне управління цим аспектом може суттєво покращити результати роботи команди. Успішне підприємство повинно формувати та підтримувати культуру, яка сприяє мотивації, розвитку ініціатив та досягненню стратегічних цілей.

Організаційна культура охоплює цінності, норми, переконання та стандарти поведінки, які визначають щоденні взаємодії на робочому місці. Для того, щоб вплинути на мотивацію персоналу, керівництво має чітко розуміти, які саме культурні елементи сприяють залученості та продуктивності. Наприклад, створення середовища, яке заохочує відкриту комунікацію та підтримку ініціатив, може позитивно вплинути на працівників, спонукаючи їх до прояву інноваційності та відповідальності за результати роботи [3].

Одним із головних аспектів управління організаційною культурою в контексті підвищення мотивації є формування позитивних внутрішніх цінностей. Працівники, які поділяють спільні цінності з компанією, відчувають більшу внутрішню мотивацію та бажання робити внесок у розвиток підприємства. Це може бути досягнуто через організацію тренінгів, семінарів, а також через зворотний зв'язок від керівництва, яке демонструє важливість цих цінностей на всіх рівнях компанії.

Крім того, організаційна культура має великий вплив на задоволення працівників від роботи. Якщо культура підприємства передбачає чітке визначення кар'єрних можливостей, підтримку професійного розвитку та визнання досягнень, це мотивує співробітників до самовдосконалення. Наприклад, система регулярних оцінок, заохочень та преміювань за досягнення сприяє підвищенню лояльності працівників та створенню відчуття важливості їхнього внеску у спільний успіх.

Ефективне управління організаційною культурою передбачає також впровадження механізмів зворотного зв'язку. Працівники, які відчують, що їхня думка цінується, мають більшу мотивацію брати активну участь у житті компанії. Регулярні зустрічі з керівництвом, обговорення ідей та можливість пропонувати нові рішення підвищують рівень залученості, оскільки працівники бачать, що їхні зусилля визнаються та враховуються.

Також важливо звернути увагу на культуру командної роботи та співробітництва. Співробітники, які працюють у сприятливій атмосфері, де цінується колективна робота, більш охоче сприяють досягненню загальних цілей підприємства. Для цього компанія може організовувати спільні проекти, командоутворювальні заходи та робочі зустрічі, що дозволяють налагодити тісніші стосунки між членами команди.

Формування позитивної організаційної культури передбачає створення умов для постійного розвитку персоналу. Підтримка професійного навчання, курсів підвищення кваліфікації або програм розвитку лідерства дає змогу працівникам вдосконалювати свої навички та відчувати, що їхній особистий розвиток є важливим для компанії, що зміцнює їхню довіру до керівництва та мотивує до довгострокової співпраці.

Керівництво компанії повинно приділяти увагу і питанням різноманітності та інклюзивності у корпоративній культурі. Підтримка різних точок зору, інклюзивність в рішеннях та відсутність дискримінації формують відкриту культуру, де кожен працівник відчувається рівноправним учасником процесів. Така атмосфера сприяє творчому підходу до роботи та мотивації брати на себе нові відповідальності.

Загалом, управління організаційною культурою з фокусом на підвищення мотивації персоналу потребує системного підходу, що включає як впровадження матеріальних стимулів, так і розвиток нематеріальних мотиваторів, таких як визнання, підтримка ініціатив, можливості для самореалізації та професійного зростання. Створення культури, що стимулює персонал до постійного розвитку та досягнення високих результатів, дозволяє компанії не тільки утримувати таланти, а й досягати стратегічних цілей, завдяки більш ефективній роботі команди.

Інформаційні джерела:

1. Амеліна С. М., Кубіцький С. О. Корпоративна культура у системі управління персоналом. *Міжнародний науковий журнал «Інтернаука»*. Серія: «Економічні науки», 2020. С. 59-66.

2. Баркова К. О. Формування організаційної культури в стратегічному управлінні підприємства: дис. на здобуття наук. ступеня доктора філософії за спеціальністю 073 «Менеджмент». Харківський національний економічний університет імені С. Кузнеця. Харків, 2020. 256 с.

3. Любомудрова Н.П. Організаційна культура як фактор формування системи мотивації персоналу підприємства. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Сер. : *Економічні науки*. 2015. Вип. 11(3). С. 79-83.

МАРКЕТИНГОВІ СТРАТЕГІЇ СУЧАСНИХ КОМПАНІЙ: ПРАКТИЧНІ ПІДХОДИ ДО РОЗРОБКИ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ

Ткачова С.С., канд. екон. наук, доц.

Андрієнко В.В., здоб. ВО

Державний біотехнологічний університет

Маркетингові стратегії розробляє та реалізує переважна більшість сучасних компаній. У відкритому доступі подано великий масив інформації про маркетингові стратегії, особливості їх розробки та реалізації, види маркетингових стратегій, питання, які виникають під час розробки та реалізації тощо. Проаналізуємо та порівняємо декілька сучасних практичних підходів.

Практичний підхід № 1. Маркетингова стратегія визначається як добре продуманий план, який включає заходи для перетворення потенційних клієнтів в існуючих та досягнення довгострокових і короткострокових цілей компанії; це розуміння потреб споживачів, вибір каналів комунікації та розвиток конкурентної переваги [1]. Відповідно до підходу №1, наявність маркетингової стратегії дозволяє компанії: розуміти проблеми клієнтів і надавати відповідні рішення; розумно розподіляти ресурси; залишатися послідовними в різних маркетингових каналах; надавати покупцям правильний контент; створювати рекламні кампанії, що резонують з цільовою аудиторією; створювати продукти, які виділяються; максимізувати прибуток; ефективно використовувати ресурси; задовольняти бажання та потреби клієнтів; повідомляти про цінність і переваги компанії; досягати довгострокові та короткострокові цілі; виділитися серед конкурентів, отримувати конкурентні переваги. Хоча маркетингову стратегію у визначенні називають добре продуманим планом, визначають принципові відмінності між маркетинговою стратегією і маркетинговим планом. Зазначається, що обидва поняття є важливими, але допомагають у досягненні різних цілей. Так, маркетингова стратегія пов'язана з бізнес стратегією компанії; вона охоплює такі елементи, як: цілі, цільова аудиторія, конкуренти, пропозиція та канали для спілкування; метою стратегії є узгодження маркетингових цілей з основними цілями компанії. Маркетинговий план називають посібником, який допомагає реалізувати маркетингову стратегію. Він має свої цілі: об'єднати зусилля різних відділів компанії, щоб працювати в одному напрямку, дотримуватися єдиного бачення та цілей під час реалізації стратегії; оцінювати можливості та загрози для розвитку компанії; запобігати неправильному розподілу фінансових ресурсів, отриманню додаткових витрат тощо. Ефективну маркетингову стратегію пропонується створювати за допомогою п'яти кроків [1]: визначення основних цілей розвитку; створення маркетингового плану; дослідження конкурентів; розробка портрету покупця; вибір відповідних маркетингових інструментів.

Серед найефективніших та найпопулярніших маркетингових стратегій, які компанії використовують щодня, визначають [1]:

1) стратегію email маркетингу. Більш ніж 4 млрд користувачів електронної пошти роблять email маркетинг одним із найефективніших каналів

для спілкування з потенційними клієнтами та просування продуктів. Email розсилки допомагають спілкуватися з клієнтами на різних етапах їх відносин з брендом;

2) стратегію соціальних мереж. Кількість користувачів соціальних мереж постійно зростає. Це вказує на необхідність розробки конкретної стратегії соціальних медіа. Просування продукту в соціальних мережах дає компанії змогу залучати потенційних клієнтів, покращити конверсію та налагодити стосунки з потенційними клієнтами;

3) стратегію SEO. SEO – це комплекс дій щодо внутрішньої та зовнішньої оптимізації, спрямованих на підвищення позицій сайту в пошуковій видачі. Пошукова оптимізація допомагає контенту сайту компанії з'являтися в топ-результатах пошукових систем. Компанії необхідно подавати на сайті якісну та корисну інформацію, щоб користувачі могли легко її знаходити, коли вводять запит у пошуку. Якісний контент спонукає потенційних клієнтів відвідувати сайт компанії, знайомитися з інформацією. Як наслідок, органічний трафік зростає. SEO дозволяє компанії не відставати від потреб споживачів;

4) інфлюенсер-маркетингову стратегію. Інфлюенсер-маркетинг – це вид маркетингу, який використовує впливових осіб для просування бренду та виходу на більший ринок. Інфлюенсери – це лідери думок, які мають багато підписників в соцмережах. Ця стратегія дозволяє охопити людей, на яких не діє традиційна реклама. Багато з них навіть роблять покупки, базуючись на відгуках впливових осіб;

5) стратегію контент-маркетингу. Контент відіграє важливу роль у підтримці зацікавленості потенційних клієнтів та продажів. Створення контенту має бути пріоритетом компанії, оскільки лише якісні, інформативні та цікаві статті, публікації в блогах, відео, подкасти, PDF-файли та реклама в соціальних мережах можуть привернути увагу людей. Результатом ефективної та добре продуманої стратегії є підвищення видимості в пошукових системах, краща популярність у соціальних мережах та довіра клієнтів. Контент повинен бути клієнто-орієнтовним. Це допоможе компанії створювати актуальний контент, який заохочує до дії.

Практичний підхід № 2. Маркетингова стратегія – це керівництво щодо того, як бізнес позиціонує себе та просуває серед потенційних та існуючих клієнтів для досягнення цілей компанії. Можна вважати її дорожньою картою, яка окреслює фундаментальний підхід бізнесу до взаємодії з аудиторією, комунікації цінностей (і ціннісної пропозиції) та стимулювання продажів. Маркетингова стратегія компанії повинна бути чіткою, лаконічною, конкретною, довгостроковою [2]. Поняття «маркетингова стратегія» і «маркетинговий план» мають принципові відмінності. Маркетингова стратегія визначає, як компанія позиціонуватиме свій бренд, на кого орієнтуватиметься і які цінності бренду підтримуватиме. Маркетинговий план – це покрокові деталі, що описують, як компанія буде втілювати свою маркетингову стратегію в життя. Він зосереджується на конкретних процесах, інструментах і тактиках, необхідних для досягнення бізнес-цілей компанії. Ефективна маркетингова стратегія компанії дозволяє [2]: спонукати до цілеспрямованих дій. Вона

пов'язує маркетингові зусилля із загальними бізнес-цілями компанії, щоб гарантувати, що кожне завдання сприяє досягненню довгострокових цілей; сприяти згуртованості команди. Маркетингова стратегія дозволяє згуртуватися навколо спільного бачення для прискорення зростання, збільшення продажів та утримання клієнтів; допомагає вимірювати результати. Чітка стратегія забезпечує основу для аналізу ефективності маркетингової діяльності. Передбачається 7 кроків для створення комплексної маркетингової стратегії [2]: 1) встановлення вимірюваних цілей (smart-цілей); 2) проведення дослідження ринку та визначення цільової аудиторії; 3) визначення загального маркетингового підходу; 4) створення ключового повідомлення про бренд; 5) вибір маркетингових каналів і тактики; 6) визначення бюджету і термінів; 7) відстеження та контроль прогресу компанії.

Практичний підхід №3. Маркетингова стратегія – це план дій компанії для просування свого продукту на ринку, розширення бізнесу та реалізації бізнес-планів [3]. Маркетингова стратегія допомагає компанії у досягненні таких цілей, як: більш точне визначення цільової аудиторії; визначення конкурентних переваг; більш ефективний розвиток бренду; збільшення продажів; вихід на нові ринки; покращення взаємодії з клієнтами. Пропонується покроковий план розроблення маркетингової стратегії [3]: 1) проведення аналізу ринку; 2) проведення аналізу конкурентів та їхніх продуктів; 3) проведення аналізу цільової аудиторії; 4) проведення SWOT-аналізу; 5) оцінювання точки зростання та перегляд продуктового портфелю; 6) визначення чітких цілей та завдань; 7) розроблення позиціонування бренду компанії. Для реалізації маркетингової стратегії та контролю за її виконанням практики рекомендують: стежити, щоб реалізація розробленої стратегії була своєчасною та правильною – так можна уникнути затримок і помилок у реалізації; забезпечувати ефективну та зручну комунікацію між усіма членами команди, які працюють над проєктом; організувати комплексний моніторинг і контроль для того, щоб своєчасно фіксувати будь-які несприятливі зміни й усувати причини їхнього виникнення; аналізувати результати - це допоможе оцінити ефективність стратегії та внести необхідні зміни; аналіз результатів також може допомогти виявити сильні та слабкі сторони маркетингової стратегії компанії [3]. Таким чином, проаналізовано практичні підходи до розробки та реалізації маркетингових стратегій у сучасних компаніях. У межах кожного підходу наведено визначення поняття «маркетингова стратегія»; визначено етапи (кроки) розробки та реалізації маркетингової стратегії; розглянуто види стратегій, ефективне використання яких дозволяє сучасним компаніям досягати поставлених маркетингових цілей.

Інформаційні джерела:

1. Маркетингова стратегія. Дізнайтеся, як створити ефективну маркетингову стратегію. URL: <https://sendpulse.ua/support/glossary/marketing-strategy#>.

2. Маркетингова стратегія: 7 кроків для початківців. URL: <https://rezart.agency/blog/marketingova-strategiya-7-krokov-dlya-pochatkivciv/>.

3. Маркетингова стратегія: що це та як її розробити. URL: <https://wezom.com.ua/ua/blog/marketingovaya-strategiya-chto-eto-i-kak-ee-razrabotat>.

КОУЧИНГ В РОЗВИТКУ ЛІДЕРСТВА СЕРЕД ЖІНОК-ПІДПРИЄМНИЦЬ УКРАЇНИ

Федосєєва Г.С., д-р екон. наук, доц.
Миколаївський національний аграрний університет

За перші два квартали 2024 р. частка жінок серед нових реєстрацій ФОП зросла до 62,49% — це рекорд за останні 4 роки, що свідчить про збільшення їх активності у бізнесі [1]. При цьому, жінка має бути готовою вирішувати проблему зниження споживчого попиту, подорожчання ресурсів, девальвації гривні, браку кадрів, логістичних збоїв та інші. Усе це вимагає від жінки наявності стійких лідерських якостей та упевненості у собі. І тут, на передній план виходить пошук інструментів, які допоможуть сформувати та розвивати лідерство жінки. Саме тому, на наше переконання, використання коучингу вітчизняними жінками-підприємницями, у контексті розвитку їх лідерських якостей, є надзвичайно актуальним.

Відповідно до визначення Міжнародної асоціації коучингу (ICF): Коучинг – це процес, побудований на принципах партнерства, що стимулює рефлексію та творчість клієнтів, щоб надихати їх на максимальне розкриття свого потенціалу – як особистісного, так й професійного [2].

Дж. Уїтмор визначив суть коучингу в розкритті потенціалу людини для її максимальної ефективності в особистій та бізнес-сфері [3]. Також автор зазначав, що коучинг – це спосіб життя, що народжується з коучингового духу – переконаності в тому, що і ви самі, і інші люди наділені здібностями, винахідливістю і потенціалом. І, як раз, Дж. Уїтмор у книзі «Внутрішня сила лідера: Коучинг як метод управління персоналом» [8] одним з перших запропонував використовувати коучинг для розвитку лідерських якостей.

Коучингу, як інструменту розвитку лідерства також присвячені праці А. Черненко-Діба [4], С. Кові [5], О. Нежинська [6], М. Ландсберг [7] та інші.

Метою дослідження є вивчення особливостей коучингу, як інструменту розвитку лідерських якостей жінок-підприємниць України.

На нашу думку, коучинг відіграє важливу роль у формування лідерських якостей вітчизняних жінок-підприємниць, сприяючи їх професійному та особистому зростанню.

Сучасні виклики привели у підприємництво досить невпевнених у собі жінок, які мають певні цілі, прагнуть до визначених результатів, але разом з тим бояться зробити помилки, бояться осуду з боку рідних, друзів чи знайомих, бояться відповідальності. І саме коучинг допомагає побороти усі ці страхи, віднайти впевненість у собі, щоб стати справжнім лідером для своєї команди.

Розвиток емоційного інтелекту є дуже проблемним питанням для вітчизняних жінок взагалі, і в тому числі підприємниць. Так склалося історично в українському суспільстві, що дуже малий відсоток батьків приділяє увагу розвитку емоційного інтелекту своїх дочок. Українську дівчинку не вчать розуміти, усвідомлювати чи управляти власними емоціями, тим більше своєю мотивацією, думками чи поведінкою. І тому, дорослим жінкам, особливо тим

хто прагне стати справжнім лідером на своєму підприємстві, тим хто прагне швидко і безболісно виходити з конфліктних ситуацій, як серед працівників, так і з клієнтами, постачальниками чи іншими сторонами дуже важливо навчитися управляти, не лише своїми емоціями та станами, а і уміти управляти емоційними станами інших людей, помічати їхні актуальні потреби, співпереживати і розвивати їхні сильні сторони. І цю проблему дуже ефективно вирішує коучинг з професійним сертифікованим коучем.

Уміння швидко і ефективно реагувати на постійні перебої з постачанням електроенергії, збоями в логістиці, постійним подорожчанням ресурсів, зниженням попиту, проблеми дітей та інші неприємні ситуації потребують твердого навичку прийняття рішень та уміння брати на себе відповідальність за ці рішення. Коучинг є одним з найдієвіших інструментів, що допомагають приймати рішення у будь-яких кризових ситуаціях. Адже, він сприяє розвитку критичного мислення жінок-підприємниць. У роботі з досвідченим коучем жінки вчать краще оцінювати ситуації, звужувати ризики та обирати найефективніші стратегії.

Жінки-лідери повинні обов'язково уміти чітко та ефективно комунікувати зі своїми командами, партнерами, клієнтами, конкурентами, державними органами, тощо. Справжні лідери завжди тримають різні лінії комунікації відкритими і цінують усі думки та пропозиції. Вони створюють безпечне та інклюзивне середовище, щоб кожен працівник міг зробити свій внесок. Таким чином, інші члени команди відчують, що їх почули та оцінили. Це підвищує задоволеність роботою, креативність та співпрацю. Коучинг допомагає розвивати навички комунікації, такі як слухання, емпатію, надання зворотного зв'язку, публічні виступи та інші.

Допомога коучингу українським жінкам підприємницям у стратегічному плануванні проявляється через розвиток навичок стратегічного мислення, планування та бачення майбутнього свого бізнесу. Це означає роботу з коучем над постановкою цілей розвитку як підприємства, так і особистісних цілей жінки, розробкою бізнес планів та визначення ключових етапів розвитку підприємства, виявленням необхідних ресурсів, напрямів їх отримання, озвучуванням основних партнерів та конкурентів та ін.

Кваліфікований коуч досить ефективно працює з питанням забезпечення балансу між особистим і професійним життям. З емоційним вигоранням коуч може працювати лише на першій або другій стадії, наступні ж стадії – це вже робота з психотерапевтом. І у цьому разі, існують випадки коли жінці-підприємниці пропонують взагалі відійти від виконання своїх професійних обов'язків. А якщо ще врахувати реалії сьогодення України: і енергетичну кризу, і воєнні дії, обстріли, екологічну ситуацію, економічну ситуацію та інше – забезпечення балансу між професійним та особистим життям має відбуватися постійно, в тому числі і в коучинговому форматі.

Коучинг може допомогти жінці-підприємцю у створенні та зміцненні мережі професійних контактів, що є важливим ресурсом для жінок у підприємстві. Коучі часто мають значний досвід та зв'язки, якими можуть ділитися зі своїми клієнтами.

Таким чином, коучинг дійсно може стати дієвим інструментом формування та розвитку лідерських якостей вітчизняних жінок-підприємниць. Разом з тим, є певні проблемні аспекти у використанні коучингу досліджуваними суб'єктами господарювання. До основних з них ми віднесли:

1. Фінансові обмеження.
2. Часові обмеження.
3. Обмежуючі переконання стосовно роботи з коучами чи психологами.
4. Невизначеність у виборі коуча.

Отже, коучинг прямо впливає на розвиток лідерських якостей вітчизняної жінки-підприємниці, через те що допомагає: підвищити впевненість у собі; розвивати емоційний інтелект; навчитися приймати рішення та брати на себе відповідальність за їх виконання; налагодити ефективну комунікацію з партнерами, клієнтами, державними органами влади; забезпечити баланс між роботою та особистим життям; допомагає у стратегічному плануванні та розвиткові контактної бази жінки-підприємниці.

Інформаційні джерела:

1. Влітку 2024 року різко зросла кількість жінок-ФОПів на тлі загального спаду реєстрацій нових фізичних осіб-підприємців. [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://blog.youcontrol.market/vlitku-2024-roku-rizko-zrosla-kilkist-zhinok-fopiv-na-tli-zaghalnogho-spadu-riestratsii-novikh-fizichnikh-osib-pidpriemtsiv/>

2. International Coaching Federation Ukraine Chapter/ - [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.icfukraine.org/>.

3. Whitmore J., High efficiency coaching. [Електронний ресурс]. – <https://www.performanceconsultants.com/resources/coaching-for-performance-book/>

4. Черненко-Діба А. Коучинг як інструмент розвитку лідера, команди бізнесу. - [Електронний ресурс]. – Режим доступу до ресурсу: <https://blog.liga.net/user/achernenko-Dyba/article/50995>

5. Кови С. Семь навыков высокоэффективных людей: Мощные инструменты развития личности / Стивен Р. Кови. – М. : Альпина. Бизнес Букс, 2006. – 375 с.

6. Коучинг як технологія розвитку лідерства у сфері освіти / О. О. Нежинська, В. М. Тименко // Теоретичний та науковометодичний часопис «Вища освіта України» ; 2017, № 2 (додаток 1) ; Тематичний випуск «Університет і лідерство». – К. : Інститут вищої освіти НАПН України, 2017. – С. 65–68.

7. Ландсберг М. Коучинг. Повышайте собственную эффективность, мотивируя и развивая тех, с кем вы работаете / М. Ландсберг. – М. : Эксмо, 2004. – 160 с

8. Уитмор Дж. Внутренняя сила лидера: Коучинг как метод управления персоналом / Джон Уитмор. – М. : Альпина Паблишер, 2012. – 309 с.

УПРАВЛІННЯ КОНКУРЕНТОСПРОМОЖНІСТЮ ПІДПРИЄМСТВА В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ ТА РИЗИКУ

Хлєбутін В.В., здоб. ВО

Черевко О.В., д-р екон. наук, проф.

Зачосова Н.В., д-р екон. наук, проф.

Черкаський національний університет ім. Богдана Хмельницького

Економічна діяльність в умовах ризиків воєнного часу сформувала велику кількість викликів для управління конкурентоспроможністю українських підприємств за останні два роки. В першу чергу це пов'язано з тим фактом, що суб'єкт господарювання, який функціонує у мирний час, і той, який перебуває на території, де ведуться активні бойові, або спостерігаються постійні перебої із ресурсним забезпеченням, мають суттєво різні підприємницькі можливості та керуються різними стратегіями для власного розвитку та навіть економічного та фізичного виживання. Відповідно, українські підприємства втратили багато конкурентних переваг, ринкових позицій та ніш саме через те, що відбувся відтік клієнтів від компаній, які залишилися на території України та не були переміщені за кордон. Водночас, зросла вартість товарів і послуг таких компаній через розрив логістичних ланцюгів і втрату партнерів, що стало причиною для відмови від їх товарів і послуг серед населення, яке залишилось без джерел доходів або переобуває у ситуації наявності мінімальних фінансових можливостей.

У контексті дослідження проблематики управління конкурентоспроможністю підприємств в умовах невизначеності та ризику варто згадати публікації таких сучасних науковців, як Петриняк У. Я., Балабан М. І., які досліджують можливості імплементації міжнародного досвіду формування системи управління конкурентоспроможністю бізнес-структур в умовах воєнного стану [1], Андрієнко М. М., Харчук І. Л., які визначають організаційно-економічні принципи механізму управління конкурентоспроможністю підприємства [2], Кім О. О., Шумило О. С., Євтушенко В. А., що вивчають маркетингову систему управління конкурентоспроможністю бізнесу з позиції дизайну підприємницьких структур, урахування макроекономічних та глобальних проблем сучасності [3], Бондаренко С. М., Бодько Є. С., Кравченко С. С., які пропонують шляхи удосконалення процесу управління конкурентоспроможністю підприємства [4], Польова Н. М., Снісаренко А. П., які фокусуються на розробці стратегій управління конкурентоспроможністю підприємств через вдосконалення форм і форматів торгівлі [5].

Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах невизначеності та ризику має передбачати наступні кілька етапів реалізації управлінських заходів. Перший етап – це планування діяльності підприємства у перспективі, прогноз його потенційних, досяжних або бажаних економічних показників, конкретні значення яких мають бути зважені та відкориговані у відповідності до ідентифікованих та рейтингованих ризиків, що є притаманними для такого підприємства. Другий етап управління

конкурентоспроможністю підприємства – це прогнозування суттєвих змін для обраного підприємством виду економічної діяльності, передбачення появи конкурентів або критичної зміни у ситуації у зовнішньому середовищі функціонування суб'єкта господарювання, пов'язаної з воєнними діями на території України. Наступним етапом є організація дослідження потенційних клієнтів підприємства, визначення їх потреб та інтересів, оцінювання рівня здатності їх задоволення товарами та послугами компанії за умови незмінності їх властивостей або з урахуванням можливих змін та інновацій. Важливе значення має мотиваційний етап, що спрямований на взаємодію керівників підприємств та їх підлеглих з тим, аби останні отримали стимули для професійного становлення та розвитку і не мали бажання змінити місце роботи на користь конкурентів. Варто пам'ятати, що персонал українських підприємств є основним ресурсом, здатним забезпечити їм конкурентні переваги в умовах мінімальних обсягів фінансової та інших форм матеріальної підтримки вітчизняного бізнесу. Фінальний етап управління конкурентоспроможністю підприємства – це контроль з боку власників і стейкхолдерів, який здатний своєчасно встановити відхилення досягнутих показників від запланованих та допомогти управлінцям виявити причини таких відхилень. В подальшому керівництво підприємства здатне сформувати комплекс управлінських дій, які будуть націлені на виправлення встановлених недоліків і на підвищення рівня конкурентоспроможності діяльності підприємства, спрямовані на досягнення ним конкурентних перевагу у стратегічній перспективі.

Отже, управління конкурентоспроможністю підприємств має бути постійним комплексним процесом, організованим на рівні топ-менеджменту, що буде реалізовуватись у межах їх стратегій функціонування та розвитку, але який доцільно постійно переглядати та гнучко змінювати у відповідності до появи або актуалізації тих чи інших видів ризиків.

Інформаційні джерела:

1. Петриняк У. Я., Балабан М. І. Імплементация міжнародного досвіду формування системи управління конкурентоспроможністю бізнес-структур в умовах воєнного стану. *Державне управління: удосконалення та розвиток*. 2024. № 4. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Duur_2024_4_21.
2. Андрієнко М. М., Харчук І. Л. Організаційно-економічні принципи механізму управління конкурентоспроможністю підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 62. С. 39-43.
3. Кім О. О., Шумило О. С., Євтушенко В. А. Маркетингова система управління конкурентоспроможністю бізнесу: дизайн підприємницьких структур, урахування макроекономічних та глобальних проблем сучасності. *Інфраструктура ринку*. 2022. Вип. 63. С. 53-56.
4. Бондаренко С. М., Бодько Є. С., Кравченко С. С. Удосконалення управління конкурентоспроможністю підприємства. *Інфраструктура ринку*. 2021. Вип. 51. С. 94-97.
5. Польова Н. М., Снісаренко А. П. Розробка стратегій управління конкурентоспроможністю підприємств через вдосконалення форм і форматів торгівлі. *Ефективна економіка*. 2024. № 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/efek_2024_1_73.

ФРІЛАНС ЯК НОВИЙ ПІДХІД ДО ЗАЙНЯТОСТІ

Шафоренко С.Ю., здоб. ступ. PhD

Державний біотехнологічний університет

Трансформації, які нині відбуваються в суспільстві, охоплюють всі сфери життя, зокрема і ринок праці. Проблема працевлаштування набула особливої актуальності в умовах поточної економічної кризи. Безробіття є однією із найсерйозніших соціально-економічних проблем, що потребує особливої уваги як з боку держави, так і з боку суспільства. Для його подолання необхідно створювати нові робочі місця, що вимагає значних фінансових ресурсів.

На цьому тлі все більше уваги привертає таке явище, як фріланс. Ця форма зайнятості пропонує нові можливості працевлаштування, оминаючи необхідність великих капіталовкладень у створення робочих місць. Фріланс дозволяє людям працювати дистанційно, часто без потреби у фізичному офісі, і самостійно організовувати свою роботу, надаючи послуги там, де є реальний попит. Ця модель зайнятості фактично створює нові робочі місця без значного втручання держави, що робить її особливо затребуваною в умовах сьогодення [1-3].

Поняття «фріланс» зазвичай описує працівника, який не перебуває в штаті підприємства і виконує свою роботу на тимчасовій основі, як правило дистанційно, без укладання довгострокового трудового договору [4]. Ця форма зайнятості дозволяє фрілансерам самостійно обирати проекти, управляти своїм часом і виконувати завдання у зручний для них спосіб.

Фрілансери часто представляють творчі професії, такі як письменники, журналісти, художники, фотографи, дизайнери, а також спеціалісти в сфері інформаційних технологій: веб-дизайнери, програмісти, контент-менеджери, адміністратори сайтів. Однією з головних рис фрілансу є те, що для виконання робіт часто використовуються інформаційно-комунікаційні технології, що дає змогу співпрацювати із замовниками з будь-якої точки світу, не перебуваючи фізично на їхній території.

Особливу увагу привертає те, що фріланс є вибором молодих фахівців. Мілленіали та представники покоління Z логічно займають найбільшу частку робочої сили як на міжнародному ринку фрілансу, так і в Україні, оскільки вони є найактивнішою частиною населення, яка добре володіє сучасними технологіями. Водночас українські фрілансери мають вищий рівень освіти: 84 % з них здобули повну вищу освіту, тоді як на світовому рівні цей показник становить лише 79 % [5]. Сучасне покоління виросло у цифровому середовищі, де технології стали невід'ємною частиною повсякденного життя, тому дистанційна зайнятість для них є звичним явищем. Вік середнього фрілансера в Україні складає 26 років, що свідчить про те, що фріланс стає дедалі популярнішим серед молоді, яка прагне свободи і незалежності від традиційних форм зайнятості [6]. Це покоління цінує можливість самостійно обирати цікаві та перспективні проекти, не обмежуючи себе рамками фіксованого робочого графіку.

Інтерес до фрілансу в Україні, як і в інших країнах, зумовлений не лише бажанням мати гнучкий графік, але й економічними факторами. Посткризовий

ринок праці, який не забезпечив достатньо робочих місць, та війна в країні спричинили зростання кількості тих, хто шукає альтернативні форми заробітку. Багато молодих фахівців, отримавши дипломи, не можуть знайти роботу за спеціальністю, що також спонукує їх до фрілансу. Цей процес підтверджують і дані Freelancehunt, згідно з якими щорічний приріст ринку фрілансу в Україні становить в середньому 35 % [7].

Попри всі переваги, фріланс також має свої недоліки. Одним із найважливіших з яких є відсутність соціальних гарантій та стабільності доходу. Багато фрілансерів працюють нелегально, що не дає їм можливості скористатися захистом, який надається офіційно працевлаштованим особам. Хоча варто відзначити позитивні кроки держави у напрямку регулювання фрілансу, зокрема прийнятий в 2022 році Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом» [8], який вводить новий тип трудового договору з нефіксованим робочим часом, що має важливе значення для фрілансерів. Основні положення цього закону полягають в тому, що:

- запроваджується поняття «трудоий договір з нефіксованим робочим часом», який дозволяє працівникові виконувати роботу лише за наявності відповідного завдання від роботодавця. При цьому немає гарантії постійної роботи, але з обов'язковим дотриманням умов оплати праці;

- закон визначає основні вимоги до таких договорів, включаючи встановлення часових інтервалів, у які працівник має бути доступним для роботи, а також фіксовану кількість базових годин, яка не може перевищувати 40 годин на тиждень, і базових робочих днів – не більше 6 на тиждень;

- заробітна плата за цим типом договору виплачується за фактично відпрацьований час;

- за відрядної системи оплати праці працівники отримують оплату за фактично виконану роботу відповідно до відрядних тарифів, визначених у договорі;

- мінімальна кількість годин для роботи на місяць за цим типом договору складає 32 години. Якщо роботодавець не надає необхідну кількість годин роботи, працівнику все одно мають виплатити зарплату за 32 години.

Закон також встановлює порядок допуску до роботи за новим типом договору, передбачає систему штрафів і визначає права та обов'язки як роботодавців, так і працівників [8].

Таким чином, фріланс як новий підхід до зайнятості продовжує активно розвиватися завдяки технологічному прогресу, змінам на ринку праці та появі нових цифрових інструментів, що полегшують взаємодію між виконавцями та замовниками. Цей формат роботи не тільки дозволяє працівникам самостійно обирати проекти і керувати своїм часом, але й відкриває широкі можливості для міжнародної співпраці. Зі свого боку, фріланс надає підприємствам доступ до глобального ринку талантів, що дозволяє швидко знайти потрібних фахівців для виконання конкретних завдань без необхідності залучення їх до постійного штату. Водночас, розвиток фрілансу вимагає подальшого законодавчого врегулювання, яке забезпечить соціальні гарантії для фрілансерів і створить сприятливі умови для подальшого розвитку цієї форми зайнятості.

Інформаційні джерела:

1. Zaika S., Shaforenko S.. Remote work: analysis of the essence and strategic significance. *Exploring the digital landscape: interdisciplinary perspectives: Monograph.* // Edited by Olha Blaha and Iryna Ostopolets. The University of Technology in Katowice Copyright by Academy of Silesia, Katowice, 2024. P. 63-76. <https://doi.org/10.54264/M036>.
2. Zaika S., Shaforenko S. Development of remote work as a new form of work organization. *Baltic Journal of Legal and Social Sciences*, 2024 №. 1 P. 177-184. <https://doi.org/10.30525/2592-8813-2024-1-21>.
3. Лескова Л.Ф. Фріланс та його перспективи на українському ринку праці. *Topical Issues of Science and Education*. Vol.3, July 2017. С. 22-25.
4. Кузьмін О.Є., Солярчук Н.Ю. Фріланс та загальна характеристика фрілансера. *Науковий вісник НЛТУ України*. 2012. Вип. 22.7. С. 375–380.
5. Водянка Л. Д., Антохова І. М., Ксьондз С. В. Фріланс як сучасна форма зайнятості. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2022. № 8. DOI: 10.32702/2307-2156.2022.8.6.
6. Кулеш С. Статистика по ринках фрілансу в регіонах України. URL: http://itc.ua/news/statistika-po-ryinku-frilansa-v-regionah-ukrainyi-infografika/?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A%20itc_ua%20%28ITC.ua%29 (дата звернення 13.10.2024).
7. Який він - український фрілансер: Для 53 % проектна робота є основним джерелом доходу. URL: <https://investory.news/yakij-vin-ukrainskij-frilanser-dlya-53-proyektna-robota-ye-osnovnim-dzherelom-dohodu/> (дата звернення 13.10.2024).
8. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо врегулювання трудових відносин з нефіксованим робочим часом. Закон України від 18.07.2022 р. № 2421-ІХ. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2421-20#Text>.

МЕХАНІЗМИ УПРАВЛІННЯ КАДРОВИМ ПЛАНУВАННЯМ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ ЦИФРОВИХ ТРАНСФОРМАЦІЙ

Штепа О. В., здоб. ВО
Земляна Л.С., здоб. ступ. PhD
Нагаєв В.М., д-р пед. наук, проф.
Державний біотехнологічний університет

Важливою передумовою соціально-економічної стабілізації економіки України стає процес управління кадровою політикою аграрних підприємств в умовах цифрових трансформацій. Оскільки кваліфікований персонал закладає фундамент майбутнього успіху підприємства, ресурси, витрачені на його підбір та навчання, зазвичай цілком себе виправдовують [1]. Метою дослідження є удосконалення механізмів управління кадровим плануванням аграрних підприємств в умовах цифрової економіки на макро- та мікрорівнях кадрової політики. До сьогоднішнього часу науковці приділили достатню увагу аналізу процесу управління кадровою політикою в системі управління організаціями. Наукові основи кадрової політики досліджували у своїх роботах як зарубіжні, так і вітчизняні вчені (А. Кібанов, І. Коропецький, П. Друкер, М. Армстронг,

Ф. Хедуорі, О. Кузьміна, А. Чернявський, Г. Щокін та ін.) [2].

Можна прослідкувати, що закордонні джерела зосереджують увагу здебільшого на плануванні потреби організації в кадрах, тоді як вітчизняні вважають це лише одним з видів кадрового планування, відзначаючи ще ряд інших механізмів з планування персоналу, його навчання, маркетингу персоналу тощо [3]. Водночас, деякі теоретичні і практичні аспекти кадрового планування потребують уточнення механізмів управління кадровою політикою в умовах цифрових трансформацій аграрної сфери.

Можна визначити такі ознаки ефективного управління кадровою політикою аграрних формувань, що покращує результати діяльності підприємства:

- оптимальне використання персоналу (створення вакансій, перерозподіл працівників за їх вміннями для підвищення продуктивності праці, перебудова виробничих процесів тощо);
- удосконалення змісту регламентації та методичного забезпечення процесу формування персоналу;
- запровадження інформаційно-цифрових технологій процесу навчання та підвищення кваліфікації кадрів;
- підвищення якісних характеристик кадрового планування внаслідок впровадження цифрових механізмів підбору кадрів на ринку праці.

Специфічними ознаками сучасного цифрового простору є його інноваційний, технологічний характер, пов'язаний з розробкою кібернетичних систем операційного менеджменту, що дозволяють розв'язувати складні управлінські проблеми. Аналіз останніх публікацій [4; 5] дозволяє виокремити деякі загальні підходи щодо забезпечення технологічних умов процесу формування цифрової компетентності кадрового потенціалу аграрних формувань: формування мотиваційно-ціннісного механізму засвоєння майбутніми фахівцями компонентів цифрової компетентності; розвиток їх управлінської культури; розробка моделей управління змістом навчання на основі цілісного педагогічного процесу формування ЦК; впровадження комп'ютерно-орієнтованих систем організації економічного мислення; застосування сучасних інформаційних технологій; запровадження науково-дослідницьких проектів в галузі цифрової економіки; активізація практико-орієнтованої цифрової підготовки персоналу в умовах виробництва.

Для того щоб оптимізувати механізми управління кадровою політикою важливо технологічно виокремити три етапи кадрового планування:

- 1) оцінка наявного персоналу і його потенціалу;
- 2) оцінка майбутніх потреб у персоналі;
- 3) розробка програми розвитку персоналу.

На початковому етапі встановлюють головні завдання, враховуючи загальні цілі організації. На робочих місцях впроваджується відповідна цільова програма кадрового менеджменту, що забезпечує високий рівень трудової активності; підбираються валентні механізми стимулювання співробітників. Далі формують кадрову стратегію підприємства на основі передумов його економічного зростання за пріоритетними напрямками, коли персонал має

можливість до кар'єрного зростання. Також підприємством встановлюються науково-обґрунтовані нормативи та умови праці з обов'язковим забезпеченням реалізації персональних здібностей кожного працівника. На останньому етапі окреслюють індивідуальні цілі працівників, висвітлюють принципи управління персоналом, уточнюють посадові інструкції.

Оскільки тривалість планового періоду суттєво різниться, науковці виокремлюють три види кадрового планування [6]:

1) стратегічне (перспективне): орієнтоване на далекосяжні (більше 10 років) цілі підприємства, курс його розвитку, прогнозуючи зміни попиту на ринку праці, чинники розвитку внутрішньої і зовнішньої торгівлі, концепції та напрямки розвитку сільськогосподарського виробництва; обґрунтовуються ресурси (трудові, фінансові, матеріальні); оптимізується стратегія досягнення кадрових цілей;

2) тактичне (середньострокове): перетворює місію організації та конкретизує стратегічні плани у часовому просторі (2-5 років);

3) поточне (оперативне): деталізується план кадрового розвитку на рік, підкріплений необхідними розрахунками і обґрунтуваннями; вирішуються поточні завдання, які обумовлені економічною ринковою ситуацією.

Успішне кадрове планування потребує кадрового моніторингу для того щоб цілеспрямовано приймати рішення, оптимізувати використання персоналу, забезпечувати дотримання трудових та соціально-правових норм. Виходячи з аналізу виробничої структури і перспектив розвитку аграрного формування в умовах цифрової економіки можна обґрунтувати такі управлінські засади кадрового планування в організації:

1) формування кадрової політики та багаторівневе планування кадрової стратегії;

2) визначення центрів управління персоналом в організаційній структурі підприємства;

3) організація системи кадрової роботи на підприємстві з визначенням центрів функціональної відповідальності;

4) мотивація персоналу и довгострокового розвитку персоналу за цілями кадрової стратегії.

Впровадження в організації діяльності аграрних формувань адаптивного кадрового планування за програмно-цільовим методом дозволяє значно підвищити якість кадрових рішень, що формує передумови для досягнення стабільного розвитку підприємства й забезпечує перспективи його розвитку. Застосування механізмів управління кадровим плануванням в аграрних підприємствах повинно здійснюватися на системній основі, з обґрунтуванням функціональних алгоритмів та інформаційно-цифрових технологій досягнення цілей на макро- та мікрорівнях.

Інформаційні джерела:

1. Грідін О.В. Особливості та чинники формування ефективної кадрової політики підприємств аграрної сфери економіки. *Науковий вісник Херсонського державного університету*. Вип. 41, 2021. С. 22-26.

2. Земляна Л.С. Формування організаційно-економічної моделі розвитку кадрового

потенціалу аграрних підприємств. *Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки.* № 5, 2023. С. 28-34. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2023-322-5-4>.

3. Іваницька С.Б., Анісова Н.В., Петрова А.О. Кадровий потенціал підприємства: фактори формування та використання. *Ефективна економіка.* № 10, 2013. Крамаренко В.І., Холода Б.І. Управління персоналом фірми: навчальний посібник. К.: ЦУЛ, 2003. 272 с.

4. Клочко О.В. Професійна підготовка майбутніх менеджерів аграрного виробництва засобами сучасних інформаційно-цифрових технологій: монографія. Вінниця : Т. П. Барановська, 2018. 350 с.

5. Нагаєв В.М., Нагаєва Г.О. Дидактичні засади формування кадрового потенціалу аграрної сфери як стратегічного ресурсу розвитку соціально-економічних систем. *Вісник ХНТУСГ: Економічні науки.* Вип. 200. Х.: ХНТУСГ, 2019.С. 44-53.

6. Пушкар З., Мацькова Г. Кадрове планування як елемент реалізації кадрової політики. *Українська наука: минуле, сучасне, майбутнє.* 2010. Вип. 14-15. С. 193-198.

УПРАВЛІНСЬКА КОМПЕТЕНТНІСТЬ МЕНЕДЖЕРА ЯК ГЕНЕЗА КАДРОВОЇ ПОЛІТИКИ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Яблонський С. Є., здоб. ступ. PhD

Вашечко С.С., здоб. ступ. PhD

Червоний С.О., здоб. ступ. PhD

Державний біотехнологічний університет

Однією з особливостей формування сучасної кадрової політики є необхідність розвитку управлінської компетентності менеджерів. Здатність менеджера до ефективної управлінської діяльності в умовах визначається його лідерськими якостями, які формуються і розвиваються у цифровому середовищі економіки. Особливого значення набуває проблема цифрового лідерства в поєднанні з фаховими навичками управлінського впливу, як невід'ємного атрибуту професійної діяльності менеджера. Управлінська компетентність займає особливе місце в системі професійної підготовки майбутнього керівника, виступаючи невід'ємною складовою професійної діяльності фахівця-менеджера в системі глобалізованої економіки [1].

Менеджер сучасної генерації – це керівник-лідер виробничого колективу або громадського соціуму, який забезпечує ефективну господарську діяльність через активізацію людського фактору шляхом прийняття управлінських рішень в умовах соціальної взаємодії та сучасних інформаційно-цифрових технологій. Ці менеджерські якості здійснюються завдяки функціональному наповненню управлінської компетентності, яка покликана надати майбутнім фахівцям можливість ефективно впливати на виробничі ситуації, використовуючи електронні платформи, сучасні засоби електронної комунікації та мережевого зв'язку [2, с. 75].

Метою дослідження є з'ясування семантичного змісту та структурних компонентів управлінської компетентності менеджера з урахуванням сучасних принципів кадрової політики, спрямованих на розвиток цифрових навичок

фахівця в системі технологічного забезпечення процесу управління.

Як зазначається в останніх положеннях національної стратегії розвитку освіти в Україні, освітній процес має органічно поєднати професійну підготовку кадрів із сучасними цифровими технологіями, дослідженнями в галузі інформаційно-комунікаційних засобів управління [3]. Для визначення компонентної структури управлінської компетентності фахівців-менеджерів розглянемо інтегральну характеристику змісту виробничої діяльності – професійну компетентність. Компетентність – це об'єктивна категорія, яка фіксує суспільно визнаний комплекс певного рівня знань, умінь, навичок, досвіду тощо, які можна застосовувати в широкій сфері діяльності людини. Огляд визначень поняття «управлінська компетентність» [4] дозволяє зробити висновок про те, що дане поняття розглядається як технологічний рівень управлінських функцій (планування, організація, мотивація, контроль), які необхідно вміти вирішувати фахівцям в умовах широкого використання електронних ресурсів, цифрового програмного забезпечення, SMART-освітніх та інформаційно-комунікаційних технологій з позиції мотиваційного, когнітивного, діяльнісного та розвивального компонентів.

Управлінська компетентність має відповідати конкретним напрямкам професійної діяльності менеджера і мати структурно-функціональну побудову у вигляді моделі компетентності фахівця. Формування управлінської компетентності у процесі фахової підготовки менеджерів розглянемо крізь призму аспектного аналізу за компетентісним, діяльнісним, технологічним та кібернетичним підходами. Компетентісний підхід реалізує гносеологічну мету фахової підготовки майбутніх менеджерів до управлінської компетентності, а саме, набуття досвіду з організації та управління, прийняття управлінських рішень, а також досвіду роботи з інформаційно-цифровими ресурсами. Діяльнісний підхід виявляє процесну, суб'єктну і контекстно-змістову складові управлінської підготовки та реалізує праксеологічну мету через навчальну діяльність суб'єктів щодо оволодіння знаннями, вміннями та навичками з реалізації управлінських функцій. Технологічний підхід полягає в забезпеченні методичних засад реалізації управлінської компетентності шляхом організації процесу прийняття науково-обґрунтованих рішень з метою формування компетентній управлінського досвіду фахівця. Даний підхід реалізується через імплементацію освітніх технологій, застосування системи методів, засобів і форм на основі принципів управління та управлінської комунікації [3]. Кібернетичний підхід спрямований на формування системи управління кадровою політикою, в основі якої мають бути створені алгоритмізовані механізми управління персоналом, в основі яких лежать автоматизовані системи управління процесом набуття компетентісних здібностей менеджерів.

Кожна з цих груп спирається на цілком конкретні за змістом первинні якості. На цій основі визначимо управлінську професійну компетентність майбутнього фахівця-менеджера як здатність суб'єкта до ефективного прийняття управлінських рішень шляхом успішного здійснення комунікативної взаємодії в професійній сфері, що ґрунтується на системних знаннях інформаційно-цифрових технологій, комунікаційних та риторичних уміннях і навичках, а

також сукупності лідерських якостей, які охоплюють цілеспрямованість, рішучість, мотивацію, вольовий прояв і рефлексію. Виходячи з функціонального змісту виробничої діяльності менеджерів, розглянемо компонентну структуру управлінської компетентності. В її основу включено такі ключові компоненти, як: здатність до цифрової комунікації, лідерські здібності, вміння приймати науково-обґрунтовані рішення, творча спрямованість, досвід управлінської діяльності в умовах невизначеності та ризику, здатність до рефлексії та постійного саморозвитку [2].

Модель управлінської компетентності менеджера розуміємо як інтегративну структуру, складниками якої є такі компоненти: 1) мотиваційно-ціннісний (мотиваційні потреби, інтереси, цілі та цінності управлінської діяльності); 2) когнітивний (повнота, системність, гнучкість знань, їх науковий характер, етична спрямованість знань); 3) організаційно-діяльнісний (пізнавальна активність, творча управлінська діяльність, уміння і навички переконувати співбесідника, лідерські здібності, мистецтво управління); 4) особистісно-розвивальний (здатність до саморозвитку, уміння і навички самоуправління та рефлексивної діяльності, досвід професійної комунікації). Дана модель визначає цілі і зміст управлінської комунікації менеджера в системі цифрових трансформацій кадрової політики.

Формування управлінської компетентності менеджерів нової генерації повинно ґрунтуватися на інноваційній технологічній основі. Саме впровадження сучасних адаптивних інформаційно-цифрових технологій має сприяти новій філософії кадрової політики, розвитку операційної системи, отриманню нових здобутків у науці, виробництві, суспільному житті. Сучасний менеджер повинен мати креативні та лідерські якості, здатність до рефлексії, самоуправління та саморозвитку, розробляти методологічні основи управління процесом підготовки кадрів. Основою таких змін стає управлінська компетентність з урахуванням концепції цифрової економіки та впровадження SMART-технологій в організацію кадрової політики в умовах виробництва.

Досліджено проблему формування управлінської компетентності майбутніх менеджерів як цілісного технологічного процесу в умовах цифрових трансформацій кадрової політики. На підставі проведеного аналізу визначено основні структурні компоненти управлінської компетентності фахівця-менеджера: емоційно-ціннісний, когнітивний, діяльнісний, особистісно-розвивальний. Враховуючи державні вимоги до управлінської компетентності менеджерів, на майбутнє пропонуємо звернути увагу на розробку адаптивних функціональних моделей компетентності керівних кадрів на рівні сформованості їх цифрових навичок у процесі прийняття управлінських рішень.

Інформаційні джерела:

1. Жигір В. Управлінська компетентність менеджера освіти. *Молодь і ринок: науково-педагогічний журнал*. Дрогобич: Дрогобицький державний педагогічний університет імені Івана Франка. № 4, 2011. С. 76-79.

2. Нагаєв Віктор, Червоний Сергій, Безнос Євгеній. Цифрові засади формування управлінської компетентності менеджерів: технологічний аспект. *Цифрові трансформації та інноваційні технології в економіці* [електронне видання] : збірник матеріалів Міжнародної

науково-практичної інтернет-конференції, Ломжа-Харків: Міжнародна Академія Прикладних Наук в Ломжі; Харків: ПЗВО "Харківський технологічний університет "ШАГ", Україна. Видавництво: MANS в Ломжі, Частина 2. 2024. С. 72-81.

3. Про схвалення Стратегії розвитку вищої освіти в Україні на 2022-2032 роки. Розпорядження КМУ від 23 лютого 2022 р. № 286-р. [Електронний ресурс]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua>.

4. Яблонський С. Проблемні аспекти формування управлінських компетентностей менеджерів в умовах інформаційно-цифрових технологій. *Modern Perspectives on Global Scientific Solutions*: Міжнародна науково-практична конференція (7-9 October, 2024. Bergen, Norway). European Open Science Space, 2024. P. 83-86.

Секція 5

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА КІБЕРБЕЗПЕКА
В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

RESEARCHING ADVERSARIAL MACHINE LEARNING ATTACKS

Mikhalova K.M., higher education student
State Biotechnology University

Machine learning is used as a fundamental tool for developing AI systems, enabling them to learn and adjust. To prevent potential hazards, it is essential to comprehend what they may entail, exploring the potential risks and obstacles in the field of artificial intelligence and machine learning.

Although AI includes various knowledge-based systems, the data-driven approach of ML introduces additional security challenges in training and testing (inference) phases of system operations. One such example is adversarial machine learning (AML), which is concerned with the design of ML algorithms that can resist security challenges, studying attacker capabilities, and understanding consequences of attacks. Typically, in AML are highlighted three main types of attacks: evasion, poisoning, and privacy attacks. These attacks refer to the different methods and goals that adversaries pursue when attacking machine learning systems

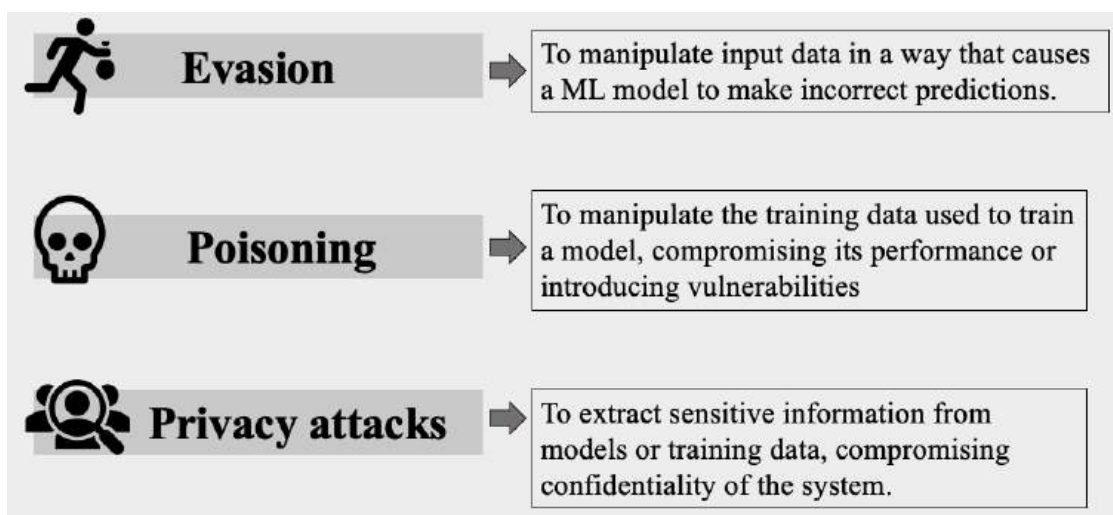

Fig. 1 – Types of AML attacks

Evasion attacks occur during the ML deployment stage in which the model has already been trained, and the adversary's aim is to breach the data's integrity and alter the ML model's predictions. For instance, spoofing attacks on biometric verification systems is a form of evasion attacks. In addition to evasion attacks, there are also poisoning attacks, where an attacker manipulates the training data to compromise the performance or integrity of the trained model. Furthermore, one of the most prevalent forms of AML attacks is the private attack, which refer to various techniques or strategies employed by adversaries to compromise the privacy of individuals whose data is used to train or infer these models.

Nonetheless, artificial intelligence can be harnessed by cybercriminals to perpetrate attacks. The first method of attack using artificial intelligence and machine learning based on evasion attacks is generative adversarial networks (GANs), which are often used to generate realistic adversarial examples by training one network to create inputs that evade classification and another to improve the classifier's detection capability. Attackers can use GANs to generate inputs that look, such as valid data. With regard to poisoning attacks of AML, AI can automate and optimize the process of injecting poisoned data. For instance, AI models can generate data samples that embed «triggers» or specific patterns, causing the model to misclassify when they appear in real-world data. The threat to private data is increasing, which AI models in machine learning can exacerbate by automating the extraction and pattern detection processes. A machine learning model, for example, trained on a dataset of facial images to recognize specific individuals. Using a model inversion attack, an attacker begin with a random or average face image and iteratively adjust it to receive higher confidence scores for a target individual from the model. After several iterations, they produce an image that resembles the individual in the training set, compromising privacy.

Preventing adversarial machine learning (AML) attacks, especially those leveraging AI, involves a combination of strategies and techniques designed to enhance the robustness and security of machine learning models:

1. Adversarial Training in which the model is exposed to a variety of adversarial inputs during training. It learns to recognize and withstand such attacks, improving its robustness.

2. Input Validation and Preprocessing, where ensuring inputs to the model are valid and sanitized before processing. Implementing checks to reject inputs that deviate significantly from expected norms can prevent malicious data from being processed.

3. Data Sanitization aims to clean the training data to remove potentially poisoned samples. For instance, techniques, such as anomaly detection, can be employed to identify and eliminate outliers or suspicious data points that could compromise the model's integrity.

In conclusion, the use of ML with the help of AI can simplify the life of mankind in various fields, such as healthcare or autonomous transport. Nevertheless, the nature of threats and their execution can significantly impact cybersecurity. Therefore, it is crucial for security researchers to identify countermeasures to combat against AML attacks and assist organizations in secure deployment of ML models.

References:

1. Malik J., Muthalagu R., Pawar P. M. A Systematic Review of Adversarial Machine Learning Attacks, Defensive Controls, and Technologies. IEEE, 2024. URL: <https://ieeexplore.ieee.org/document/10584534> (Last access 27.10.2024).
2. Paracha A., Arshad J., Farah M. B., Ismail K. Machine learning security and privacy: a review of threats and countermeasures. EURASIP Journal on Information Security. Vol. 1, 2024. URL: <https://rdcu.be/dYmHV> (Last access 27.10.2024)
3. Lin J., Dang L., Rahouti M., Xiong K.. ML Attack Models: Adversarial Attacks and Data Poisoning Attacks. arXiv:2112.02797 (cs), 2021. URL: <https://arxiv.org/abs/2112.02797>

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Демченко Є.В., здоб. ВО
Бреус С.В., д-р екон. наук, проф.

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Інформаційні технології та кібербезпека в умовах цифрової трансформації:

1. ІТ в цифровій трансформації:
 - Автоматизація бізнес-процесів для ефективності.
 - Використання аналітики та штучного інтелекту для ухвалення рішень.
 - Інтеграція систем і платформ для єдиної інформаційної екосистеми.
2. Кібербезпека як частина цифрової трансформації:
 - Захист даних від несанкціонованого доступу та атак.
 - Захист ІТ інфраструктури від кібератак (міжмережеві екрани, системи виявлення вторгнень, шифрування).
 - Підвищення обізнаності персоналу для запобігання кібератакам (наприклад, фішингу).
3. Виклики кібербезпеки:
 - Нові загрози від інноваційних технологій (ІоТ, хмари).
 - Відповідність нормативним вимогам (наприклад, GDPR).
 - Швидка адаптація стратегій кібербезпеки до нових загроз.
4. Майбутнє ІТ та кібербезпеки:
 - Інтеграція AI для аналізу та блокування загроз у реальному часі.
 - Використання блокчейну для безпеки та прозорості даних.
 - Розвиток кіберстійкості для швидкого відновлення після атак.

Основна ідея: інформаційні технології та кібербезпека – критичні компоненти успішної цифрової трансформації, які підвищують конкурентоспроможність і захищають компанії в умовах цифрового світу.

5. Основні технології для кібербезпеки в умовах цифрової трансформації
 - Мультифакторна аутентифікація (MFA): Використання кількох рівнів підтвердження для доступу до систем, що знижує ризик несанкціонованого доступу.

- Шифрування даних: Захист конфіденційної інформації під час її зберігання та передачі.

- Системи моніторингу та виявлення загроз: Використання технологій для постійного моніторингу мережевої активності з метою швидкого виявлення та реагування на підозрілі дії.

- Контроль доступу на основі ролей (RBAC): Обмеження доступу до ресурсів залежно від ролі працівника, що мінімізує ризики.

6. Ключові стратегії захисту в умовах цифрової трансформації.

- Розробка комплексної стратегії кібербезпеки: Заздалегідь визначені заходи, що включають політики, процеси та плани реагування на кіберінциденти.

- Навчання та розвиток кіберобізнаності серед персоналу: Регулярне навчання співробітників, спрямоване на підвищення обізнаності про сучасні загрози.

- Оцінка та управління ризиками: Проведення періодичних аудиторських перевірок безпеки для виявлення слабких місць та їх подальшого усунення.

- Планування на випадок надзвичайних ситуацій: Підготовка до швидкого відновлення після інцидентів, що дозволяє мінімізувати збитки.

7. Кіберстійкість як стратегічний пріоритет.

- Проактивний підхід до кіберзагроз: Інвестування в технології, що допомагають не лише реагувати на атаки, але й запобігати їм.

- Регулярне тестування систем на вразливості: Виконання тестів на проникнення (penetration testing) для виявлення потенційних загроз і вдосконалення захисту.

- Забезпечення безперервності бізнесу (BCP): Розробка планів відновлення після кібератак для зменшення простоїв і втрат.

8. Роль державної політики та стандартів у кібербезпеці.

- Нормативні акти та стандарти кібербезпеки: Використання міжнародних стандартів (наприклад, ISO/IEC 27001) для встановлення чітких вимог до захисту інформації.

- Урядові ініціативи та підтримка: Впровадження державних програм для розвитку національної кіберстійкості, що включає підтримку бізнесу у впровадженні нових технологій безпеки.

- Суспільна обізнаність та освітні програми: Залучення громадськості до питань кібербезпеки для підвищення загального рівня захищеності.

9. Інновації в кібербезпеці для майбутньої цифрової екосистеми.

- Квантова криптографія: Використання квантових технологій для забезпечення непереможності шифрування, що стане ключовою перевагою для захисту.

- Біометрична аутентифікація: Розширення можливостей захисту за допомогою розпізнавання обличчя, відбитків пальців, та інших біометричних показників.

- Синхронізація AI та кібербезпеки: Розвиток систем штучного інтелекту, здатних не лише реагувати на загрози, а й передбачати потенційні атаки завдяки аналізу поведінкових патернів.

10. Економічні аспекти та ефективність кібербезпеки.

– Зниження економічних втрат від кібератак: Інвестиції в кібербезпеку дозволяють компаніям уникати значних фінансових збитків.

– Ефективність за рахунок автоматизації: Використання автоматизованих систем безпеки для скорочення витрат на обслуговування та реагування на інциденти.

– Конкурентні переваги: Забезпечення високого рівня безпеки підвищує довіру клієнтів та інвесторів, що позитивно впливає на репутацію компанії.

Цифрова трансформація створює нові можливості та підвищує ефективність бізнесу, але водночас висуває нові вимоги до безпеки. Інформаційні технології та кібербезпека є критично важливими для адаптації компаній до сучасних умов і забезпечення їхньої стійкості до кібератак та загроз, що постійно розвиваються.

АНАЛІЗ АВТОМАТИЗАЦІЇ СИСТЕМ КЕРУВАННЯ МІКРОКЛІМАТОМ В ПТАШНИКУ

Демченко К.В., канд. техн. наук, доц.

Стокос М.М., здоб. ВО

Державний біотехнологічний університет

Автоматизація мікроклімату в пташниках має важливе значення для досягнення стабільних умов, що сприяють здоров'ю та продуктивності птахів. Мікроклімат, що включає параметри температури, вологості, вентиляції та освітлення, є критичним фактором у розвитку та рості птахів. Завдяки автоматизації досягається точний контроль над цими умовами, що безпосередньо впливає на економічну ефективність виробництва.

Автоматизація використовує датчики і програмне забезпечення для постійного моніторингу та коригування умов у пташнику. Ключові елементи автоматизації: система управління температурою, вологістю, вентиляцією та освітленням, що адаптується до змін у навколишньому середовищі [1].

Основні переваги автоматизації для продуктивності та економічності це точний контроль мікроклімату, що позитивно впливає на продуктивність, економія енергії завдяки розумному використанню обладнання та мінімізація відходів корму, зменшує ймовірність виникнення захворювань та скорочує потребу у ветеринарних витратах, окупність інвестицій завдяки зниженню витрат на енергію та поліпшення умов для птахів [1].

До недоліків можна віднести значні інвестиції на установку і налаштування обладнання, навчання персоналу для роботи з сучасними системами, поломка ключових компонентів може призвести до порушень мікроклімату [2].

Головні перспективи розвитку систем автоматизації мікроклімату це інтеграція штучного інтелекту для автоматичного прогнозування і налаштування параметрів на основі аналізу великих даних, можливість дистанційного моніторингу і управління в режимі реального часу, підключення систем до відновлювальних джерел енергії для мінімізації екологічного сліду ферми [2].

Автоматизація контролю мікроклімату в пташнику значно підвищує ефективність виробництва приблизно на та знижує витрати.

Застосування сучасних технологій дозволяє підтримувати стабільний мікроклімат, знижувати екологічний вплив і мінімізувати ручну працю.

Інформаційні джерела:

1. Вплив мікроклімату в пташнику на розвиток птахів. AgroNews.
URL: <https://agronews.ua/news/vplyv-mikroklimatu-v-ptashnyku-na-rozvytok-ptahiv/>
2. Vukladach.
URL: https://vukladach.pp.ua/MyWeb/manual/elektroenergetuka/Avtomotuzacia_tehnologihnuh_procesiv_i_sistem_u_avtomatuhного_keryvanna/2/2.2.htm

ЦИФРОВІ ПЛАТФОРМИ ЯК ІНСТРУМЕНТ КОНКУРЕНТНОЇ БОРОТЬБИ НА ГЛОБАЛЬНИХ РИНКАХ

Дуна Н.Г., канд. екон. наук, доц.

Кульбачна А.І., здоб. ВО

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

В умовах цифрової економіки платформи стали невід'ємною частиною глобальних ринків, радикально змінюючи правила гри. Цифрові платформи, такі як Amazon, Alibaba, Airbnb чи Uber, діють як посередники між продавцями та споживачами, створюючи нові можливості для економічної діяльності та виходу на міжнародні ринки. Їх вплив охоплює широкий спектр секторів – від торгівлі й фінансів до транспорту та туризму. Роль платформ полягає не лише в забезпеченні швидкого та зручного підключення учасників ринку, а й у зміні традиційних бізнес-моделей, підвищенні конкуренції та спрощенні доступу до товарів і послуг у глобальному масштабі.

Цифрові платформи забезпечують інфраструктуру для об'єднання різних учасників ринку – продавців, покупців, постачальників послуг і навіть інвесторів. Вони знижують транзакційні витрати за рахунок автоматизації процесів, спрощують пошук і замовлення товарів, а також надають доступ до міжнародних ринків навіть малим і середнім підприємствам. Наприклад, маркетплейси на кшталт Amazon або Alibaba дозволяють продавцям легко виходити на нові ринки, залучаючи клієнтів по всьому світу.

Платформи також забезпечують прозорість та ефективність процесів завдяки рейтинговим системам і відгукам. Зміна вподобань споживачів значно сприяє розвитку електронної комерції. Споживачі отримують змогу порівнювати пропозиції з різних куточків світу та робити вибір, ґрунтуючись на

об'єктивних даних. Це підвищує рівень конкуренції між продавцями та стимулює поліпшення якості товарів і послуг [1, с. 220].

Традиційна бізнес-модель передбачала створення власної мережі дистрибуції та магазинів для продажу товарів. Однак цифрові платформи такі як Amazon, Alibaba, Rozetka дозволяють виробникам та ритейлерам продавати свої товари через маркетплейси без необхідності утримувати власну інфраструктуру. Вони також сприяють розвитку стартапів, дозволяють компаніям диверсифікувати діяльність. Завдяки цьому у малих та середніх підприємств є можливість конкурувати з великими корпораціями, за рахунок спрощеного доступу до клієнтів; також у виробників йде зниження витрат, бо їм не потрібно інвестувати у створення магазинів чи організацію логістики [2, с. 57].

Раніше клієнти купували товари та послуги одноразово. Цифрові платформи вводять підписні моделі, коли клієнти регулярно сплачують за доступ до сервісів. Цей підхід збільшує лояльність клієнтів і забезпечує бізнесу стабільний дохід. Навіть у сфері освіти та сфері програмного забезпечення підписні моделі стали стандартом (наприклад, Coursera, Adobe Creative Cloud).

Цифрові платформи роблять дані центральним елементом своєї бізнес-моделі. Вони збирають великі обсяги інформації про користувачів та їхні уподобання, що дозволяє платформам оптимізувати процеси та пропонувати персоналізовані продукти та послуги. Наприклад, Google та Facebook будують бізнес на основі таргетованої реклами, використовуючи детальні дані про користувачів.

Цифрові платформи відіграють ключову роль у формуванні нових правил конкуренції на глобальному ринку. Вони радикально змінюють традиційні бізнес-моделі, роблячи акцент на автоматизації, персоналізації та гнучкості; дозволяють бізнесу зменшувати витрати, швидко масштабуватися та ефективно використовувати дані. Водночас, перехід до платформних моделей створює нові виклики для традиційних компаній, змушуючи їх адаптуватися до нових умов або залишати ринок. У світі, де платформи стали ключовими гравцями, бізнесам необхідно переглядати свої стратегії та активно впроваджувати інновації, щоб залишатися конкурентоспроможними.

Інформаційні джерела:

1. Чуріканова О., Кабаченко Д., Приходченко О. Цифрова економіка. виклики та перспективи. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*. Хмельницький, 2024. Т. 330, №3. С. 218-226. DOI: <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-330-30>.

2. Новікова Н., Дьяченко О., Гончаренко О. Цифрові платформи як драйвер розвитку економіки. *Scientia fructuosa*. Київ, Вересень 2023. Т. 150, №4. С. 47–66. DOI: [https://doi.org/10.31617/1.2023\(150\)04](https://doi.org/10.31617/1.2023(150)04).

МОДЕЛЮВАННЯ ОЦІНКИ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ У БАНКІВСЬКІЙ СИСТЕМІ

*Дьоміна В.М., канд. техн. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет*

Надійність банківської системи залежить від стійкості банківських інститутів, їх здатності чинити опір негативному впливу зовнішнього середовища, яке характеризується величезною мінливістю сучасних трансформацій. Високі темпи іновацій на фінансових ринках, технологічний прогрес та інтернаціоналізація фінансових потоків привели до появи нових можливостей для банків. Сьогодні нові, засновані на інформації, види діяльності служать основними джерелами прибутковості банків.

Для іновацій основним стимулом послужило запровадження пруденційних вимог до капіталу, що призвело до появи різноманітних нових «позабалансових» фінансових інструментів [1]. Фінансові субститути, такі як гарантії та акредитиви, а також похідні інструменти (ф'ючерси та опціони), що широко застосовуються, не фігурують як активи чи пасиви, незважаючи на те, що банки наражають на певні ризики. Деякі інструменти дуже складні з технічної точки зору і зрозумілі лише фахівцям ринку, а багато інших загрожують складними проблемами, що стосуються вимірювання ризику, управління та контролю [2]. Крім того, прибутки, одержувані за допомогою деяких із цих інструментів, високі і, як і відповідні фінансові ринки, вельми нестійкі, що таким чином збільшує для банків вже існуючі ризики або наражає їх на нові.

Взагалі діяльність банків та інших фінансових установ має невід'ємну складову – фінансові ризики. Їх виникнення породжується такими причинами, як, наприклад, зміни відсоткових ставок, зміни рейтингу кредитоспроможності клієнтів та багато інших факторів. Тобто це фактори, котрі важко передбачити з необхідною точністю за умовами зміни параметрів функціонування фінансової системи – невизначеності формування нових квазіумов – зміни інституційних нормоімператив, де відома невизначеність середовища, прийняття рішень та їх наслідків набуває зовсім інших рис. Саме з невизначеністю при неможливості досягти певної об'єктивної квантифікації майбутньої ситуації [3], пов'язується виникнення ризику. І тоді ризик сприймається як функція прямої залежності з невизначиною [4]. При цьому ці два поняття напряму зв'язані з горизонтом часу. Тобто ризик та невизначеність можна розглядати як ймовірність отримання збитків і додаткових витрат від обраного рішення і стратегії діяльності.

Різнманітні фінансові ризики банківської системи негативно впливають на її стабільність та прибутковість. До основних ризиків можна віднести кредитний, ліквідності, процентної ставки, валютних коливань, ринкових коливань та ризик банкрутства [5, 6]. Умови військового стану значно підвищують фінансові ризики, у тому числі: збільшення кредитного ризику, відключення електроенергії, недостатність готівкових коштів, зміна процентних ставок на ринку, зміна валютних курсів та кібератаки на банки. Для зменшення ризиків в умовах війни, банки повинні бути готові до

непередбачуваних ситуацій та мати належні механізми для моніторингу та управління ризиками.

Оцінювання та розрахунок величини банківських фінансових ризиків можна провести за допомогою статистичних і математичних методів, теорії ймовірностей, експертних оцінок та практичного досвіду. Для побудови математичних моделей системи управління ризиками у банківській сфері використовуються: метод Монте-Карло, VaR-метод, метод Дельфі, метод «дерева рішень», метод коефіцієнтного аналізу, метод рейтингів, аналітичні методи, що базуються на теорії ігор, метод «стрес-тестування», метод дюрації. Мета процесу управління ризиками полягає в обмеженні чи мінімізації їх рівня. Сфера управління банківськими ризиками ні в якому разі не може бути автономною [7]. Рішення стосовно допустимих рівнів банківських ризиків необхідно приймати у взаємозв'язку з іншими напрямками діяльності менеджменту, зокрема – з управлінням прибутковості банку [8].

Між рівнем ризиків і рівнем прибутків існує пряма залежність. Вищий рівень ризиків надає потенційні можливості отримання підвищеного прибутку, але не виключає і можливості різких втрат [9]. Мінімізація рівня ризиків дає змогу отримати невисокий, але стабільний прибуток. Отже балансування між прибутковістю та рівнем ризиків, пошук оптимального їх співвідношення розглядається як оптимізаційна задача «рівень ризиків – рівень прибутку». Узагальнюючи підходи до її вирішення, можна вирізнити дві основні моделі управління банківськими ризиками.

Перша модель (1) максимізує прибуток при обмеженні рівня ризиків встановленням максимально допустимого його значення. При цьому використовуються незбалансовані підходи до управління активами і з обов'язаннями банку, стратегіями хеджування ризиків.

$$\begin{aligned} PX &\rightarrow \max, \\ \{G_R X &\leq G_{\max}, \end{aligned} \quad (1)$$

де P – прибуток, G_R – матриця рівнів ризику, G_{\max} – максимальний рівень ризику, X – шуканий вектор.

Цільовою функцією другої моделі є мінімізація ризику, а обмеженням – вимога утримання показників прибутковості на певному рівні, не нижчому за заданий (2). Така модель використовується, якщо основною метою є стабілізація результатів, це досягається за допомогою збалансованих методів управління активами і зобов'язаннями та стратегії хеджування ризиків.

$$\begin{aligned} GX &\rightarrow \max, \\ \{P_R X &\geq P_{\min}, \end{aligned} \quad (2)$$

де G – ризик, P_R – матриця прибутків, P_{\min} – мінімальний прибуток.

Прийняття рішень у ризикованих ситуаціях може відбуватися в результаті аналізу послідовних можливих рішень у ринкових умовах, коли одна черода рішень особи, яка приймає рішення (ОПР), і станів ринку породжує

інший стан схожого типу. У момент такого переходу використовується дерево рішень з оцінкою можливих наслідків.

Процес прийняття рішення можна розкласти на етапи.

1. Формулювання завдання. Воно полягає у формалізації і селекції основних визначальних факторів. Збір інформації, складання переліку подій, та їх ймовірностей, встановлення послідовності подій з інформацією про їх результати, встановлення послідовності можливих дій.

2. Оцінка ймовірностей станів середовища (можливість виходу кожної події).

3. Встановлення виграшів або програшів (зі знаком мінус) для кожної можливої альтернативи і станів середовища.

4. Побудова дерева рішень.

5. Проведення розрахунку та аналіз варіантів для прийняття рішення.

Діяльність фінансової сфери планується за низкою апріорних оцінок, у тому числі і за середніми показниками параметрів, що заздалегідь не відомі достовірно (наприклад, прибуток) і можуть змінюватися випадковим чином. Для будь якого підприємця, у тому числі і ОПР, вкрай небажана ситуація з різким відхилом цих показників від їх середнього рівня, що означає загрозу втрати контролю. Чим менш стандартне відхилення від середнього значення, тим більше стабільність ринкової економіки. Таким чином, важливою складовою банківської діяльності є оптимізація ризиків на основі управління ними, досягнення оптимального співвідношення між прибутковістю та ризикованістю операцій. Даний баланс в економічній роботі банку, врахування оцінки ризиків допомагає виявленню передумови для прийняття управлінських рішень, що сприятиме підвищенню ефективності роботи банківської системи.

Інформаційні джерела:

1. Котик О. В. Загрози та ризики фінансової безпеки банків та шляхи їх усунення. *Вісник Національного університету водного господарства та природокористування*. 2020. № 1. С. 111-124.

2. Абрамова А. І. Системи ризиків діяльності комерційних банків в умовах цифровізації. *Проблеми і перспективи економіки та управління*. 2021. № 4. С. 186-193.

3. Абрамова А. Д. Тенденції розвитку та особливості управління операційними ризиками комерційних банків. *Науковий вісник Полісся*. 2021. № 2. С. 93-104

4. Тарасевич Н. В. Актуальні аспекти формування системи ризик-менеджменту в банках України. *Modern economics*. 2020. № 21. С. 213-218.

5. Лелеко Т. Ю. Оцінка впливу внутрішнього та зовнішнього середовищ на управління ризиками в комерційних банках. *Інвестиції: практика та досвід*. 2022. № 18. С. 80-86.

6. Внукова Н. М. Оцінка діяльності банків з ризик-контролю клієнтів у системі фінансового моніторингу. *Облік і фінанси*. 2021. № 2. С. 44-50.

7. Волкова Н. І., Мухіна А. С. Фінансові ризики банку: оцінка та механізм нейтралізації. *Електронне наукове фахове видання з економічних наук «Modern Economics»*, №22. 6-1222. 2020. С. 128-134. URL: <https://modecon.mnau.edu.ua/issue/22-2020/volkova.pdf> (Дата звернення 27.10.2024)

8. Петруньок О. О. Управління ринковими ризиками в контексті фінансової безпеки банківської діяльності в Україні. *Молодий вчений*. 2020. № 3(1). С. 29- 33.

9. Вовчак О. Д. Фінансовий моніторинг ризиків як інструмент фінансового оздоровлення банків. *Економічний простір*. 2020. № 157. С. 74-77.

КІБЕРБЕЗПЕКА АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ КЕРУВАННЯ В СІЛЬСЬКОМУ ГОСПОДАРСТВІ

Жильченко Д.В., здоб. ВО
Піскачова І.В., канд. техн. наук, ст. наук. співроб.
Державний біотехнологічний університет

З розвитком цифровізації сільського господарства з'явилися нові загрози безпеці. Кіберзлочинці почали використовувати нові вразливості комп'ютерних систем зберігання, опрацювання та передавання даних. Спостерігається зростання кібератак, а також перехоплення інформації кіберзлочинцями, тому питання інформаційної безпеки автоматизованих систем керування сільського господарства (АСК СГ) стоїть досить гостро.

В АСК СГ об'єктами кіберзагроз можуть стати розподілені системи керування (РСК), програмовані логічні контролери (ПЛК), системи збору даних і управління (системи SCADA) та елементи людино-машинного інтерфейсу. Програмно-апаратними лазівками для кіберзлочинців можуть стати незахищені канали віддаленого доступу, неякісні міжмережеві екрани або неправильно побудована архітектура мережі, незахищені віддалені термінали, комп'ютери, USB-порти, мобільні та периферійні пристрої, а також специфічні види пристроїв людино-машинного інтерфейсу.

Таким чином, завдання забезпечення інформаційної безпеки АСК СГ є актуальним.

Витік інформації – неконтрольоване поширення інформації, що захищається, внаслідок її передання (розголошення) або отримання до неї несанкціонованого доступу. Для захисту від витоків інформації існують різні засоби і методи. Одним із найефективніших із них є криптографія. На практиці, захист від витоків за допомогою криптографічних засобів доцільно застосовувати в таких випадках: передача інформації каналами зв'язку; зберігання інформації в базах даних і локальних сховищах; захист інформації в хмарних сервісах. Для запобігання витокам із баз даних використовують засоби криптографічного захисту інформації, що здійснюють шифрування таблиць баз даних і двофакторну аутентифікацію користувачів за допомогою застосування криптографічних ключів.

Було досліджено метод асиметричного шифрування RSA, заснований на факторизації простих чисел. За відомим алгоритмом розроблено програмний код шифрування.

RSA надає надійний метод для безпечної комунікації та є високо гнучким, дозволяючи використовувати різні довжини ключів для задоволення різних вимог безпеки. Впровадження шифрування RSA в АСК СГ забезпечить доступ до конфіденційних даних тільки уповноваженим особам, що володіють особистим ключем, що забезпечить надійний захист інформації, що передається лініями зв'язку.

РОЗРОБКА ТА ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ АВТОМАТИЗОВАНОГО КЕРУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИМ ПРОЦЕСОМ ВИРОБНИЦТВА ВЕРШКОВОГО МАСЛА

Ковальчук Д.М., PhD

Закаряєв Заур Неймат огли, здоб. ВО
Державний біотехнологічний університет

У наш час, як і раніше, харчова промисловість залишається однією з ключових галузей виробництва, і виготовлення вершкового масла є її важливою частиною. Вершкове масло як продукт харчування являє собою концентрат молочного жиру. Цей жир має високі біологічні та смакові властивості, містить оптимально збалансований комплекс жирних кислот, значну кількість жиророзчинних вітамінів, має низьку температуру плавлення та легко засвоюється організмом.

Сучасний розвиток виробництва молочних продуктів супроводжується все ширшим впровадженням автоматизованих систем управління технологічними процесами. Це зумовлено зростанням виробничих потужностей, модернізацією обладнання підприємств та використанням нових технічних засобів автоматизації. Широке використання таких систем пов'язане з суттєвим економічним ефектом, що досягається завдяки забезпеченню стабільної якості продукції, незалежно від людського фактора, зменшенню втрат цінних продуктів та зниженню трудомісткості виробничих процесів.

Характерною рисою сучасних автоматизованих систем управління на молокопереробних підприємствах є те, що вони базуються на типових алгоритмах і математичних моделях з урахуванням специфіки галузі. Автоматизація виробництва молочних консервів забезпечує ефективну та якісну роботу технологічних процесів лише за умови комплексного підходу до вирішення завдань. Це вимагає підготовки технологічного обладнання, налагодження процесів та вибору відповідних засобів автоматизації для основних і допоміжних операцій. Тому актуальним є завдання розробки систему автоматизації лінії виробництва вершкового масла.

Мета роботи – розробка системи автоматизації лінії виробництва вершкового масла на базі МПК ОВЕН 154.

Система автоматизації лінії виробництва вершкового масла на молокозаводі, що удосконалюється в цій роботі, передбачає комплексну автоматизацію всього виробничого процесу та забезпечує виконання ряду послідовних операцій. Крім того, автоматизована система управління включає контроль за процесом фізичного дозрівання в ємностях та керування роботою двигунів мішалок і насосів.

Система автоматизації лінії виробництва вершкового масла на базі мікропроцесорного контролера ОВЕН 154 є комплексним рішенням, яке забезпечує ефективний контроль і управління всіма етапами виробничого процесу. Основні елементи такої системи включають:

1) контролер ОВЕН 154: цей мікропроцесорний контролер слугує центральним елементом системи, забезпечуючи обробку даних, управління вхідними та вихідними сигналами, а також виконання алгоритмів автоматизації;

2) датчики та прилади: система використовує різноманітні датчики для моніторингу ключових технологічних параметрів, таких як:

- температура (датчики для контролю нагріву і охолодження);
- рівень (датчики для вимірювання рівня вершків у приймальних ємностях);
- тиск (датчики для контролю тиску в системах пастеризації і обробки);
- витрата (витратоміри для контролю подачі вершків);

3) управління приводами: система автоматизації включає управління насосами, мішалками та іншими механізмами через електродвигуни, що дозволяє автоматизувати процеси подачі, змішування та охолодження;

4) частотні перетворювачі: для регулювання швидкості обертання електродвигунів та оптимізації роботи механізмів використовуються частотні перетворювачі, що забезпечують енергоефективність;

5) панель управління: система оснащена зручним інтерфейсом для операторів, що дозволяє моніторити процеси в реальному часі, налаштовувати параметри і отримувати інформацію про стан виробництва; а також системи сигналізації та аварійного захисту: включає функції аварійного оповіщення та захисту обладнання, що дозволяє запобігти аварійним ситуаціям та знизити ризики для персоналу.

Система реалізує автоматичне управління такими етапами виробництва, як:

- 1) перекачування вершків з приймальної ванни в масло цех;
- 2) пастеризація та охолодження вершків.
- 3) фізичне дозрівання у відповідних ємностях.

Розроблена система автоматизації лінії виробництва вершкового масла на молокозаводі базується на сучасних технічних засобах автоматизації. У роботі впроваджені прилади та мікропроцесорний комплект останнього покоління, які забезпечують максимальну точність і швидкодію системи автоматичного регулювання та управління. Ця система повністю усуває ручну працю та напівавтоматичні режими на всіх етапах виробництва.

Розроблена система автоматизації дозволяє збільшити кількість готового продукту (вершкового масла), виробленого за одну зміну, без додаткових витрат енергоносіїв і виробничого часу. Це досягається завдяки скороченню тривалості фізичного дозрівання вершків через точніше регулювання температурних режимів у пластинчастому теплообміннику, пастеризаційній установці та ємності для дозрівання. Система також забезпечує економію гріючої пари.

Впровадження автоматизації приносить економічний ефект, основним показником якого є додатковий прибуток для підприємства.

Інформаційні джерела:

1. Хорольський В. П., Коренець Ю. М. Автоматизація виробничих процесів харчових технологій: підручник. Кривий Ріг: ДонНУЕТ, 2023. 557 с.
2. Гвоздев О.В., Ялпачик Ф.Ю., Рогач Ю.П., Кюрчева Л.М. Технологічне обладнання для переробки продукції тваринництва: Навч. посібник. Суми: Довкілля, 2004. 420 с.

3. Барало О.В., Самойленко П.Г., Гранат С.Є., Ковальов В.О. Автоматизація технологічних процесів і системи автоматичного керування: Навч. посібник. Київ: Аграрна освіта, 2010. 557 с.

4. Невлюдов І.Ш., Новоселов С.П., Сичова О.В. Технологія програмування промислових контролерів в інтегрованому середовищі CODESYS: Навч. посібник. Харків: ХНУРЕ, 2019. 264 с.

5. ОВЕН. Обладнання для автоматизації [Електронний ресурс]. URL: <https://owen.ua/>

ОСНОВНІ МЕТОДИ КІБЕРБЕЗПЕКИ У ЦИФРОВУ ЕПОХУ: СУЧАСНІ СТРАТЕГІЇ ЗАХИСТУ

Жорняк А.С., здоб. ВО

Науковий керівник – **Петрова Р.В.**, канд. техн. наук, доц.
Харківський національний університет радіоелектроніки

Цифрова епоха докорінно змінює сучасний світ, розширюючи можливості для обміну інформацією та взаємодії. Проте з розвитком технологій зростають і ризики кібератак, які ставлять під загрозу конфіденційність, цілісність і доступність даних. Забезпечення кібербезпеки вимагає комплексного підходу, що включає технічні, адміністративні та організаційні заходи захисту інформації.

Аутентифікація користувачів та управління доступом - ключові елементи будь-якої стратегії кібербезпеки. Одним із найбільш надійних методів аутентифікації є багатофакторна аутентифікація (MFA), яка вимагає підтвердження особистості користувача за допомогою кількох різних факторів, таких як пароль, одноразовий код, біометричні дані або токен. Також популярність здобувають системи управління доступом, що обмежують права користувачів, запобігаючи доступу до ресурсів без відповідного рівня повноважень.

Шифрування є основним методом захисту конфіденційності даних як при їхньому зберіганні, так і під час передачі. Існують різні види шифрування: симетричне, що використовує один ключ для шифрування і дешифрування, та асиметричне, де для кожної операції використовуються окремі ключі. Це дозволяє забезпечити захист інформації від несанкціонованого доступу навіть у разі перехоплення даних під час їхньої передачі в мережі.

Сучасні системи кібербезпеки повинні бути здатні виявляти загрози в режимі реального часу. Системи виявлення вторгнень (IDS) та аналітики безпеки (SIEM) автоматично обробляють великий обсяг інформації та сигналізують про підозрілі дії, що допомагає швидко реагувати на загрози та зменшувати можливу шкоду. Це значно скорочує час виявлення та реагування на інциденти, що є критично важливим для забезпечення безпеки великих інформаційних систем.

Серед поширених кіберзагроз особливо виділяються віруси, трояни, шкідливі додатки та програми-вимагачі. Антивірусне програмне забезпечення та інші рішення для боротьби з шкідливим ПЗ допомагають у ранньому виявленні та видаленні зловмисних компонентів. Згідно з дослідженням, оновлене програмне забезпечення та регулярні сканування знижують ризик зараження системи та крадіжки даних на 60%.

Безпека інформації залежить не лише від технологій, а й від людського фактора. Навчання користувачів, їхнє ознайомлення з основами кібербезпеки, такими як розпізнавання фішингових повідомлень та уникнення небезпечних сайтів, допомагає значно знизити ризики. Дослідження показують, що понад 70% інцидентів кібербезпеки пов'язані з людськими помилками, що підкреслює важливість підвищення рівня обізнаності серед користувачів.

Сегментація мережі – це розподіл мережевих ресурсів на окремі сегменти для обмеження поширення загроз у разі злому однієї з частин мережі. Брандмауери контролюють потік даних та блокують несанкціоновані з'єднання, зменшуючи ймовірність зовнішніх атак. Такий підхід значно підвищує рівень безпеки, оскільки дозволяє обмежити зону ураження навіть у разі успішної атаки.

З огляду на те, що все більше компаній використовують хмарні сервіси, особливо актуальним стає захист хмарних інфраструктур. Включення шифрування даних, обмеження доступу до хмарного середовища, контроль на рівні віртуальних серверів та регулярний аудит безпеки є основними складовими захисту інформації в хмарних сервісах. Компанії також активно використовують стратегії «Zero Trust» для підвищення захищеності своїх хмарних середовищ.

Комплексний підхід до кібербезпеки вимагає інтеграції різних методів захисту для запобігання можливим загрозам. Забезпечення безпеки даних у цифрову епоху є ключовим завданням, що вимагає як сучасних технологій, так і високого рівня обізнаності користувачів. Стратегія кібербезпеки повинна постійно адаптуватися до нових викликів та загроз, що виникають у швидкозмінному цифровому середовищі.

Крім цього, важливо також впроваджувати регулярні аудити безпеки, які дозволяють виявити уразливі місця в системі та вжити необхідних заходів для їх усунення. Використання сучасних технологій, таких як штучний інтелект та машинне навчання, може суттєво підвищити ефективність виявлення і реагування на загрози, надаючи можливість прогнозувати потенційні атаки на основі аналізу даних.

У підсумку, ефективна кібербезпека в умовах цифрової епохи вимагає всебічного і системного підходу. Інтеграція технологій, таких як багатофакторна аутентифікація, шифрування, системи виявлення вторгнень та аналітики безпеки, разом із стратегічним управлінням доступом і сегментацією мережі дозволяє значно знизити ризики, пов'язані з кібератаками. Однак технології самі по собі не є панацеєю; людський фактор відіграє критичну роль у забезпеченні безпеки. Навчання користувачів основам кібербезпеки, підвищення їх обізнаності про загрози та розробка корпоративних політик, що регулюють поведінку в мережі, є невід'ємною частиною загальної стратегії.

З огляду на стрімкий розвиток технологій та зміну ландшафту загроз, компанії повинні залишатися гнучкими і готовими адаптувати свої стратегії кібербезпеки до нових викликів. Регулярні аудити, оцінки ризиків та впровадження нових рішень, зокрема в області штучного інтелекту, дозволять забезпечити проактивний підхід до захисту даних.

Отже, з огляду на зростаючу залежність суспільства від цифрових технологій, важливо, щоб держави, підприємства та користувачі об'єднали зусилля для створення безпечного цифрового середовища. Лише спільними зусиллями можна забезпечити надійний захист інформації, що є основою для розвитку сучасних економік і суспільств у цілому. В умовах швидко змінюваного цифрового світу забезпечення кібербезпеки має стати пріоритетом для всіх.

Інформаційні джерела:

1. Легомінова С., Гайдур Г. Аналіз сучасних загроз інформаційній безпеці організацій та формування інформаційної платформи протидії їм. *Кібербезпека: освіта, наука, техніка*. 2023. № 2(22), С. 54-67. URL://doi.org/10.28925/2663-4023.2023.22.5467.

2. Бурячок, В. Л. Інформаційна та кібербезпека: соціотехнічний аспект: підручник / [В. Л. Бурячок, В. Б. Толубко, В. О. Хорошко, С. В. Толюпа]; за заг. ред. д-ра техн. наук, професора В. Б. Толубка. Київ: ДУТ, 2015. 288 с.

КІБЕРБЕЗПЕКА ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНИХ СЕРВІСІВ УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

Кашена Н.Б., д-р екон. наук, проф.

Бакаляр Д.Г., PhD

Державний біотехнологічний університет

Інформаційно-аналітичні сервіси управління підприємством формують інформаційний простір прийняття бізнес-рішень. За умов високої невизначеності та конкуренції вони є драйверами сучасного менеджменту та розвитку бізнесу, що дозволяють оптимізувати інфокомунікаційні канали взаємодії суб'єктів економічних відносин і генерують релевантні масиви обліково-аналітичних даних для оцінки, контролю та оптимізації бізнес-процесів, підтримки інновацій та адаптації до цифрових змін, оперативного управління, стратегічного планування та прогнозування фінансово-економічних показників й ринкових трендів [1].

Інформація у сучасному світі є одним з найцінніших активів [2], а можливість оперативно її обробляти та аналізувати [3; 4] формує конкурентні переваги підприємства. Тому необхідно дбати про надійний захист обліково-аналітичних даних інформаційних сервісів. Бо їх уразливість ставить під загрозу не тільки бізнес-процеси, але й стратегічні цілі розвитку бізнесу. Так, можливі кіберзагрози (рис. 1) та компрометація даних можуть призвести до втрати конкурентних переваг, фінансових збитків і репутаційних ризиків.

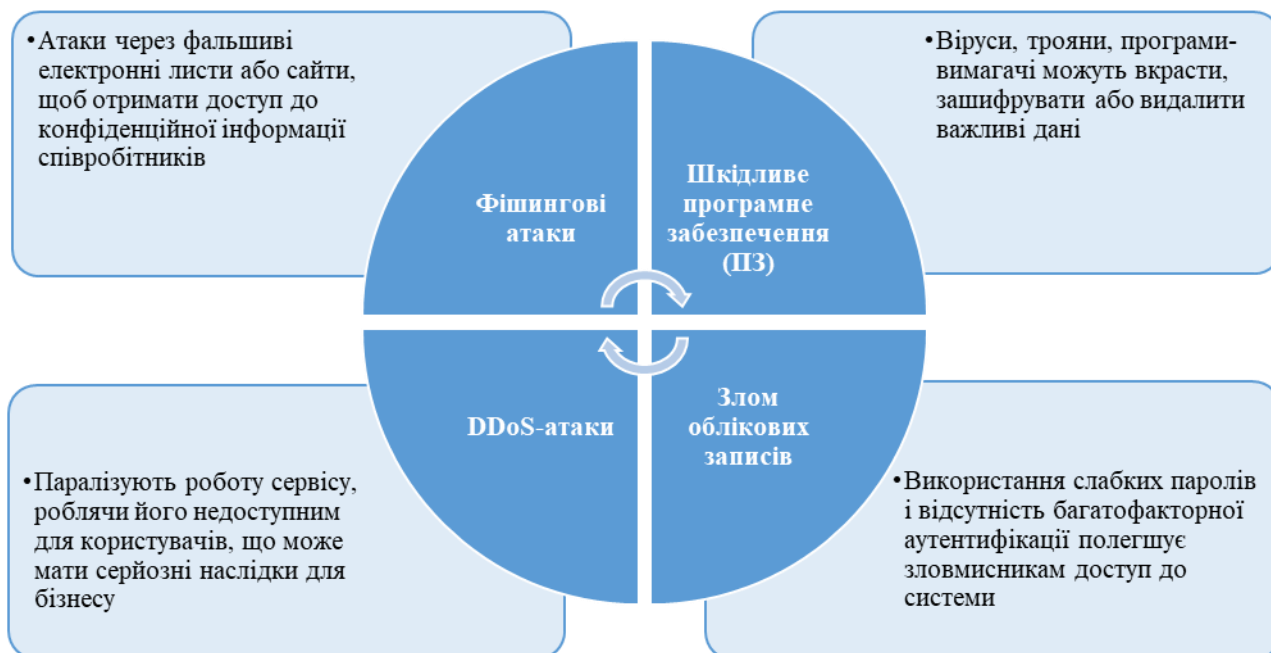

Рис. 1. Кіберзагрози інформаційно-аналітичних сервісів управління підприємством

Це підкреслює важливість інтегрованої кібербезпеки, яка ґрунтується на основних принципах захисту даних (конфіденційність, цілісність, доступність), та охоплює всі рівні доступу до інформації, її шифрування, контроль прав доступу, регулярне оновлення систем і підвищення обізнаності персоналу (рис. 2).

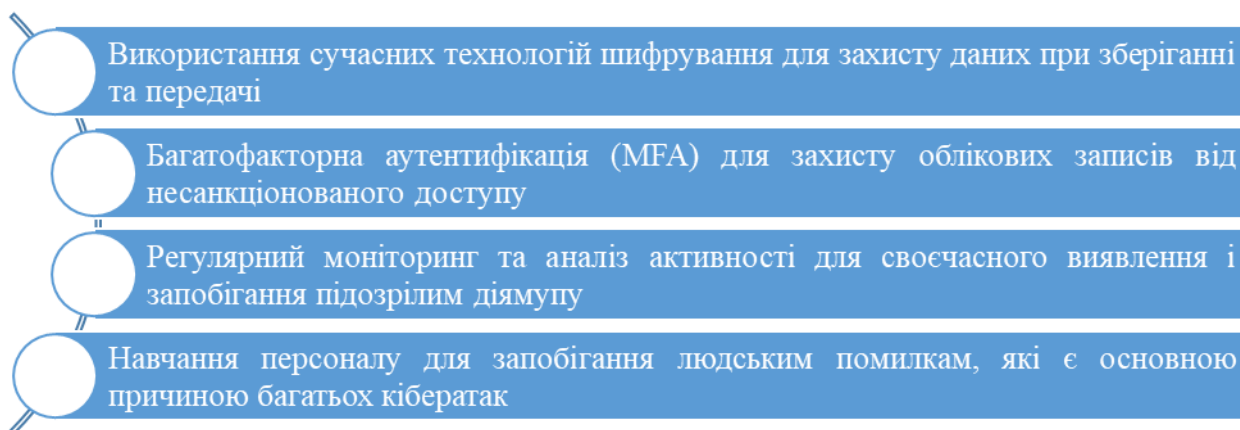

Рис. 2. Пакет заходів щодо захисту інформаційно-аналітичних сервісів

Рівень кібербезпеки інформаційно-аналітичних сервісів управління бізнесом здебільшого визначається сучасними технологіями шифрування даних (асиметричне, симетричне, протоколи TLS і IPSec, End-to-end шифрування (E2EE) тощо), які допомагають захистити фінансову інформацію підприємства від несанкціонованого доступу. Вони працюють як «ключі», що перетворюють дані в код, який можуть розшифрувати тільки уповноважені особи з правильним доступом. Так, при збереженні або надсиланні електронною

поштою фінансових звітів, шифрування захищає їх від сторонніх очей. Асиметричне шифрування використовує пару ключів: один для шифрування (публічний) і інший для розшифрування (приватний). Це дозволяє безпечно передавати конфіденційну інформацію, наприклад, про платежі. Симетричне шифрування, як-от AES, часто використовується для захисту даних в облікових системах, оскільки воно швидке й надійне. Протоколи TLS і IPSec забезпечують захист фінансової інформації при роботі в хмарних сервісах або при здійсненні онлайн-платежів. Месенджери з end-to-end шифруванням також захищають обговорення фінансових питань від перехоплення. Навіть якщо сервери зламали, зашифровані дані залишаються недоступними без ключів. Завдяки шифруванню є впевненість, що дані підприємства та бухгалтерська інформація захищені від кібератак і крадіжок.

Не менш важливою є і багатофакторна аутентифікація (MFA). Це метод додаткового захисту облікових записів, який вимагає більше ніж одного способу підтвердження особи під час входу. Зазвичай MFA поєднує щонайменше два з трьох факторів: щось, що користувач знає (пароль), щось, що він має (наприклад, телефон для отримання коду) і щось, чим він є (біометричні дані, такі як відбиток пальця). Це значно підвищує рівень безпеки, оскільки зловмисник не зможе отримати доступ до облікового запису лише з паролем. Цей метод популярний серед банків, корпоративних мереж і хмарних сервісів, де конфіденційність даних є критично важливою. Використання MFA дозволяє захистити облікові записи від несанкціонованого доступу та знижує ризик зламу.

Також є важливими заходами для забезпечення безпеки, які дозволяють вчасно виявляти та запобігати підозрілим діям в управлінських інформаційних сервісах, є регулярний моніторинг і аналіз активності. Їх реалізація забезпечує відстеження дій користувачів та процесів задля того, щоб виявити аномалії, зокрема такі як, несанкціоновані спроби доступу або незвичні зміни в даних. Це допомагає швидко реагувати на потенційні загрози й обмежити шкоду від можливих атак. Впровадження такого моніторингу сприяє не тільки захисту даних, а й формуванню безпечного середовища для користувачів і систем. У результаті ризику витоків інформації та кіберзагроз значно знижуються, забезпечуючи надійну роботу бізнесу.

І на особливу увагу заслуговує навчання персоналу з кібербезпеки. Воно є важливим кроком для зниження ризику людських помилок, які часто стають причиною кібератак. Регулярне інформування працівників про фішинг, соціальну інженерію та безпечне використання паролів допомагає уникати помилок, які можуть призвести до витоку даних. Працівники, які знають, як розпізнати підозрілі повідомлення та сайти, з меншою ймовірністю стануть жертвами обману. Навчання сприяє формуванню культури безпеки на підприємстві, де кожен розуміє свою роль у захисті даних. У результаті, підвищується загальний рівень захищеності від кіберзагроз.

Викладене доводить, що інформаційно-аналітичні сервіси управління підприємством працюють з великим обсягом чутливих даних, зокрема таких як фінансова інформація, конфіденційні дані клієнтів, внутрішні звіти та прогнози, і це робить їх особливо вразливими до кіберзагроз та актуалізує проблематику

захисту інформаційних активів. Інтегроване забезпечення безпеки цих сервісів дозволяє захистити підприємство від втрат і продовжувати ефективно використовувати їх для стратегічного розвитку в умовах сучасних викликів і динамічних змін цифрового бізнес-середовища.

Інформаційні джерела

1. Кирильсва Л., Поливана Л., Кащена Н., Наумова Т. Акімова Н. Організаційні аспекти формування інформаційно-аналітичного сервісу управління підприємствами торгівлі в період цифровізації. *Financial and Credit Activity Problems of Theory and Practice*. 2023. 3(50). 127–138. DOI: <https://doi.org/10.55643/fcaptp.3.50.2023.3996>
2. Kashchena N., Nesterenko I. Digitalization of the innovative development management information service of the enterprise. Mechanisms for ensuring innovative development of entrepreneurship: monograph. /Edited by T.Staverska, O.Mandych/ Tallinn: Teadmus OÜ, 2022. P.238–254. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/31559/1/monograph_2022_Nesterenko.pdf
3. Кащена Н. Б., Янчева Л. М. Екосистема бізнес-аналітики як мастхев інформаційно-аналітичного сервісу управління підприємствами торгівлі. *Економічна стратегія і перспективи розвитку сфери торгівлі та послуг*. 2024. Вип. 1 (35). С. 44-55. URL: <https://repo.btu.kharkov.ua/handle/123456789/54668>
4. Kashchena N., Nesterenko I., Chmil H., Kovalevska N., Velieva V., Lytsenko O. Digitalization of Biocluster Management on Basis of Balanced Scorecard. *Journal of Information Technology Management*, 2023. 15(4). P. 80-96. DOI: <https://doi.org/10.22059/jitm.2023.94711>

РОЗРОБКА ТА ДОСЛІДЖЕННЯ СИСТЕМИ АВТОМАТИЗОВАНОГО КЕРУВАННЯ СМАРТ ТЕПЛИЦЕЮ

Ковальчук Д.М., PhD

Коляка А.І., здоб. ВО

Державний біотехнологічний університет

Сьогодні, в умовах постійного зростання населення, кожна країна стикається з необхідністю вирішення питання своєчасного постачання якісних овочів та фруктів. Важливу роль у забезпеченні країни високоякісною сільськогосподарською продукцією вітчизняного виробництва відіграє ефективне функціонування тепличного господарства.

Одним із основних чинників, що гальмують розвиток тепличного господарства в Україні, є висока конкуренція на ринку. Імпортні виробники пропонують ширший асортимент овочів і ягід, які часто перевершують українську продукцію за ціною і якістю. Українські тепличні овочі не витримують конкуренції з імпортними, оскільки імпортні товари, навіть з урахуванням вартості доставки, виявляються дешевшими.

Однією з основних причин, що стримують розвиток тепличних господарств України та знижують їхню рентабельність, є високі ціни на енергоносії, які складають до 70% собівартості продукції в цьому секторі. Через це щороку відбувається скорочення площ теплиць, оскільки старі теплиці, де неможливо вирощувати продукцію з помірною собівартістю, припиняють свою

діяльність. У зв'язку з цим розглядається можливість будівництва інноваційних енергозберігаючих систем, які допоможуть оптимізувати споживання газу та використовувати альтернативні джерела енергії, такі як вугілля, сонячна енергія, пелети та біогаз. Пріоритетним напрямком розвитку галузі є автоматизація і механізація процесів з підвищенням енергоефективності, що дозволить знизити собівартість продукції та зробити її більш конкурентоспроможною на внутрішніх ринках.

Сучасне сільське господарство стикається з багатьма викликами, серед яких особливу увагу заслуговують раціональне використання водних ресурсів і створення оптимальних умов для зростання рослин. Теплиці, як важливий компонент агропромислового комплексу, потребують ретельного підходу до управління мікрокліматом, зокрема ефективного контролю поливу та зволоження повітря. Впровадження автоматизованих систем поливу та зволоження допомагає не лише покращити якість вирощуваної продукції, але й значно скоротити витрати на воду та енергію.

Забезпечити постійний моніторинг за рослинами в теплиці можна за допомогою автоматизованої системи догляду за рослинами. У сучасному світі такі системи стали необхідністю, оскільки вони забезпечують зручність і усувають потребу в ручному управлінні процесами. Сьогодні, в умовах технічного прогресу, розробка та вдосконалення автоматизованих систем набуває все більшої актуальності. Вони працюють на основі передачі сигналів: сенсори відправляють дані на мікроконтролер, де інформація обробляється і формується зворотний зв'язок. Автоматизація всіх можливих процесів, зокрема догляду за рослинами, може стати ефективним рішенням, що дозволяє скоротити обсяг ручної праці і витрати на воду та енергію. Всі ці перераховані особливості роблять це дослідження актуальним для покращення ефективності сільського господарства.

Метою роботи є розробка та дослідження автоматизованої системи догляду за рослинами в теплиці.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати наступні задачі:

- зробити огляд існуючих систем та рішень автоматизації догляду за рослинами;
- розробити автоматизовану систему догляду за рослинами;
- провести моделювання роботи системи зволоження та поливу рослин.

Основними способами зрошення на сьогодні є такі [1]:

- 1) поверхневе зрошення – вода подається безпосередньо на поверхню ґрунту через канали або трубопроводи;
- 2) крапельне зрошення – вода постачається до кореневої системи рослин невеликими порціями через спеціальні крапельниці, що забезпечує економію води;
- 3) дощування – вода розподіляється рівномірно по поверхні ґрунту у вигляді штучного дощу за допомогою дощувальних установок;
- 4) підґрунтове зрошення – вода подається через трубопроводи під поверхню ґрунту, безпосередньо до коренів рослин;

5) аерозольне (туманне) зрошення – вода розпорошується у вигляді дрібних крапель, створюючи ефект туману для зволоження повітря та поверхні рослин.

Найбільш поширеним методом зрошення теплиць є використання капілярної стрічки. Її можна укладати як під землею, так і на поверхні ґрунту. Для тимчасових теплиць, таких як парники, найкраще підходить поверхнєве зрошення за допомогою капілярної стрічки, яку прокладають вздовж грядок для локального поливу. При виборі капілярної стрічки варто звертати увагу на відстань між отворами, робочий тиск та товщину стінок. Основна перевага цього методу для теплиць полягає в його компактності та простоті монтажу [2].

Автоматична система контролю за теплицею здатна збільшити продуктивність та зменшити потребу в робочій силі. Система здатна підтримувати процеси в межах заданих параметрів. У разі виникнення позаштатних ситуацій вони сповіщають оператора про необхідність втручання. Автоматизована система виконує завдання, які зазвичай виконує персонал, але робить це точніше та швидше. Вона складається з набору датчиків і програмно-апаратного комплексу, який забезпечує прийом, обробку інформації та створення керуючих сигналів. Керувати системою можна як на місці, так і дистанційно через інтернет-інтерфейс, що дозволяє збирати, аналізувати та прогнозувати дані.

Найчастіше використовуваним джерелом водопостачання є свердловини з глибокими насосами, розташовані поруч із комплексом. Вода використовується для технічних потреб, зрошення теплиць та очищення фільтрів. Система водопостачання обладнана буферною ємністю та водними резервуарами, між якими працює проміжна насосна станція. Вода проходить очищення від механічних та хімічних забруднень. Зв'язок між свердловинами, насосною станцією, фільтрами, резервуарами та пультом керування здійснюється через радіозв'язок, а на кожному вузлі встановлені ретранслятори для надійної передачі сигналу.

Оператор контролює роботу датчиків і керуючих пристроїв через систему SCADA, отримуючи звіти у вигляді таблиць та графіків. На панелях оператора відображаються дані про стан виконавчих механізмів, датчиків, тривожних сигналів та рівень заповнення буферного й основного резервуарів для води. Час роботи насосів фіксується, що дозволяє оператору відслідковувати витрати води та час роботи кожного насоса. Також є можливість змінювати параметри і здійснювати моніторинг контролера.

Розглянемо можливість створення такої системи, яка додатково може контролюватися і керуватися через Інтернет.

Основні компоненти системи:

- контролер – «мозок» системи, який здійснює управління;
- датчик для вимірювання вологості ґрунту;
- ультразвуковий датчик – використовується для визначення рівня води в резервуарі;
- pompa – водяний насос для подачі води;
- трубки – по них вода подається від насоса до рослин;

- реле для управління насосом;
- Wi-Fi модуль для дистанційного керування і програмування контролера через Інтернет.

Принцип роботи даної системи наступний: через встановлені проміжки часу Arduino отримує значення вологості ґрунту з сенсора. При отриманні значення вологості ґрунту, що відповідає сухому ґрунту (це значення ми задаємо самостійно), Arduino вмикає реле, до якого підключений насос на деякий час. Змінна часу встановлює час роботи насоса, за який він встигне викачати потрібну кількість води для рослин у теплиці. Після поливу встановлюється затримка для роботи насоса. При цьому Arduino весь час слідкує за вологістю, але насос не вмикається навіть у разі недостатньої вологості ґрунту. Затримка між поливами необхідна для того щоб вода встигла всмоктатися в ґрунт. Після цього цикл повторюється [3, 4].

Система підключається через модуль Wi-Fi до Інтернету. Після чого з додатку оператор може керувати автоматизованою системою та зробити всі потрібні налаштування для роботи системи [5].

У роботі запропонована автоматизована системи догляду за рослинами у теплиці. Було проведено огляд існуючих систем та рішень автоматизації догляду за рослинами; розроблена автоматизовану систему догляду за рослинами на основі використання мікроконтролера фірми Arduino. Для дистанційного управління системою, мікроконтролер підключається через модуль Wi-Fi до Інтернету. Після чого з додатку оператор може керувати автоматизованою системою та зробити всі потрібні налаштування для роботи системи. Моделювання системи зволоження та поливу рослин показало, що при використанні запропонованої системи скорочується обсяг ручної праці і витрати на воду та енергію.

Інформаційні джерела:

1. Автоматичні системи поливу: системи автополиву – складні інженерні рішення [Електронний ресурс]. URL: <https://kievrem.com.ua/ua/svit-landshaftu/poliv/avtomatichni-sistemi-polivu/>.
2. Аверчев О.В., Берднікова О.Г., Ладичук Д.О. Вирощування сільськогосподарських культур при застосуванні краплинного зрошення: навчальний посібник. Херсон: Молодий вчений, 2019. 132 с.
3. Arduino [Електронний ресурс]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Arduino>.
4. Датчик вологості ґрунту Arduino FC-28 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.robostore.com.ua/moduli-i-datchiki/sensory-datchiki-i-moduli/datchik-vlazhnosti-pochvy-fc-28-gigrometr/>.
5. ESP8266 [Електронний ресурс] URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/ESP8266>.

ДОСЛІДЖЕННЯ ТА РОЗРОБКА ПРОГРАМНО-АПАРАТНИХ МОДУЛІВ СИСТЕМИ «РОЗУМНИЙ БУДИНОК»

Ковальчук Д.М., PhD

Попов М.В., здоб. ВО

Державний біотехнологічний університет

Система «Розумний будинок» це новий напрямок технологій, але їм вже користуються мільйони людей по всьому світу і попит на неї буде тільки збільшуватися. Україна не є винятком. За даними [1] кількість користувачів систем «Розумний будинок» за останні п'ять років збільшилася майже у вісім разів: з 111 тисяч у 2018 році до 865 тисяч у 2023. А до 2028 року прогнозується ще майже мільйон нових користувачів. Технологія стає популярна тому що вона робить життя людей зручніше, безпечніше, та дозволяє ефективно використовувати енергію.

Розробка програмно-апаратних модулів для системи «Розумний будинок» є нетривіальною задачею. Головна складність полягає в тому, що модулі знаходяться в різній галузі знань. А саме, розробка мікроконтролерів, веб розробка, розробка мобільних додатків, налаштування хмарних сервісів. А крім цього існують різні протоколи передачі даних і декілька варіантів шифрування даних. Наприклад, можна зашифрувати дані перед відправкою, або використати метод end-to-end encryption, де шифрування відбувається в процесі передачі даних. Тому важливо не тільки розробити модуль, але й впевнитися що взаємодія між модулями не створює вразливостей до повної системи.

Програмно-апаратні модулі можна розділити на декілька основних категорій. Центральні контролери - виконують роль мозку системи «Розумний будинок», координуючи взаємодію між різними пристроями. Вони можуть бути реалізовані на базі спеціалізованого обладнання або на загально призначених платформах, наприклад Raspberry Pi. Датчики – використовуються для моніторингу стану навколишнього середовища в будинку. Наприклад, датчики температури, вологості, руху, диму. Виконавчі пристрої – впроваджують автоматизовані дії відповідно до заданих умов або команд користувача. Наприклад, реле для управління освітленням, термостати, електронні замки. Мережеве обладнання – маршрутизатори, світчі та точки доступу Wi-Fi забезпечують зв'язок між компонентами системи «розумний будинок» та інтернетом. Мультимедійні пристрої – смарт-телевізори, системи мультимедіа та голосові асистенти, наприклад, Amazon Echo, Google Home, використовуються для розваг та управління іншими компонентами системи за допомогою голосових команд. Безпекові системи – камери відеоспостереження, системи охоронної сигналізації, датчики відкриття дверей та вікон забезпечують безпеку будинку. Інтерфейси та додатки – мобільні та веб-додатки дозволяють користувачам моніторити та керувати системою «розумний будинок» з будь-якого місця.

Безпека систем «Розумного будинку» є критично важливою, оскільки ці системи контролюють та автоматизують багато аспектів нашого домашнього

життя, включаючи доступ до будинку. Порушення безпеки в таких системах може призвести до неприємних наслідків, від простого незручності до серйозних ризиків для приватності та фізичної безпеки.

Складності забезпечення безпеки систем «Розумного будинку» полягають у їхній взаємопов'язаності та взаємодії між різноманітними компонентами та протоколами. Це створює багато потенційних точок входу для злоумисників. Крім того, багато користувачів можуть не оновлювати програмне забезпечення своїх пристроїв регулярно, залишаючи вразливості непокритими.

Важливо, щоб розробники та виробники пристроїв «Розумного будинку» враховували безпеку на кожному етапі від проектування до реалізації, включаючи захист від несанкціонованого доступу, шифрування даних та безпечне зберігання інформації. Також користувачам слід бути обізнаними щодо ризиків і практик безпеки, наприклад, регулярно оновлювати програмне забезпечення та використовувати складні паролі.

Враховуючи швидкий розвиток технологій і зростаючу потребу в ефективному використанні енергетичних ресурсів та безпеці, системи «Розумний будинок» продовжуватимуть еволюціонувати, пропонуючи все більше інтегрованих рішень для покращення якості життя.

Інформаційні джерела:

1. Статистика користувачів системи “розумний будинок” в Україні [Електронний ресурс]. URL: <https://www.statista.com/outlook/dmo/smart-home/ukraine>.
2. Gunawan, T. S., Yaldi, I. R. H., Kartiwi, M., Ismail, N., Za'bah, N. F., Mansor, H., & Nordin, A. N. (2017). Prototype design of smart home systems using internet of things. Indonesian Journal of Electrical Engineering and Computer Science, 7(1), 107-115. URL: https://www.researchgate.net/profile/Teddy-Gunawan/publication/319345708_Prototype_Design_of_Smart_Home_System_using_Internet_of_Things/links/5a7e3eaeaca272a73765cd3a/Prototype-Design-of-Smart-Home-System-using-Internet-of-Things.pdf.
3. Sovacool, B.K. and Del Rio, D.D.F., 2020. Smart home technologies in Europe: A critical review of concepts, benefits, risks and policies. Renewable and sustainable energy reviews, 120, p.109663. URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S1364032119308688>.

РОЗРОБКА ТА ДОСЛІДЖЕННЯ АВТОМАТИЗОВАНОЇ СИСТЕМИ ДОГЛЯДУ ЗА РОСЛИНАМИ

Ковальчук Д.М., PhD
Філімонов С.Л., здоб. ВО

Державний біотехнологічний університет

Сучасне сільське господарство стикається з багатьма викликами, серед яких особливу увагу заслуговують раціональне використання водних ресурсів і створення оптимальних умов для зростання рослин. Теплиці, як важливий компонент агропромислового комплексу, потребують ретельного підходу до

управління мікрокліматом, зокрема ефективного контролю поливу та зволоження повітря. Впровадження автоматизованих систем поливу та зволоження допомагає не лише покращити якість вирощуваної продукції, але й значно скоротити витрати на воду та енергію.

Забезпечити постійний моніторинг за рослинами в теплиці можна за допомогою автоматизованої системи догляду за рослинами. У сучасному світі такі системи стали необхідністю, оскільки вони забезпечують зручність і усувають потребу в ручному управлінні процесами. Сьогодні, в умовах технічного прогресу, розробка та вдосконалення автоматизованих систем набуває все більшої актуальності. Вони працюють на основі передачі сигналів: сенсори відправляють дані на мікроконтролер, де інформація обробляється і формується зворотний зв'язок. Автоматизація всіх можливих процесів, зокрема догляду за рослинами, може стати ефективним рішенням, що дозволяє скоротити обсяг ручної праці і витрати на воду та енергію. Всі ці перераховані особливості роблять це дослідження актуальним для покращення ефективності сільського господарства.

Метою роботи є розробка та дослідження автоматизованої системи догляду за рослинами в теплиці.

Для досягнення поставленої мети необхідно розв'язати наступні задачі:

- зробити огляд існуючих систем та рішень автоматизації догляду за рослинами;

- розробити автоматизовану систему догляду за рослинами;

- провести моделювання роботи системи зволоження та поливу рослин.

Основними способами зрошення на сьогодні є такі [1]:

1) поверхневе зрошення – вода подається безпосередньо на поверхню ґрунту через канали або трубопроводи;

2) крапельне зрошення – вода постачається до кореневої системи рослин невеликими порціями через спеціальні крапельниці, що забезпечує економію води;

3) дощування – вода розподіляється рівномірно по поверхні ґрунту у вигляді штучного дощу за допомогою дощувальних установок;

4) підґрунтове зрошення – вода подається через трубопроводи під поверхню ґрунту, безпосередньо до коренів рослин;

5) аерозольне (туманне) зрошення – вода розпорошується у вигляді дрібних крапель, створюючи ефект туману для зволоження повітря та поверхні рослин.

Найбільш поширеним методом зрошення теплиць є використання капілярної стрічки. Її можна укладати як під землею, так і на поверхні ґрунту. Для тимчасових теплиць, таких як парники, найкраще підходить поверхневе зрошення за допомогою капілярної стрічки, яку прокладають вздовж грядок для локального поливу. При виборі капілярної стрічки варто звертати увагу на відстань між отворами, робочий тиск та товщину стінок. Основна перевага цього методу для теплиць полягає в його компактності та простоті монтажу [2].

Автоматична система контролю за теплицею здатна збільшити продуктивність та зменшити потребу в робочій силі. Система здатна підтримувати процеси в межах заданих параметрів. У разі виникнення позаштатних ситуацій

вони сповіщають оператора про необхідність втручання. Автоматизована система виконує завдання, які зазвичай виконує персонал, але робить це точніше та швидше. Вона складається з набору датчиків і програмно-апаратного комплексу, який забезпечує прийом, обробку інформації та створення керуючих сигналів. Керувати системою можна як на місці, так і дистанційно через інтернет-інтерфейс, що дозволяє збирати, аналізувати та прогнозувати дані.

Найчастіше використовуваним джерелом водопостачання є свердловини з глибокими насосами, розташовані поруч із комплексом. Вода використовується для технічних потреб, зрошення теплиць та очищення фільтрів. Система водопостачання обладнана буферною ємністю та водними резервуарами, між якими працює проміжна насосна станція. Вода проходить очищення від механічних та хімічних забруднень. Зв'язок між свердловинами, насосною станцією, фільтрами, резервуарами та пультом керування здійснюється через радіозв'язок, а на кожному вузлі встановлені ретранслятори для надійної передачі сигналу.

Оператор контролює роботу датчиків і керуючих пристроїв через систему SCADA, отримуючи звіти у вигляді таблиць та графіків. На панелях оператора відображаються дані про стан виконавчих механізмів, датчиків, тривожних сигналів та рівень заповнення буферного й основного резервуарів для води. Час роботи насосів фіксується, що дозволяє оператору відслідковувати витрати води та час роботи кожного насоса. Також є можливість змінювати параметри і здійснювати моніторинг контролера.

Розглянемо можливість створення такої системи, яка додатково може контролюватися і керуватися через Інтернет.

Основні компоненти системи:

- контролер – «мозок» системи, який здійснює управління;
- датчик для вимірювання вологості ґрунту;
- ультразвуковий датчик – використовується для визначення рівня води в резервуарі;
- помпа – водяний насос для подачі води;
- трубки – по них вода подається від насоса до рослин;
- реле для управління насосом;
- Wi-Fi модуль для дистанційного керування і програмування контролера через Інтернет.

Принцип роботи даної системи наступний: через встановлені проміжки часу Arduino отримує значення вологості ґрунту з сенсора. При отриманні значення вологості ґрунту, що відповідає сухому ґрунту (це значення ми задаємо самостійно), Arduino вмикає реле, до якого підключений насос на деякий час. Змінна часу встановлює час роботи насоса, за який він встигне викачати потрібну кількість води для рослин у теплиці. Після поливу встановлюється затримка для роботи насоса. При цьому Arduino весь час слідкує за вологістю, але насос не вмикається навіть у разі недостатньої вологості ґрунту. Затримка між поливами необхідна для того щоб вода встигла всмоктатися в ґрунт. Після цього цикл повторюється [3, 4].

Система підключається через модуль Wi-Fi до Інтернету. Після чого з додатку оператор може керувати автоматизованою системою та зробити всі потрібні налаштування для роботи системи [5].

У роботі запропонована автоматизована системи догляду за рослинами у теплиці. Було проведено огляд існуючих систем та рішень автоматизації догляду за рослинами; розроблена автоматизовану систему догляду за рослинами на основі використання мікроконтролера фірми Arduino. Для дистанційного управління системою, мікроконтролер підключається через модуль Wi-Fi до Інтернету. Після чого з додатку оператор може керувати автоматизованою системою та зробити всі потрібні налаштування для роботи системи. Моделювання системи зволоження та поливу рослин показало, що при використанні запропонованої системи скорочується обсяг ручної праці і витрати на воду та енергію.

Інформаційні джерела:

1. Автоматичні системи поливу: системи автополиву – складні інженерні рішення [Електронний ресурс]. URL: <https://kievrem.com.ua/ua/svit-landshaftu/poliv/avtomatichni-sistemi-polivu/>.
2. Аверчев О.В., Берднікова О.Г., Ладичук Д.О. Вирощування сільськогосподарських культур при застосуванні краплинного зрошення: навчальний посібник. Херсон: Молодий вчений, 2019. 132 с.
3. Arduino [Електронний ресурс]. URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Arduino>.
4. Датчик вологості ґрунту Arduino FC-28 [Електронний ресурс]. URL: <https://www.robostore.com.ua/moduli-i-datchiki/sensory-datchiki-i-moduli/datchik-vlazhnosti-pochvy-fc-28-gigrometr/>.
5. ESP8266 [Електронний ресурс] URL: <https://uk.wikipedia.org/wiki/ESP8266>.

МОЖЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ ІНСТРУМЕНТІВ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ФІНАНСОВОЇ СФЕРИ

Кравчук Ю.О., здоб. ступ. PhD

Науковий керівник – **Виклюк М.І.**, канд. екон. наук, доц.

Приватний вищий навчальний заклад «Європейський університет»

Штучний інтелект (ШІ) сьогодні має значний вплив на фінансові інституції, сприяючи оптимізації операцій, підвищенню ефективності управління ризиками та покращенню клієнтського обслуговування. Використання ШІ допомагає банкам та фінансовим компаніям аналізувати великі обсяги даних для точнішого прогнозування ринкових тенденцій і поведінки клієнтів. Це дозволяє швидко приймати обґрунтовані рішення та підвищувати конкурентоспроможність на ринку. ШІ також відкриває нові можливості для автоматизації процесів, таких як кредитний скоринг, боротьба з шахрайством і забезпечення кібербезпеки. Завдяки йому, фінансові установи

можуть забезпечити більш персоналізований підхід до клієнтів та створювати інноваційні продукти. Питання безпеки та етики використання ШІ також набувають великого значення, оскільки технологія повинна використовуватись відповідально.

При цьому важливою залишається тема відповідального використання технологій, зокрема дотримання етичних норм і забезпечення безпеки даних. ШІ здатний суттєво змінити фінансовий сектор і банківські послуги, надаючи нові інструменти для задоволення клієнтських потреб – від доступу до коштів до управління інвестиціями. З його допомогою фінансові компанії можуть оптимізувати як внутрішні процеси, так і управління ризиками.

Таблиця 1 – Інструменти ШІ у фінансовій сфері

Види фінансових послуг	Можливості ШІ	Приклади застосування компаніями
Персоналізований банкінг	Помічники штучного інтелекту, такі як чат-боти, використовують штучний інтелект для отримання персоналізованих фінансових консультацій та обробки природної мови, щоб забезпечити миттєве обслуговування клієнтів. Також чат-боти з ШІ можуть автоматизувати рутинні завдання, такі як відкриття нових облікових записів або оновлення інформації про клієнтів.	Kasisto є творцем КАІ, розмовної платформи штучного інтелекту, яка використовується для покращення досвіду клієнтів у фінансовій галузі. КАІ допомагає банкам зменшити навантаження на колл-центри, надаючи клієнтам варіанти та рішення для самообслуговування. Чат-боти на основі штучного інтелекту також дають користувачам розрахункові рекомендації та допомагають з іншими щоденними фінансовими рішеннями. Чат-бот «КАІ» від Mastercard, який допомагає клієнтам із запитом до рахунків, історією транзакцій та відстеженням витрат, є прикладом того, як ШІ використовується в підтримці клієнтів. КАІ використовує алгоритми машинного навчання та обробку природної мови, щоб запропонувати споживачам індивідуальну допомогу та фінансову інформацію через різні канали, включаючи SMS, WhatsApp та Messenger. Abe AI - це віртуальний фінансовий помічник, який інтегрується з Google Home, SMS, Facebook, Amazon Alexa, веб та мобільними пристроями, щоб дати клієнтам більш зручний банкінг. Асистент надає різноманітні послуги - від простих запитів щодо підтримки і до особистого управління фінансами та огляду витрат і бюджету. У 2016 році Abe випустив розумного фінансового чат-бота. Застосунок допомагає користувачам складати бюджет, цілі економії та відстежувати витрати. Trim - це помічник для економії грошей, який підключається до облікових записів користувачів і аналізує витрати. Розумний сервіс може скасувати підписки, які витрачають гроші, знаходити кращі варіанти послуг, таких як страхування, і навіть обговорювати рахунки. Trim заощадив своїм користувачам понад 20 мільйонів доларів.
Управління фінансовими ризиками	Прогнози сервісів машинного навчання допомагають фінансовим експертам використовувати наявні дані для визначення тенденцій, виявлення ризиків, збереження робочої сили та забезпечення кращої інформації для майбутнього планування. Адаже точні прогнози мають вирішальне значення для швидкості та захисту багатьох підприємств. Вивчаючи такі елементи, як волатильність ринку, кредитний ризик та ризик ліквідності, платформи з ШІ допомагають інвестиційним менеджерам у моніторингу та управлінні ризиками. Інвестиційні менеджери можуть вдосконалювати свої стратегії та приймати рішення на основі даних завдяки можливостям управління ризиками з ШІ, які знижують ризик збитків та підвищують прибуток.	Kensho створила програмне забезпечення на базі машинного навчання та аналізу даних, яке може оцінювати тисячі наборів даних і документів. Її софт використовує комбінацію машинного навчання, хмарних обчислень та обробки природної мови та може надати легко зрозумілі відповіді на складні фінансові питання, а також швидко отримувати інформацію з таблиць і документів. Трейдери, які мали доступ до бази даних Kensho на основі штучного інтелекту в наступні дні після Brexit, використовували цю інформацію, щоб швидко передбачити тривале падіння британського фунта. Платформа Derivative Path допомагає фінансовим організаціям контролювати свої портфелі. Хмарна платформа компанії Derivative Edge має можливості до автоматизованих завдань та процесів, налаштовуваних процесів та управління можливостями продажу. Існують також специфічні функції, засновані на специфіці портфеля. Платформа Simudyne дозволяє фінансовим установам проводити аналіз стрес-тестів і тестувати зараження ринку у великих масштабах. Компанія пропонує імітаційні рішення для управління ризиками, а також екологічних, соціальних та управлінських налаштувань. Ayasdi створює хмарні рішення машинного інтелекту для фінтех-компаній та організацій, щоб розуміти та управляти ризиками, передбачати потреби клієнтів і навіть допомагати в процесах боротьби з відмиванням грошей. Її програмне забезпечення Sensa AML для виявлення шахрайства забезпечує безперервну інтеграцію та розгортання, а також аналізує власні, а також сторонні дані для виявлення і усунення помилок та виявлення нових випадків шахрайства.
Кібербезпека та виявлення шахрайства	Необхідність активізації зусиль з кібербезпеки та виявлення шахрайства зараз є необхідністю для будь-якого банку чи фінансової установи. Штучний інтелект відіграє ключову роль у підвищенні безпеки онлайн-	Vesta створила платформу виявлення кіберзагроз на основі штучного інтелекту. Сервіс автоматизує виявлення загроз, виявляє прихованих зловмисників, спеціально націлених на фінансові установи, прискорює розслідування після інцидентів і навіть виявляє скомпрометовану інформацію. Платформа KYX від Jumio допомагає підприємствам встановити довіру з онлайн-клієнтами. Платформа перевіряє особистість клієнта за допомогою

	<p>фінансів. Адже зараз щодня відбувається величезна кількість онлайн-транзакцій, коли користувачі переміщують гроші, оплачують рахунки та торгують акціями в Інтернеті.</p>	<p>розпізнавання облич, перевіряє клієнтів, щоб переконатися, що вони відповідають фінансовим нормам, і постійно оцінює ризики. Крім того, платформа аналізує особу існуючих клієнтів за допомогою біометричної аутентифікації та моніторингу транзакцій.</p> <p>Платформа F5 використовується провідними банками США. Компанія пропонує рішення для захисту даних, цифрової трансформації, GRC та управління шахрайством, а також відкритого банкінгу.</p> <p>Платформа машинного навчання штучного інтелекту Darktrace аналізує мережеві дані та створює обчислення на основі ймовірності, виявляючи підозрілу активність, перш ніж вона може завдати шкоди деяким найбільшим фінансовим компаніям світу.</p> <p>FIS пропонує безліч банківських і фінансових рішень. Одним із інструментів на базі штучного інтелекту є використання центру комплаєнсу із софтом C3 AI, щоб допомогти компаніям ринків капіталу боротися з фінансовими злочинами. Її платформа на основі машинного навчання агрегує та аналізує дані клієнтів у різних системах для покращення процесів AML та KYC. FIS також має FIS Credit Intelligence - рішення для кредитного аналізу, яке використовує C3 AI та технологію машинного навчання для збору і оцифрування фінансових даних, а також надає дані про відповідність та характеристики конкретних угод майже в режимі реального часу.</p>
Алгоритмічний трейдинг	<p>Штучний інтелект особливо корисний у алготрейдингу, адже сервіси на основі ШІ можуть аналізувати великі, складні набори даних швидше та ефективніше, ніж люди. Це автоматизує угоди і економить дорогоцінний час. Штучний інтелект може точно оцінювати минулі та поточні тенденції ринку, визначати моделі та прогнозувати майбутні ціни. Алгоритми штучного інтелекту також можуть виконувати транзакції в режимі реального часу, використовуючи заздалегідь запрограмовані правила та умови, оптимізуючи стратегії інвестування та максимізуючи прибуток.</p>	<p>Canoe гарантує, що альтернативні інвестиційні дані, такі як документи про венчурний капітал, предмети мистецтва та антикваріат, хедж-фонди та товари, можуть бути ефективно зібрані та вилучені. Платформа компанії використовує обробку природної мови, машинне навчання та аналіз метаданих для перевірки та класифікації альтернативної інвестиційної документації клієнта</p> <p>Entera - це інвестиційна платформа на основі штучного інтелекту для інвесторів у нерухомість. Платформа дозволяє інвесторам купувати, продавати та експлуатувати односімейні будинки за допомогою свого SaaS та експертних послуг. Entera може виявити тенденції ринку, зіставити нерухомість з будинком інвестора та здійснити транзакції.</p> <p>AlphaSense, пошукова система на основі штучного інтелекту для фінансової галузі, обслуговує таких клієнтів, як банки, інвестиційні фірми та компанії зі списку Fortune 500. Платформа використовує обробку природної мови для аналізу пошуку за ключовими словами в документах, стенограмах, дослідженнях та новинах, щоб виявити зміни та тенденції на фінансових ринках. AlphaSense стане у нагоді для різних фінансових фахівців, організацій і компаній - і особливо корисний для брокерів. Пошукова система надає брокерам і трейдерам доступ до SEC (Комісія з цінних паперів та бірж США) і глобальних документів, заробляючи стенограми дзвінків, прес-релізи та інформацію як про приватні, так і про державні компанії.</p> <p>Kavout використовує машинне навчання та кількісний аналіз для обробки величезних наборів неструктурованих даних та виявлення закономірностей на фінансових ринках у режимі реального часу. Одним із рішень Kavout є K Score - рейтинг акцій на основі штучного інтелекту. Сервіс аналізує величезні обсяги даних, таких як заявки SEC та цінові моделі, а потім конденсує інформацію в числовий ранг для акцій.</p>
Блокчейн	<p>Здатність штучного інтелекту швидко і всебічно зчитувати та співвідносити дані в поєднанні з можливостями блокчейна забезпечує ще більшу прозорість і підвищену безпеку у фінансах. Моделі штучного інтелекту, виконані на блокчейні, можуть використовуватися для здійснення платежів або біржових торгів, вирішення суперечок або організації великих наборів даних</p>	<p>TQ Tezos використовує блокчейн-технологію для створення нових інструментів на блокчейні Tezos, співпрацюючи з глобальними партнерами для запуску організацій і програмного забезпечення, призначених для публічного використання. TQ Tezos прагне забезпечити організації інструментами, необхідними для втілення ідей у життя в таких галузях, як фінтех, охорона здоров'я тощо.</p> <p>Wealthblock.AI - SaaS-платформа, яка спрощує процес пошуку інвесторів. Вона допомагає підприємствам залучати капітал та обробляти автоматизований маркетинг та обмін повідомленнями, а також використовує блокчейн для перевірки придатності інвесторів.</p> <p>Shapeshift - це децентралізований цифровий криптогаманець і ринок, який підтримує понад 750 криптовалют. Платформа надає користувачам доступ до дев'яти різних блокчейнів і восьми різних типів гаманців.</p> <p>Figure використовує блокчейн і штучний інтелект для оптимізації процесу кредитування житла. Його платформа знаходить нові точки доступу до споживчих кредитних продуктів, таких як кредитні лінії власного капіталу, позики на благоустрій будинку і навіть пропозиції оренди житла для виходу на пенсію. А Figure Marketplace використовує блокчейн для розміщення платформи для інвесторів, стартапів та приватних компаній для залучення капіталу, управління акціями та торгівлі акціями.</p>

Джерело: складено автором на основі [1, 2, 3]

Попри численні переваги, застосування штучного інтелекту (ШІ) у фінансовій сфері має кілька суттєвих недоліків:

1. *Проблеми з прозорістю:* багато алгоритмів ШІ є «чорними ящиками», що ускладнює розуміння логіки їхніх рішень. Це може стати проблемою при виявленні помилок або обґрунтуванні рішень перед регуляторами чи клієнтами.

2. *Етичні питання*: використання ШІ може призводити до упередженості в прийнятті рішень, наприклад, дискримінації клієнтів за расовими, гендерними чи іншими ознаками, якщо алгоритми не належно скориговані.

3. *Безпека даних*: ШІ працює на основі великих масивів даних, що збільшує ризики витоків чи зловживання конфіденційною інформацією, особливо в разі кібератак.

4. *Складність впровадження*: інтеграція ШІ в існуючі системи фінансових установ вимагає значних інвестицій у технології, навчання персоналу та модернізацію інфраструктури.

5. *Регуляторні обмеження*: Через відсутність чітких нормативних стандартів щодо використання ШІ у фінансах, компанії можуть стикатися з юридичними ризиками.

6. *Безробіття*: автоматизація процесів через ШІ може призвести до скорочення робочих місць, особливо у сфері рутинних фінансових операцій.

7. *Ненадійність в екстремальних умовах*: Алгоритми ШІ можуть демонструвати нестабільні результати в умовах ринкових криз або нестандартних подій, оскільки вони базуються на історичних даних, які не завжди відображають майбутні події.

8. *Залежність від якості даних*: ШІ потребує великих обсягів точних даних. Якщо ці дані неповні або неточні, це може призвести до неправильних висновків і рішень.

Отже, для ефективного вирішення питань, пов'язаних із застосуванням штучного інтелекту у сфері фінансових послуг, необхідно, опираючись на досвід інших країн, спочатку розробити правову доктрину "випереджального" характеру, замість поширеної в нашій країні практики "наздоганяючого" нормативного регулювання вже існуючих відносин. Зазначені недоліки вимагають обережного підходу до впровадження ШІ у фінансовому секторі та необхідності належного регулювання і контролю.

Інформаційні джерела:

1. Jon Truby, Rafael Brown, Andrew Dahdal. Banking on AI: mandating a proactive approach to AI regulation in the financial sector. *Law and Financial 305 Markets Review*. 2020. Volume 14. Issue 2. URL: <https://doi.org/10.1080/17521440.2020.1760454>.

2. Єфремова К.В. Особливості застосування штучного інтелекту у сфері фінансових послуг: досвід ЄС." *Право та інноваційне суспільство*. 1 (14). 2020. С. 66-71.

3. Овсянко Ю. О. Використання штучного інтелекту в банківській сфері. URL: <https://ir.kneu.edu.ua/handle/2010/24445>.

ВПЛИВ КІБЕРЗЛОЧИННОСТІ НА ЗМІНУ ВОЛАТИЛЬНОСТІ, ФОРМУВАННЯ ЦІНИ І ОБСЯГИ ТОРГІВ НА РИНКУ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ

Кучерявий А.О., здоб. ступ. PhD

*Державна навчально-наукова установа
«Академія фінансового управління»*

Цифрова революція із появою електронних комунікативних технологій безповороттно змінила природу фінансів. Розвиток сучасної економіки визначає курс на цифровізацію банківської системи, обігу грошей і платіжних систем. Із появою першої криптовалюти 2008 року, після світової економічної кризи доткомів інвестори отримали абсолютно новий технологічний інструмент. Відомо, що криптовалюти використовують технологію блокчейн, або «розподілений реєстр». Вони стали популярними завдяки ефективним швидким платіжним системам, що не залежать від політичного процесу або державної регуляції. Технологія блокчейн є незмінною, дозволяючи додавати інформацію, але не видаляти її. Транзакції в системі блокчейн мінімізують витрати на пошук, юридичні витрати і транзакційні витрати, а також знижують ризики фальсифікації даних.

Поширення використання віртуальних активів значно впливає на фінансові технології, трансформуючи способи обміну, зберігання та інвестування капіталу. За прогнозами аналітиків, до 2050 року частка криптоактивів у глобальній економіці суттєво зросте, що відкриє нові можливості та виклики для учасників ринку. Разом із популярністю криптовалют, таких як біткоїн і ефіріум, зростає і загроза кіберзлочинності.

В основі популярності криптовалют лежить їх здатність полегшувати транзакції без посередників, як-от банки або державні органи, і забезпечувати анонімність для обох сторін угоди. Однак ця анонімність і децентралізація також створили умови для поширення кіберзлочинів. За даними Федеральної торгової комісії США, кількість шахрайств із криптовалютами значно зросла з жовтня 2020 року по березень 2021 року, що призвело до втрат у понад 80 мільйонів доларів. Найбільш масштабні хакерські атаки, як-от злом біржі Mt. Gox у 2014 році, підривають довіру до криптовалют, викликаючи значні коливання їх цін та негативно впливаючи на ринок [1]. Для протидії цим загрозам необхідно підсилювати регуляторний контроль і кібербезпеку в усіх сферах використання криптоактивів. Кіберзлочини, пов'язані з криптоактивами, становлять значну небезпеку, оскільки вони підривають довіру до ринку та спричиняють фінансові втрати. Розуміння масштабів і видів цих злочинів, а також шляхів їхнього запобігання, є важливим аспектом захисту інвесторів та стабілізації ринку віртуальних активів [2].

Крадіжка криптоактивів має значний вплив на їхню волатильність. Коли відбувається кіберзлочин, що призводить до втрати великої кількості активів, це може спричинити масовий розпродаж серед інвесторів, що призводить до різких коливань і зниження ціни. Відсутність довіри до бірж і криптовалют

погіршує ситуацію, викликаючи ще більшу волатильність. У свою чергу, це впливає на всі активи на біржі, а інвестори можуть виводити свої кошти, шукаючи безпечніші місця для інвестування. Наприклад, після великої крадіжки у 2021 році, коли було викрадено більше \$3.2 мільярдів у криптовалюті, ціни на криптоактиви знизилися на короткий час, але згодом відновилися. Це показує, що ринок може бути досить стійким до подібних подій, якщо інвестори відчують, що ситуація під контролем

Учасники ринку віртуальних активів в Україні повинні дотримуватися вимог FATF, норм Цивільного кодексу та закону «Про віртуальні активи» [3]. А головним регулятором політики у сфері віртуальних активів визначено Національну комісію з цінних паперів і фондових ринків. Розробку алгоритму деанонізації учасників підозрілих операцій з обміну криптовалют покладено на Міністерство цифрової трансформації і НБУ [4].

Кіберзлочинність у сфері криптовалют має значний вплив на волатильність зламаних валют і збільшує кореляцію між зламаними валютами та іншими криптовалютами. Це систематично завдає шкоди ринкам криптовалют, хоча ефекти можуть бути специфічними для конкретного випадку. Злам криптовалют часто призводить до зниження відкриття ціни приблизно на 10-20% та до аномальних прибутків, які можуть варіюватися від -2% до -24% залежно від конкретної події [5]. Ці прибутки спостерігаються за кілька годин до злomu і повертаються до нуля після оголошення про злом.

Криптовалюти, як відносно новий клас активів, створили унікальні можливості для здійснення великих кіберзлочинів. Незважаючи на різні регуляторні обговорення, існує багато каналів, через які злочинність може розвиватися, уникаючи відповідальності. Різні хакерські атаки, як на рівні бірж, так і на рівні окремих криптовалют, значно впливають на довіру до цього класу активів. Саме тому необхідно приділяти більше уваги регуляторному контролю та підвищенню безпеки криптовалют. Для захисту від кіберзлочинів у сфері віртуальних активів різними регуляторами і було запропоновано низку рекомендацій, що наведено в таблиці нижче. Впровадження цих рекомендацій може значно знизити ризики кіберзлочинності та стабілізувати ринок криптоактивів.

Таблиця – Рекомендації по запобіганню і боротьби зі злочинами для учасників ринку криптоактивів

Регулятор	Рекомендація
Верховна Рада України [6]	Розробка і впровадження строгих регуляторних рамок для транзакцій з криптоактивами.
Європейський парламент [7]	Сприяння міжнародній співпраці у розслідуванні та боротьбі з кіберзлочинністю.
Комісія з торгівлі товарними ф'ючерсами США [8]	Підтримка приватно-державних партнерств для обміну інформацією про загрози для криптоактивів.
Інтерпол [9]	Створення міжнародних груп для боротьби з масштабними крадіжками криптоактивів.
FATF [10]	Розробка і впровадження на міжнародному рівні заходів і стандартів з боротьби щодо відмивання грошей у криптоіндустрії
МіСА [11]	Зобов'язання постачальників криптопослуг дотримуватися строгих заходів безпеки, розкривати інформацію про учасників транзакцій.

Джерело: узагальнено автором.

З огляду на виклики, пов'язані з регулюванням криптовалют на державному та міжнародному рівнях, фінансова цифровізація потребує ретельного врегулювання. Це важливо не лише для захисту інвесторів, а й для зниження можливості використання криптовалют у злочинних цілях. Зокрема, необхідно впроваджувати деанонімізацію операцій з криптоактивами та створення міжнародних стандартів для відстеження транзакцій, що допоможе зменшити використання криптовалют у незаконних цілях та стабілізувати ринки.

Інформаційні джерела:

1. Štefan Lyócsa, Peter Molnár, Tomáš Plíhal, Mária Širaňová, Impact of macroeconomic news, regulation and hacking exchange markets on the volatility of bitcoin, *Journal of Economic Dynamics and Control*, Vol. 119 (2020). URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S0165188920301482> (дата звернення: 22.10.2024).
2. Yoichi Tsuchiya, Naoki Hiramoto, How cryptocurrency is laundered: Case study of Coincheck hacking incident, *Forensic Science International: Reports*, Vol. 4 (2021). URL: <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2665910721000724> (дата звернення: 24.10.2024).
3. Закон України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення» від 06.11.2019 року, № 361-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text> (дата звернення: 26.10.2024).
4. Про схвалення Стратегії здійснення цифрового розвитку, цифрових трансформацій і цифровізації системи управління державними фінансами на період до 2025 року та затвердження плану заходів щодо її реалізації: розпорядження Кабінету Міністрів України від 17.11.2021 № 1467-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1467-2021-%D1%80#top> (дата звернення: 24.10.2024).
5. Corbet, Shaen and Cumming, Douglas J. and Lucey, Brian M. and Peat, Maurice and Vigne, Samuel, Investigating the Dynamics Between Price Volatility, Price Discovery, and Criminality in Cryptocurrency Markets (2019). URL: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3384707 (дата звернення: 26.10.2024).
6. Про віртуальні активи: Закон України від 17.02.2022 № 2074-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 26.10.2024).
7. Regulation (EU, Euratom) 2023/2841 of the European Parliament and of the Council of 13 December 2023 laying down measures for a high common level of cybersecurity at the institutions, bodies, offices and agencies of the Union. URL: https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=OJ:L_202302841 (дата звернення: 27.10.2024).
8. Final Interpretive Guidance for Retail Commodity Transactions Involving Certain Digital Assets. URL: <https://www.cftc.gov/sites/default/files/2020/06/2020-11827a.pdf> (дата звернення: 27.10.2024).
9. Cryptocurrency crime: preventing the misuse of virtual assets by organized crime for money laundering. URL: <https://www.interpol.int/en/News-and-Events/News/2021/Cryptocurrency-crime-preventing-the-misuse-of-virtual-assets-by-organized-crime-for-money-laundering> (дата звернення: 27.10.2024).
10. Updated Guidance for a Risk-Based Approach to Virtual Assets and Virtual Asset Service Providers. URL: <https://www.fatf-gafi.org/en/publications/Fatfrecommendations/Guidance-rba-virtual-assets-2021.html> (дата звернення: 28.10.2024).
11. Regulation (EU) 2023/1114 of the European Parliament and of the Council of 31 May 2023 on markets in crypto-assets, and amending. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=CELEX%3A32023R1114&qid=1730149482439> (дата звернення: 27.10.2024).

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ПРОГРАМНИХ ПРОДУКТІВ ДЛЯ ЗАХИСТУ ПРОГРАМНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Левкін А.В., канд. техн. наук, доц.

Котко Я.М., канд. техн. наук, доц.

Левкін Д.А., канд. техн. наук, доц.

Державний біотехнологічний університет

Зі стрімким розвитком інформаційних технологій і застосуванням програмно-апаратних засобів в усі сфери життя людини постає питання в гарантуванні інформаційної безпеки. Окрім розвитку засобів збереження і передачі великих об'ємів інформації набули актуальності питання її захисту. Розширення ринку попиту на програмні продукти і засоби телекомунікацій стало поштовхом для модернізації вже існуючих та проектування новітніх програмних продуктів і засобів інформаційної безпеки. Модернізують вже існуючі і проектують новітні матеріально-технічні бази для програмного забезпечення та передачі інформації між фізичними користувачами, підприємствами, державними установами, а разом з цим проектують новітні системи для забезпечення конфіденційності і захисту інформації. При чому, з одного боку стрімко вдосконалюються системи захисту інформації, а з іншого – не менш стрімкими темпами надходять на ринок програмних продуктів і засобів збереження і використання інформації програми для подолання інформаційного захисту, несанкціонованого (піратського) доступу до баз конфіденційних даних не лише фізичних осіб, а й державних підприємств і установ [1; 2]. Особливо гостро проблема інформаційної безпеки постала під час повномасштабного вторгнення військ Російської Федерації в Україну.

Причини, які призводять до пошкодження і спотворення інформації можуть бути, як навмисними так, і випадковими. До навмисних причин в першу чергу відносять: спотворення баз даних конфіденційної інформації, доступ до інформації сторонніми користувачами і операторами програмного забезпечення, несанкціоноване виправлення інформації з метою перебоїв в роботі державних підприємств і установ. Перебої в роботі програмного забезпечення, помилки програмістів і операторів програмного забезпечення і його дефекти можуть бути, як спричинені випадковими діями так, і навмисними. Навмисне пошкодження і спотворення програмного забезпечення спричинені цілеспрямованими шкідливими діями операторів стороннього програмного забезпечення чи втручанням зловмисників в інформаційний простір фізичних осіб і підприємств [3].

На сьогоднішній день найбільш поширеними в Україні та в інших країнах світу програмними продуктами для захисту інформації є: CD-CORS, StarForce LaserLock, SafeDisk, SecuRom, TAGES, Dallas Lock. Наведемо стислу характеристику для кожного програмного продукту.

CD-CORS застосовують для вимірювання фізичних характеристик без нанесення особливих міток на носіях даних. Через те, що ця програма заснована на методі фізичних характеристик зовнішніх носіїв інформації,

захист конфіденційної інформації з використанням програми CD-CORS вважається найефективнішим. Цей тип захисту використовують такі комерційні продукти: English/De Agostini, Nationalencyklopedin, Agostini Atlas 99, Agostini Basereta, BMM, DK Kort, Lademanns'99.

StarForce застосовують для вимірювання фізичних характеристик без нанесення особливих міток на носій. Як і попередня система, ця система захисту інформації організована на методі вимірювання фізичних характеристик зовнішніх носіїв інформації. Цей вид захисту застосовують 1С (ігри), Нівал, Softmax Co, Q-puncture Inc, Scholastic, Hypnosys World та деякі русифіковані ігри.

Хоча LaserLock захист полягає в фізичному нанесенні мітки на носії, цей програмний продукт не здійснює захист дрібних партій (CD/R/RW). Для функціонування цього програмного продукту потрібна особлива, унікальна апаратура для захисту серії. Цю систему захисту застосовують Asghard, Fallout 2, Icewind Dale, Jagged Alliance 2, Messiah, Metro Police, Outcast, Shogo, SpecOps.

Для застосування програмного продукту SafeDisk потрібне додаткове устаткування, яке наносить фізичні мітки на носії. Цей вид захисту використаний у практично всіх іграх, випущених у масовий прокат після першого січня 2001 р. Незважаючи на те, що система захисту SecuRom використовує мітки на носіях, вона відрізняється від попередніх систем тим, що ці мітки не копіюються. Цей тип захисту використовують такі комерційні продукти: Diablo 2, SimCity 3000, Decent FreeSpace, FIFA 99, Panzer Commander, S.A.G.A: Rage of the Vikings.

Система захисту TAGES призначена для вимірювання фізичних характеристик без нанесення фізичних міток на носії. Захист інформації заснований на методі багаторазового зчитування одного і того ж сектора інформації з наступним порівнянням інформації. З недоліків вищенаведеної системи є те, що, як і система LaserLock, ця система не здійснює захист дрібних партій (CD/R/RW). Цей тип захисту використовує комерційний продукт Moto Racer.

Для захисту ресурсів персонального комп'ютера і локальної обчислювальної мережі, автоматизованого контролю і ведення протоколу дій щодо доступу до комп'ютера застосовують систему захисту Dallas Lock. Цей захист інформації ґрунтується на застосуванні персональних ідентифікаторів, які разом з паролями підвищують надійність захисту.

Незважаючи на зазначені переваги наведених новітніх програмних продуктів, які використовуються в Україні та в інших країнах світу для захисту інформації, слід врахувати, що не існує універсальних, абсолютно надійних систем захисту. Для найбільш ефективного захисту інформації потрібно спроектувати окрему систему захисту для певного виду інформації під визначені несанкціоновані дії на обговорену заздалегідь тривалість захисту.

Інформаційні джерела:

1. Дудатьєв А.В. Захист програмного забезпечення. / Дудатьєв А.В., Каплун В.А., Семеренко В.П. Вінниця: ВНТУ, 2005. Ч. 1. 140 с.
2. Levkin, A. Economic Security as a Result of Modern Biotechnology Implementation. / Levkin A., Levkina R., Petrenko A., Chaliy I. // Problems of Infocommunications. Science and

Technology (PIC S&T '2019): 2019 IEEE International Scientific-Practical Conference (Kyiv 8-11 October 2019). Kyiv, 2019. Pp. 139–142.

3. Левкін А. Математика як інструмент формування професійних компетентностей в ІТ-менеджменті. / Левкін А., Левкін Д., Синявіна Ю. // Новий колегіум. Харків: ХНУРЕ, 2024. № 2 (114). С. 67–71. DOI:10.34142/nc.2024.2.67

ЦИФРОВИЙ РОЗВИТОК КОНЦЕПЦІЇ SMART-БІЗНЕСУ

Мандич О.В., д-р екон. наук, проф.
Державний біотехнологічний університет

Проблеми забезпечення конкурентоспроможного розвитку українського бізнесу в сучасних умовах невизначеності та кризи внаслідок військової агресії окреслюють декілька напрямів для формування практичних платформ для сфери фінансового управління та реінжинірингу бізнес-процесів всередині підприємств. Одним з представлених напрямів є створення підґрунтя для формування методології SMART-бізнесу («розумного бізнесу»), який одночасно також базується на засадах цифрової адаптації та трансформації підприємств.

Концепція «розумного бізнесу» досліджується як українськими, так і зарубіжними вченими. На даний час існують різні думки щодо його сутності, концептуальних положень та змістовного наповнення. Так, одним з представлених форматів є розуміння «розумного бізнесу» на основі ідеї загальної функціональної допомоги для покращення бізнесу не за рахунок впровадження випадкових технологій, а через необхідність підбору правильного інструментарію для бізнес-процесів. При чому відповідний інструментарій має відповідати потребам та одночасно створювати ринкову цінність для бізнесу. За даною концепцією з метою забезпечення успіху «розумного бізнесу» та отримання гарантій його подальшого ринкового успіху, суб'єкти бізнесу мають працювати за ітераційним підходом, вивчати сильні та слабкі сторони, рівень технологічних можливостей та особливу увагу звертати на цифрову зрілість. Технологічний рівень дозволить знаходити правильні рішення для формування «розумного бізнесу», що також включатиме пошук нових технологічних ідей, нових технологічних можливостей, нових технологічних проєктів, які в синергії будуть створювати перед суб'єктами бізнесу реальні виклики. Залучення саме ітераційного підходу, представленого авторами, надаватиме можливості адаптації до конкретних потреб та гарантування забезпечення стійкості бізнесу, як модель у досягненні головної мети. Представлені напрями створюються для забезпечення пошуку ідеальної «відправної точки» [1, 2]. Технологічними партнерами запровадження нових адаптаційних моделей для бізнесу можуть стати програми SMART, які надають консультаційні послуги у сфері виборної підтримки, розробки, навчання та бізнес-супроводу від ERP й CRM систем. Адаптивними послугами в сфері

більш «сильного» залучення систем управління для підприємств (опрацьованими відповідно за різними формами власності, масштабами та галузевою спеціалізацією) є лінія Microsoft: Microsoft Dynamics, Microsoft Dynamics AX, Microsoft Dynamics NAV, Microsoft Dynamics CRM та ін. Так, наприклад, провадження бізнес-процесів на основі функціоналу Microsoft Dynamics CRM дає ряд переваг, зокрема:

- можливість навчання (подання доступних матеріалів, екзаменування, аналітика та бенчмаркінг);

- отримання споживацького досвіду (оцінювання досвіду за покупками, опрацювання висновків та постановка вже обґрунтованих оновлених задач);

- аналітичне вимірювання результативності бізнесу (статистичні дослідження (в сфері продажів, в першу чергу), маркетингові дослідження результативності проведених та запланованих компаній);

- омніканальність, мультиканальність (результативне використання цифрових каналів);

- мотивація (особистісні цілі, командні задачі та рішення) тощо.

Представлені результати існуючих напрямів розвитку концепції SMART-бізнесу, на нашу думку, мають враховувати не лише практичні та технологічні можливості, а й методологічний базис для чіткого оформлення всієї моделі. Так, зважаючи на те, що сама методологія SMART є результативним інструментом саме для формування бізнес-цілей та створення інструментарію для їх ефективної реалізації, то необхідним є розуміння кожного із SMART-критеріїв:

- конкретність (specific) є критерієм чіткості вираження та однозначності поставленої цілі, при цьому даний критерій формується не від загальних бажаних результатів (наприклад, зростання продажів), а через конкретні показники (зростання продажів на 7 %, наприклад);

- вимірюваність (measurable) дозволяє проводити чітку оцінку чітко поставленої цілі, що в процесі провадження дозволить також відстежувати прогрес і визначати, які цілі підлягають корекції, а які виконуються в процесі за прогнозом або є такими, що будуть точно досягнуті;

- досяжність (achievable) представляє собою критерій, який демонструє реалістичність визначеної цілі через існуючий рівень необхідного ресурсного забезпечення (включаючи, матеріальні, нематеріальні та фінансові ресурси), а також враховуючи можливості через адаптацію до ринкової ситуації та ринкової поведінки споживачів;

- релевантність (relevant) цілі має відповідати загальній візії, місії та цілям підприємства, при чому представлена бізнес-ціль має займати значуще місце в реалізації стратегії підприємства (наприклад, створення нового продукту для вже існуючої та ефективної цільової аудиторії);

- часові обмеження (time-bound) для реалізації бізнес-цілі є інструментом підвищення не лише результативності, а й відповідальності за її прийняття та реалізацію (наприклад, чіткі терміни – зростання продажів на 7 % на рік – надають масштабність формування чіткого вимірюваного плану).

Інформаційні джерела:

1. Воронкова В., Нікітенко В., Метеленко Н. Еволюція концепції від смарт-освіти до смарт-економіки та смарт-бізнесу. Економіка та суспільство. 2023. № 48. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-48-17>
2. Cherep A., Voronkova V., Andriukaitiene R., Nikitenko V. The concept of creative digital technologies in the tourism business in the conditions of digitalization. Humanities Studies. 2020. Vol. 5. No. 82. P.196–209.
3. Краус К.М., Краус Н.М. Інноваційне підприємництво і цифровий бізнес: науково-економічна фіча розвитку та зміни в управлінні. Ефективна економіка. 2020. № 4. DOI: 10.32702/2307-2105-2020.4.8

ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Нечитайло Ю.А., канд. техн. наук, доц.
Мироненко В.О., здоб. ВО
Державний біотехнологічний університет

Цифрова трансформація є одним із важливих актуальних процесів сучасності, що охоплює всі сфери людського життя. Цифрові технології відкривають нові можливості для розвитку економіки, освіти, медицини, культури, демократії та інших аспектів суспільства. Однак поряд із перевагами цифрова трансформація також приносить нові виклики та загрози, особливо у сфері національної безпеки. Кіберзагрози, кіберзлочинність, кібервійна, кібершпигунство, кібертероризм, кібератаки на критичну інфраструктуру, національну оборону, державне управління, виборчі системи, особисті дані громадян та інші цілі – це реальність, з якою Україна та інші країни світу зтикаються в цифрову епоху [4].

Розглянемо умови та сучасні тенденції розвитку інформаційного суспільства, а також ключові проблеми впровадження інформаційно-комунікаційних та цифрових технологій у вітчизняну освіту, які потребують вирішення, а саме формування та широке впровадження єдиного освітнього інформаційного простору України та забезпечення належного наукового супроводу цих процесів.

Розгортання та вдосконалення необхідних елементів інфраструктури регіональних інформаційно-телекомунікаційних мереж, взаємопов'язаних між собою та з глобальною мережею Інтернет, дозволяють подолати «цифрову нерівність» у різних регіонах України, зокрема в сільській місцевості; низький рівень інформаційно-комунікаційних компетентностей (ІКТ-компетентностей) та цифрової компетентності населення; використання застарілих підходів у навчанні та низьку мотивацію суб'єктів освітнього процесу щодо використання новітніх ІКТ; несформованість цілісної державної політики щодо застосування інформаційно-комунікаційних технологій в освіті, недосконалість нормативно-

правової бази, що не забезпечує побудову інформаційного суспільства і, як наслідок, стримує цифровізацію освіти в Україні.

Також маємо пріоритети, технологічні принципи побудови інформаційно-освітнього середовища, які визначають актуальні завдання розвитку комп'ютерно-орієнтованих освітніх систем, створення та використання електронних освітніх ресурсів, зокрема електронного підручника, створення середовища для неперервного розвитку цифрової компетентності суб'єктів освітнього процесу, проведення педагогічних досліджень з питань інформатизації освіти, розроблення та впровадження програми підвищення обізнаності громадян з питань інформаційної безпеки, кібербезпеки та захисту конфіденційної інформації, зокрема персональних даних, від загроз їх несанкціонованого використання [2]. У сучасному цифровому середовищі, де технологічний прогрес рухається стрімко, національна безпека стає надзвичайно вразливою перед новими загрозами та викликами.

Цифрова трансформація призводить до появи нових загроз. Однією з основних загроз є кібератаки, які можуть бути спрямовані на критичну інфраструктуру, владні системи або економічні структури. Зловмисники можуть використовувати різноманітні техніки: фішинг, атаки на інтернет-підключені пристрої, використання шкідливих програм тощо. Крім того, зростає ймовірність кібершпигунства та кібертероризму, де групи або держави можуть використовувати цифрові канали для здійснення шпигунської діяльності або для терористичних цілей.

За даними огляду найпопулярніших інцидентів безпеки за рік ресурсом IT Governance [1], який допомагає організаціям боротися із загрозою кіберзлочинності та іншими недоліками інформаційної безпеки і пропонує різноманітні ресурси, покликані зрозуміти та пом'якшити загрози, масштаби проблеми вражають. Наприклад, у грудні 2023 року кількість глобальних витоків даних і кібератак становила 2 241 916 765 порушених записів. Дослідник безпеки Джеремайя Фаулер виявив незахищену базу даних, яка розкриває понад 1,5 мільярда записів, що містять конфіденційні дані про власність мільйонів людей. Оприлюднені дані включали інформацію про власників нерухомості, адреси, дати покупки, іпотечна компанія, суму іпотечного кредиту, податкові номери, сплачені податки, особисті дані продавців, інвесторів, дані внутрішніх журналів користувачів тощо. Згідно зі звітом IBM [3] про вартість витоку даних (Cost of a Data Breach), середня вартість одного витоку для компаній у всьому світі становить 4,45 мільйони доларів. Із розвитком інструментів невпинно розвиваються й технології кіберзлочинності.

З метою протидії кіберзагрозам та забезпечення національної безпеки в умовах цифрової трансформації, сучасні методи та технології кіберзахисту відіграють вирішальну роль. Також важливим є розвиток кібербезпеки Збройних Сил України та відповідність їхніх зусиль новим формам атак та загрозам. Удосконалення кіберзахисту передбачає розробку технологій виявлення та відповіді на кібератаки в реальному часі, що вимагає постійного вдосконалення методів протидії кіберзагрозам. Попередження кіберзагроз

також включає в себе ефективну кібергігієну та навчання персоналу щодо кібербезпеки. Широкомасштабні кампанії навчань та тренінги забезпечують кінцевих користувачів та відповідальних фахівців необхідними знаннями та навичками для ефективного управління кіберзагрозами [4].

Інформаційні джерела:

1. IT Governance Blog [Електронний ресурс] // List of Data Breaches and Cyber Attacks in 2023. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://www.itgovernance.co.uk/blog/list-of-data-breaches-and-cyber-attacks-in-2023>
2. Modern tasks of digital transformation of education [Електронний ресурс] // Digital Library NAES of Ukraine. – 2020. – Режим доступу до ресурсу: <https://lib.iitta.gov.ua/id/eprint/722869/>.
3. Кібербезпека в епоху цифрових технологій: думка експерта [Електронний ресурс] // Anywhere Club – Режим доступу до ресурсу: <https://aw.club/global/uk/blog/cybersecurity-in-the-digital-age>.
4. Цифрова трансформація як фактор покращення національної безпеки України [Електронний ресурс] // Центр безпекових досліджень “СЕНСС”. – 2024. – Режим доступу до ресурсу: <https://censs.org/digital-transformation-as-a-factor-in-improving-the-national-security-of-ukraine/>.

АЛГОРИТМ СИСТЕМИ АВТОМАТИЗОВАНОГО КЕРУВАННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИМ ПРОЦЕСОМ ВИРОБНИЦТВА МАКАРОННИХ ВИРОБІВ

**Панов А.О.
Руденко О.М.**

Державний біотехнологічний університет

Макарони – кулінарний напівфабрикат з висушеного прісного пшеничного тіста, який перед вживанням в їжу піддається варінні. Основною сировиною для виробництва макаронів є пшеничне борошно, а також питна вода. Для підвищення харчової цінності макаронів іноді використовують додаткова сировина: яйце продукти, білкові суміші та інші харчові добавки-збагачувача. Застосовується борошно з твердої і м'якою склоподібної пшениці у вигляді крупки або напівкрупки. Деякі види макаронних виробів виготовляють із хлібопекарського борошна. Додаткове сировину перетворюють в рідкі проміжні напівфабрикати [1].

Виробництво макаронних виробів включає такі основні стадії та операції:

- підготовка сировини до виробництва – зберігання, змішування, просівання і дозування борошна; приготування води і добавок-збагачувачів;
- дозування і змішування рецептурних компонентів; вакуумування крихтоподібної суміші;
- заміс і пресування тіста; формування та різання сирих тістових заготовок;
- сушка, стабілізація і охолодження тістових заготовок;

- підготовка макаронних виробів до упаковки; пакування виробів в споживчу і торгову тару.

Розглядаючи машинно-апаратну схему лінії виробництва макаронних виробів (рис. 1) маємо послідовну дію запуску агрегатів, що нам дозволяє розробити чіткий алгоритм дій для створення автоматизованої системи керування процесом виробництва.

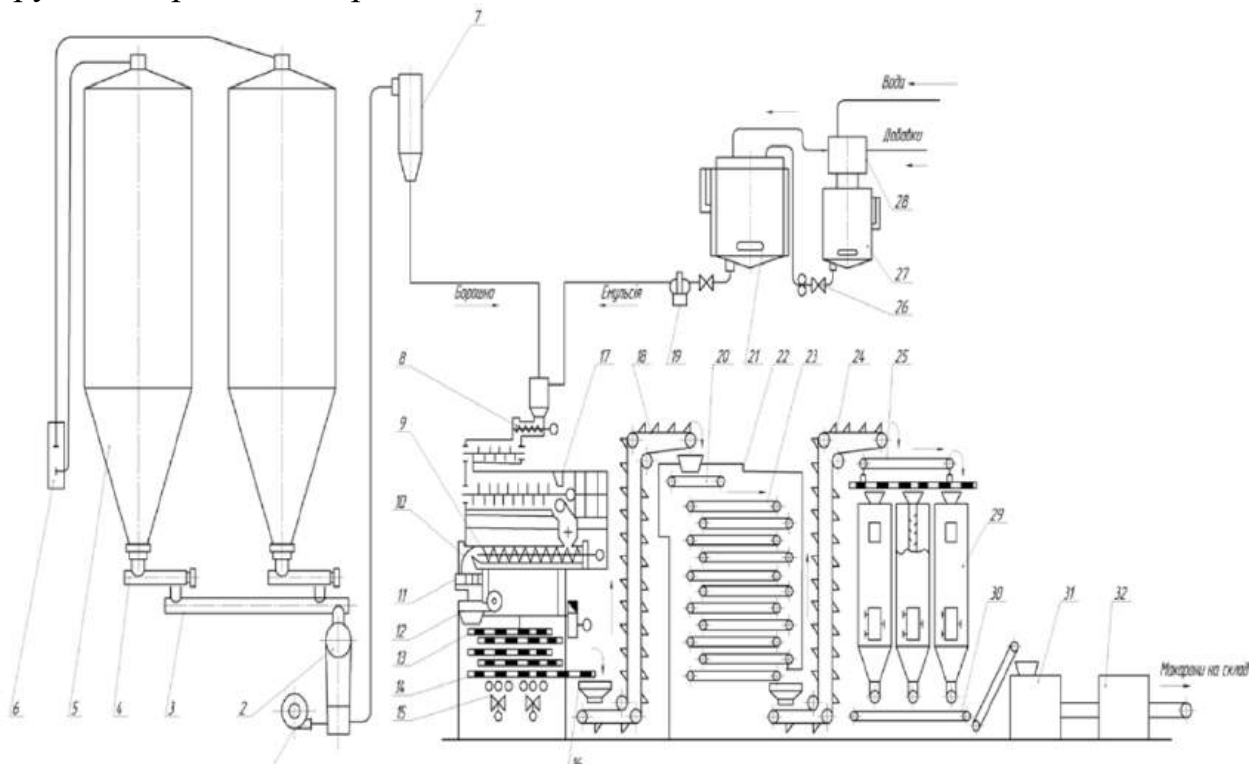

Рис. 1. Машинно-апаратна схема лінії виробництва макаронних виробів

Автоборошнозов підключають до борошно прийомного щитка 6 і завантажують борошно в один з силосів 5 для її зберігання. За допомогою шнекових живильників 4 борошно вивантажують з різних силосів 5 в потрібних пропорції і змішують гвинтовим конвеєром 3. Після контрольного просіювання в відцунтровий просіювач 2 борошно через роторний живильник подається вентилятором 1 у приготування тіста відділення. Борошно відокремлюється від транспортуючого повітря в циклоні 7. Частина води та добавки-збагачувача через дозатори 28 завантажують у змішувач 2 і готують концентровану емульсію. Насосом 26 її разом з частиною води дозують у видатковий бак 21, забезпечений терморегулюючою головою. З цього бака готова емульсія подається насосом 19 для приготування тіста відділення. Борошно і емульсію дозаторами 8 безупинно подають в тістозмішувач 17. Він має три окремі камери, через які послідовно проходить оброблювана суміш, що дозволяє збільшити тривалість замісу до 20 хв. На завершальному етапі замісу в останній камері суміш піддається вакуумуванню за допомогою вакуумнасоса. Завдяки цьому виходить більш щільна структура макаронного тіста без повітряних включень, а також у подальшому висушені вироби з рівномірною структурою без раковин. Потім суміш надходить у шнеки макаронного преса 9. У початковій частині шнекової зони суміш піддається інтенсивному

перемішуванню, пересуваючись³⁸ по шнековому каналу до форму отвору матриці, вона перетворюється на щільну пов'язану пластифіковану масу – макаронне тісто. У предматричній камері преса створюється тиск 6-12 МПа, під дією якого через матрицю 10 випресовується сирі пасма тіста.

Розробка блок-схеми алгоритму програмного керування промисловим об'єктом здійснюється на основі неформального змістовного опису процесу функціонування даного об'єкта. Змістовний опис містить в собі: перелік можливих або припустимих режимів роботи агрегату; перелік виконавчих механізмів; схему їхньої взаємодії; послідовність вмикання-вимикання; перелік органів керування; перелік контролюємих датчиків; перелік необхідних інформаційних і діагностичних сигналів про роботу устаткування.

Блок-схема алгоритму керування процесом виробництва макаронних виробів приведена на рис. 2.

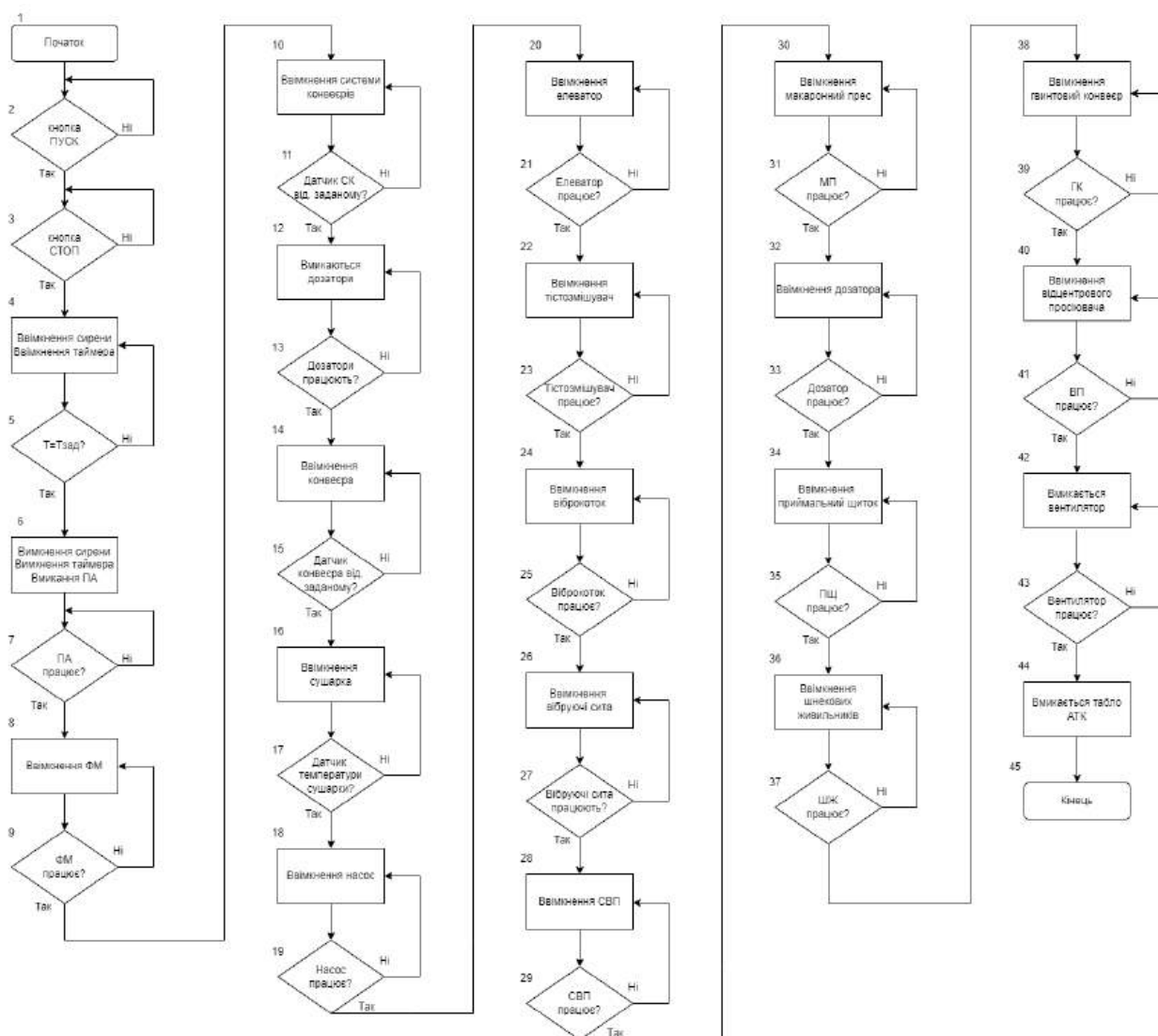

Рис. 2. Блок-схема алгоритму керування процесом виробництва макаронних виробів

Опис до схеми виглядає наступним чином [2]. Оператори 2 і 3 перевіряються чи знаходяться кнопки в режимі запуску чи зупинки. Оператор 4

вмикає сирену та таймер на заданий час. Оператор 5 перевіряє чи пройшов заданий час таймеру, і при завершенні часу вмикається сирена і таймер, і вмикається ПА (оператор 6). Після перевірки роботи об'єкта керування ПА (оператора 7) вмикається об'єкт керування ФМ (оператор 8). Так само перевіряємо датчик спрацювання оператора 9 (ФМ), що після відповіді вмикається система конвеєрів (оператор 10) і таким чином виконується перевірка на спрацювання усіх об'єктів керування.

Удосконалення існуючої системи керування технологічним процесом виробництва макаронних виробів дає змогу контролювати кожний параметр для точного дозування продуктів, які відповідають рецептурі, зменшують аварійні ситуації які пов'язані з людським фактором, можливість контролювати весь об'єкт від одного пульта керування та дають змогу для майбутнього удосконалення системи.

Інформаційні джерела:

1. Методичні вказівки для виконання лабораторних робіт з дисципліни «Загальна технологія переробних і харчових виробництв» для підготовки фахівців у вищих навчальних закладах III–IV рівнів акредитації. Галузь знань – 13 «Механічна інженерія». Спеціальність – 133 «Галузеве машинобудування». Спеціалізації – «Обладнання переробних і харчових виробництв» і «Машини та обладнання сільськогосподарського виробництва» Освітній ступінь – «Бакалавр» / В.П. Янович, О.В. Цуркан, В.М. Пазюк ; Вінн. нац. аграр. ун-т. – Вінниця: ВНАУ, 2018. – 92 с.

2. Мікропроцесорні керуючі пристрої: методичні вказівки до виконання практичних робіт з дисципліни «Мікропроцесорні керуючі пристрої» для здобувачів першого (бакалаврського) рівня вищої освіти заочної форм навчання за освітньо-професійною програмою зі спеціальності 151 «Автоматизація та комп'ютерно-інтегровані технології»; уклад. К. В. Демченко. Х.: ДБТУ, 2023. 18 с.

ІНФОРМАЦІЙНИЙ ПРОСТІР ЯК ПРЕДМЕТ ГЕОПОЛІТИКИ

Проценко Н.М., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Протягом історії людства доступні йому «простори» завжди були джерелом могутності й більшості міжнародних конфліктів, одночасно надаючи, проте, засоби їх розв'язання. Простір, який контролюється державою чи союзом держав, найчастіше називають геополітичним полем.

Поняття «геополітика» у науці з'явилося в 1916 р. завдяки шведському вченому Рудольфу Челлен (1864–1922 рр.), який розумів під нею «доктрину, яка розглядає державу як географічний організм чи просторовий феномен». Питаннями геополітики займалися німецький теоретик К. Хаусхофер, американський історик Ф.-Д. Тэрнер, американський військово-морський теоретик та історик, контр-адмірал А. Мехена та інші вчені [1, С. 4, 5, 22]. Однак, у багатьох випадках геополітиків не визнавали як вчених, але при цьому

активно використовували їхні наукові викладки для вироблення міжнародної стратегії. Тільки політичні події, яких було так багато у ХХ ст., а саме одночасне визрівання глобальних політичних змін: взаємообумовленості економіки, політики, воєнної міцності країн, на які почали впливати раніше розрізнені фактори географічне розташування країни, народонаселення, кордони, уряди, світове господарство, призвели до формування геополітики як цілісної концепції світосприйняття світового устрою. На сьогоднішній час політика є складовою підвищеного динамізму суспільних процесів, які характеризуються швидкої зміною ситуацій, їх непередбачуваністю, невизначеністю та суперечливістю.

Закономірним результатом розвитку людства є перехід до інформаційного суспільства, в якому влада знань та інформації стає вирішальною в управлінні суспільством, відводячи на другий план вплив грошей та державного примусу. Зростання ролі інформаційної компоненти у суспільстві пояснюється як економічними, так й технічними, соціальними, організаційними причинами, перетворивши їх у потужну силу, що здатна завдати шкоди будь-якій державі. При цьому структура сучасного суспільства є настільки взаємозалежною, що вплив однією компоненту відразу віддзеркалюється на інших.

Умови функціонування інформаційного середовища передбачає активне використання інформації та інформаційно-комунікаційних технологій, що перетворили майже кожен сферу діяльності людства та створили інформаційний простір. Питаннями тлумачення інформаційного простору займалися німецький соціолог Н. Луман, американський соціолог і публіцист Д. Белл, французький географ і геополітик І. Лакост та інші науковці [2, С. 3, 3, 4]. Проте, варто відмітити, що в дослідженнях взаємозв'язку інформаційного простору та геополітики спостерігається надмірна прив'язаність класичного розуміння геополітики до землі та географії. Прибічники такого традиційного підходу ігнорують ключові для предмета дослідження процеси інформатизації та глобалізації.

Усього 20–30 років тому зміна місця проживання для багатьох людей було дуже не простим рішенням, і обумовлено це було достатньо тісними зв'язками на міжособистісному, культурному та соціальному рівнях, але сьогодні людина значно менше «психологічно» пов'язана з територією мешкання. Кордони країн завдяки сучасним інформаційним технологіям дедалі стають певною політичною умовністю, а об'єднання людей через роботу, за групами інтересів ще більш послаблюють ці зв'язки. Оскільки інформатизація суспільства є глобальним соціальним процесом виробництва, де у всіх сферах життєдіяльності людини інформація використовується як суспільний ресурс, то вона перетворилася «з об'єкта теоретичного аналізу вчених на критерій оцінки могутності держав, стала найважливішим чинником у боротьбі тієї або іншої країни за економічну, політичну, культурну і військову перевагу, а також чинником виживання всього людства в цілому» [5, С. 68–69].

Інформаційне протистояння стає звичним елементом повсякденного життя, що впливає на державні інфраструктури, суспільну свідомість тощо.

Метою цього протиборства є руйнування територіальної цілісності держави та підірив національної самосвідомості населення. Реалії сьогодення такі, що вже сформованим і природним інструментом вирішення конфліктної ситуації є не лише володіння інформацією, а також її використання та застосування сторонами конфлікту при зіткненні інтересів або виникненні протиріч, де на перший план виходять методи та форми оприлюднення та розповсюдження інформації для масової аудиторії.

Безпосередніми носіями та, особливо, розповсюджувачами знань та іншої політично значущої інформації є ЗМІ та соціальні медіа. Вплив на політику ЗМІ здійснюють в інформаційному просторі, що дозволяє певним чином формувати громадську думку. Активне використання інструментарію та технічних можливостей Інтернету дозволяє забезпечувати управління політичними протистояннями та конфліктами за допомогою соціальних мереж, онлайн-чатів, блогосфери. Разом з тим, Інтернет стає лише наслідком або ж одним з інструментаріїв реалізації суспільно значимих запитів інформаційного простору, які швидко змінюються. Запити набувають статусу чітко виражених соціальних настроїв, вимог, традицій і норм, котрі породжують нові інформаційні хвилі, які практично позбавлені географічних обмежень.

Багато геополітичних концепцій розглядають інформацію як вид зброї, яка є дуже небезпечною через те, що інформація легко доступна, поширюється в необмежених обсягах і діапазонах, перетинає всі державні кордони без обмежень. Чільне становище в інформаційному просторі дозволяє домінуючій стороні керувати розвитком конфліктної ситуацією або сприяє її вирішенню та врегулюванню.

На всіх етапах розвитку світової історії боротьба за геополітичну перевагу ведеться засобами, які відповідають певному часу. На сьогоднішній момент відбувається абсолютна інформатизація ключових сфер діяльності більшості держав, швидкими темпами відбувається формування глобального інформаційного простору, активно розвиваються програмно-технічні засоби нанесення шкоди комп'ютерним та телекомунікаційним системам тощо. Врахування інформаційного простору в геостратегіях стає визначальним напрямком держави для досягнення своїх цілей у внутрішній, регіональній та міжнародній політиці, а також у досягненні геополітичної переваги на світовій арені.

Інформаційні джерела:

1. Вегеш М., Палінчак М., Петрінко В. Геополітика в постатях і термінах : підручник для студентів і аспірантів спеціальності «Політологія». Ужгород: Видавничий дім «Гельветика». 2020. 786 с.
2. Луман Н. Поняття ризику. *Thesis*. 1994. № 5. URL: www.ecsocman.edu.ru/data/429/174/1217/5_2_luhm.pdf (дата звернення 10.05.2023).
3. D. Bell. *The Social Framework of the Information society*. Oxford, 1980. P. 500-549.
4. Efferink L. van *The Definition of Geopolitics – Classical, French and Critical Traditions*. URL: https://exploringgeopolitics.org/%20Publication_Efferink_van_Leonhardt_The_Definition_of_Geopolitics_%20Classical_French_Critical.html (дата звернення 7.05.2023).
5. Момот А. С. Інформаційні чинники впливу на сталий розвиток світосистеми. *Нова парадигма*. 2011. Вип. 104. С. 67–77.

ВПЛИВ КІБЕРАТАК НА ЦИФРОВУ ЕКОНОМІКУ УКРАЇНИ

Синявіна Ю.В., канд. екон. наук, доц.

Проценко Н.М., канд. екон. наук, доц.

Сирий В.М.

Державний біотехнологічний університет

Цифрова трансформація стала одним із основних факторів розвитку сучасного суспільства та бізнесу, оскільки вона включає не лише технологічні зміни, але й суттєві зміни в управлінських підходах, комунікаціях і процесах ухвалення рішень. Інформаційні технології (ІТ) відіграють ключову роль у цьому процесі, дозволяючи автоматизувати робочі процеси, аналізувати великі обсяги даних і впроваджувати інноваційні моделі ведення бізнесу.

Програма цифрової трансформації, запроваджена українським урядом, передбачає інтеграцію цифрових технологій у різні сектори економіки, включаючи електронне урядування, освіту та охорону здоров'я.

Водночас із цим зростають ризики, пов'язані з кібератаками, які стають дедалі частішими та складнішими. Україна, з огляду на постійні кібератаки, особливо у контексті війни та гібридних загроз, постійно стикається з новими викликами в кібербезпеці, що значно впливає на її цифрову економіку. За час повномасштабної війни Україна зазнала більш як 600 кібератак на цифровий простір України – це п'ята частина від усіх кібератак у світі [1].

Кібератаки також можуть мати негативний вплив на економіку країни в цілому, оскільки в кіберпросторі відбувається багато взаємопов'язаних процесів. Крім того, атаки на критично важливу інфраструктуру, будь то банківська чи енергетична, завжди мають прямий негативний вплив на бізнес-процеси [2].

Економічні втрати, спричинені кібератаками, мають глибокий і довготривалий вплив на різні сектори цифрової економіки. Вплив кібератак на цифрову економіку може бути масштабним і серйозно впливати на економічну активність як у короткостроковій, так і в довгостроковій перспективі. Постійні кібератаки змушують компанії вкладати значні кошти в кіберзахист, що підвищує операційні витрати та знижує конкурентоспроможність на міжнародному ринку. Крім того, зростання рівня кібератак може сповільнювати темпи цифровізації в Україні, оскільки компанії та споживачі можуть ставати більш обережними у використанні нових цифрових послуг через загрози для кібербезпеки.

Прямі фінансові втрати є одним із найбільш очевидних і значущих наслідків кібератак. Вони включають усі витрати, які компанії, організації або державні установи змушені понести в результаті кібератак, безпосередньо через порушення їх діяльності, втрату даних або викуп. Основні компоненти прямих фінансових втрат :

- виплати викупу через програми-вимагачі (ransomware), які блокують доступ до критичних даних чи систем і вимагають викупу за їх відновлення;
- втрати доходів через призупинення операцій, бізнес-процесів або збоїв у постачанні послуг;

- штрафи за витік даних, порушення законодавства щодо захисту персональних даних у разі кібератак, які призвели до витоків конфіденційної інформації.

Непрямі економічні втрати від кібератак стосуються довгострокових наслідків, які компанії, державні установи та економіка в цілому зазнають після кібератак. Ці втрати часто не є очевидними на перший погляд, але їхній вплив може бути більш руйнівним у довгостроковій перспективі, ніж прямі фінансові витрати.

Непрямі економічні втрати включають витрати, які організації зазнають внаслідок наслідків атак, а саме:

- втрата репутації та довіри;
- зниження продуктивності та ефективності;
- втрати через скорочення обсягів продажів;
- витрати на підвищення рівня безпеки;
- витрати на юридичні та регуляторні наслідки;
- зниження інвестиційної привабливості;
- вплив на інновації та розвиток.

Одним із найсерйозніших прикладів кібератак, що вплинула на цифрову економіку України, стала атака вірусу NotPetya у 2017 році. Сімейство шкідливих програм Petya (NotPetya) вразило комп'ютери, що працюють на операційній системі Windows. Зараження вірусом відбувалося через фішингове повідомлення (файл Петя.арх) або оновлення програми для бухгалтерської звітності М.Е.Дос. Як наслідок, у 2017 році постраждали аеропорт «Бориспіль», ЧАЕС, Укртелеком, Укрпошта, Ощадбанк, Укрзалізниця, а також зараженню піддалися інформаційні системи НБУ, Міністерства інфраструктури, Кабміну, кіберполіції та Служби спецв'язку України. Вірус паралізував роботу урядових та комерційних організацій, завдавши загальних збитків у розмірі понад 10 мільярдів доларів по всьому світу. Атака призвела до втрати даних, блокування важливих систем та порушення операцій у різних секторах.

На початку 2022 року, перед початком активної фази повномасштабного вторгнення Росії в Україну, було здійснено серію DDoS (Distributed Denial of Service) атак на українські урядові веб-сайти та банківські установи. Кібератаки були спрямовані на міністерства, державні агентства та найбільші банки України, зокрема на ПриватБанк і Ощадбанк. Як наслідки – тимчасове відключення сайтів Міністерства оборони, Міністерства внутрішніх справ та інших державних установ; збій у роботі онлайн-банкінгу, що призвело до тимчасової недоступності банківських сервісів для клієнтів.

Відповідно до звіту Cybersecurity Ventures, очікується, що глобальні збитки, спричинені кіберзлочинною діяльністю зростатимуть на 15% на рік з 2021 до 2025 року та можуть досягти 10,5 трильйонів доларів щорічно [3]. Причинами такого зростання є значний ріст активності груп кіберзлочинців та зловмисників, діяльність яких спонсорується. У той же час кількість атак зростає внаслідок процесів цифрової трансформації.

Незважаючи на певні зусилля, Україна досі не має достатньо комплексної системи захисту від кібератак. Багато державних та приватних організацій не

мають ефективних механізмів для своєчасного виявлення загроз і реагування на них. Це дозволяє зловмисникам безперешкодно здійснювати атаки на вразливі системи.

Багато державних та приватних організацій не мають ефективних механізмів для своєчасного виявлення загроз і реагування на них. Це дозволяє зловмисникам безперешкодно здійснювати атаки на вразливі системи.

Потреба у висококваліфікованих фахівцях з кібербезпеки є однією з головних проблем не тільки в Україні. Багато держав працюють над зменшенням цього дефіциту, а великі компанії, такі як Google, Microsoft або IBM, запроваджують різні ініціативи, спрямовані на навчання та підвищення кваліфікації людей у сфері кібербезпеки. Згідно з дослідженням (ISC)² Cybersecurity Workforce Study, глобальна нестача кадрів у сфері кібербезпеки становить 3,4 мільйона, при цьому 70% організацій мають незакриті вакансії [4].

Виклики кібербезпеки для цифрової економіки України мають багатоплановий характер, охоплюючи як технічні, так і організаційні аспекти. Зростання складності кібератак, використання застарілої інфраструктури, брак спеціалістів і низький рівень обізнаності користувачів є ключовими проблемами, які потребують системних рішень. Для успішної протидії загрозам Україна має посилити кіберзахист критичних секторів економіки, розвивати кадровий потенціал у сфері кібербезпеки та удосконалити законодавчу базу, що регулює захист інформаційних систем.

Кібербезпека є одним з найважливіших викликів для розвитку цифрової економіки України. Для ефективного протистояння кіберзагрозам необхідно вживати комплексних заходів, спрямованих на підвищення рівня кібергігієни населення, підготовку кваліфікованих кадрів, модернізацію ІТ-інфраструктури та розробку ефективної державної стратегії кібербезпеки. Лише спільними зусиллями держави, бізнесу та громадянського суспільства можна забезпечити безпеку цифрового простору України.

Інформаційні джерела:

1. Українське національне інформаційне агентство «Укрінформ» URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3901744-ukraina-pid-cas-povnomasstabnoi-vijni-zaznala-bils-ak-600-kiberatak.html>
2. Стендер, С. В., Фротер, О. С., & Снітко, Ю. М. (2023). Цифрова інтеграція та кіберзахист економіки України: правові аспекти та інноваційні стратегії. *Академічні візії*, (26). URL: <https://academy-vision.org/index.php/av/article/view/799>
3. Cybersecurity Ventures. URL: <https://cybersecurityventures.com/>
4. Офіційний сайт УНІАН (Українське Незалежне Інформаційне Агентство Новин). URL: https://www.unian.ua/science/10-viklikiv-kiberbezpeki-eksperti-rozpovili-do-chogo-gotuvatisya-koristuvacham-ta-kompaniyam-12033828.html#goog_rewarded

КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Скриннік Н.А., канд. філол. наук

Харківський автомобільно-дорожній фаховий коледж

Муравйова О.М.

Державний біотехнологічний університет

У цифрову епоху кібербезпека стала першочерговим завданням кожної людини, оскільки цифрові технології набули стрімкого розповсюдження. Отже, неважко припустити, що злочинна, в том числі шахрайська діяльність набула широкого масштабу. Відомо багато форм і методів загроз для приватних користувачів інтернету. Кібератаки стають все більш поширеним явищем. Тому виникає потреба в посиленій кібербезпеці, яка передбачає захист всієї інформації в кіберпросторі, включаючи особисту інформацію, інтелектуальну власність, внутрішню інформацію, державну інформацію тощо.

Останнім часом кібератаки стають частим явищем при використанні інтернет мереж, а саме: вірусні атаки; кіберзлочинність (спамерство, кардінг, фішинг, ботнети тощо); загрози від мережевого серфінгу (кібер-булінг, «дорослий» контент, незаконний вміст, насильство в режимі онлайн, розголошення приватної інформації, платні послуги тощо) [1, с. 319].

Найпоширеними видами кібератак є такі:

Віруси – програми, які атакують комп'ютер користувача, блокуюючи його роботу з метою знищення або отримання конфіденційної інформації.

Фішинг – спроба отримання логіну користувача та іншої особистої інформації, номера кредитної картки, пароля тощо.

Черв'яки – програми, що поширюються через мережі й здатні заражати та видаляти файли.

Троянські коні – програми, що мають вигляд звичайних файлів з метою надання зловмисникам віддаленого доступу до особистої інформації.

DDoS-атаки – це атаки, які спрямовані на блокування роботи системи шляхом перевантаження її трафіком, що унеможлиблює доступ до ресурсу.

Крім вищезазначених існує велика кількість інших видів кібератак, що діють через телефони, хмарні сховища. Важливо розуміти, що існує необхідність у використанні певних заходів з метою захистити конфіденційну інформацію. Проведення перевірки щодо загроз безпеки інформації повинно носити системний характер [2, с. 237].

Крім того, всесвітній ринок цифрової електроніки та цифрових пристроїв надає доступ до приватних даних через соціальні мережі, що сприяє зросту нових кібератак.

За таких умов виникає необхідність у безпеці основних інструментів цифрової економіки – захист електронних підпису, платежів, токенів, sim-карт, online-сервісів, захис тінформації в електронних хмарах, базах даних, розвиток криптографії і технологій аутентифікації особи, захист системи електронного документообігу, каналів передачі інформації, захист серверів, безпека діяльності комерційних і державних електронних майданчиків, захист від

загроз впливу через інформаційні канали на літальні апарати, зброю, транспорт, новітні технології тощо [3, с. 102].

У відповідь на кібератаки запроваджують певні методи та технологічні засоби для захисту інформації, серед них:

- поінформованість суспільства;
- відвідування лекцій, семінарів, конференцій з підвищення знань з інформаційної безпеки;
- впровадження регламентів з безпеки або інструкцій;
- встановлення антивірусного програмного забезпечення та системи виявлення й запобігання кібератак;
- уважність щодо джерел, які потребують надання конфіденційних даних;
- критичне ставлення до невідомих посилань та сумнівних джерел;
- часта зміна пароля;
- створення системи паролів для ідентифікації користувача;
- криптографічний захист інформації (шифрування);
- резервне копіювання баз даних і операційних систем [1].

Таким чином, методи суспільної поінформованості в сукупності з використанням технічних засобів усіх структурних рівнів кіберзахисту здатні вирішити питання збереження конфіденційних даних.

Інформаційні джерела:

1. Биков, В. Ю., Буров, О. Ю., Дементієвська, Н. П. Кібербезпека в цифровому навчальному середовищі. Інформаційні технології і засоби навчання. 2019, 2(70), С. 313–331.
2. Фесьоха Н.О. Стан та тенденції розвитку кібербезпеки в епоху цифрової трансформації аналіз сучасних загроз та заходів захисту // Вісник ХНТУ. 2024 № 2 (89), С. 235- 241.
3. Цифровізація як нова реальність України. [Електронний ресурс] – Режим доступу: <https://trixati.org.ua/shkola/novyny-shkoly/cyfrovizaciya-yak-nova-realnist-ukra%D1%97ny/>

МОЖЛИВОСТІ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ АГРАРНОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Сотников Ю.О., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Сільське господарство у всі часи було і є одним наріжних каменів стабільного розвитку України. Сучасне стан сільського господарства нашої стикається з численними викликами через військові дії, зміну клімату, зростання населення та необхідність підвищення продуктивності харчування. У відповідь на ці проблеми цифрові інновації стають важливим інструментом, який може значно підвищити ефективність аграрного сектору. Цифровізація сільського господарства, яка включає такі технології, як Інтернет речей, машинне навчання, дрони та передові системи моніторингу, відкриває нові

можливості, які можуть допомогти покращити виробничі процеси, управління ресурсами та захист навколишнього середовища. Відкривають великий потенціал для підвищення продуктивності сільського господарства, зменшення відходів, зниження витрат і підвищення безпеки та якості харчових продуктів.

Як відмічає низка авторів, важливим елементом успішної цифровізації аграрного сектору є системний підхід та стратегічне планування аграрних підприємств [1]. Процеси цифровізації аграрного сектору України відповідають сценарію «легкої цифровізації», що характеризується базовим рівнем цифровізації сільського господарства, обмеженим контролем даних та суттєвою різницею в цифровій грамотності і впровадженні технологій між різними зацікавленими сторонами в аграрному секторі [2]. Однією з основних переваг цифровізації є можливість зменшення витрат і збільшення прибутків завдяки оптимізації процесів та використанню передових технологій [3]. Цифровізації дає такі переваги для сільського господарства, це – більший захист споживачів, більша прозорість, кращий захист клімату, більш економне використання ресурсів, кращий добробут тварин, менша бюрократія [4]. Не менш важливо підтримувати заходи, які сприятимуть покращенню цифрових компетенцій та зміцненню соціальної довіри та сприйняття створених систем цифрового землеробства [5]. Можливості, створені цими технологіями, не лише підвищують ефективність виробництва, але й сприяють збереженню біорізноманіття та стійкості екосистем. Крім того, методи аналізу даних та підходи на основі штучного інтелекту дозволяють краще прогнозувати та управляти ризиками, що має вирішальне значення в умовах зміни клімату та збільшення екстремальних подій. Цей спецвипуск є важливим кроком на шляху до розуміння впливу цифрових технологій на майбутнє сільського господарства та агропродовольчу стійкість [6].

Цифрова трансформація означає впровадження цифрових рішень у бізнес-процеси організацій, що може призвести до значних змін у них бізнес-функції. Така модифікація може вплинути на різні аспекти організації, наприклад, досвід користувача, бізнес-процеси, цільові ринки, клієнтів, відносини з клієнтами та навіть різні культурні наслідки.

Одним із ключових моментів цифрової революції в сільському господарстві є використання розумних датчиків та Інтернету речей для моніторингу та управління фермами в режимі реального часу. Ці датчики можуть надати життєво важливу інформацію про стан ґрунту, вологість повітря, температуру та стан рослин. Підключивши ці пристрої до централізованої мережі через Інтернет речей, фермери можуть отримувати дані про стан своїх посівів у режимі реального часу. В Україні ця технологія могла б принести значну користь, враховуючи різноманітність кліматичних і географічних умов.

В епоху космічних технологій сільське господарство отримує детальну інформацію, отриману за допомогою супутникових знімків. Ці зображення можуть надати глобальну перспективу стану посівів, виявляючи області з потенційними проблемами або конкретними потребами. У контексті румунського цифрового сільського господарства ці системи моніторингу

можуть допомогти фермерам оптимізувати управління сільськогосподарськими угіддями, запобігти ризикам та підвищити ефективність використання ресурсів.

Ще однією особливо перспективною інновацією в цифровому сільському господарстві є впровадження сільськогосподарських роботів. Цих роботів можна запрограмувати на виконання різноманітних завдань, від посіву та зрошення до збирання врожаю та управління запасами. Робоча сила в сільському господарстві часто обмежена, сільськогосподарські роботи можуть надати значну підтримку для вирішення логістичних проблем і підвищення продуктивності.

В умовах мінливості погодних умов і зміни клімату передбачуваність в сільському господарстві набуває важливого значення. Платформи штучного інтелекту можуть аналізувати погодні дані, історію врожаю та інші фактори, щоб надавати точні прогнози умов вирощування сільськогосподарських культур. У контексті цифрового сільського господарства ці платформи можуть бути цінними інструментами для прийняття стратегічних рішень, допомагаючи фермерам управляти ризиками та оптимізувати виробництво.

Точне землеробство – це ще одна парадигма в підході до сільськогосподарської діяльності. Він передбачає використання таких технологій, як GPS та дрони, для точного моніторингу та управління сільськогосподарськими ресурсами та операціями. Сільськогосподарські угіддя можуть значно відрізнитися за родючістю та структурою ґрунту, точне землеробство може забезпечити підвищення ефективності використання ресурсів та більш стійке виробництво.

Ще одним важливим аспектом інновацій у цифровому сільському господарстві є впровадження розумних систем зрошення. Ці системи, відомі як розумне зрошення, використовують передові датчики та технології для оцінки реальних потреб сільськогосподарських культур у воді. Адаптуючи кількість води відповідно до конкретних потреб кожної землі та часу, фермери можуть економити водні ресурси, маючи значний вплив на екологічну стійкість та витрати на виробництво.

Ці наземні станції надаватимуть інформацію про якість ґрунту, води, надійність та потреби рослини та атмосферні умови мікроклімату, а за даними Мінцифри матимуть такі основні переваги:

- Значне зниження собівартості продукції
- Підвищення якості та конкурентоспроможності вітчизняної продукції.
- Підвищення врожайності сільськогосподарських культур та зниження ризиків для виробництва.
- Зменшення впливу на навколишнє середовище.
- Захист прав споживачів.
- Використання відкритих аграрних даних усіма.

Розумне землеробство як інструмент підтримки виробничих процесів допомагає ефективно задовольняти потреби сільськогосподарських культур за допомогою безперервних і точних вимірювань, що проводяться в полі.

Таким чином, за допомогою розумного землеробства виробник підвищує конкурентоспроможність своєї продукції, додає до неї цінність і досягає значного збільшення свого доходу.

Безперервний моніторинг та облік сільськогосподарської діяльності за допомогою технологічних інструментів інформатики дозволяють нам своєчасно та точно втручатися у витрати та методи вирощування на фермі, завжди беручи до уваги потреби господарства, які вимірюються точно, а не емпірично.

Крім того, безперервний моніторинг і фіксація сільськогосподарської діяльності дозволяє здійснювати превентивні дії, усуваючи або обмежуючи в максимальній мірі неминучу небезпеку, перш ніж вона створить непоправні проблеми.

Інформаційні джерела:

1. Корюгін, А., & Матвеев, М. (2024). Маркетинговий менеджмент аграрного бізнесу: виклики цифровізації. *Herald of Khmelnytskyi National University. Economic Sciences*, 328(2), 32-38. <https://doi.org/10.31891/2307-5740-2024-328-4>
2. Негрей М. В. Цифрова трансформація аграрного сектору: перспективи, виклики та рішення / Негрей М. В. // Наукові записки НаУКМА. Економічні науки. - 2023. - Т. 8, вип. 1. - С. 94-100. - <https://doi.org/10.18523/2519-4739.2023.8.1.94-100>
3. Васюта В.Б. Аграрний сектор України в умовах цифрової трансформації / В.Б. Васюта, К.С. Омеляненко // Тези 76-ї наукової конференції професорів, викладачів, наукових працівників, аспірантів та студентів університету (Полтава, 14 травня – 23 травня 2024 р.). – Полтава : Нац. ун-т ім. Юрія Кондратюка, 2024. – Т. 1. – С. 371–372.
4. Карбовська, Л., Кришталь, Г. О., & Ліщенко, А. В. (2023). EXPERIENCE OF DIGITALIZATION OF AGRICULTURAL ENTERPRISES IN EU COUNTRIES: OPPORTUNITIES AND BARRIERS. *Scientific Notes of Lviv University of Business and Law*, (39), 466-472. Retrieved from <https://nzlubp.org.ua/index.php/journal/article/view/1146>.
5. Kosior Katarzyna. 2023. Projekty badawczo-rozwojowe na rzecz rolnictwa cyfrowego w Polsce. *Annals PAAAE XXV* (1): 124-139
6. Niedbała, G.; Kujawa, S.; Piekutowska, M.; Wojciechowski, T. Exploring Digital Innovations in Agriculture: A Pathway to Sustainable Food Production and Resource Management. *Agriculture* **2024**, *14*, 1630. <https://doi.org/10.3390/agriculture14091630>

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАДІЙНОСТІ АПАРАТНИХ ТА ПРОГРАМНИХ ЗАСОБІВ АВТОМАТИЗОВАНИХ СИСТЕМ КЕРУВАННЯ ПРИ ВИРОБНИЦТВІ СІЛЬГОСППРОДУКЦІЇ

Тимошенко В.О., здоб. ВО

Шатов Є. О., здоб. ВО

Піскачова І.В., канд. техн. наук, ст. наук. співроб.

Державний біотехнологічний університет

Впровадження автоматизованих систем керування (АСК) у процес виробництва сільгосппродукції забезпечує низку важливих переваг, спрямованих на підвищення продуктивності, зниження обсягу помилок під час виконання технологічних завдань, а також на зниження або повне скорочення браку на виробництві. Система АСК являє собою комплекс програмно-технічних засобів, що розробляються для реалізації функцій з управління устаткуванням, промисловими лініями, системами безпеки і контролю.

Впровадження подібних рішень у виробничий процес забезпечує наступний набір важливих переваг для підприємства: підвищення ефективності в роботі устаткування завдяки автоматизації низки функцій; зниження кількості збоїв, а також часу простою устаткування з тієї самої причини; підвищення гнучкості керування технологічними процесами; забезпечення ефективного моніторингу та контролю технічних процесів; скорочення помилок, яких припускається персонал через некомпетентність. Наявність у складі сучасних АСК таких компонентів, як програмні (ПЗ) і апаратні засоби (АЗ), призводить до значних труднощів в оцінці надійності системи в цілому. Дослідження АСК показують, що надійність відіграє одну з головних ролей, а отже, застосування більш досконалих методів і шляхів оцінювання, аналізу й удосконалення характеристик надійності АСК і їхніх компонентів є важливим завданням.

Розглянуто багатоканальні системи без урахування їхнього відновлення, з випадковим характером відмов АЗ та ПЗ. Обрано для дослідження основні показники надійності в цьому випадку: імовірність безвідмовної роботи $p(t)$, що являє собою ймовірність того, що помилки ПЗ та відмови АЗ не проявлять себе в інтервалі часу $(0, t)$; імовірність відмови $q(t)$ або ймовірність події відмови ПЗ до моменту часу t ; інтенсивність відмов програми $\lambda(t)$. Для підвищення надійності ПЗ запропоновано метод багатoversійності. Багатoversійність ПЗ може запроваджуватися таким чином: різні версії ПЗ розробляються різними командами програмістів; диверсифікація окремих критичних модулів; застосування різних методів тестування, діагностування, верифікації. Досліджено графічні залежності для багатоканальних багатoversійних АСК.

Зроблено висновок, що введення багатoversійності ПЗ за багатоканальних АЗ призводить до суттєвого підвищення надійності АСК за ненадійних компонентів. Але за деяких показників надійності введення багатoversійності недоцільне.

ІНСТРУМЕНТИ ОПТИМІЗАЦІЇ ФІНАНСУВАННЯ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ ПІДПРИЄМСТВ НА ОСНОВІ ЗБАЛАНСОВАНОЇ СИСТЕМИ ПОКАЗНИКІВ

Тищенко Д.С., здоб. ступ. д-р філософії
Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Сучасна візія підвищення конкурентоспроможності сучасних підприємств повинна передбачати подолання поточних викликів та активізацію процесів стимулювання економіки за рахунок цифрової трансформації, особливо в умовах динамічного розвитку технологій та швидких змін. Для України цей процес набуває особливої актуальності через сучасні виклики, пов'язані з війною, економічною нестабільністю та необхідністю швидкої відбудови країни. Саме цифрова трансформація відіграє важливу роль у повоєнному відновленні

економіки України, сприяючи розвитку інноваційних секторів та інтеграції в глобальні ринки. Для досягнення цих цілей важливо ефективно планувати фінансове забезпечення процесів трансформації, що дозволить уникнути ресурсних дисбалансів і забезпечить стійкий розвиток суб'єктів бізнесу.

Впровадження цифрових технологій дозволяє оптимізувати бізнес-процеси, покращувати ефективність управління та забезпечувати стійкість підприємств до зовнішніх ризиків. Проте цифрова трансформація вимагає значних фінансових ресурсів. Відповідно, актуальним завданням сьогодення є пошук та впровадження ефективних інструментів для оптимізації фінансового забезпечення цих процесів. Одним із таких підходів є використання збалансованої системи показників (ЗСП), що забезпечує стратегічне управління фінансовими ресурсами та орієнтує підприємство на досягнення довгострокових результатів. Концепція даної системи була розроблена Р. Капланом та Д. Нортонем [1, с. 83], що дозволило запровадити новий підхід до стратегічного управління в різних галузях. Сутність збалансування полягає в тому, що під час прийняття управлінських рішень враховуються не лише фінансові показники, а й фактори, пов'язані з ринковою ситуацією, тривалістю та вартістю процесів, які виконуються в організації [2]. Баланс у ЗСП має багаторівневий характер і охоплює взаємозв'язки між фінансовими та нефінансовими індикаторами, стратегічним і оперативним управлінням, а також минулими й майбутніми результатами, внутрішніми та зовнішніми аспектами діяльності підприємства [3; 4]. Особлива увага приділяється тому, що ЗСП ефективно вирішує низку важливих завдань, таких як оцінка результативності діяльності суб'єктів бізнесу та сприяння реалізації стратегії, що робить її надійним і ефективним інструментом управління.

Збалансована система показників є ефективним інструментом стратегічного управління, який дозволяє підприємствам оцінювати ефективність своєї діяльності за чотирма ключовими напрямками: фінансові результати, внутрішні процеси, клієнти та навчання і розвиток персоналу [5]. Для вітчизняних підприємств у контексті цифрової трансформації дана система стає важливим механізмом, що дозволяє поєднати короткострокові тактичні заходи з довгостроковими стратегічними цілями, спрямованими на стійкий розвиток і адаптацію до зовнішніх викликів. Наразі, коли підприємства мають оперативно реагувати на нестабільність, ЗСП надає можливість оптимізувати фінансування, враховуючи як економічні, так і соціальні виклики реалізуючи адаптивні стратегії, які відповідають поточним потребам економіки України, зокрема через розвиток інноваційних секторів і стійких моделей підприємництва.

Оптимізація фінансування цифрової трансформації на основі ЗСП має особливе значення через обмеженість фінансових ресурсів і необхідність максимального їх ефективного використання. Тому до основних інструментів фінансового забезпечення цифровізації доцільно віднести:

1. *Фінансове планування в умовах обмежених ресурсів.* В умовах вітчизняної економіки, що відновлюється після кризи, ЗСП дозволяє розробляти стратегії ефективного розподілу фінансових ресурсів між різними напрямками цифрової трансформації, враховуючи стратегічні пріоритети підприємства.

2. *Оцінка інвестицій з урахуванням ризиків.* Використання ЗСП допомагає підприємствам визначати проекти, які мають найбільший потенціал для досягнення стійкості та конкурентних переваг, зважаючи на високий рівень ризиків, зумовлених нестабільною економічною ситуацією.

3. *Управління ризиками в умовах турбулентності.* ЗСП дозволяє оцінювати ризики цифрової трансформації, пов'язані з економічними та політичними викликами, і розробляти заходи для їх мінімізації в умовах підвищеної невизначеності.

4. *Стратегічне управління витратами.* В умовах обмежених ресурсів і потреби в швидкому впровадженні технологій, ЗСП допомагає підприємствам ефективно керувати витратами, зосереджуючи ресурси на найбільш пріоритетних напрямках цифрової трансформації.

5. *Моніторинг ключових показників ефективності.* Постійний моніторинг та аналіз результатів на основі ЗСП дозволяє швидко коригувати стратегії фінансування, адаптуючи їх до змін у зовнішньому середовищі, своєчасно реагуючи на виклики та ризики.

Використання ЗСП у фінансовому плануванні цифрової трансформації підприємств в Україні сприяє їхній довгостроковій стійкості, що є надзвичайно важливим в умовах постійної зміни макроекономічних факторів. Завдяки інтеграції показників фінансового розвитку, інновацій та навчання персоналу, вітчизняні підприємства можуть підвищувати свою конкурентоспроможність на міжнародних ринках. Також, ЗСП дозволяє забезпечити комплексний підхід до управління цифровою трансформацією, який поєднує ефективність використання ресурсів, управління ризиками та стратегічне планування.

Розробка ключових показників ефективності та кількісних параметрів системи фінансового забезпечення цифрової трансформації підприємства повинна ґрунтуватися на оцінках, які відображають рівень фінансових ризиків та стабільності підприємства, із залученням якісних та повних даних щодо технічних, організаційних, економічних і соціальних аспектів його діяльності. Реалізація системи оцінки ефективності ЗСП дозволяє підприємству здійснювати аналіз виконання стратегічних цілей і забезпечувати оперативний зворотний зв'язок, заснований на ретельно відібраних показниках, що враховують ключові аспекти стратегії підприємств. Тому, модель побудови системи оцінки ефективності ЗСП для покращення фінансового забезпечення цифрової трансформації передбачає розробку комплексу показників, встановлення режимів функціонування системи та впровадження механізмів балансування через оптимізаційні розрахунки і бенчмаркінг. Такий підхід гарантує точне відстеження фінансових результатів та ефективне управління ресурсами в умовах цифрових змін. Серед факторів, які ускладнюють оптимізацію фінансового забезпечення цифрової трансформації підприємств шляхом впровадження ЗСП, можна виділити наступні: збільшення інвестиційних ризиків, дефіцит висококваліфікованих управлінських кадрів, низький рівень комп'ютеризації, брак досвіду в реалізації ЗСП та недостатній розвиток корпоративної культури. Ці чинники формують суттєві бар'єри для

ефективної реалізації цифрових ініціатив та знижують здатність підприємств адаптуватися до сучасних викликів.

Таким чином, цифрова трансформація для вітчизняних підприємств є не тільки способом підвищити ефективність і конкурентоспроможність, але й необхідністю для адаптації до умов сучасних викликів. Військова агресія, фінансова криза та інфраструктурні втрати створюють додаткові бар'єри для розвитку бізнесу в Україні. В таких умовах цифрові технології допомагають створити нові бізнес-моделі, інтегрувати дистанційне управління, мінімізувати втрати та забезпечити стійкість підприємств в умовах турбулентності. Використання ЗСП дозволяє ефективно планувати фінансові ресурси, адаптуватися до ризиків і забезпечувати стійкий розвиток навіть в умовах економічної невизначеності. Для України, яка перебуває в процесі економічного відновлення та інтеграції у світову економіку, цифрова трансформація є критично важливою, і її успіх значною мірою залежить від ефективності управління фінансовими ресурсами.

Інформаційні джерела:

1. Kaplan R.S., Norton D.P. *The Balanced Scorecard: Translating Strategy into Action*. Boston (Ma., USA): Harvard Business School Press, 1996. 320 p.
2. Kashchena N., Nesterenko I., Chmil H., Kovalevska N., Velieva V., Lytsenko O. Digitalization of Biocluster Management on Basis of Balanced Scorecard. *Journal of Information Technology Management*. 2023. Vol. 15. Is. 4. P. 80–96. DOI: <https://doi.org/10.22059/jitm.2023.94711>
3. Пан Л.В. Збалансована система показників (Balanced Scorecard – BSC) як інструмент ефективного управління стратегією організації. URL: http://ekmair.ukma.edu.ua/bitstream/handle/123456789/8532/Pan_Zbalansovana_systema_pokaznykiv.pdf
4. Кашена Н. Б., Нестеренко І. В., Чміль Г.Л. Стратегічне управління біокластером на засадах ЗСП. *Інфраструктура ринку*. Випуск 71. 2023. С. 135–142. DOI: <https://doi.org/10.32782/infrastructure71-24>
5. Збалансована система показників (ЗСП, Balanced Scorecard, BSC). KPI MONITOR URL: <http://kpi-monitor.com.ua/solutions/balanced-scorecard>

КІБЕРБЕЗПЕКА В ХМАРНИХ ІНФРАСТРУКТУРАХ

Тіхонова В.А.

Державний біотехнологічний Університет

Для забезпечення безпечної роботи хмарного сховища (cloud storage, backup) потрібно врахувати що саму хмару можна розглядати як модель зберігання даних, де цифрова інформація зберігається у логічних пулах, а фізичне розміщення відбувається на декількох серверах, не обов'язково розташованих поряд. Адміністрування фізичної інфраструктури належить хостинг-провайдерам, які і відповідають за безпечне збереження даних, забезпечення доступу до них та надійність роботи серверів. Доступ до послуг хмарного сховища надається через вебсервісні інтерфейси (API).

Існують 3 види сховищ: публічна хмара - це модель зберігання даних, де ресурси належать стороннім компаніям(провайдерам), приватна хмара, яка призначена лише для однієї організації та гібридна хмара, яка дозволяє організаціям використовувати переваги обох моделей. Прикладами публічних хмар є Amazon Web Services (AWS), Microsoft Azure та Google Cloud. Ресурси приватної хмари призначені виключно для однієї організації. Такі хмари забезпечують більший рівень контролю та налаштування, але одночасно потребують більших початкових вкладень. Гібридна хмара поєднує в собі елементи публічної та приватної хмар, дозволяючи об'єднувати і спільно використовувати дані та їх додатки. Зазвичай такі віртуальні накопичувачі інтегруються з іншими ІТ-системами для забезпечення безперебійної взаємодії. Це інтегрування дозволяє отримувати кращий контроль над даними, більш гнучке управління ІТ-інфраструктурою та підвищений рівень безпеки [1].

Зручність та вигідність використання хмарних сховищ пов'язане і з ризиками. В залежності від типів хмарних сховищ можна виділити такі загрози безпеки, як витік інформації, який може статися з широкого спектру причин, від недбалості співробітників до серйозних дій кіберз-злочинців. Наступним у рейтингу є злам інтерфейсу та API (інтерфейсів прикладного програмування). Хоч провайдери пропонують клієнтам зручні інтерфейси для керування своїми ресурсами, що дозволяє легко взаємодіяти з хмарними сервісами та налаштовувати їх під конкретні потреби, але це може створити серйозні загрози для безпеки, тому що API слугують точками доступу до хмарних сервісів, особливо, якщо ці API або інтерфейси мають вразливості.

Вразливим пунктом для загрози безпеки даних є вразливість систем у публічних (мультиарендних) середовищах. Щоб уникнути проблем спеціалісти рекомендують регулярно сканувати системи та оперативно реагувати на повідомлення про потенційні загрози. Недбале ставлення до паролів, відсутність шифрування або надання зайвих привілеїв користувачам може створити ризики та допомогти злочинцям легко обійти автентифікацію, що в свою чергу може привести до втрати даних або грошей. Використання спеціальної інженерії в сферах зламу до цього дня залишається однією з поширених загроз. Завдяки різноманітним програмам стає набагато легше отримати доступ до облікових записів клієнтів та їх персональної інформації. Фішинг, або виманювання в користувачів мережі цінних даних, досі є актуальною проблемою, яка пристосовується до прогресу. Хоча хмарні сховища мають багато переваг, питання кібербезпеки залишаються актуальними. Недооцінка ризиків та інші фактори можуть привести до втрат не тільки з боку компанії, але й її клієнтів [2].

Безпека залежить не лише від постачальника послуг, але й від дій самого користувача, та для кращого запобігання та забезпечення цілісності даних можна з допомогою запропонованих правил користування хмарними сервісами: перевірка та шифрування даних, використання захищеного інтернет-з'єднання, застосування спеціалізованих програм для моніторингу даних, захист інтернет-пристроїв і встановлення надійного пароля для адміністрування, постійна увага до фішинг-атак і своєчасне інформування техпідтримки та застосування

багатофакторної автентифікації. Для отримання додаткової інформації про безпеку роботи з хмарними сервісами оприлюднюється за допомогою розроблених додатків, у більшості випадків додається підтримка фахівців компанії. Так, SoftwareOne надає можливість он-лайн консультування.

Основним методом захисту є шифрування даних. Шифрування як криптографічний процес базується на алгоритмічному перетворенні даних з метою приховування інформації та отримання зашифрованого тексту. Воно є оборотним, тобто дозволяє відновити початкові дані. Здійснюється посимвольно і перетворює звичайний текст або повідомлення у форму, яку сторонні особи не можуть прочитати. Ефективність шифрування щодо захисту вмісту нажаль не розповсюджується на приховання метаданих (особа користувача, час чи місцезнаходження). Тому застосування методів шифрування на всіх етапах обробки та передачі інформації для забезпечення конфіденційності дуже важлива задача [3]. Спосіб шифрування «хмари», тобто перетворення даних у захищений формат перед їх передачею, забезпечує конфіденційність та цілісність даних під час зберігання або передачі. З найрозповсюджених методів шифрування можна виділити AES (Advanced Encryption Standard).

Не менш важливою є функція керування ключами, яка визначає, хто може отримати доступ до даних. Усі ці заходи допомагають запобігти несанкціонованому доступу до конфіденційної інформації навіть у випадку зламу системи або витоку даних, що є дуже зручною функцією [4].

Інформаційні джерела:

1. Найкращі практики захисту хмарних сховищ - вартість рішення з кібербезпеки в Україні / IT Distribution. URL: <https://iitd.com.ua/news/najkrashhi-praktiki-zahistu-hmarnih-shovishh/> (Дата доступу 05.08.2024)
2. Блаженко І. Головні загрози хмарній безпеці та способи захисту. URL: <https://galka.if.ua/holovni-zahrozy-khmarniy-bezpetsi-ta-sposoby-zakhystu/> (Дата доступу 27.10.2024)
3. Все, що потрібно знати про шифрування URL: <https://safety.rsf.org/ukr/all-you-need-to-know-about-encryption/> (Дата доступу 20.08.2023)
4. What Is Cloud Encryption? Encrypted Cloud Storage Benefits. URL: <https://www.zscaler.com/de/resources/security-terms-glossary/what-is-cloud-encryption>

СИСТЕМАТИЗАЦІЯ НАПРЯМКІВ ЗАХИСТУ ІНФОРМАЦІЇ У БІЗНЕСІ

Чаговець В.В., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Поточний рік характеризується суттєвим зростанням кількості кібератак в Україні. За даними Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України у першому півріччі 2024 року українські об'єкти зазнали російських хакерських атак на 19% більше, ніж у другому півріччі 2023 року. Урядова команда реагування на комп'ютерні надзвичайні події України CERT-UA у першому півріччі 2024 року зафіксувала 1739 кібератак, що на 276 більше, ніж

у попередньому другому півріччі 2023 року. Кількість атак з розповсюдженням шкідливого програмного забезпечення зростає на 40%. Проведені дослідження свідчать, що найсильніше вражаються сайти державних органів, які надають послуги громадянам та обробляють велику кількість даних, потім – фінансовий сектор, засоби масової інформації, ІТ-компанії та енергетика. Всі ці сектори складають групи ризику, які потребують особливої уваги. Аналітики вважають, що до 2025 року щорічні збитки бізнесу через кібератаки зростуть до 10,5 трлн доларів [1, 2].

Враховуючи це, можна стверджувати, що проблема удосконалення засобів захисту інформації та оцінки їх достатності наразі стає актуальною. Працюючи в напрямку її вирішення, Адміністрацією Державної служби спеціального зв'язку та захисту інформації України у липні цього року було запропоновано «Рекомендації з оцінки достатності заходів захисту інформації комплексних систем захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах, створених з використанням профілів безпеки інформації», які описують порядок дій щодо проведення оцінки реалізації базового та цільового профілів безпеки, на базі яких створювалась комплексна система захисту інформації [3].

Окрім розробки законодавчих, нормативних документів та рекомендацій для запобігання порушення та витоку інформації можна виділити також наступні дії, що сприяють захисту інформації саме у бізнесі [4]:

- виокремлення всієї конфіденційної інформації, яка підлягає безпосередньо захисту, та її упорядкування згідно з політикою безпеки;

- контролювання та оцінювання доступу до конфіденційної інформації та дій, викликаних ним;

- безперервний моніторинг руху бізнес-інформації в режимі реального часу;

- відстеження та аналіз незвичних поведінок програмних середовищ, що супроводжуються відкритим доступом до інформації, наприклад, під час копіювання даних, завантаженні підозрілих файлів;

- обов'язкове оцінювання стану інформаційної безпеки бізнес-партнерів;

- захист віддалених розосереджених точок доступу, взаємодіючих з мережею через кінцевих користувачів зі своїми ноутбуками, мобільними пристроями тощо;

- шифрування даних, яке дозволяє отримати доступ до конфіденційної інформації та прочитати її тільки тим, хто має ключ дешифрування або знає пароль;

- впровадження надійного програмного забезпечення для запобігання витоку інформації;

- навчання співробітників своєї організації розпізнавати види кібератак, особливо через спробу отримати конфіденційну інформацію оманливим шляхом (фішингові атаки електронною поштою та атаки з використанням соціальної інженерії).

Елементи комплексної стратегії захисту інформації наведено на рисунку.

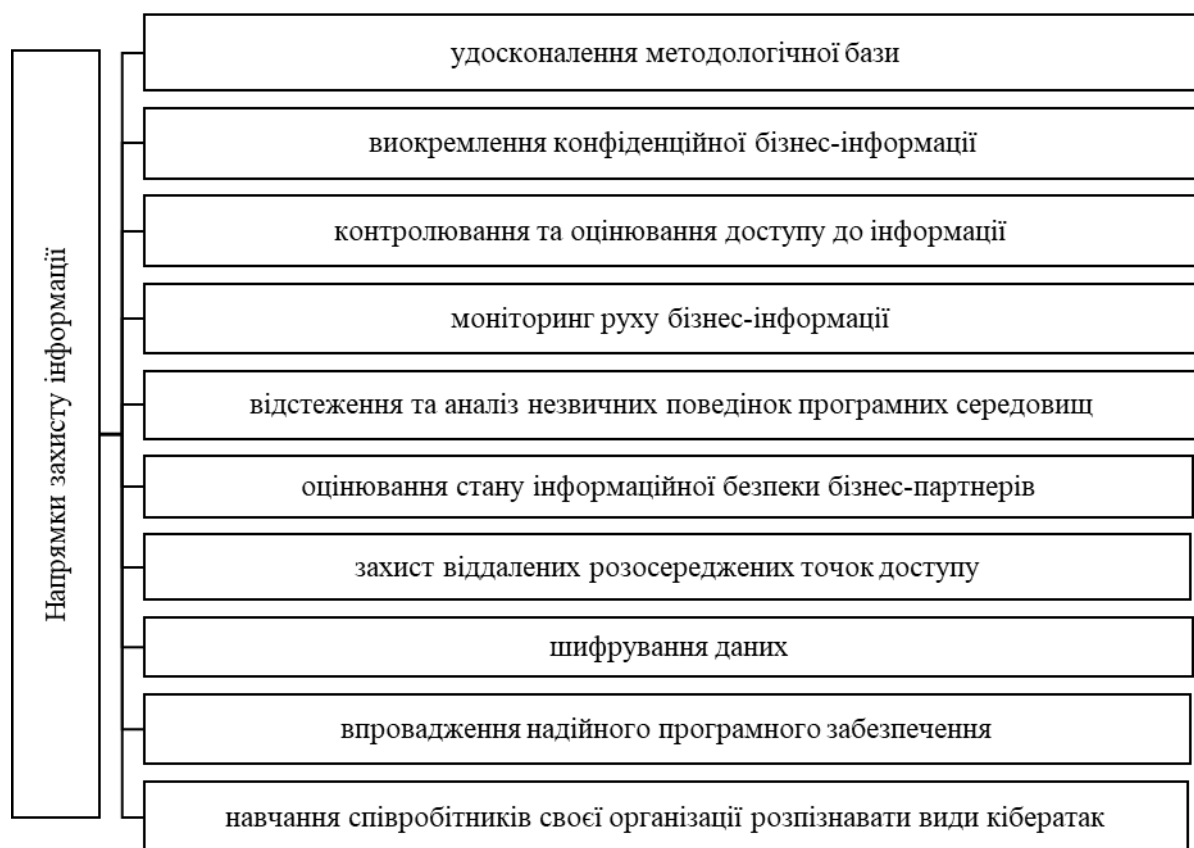

Рис. Напрямки захисту інформації у бізнесі

Діючи за такими напрямками, можна перешкодити кібер-злочинцям отримати конфіденційні дані шляхом їх витоку.

Інформаційні джерела:

1. Кількість кібератак в Україні [Електронний ресурс]. – URL: <https://vsviti.com.ua/news/161954>.
2. Кібератаки на український бізнес тривають: як захиститися [Електронний ресурс]. – URL: https://www.epravda.com.ua/cdn/cd1/2024/kiberataky_na_biznes.
3. Про затвердження Рекомендацій з оцінки достатності заходів захисту інформації комплексних систем захисту інформації в інформаційних, електронних комунікаційних та інформаційно-комунікаційних системах, створених з використанням профілів безпеки інформації [Електронний ресурс]. – URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0354519-24#n10>.
4. 6 порад як захистити бізнес від витоку даних [Електронний ресурс]. – URL: <https://gigatrans.ua/ua/news/6-sposobov-kak-zash-itit-biznes-ot-utechki-dannuh>.

ОСОБЛИВОСТІ ВИВЧЕННЯ ТЕХНОЛОГІЙ OSINT СТУДЕНТАМИ СПЕЦІАЛЬНОСТІ 125 КІБЕРБЕЗПЕКА ТА ЗАХИСТ ІНФОРМАЦІЇ

Чалий І.В., канд. техн. наук, доц.

Левкін А.В., канд. техн. наук, доц.

Бутенко Т.А., канд. екон. наук, доц.

Державний біотехнологічний університет

OSINT (Open Source INTelligence, розвідка за відкритими джерелами) – це потужний інструмент для виявлення та аналізу інформації про кіберзагрози, яка міститься у відкритих джерелах. Завдяки OSINT можна отримати цінні дані для прийняття ефективних заходів з кібербезпеки.

Сучасний інформаційний простір насичений великою кількістю даних, включаючи експертні оцінки щодо кіберзагроз. Ці оцінки, опубліковані у відкритих джерелах, можуть бути використані для виявлення нових загроз, аналізу діяльності кіберзлочинців та розробки ефективних стратегій захисту інформаційних систем. Методи розвідки за відкритими джерелами (OSINT) дозволяють систематично збирати, аналізувати та інтерпретувати цю інформацію для прийняття обґрунтованих рішень у сфері кібербезпеки. Однак, варто зазначити, що аналіз даних з відкритих джерел є складним завданням, яке вимагає застосування спеціальних методів та інструментів [1].

У воєнний час OSINT стає незамінним інструментом для збору розвідувальних даних. Завдяки аналізу відкритих джерел можна отримати критично важливу інформацію для ефективного планування та проведення операцій.

При проведенні OSINT-досліджень у сфері кібербезпеки ми прагнемо отримати відповіді на такі ключові питання:

- Суб'єкт атаки: Хто стоїть за атакою?
- Мотивація: Які причини спонукали здійснити атаку?
- Механізм атаки: Як саме була здійснена атака?
- Структура: Як організована група, що здійснює атаку?
- Інструменти та методи: Які засоби використовують зловмисники?
- Ресурси: Які ресурси залучені до атаки?
- Хронологія подій: Які дії передували та супроводжували атаку?
- Наслідки: Які наслідки мала атака?

Додаткові аспекти, які можна розглянути:

- Тіньова інфраструктура: Які ресурси та сервіси використовують зловмисники для приховування своєї діяльності?
- Взаємозв'язки між різними атаками: Чи є зв'язок між даною атакою та іншими інцидентами?
- Потенційні цілі: Хто може стати наступною жертвою?

Відомо багато публікацій присвячених дослідженню питань OSINT. Серед більш докладних робіт [2-4] виділимо перш за все навчальний посібник Д.В. Ланде "OSINT у кібербезпеці", що вийшов у 2024 році [2]. Він дає повне та докладне розкриття застосуванню OSINT саме у кібербезпеці.

Тематику, що пов'язана з OSINT у кібербезпеці, зараз розглядають у більшості вишів, що готують фахівців з захисту інформації. Ця тема вивчається при вивченні різних дисциплін, інколи матеріал дається в межах спеціальної дисципліни (зазвичай як дисципліна за вибором).

Сучасна вища освіта все активніше використовує для навчання потенціал цифрових технологій. Самостійна робота студентів є невід'ємною частиною навчального процесу, а онлайн-ресурси значно розширюють можливості для її організації. Зокрема вони стають невід'ємною частиною навчального процесу, забезпечуючи студентам широкі можливості для самостійного вивчення дисциплін. Використання онлайн-платформ, електронних бібліотек, навчальних відео та інших інтерактивних ресурсів сприяє розвитку навичок самоорганізації, критичного мислення та пошуку інформації. Це дозволяє студентам більш глибоко зануритися в матеріал, закріпити теоретичні знання та розвинути практичні навички [5,6].

Звернемо увагу, перш за все, на вітчизняний портал HackYourMom. Він цілковито відкритий і містить структуровану й агреговану інформацію для/та від фахівців у галузі інформаційної безпеки, які самі й фінансують власне навчання через Patreon.com/HackYourMom. [7].

Його розділ OSINT Mastery: Навчання та Кібербезпека включає багато можливостей для самостійного навчання для студентів.

Але початківцям в цьому питанні краще розпочати своє знайомство з OSINT за допомогою освітнього серіалу «Школа OSINT» відомого порталу «Дія.Освіта» [8]. Освітній серіал створено Інститутом постінформаційного суспільства за ініціативи Мінцифри для платформи Дія.Освіта. Програма проекту складається з 6 серій та фінального тестування. Матеріал поданий в живій та яскравій формі, та, як показала практика перших використань, дуже гарно сприймається студентами.

Навички, які набувають студенти наступні [8]: «Використання Google dorks, Використання держреєстрів, Деанонімізація особи, Зворотний пошук зображення, Покрокова організація OSINT-розслідування, Пошук геолокації за зображенням, Пошук особистих даних у Google і соцмережах, Пошук погоди в минулому, Робота з Google cache, Робота з Google-мап та Street view для пошуку локації, Робота з Webarchive, Wayback machine, Фактчекінг».

Другий ресурс, який ми застосовуємо при навчанні, онлайн-курс «OSINT – розвідка з відкритих джерел та інформаційна безпека» від дуже відомого порталу «Prometheus».

«Курс розрахований на широку аудиторію, готову долучитися до інформаційної розвідки, підвищити обізнаність у методах розпізнавання дезінформації, адже в умовах війни кожен із нас має дбати про інформаційну безпеку та робити все, аби не дати ворогу перевагу необачним ставленням до даних, які ми публікуємо в мережі». Курс створили фахівці проекту Victory Drones (БФ Dignitas) спільно з партнерськими організаціями: Molfar, Лабораторія цифрової безпеки, Центр Протидії Корупції (ЦПК), YouControl Academy, Центр стратегічних комунікацій та інформаційної безпеки, Вокс Україна – незалежна аналітична платформа [9]. Його тривалість 6 годин. Він

складається з 5 модулів: OSINT, Кібербезпека, SOCMINT та HUMINT, GeoINT та ImgINT, InfoSec та OpSec.

Обидва серіали повністю безкоштовні. Відеолекції, завдання, форум доступні в будь-який час. Ці онлайн-курси розроблені таким чином, що для їх проходження не потрібні спеціальні знання чи навички. Після проходження матеріалів, при успішному тестуванні є можливість отримати сертифікат.

У сучасному світі, де інформація є одним з найцінніших ресурсів, OSINT займає важливе місце. Ця технологія дозволяє системно збирати, аналізувати та інтерпретувати дані з відкритих джерел, що є основою для прийняття обґрунтованих рішень в різних сферах діяльності. Від журналістики та бізнесу до розвідки та кібербезпеки – OSINT надає потужні інструменти для дослідження, аналізу та прогнозування. Постійний розвиток технологій та зростаюча кількість доступних даних сприяють подальшому розширенню можливостей OSINT, роблячи її незамінним інструментом для сучасного суспільства.

У контексті зростаючих кіберзагроз, OSINT став незамінним інструментом для виявлення та аналізу загроз, а також для прийняття проактивних заходів з кібербезпеки. Саме тому доцільно навчити майбутніх фахівців спеціальності 125 Кібербезпека та захист інформації його основним прийомам. Не аби яку допомогу в цьому можуть надати освітній серіал "Школа OSINT" порталу «Дія. Освіта» та онлайн-курс «OSINT – розвідка з відкритих джерел та інформаційна безпека» порталу «Prometheus».

Інформаційні джерела:

1. OSINT як частина системи кіберзахисту (Статті та презентації). URL: [<https://x-scif.info/articles-and-literature/metodyka-vyyavlennya-obyektiv-kiberbezpeky-na-bazi-tehnologiyi-osint/>].
2. Д.В. Ланде. OSINT у кібербезпеці : навч. пос. / Ланде Д.В. – Київ: ТОВ «Інжиніринг», 2024. – 522 с. ISBN 978-966-2344-97-4.
3. Layton R., Watters P. A. Automating Open Source Intelligence: Algorithms for OSINT. – Elsevier, 2016. — 205 p. — ISBN 9780128029169.
4. Распознавание информационных операций / А. Г. Додонов, Д. В. Ландэ, В. В. Цыганок, О. В. Андрейчук, С. В. Каденко, А. Н. Грайворонская. К. : ООО «Инжиниринг», 2017. 282 с.
5. Онлайн-освіта: як здобувати знання в епоху діджиталізації. URL: [<https://bazilik.media/onlajn-osvita-iak-zdobuvaty-znannia-v-epokhu-didzhytalizatsii/>].
6. Мегель Ю.Є., Чалий І.В. Використання ресурсів порталу «Дія. Цифрова освіта» для організації самостійної роботи студентів з дисциплін «Вступ до фаху кібернетичної безпеки» та «Основи кібербезпеки» // Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід [Електронний ресурс] : матеріали IV Міжнар. наук.-практ. інтернет-конф., 19 травня 2023 р. / Держ. біотехнологічний ун-т. – Харків, 2023. – 344 с.
7. Портал HackYourMom. URL: [<https://hackyourmom.com/pro-nas/istoriya-portalu/>].
8. «Дія. Освіта». URL: [<https://osvita.diia.gov.ua/courses/osint-school/>].
9. Онлайн-курс "OSINT – розвідка з відкритих джерел та інформаційна безпека" порталу "Prometheus" URL: [https://prometheus.org.ua/course/course-v1:Prometheus+OSINT101+2024_T3].

РОЛЬ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ В ПРОЦЕСІ ПРИЙНЯТТЯ УПРАВЛІНСЬКИХ РІШЕНЬ

Шафоренко І.Ю., здоб. ступ. PhD

Державний біотехнологічний університет

Одним з основних завдань сучасного менеджменту є вміння ухвалювати управлінські рішення, які відповідають проблемам сьогодення та сприяють досягненню цілей підприємства [1-3]. Ефективне прийняття рішень базується на високоякісній інформації про суттєві зміни у різних сферах діяльності підприємства, включаючи фінансові показники, операційну ефективність та ринкові умови.

Важливою складовою процесу управління є якість інформації, адже надійна інформація дозволяє керівникам не лише реагувати на поточні ситуації, але й передбачати можливі ризики та можливості, розробляючи рішення, що спрямовані на стабільний розвиток підприємства. Відсутність достовірних даних або їх недостатня обробка може призвести до прийняття помилкових рішень, що негативно вплине на ефективність діяльності підприємства.

У теорії управління інформація розглядається як відомості про об'єкт управління, його властивості та стан на певний момент часу, що використовуються для ухвалення рішень [4].

В управлінні існують декілька основних вимог до інформації:

- своєчасність – інформація повинна надходити вчасно, оскільки затримка може призвести до втрати її актуальності та знизити цінність для ухвалення рішень;

- повнота – інформація має бути достатньою для оцінки ситуації, вибору лінії поведінки та ухвалення рішення;

- точність – характеризується відображенням реального стану об'єкта управління та залежить від технічних засобів реєстрації даних;

- готовність до використання – вигляд і зміст інформації повинні бути зручними для подальшого використання в процесі прийняття рішень, що знижує потребу в додатковій обробці та полегшує її використання [5].

Однією з найважливіших тенденцій сучасного управління є використання нових інформаційних технологій для підтримки процесу ухвалення рішень. Інформаційні технології охоплюють процеси збору, збереження, передачі та обробки даних із використанням програмно-апаратних засобів. Автоматизовані технології дозволяють створювати нову інформацію шляхом обробки первинних даних, що сприяє оптимізації управлінських рішень.

Інформаційні технології для підтримки ухвалення рішень організують взаємодію між людиною і комп'ютером. Процес ухвалення рішення відбувається за циклічним алгоритмом, де система підтримки виступає як інструмент обчислення, а особа, що ухвалює рішення, вводить вхідні дані і оцінює результати комп'ютерної обробки. Використання таких технологій дозволяє суттєво прискорити процес прийняття рішень і підвищити їх точність завдяки автоматизації обробки великих обсягів інформації.

Однією з технологій, що використовуються для ухвалення рішень, є системи підтримки прийняття рішень (СППР). Вони забезпечують інформаційну підтримку управлінця, надаючи доступ до моделей і даних, необхідних для розробки альтернатив і вибору найкращого рішення. СППР дозволяє не лише оптимізувати процес вибору, але й проводити ранжирування рішень за різними критеріями. Ці системи особливо ефективні для вирішення нестандартних завдань, які не піддаються структурованому аналізу, оскільки вони допомагають порівнювати альтернативи за різними параметрами та обирати найбільш відповідне рішення.

Ще одним важливим елементом автоматизації управлінських процесів є експертні системи (ЕС). Вони імітують процес міркування експерта в певній галузі, використовуючи базу знань, яка включає значний обсяг фактів і правил, що допомагають приймати управлінські рішення. ЕС здатні надавати поради та рекомендації, що відповідають рівню кваліфікованого експерта. Проте варто зазначити, що такі системи ефективні лише у вузько спеціалізованих сферах і не можуть вирішувати загальні проблеми управління.

Автоматизовані системи експертного оцінювання (АСЕО) спрямовані на комп'ютеризацію експертних процедур і підвищення ефективності використання знань висококваліфікованих спеціалістів у процесі прийняття рішень. АСЕО дозволяють проводити колективне оцінювання альтернатив, а також досліджувати результати експертизи для досягнення консенсусу серед експертів.

Таким чином, використання інформаційних технологій у процесі ухвалення рішень є важливою складовою сучасного управління. Вони значно спрощують процеси збору, обробки та аналізу даних, що, в свою чергу, позитивно впливає на ефективність діяльності підприємств. Однак слід враховувати, що впровадження інформаційних технологій потребує значних фінансових інвестицій на їх придбання та подальше обслуговування, а також забезпечення відповідної підготовки персоналу для їх застосування. Отже, незважаючи на переваги автоматизації, потрібно розуміти, що інформаційні технології можуть лише полегшити процеси обробки інформації та підвищити швидкість прийняття управлінських рішень, але вони не можуть самостійно приймати правильні рішення без втручання людини. Інформаційні технології служать потужним інструментом для полегшення роботи керівника, але не можуть повністю замінити його професійні знання та досвід.

Інформаційні джерела:

1. Zaika S., Shaforenko I. The Essence and Classification of Management Decisions: Theoretical and Methodological Aspect. *Three Seas Economic Journal*. Vol. 5 No. 1, 2024. P. 62-68. <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2024-5-9>.

2. Zaika S., Shaforenko I. Conceptual approaches to administrative decision-making. *Transformacje cyfrowe i technologie innowacyjne w ekonomii [wydanie elektroniczne]: zbiór materiałów Międzynarodowej Naukowo-Praktycznej Konferencji Internetowej*, Łomża – Charków, 14.03.2024 r. / Redakcja naukowa: Ireneusz Żuchowski, Zoia Sharlovych, Olena Dudnyk. Łomża: Międzynarodowa Akademia Nauk Stosowanych w Łomży; Charków : PISzW "Charkowski Uniwersytet Technologiczny "SHAG", Ukraina. Wydawnictwo: MANS w Łomży, Część 1. 2024. P. 189-196. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/50020/1/Zb%C3%B3r%20materia%C5%82%C3%B3w%20konferencji_189-196.pdf.

3. Кравченко М., Голюк В. Прийняття управлінських рішень: сутність та сучасні тенденції розвитку. *Економіка та суспільство*. 2022. № 40. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-40-37>.

4. Словник термінів і понять з дисципліни «Управлінська діагностика» / уклад. С.О. Заїка. Харків: ДБТУ, 2024. 108 с. URL: https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/57679/1/Slov_Upravlins_ka_.pdf.

5. Управлінська діагностика: курс лекцій для здобувачів вищої освіти денної та заочної форми навчання / Упорядник: С.О. Заїка – Харків: ДБТУ [б. в.], 2023 – 270 с. https://repo.btu.kharkov.ua/bitstream/123456789/41884/1/KL_Upravlins_ka_diahnostyka_23.pdf.

Секція 6

МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА КОНКУРЕНТНИХ СЦЕНАРІЇВ

ЕКСПОРТНІ МОЖЛИВОСТІ НАЦІОНАЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ В УМОВАХ НЕВИЗНАЧЕНОСТІ

Бажан В.В., здоб. ВО
Величко К.Ю., канд. екон. наук, доц.
Ушакова Н.Г., канд. екон. наук, проф.
Державний біотехнологічний університет

Сучасне міжнародне економічне середовище стає дедалі складнішим через глобальні кризи, коливання економік, геополітичні конфлікти та швидкі технологічні зміни. Умови невизначеності являють собою обставини, в яких підприємства стикаються з непередбачуваними змінами та нестабільністю, що ускладнюють довгострокове планування та прийняття ефективних управлінських рішень. На теоретичному рівні, невизначеність проявляється через відхилення між очікуваним і фактичним розвитком, наявністю численних варіантів подальшого розвитку, а також можливість вибору серед різноманітних альтернатив. Вона виступає джерелом ризику, оскільки обумовлює труднощі в оцінці ймовірності настання різних подій та ускладнює передбачення певних ситуацій, що, у свою чергу, перешкоджає досягненню ефективної керованості.

Однією з відомих методик оцінювання нестабільності середовища є запропонована І. Ансоффом п'ятирівнева бальна шкала. Вона включає такі категорії: відносна стабільність (2,5-3 бали), реактивність (3-3,5 бали), прогнозування довгострокових змін (3,5-4 бали), передбачення середньострокових змін (4-4,5 бали) та дослідження короткострокових змін (4,5-5 балів). Згідно з кожним із рівнів нестабільності середовища, І. Ансофф також визначив відповідні види тактичного та стратегічного управління [1]. Американський дослідник Р. Дункан запропонував структурний підхід до визначення рівня нестабільності середовища, в якому галузеве середовище поділяється на складові впливу - такі як споживачі, конкуренти, постачальники, державне регулювання, політичні позиції та суспільні тенденції. А. Мазаракі, Д. Пшеслінський та І. Смолін класифікують нестабільність середовища за

критеріями мінливості, динамічності та плавності змін [2, с.82]. О. Дрін удосконалив методику кількісного аналізу характеристик нестабільності зовнішнього середовища, додавши критерії визначення рівня нестабільності, серед яких: тенденції змін досліджуваних показників, мінливість цих змін, спонтанність змін і періодичність диференціації змін [3, с. 5].

Таким чином, невизначеність може виникати через різні фактори (рис. 1).

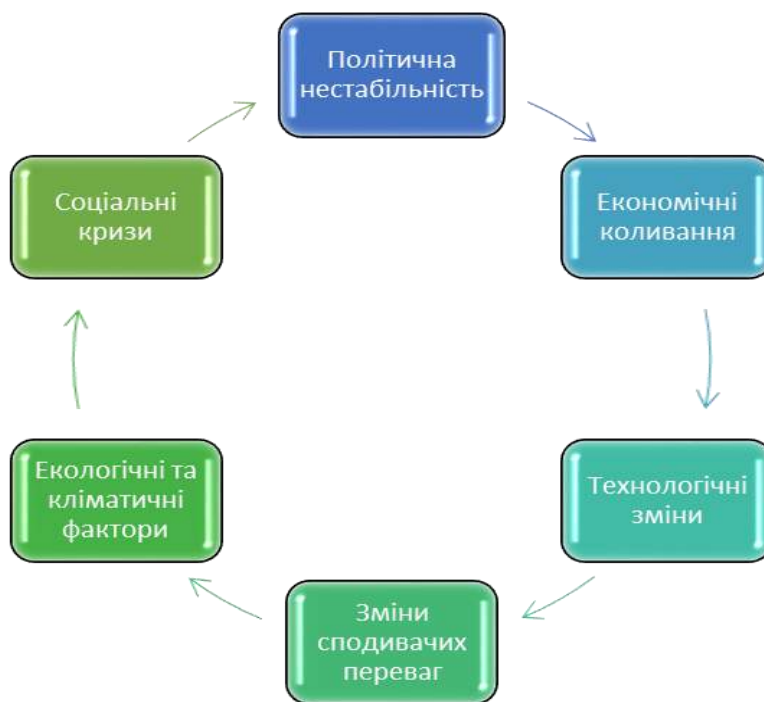

Рис. 1. Фактори нестабільності зовнішнього середовища

Впродовж останніх десяти років експорт України демонстрував стійку орієнтацію на ринки Європейського Союзу. Ця тенденція зумовлена поступовою інтеграцією України в європейський економічний простір, що стало можливим завдяки підписанню Угоди про асоціацію з ЄС та початку дії зони вільної торгівлі. Українські підприємства все більше адаптуються до європейських стандартів якості та екологічних вимог, що забезпечує їм доступ до ринку ЄС та зміцнює торговельно-економічні зв'язки з країнами цього регіону.

Проте, найбільшим випробуванням для економіки України та її експортного сектору стала війна. Експортери зазнали значних втрат через блокування основних логістичних шляхів, що фактично унеможливило стабільне постачання продукції на зовнішні ринки. Зокрема, росія майже повністю заблокувала українські морські порти, що скоротило можливості для транспортування більшості експортованої продукції. Наприклад, обсяги експорту продукції гірничо-металургійного комплексу у 2022 р. скоротилися на 61,7%. В 2023р. експорт продовжив знижуватися, втративши ще 37,6% у річному вимірі [4]. Таке скорочення експортних обсягів стало викликом для фінансової стійкості українських компаній, особливо в секторах з високою залежністю від зовнішніх ринків.

У періоди невизначеності підприємства змушені швидко адаптувати свої експортні стратегії до нових умов функціонування. Це включає розширення асортименту продукції, її модифікацію під потреби нових ринків, а також оновлення виробничих технологій. Щоб знизити ризики, українські підприємства активно переорієнтувалися на нові географічні ринки або здійснювали посилення позицій на тих ринках, де вже налагоджені торговельні відносини. Такий підхід допомагає уникнути критичної залежності від одного або кількох ринків, особливо в умовах економічних обмежень. Наприклад, ТОВ «Нова пошта» адаптувала свою стратегію та розширила свої міжнародні логістичні послуги, відкривши філії та пункти обслуговування в країнах Європи, зокрема в Польщі, Іспанії, Латвії та Литві. Компанія «Kernel» - потужний світовий виробник та експортер соняшникової олії. На частку компанії припадає близько 8% світового експорту соняшникової олії. Свою продукцію компанія постачає до понад 70 країн світу. Але компанія втратила свої виробничі потужності через війну на сході країни та розроблені логістичні маршрути і була вимушена шукати нові шляхи просування продукції, збільшивши прибуток від переробки олійних культур у 2023 р. на 13%.

Крім того, в умовах невизначеності підприємствам важливо забезпечити певну стабільну фінансову базу, щоб витримати коливання валютних курсів, зростання цін та ін. Використання інструментів хеджування та страхування експорту дозволяє частково компенсувати ці ризики.

Допомогу у розширенні експортних можливостей національних підприємств на ринки ЄС для національних підприємств у сучасних умовах стало прийняття Регламенту (ЄС) 2024/1392 Європейського Парламенту та Ради від 14 травня 2023 року (набрав чинності 06.06.2024), яким передбачено продовження ЄС до 5 червня 2025 року (включно) заходів з тимчасової лібералізації торгівлі з Україною, які охоплюють скасування усіх мит, тарифних квот і захисних заходів щодо імпорту походженням з України. Також важливим сьогодні є провадження інноваційних технологій і дотримання принципів сталого розвитку з метою зростання привабливості продукції на міжнародному ринку, особливо на ринку ЄС, де діють жорсткі екологічні стандарти. Крім того, це дає змогу оптимізувати витрати та покращити імідж підприємства на міжнародних ринках як соціально відповідального. Оптимістичними є і прогнозні оцінки Міністерства економіки України, яке, прогнозує за нинішніх умов, зростання експорту: на 9% у 2024р., 19,4% у 2025р. та 20,6% у 2026 р. [5]. Це свідчить про певну адаптацію експортоорієнтованих підприємств, а державна підтримка у вигляді експортного кредитування, страхування експортних контрактів та податкових пільг також буде важливою складовою розширення експортних можливостей.

Інформаційні джерела:

1. Ansoff, H. Igor Strategic management. Editorial: Palgrave MacMillan.2007. 227р.
2. Мазаракі А. А., Пшеслінський Д. М., Смолін І. В. Торговельне підприємство: стратегія, політика, конкурентоспроможність : монографія. Київ, 2010. 384 с.
3. Дрінь О.Я. Методичний інструментарій та прикладні аспекти оцінювання нестабільності зовнішнього середовища виноробних підприємств України. Економічний вісник НТУУ «КПІ». 2015. 12. С.1-16.

4. Григоренко Ю. Экспорт ГМК впав сильніше, ніж загальний показник у 2022 році. URL: <https://gmk.center/ua/posts/eksport-hmk-vprav-sylnishe-nizh-zahalnyj-pokaznyk-u-2022-rotsi/> (дата звернення 20.10.2024).

5. Мінекономіки очікує на зростання експорту у 2024 році на 9%. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3809319-minekonomiki-ocikue-na-zrostanna-eksportu-u-2024-roci-na-9.html> (дата звернення 20.10.2024).

ЄВРОПЕЙСЬКІ СТАНДАРТИ КВАЛІФІКАЦІЙ І СЕРТИФІКАЦІЙ: ПЕРСПЕКТИВИ ДЛЯ УКРАЇНИ

Биба В.В., канд. техн. наук, доц.

*Національний університет «Полтавська Політехніка»
ім. Юрія Кондратюка*

Пінчук Н.М., канд. техн. наук, доц.

*Політехнічний університет ді Барі (Італія)
Департамент архітектури, будівництва та дизайну*

У Європейському Союзі існує розроблена система стандартизації кваліфікацій, яка відображає рівень знань, навичок і компетенцій, що необхідні для виконання професійних обов'язків у різних галузях. Одним з головних інструментів є Європейська рамка кваліфікацій (EQF), яка дозволяє зіставляти кваліфікації з різних країн, надаючи чітку систему оцінки рівнів професійної підготовки.

EQF розділяє кваліфікації на 8 рівнів, де: нижчі рівні зосереджуються на базових знаннях та навичках, придатних для виконання простих завдань та вищі рівні орієнтовані на спеціалізовані знання, відповідальність за складні проекти і управлінську діяльність.

Універсальність Європейської рамки кваліфікацій (EQF) полягає в тому, що вона створює єдину, зрозумілу і гнучку систему для зіставлення кваліфікацій з різних країн та сфер діяльності. EQF охоплює всі рівні освіти і професійної підготовки – від початкової до вищої, а також формальну та неформальну освіту. Вона застосовується для різних галузей, що дозволяє використовувати її як у технічних, так і в гуманітарних чи соціальних професіях.

Також система дозволяє порівнювати кваліфікації між різними країнами ЄС та поза його межами. Це сприяє визнанню дипломів і сертифікатів в різних країнах, що підвищує професійну мобільність фахівців і полегшує працевлаштування за кордоном.

EQF є досить гнучкою для адаптації до національних освітніх систем. Країни можуть налаштовувати свої національні кваліфікаційні рамки (NQF), зберігаючи національні особливості, але співвідносячи їх із загальноєвропейськими рівнями EQF.

EQF фокусується на результатах навчання – на тому, що знає, вміє і може зробити людина, а не на тривалості навчання чи формі навчання (формальна,

неформальна або інформальна освіта). Це означає, що можна порівнювати компетенції незалежно від того, як і де вони були здобуті.

Система сприяє професійному зростанню та навчанню протягом життя, оскільки дозволяє інтегрувати неформальне і формальне навчання та чітко визначати рівень компетенцій для подальшого розвитку.

Універсальність EQF дозволяє роботодавцям з різних країн швидко розуміти, який рівень кваліфікації відповідає конкретній позиції, незалежно від того, де кандидат здобув освіту. Це спрощує процес працевлаштування і підвищує прозорість ринку праці.

Завдяки такій структурі, EQF створює загальні правила гри для кваліфікацій та навичок у різних галузях та країнах, роблячи освіту та професійну підготовку більш зрозумілими та взаємопорівнюваними на міжнародному рівні.

Інтеграція Європейської рамки кваліфікацій (EQF) в систему освіти та професійної підготовки України може стати важливим кроком у підвищенні якості освітніх стандартів і конкурентоспроможності українських фахівців. Така адаптація допоможе гармонізувати національні освітні програми з європейськими вимогами, що сприятиме поліпшенню якості навчання, створенню нових можливостей для студентів і полегшенню доступу до ринку праці як в Україні, так і за її межами.

EQF забезпечує єдину структуру для оцінки знань і навичок, що дозволить українським випускникам отримати визнання своїх кваліфікацій у країнах ЄС. Це особливо важливо для тих, хто прагне професійного розвитку за кордоном, адже система сприяє визнанню дипломів і сертифікатів між країнами, що значно полегшує працевлаштування та підвищує професійну мобільність. Крім того, для українських фахівців це відкриває нові можливості для участі в міжнародних освітніх програмах, таких як Erasmus+, що забезпечить доступ до сучасних знань і практик.

Важливо також зазначити, що інтеграція цієї системи стимулюватиме реформування української освітньої системи. Навчальні програми потребуватимуть оновлення, що дозволить зробити їх більш гнучкими та відповідними сучасним вимогам ринку праці. Це стосуватиметься не тільки формальних установ, але й визнання неформального та інформального навчання, що також стане великим плюсом для багатьох фахівців, які здобули свої знання та навички поза стінами університетів.

EQF також сприятиме розвитку концепції неперервного навчання, яка стає все більш важливою у сучасному світі, де зміни на ринку праці відбуваються швидко. Впровадження цієї системи дозволить людям в Україні безперервно розвиватися, підвищувати кваліфікацію та бути конкурентоспроможними у мінливих умовах.

Крім того, впровадження європейських стандартів освіти та підготовки може зробити Україну привабливішою для іноземних інвесторів. Визнання кваліфікацій українських фахівців на міжнародному рівні забезпечить інвесторам упевненість у високій якості робочої сили, що може стимулювати розвиток міжнародних проектів у країні.

Загалом, впровадження Європейської рамки кваліфікацій сприятиме не лише покращенню освітньої системи України, але й підтримуватиме інтеграцію країни в європейський економічний та освітній простір. Це дасть змогу українським фахівцям відповідати міжнародним стандартам, відкриваючи нові горизонти для розвитку, працевлаштування та кар'єрного зростання.

СУТНІСТЬ, ПЕРЕДУМОВИ ТА ВИДИ ФІНАНСОВИХ РИЗИКІВ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ПІДПРИЄМСТВА

Близнюк О.П., канд. екон. наук, доц.
Скакунова С.С., здоб. ВО
Державний біотехнологічний університет

Ризик є невід'ємною та важливою характеристикою інвестицій, яка є притаманною усім їх формам та видам. Ризик і дохідність інвестицій є взаємопов'язаними та взаємообумовленими показниками. Здійснюючи інвестиції, інвестор завжди усвідомлено йде на ризик, пов'язаний з вірогідним зниженням або недоотриманням суми очікуваного інвестиційного доходу, а також ймовірною втратою (частковою чи повною) інвестиційного капіталу.

Інвестиційний ризик – це ризик ймовірної втрати всього або частини інвестованого капіталу, а також недоотримання очікуваного доходу від інвестиційної діяльності підприємства. Він характеризує розмір фінансових втрат у процесі здійснення інвестиційної діяльності підприємства. Відповідно до основних видів інвестиційної діяльності розділяються й види інвестиційного ризику – ризик реального інвестування й ризик фінансового інвестування.

Важливою та невід'ємною складовою частиною сукупного ризику суб'єктів господарювання є фінансово-інвестиційні ризики. Фінансово-інвестиційні ризики виникають в сфері відносин підприємств з банками, небанківськими фінансово-кредитними інститутами на фінансовому ринку, проведення емісійно-інвестиційних операцій з пайовими та борговими цінними паперами на фондовому біржовому та позабіржовому ринках, фінансуванням реальних інвестиційних проектів. Всі вони пов'язані з ймовірністю отримання як фінансових доходів, так і фінансових збитків або втрат інвестованого капіталу, або недоотриманням запланованого прибутку суб'єктами ринку.

До переліку фінансово-інвестиційних ризиків суб'єктів господарювання можна віднести наступні їх види: фінансовий та інвестиційний ризики; кредитний ризик; депозитний ризик; відсотковий ризик; курсовий ризик; валютний ризик; податковий ризик; структурний ризик; ризик зниження фінансової стійкості; ризик неплатоспроможності; ризик кредитоспроможності; ризик упущеної фінансової вигоди; ризик ліквідності, інфляційний ризик тощо.

До різновидів кредитно-депозитного ризику можна віднести ймовірність несвоєчасної сплати відсотків або неповернення позичальником позики

кредитору; ймовірність того, що сума позиченої вартості знеціниться внаслідок інфляції, або фактична прибутковість кредитно-депозитних операцій виявиться значно нижчою очікуваного рівня; ймовірність неповернення кредитів та отримання значних збитків банківськими та іншими фінансовими установами унаслідок невиконання позичальниками своїх фінансових зобов'язань.

Ринковий курсовий та відсотковий ризики виникають внаслідок того, що ціна фінансових активів може змінюватися через зростання або зниження норми відсотка. На кредитному та фондовому ринках завжди є ймовірність того, що коливання відсоткових ставок та курсів цінних паперів відбудеться внаслідок зміни облікової ставки НБУ та темпів інфляції, що суттєво вплине на дохідність банківського сектора та активів фондового ринку. Несприятливі зміни можуть відбутися в процесі оцінки вартості активів і пасивів суб'єктів підприємництва та фінансово-кредитних установ внаслідок зміни відсоткових ставок, що вплине на скорочення спреда та маржі банківських установ. На ринках капіталу завжди є невизначеність в оцінці рівня доходу та ризику, який портфельний інвестор отримує від того чи іншого цінного папера, що виникає внаслідок впливу на фондовий ринок сукупності різновекторних макро- та мікроекономічних чинників.

Валютний ризик виникає внаслідок високої ймовірності змін курсів іноземних валют до національної валюти, що може призвести до фінансових збитків суб'єктів господарювання, що активно займаються експортно-імпортними операціями. Невизначеність у прибутковості та оцінці вартості іноземного фінансового активу завжди пов'язана з невідомим заздалегідь валютним курсом, за яким іноземна валюта буде обмінюватися на національну. Валютні ризики різко зростають внаслідок політичних потрясінь, введення валютних обмежень. Валютні ризики є небезпекою фінансових втрат при проведенні зовнішньоекономічних, кредитних та інших валютних операцій.

Ризик упущеної фінансової вигоди – це ризик отримання непрямого або побічного фінансового збитку (недоотримання прибутку) у результаті нездійснення якого-небудь важливого заходу (наприклад, страхування) або при зупинці фінансово-господарської діяльності.

Ризик ліквідності – це ймовірність того, що кошти, необхідні для здійснення фінансових операцій виявляться в потрібний момент недоступні, що призведе до несподіваних збитків; ймовірність появи дефіциту наявних коштів у момент, коли в них відчувається велика потреба.

Інфляційний ризик виникає при високих темпах інфляції, коли отримані доходи знецінюються швидше, ніж зростають, а суб'єкти господарювання та інвестори зазнають реальних суттєвих втрат прибутків і капіталу.

Джерелом усієї сукупності ризиків, що формуються в результаті здійснення операційної, інвестиційної та фінансової діяльності суб'єктів господарювання, є будь-яке управлінське фінансове рішення щодо тієї чи іншої господарської операції, яка здійснюється в рамках основних напрямів діяльності підприємства.

Всі види фінансових ризиків, пов'язаних із здійсненням інвестиційної діяльності підприємства, відносяться до так званих «складних ризиків», що

підрозділяються у свою чергу на окремі їхні підвиди. Так, наприклад, у складі ризику реального інвестування можуть бути виділені ризики несвоєчасної підготовки інвестиційного проекту; несвоєчасного завершення проектно-конструкторських робіт; несвоєчасного закінчення будівельно-монтажних робіт; несвоєчасного відкриття фінансування по інвестиційному проекту; втрати інвестиційної привабливості проекту у зв'язку з можливим зниженням його ефективності й т.п. Тому всі підвиди інвестиційних ризиків пов'язані з можливою втратою капіталу підприємства, включаються в групу найбільш складних фінансових ризиків.

Сукупний ризик діяльності підприємства складається із системи окремих видів ризиків: операційний ризик, формування якого притаманне господарським операціям, які реалізуються в межах операційної діяльності; інвестиційний ризик, формування якого притаманне господарським операціям, які реалізуються в межах інвестиційної діяльності; фінансовий ризик, формування якого притаманне господарським операціям, які реалізуються в межах фінансової діяльності підприємства.

Ризики, які супроводжують інвестиційну діяльність, мають визначальні характеристики: отримання очікуваних доходів супроводжується вірогідними фінансово-економічними втратами капіталу і прибутку; ризики виникають на різних етапах життєвого циклу інвестиційних проектів; інвестиційні ризики мають імовірнісну природу; їм притаманна невизначеність наслідків впливу на кінцеві фінансові результати та ефективність інвестиційної діяльності; інвестиційним ризикам притаманна варіабельність оцінки їх рівня залежно від певного виду, форми, об'єкту, проекту інвестицій, тривалості інвестиційного циклу, впливу систематичних та несистематичних макро- та мікроекономічних чинників (політичних, соціальних, правових, екологічних, технічних, інформаційних, маркетингових, безпекових), які знаходяться в постійній динаміці; інвестиційним ризикам притаманна суб'єктивність оцінки їх рівня та напряму впливу, незважаючи на об'єктивну їх природу як економічного явища, що визначається різним рівнем повноти й достовірності інформації, кваліфікації та досвіду фінансово-інвестиційних менеджерів тощо.

Таким чином, розглянуті характеристики категорії інвестиційного ризику дозволяють визначити його як вірогідність виникнення несприятливих політичних, соціально-економічних, безпекових, правових, інформаційних, операційних, фінансово-інвестиційних, технічних, екологічних, маркетингових та інших неочікуваних наслідків у формах втрати повністю або частково інвестиційних ресурсів, капіталу, доходу, прибутку, репутації тощо в ситуації невизначеності та варіативних макро- та мікроекономічних умовах здійснення інвестиційної діяльності суб'єктів підприємництва.

Інформаційні джерела:

1. Косова Т. Д., Ярошевська О. В. Концепти фінансового регулювання фондової діяльності суб'єктів господарювання. Теоретико-методологічні засади розвитку фінансової системи України на основі інноваційно-інвестиційних стратегій : колективна монографія / за заг. ред. Т. Д. Косової, Н. О. Слободянюк. Кривий Ріг : ДонНУЕТ, 2019. С. 33–43.

2. Теорія та методологія формування інвестиційно-фінансової стратегії розвитку суб'єктів національного господарства : монографія / за ред. Л. М. Савчук, А. В. Череп. Дніпро: Журфонд, 2019. 420 с.
3. Захарін С. В. Інвестиційне забезпечення інноваційно-технологічного розвитку економіки : монографія. К. : КНУТД, 2018. 344 с.
4. Пересада А. А. Інвестиційний аналіз / А. А. Пересада, Ю. М. Коваленко, С. В. Онікієнко. К. : КНЕУ, 2012. 485 с.
5. Гриценко А. А. Взаємодія держави і бізнесу в контексті реалізації державної інвестиційної політики : монографія. Суми : Університетська книга, 2021. 327 с.

ВПРОВАДЖЕННЯ ПРИНЦИПІВ СТАЛОГО РОЗВИТКУ У ДІЯЛЬНІСТЬ ПІДПРИЄМСТВ-СУБ'ЄКТІВ ЗОВНІШНЬОЕКОНОМІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Голікова Є.К., здоб. ВО
Величко К.Ю., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

В умовах висококонкурентного міжнародного середовища, підприємства, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність, стикаються з тиском з боку урядів цільових ринків стосовно вимог до експортуємої продукції, що пов'язані з політикою дотримання принципів сталого розвитку. Більшість європейських країн, які сьогодні є основними торговельними партнерами України, мають достатньо суворі екологічні стандарти та інші вимоги на як рівні країн, так і в цілому на рівні ЄС. Таким найбільш відомим знаком, який свідчить про екологічність продукції та дотримання принципів сталого розвитку, є Blauer Engel [1] – це один з найстаріших у світі екологічний маркувальний стандарт, який гарантує, що продукція відповідає високим екологічним критеріям. Наявність цього знаку гарантує найменший вплив товару на довкілля та свідчить, що процес виробництва відбувається з використанням найсучасніших технологій та екологічних розробок. Отримати цей знак для свого товару є великим досягненням для будь-якого виробника, символом престижу та визнання компанії. Власником знаку залишається Федеральне міністерство довкілля, охорони навколишнього середовища та ядерної безпеки (BMU), яке і встановлює процедуру сертифікації та правила присудження. Технічні вимоги до товарів зі знаком Blauer Engel розробляє Федеральне агентство з охорони навколишнього середовища (UBA). В Німеччині також впроваджено Екологічний план дій 2030, що стосується виробництва та експорту екологічно чистої продукції.

У Швеції діє екологічний стандарт для продуктів та послуг Nordic, що контролює вплив на навколишнє середовище на всіх етапах життєвого циклу продукції. NF Environment - це французький екологічний знак, який встановлює

стандарти для різних видів товарів, зокрема побутової техніки, меблів, паперу, а стандарт ISO 26000 як стандарт соціальної відповідальності, також впливає на експортну продукцію, особливо щодо умов праці та захисту прав працівників у глобальних ланцюгах постачання.

Данія також дотримується високих стандартів у сфері сталого розвитку та екологічного менеджменту, особливо в сільському господарстві та енергетиці. Нідерланди мають Green Key - стандарт, який підтверджує, що експортована продукція та послуги відповідають суворим екологічним вимогам. Фінляндія активно підтримує концепцію циркулярної економіки, зокрема це стосується експортної продукції, що передбачає повторне використання матеріалів та мінімізацію відходів. Екологічне маркування Finnish Ecolabel як зосереджене на енергоефективності та мінімізації впливу продукції на довкілля.

Взагалі, у Європейському Союзі існують загальні стандарти для всіх країн: REACH Regulation (один з найбільш суворих у світі регламентів з контролю хімічних речовин, що застосовується до продукції, виробленої або експортованої до країн ЄС); CE Marking (позначка, яка вказує на відповідність продукції до вимог здоров'я, безпеки та охорони довкілля для товарів, що експортуються в межах ЄС); EU Ecolabel (екологічне маркування, що підтверджує екологічну відповідальність продукції).

Таким чином, не врахування дотримання принципів сталого розвитку є загрозою для поточної експортної діяльності та для подальшого її розвитку, і навіть взагалі, для майбутньої присутності на міжнародних ринках. Саме тому підприємства-суб'єкти ЗЕД активно впроваджують відповідні практики, наприклад, в управлінні ланцюгами постачання. Це включає вибір постачальників, які дотримуються екологічних стандартів, використання упакування з матеріалів, що підлягають переробці; застосовуються також технології зменшення вуглецевого сліду під час транспортування. Також позитивно сприймається впровадження на підприємствах «зелених» технологій у виробничі процеси. Це може бути використання відновлюваних джерел енергії, програми щодо сприяють скороченню викидів CO₂ та перехід роботи підприємства на принципи циркулярної економіки. Особливо актуально це при експорті продукції до країн ЄС, де існують жорсткі екологічні стандарти. Більшість країн ЄС впровадили політику «вуглецевих мит», яка передбачає додаткові збори на товари, вироблені з високими викидами парникових газів.

Для підприємств, що здійснюють ЗЕД, важливо адаптуватися до цих вимог. Це дозволить не тільки покращити імідж компанії на міжнародній арені, але й залучати іноземних інвесторів, які надають перевагу відповідальним партнерам.

«Забезпечення сталого розвитку підприємства знаходить своє відображення в досягненні систем цілей (економічних, соціальних та екологічних) на основі послідовного здійснення принципів відповідальності перед суспільством» [2, С. 213]. Прикладом національних підприємств, які активно дотримуються принципів сталого розвитку в зовнішньоекономічній діяльності, є низка українських компаній. Так, ТОВ «Нова Пошта запровадила комплексну програму зменшення вуглецевого сліду, що включає використання

перероблених матеріалів для упаковки, оптимізацію маршрутів доставки для зниження шкідливих викидів та реалізацію озеленувальних ініціатив у межах корпоративної соціальної відповідальності.

ТОВ «Нова Пошта» також інвестує в розвиток енергоефективних логістичних центрів, оснащених сонячними панелями, що дозволяє суттєво знизити використання невідновлюваних джерел енергії. ПАТ «Миронівський хлібопродукт» (МХП) впровадила біогазові установки, які дозволяють перетворювати виробничі відходи на електроенергію, значно зменшуючи викиди вуглецю та залежність від традиційних енергоресурсів. МХП дотримується високих екологічних стандартів у виробництві м'ясної продукції та сільськогосподарських культур, які експортуються до країн ЄС, тим самим підвищуючи свою конкурентоспроможність на міжнародному ринку.

Група компаній «Карпатські мінеральні води» (торгові марки «Карпатська джерельна», «Фруктова Джерельна», «Соковинка», «Dragon») здійснює заходи щодо раціонального використання природних ресурсів, зокрема, захищає джерела водопостачання. Підприємство має сертифікацію системи управління безпечністю харчових продуктів згідно з вимогами міжнародного стандарту ISO 22000, що підвищує довіру до продукції на зовнішніх ринках.

ПрАТ «Оболонь» використовує екологічну, перероблювану упаковку і впроваджує системи зменшення відходів та повторного використання матеріалів, що відповідає концепції циркулярної економіки. Наприклад, ПрАТ «Оболонь» переробляє всі скляні пляшки та частково пластикові вироби, а також використовує вторинні матеріали у виробничих процесах, що знижує екологічний вплив діяльності компанії.

Зазначені компанії активно впроваджують принципи сталого розвитку, що підвищує їх конкурентоспроможність на міжнародному ринку та зміцнює їх репутацію як соціально відповідальних підприємств. У свою чергу, нові аспекти наукової концепції екологічної безпеки визначають важливість інтеграції прогресивних підходів у діяльність суб'єктів міжнародних економічних відносин. Це сприяє створенню ефективних механізмів екологічної відповідальності, а також гарантує захист від екологічної агресії та експансіонізму [3].

Відтак, реалізація сталого розвитку на рівні підприємств-суб'єктів ЗЕД гармонійно поєднується з загальносвітовими тенденціями, забезпечуючи відповідальну взаємодію на міжнародному ринку.

Інформаційні джерела:

1. Blue Angel . URL: <https://www.blauer-engel.de/en> (дата звернення 20.10.2024).
2. Управління сталим розвитком промислового підприємства :теорія і практика : колективна монографія / За ред. д. філософ. н., проф. В. Г. Воронкової, д. е. н., проф. Н. Г. Метеленко/ Запоріжжя : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 588 с.
3. Величко К. Ю., Толок К. О. Екологічна криза як найбільший виклик світовій безпеці в умовах глобалізації. // Механізми забезпечення сталого розвитку економіки: проблеми, перспективи, міжнародний досвід : матеріали І міжнар. наук.-практ. конф., 23 квіт. 2020 р.; Харківський держ. ун-т харч. та торг. – Х. : ХДУХТ, 2020. – С. 211–213.

ФІНАНСОВА ІНКЛЮЗІЯ ЯК СТРАТЕГІЧНИЙ НАПРЯМ ЗМІЦНЕННЯ ТА РОЗВИТКУ ФІНАНСОВОЇ СИСТЕМИ

Жилякова О.В., канд. екон. наук, доц.

Лисак Г.Г., канд. екон. наук, доц.

Державний біотехнологічний університет

Фінансова інклюзивність багато років поспіль займає важливе місце серед пріоритетів, визнаних світовими спільнотами, органами державного управління, регуляторами фінансових ринків, науковцями.

Фінанси є паливом економіки, тому, чим краще буде працювати фінансова система і чим більше громадян будуть в неї залучені, тим краще працюватиме економіка країни [2, с. 11].

Фінансова інклюзія – це процес створення таких умов в державі, при яких всі верстви населення мають однакову можливість користуватися усіма фінансовими послугами та мати можливість отримати доступ до усіх фінансових продуктів та послуг [1].

Таким чином, фінансова інклюзія – це включення населення у фінансову систему та доступ до фінансових продуктів та послуг населення країни. Залежність показників розвитку фінансової системи держави від фінансової інклюзії населення очевидна, також логічним наслідком поглиблення фінансової інклюзії стає покращення рівня добробуту населення. Тобто фінансова інклюзія має займати ключове місце у стратегічних орієнтирах держави. Фінансова інклюзія має три складові:

1. Доступність до фінансових послуг.
2. Захист прав споживачів фінансових послуг
3. Розвиток фінансової грамотності.

Доступність до фінансових послуг та захист прав їх споживачів забезпечуються інфраструктурними рішеннями держави та бізнесу, регуляторними та законодавчими рішеннями держави.

Розвиток фінансової грамотності – важливе завдання в контексті євроінтеграційних прагнень українського суспільства, закріплених Угодою про асоціацію між Україною та ЄС, що, зокрема, стосується слідування європейським цінностям та досягнення європейських соціальних стандартів якості життя [2].

Серед суттєвих факторів впливу на рівень фінансової грамотності слід зазначити:

– Стан економіки. Такі фази економічного циклу як пожвавлення та піднесення (зростання) активують зацікавленість населення у інвестиціях, збільшенні доходів. Криза, спад, депресія, які характеризуються зниженням ділової і інвестиційної активності, зростанням безробіття, навпаки сприяють розвитку навичок ефективного управління особистими фінансами, зацікавленості в заощадженням, резервах.

– Стан фінансового ринку. Потенціал фінансових інструментів, зростання відсоткової ставки сприяють активізації інвестиційної діяльності як підприємств так і населення, та навпаки.

Повномасштабна війна зумовила погіршення економічної ситуації в країні, що негативно позначилося на добробуті населення та одночасно підсилила зацікавленість населення, фінансового сектору, бізнесу та держави у підвищенні рівня фінансової грамотності.

Серед чинників, що мотивують державні органи до розроблення державної політики з розвитку фінансової грамотності, турбулентність економічного середовища, невизначеність, кризи, соціальна нерівність, зростаюча складність фінансових послуг, їх цифровізація, зростання кількості випадків та обсягу збитків від шахрайства у фінансовій сфері.

Формування фінансової культури та підвищення рівня фінансової грамотності населення залежить від одночасних, цілеспрямованих та скоординованих дій держави, фінансових установ, бізнесу, закладів освіти та населення на основі комплексного та системного підходів. Враховуючи, історично сформований низький рівень фінансової культури, максимальний та наблизений у часі ефект від заходів, спрямованих на підвищення рівня фінансової грамотності, можливо досягнути лише за умов застосування стратегічного підходу, тобто формування та реалізації відповідної стратегії.

Реалізація затвердженої в Україні Національної стратегії розвитку фінансової грамотності до 2030 року здійснюватиметься за п'ятьма стратегічними цілями (якісна базова фінансова освіта, відповідальне фінансове життя, фінансово обізнані підприємці, просунута цифрова фінансова грамотність, сприятлива екосистема для розвитку фінансової грамотності), які деталізуються у 22 стратегічних ініціативах та ґрунтовно розкриваються в заходах.

Забезпечення підвищення рівня фінансової грамотності населення України на основі комплексного підходу потребує розвитку в країні екосистеми фінансової грамотності. Екосистема фінансової грамотності – сфера взаємодії великої кількості різноманітних суб'єктів (установ державної влади, закладів освіти, фінансових установ, експертів фінансового ринку, громадських організацій, медіа тощо) на засадах співробітництва та конкуренції з метою поширення в суспільстві фінансових знань, формування раціонального ставлення й проактивної поведінки населення під час вирішення фінансових питань, забезпечення фінансової стійкості та зростання добробуту населення України.

Ядром екосистеми фінансової грамотності стали чотири цільові групи: діти та молодь (5-24 роки), доросле населення (16+ років), підприємці, освітяни.

Рівень фінансової інклюзії знаходиться в прямій залежності від рівня фінансової грамотності та є одним з її індикаторів.

Посилення фінансової грамотності населення країни в сприяє фінансовій інклюзії за рахунок:

– зростання рівня довіри до фінансових установ та рівня користування фінансовими послугами;

- підвищенню рівня користування каналами дистанційного електронного обслуговування під час отримання фінансових послуг;
- поінформованості споживачів про свої права, механізми їх захисту; здатності відрізнити шахрайські дії;
- підвищення ефективності управління населенням своїми фінансовими зобов'язаннями, зниженню боргового навантаження та, як наслідок, зниження рівня проблемної заборгованості в активах фінансових установ;
- зростання фінансової інклюзії населення в цілому завдяки поширенню деякими споживачами власного успішного фінансового досвіду.

Реалізація місії та досягнення мети, визначених у Стратегії, залежатимуть від слідування зацікавленими сторонами ключовим принципам співпраці, а саме – партнерство, системність, практичність, доступність, масштабність.

Таким чином, реалізація Національної стратегії розвитку фінансової грамотності за рахунок об'єднання зусиль різних установ та масштабування заходів із підвищення рівня фінансової грамотності з метою посилення фінансової стійкості та впевненості громадян України, сприяння їх розвитку та поліпшенню добробуту. Одним з очікуваних результатів реалізації стратегічних напрямків є зростання фінансової інклюзії, що сприятиме зміцненню та розвитку фінансового сектору держави. В той же час треба зауважити, що процес стратегічного планування складається з чотирьох ключових фаз, дві з яких (моніторинг поточного стану та формулювання стратегії) виконано. Від синхронізації та комплексності підходу до наступних фаз стратегічного планування (реалізації стратегії, оцінки й контролю) залежатиме досягнення поставленої мети – підвищення рівня фінансової грамотності та інклюзії, зміцненню та розвитку фінансової системи в перспективі.

Інформаційні джерела:

1. Латковський П. П. Фінансова інклюзія як один із орієнтирів сприяння розвитку фінансової системи. Європейські орієнтири розвитку України в умовах війни та глобальних викликів XXI століття: синергія наукових, освітніх та технологічних рішень : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 19 травня 2023 р.) / за заг. ред. С. В. Ківалова. – Одеса: Видавництво «Юридика», 2023. – Т. 2. - С. 39-42.

2. Латковська Т. А. Фінансова інклюзія як ключовий фактор підвищення добробуту населення. Наука та суспільне життя України в епоху глобальних викликів людства у цифрову еру (з нагоди 30-ти річчя проголошення незалежності України та 25-ти річчя прийняття Конституції України) : у 2 т. : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (м. Одеса, 21 трав. 2021 р.) Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. Т. 2. 704 с.

3. Національна стратегія розвитку фінансової грамотності до 2030 року. URL: <https://bank.gov.ua/ua/about/strategy-fin-literacy>

ФОРМУВАННЯ МОДЕЛІ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ УКРАЇНИ І СВІТОВИЙ ДОСВІД ЗАЛУЧЕННЯ ІНОЗЕМНИХ ІНВЕСТИЦІЙ

Кім Т.І., канд. екон. наук, доц.

Кім О.О., канд. екон. наук, доц.

Морозов А.В., здоб. ВО

Харківський національний університет ім. В.Н. Каразіна

Сучасний стан української економіки, яка ще до початку повномасштабного вторгнення росії потребувала перетворень через великі трансформаційні втрати, під час війни зазнала руйнації національного господарства, його потенціалу в матеріально-речовій формі – будівель, споруд, об'єктів інфраструктури тощо, у формі економічних відносин – втрата ділової активності, погіршення фінансового стану підприємств, ліквідації деяких з них, розриві господарських зв'язків тощо. Руйнації зазнають сільськогосподарські угіддя, ліси, сільські і міські населенні пункти. Несприятлива демографічна ситуація в Україні, яка протягом 30 років складалася під впливом депопуляції, сьогодні втрачає здібність до відновлення через зростання смертності (на фронті і в тилу), мінімізації народжуваності, міграцію за кордон, що може стати безповоротною. Втрата роботи, засобів існування, житла, майна, бачення майбутнього в Україні спричиняє потоки біженців, зокрема молодих перспективних громадян, дітей дошкільного і шкільного віку.

За таких умов майбутнє відновлення України має вирішувати комплекс завдань у різних сферах і галузях економіки, політики та соціального розвитку, що потребує визначення стратегічних напрямів і державного програмування. Наукові підходи до вирішення актуальної проблеми повоєнного відновлення економіки України висвітлені Новик Т.В. [1], зокрема на основі аналізу світового досвіду – в дослідженнях таких авторів як Бородіна О.А., Ляшенко В.І. [2], Дука А.П., Старченко Г.В. [3], Іванов С.В. [4] та ін. Важливі питання розвитку людського капіталу розв'язують такі дослідники як Бикова А.Л., Чабан Л.І., Алексеєва А. П. [5]. Особливості інвестиційних процесів у післявоєнний період досліджують Долгова Л.І., Іваненко В.І., Пазиніч О.В. [6], Небрат В.В., Корніяка О. В. [7] та ін.

Через повномасштабне вторгнення росіян темпи руйнації української економіки прискорюються, масштаби її збільшуються, а чисельність українців швидко скорочується. Сьогоднішній стан соціально-економічного розвитку України можливо охарактеризувати як такий, що не встиг відновитись від болісних ринкових трансформацій, змін в порядку адміністрування, низки фінансово-економічних криз, політичних конфліктів та пандемії Covid-19, як знов опинився в найстрашнішому зі всіх можливих станів – в стані руйнівної війни.

В цих важких для країни і людей умовах спадає на думку, що не можна дістати перемогу, не думаючи про майбутнє відновлення країни на основі мирного життя, конструктивних суспільних відносин і спільної відтворювальної праці. Вивчаючи досвід повоєнного відновлення різних країн

світу, на наш погляд, доцільним є виділити наступні актуальні питання, вирішення яких створює бачення того, на що слід спиратися і розраховувати у майбутній реконструкції економіки України:

- цілісне бачення відродженої країни на усіх рівнях – державному, громадському, індивідуальному, виражене параметрами добробуту;
- бажане та реальне співвідношення національного та іноземного фінансування;
- форми та частки участі у фінансуванні відновлювальних робіт уряду, інституційних інвесторів, населення;
- розподіл інвестиційних ресурсів на потреби поточного і довгострокового використання;
- формулювання стратегії відновлювального періоду розвитку;
- планування і програмування національного відроджувального процесу на основі пріоритету інтересів і добробуту українського народу.

З огляду на ці питання, особливий інтерес, на наш погляд, представляє досвід відбудови Франції, яка більшою мірою спиралася на власні фінансові ресурси, залучаючи кошти населення; досвід реконструкції Німеччини на основі моделі «суспільства добробуту» Ерхарда-Аденауера; Японії – на основі спрямування іноземних інвестицій в розвиток, науки і технологій; Кореї, яка робила ставку на працелюбність і дисциплінованість населення, а іноземні інвестиції, залучені на основі створення сприятливого інвестиційного клімату, використовувала на розвиток власної конкурентоспроможної промисловості з перспективою її експортної орієнтації.

Висновки. Вивчення досвіду повоєнної реконструкції різних країн світу показує, що національна модель відродження України має спиратися на власні ресурси і економічні інтереси, на стимулювання інклюзивності власного населення. Залучення іноземного капіталу має відбуватись на основі створення сприятливого інвестиційного клімату, який є несумісним з воєнними діями і політичними конфліктами на території і всередині країни, а також з відтоком національного капіталу. Потоки іноземних інвестицій в країну рухаються завдяки привабливості і перспективності розвитку економіки країни, прозорим, зрозумілим економічним процесам і відносинам всередині країни та надійності міжнародного партнерства. А не завдяки зовнішньому та внутрішньому політичному тиску і корупційним схемам.

Має бути цілісне бачення національної економіки та стану соціального розвитку країни, визначене в зрозумілих для кожного громадянина поняттях і показниках. Має бути чітко сформульована стратегія соціально-економічного відродження, план з відповідними термінами виконання робіт з реконструкції, а також відповідальність керівництва і контроль з боку громадян. Одночасно з відбудовою Україна має завершити модернізацію економіки, розпочату перед війною.

Інформаційні джерела:

1. Новик Т.В. (2023) Повоєнна відбудова України у контексті довоєнних економічних проблем. *Grail of Science*. № 30. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.04.08.2023.004>
2. Бородіна О.А., Ляшенко В.І. (2022). Повоєнне відновлення економіки: світовий досвід та спроба його адаптації для України. *Вісник економічної науки України*, 1. С. 121-134.

3. Дука А.П., Старченко Г.В. (2022). Світовий досвід повоєнного відновлення економіки: уроки для України. *Проблеми сучасних трансформацій. Серія: економіка та управління*. № 6. <https://doi.org/10.54929/2786-5738-2022-6-03-06>
4. Іванов С.В. (2019) Економічне відновлення і розвиток країн після збройних конфліктів та воєн: невтрачені можливості для України. *Економіка України*. № 1 (686). С. 75-89
5. Бикова А. Л., Чабан Л. І., Алексеєва А. П. (2023). Інвестування в людський капітал у військовий період. *Економіка та суспільство*, 54. <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2023-54-74>
6. Долгова Л.І., Іваненко В.І., Пазиніч О.В. (2022). Роль іноземного інвестування у відновленні економіки України. *Ефективна економіка*, 8. <https://doi.org/10.32702/2307-2105.2022.8.22>
7. Небрат, В. В., Корніяка, О. В. (2022) Особливості механізмів капіталоутворення та інвестування в Україні як чинник фінансових ризиків в умовах війни та післявоєнного періоду. *Grail of science*. № 16. 31-34. <https://doi.org/10.36074/grail-of-science.17.06.2022.001>

СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ МОБІЛЬНИХ ПЛАТІЖНИХ СИСТЕМ

Лисак Г.Г., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Поява мобільних систем стала наслідком розвитку технологій та їх проникнення у фінансове та бізнес-середовище людини. І сьогодні, мобільна платіжна система стає одним із найсучасніших і поширених засобів здійснення мобільних платежів. Становлення концепції мобільних платіжних систем та мобільних платежів зумовлено розповсюдженням смартфонів та впровадження в них великої кількості різних функціональних можливостей.

Дослідження показало, що розвиток мобільних платіжних систем визначає як позитивні, так і негативні зрушення в процесах взаємодії технологій і бізнесу. Крім цього, він актуалізує проблеми забезпечення безпеки використання та захисту інформації. Однак, питання виявлення тенденцій розвитку мобільних платіжних систем, наразі, залишаються недостатньо вивченими.

Аналіз думок науковців показав, що багато з них розглядають мобільні платіжні системи та мобільні платежі як тотожні поняття. Вважаємо, що розмежування цих понять є необхідним та важливим. За своєю суттю це різні поняття, що обумовлюється їхньою різною спрямованістю і технічною реалізацією. Так, мобільні платежі охоплюють більш широкий обсяг операцій з використанням смартфона, таких як: перекази через SMS-повідомлення; авансові платежі в торгових автоматах, з прив'язкою до SIM-картки; платежі при використанні мобільного телефону та банківських карток; платежі за допомогою банківських додатків та мобільних систем.

Ці функції багато в чому не притаманні мобільним платіжним системам. Їхні особливості пов'язані саме із здійсненням платіжних операцій, використовуючи спеціальні платіжні додатки та засоби безконтактної оплати.

Можна констатувати, що зміст поняття «мобільні платежі» ширше, ніж визначення мобільних платіжних систем. А саме - мобільні платіжні системи є одним із способів здійснення мобільних платежів.

Грунтуючись на результатах аналізу діючих платіжних систем, в ході дослідження нами були визначені переваги та недоліки, які притаманні саме їм. Основними перевагами науковцями визначені наступні:

- 1) швидкість здійснення операцій, яка зумовлена переведенням інфраструктури в більш прискорене середовище.
- 2) стимулювання розвитку шляхом формування цифрової взаємодії між учасниками ринкових відносин.
- 3) забезпечення прозорості здійснення операцій.

Крім того, мобільні платіжні системи мають ті ж переваги, що і мобільні платежі: зручність, швидкість, безпека, універсальність, низька вартість.

Щодо недоліків. Як у мобільних платіжних систем, так і у мобільних платежів нами були визначені два основних недоліки. Це – введення лімітів транзакцій та необхідність використання смартгодин, планшета або мобільного телефону для здійснення платежу.

Наразі, серед мобільних платіжних систем активно розробляються стартап-проекти, спрямовані на об'єднання функціоналу інших мобільних платіжних систем. Такі сервіси та мобільні програми розвиваються за принципами мультифункціональності: прив'язка дисконтних карт; інформування користувачів про акції; сервіси кешбеку; корисна реклама .

Наразі в Україні, вже існує досвід отримання клієнтами зручних інструментів для переказів, оплати послуг та інтернет-покупок завдяки сучасним можливостям платіжних систем. Аналіз українських сервісів еквайрингу, дозволив визначити більш популярні з них та визначити їх особливості та переваги.

Однією з найпопулярніших українських платіжних систем є EasyPay. Вона пропонує сучасні бізнес-рішення та надає широкий спектр послуг. Сервіс працює на ринку України понад 15 років та надає зручні можливості технічної інтеграції з сайтами інтернет-магазинів, інтернет-провайдерів, компаній різних галузей, які продають товари та послуги та приймають платежі онлайн. Користувачі отримують зручну опцію безпечної інтернет-оплати, а бізнес – цілий комплекс корисних інструментів для звітності, управління продажами та платежами. Сервіс дозволяє налаштовувати регулярні платежі для оплати передплат, безпечно зберігати платіжні реквізити, автоматично формувати рахунки. Безпека відповідає міжнародному стандарту захисту онлайн-транзакцій. В якості недоїмок визначені: тарифи для приватних клієнтів досить високі, є багато скарг клієнтів на «зависання» платежів та немотивовану службу підтримки

Не менш популярною є платіжна система WayForPay, яка працює на українському ринку з 2014 року. Сервіс пропонує готові рішення для фрілансерів, інфобізнесу, туристичних компаній, ресторанів та кафе, служб доставки, таксі, маркетплейсів, інтернет-магазинів, інших видів онлайн та офлайн бізнесу, надає зручні інструменти для донатів та цільових зборів.

Перевагами системи є універсальність, багатофункціональність та можливість застосування платіжних інструментів для будь-яких продуктів – від інтернет-торгівлі до офлайн бізнесу. Система надійно захищена від шахрайських онлайн-операцій із картами клієнтів. В якості недоліків визначені: потенційні обмеження у використанні в певних регіонах або сферах діяльності через специфіку ліцензування, можливі складнощі інтеграції з деякими бізнес-системами, залежно від їх специфіки.

Шість років тому Новою поштою була створена платіжна система NovaPay, яка дуже швидко завоювала ринок онлайн-платежів. Сервіс пропонує різноманітні продукти та інструменти для приватних користувачів та бізнесу: грошові перекази, оплата комунальних послуг, інтернет-еквайринг, користування фірмовою картою для переказів та зняття готівки, отримання посилок в кредит, оплати рахунків, автосписання регулярних платежів. Здійснювати перекази можна будь-яким зручним способом – на сайті, у відділеннях Нової пошти, у мобільному додатку.

В NovaPay створено великий пакет послуг для бізнесу: відкриття рахунку ФОП, користування багатофункціональним бізнес-кабінетом, підключення інтернет-еквайрингу для сайтів та мобільних додатків, отримання накладних платежів під час відправлення товарів Новою поштою, зараховування готівкового виторгу на рахунок компанії, погашення кредитів. Визначені недоліки – для користування потрібно стати клієнтом Нової пошти та наявність обмежень на максимальні суми грошових переказів.

Майже 16 років працює в Україні платіжний сервіс LiqPay. Користувачам пропонується кілька способів оплати – через PrivatPay, Google Pay та Apple Pay, QR-кодом, за допомогою особи у FacePay24, готівкою у терміналах самообслуговування, ручним введенням картокових реквізитів.

Інтеграція з LiqPay дозволяє реалізовувати на сайтах та додатках оплату частинами від ПриватБанку. Існує функціонал для ведення бухгалтерії.

Система LiqPay пропонує галузеві рішення для різних напрямків бізнесу. Це – інтернет-магазини, сервіси доставки благодійних організацій, маркетплейсів, кредитних та страхових компаній.

LiqPay пропонує зручні маркетингові інструменти – запуск програм лояльності для клієнтів, пропозиції знижок та промокодів на платіжній сторінці. Для оптимізації продажу та податкової звітності надається програмне РРО від ПриватБанку. Недоліки системи: деякі функції та переваги можуть бути доступні лише клієнтам певних банків та може містити обмеження щодо максимальних сум грошових переказів або оплат.

Великою популярністю в Україні користується сервіс Portmone. Він дозволяє здійснювати онлайн-платежі та грошові перекази. Система пропонує широкий перелік фінансових послуг користувачам та надає сучасні інструменти інтеграції платіжної системи з сайтами та мобільними програмами. Найчастіше приватні особи використовують опції системи для грошових переказів з картки на картку, оплати кредитів та штрафів, платежів за реквізитами, оплати комунальних платежів, мобільного зв'язку, навчання та податків. В базі можливе налаштування автоплатежів.

Рівень безпеки системи відповідає міжнародному стандарту, що підтверджено відповідним сертифікатом. Сервіс пропонує прозорі тарифи, зручні механізми підключення, цілодобову підтримку. Для інтеграції з сайтами та мобільними програмами можна використовувати API, iOS та Android SDK та спеціальні платіжні модулі для CMS-систем. Недоліки системи затримка платежів; проблеми з надсиланням коштів не партерів Portmone.

Підсумовуючи результати проведеного дослідження сучасного стану та перспектив розвитку мобільних платіжних систем відзначимо наступне:

1. Мобільні платіжні системи спрямовані на використання технологій безконтактної оплати.

2. Ринок мобільних платіжних систем інтенсивно розвивається.

3. Розвиток мобільних платіжних систем здійснюється за двома напрямками: техніко-економічний (удосконалення технологій та створення конкурентоспроможного середовища систем) та користувальницьким (стимулювання споживачів до використання).

ГЛОБАЛЬНІ БАНКІВСЬКІ ПРАКТИКИ НА ОСНОВІ ШТУЧНОГО ІНТЕЛЕКТУ: УРОКИ ДЛЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ УКРАЇНИ

Луценко В.В., здоб. ступ. PhD

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Інтеграція штучного інтелекту (ШІ) в цифровий банкінг змінює фінансові послуги в усьому світі, сприяючи просуванню до фінансової інклюзії, економічної стійкості та сталого розвитку. Для України, яка стикається з викликами в умовах триваючої війни та цифрової трансформації, впровадження найкращих світових практик у банківській справі на основі штучного інтелекту може прискорити прогрес у досягненні «Цілей сталого розвитку» (ЦСР). Досвід країн із розвиненими цифровими банківськими екосистемами може допомогти Україні використати технології штучного інтелекту для розширення доступу до фінансових послуг, вирішення соціально-економічних проблем і сприяння сталому зростанню.

Індія є яскравим прикладом того, як штучний інтелект відіграє важливу роль у розширенні фінансових послуг для населення, яке не отримує достатнього рівня обслуговування. Державний банк Індії (SBI) використовує чат-ботів на основі AI, таких як «SIA», щоб пропонувати доступні банківські послуги різними мовами, охоплюючи віддалені райони, де традиційна банківська інфраструктура обмежена [1]. Автоматизована взаємодія з клієнтами та фінансові консультації в режимі реального часу зменшують бар'єри для доступу до фінансових послуг, підтримуючи ЦСР 1 (Подолання бідності) та ЦСР 10 (Зменшення нерівності). Україна може впровадити подібні чат-боти зі

штучним інтелектом для покращення банківських послуг для людей у сільській місцевості та постраждалих від війни регіонах, тим самим підвищуючи фінансову інклюзію та підтримуючи зусилля з відновлення громад.

Досвід Китаю демонструє, як штучний інтелект революціонував кредитний скоринг і кредитування, сприяючи інклюзивному економічному зростанню. Такі компанії, як Ant Financial і WeBank, використовують ШІ для аналізу нетрадиційних джерел даних, таких як активність у соціальних мережах, платіжні історії та поведінка в Інтернеті, щоб оцінити кредитоспроможність фізичних осіб і малих підприємств, які не мають традиційної кредитної історії [2]. Цей підхід на основі штучного інтелекту полегшив видачу кредитів малому та середньому бізнесу, що сприяє досягненню ЦСР 8 (Гідна праця та економічне зростання). В Україні подібні моделі оцінки кредитоспроможності на основі штучного інтелекту можуть відкрити фінансові можливості для малого бізнесу та фізичних осіб, які не мають доступу до традиційних банківських послуг через обмежену або відсутню кредитну історію. Це було б особливо цінним у постраждалих від війни регіонах, де економічне відродження є ключовим для сталого відновлення.

Європейський Союз використовує штучний інтелект у просуванні «зеленого» фінансування - ще один приклад приведення фінансової діяльності у відповідність до цілей сталого розвитку. Банк ING у Нідерландах інтегрує ШІ в оцінку ризиків, щоб оцінити вплив на навколишнє середовище проєктів, які потребують фінансування [3]. Надаючи пріоритет кредитам на відновлювані джерела енергії та екологічно чисті ініціативи, банк підтримує ЦСР 13 (Дії у сфері клімату) та ЦСР 7 (Доступна та чиста енергія), роблячи свій внесок у розвиток низьковуглецевої економіки. Для України інтеграція штучного інтелекту в банківські операції може також сприяти залученню інвестицій у проєкти зеленої енергетики, що сприятиме досягненню екологічних цілей країни та стимулюватиме економічне зростання в нових секторах, таких як сонячна та вітрова енергетика. Інструменти штучного інтелекту для оцінки стійкості інвестиційних проєктів допоможуть забезпечити виділення фінансових ресурсів підприємствам, які відповідають кліматичним зобов'язанням України.

Регуляторне середовище Сінгапуру дає уявлення про те, як сприяти впровадженню штучного інтелекту в цифровому банкінгу. Валютне управління Сінгапуру (MAS) створило збалансовану систему, яка заохочує технологічні інновації, забезпечуючи при цьому захист прав споживачів та етичне використання ШІ [4]. Регуляторні ініціативи, такі як принципи відповідального використання ШІ та середовища «пісочниці» для тестування нових технологій, створюють сприятливе середовище для впровадження ШІ у фінансовому секторі. Україна може використати досвід Сінгапуру для розробки нормативно-правової бази, яка сприятиме впровадженню інновацій у банківській сфері, захищаючи при цьому права споживачів. Співпраця з міжнародними партнерами для впровадження найкращих практик щодо захисту даних, кібербезпеки та прозорості алгоритмів може допомогти Україні управляти ризиками та побудувати стійку фінансову систему.

Однак інтеграція штучного інтелекту в цифровий банкінг не позбавлена викликів. Питання конфіденційності даних, потенційні упередження в алгоритмах штучного інтелекту та потреба в надійній цифровій інфраструктурі є важливими проблемами, які необхідно вирішити. Міжнародний досвід показує, що ці проблеми можна вирішити за допомогою комплексного підходу. Наприклад, впровадження механізмів виявлення та виправлення упередженості в системах ШІ забезпечує справедливість, а надійні закони про захист даних захищають дані користувачів [5]. Інвестиції в розвиток цифрової інфраструктури, особливо в сільській місцевості та на територіях, що постраждали від війни, також мають вирішальне значення для підтримки широкого впровадження банківських послуг на основі штучного інтелекту. Україна має визначити пріоритетом модернізацію цифрової інфраструктури, щоб забезпечити рівний доступ до переваг фінансових послуг зі штучним інтелектом.

Підвищення цифрової та фінансової грамотності населення має важливе значення для успішного впровадження банківських послуг зі штучним інтелектом. Такі країни, як Естонія, приділяють особливу увагу навчанню цифровим навичкам, щоб навчити громадян орієнтуватися в сучасних фінансових системах [6]. Програми фінансової освіти можуть допомогти українцям повною мірою скористатися банківськими послугами зі штучним інтелектом, підвищити впевненість у використанні цифрових інструментів для управління фінансами, доступу до кредитів та інвестування в екологічні ініціативи. Підвищення обізнаності щодо етичного використання ШІ в банківській сфері також може сприяти зміцненню довіри суспільства, що має вирішальне значення для широкого впровадження технологій штучного інтелекту.

Використання практик цифрового банкінгу на основі штучного інтелекту може значно прискорити зусилля України в досягненні «Цілей сталого розвитку». Переймаючи найкращі світові практики, Україна може розкрити потенціал ШІ для підвищення фінансової інклюзивності, розвитку «зелених» фінансів та підтримки економічної стійкості. Стратегічні політичні заходи, регуляторна підтримка та ініціативи з розбудови потенціалу необхідні для подолання викликів та максимізації переваг штучного інтелекту в банківському секторі. Оскільки Україна планує подальшу відбудову та модернізацію, впровадження цифрових рішень на основі штучного інтелекту не лише підвищить конкурентоспроможність її фінансового сектору, а й сприятиме сталому та інклюзивному зростанню, позиціонуючи країну як лідера в цифровій економіці.

Інформаційні джерела:

1. Kumar A., Srivastava A., Jaiswal S. Digital Transformation and Financial Inclusion: A Case Study of State Bank of India. *Intellectual Resonance, DCAC Journal Of Interdisciplinary Studies*. 2023. VOL. 6. P. 194-210.
2. Cornelli G., Frost J., Gambacorta L., Rau R., Wardrop R., Ziegler T.. Fintech and big tech credit: Drivers of the growth of digital lending. *Journal of Banking & Finance*. 2023. VOL. 148.
3. Segal M. ING Launches Climate Transition Assessment Tool, May End Financing for Clients Not Progressing. *ESG Today*. URL: <https://www.esgtoday.com/ing-launches-new-tool-to-assess-client-climate-transition-plans-may-end-financing-those-not-progressing/> (дата звернення: 26.10.2024).

4. The Monetary Authority of Singapore Outlines the Use of Ethical AI With Release of White Papers. *The Fintech Times*. URL: <https://thefintechtimes.com/the-monetary-authority-of-singapore-outlines-the-use-of-ethical-ai-with-release-of-white-papers/> (дата звернення: 26.10.2024).

5. Ferrara E. Fairness and Bias in Artificial Intelligence: A Brief Survey of Sources, Impacts, and Mitigation Strategies. *Sci Journal*. 2024. VOL. 6 (1). URL: <https://www.mdpi.com/2413-4155/6/1/3> (дата звернення: 26.10.2024).

6. Kralj L. Estonia: a snapshot of digital skills. *Digital Skills and Jobs Platform*. URL: <https://digital-skills-jobs.europa.eu/en/latest/briefs/estonia-snapshot-digital-skills/> (дата звернення: 26.10.2024).

ГЛОБАЛЬНЕ ПАРТНЕРСТВО ЯК ЧИННИК СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Мірошниченко І.С., канд. екон. наук

Льотна академія Національного авіаційного університету

Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року зазначені в Указі Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019, зокрема наголошено на активізації роботи щодо глобального партнерства в інтересах сталого розвитку [1].

Глобальне партнерство відіграє ключову роль у забезпеченні сталого розвитку, оскільки сучасний світ стикається з багатьма викликами (рис. 1), які потребують колективних зусиль для їх вирішення.

Рис. 1. Глобальні виклики сучасності

Зазначені виклики є різноманітними, але взаємопов'язаними, оскільки проблеми в одній сфері можуть спричиняти наслідки в інших. Тому, їх

подолання вимагає глобальної співпраці та системних, інноваційних підходів і координації дій між урядами, міжнародними організаціями, бізнесом і громадянським суспільством. Безпека, стійкий розвиток і справедливість мають стати пріоритетами для світової спільноти у відповідь на ці виклики. Створення партнерств дозволяє об'єднувати ресурси, знання та технології для досягнення спільних цілей.

Отже, успішне подолання сучасних викликів вимагає партнерств для узгоджених дій, впровадження інноваційних підходів та розробки ефективних стратегій сталого розвитку. Співпраця на міжнародному рівні є критично важливою для розв'язання проблем, що виходять за межі національних кордонів і вимагають об'єднаних дій.

Глобальні партнерства є важливим механізмом для ефективного подолання сучасних викликів, оскільки жодна країна або організація не може самостійно розв'язати глобальні проблеми. Співпраця на міжнародному рівні дозволяє використовувати спільні ресурси, знання та технології для створення сталих рішень, спрямованих на мир, стабільність і процвітання для всього людства.

Кожна країна має свій унікальний підхід до досягнення сталого розвитку, але існують спільні напрямки та національний досвід, що можуть бути корисними для побудови ефективної стратегії на міжнародному рівні. Конкурентні сценарії розвитку дозволяють країнам адаптувати підходи до сталого розвитку, враховуючи власні економічні, соціальні та екологічні умови.

Реалізація сталого розвитку повинна ґрунтуватися на детальному аналізі особливостей кожної території, включаючи її екологічні, економічні, соціальні та культурні характеристики, а також враховувати її геополітичну важливість. Це дозволить розробити стратегії, які не лише відповідатимуть глобальним цілям, але й будуть ефективними у місцевих умовах.

Отже, стратегія сталого розвитку повинна бути адаптована під специфіку конкретної території [2, с. 52], що надасть можливість забезпечити максимально ефективне використання ресурсів і задоволення потреб місцевих громад. У цьому контексті, глобальне партнерство відіграє вирішальну роль в адаптації стратегій сталого розвитку до специфіки конкретних територій. Завдяки обміну знаннями, фінансовій підтримці, передаванню технологій та інституційній допомозі, глобальні ініціативи допомагають місцевим громадам адаптувати цілі сталого розвитку до своїх унікальних умов. Ця взаємодія між різними країнами та організаціями створює сильнішу, більш стійку систему, яка здатна забезпечити сталий розвиток на всіх рівнях.

Таким чином, глобальне партнерство є певним базисом для досягнення сталого розвитку, оскільки воно забезпечує комплексне розв'язання складних глобальних проблем через колективні дії, інновації та солідарність. Тому, глобальне партнерство є вирішальним чинником для забезпечення сталого розвитку, оскільки дозволяє країнам об'єднувати свої ресурси та зусилля для досягнення спільних глобальних цілей. А успішна співпраця між різними країнами сприяє економічному зростанню, соціальній стабільності та екологічній стійкості.

Інформаційні джерела:

1. Про Цілі сталого розвитку України на період до 2030 року. Указ Президента України від 30 вересня 2019 року № 722/2019. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/722/2019#Text> (дата звернення: 15.10.2024).
2. Коваленко Ю.О. Підходи щодо оцінки сталого розвитку регіонів на основі соціоеколого-економічних показників. *ДонДУУ. МЕНЕДЖЕР*. №3 (88). 2020. С. 45-55. URL: <https://journals.indexcopernicus.com/api/file/viewByFileId/1188764.pdf> (дата звернення: 15.10.2024).

ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: ПРОГРЕС УКРАЇНИ

Місник С.О., здоб. ступ. PhD

Державний біотехнологічний університет

Принцип сталого розвитку покладений в основу численних міжнародних стратегій і документів та реалізується на всіх рівнях суспільства. На національному рівні Цілі сталого розвитку впроваджуються у формі державних програм і стратегій. Ефективним інструментом оцінювання досягнень країни в контексті сталого розвитку є участь у світових рейтингах.

Постійний моніторинг індикаторів досягнення Цілей сталого розвитку запроваджено в Україні з 2021 р. [1]. Проте й раніше Україна брала участь у тематичних рейтингах та рейтингах сталого розвитку, зокрема в SDG Index. Цей індекс розраховується як середнє арифметичне балів за кожною з 17 Цілей сталого розвитку. Кожна ціль представлена показниками, які нормалізуються з використанням бальної шкали оцінок: від 0 до 100 балів, де 0 означає відсутність, а 100 балів – абсолютне досягнення встановленої цілі.

Аналіз звіту «Sustainable Development» (2023) показав, що в реалізації Цілей сталого розвитку із 166 країн, включених до цього рейтингу, жодна не досягла максимального значення. Фінляндія (лідер рейтингу) за підсумками 2023 р. отримала 86,8 бала [2].

Україна у SDG Index займає стійкі позиції. Упродовж минулих п'яти років рейтингова позиція України змінилася з 39-ї (серед 156 країн) у 2018 до 38-ї позиції (серед 166 країн) у 2023 р., кількість балів від 72,3 до 76,5 відповідно за роками [2, 3]. Зміна позиції країни в рейтингу є орієнтиром для компаній в оновленні та вдосконаленні корпоративної та функціональних стратегій. З огляду на це зазначимо напрями, за якими спостерігаються найбільші позитивні зміни щодо досягнення Цілей сталого розвитку. Так, у 2023 р. найбільший прогрес України відзначено в досягненні цілей 3 (Міцне здоров'я), 7 (Доступна та чиста енергія), 9 (Промисловість, інновації, інфраструктура).

Ураховуючи ці досягнення, підприємства можуть адаптувати свою діяльність, щоб не тільки підвищити власну ефективність, але й сприяти національним зусиллям із досягнення Цілей сталого розвитку.

Інформаційні джерела:

1. Цілі сталого розвитку та Україна. URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>
2. Sustainable Development Report 2023. Implementing the SDG Stimulus. URL: <https://www.sustainabledevelopment.report/reports/sustainable-development-report-2023/>
3. SDG Index and Dashboards Report 2018. Global Responsibilities Implementing the Goals. URL: https://s3.amazonaws.com/sustainabledevelopment.report/2018/2018_sdg_index_and_dashboards_report.pdf.

ПИТАННЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ У КОНТЕКСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ПІД ВПЛИВОМ ЗМІН КЛІМАТУ

Носова Н.І., пров. інженер

Державна установа «Інститут ринку і економіко-екологічних досліджень Національної академії наук України»

У Стратегії сталого розвитку, яка була закладено в документи ООН і висвітлює Цілі сталого розвитку основною метою є обґрунтований підхід до подальшого розвитку людства, яке має жити і розвиватися в умовах обмежених ресурсів, які мають задовольняти не лише потреби нинішнього покоління, а й зберегтися для прийдешніх поколінь, при цьому не порушуючи навколишнє середовище, зберігаючи екологічний баланс і економічне зростання. Як відомо, для подальшого економічного зростання виникає необхідність використовувати все більше і більше природних ресурсів, що ми не можемо робити в силу їх обмеженості. Саме тому для вирішення цього складного і вкрай важливого для всього людства завдання і було проголошено 17 Цілей сталого розвитку. Однією з головних цілей є подолання голоду, яку буде розглянуто у контексті забезпечення продовольчої безпеки.

Як відомо, країни світу за рівнем життя розподіляються дуже нерівномірно. Так, самі високі показники ВВП на одну особу у США, країн Західної Європи, Японії, Канади та ін.

До країн, що розвиваються, відносять Китай, Індію, Бразилію, Росію і цілий ряд інших країн, чий ВВП не перевищує 10 тис. доларів у рік на людину. До цієї категорії країн відносять і Україну. І, нарешті, третю групу країн становлять найбідніші країни Африки та Азії, чий ВВП зазвичай не перевищує 1 тис. доларів у рік на людину [1, с. 21].

Передові країни завжди першими розробляють і впроваджують сучасні моделі і методи, які розробляють відповідно вимог, яких потребує суспільство на певному етапі свого розвитку.

З погляду економічних інтересів, західним компаніям з провідними технологіями завжди буде вигідно переносити своє виробництво у країни, що розвиваються, через здешевлення (зменшення собівартості) продукції, що випускається. На це буде впливати передусім місцева дешева робоча сила,

можливо, більш дешеві місцеві природні ресурси, близькість до нових ринків збуту та їх освоєння тощо [1, с. 54].

Для країн що розвиваються такі заходи є бажаними і вони прагнуть до їх впровадження в економіку для свого подальшого розвитку, що сприятиме покращенню життя і можливості заробити кошти для подальшого життя.

Відповідно до рівня життя в країні і рівень її продовольчої безпеки буде вищим, ніж у країні що розвивається. Тому для багатьох країн що прагнуть поліпшити своє життя дуже важливим завданням є забезпечення населення роботою і продуктами харчування. Особливо актуально це питання стоїть в Україні, яка мужньо протистоїть російській агресії, а економіка якої потерпає від величезних руйнувань.

В такій ситуації провідна роль належить аграрному сектору, який здатен не лише забезпечити власні потреби населення у продуктах харчування, а й експортувати вироблену продукцію за кордон.

Однак у нинішній ситуації, коли наша планета зіштовхується із загрозою глобального потепління гостро постає питання забезпечення продовольством населення, забезпечення його якості, безпечності, і відповідно його цінній доступності, що взагалі ускладнює доступність до здорового харчування.

Зміна клімату є однією зі значущих загроз, що стоїть перед сучасним світом. Її наслідки стають дедалі помітнішими та відчутнішими, впливаючи на природне середовище, економіки країн та життя мільйонів людей [2].

Результати різних досліджень кліматичних змін свідчать про їх негативний вплив на виробництво продовольства і зниження продуктивності аграрного виробництва. Скорочення площ орних земель в світі загострює проблему запобігання голоду. Ця проблема є також актуальною і для України.

За даними FAO, площа деградованих та непродуктивних орних земель в Україні перевищує 20% ріллі. Щороку через ерозію втрачається майже 300-600 мільйонів тонн ґрунту. Залежно від рівня процесів деградації врожайність може зменшитися до 50%, а втрати від нестачі продукції складають понад 20 млрд. грн. на рік [3].

Український уряд приділяє велику увагу зменшенню втрат у сільському господарстві і збереженню природних ресурсів внаслідок кліматичних змін.

Міндовкіллям розроблений проєкт Стратегії кліматичної політики до 2035 року та операційний план, які були презентовані в Брюсселі і на кліматичній Конференції COP 28. За оцінками Світового банку, загальна сума збитків у сільському господарстві становить 10,3 млрд доларів США, а втрати – 69,8 млрд доларів США. Ці цифри включають збитки й втрати від руйнування Каховської греблі [4].

Продовольча безпека є головною проблемою на тлі погіршення кліматичних умов у багатьох регіонах світу. Антропогенна зміна клімату вже значно вплинула на світове сільськогосподарське виробництво: за останніми оцінками, заснованими на глобальних даних, поточна загальна продуктивність сільськогосподарського сектору приблизно на 20 % нижча, ніж у контрфактичному сценарії без зміни клімату [2].

Згідно зі «Звітом про кліматичну нерівність 2023», прогнозується, що ці впливи значно погіршаться до 2050 року, оскільки кліматичні умови стають менш сприятливими для вирощування дедалі більшої кількості культур [2], що негативно впливає на доступність населення до продовольства та рівень харчування. Тому у нинішній ситуації дуже важливим є вирішення проблем продовольчої безпеки.

Продовольча безпека держави є необхідною умовою сталого життя населення країни і основним питанням системи національного благополуччя і підґрунтям становлення державності [5, с. 328].

Як зазначено в Конституції України, забезпечення економічної безпеки є найважливішою функцією держави і справою всього українського народу [6].

Важливе місце у забезпеченні продовольчої безпеки відіграє агропродовольчий сектор. Управління виробничо-господарською діяльністю аграрних підприємств здійснюється менеджерами підприємств шляхом впливу на процес управління, який заснований на відповідних методах, принципах і функціях, діяльністю з організації і координації виробництва на сільськогосподарських 329 підприємствах з метою отримання зростаючого прибутку в довготривалій перспективі [7, с. 11].

У забезпеченні продовольством населення і вирішення тим самим питань продовольчої безпеки і становлення державності великого значення набуває використання сучасних технологій, які останнім часом все ширше використовуються у всіх сферах життєдіяльності людей [5, с. 329]. Завдяки їх аграрії отримують можливість відстежувати у реальному часі стан полів, зрошування рослин і ще багато корисної інформації, яка допомагає отримувати вищі врожаї, що забезпечує продовольчу безпеку і дозволяє задовольнити потреби населення у продуктах харчування.

Інформаційні джерела:

1. Стратегія сталого розвитку: Європейські горизонти : Підручник / І.Л. Якименко, Л.П. Петрашко, Т.М. Димань, та ін. К.: НУХТ, 2022. 337 с.
URL: https://rep.btsau.edu.ua/bitstream/BNAU/7990/1/strategiia_staloho.pdf
2. Комісаренко О. Ризики кліматичних змін для світу. Vatican News URL: <https://www.vaticannews.va/uk/world/news/2024-07/oikonomia-51-zagrozy-klimatichnykh-zmin.html>
3. FAO запускає в Україні проект боротьби з деградацією ґрунтів. 05.05.2018.
URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/2454995-fao-zapuskae-v-ukraini-proekt-poborotbi-z-degradacieu-gruntiv.html>
4. Вплив кліматичних змін на сільське господарство та продовольчу безпеку країни потребує впровадження адаптаційних заходів на різних рівнях – від національного до місцевого. Міністерство захисту довкілля та природних ресурсів України.
URL: <https://mepr.gov.ua/vplyv-klimatichnyh-zmin-na-silске-gospodarstvo-ta-prodovolchu-bezpeku-krayiny-potrebuye-vprovadzhennya-adaptatsijnyh-zahodiv-na-riznyh-rivnyah-vid-natsionalnogo-do-mistsevogo/>
5. Носова Н.І. Реалізація принципів продовольчої безпеки і сталого розвитку України у процесі становлення державності. Правова наука і державотворення в Україні в контексті інтеграційних процесів: матеріали XV Міжнар. наук.-практ. конф. (24 травня 2024 р.), м. Суми / Сумська філія Харківського національного університету внутрішніх справ. Суми:

СФ ХНУВС, 2024. С. 328-330. URL: https://sumy.univd.edu.ua/files/conference/zbirnik_international_conference_2024.pdf

6. Конституція України: Закон України № 254к/96-ВР від 28 червня 1996 р. Відомості Верховної Ради України. 1996. № 30. Документ 254к/96-ВР, Редакція від 01.01.2020, підстава – 27-IX

7. Мазур К. В., Кубай О. Г. Менеджмент аграрного підприємства: навч. посібник. Вінниця : ТВОРИ, 2020. 284 с.

КРОС-КУЛЬТУРНІ ОСОБЛИВОСТІ ФОРМУВАННЯ МІЖНАРОДНОГО ІМІДЖУ ПІДПРИЄМСТВА

Чернилевський П.К., здоб. ВО

Науковий керівник – **Орехова Т.В.**, д-р екон. наук, проф.

Донецький національний університет ім. Василя Стуса

Формування міжнародного корпоративного іміджу є складним процесом, що вимагає глибокого розуміння соціальних, історичних та культурних особливостей ринку, на який підприємство планує проникнення. Історично, брендування та імідж довгий час ототожнювалися з торговою маркою, головною метою якої було виокремлення серед однотипних товарів, проте у повоєнний період 20 століття, як наслідок глобалізаційних процесів, було виявлено бажання покупця купувати товар не лише через функціональність, а досвід купівлі або користування. Таким чином, маркетинг як наука була доповнена наступними поняттями і концепціями: сегментування [1, с. 5], лояльність до бренду [2, с. 116] та брендова індивідуальність [3, с. 68]. В 1990-х роках акцент змістився на комбіновані моделі: цінність бренду (модель Аакера) та маркетингу взаємин (модель бренду як емоційного партнера).

На рівні підприємства засади формування міжнародного корпоративного іміджу компанії полягають в тому, як різні культури інтерпретують та оцінюють варіативність організаційної поведінки. Відтак, найбільш вичерпною моделлю крос-культурного психологічного дослідження в контексті організаційних структур стала заснована на теорії культурних вимірів Герта Яна Хофстеде. Дана модель включає шість основних вимірів порівняння національних культур: індекс дистанціювання влади, індивідуалізму-колективізму, маскуліності-фемінності, уникання невизначеності, орієнтування на довго- чи короткострокову перспективу та індекс стриманості.

Таким чином, до індивідуалістських суспільств відносять переважно суспільства високого розвитку капіталізму: США, Західну Європу, де корпоративний імідж перш за все зосереджений на інновації, конкурентну перевагу, досягнення та власний розвиток (хоча з урахуванням суспільної користі, зокрема в екологічному вимірі). Колективістські ж культури, серед яких переважно азійські, навпаки, в корпоративну культуру закладають цінності суспільного внеску, благополуччя та довготривалої взаємодії.

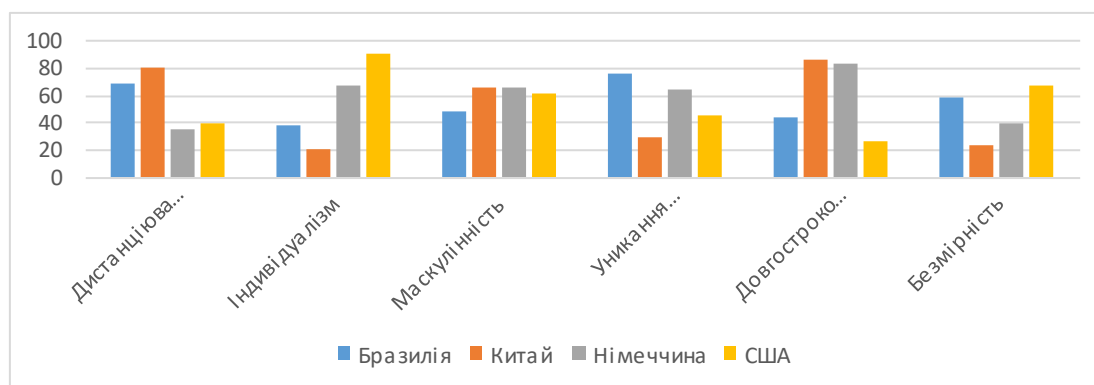

Рис. 1. Теорія культурних вимірів Хофстеде. Порівняння 4 країн: Бразилії, Китаю, Німеччини, США в 6 вимірах моделі [4]

Індекс дистанційовання влади, інший фундаментальний культурний вимір, визначає сприйняття ієрархічної структури та влади. Відтак, культури високого дистанційовання влади схильні сприймати сильний владний контроль та чітку ієрархію як позитивні чинники, низького дистанційовання влади – навпаки, надаючи перевагу більш егалітарним ієрархічним моделям та прозорим організаційним структурам.

Іншою знаковою особливістю є контекстуальність суспільства [5, с. 279]

– низькоконтекстуальні – суспільства, в яких цінується прямолінійність та відвертість, орієнтування на фактичну інформацію та вимірювані метрики; представлені культурами Північної Америки та Північної Європи.

– висококонтекстуальні – суспільства з акцентом на неявну (імпліцитну) комунікацію, контекстуальні натяки та побудову взаємовідносин. В таких культурах корпоративний імідж традиційно будується з використанням символізму та інформаційної наповненості для втілення образу впевненості. Ця ознака властива культурам Східної Азії та Середнього Сходу.

Даний фактор може суттєво ускладнити крос-категорійне проникнення компаній, адже він вимагає глибокого розуміння сприймання інформації та оцінювання іміджу представниками цільової культури.

За ступенем розвиненості економіки основними напрямками формування корпоративного іміджу є пріоритизація політики екологічної сталості та корпоративної соціальної відповідальності, або, що властиво культурам економік, що розвиваються, - надання переваги підкресленню позитивного економічного ефекту в межах країни та створенню робочих місць. Щоправда, як наслідок глобалізації даний фактор стандартизується та трансформується в уніформний набір критеріїв корпоративної ефективності в екологічній та соціальній сферах.

Зворотнім до культурних особливостей напрямку підприємницької експансії може виступати країна походження продукції підприємства та іміджем країни його реєстрації. Такий ефект був помічений ще у 1960-х роках та є безпосереднім наслідком глобалізаційних процесів що призвели до підвищення доступності товарів та послуг суттєво контрастуючих за якісними характеристиками. Під час дослідження даного ефекту його вплив на кінцеве рішення потенційного покупця

складав близько 26% [6, с. 890], при цьому близько 76% [7, с. 13] покупців цікавляться країною походження товару. Престиж країни походження може бути пов'язаний як з уявленням про якість продукції та послуг країни загалом, так і за спеціалізацією, з урахуванням культурних, соціальних та економічних особливостей країни та виробництва в ній.

Таблиця 1 – Найбільш бажані країни походження за індустрією

Автомобілі	Здоров'я	Мода	Електроніка	Їжа	Косметика
Німеччина	Німеччина	Франція	Японія	Італія	Франція

Джерело: результати опитування [7, с. 16]

Таким чином, перелічені фактори можемо поділити на такі, що стосуються характеристик підприємства та ті, що визначають особливості ринку. До перших відносяться країна реєстрації, країна виготовлення продукції, цінність бренду, інститут корпоративної соціальної відповідальності, стандартизація або спеціалізація міжнародного іміджу. До факторів ринку – індекси дистанціювання влади, ступеня індивідуалізму, контекстуальність суспільства, пріоритет суспільних цінностей та інші. За факторами підприємства загалом привілейовану позицію щодо інших ринків займають ті, що походять з країн Західної Європи. За факторами підприємства можемо провести узагальнений поділ на ринки Північної Америки і Західної Європи та Азійські, разом з відповідними сателітними ринками. Підприємство, метою якого є проникнення на новий ринок повинне визначити необхідний ступінь адаптації до даного середовища, дослідити його культурний, економічний, соціальний та політичний ландшафт та відповідним чином гармонізувати власні корпоративні стандарти з очікуваними локальними, причому магнітуда необхідної адаптації тим більша, чим ближчий ринок до полюсів.

Отже, як наслідок перетворення брендів з маркеру виробника в середовищі номенклатурної гомогенності в культурний інструмент з суттєвим економічним ефектом, символічною та емоційною цінністю, необхідно більш глибоке дослідження можливих векторів його адаптації для представлення в крос-культурному ландшафті, балансуючи між корпоративною політикою та вимогами середовища.

Інформаційні джерела:

1. Smith W. R. Product Differentiation and Market Segmentation as Alternative Marketing Strategies. *Journal of Marketing*. 1956. Т. 21, № 1. С. 3. URL: <https://doi.org/10.2307/1247695> (дата звернення: 28.10.2024).
2. Cunningham, R.M. Brand Loyalty-What, Where, How Much. *Harvard Business Review*. 1956. No. 34. P. 116–128.
3. Martineau, P. The Personality of the Retail Store. *Harvard Business Review*. 1956. No. 36. P. 47–55.
4. Country Comparison Tool. *The Culture Factor Group*. URL: <https://www.theculturefactor.com/country-comparison-tool>.
5. Wurtz E. Intercultural Communication on Web sites: A Cross-Cultural Analysis of Web sites from High-Context Cultures and Low-Context Cultures. *Journal of Computer-Mediated*

Communication. 2005. Т. 11, № 1. С. 274–299. URL: <https://doi.org/10.1111/j.1083-6101.2006.tb00313.x> (дата звернення: 28.10.2024).

6. Peterson R. A., Jolibert A. J. P. A Meta-Analysis of Country-of-Origin Effects. *Journal of International Business Studies*. 1995. Т. 26, № 4. С. 883–900. URL: <https://doi.org/10.1057/palgrave.jibs.8490824> (дата звернення: 28.10.2024).

7. Best Countries 2020. A study on the Power of Nation Brands in Global Market. BAV Group, 2020. 37 p.

ТРАНСФОРМАЦІЯ ЕКОНОМІЧНИХ СИСТЕМ: ВИКЛИКИ ТА МОЖЛИВОСТІ В УМОВАХ ГЛОБАЛЬНОЇ НЕСТАБІЛЬНОСТІ

Шандова Н.В., д-р екон. наук, проф.
Кошовий Т.Е., здоб. ступ. PhD

Херсонський національний технічний університет

Військовий конфлікт, руйнування критичної інфраструктури, масштабні міграційні процеси та зниження економічної активності створили необхідність термінових рішень, спрямованих на трансформацію економічних процесів. Поряд із цим, Україна стоїть перед необхідністю інтеграції до Європейського Союзу та слідування глобальним економічним трендам, таких як цифровізація та перехід до «зеленої» економіки. Ці виклики вимагають кардинальної трансформації економічних систем і стратегій.

Трансформація економіки в подібних умовах – це не просто відповідь на кризові явища, а й можливість для системної модернізації, інтеграції інновацій та формування більш стійкої та конкурентоспроможної моделі розвитку.

Поняття «трансформація економіки» охоплює процес змін, які відбуваються в економічних системах під впливом різних чинників, таких як технологічні інновації, глобалізація, соціальні зміни та економічні кризи. Основними аспектами трансформації економічних систем є:

- зміни в економічній системі – перехід від однієї структури до іншої може включати розвиток нових секторів, наприклад, ІТ, відновлювальна енергетика, і скорочення ролі традиційних галузей;

- адаптація до глобальних викликів – коли економіки стикаються з викликами, такими як зміни клімату, пандемії та геополітична нестабільність, саме трансформація дає змогу країнам адаптуватися до цих умов і мінімізувати їхні негативні наслідки;

- цифровізація та технологічні інновації – це ключові елементи трансформації, які допомагають підвищити ефективність і конкурентоспроможність;

- соціальні, культурні зміни, зокрема, споживчі уподобання, робота на віддаленому місці та зміни на ринку праці, також є факторами трансформації економіки;

- сталий розвиток – забезпечуючи баланс між економічним зростанням, соціальним добробутом та охороною довкілля, сталий розвиток слугує джерелом змін економічних моделей і процесів, сприяючи створенню більш адаптивних, ефективних та інклюзивних економічних систем;

- глобальна інтеграція, зокрема, взаємозв'язок економік різних країн і регіонів посилює необхідність трансформації, що дає змогу країнам інтегруватися у світову економіку, адаптуватися до міжнародних стандартів і конкурентних умов.

Наслідками трансформаційних процесів в економіці, зокрема, можуть бути зміни в пріоритетах державного розвитку, перехід до більш технологічно просунутих і екологічно стійких моделей виробництва, а також реорганізація бізнес-процесів. У міру трансформації економічних систем змінюється частка традиційних секторів, таких як сільське господарство, промисловість, послуги. Ці процеси сприяють зміні доданої вартості та стійкості розвитку економіки, запускають економічні перетворення, включно з технологічними, соціальними та глобальними змінами, що є важливою метою будь-якої країни в сучасних умовах.

За даними Міжнародного валютного фонду, Україна за рівнем ВВП (номінального) у 2023 р. серед країн світу посідає 58 місце з показником 177,2 млрд. дол. США. Але якщо взяти ВВП на душу населення, то Україна опускається на 109 місце з показником 14704,3 дол. на особу за рейтингом країн за ВВП (ПКС) на душу населення у 2020-2023 роках за оцінками МВФ [1].

Аналізуючи структуру ВВП за валовою доданою вартістю за галузями економіки, можна зазначити, що найбільшу питому вагу займають (табл. 1):

- оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів (13,8% у 2015 р., 13,9% у 2020 р., 12,3% у 2022 р.);

- переробна промисловість (11,9% у 2015р., 10,1% у 2020 р., 7,6% у 2022 р.);

- сільське, лісове та рибне господарство (12,0% у 2015 р., 9,3% у 2020 р., 8,6% у 2022 р.);

- транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність (6,8% у 2015 р., 6,22% у 2020 р., 4,3% у 2022 р.);

- операції з нерухомим майном (6,2% у 2015 р., 6,4% у 2020 р., 4,5% у 2022 р.);

- державне управління; обов'язкове соціальне страхування (4,8% у 2015 р., 7,2% у 2020 р., 21,7% у 2022 р.);

Виходячи з даних Державної служби статистики України, цей тренд зберігається довгі роки, але водночас зростає частка сільського, лісового та рибного господарства і падає частка переробної промисловості. Однак у країнах з високорозвиненою економікою частка сільськогосподарської галузі у ВВП і в структурі експорту не є домінуючою. Велика питома вага сільського, лісового та рибного господарства (8,57% у 2022 р.) свідчить про сильну аграрну спеціалізацію країни.

Всупереч масштабним руйнуванням під час війни, зниженню обсягів виробництва, сільське господарство залишається однією з провідних галузей вітчизняної економіки. А закріплений і підтверджений статус України як кандидата в члени ЄС також цементує фермероцентричну модель у сільському господарстві [3].

Таблиця 1 – Структура ВВП за валовою доданою вартістю (фрагмент)

Показники, % / роки	2010	2013	2015	2019	2020	2021	2022
Сільське, лісове та рибне господарство	7,45	8,79	12,06	8,97	9,31	10,89	8,57
Добувна промисловість і розроблення кар'єрів	5,88	5,55	4,78	5,59	4,57	6,44	4,39
Переробна промисловість	13,22	11,27	11,90	10,79	10,10	10,28	7,60
Оптова та роздрібна торгівля; ремонт автотранспортних засобів	14,36	14,48	13,78	13,22	13,94	13,61	12,32
Транспорт, складське господарство, поштова та кур'єрська діяльність	7,69	7,13	6,79	6,66	6,22	5,42	4,33
Операції з нерухомим майном	5,35	6,50	6,19	6,07	6,37	5,77	4,51
Державне управління; обов'язкове соціальне страхування	4,62	4,66	4,78	6,70	7,26	6,17	21,70

Джерело: [2]

З іншого боку, велика частка сільського господарства та добувної промисловості у структурі ВВП може свідчити про залежність від експорту сировини та товарів з низькою доданою вартістю, недостатньо розвинену переробну промисловість, малий ступінь індустріалізації та модернізації інших секторів економіки, що обмежує можливості для довгострокового сталого зростання. Усе це вказує на необхідність подальшої індустріалізації та диверсифікації економіки, розвиток промислового сектору, особливо високотехнологічних галузей, та сектору послуг.

Ще один значущий показник у структурі ВВП України - частка оптової та роздрібної торгівлі. Висока частка (12,32% у 2022 р.) торгівлі свідчить про те, що в економіці домінують торговельні процеси, тоді як виробництво, високотехнологічні галузі, сектор послуг розвинуті слабко (див. табл. 1). Це також є ознакою того, що країна більше орієнтована на продаж і розподіл готових товарів, аніж на їхнє створення та додавання високої вартості через виробничі процеси. У поєднанні з невисоким показником частки переробної промисловості (7,6%), яка створює вищу додану вартість, формується залежність від зовнішніх виробників.

Аналіз показників ВВП за валовою доданою вартістю свідчить про те, що економіці України необхідна масштабна трансформація для успішного розвитку в умовах глобальної нестабільності та внутрішніх викликів. Серед ключових напрямів, які можуть сприяти сталому економічному зростанню та розвитку, можна виокремити такі:

- диверсифікація економіки, зокрема, зниження залежності від аграрного сектору та сировинних галузей, розвиток інноваційних та технологічних секторів, що допоможе Україні інтегруватися у світову економіку та створити більш стійку структуру економіки, менш залежну від коливань світових ринків сировини;

- сільськогосподарські реформи, зокрема, розвиток агротехнологій, таких як точне землеробство, агродрони та біотехнології, дадуть змогу підвищити конкурентоспроможність і збільшити додану вартість, а відкриття та розвиток прозорого ринку землі сприятиме залученню інвестицій в аграрний сектор, що

створить можливість підвищити продуктивність і поліпшити інфраструктуру в сільських районах;

- модернізація інфраструктури, яка сприятиме ефективнішому експорту продукції, підтримці внутрішньої економічної активності, залученню інвестицій, зокрема, інвестицій у цифровізацію, включно з розвитком високошвидкісного інтернету, хмарних технологій та електронної комерції, що стане драйвером зростання для безлічі галузей;

- перехід до «зеленої» економіки, що ґрунтується на зниженні вуглецевих викидів, раціональному використанні природних ресурсів і розвитку відновлювальних джерел енергії надасть змогу не тільки поліпшити екологічну ситуацію в країні, скоротити витрати на імпорт енергоресурсів і підвищити конкурентоспроможність української продукції, а й відповідати світовим трендам і стандартам у сфері сталого розвитку.

Для України тема трансформації економіки набуває особливої актуальності через необхідність адаптації до сучасних викликів, пов'язаних із військовим конфліктом, післявоєнним відновленням, євроінтеграцією та глобальними економічними змінами. Ці процеси супроводжуються значними викликами, але також створюють унікальні можливості для побудови більш стійкої та сучасної економіки.

Інформаційні джерела:

1. World Economic Outlook Database. International Monetary Fund. URL: <https://www.imf.org/en/Publications/SPROLLs/world-economic-outlook-databases#sort=%40imfdate%20descending>

2. Статистичний збірник «Національні рахунки України» за 2022 рік. URL: https://www.ukrstat.gov.ua/druk/publicat/kat_u/2024/02/nru_22.pdf

3. Економічний форсайт. Сутінки агрохолдингів: як війна змінить сільське господарство України. <https://mind.ua/publications/20245288-sutinki-agroholdingiv-yak-vijna-zminit-siliske-gospodarstvo-ukrayini> (дата звернення 25.09.2024).

СВІТОВИЙ ДОСВІД РЕГУЛЮВАННЯ ПІДГОТОВКИ ЗВІТНОСТІ ЗІ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Швагер А.В., здоб. ступ. PhD

*Державна навчально-наукова установа
«Академія фінансового управління»*

У більшості країн світу підготовка звітів про сталий розвиток є добровільною, а не обов'язковою, тобто не закріпленою на законодавчому рівні. Однак нещодавні законодавчі зміни 2021–2022 рр. встановили в Європейському Союзі (ЄС), Великій Британії, Сінгапурі та інших регіонах суворіші зобов'язання щодо розкриття інформації для багатьох типів компаній.

До вищезазначених законодавчих змін відносяться кілька ключових ініціатив. По-перше, у 2022 році ЄС ухвалив Директиви 2022/2464 від 14 грудня 2022 року про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 537/2014, Директиви 2004/109/ЄС, Директиви 2006/43/ЄС та Директиви 2013/34/ЄС щодо корпоративної звітності зі сталого розвитку (Директива 2022/2464) [1], яка значно розширює вимоги до розкриття інформації у порівнянні з попередньою Директивою 2014/95/ЄС Європейського Парламенту та Ради від 22 жовтня 2014 року про внесення змін до Директиви 2013/34/ЄС щодо розкриття нефінансової інформації та інформації про різноманіття певними великими підприємствами та групами [2]. Ця нова директива зобов'язує більше компаній розкривати інформацію про вплив їхньої діяльності на навколишнє середовище, суспільство та управління (ESG). Вона поширюється на всі великі компанії, а також на малі та середні підприємства, котрі котируються на біржі, і вводить стандарти звітності, розроблені Радою зі звітності щодо сталого розвитку (EFRAG Sustainability Reporting Board).

Також у 2020 році була прийнята і в 2021 році набула чинності Таксономія ЄС, що встановлює класифікацію економічних видів діяльності за критеріями екологічної стійкості. Відповідно до цієї таксономії компанії зобов'язані розкривати, як їхні інвестиції відповідають критеріям стійкості [3]. Крім того, у 2021 році Велика Британія запровадила обов'язкові вимоги до розкриття інформації за рекомендаціями Робочої групи з фінансових розкриттів, пов'язаних з кліматом (TCFD) [4]. Ці вимоги поширюються на великі компанії, банки, страхові компанії та приватні фонди, зобов'язуючи їх розкривати інформацію про кліматичні ризики та можливості.

У тому ж році Сінгапурська біржа (Singapore Exchange – SGX) запровадила нові вимоги до лістингових компаній, зобов'язавши їх щорічно звітувати про управління кліматичними ризиками за стандартами TCFD [5]. Також у 2022 році Комісія з цінних паперів і бірж США (SEC) запропонувала нові правила, що зобов'язують компанії розкривати інформацію про свої викиди парникових газів, ризики, пов'язані з кліматом, і відповідні фінансові дані [6].

На міжнародній арені Гонконгська біржа (HKEX) у 2021 році також посилила вимоги до звітності ESG, зробивши обов'язковим розкриття інформації про кліматичні ризики відповідно до рекомендацій TCFD [7].

Отже, зростаюча важливість звітів ESG пов'язана з тим, що інвестори та інші зацікавлені сторони закликають компанії розкривати більше інформації про свою діяльність із сталого розвитку в висвітленні екологічних, соціальних питаннях та стратегії управління. Інформація, наведена в даній звітності, відображає рівень інтеграції принципів корпоративної соціальної відповідальності до бізнес-моделі підприємства через розкриття даних стосовно зменшення викидів вуглекислого газу, збереження ресурсів і підвищення ефективності роботи.

Інформаційні джерела:

1. Directive (EU) 2022/2464 of the European Parliament and of the Council of 14 December 2022 amending Regulation (EU) No 537/2014, Directive 2004/109/EC, Directive 2006/43/EC and

Directive 2013/34/EU, as regards corporate sustainability reporting. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2022/2464/oj> (дата звернення: 15.10.2024).

2. Directive 2014/95/EU of the European Parliament and of the Council of 22 October 2014 amending Directive 2013/34/EU as regards disclosure of non-financial and diversity information by certain large undertakings and groups. URL: <http://data.europa.eu/eli/dir/2014/95/oj> (дата звернення: 15.10.2024).

3. Regulation (EU) 2020/852 of the European Parliament and of the Council of 18 June 2020 on the establishment of a framework to facilitate sustainable investment, and amending Regulation (EU) 2019/2088. URL: <https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/?uri=celex%3A32020R0852> (дата звернення: 15.10.2024).

4. Робоча група зі звітності про фінансову діяльність, пов'язану з кліматом (Task Force on Climate-related Financial Disclosures або TCFD). URL: <https://www.gov.uk/government/publications/tcf-aligned-disclosure-application-guidance/task-force-on-climate-related-financial-disclosure-tcf-aligned-disclosure-application-guidance> (дата звернення: 15.10.2024).

5. Singapore Exchange. URL: <https://regco.sgx.com/> (дата звернення: 15.10.2024).

6. The federal securities laws empower the Securities and Exchange Commission. URL: <https://www.sec.gov/about> (дата звернення: 15.10.2024).

7. Hong Kong Exchanges and Clearing Limited. URL: https://www.hkex.com.hk/?sc_lang=en (дата звернення: 15.10.2024).

Секція 7

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

РОЗВИТОК МУЛЬТИКОМПЕТЕНЦІЇ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СФЕРИ ІТ

Архипова В.О.

Харківський національний університет радіоелектроніки

В сучасних умовах подальшого укріплення міжнародних зав'язків у глобалізованому суспільстві багато різноманітних інституцій та організацій, в тому числі заклади вищої освіти, розглядають імплементацію Цілей сталого розвитку (ЦСР) як інструмент розвитку співпраці з іноземними партнерами. Університети зосереджуються на таких напрямках, як інноваційні методики викладання та навчальні програми, що формують компетенції студентів щодо інтерпретації та сприяння поточним суспільним викликам. Оскільки підприємства та бізнеси дедалі більше займаються питаннями сталого розвитку, студентам знадобляться навички, пов'язані з ЦСР, щоб відповідати поточним вимогам міжнародного ринку праці.

Таким чином, університети відіграють ключову роль щодо реалізації Цілей сталого розвитку (ЦСР) як частини своєї соціальної відповідальності [1, с. 9]. Необхідно зазначити, що запорукою конкурентоспроможності фахівця, зокрема сфери ІТ, є володіння іноземною мовою, як однією з ключових компетенцій. А це нерозривно пов'язано з питаннями ефективного вивчення другої мови (SLA /second language acquisition) та формування мультикомпетентності, що набули розвитку в психолінгвістичних і когнітивно-спрямованих галузях SLA паралельно з появою більш чіткої ідеї багатомовності в соціолінгвістиці.

Розглядаючи проблему володіння кількома мовами, слід звернутися до концепції мультикомпетентності, розробленої В. Куком (1991, 1992, 2002). Він визначає мультикомпетентність як «комплексний стан менталітету з двома граматами» [2, с. 51]. В якості концепції, вона фіксує багатомовну компетентність як унікальний набір мовних і когнітивних систем, який не можна звести до суми одномовних мовних систем.

В основі цієї концепції лежить твердження автора про принципову відмінність мультилінгвів та монолінгвів та неможливість використання монолінгва як еталона для оцінки компетенції мультилінгва. В. Кук вводить узагальнюючий термін «користувач M2 (L2 – Language 2 / Мова 2 / іноземна мова, на відміну рідної – M1), тобто «особливий тип користувача мови», який включає всіх людей, які володіють і користуються більш ніж однією мовою [3, с. 1].

Згідно теорії В. Кука, мультилінгви/користувачі M2 відрізняються від монолінгвів за такими параметрами:

- 1) організація мов (мови мультилінгва утворюють єдину систему або «суперсистему знання мов»);
- 2) характер знання мов (користувачі M2 відрізняються у знанні як M1 так і M2 від носіїв (native speakers), бо вони інакше «бачать і сприймають мову»);
- 3) взаємний вплив мов одна на одну;
- 4) особлива система концептів (використання концептів M1, M2 та інтегрованих концептів);
- 5) специфічні мовленнєві навички, вміння, механізми та здібності;
- 6) особливий психологічний стан людини, що є результатом володіння кількома мовами.

Таким чином, мультилінгва, або користувача M2, слід розглядати як індивіда з особливою мовною конфігурацією, що складається під впливом двох існуючих та постійно взаємодіючих мов.

Невід'ємною складовою підготовки майбутніх фахівців є розвиток мовної та прагматичної компетенцій. Щодо структури мовної компетенції: вона є багаторівневою та складається з організаційної та прагматичної компетенцій. Організаційна компетенція включає знання, необхідні для створення і розуміння граматично правильних висловлювань. Вона поділяється на граматичну та текстову компетенції. Граматична компетенція включає знання та здатність використовувати граматичну систему мови, передбачає знання лексики, синтаксису, морфології, фонології, а текстова компетенція передбачає здатність розуміти та створювати структуровані та зв'язні усні та письмові тексти.

Прагматична компетенція передбачає знання правил та здатність виробляти та розуміти соціально доречні висловлювання. Вона включає іллокутивну/функціональну компетенцію, що відображає знання та здатність виражати та розуміти функцію висловлювання (попередження, твердження, прохання тощо), наміри/інтенцію автора, та соціолінгвістичну компетенцію, пов'язану з природністю мови, знанням діалектів та варіантів мови, відомих і часто вживаних цитат, фігур мови.

Сучасні тренди у вивченні мультикомпетентності трактують її як динамічне та багатокомпонентне явище, що є результатом взаємодії складних, нелінійних та емерджентних процесів, орієнтована на перспективу динамічних систем і теорії складності.

Підсумовуючи необхідно зазначити, що мультикомпетентність має комплексний характер і включає всі аспекти, пов'язані зі знанням мови: мова як

система, норми побудови та оформлення різних типів текстів, жанрово-стилістична приналежність мовних засобів, використання мови у різних соціокультурних та соціолінгвістичних контекстах, функції, що виконуються мовними засобами у мовленні, включаючи сферу професійного спілкування.

Інформаційні джерела:

1. Alimehmeti, G., Fia, M., & Paletta, A. (2024). The sustainability-to-employment pipeline: the impact of SDG-related curricula on graduates' employability. *Studies in Higher Education*, 1–15. <https://doi.org/10.1080/03075079.2023.2299328>
2. Cook V. Multi-Competence and Effects of Age // The age factor in second language acquisition. Clevedon: Multilingual Matters, 1995. P. 51–66.
3. Cook V. Portraits of the L2 User. Clevedon: Multilingual Matters, 2002. 347 p.

КОМПЕТЕНЦІЇ ФАХІВЦІВ ДЛЯ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ В УМОВАХ ДІДЖИТАЛІЗАЦІЇ

Бірченко Н.О., канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Сталий розвиток і діджиталізація є взаємопов'язаними і взаємозалежними процесами, що формують сучасний світ. Діджиталізація проникає у всі сфери діяльності, змінюючи підходи до роботи і вимоги до компетенцій фахівців. Компетенції, орієнтовані на забезпечення сталого розвитку в умовах цифрової економіки, є надзвичайно важливими для досягнення Цілей сталого розвитку, ухвалених ООН.

Сталий розвиток потребує від фахівців нових компетенцій, зокрема здатності швидко адаптуватися до технологічних змін, зменшувати екологічний вплив діяльності підприємств завдяки інноваціям, а також забезпечувати соціальну відповідальність і економічну ефективність. Діджиталізація, у свою чергу, сприяє удосконаленню багатьох процесів через сучасні інструменти для збору та аналізу даних, які підтримують ухвалення рішень на засадах сталості.

Професійна компетентність охоплює сукупність знань, навичок, цінностей та особистісних якостей, необхідних для якісного виконання професійних обов'язків. В умовах сталого розвитку важливими елементами професійної компетентності стають: цифрова обізнаність та адаптивність, екологічна відповідальність та ресурсозбереження, етична і соціальна відповідальність, критичне мислення та інноваційність, системне мислення та управління змінами.

Уміння працювати з новими технологіями є фундаментальною навичкою для фахівців у будь-якій галузі. Це включає навички роботи з програмним забезпеченням для аналітики та управління даними, що дозволяє більш ефективно використовувати ресурси. Наприклад, аналітика великих даних допомагає прогнозувати попит на продукцію і знижувати обсяги виробництва, що сприяє скороченню викидів і збереженню ресурсів.

Фахівці мають усвідомлювати екологічні наслідки своєї діяльності і впроваджувати заходи, які знижують вуглецевий слід і витрати ресурсів. В умовах діджиталізації ці компетенції включають здатність оптимізувати використання ресурсів, віддаючи перевагу стратегіям переробки, вторинного використання і ресурсоефективності.

Діджиталізація піднімає нові етичні виклики, пов'язані із захистом даних, забезпеченням конфіденційності, кібербезпеки та уникненням дискримінації у сфері праці. Фахівці, орієнтовані на сталий розвиток, повинні мати компетенції для етичного вирішення цих питань, враховуючи добробут працівників і громад, у яких вони працюють.

Оскільки діджиталізація швидко змінює умови роботи, фахівці повинні мати критичне мислення для аналізу та оцінки впливу технологій на довкілля, суспільство та економіку. Інноваційний підхід допомагає швидко адаптуватися до нових умов та впроваджувати рішення, орієнтовані на зниження негативного впливу діяльності.

Системне мислення є важливою компетенцією для управління складними процесами в умовах діджиталізації. Здатність бачити взаємозв'язок між окремими елементами бізнес-процесів, економічних, соціальних та екологічних факторів допомагає досягати збалансованого розвитку. Крім того, управління змінами в умовах діджиталізації вимагає здатності адаптувати підприємство до швидких змін.

Інструменти діджиталізації, які як аналітика великих даних (Big Data), інтернет речей (IoT), штучний інтелект (AI), хмарні технології та блокчейн, сприяють цьому, допомагаючи ефективніше управляти процесами та підвищувати стійкість підприємств до змін. Так, використання великих даних дозволяє збирати і аналізувати величезні обсяги інформації для ухвалення рішень, що базуються на фактичних даних. Це допомагає оптимізувати процеси виробництва, логістики та управління ресурсами, знижуючи витрати й негативний вплив на довкілля.

IoT-пристрої дозволяють відстежувати й аналізувати споживання енергії, стан обладнання, умови навколишнього середовища тощо. Це сприяє зменшенню втрат ресурсів і забезпеченню екологічної стійкості.

AI використовується для моделювання і прогнозування, що допомагає оптимізувати процеси і знижувати витрати. Підвищувати точність планування та прийняття рішень. Завдяки AI підприємства можуть швидше реагувати на зміни ринку, покращувати якість обслуговування клієнтів та виявляти потенційні ризики, що підвищує їх конкурентоспроможність і сприяє сталому розвитку.

Використання хмарних сервісів дозволяє зменшити потребу в фізичній інфраструктурі, а блокчейн технологія допомагає забезпечувати прозорість і відстеження виробничих ланцюгів, що є важливим для етичного споживання та відповідальності підприємств.

Попри численні переваги, діджиталізація несе й нові виклики, серед яких – необхідність постійного навчання та адаптації до технологічних змін, ризики кібербезпеки, а також ймовірність втрати робочих місць у зв'язку з

автоматизацією. Проте розвинені цифрові компетенції, орієнтовані на сталий розвиток, допомагають фахівцям знайти нові можливості в умовах трансформації ринку праці, підвищити свою цінність на ринку і відповідати запитам сучасного суспільства.

Для формування професійної компетентності, орієнтованої на сталий розвиток, застосовуються нові освітні методи та практики: практикоорієнтоване та проєктне навчання, інтерактивні методи навчання тощо.

Отже, компетенції фахівців, спрямовані на сталий розвиток в умовах діджиталізації, є ключем до досягнення Цілей сталого розвитку. Вони сприяють екологічній стійкості, економічній ефективності й соціальній відповідальності. Розвиток цих компетенцій є обов'язковою умовою для успішної діяльності фахівців в умовах сучасного світу, який швидко змінюється під впливом нових технологій.

КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНЬОГО: ЯК ФАХІВЦІ МОЖУТЬ СПРИЯТИ СТАЛОМУ РОЗВИТКУ

Бобонець Є., здоб. ВО

Науковий керівник – **Сагачко Ю.М.,** канд. екон. наук, доц.
Державний біотехнологічний університет

Сталий розвиток є важливою глобальною метою, що орієнтована на збереження природних ресурсів, економічне зростання та соціальну рівність для майбутніх поколінь. Концепція сталого розвитку вважається панівною ідеологією XXI ст., що пояснюється усвідомленням світовою спільнотою необхідності забезпечити узгодження інтересів сучасності і майбутнього таким чином, щоб економічне зростання здійснювалося на раціональних засадах, з урахуванням принципової обмеженості наявних ресурсів і важливості гармонізації зв'язків між економічною, соціальною і екологічною системами [1].

Вперше зміст категорії «сталий розвиток» було визначено на глобальному рівні як концептуальний стрижень проєктів ООН, спрямованих на захист навколишнього середовища. Автором поняття «сталий розвиток» в сучасному розумінні є прем'єр-міністр Норвегії Гру Харлем Брундланд, яка вперше сформулювала його у 1987 р. у звіті Міжнародної комісії з навколишнього середовища і розвитку «Наше спільне майбутнє». Відповідно до її визначення, сталим є такий розвиток, що задовольняє потреби сучасності, але не ставить під загрозу здатність майбутніх поколінь задовольнити свої власні потреби. При цьому сталий розвиток являє собою не законсервованій стан гармонії, а динамічний процес змін, у якому масштаби експлуатації ресурсів, напрям капіталовкладень, орієнтація технічного розвитку та інституційні зміни узгоджуються із нинішніми і майбутніми потребами. Варто зазначити, що за

визначенням ООН, поняття розвитку не тотожне простому зростанню, а передбачає насамперед вдосконалення та всебічні якісні зміни [2].

У сучасному світі, де екологічні виклики, такі як зміна клімату, зростаюча нерівність та виснаження ресурсів, стають дедалі серйознішими, виникає необхідність у нових підходах до професійної підготовки та розвитку фахівців. Для успішної реалізації цілей сталого розвитку критично важливими є компетентності майбутнього, що дозволяють інтегрувати екологічну, соціальну та економічну стійкість у професійну діяльність. Однією з важливих компетентностей, необхідних фахівцям для підтримки сталого розвитку, є системне мислення. Воно передбачає здатність розуміти взаємозв'язки між різними частинами системи, усвідомлювати, як зміни в одній сфері можуть впливати на інші, та передбачати можливі наслідки своїх дій. Завдяки системному мисленню фахівці можуть враховувати складність та багатоаспектність викликів сталого розвитку, шукаючи рівновагу між економічною вигодою та екологічними потребами [3]. Це особливо актуально у сферах, як-от урбаністика, екологічна інженерія, енергетика, де необхідно створювати та впроваджувати рішення, що не лише забезпечують прибуток, але й мінімізують негативний вплив на навколишнє середовище. Ще одна важлива компетентність майбутнього – це вміння працювати в умовах невизначеності та ризику. Світ швидко змінюється, і екологічні, соціальні та економічні кризи можуть виникати несподівано. Фахівці, які здатні адаптуватися до нових умов, аналізувати ризики та приймати обґрунтовані рішення, мають більшу здатність сприяти сталому розвитку. Це включає вміння швидко освоювати нові знання та технології, аналізувати інформацію, а також розробляти гнучкі стратегії, що дозволяють реагувати на зміни в зовнішньому середовищі. Вміння адаптації є критично важливим для тих, хто працює у сферах, таких як економіка, кліматологія, агропромисловий комплекс, де змінність кліматичних та ринкових умов значно впливає на результати діяльності. Креативність та інноваційне мислення є невід'ємними складовими компетентностей, що сприяють срозвитку. Інновації можуть допомогти у вирішенні багатьох викликів, пов'язаних зі сталим розвитком, таких як ефективне використання ресурсів, перехід до альтернативних джерел енергії, впровадження циркулярної економіки.

Фахівці, здатні генерувати нові ідеї та впроваджувати їх у життя, є рушійною силою для створення стійких бізнес-моделей та технологій, що зменшують екологічний слід. Наприклад, інженери, що працюють над розробкою нових видів матеріалів з низьким вуглецевим слідом, або маркетингологи, які просувають екологічно дружні продукти, можуть сприяти зростанню екологічної свідомості серед населення та зміцненню позицій сталого розвитку в суспільстві. Не менш важливою компетентністю є здатність до саморефлексії та оцінки власної діяльності з точки зору сталого розвитку. Фахівці, які регулярно оцінюють результати своєї роботи, аналізують її вплив на довкілля та суспільство, можуть краще адаптувати свої стратегії та підходи. Це дозволяє уникати помилок у майбутньому та розробляти ефективніші рішення. Роль освіти у формуванні компетентностей майбутнього є надзвичайно важливою. Сучасна освіта має бути орієнтована не лише на передачу знань, але й

на формування критичного мислення, розвитку інноваційних навичок та здатності працювати у міждисциплінарних командах. Інтеграція питань сталого розвитку в освітні програми дозволить підготувати фахівців, які будуть готові до викликів майбутнього та зможуть активно сприяти досягненню глобальних цілей сталого розвитку. Важливим аспектом є розвиток навичок у сфері цифрових технологій, оскільки цифровізація може значно прискорити впровадження сталих практик у різних галузях економіки та суспільства. Отже, формування компетентностей майбутнього є необхідною умовою для сприяння сталому розвитку. Фахівці, які володіють системним мисленням, здатністю до адаптації, креативністю, міждисциплінарними навичками та високим рівнем соціальної відповідальності, мають великі можливості для впровадження стійких рішень у своїй професійній діяльності. Інвестування у розвиток таких компетентностей як на індивідуальному, так і на інституційному рівні, є важливим кроком на шляху до побудови стійкого майбутнього для всіх.

Інформаційні джерела:

1. Лелеченко, А. П. (2019). Феномен поняття «Сталий розвиток». *Державне управління: удосконалення та розвиток*, (12). URL: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1649>
2. Тодорюк, В. П. (2016). Сталий розвиток: концепція, принципи, стратегія реалізації. Чернівці: Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича. URL: <https://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/10/todoriuk-stal-rozv.pdf>
3. Meadows, D. H. (2008). *Thinking in Systems: A Primer*. Chelsea Green Publishing. URL: <https://research.fit.edu/media/site-specific/researchfitedu/coast-climate-adaptation-library/climate-communications/psychology-amp-behavior/Meadows-2008.-Thinking-in-Systems.pdf>

РЕАЛІЗАЦІЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ПІДПРИЄМСТВАХ З АВТОМАТИЗАЦІЇ УПРАВЛІННЯ ТЕХНОЛОГІЧНИМ ПРОЦЕСОМ ВИРОБНИЦТВА ЯБЛУЧНОЇ СУШКИ

Нечитайло Ю.А., канд. техн. наук, доц.
Алдолбаєва Н.П., здоб. ВО
Державний біотехнологічний університет

Україна є одним із найбільших виробників яблук у Європі, що створює можливість для переробки великого обсягу продукції. Сушіння плодів допомагає мінімізувати втрати продукції, особливо в сезон надлишку врожаю, коли ціни на свіжі фрукти можуть падати. Особливо цінуються органічні та натуральні продукти. Сушені яблука - не лише сировина для традиційного українського напою «узвар», вони можуть використовуватися в різних галузях – від кондитерської до виробництва снєків та мюслів. Зі збільшенням популярності здорового способу життя та натуральних продуктів, сушені яблука стають затребуваним продуктом як на внутрішньому, так і на

зовнішньому ринках. Сушені фрукти мають високий експортний потенціал, що може принести додаткові прибутки країні.

Впровадження систем автоматизації у виробництві яблучного сушіння в Україні дозволяє більш ефективно використовувати ресурси та ділитися технологіями. Деякі сільськогосподарські кооперативи почали використовувати автоматизовані системи для спільної обробки та сушіння яблук, що демонструє зростання інтересу до автоматизації та стійких практик в українському сільському господарстві.

Автоматизація процесу сушіння яблук дозволяє значно підвищити продуктивність, знизити витрати на працю, покращити якість продукції, сприяти більш ефективному управлінню ресурсами тощо. Функціональна блок-схема системи контролю та управління сушарки запропонована в [1, с. 80].

Функція контролю температури й вологості дозволяє досягти рівномірного висушування. Впровадження сенсорів для моніторингу температури та вологості у реальному часі допомагає підтримувати оптимальні умови. Конвективні й інфрачервоні сушарки прискорюють процес і покращують якість готової продукції. Програмовані логічні контролери використовуються для керування сушильними циклами та збору даних про процес. Автоматизація етапів нарізки й бланшування допомагає прискорити процес підготовки сировини, забезпечити рівномірні розміри шматочків, зберегти колір і текстуру яблук. Системи контролю якості застосовуються для перевірки якості сушених яблук перед упаковкою. Автоматизовані лінії упаковки забезпечують швидке та якісне пакування готової продукції. ERP-системи (системи управління ресурсами підприємства) покликані оптимізувати всі етапи виробництва й обліку запасів.

Фермерське господарство «Сад» розташоване у Київській області. Воно активно займається вирощуванням та переробкою фруктів, у тому числі яблук, і впроваджує у своєму виробничому процесі сучасні технології. У цьому господарстві впроваджено системи автоматизації для контролю за процесами сушіння та зберігання яблук. Використовуються сенсори для моніторингу температури та вологості, що допомагає оптимізувати умови та знизити втрати.

На підприємстві «Тернопільський яблуневий сад» впроваджено автоматизовані лінії для обробки та сушіння яблук, що дозволило значно збільшити продуктивність та покращити якість продукції.

Система «АгроМатика» активно використовується у різних регіонах України, проте вона особливо поширена у Центральній та Західній Україні. Ця платформа дозволяє фермерам управляти агрономічними процесами, оптимізуючи використання ресурсів та підвищуючи ефективність виробництва. Це платформа, яка використовує IoT-технології для моніторингу та управління агрономічними процесами. Деякі фермери застосовують її для автоматизації контролю за станом садів та оптимізації процесів після збирання врожаю.

Проект «Стійке сільське господарство» реалізується у кількох областях України: Вінницька область, Львівська область, Тернопільська область, Закарпатська області. Цей проект спрямований на підтримку фермерів у впровадженні стійких технологій та практик, а також на розвиток

агропромислового сектора у цих регіонах. У рамках цього проекту в деяких областях України впроваджуються технології автоматизації та сталого виробництва, включаючи системи, що допомагають переробляти яблука та мінімізувати відходи.

У вересні 2015 року в Нью-Йорку на саміті ООН зі сталого розвитку, який проходив у рамках 70-ї сесії Генеральної Асамблеї ООН, було затверджено Цілі сталого розвитку (ЦСР), в яких визначено 17 цілей і 169 завдань, що окреслюють глобальні орієнтири розвитку людства до 2030 року [3]. У 2019 році розпорядженням Кабінету Міністрів України затверджено перелік індикаторів, з урахуванням яких створено збір даних для моніторингу реалізації цілей сталого розвитку та використання даних та координації робіт з розробки метаданих за індикаторами [2].

Забезпечення професійної компетентності фахівців з автоматизації управління технологічним процесом виробництва яблучної сушки може суттєво сприяти досягненню цілей сталого розвитку (ЦСР). Розвиток професійної компетентності фахівців у галузі автоматизації як підвищує ефективність виробництва, а й допомагає просувати сталий розвиток у аграрній галузі.

Професійна компетентність містить здатність навчати інших співробітників та ділитися знаннями, що відповідає ЦСР 4 (Якісна освіта). Згідно ЦСР 6 (Чиста вода та санітарія) та ЦСР 7 (Доступна та чиста енергія) використання ресурсів повинно бути ефективним.

Роботизовані лінії для пакування. автоматизація пакувальних процесів з використанням робототехніки не тільки підвищують ефективність, а й знижують фізичне навантаження на працівників, що пов'язане із ЦСР 8 (Гідна робота та економічне зростання).

Замкнуті цикли виробництва. впровадження технологій переробки відходів у виробничому процесі, - наприклад, використання шкірки та добірних частин яблук для створення біодизеля чи добрив, підтримують ЦСР 9 (Інновації та інфраструктура). Також в рамках ЦСР 9 фахівці повинні мати навички оптимізації процесів, що дозволяє знижувати споживання води, енергії та сировини. Знання в галузі сучасних технологій, таких як ІоТ (інтернет речей) і штучний інтелект, допомагають в автоматизації моніторингу та управління процесами.

Використання сенсорів та машинного навчання для контролю якості сировини та готової продукції, компетентність в автоматизації процесів дозволяє впроваджувати стійкіші методи виробництва, скорочуючи відходи та збільшуючи термін зберігання продукції, що важливо для ЦСР 12 (Відповідальне споживання та виробництво). Досягненню ЦСР 13 (Боротьба зі зміною клімату) сприяє екологічна стійкість, тобто фахівці повинні бути обізнані з методами, які мінімізують негативний вплив на навколишнє середовище.

Застосування фахівцями з автоматизації міждисциплінарних знань сприяє підвищенню професійної компетентності й дозволяє їм робити внесок у сталий розвиток. Автоматизація виробництва сприяє усталеності виробництва й відповідає сучасним вимогам до екології та економіки.

Інформаційні джерела:

1. Енергоефективні технології та техніка сушіння харчової сировини: навч. посібник / М. І. Погожих, В. О. Потапов, А. О. Пак, М. В. Жеребкін. – Х.: ХДУХТ, 2016. – 234 с.
2. Цілі сталого розвитку та Україна [Електронний ресурс] // Урядовий портал – 2019. – URL: <https://www.kmu.gov.ua/diyalnist/cili-stalogo-rozvitku-ta-ukrayina>
3. The Sustainable Development Goals [Електронний ресурс] // United Nations – 2015. – URL: <https://www.undp.org/sustainable-development-goals>

ШЛЯХИ ФОРМУВАННЯ УПРАВЛІНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МЕНЕДЖЕРА ОСВІТИ ЯК УМОВА ДОСЯГНЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Палюга О.С., здоб. ВО

Нагорна Н.В., канд. пед. наук, доц.

Одеський національний університету ім. І.І. Мечникова

Сучасне суспільство стикається зі складними викликами та динамічними змінами, зумовленими швидким технологічним прогресом, глобалізацією, невизначеністю та зростаючою конкуренцією. У цьому середовищі ефективне управління стає ключовим чинником для успішного функціонування організацій переважають у всіх сферах діяльності.

Нові умови сучасного світу висувають підвищені вимоги до менеджерів. Вони повинні бути здатними аналізувати складну інформацію, приймати стратегічні рішення в умовах невизначеності, адаптуватися до середовища, що швидко змінюється, і ефективно взаємодіяти з різноманітними командами.

Крім того, менеджери мають ефективно реагувати на соціальні та економічні виклики, такі як стійкий розвиток, диверсифікація ризиків та етичні аспекти управління. Розвиток управлінської компетентності є невід'ємною складовою успішної професійної кар'єри менеджера. Ця компетентність включає набір знань, навичок і здібностей, що дозволяють ефективно вирішувати управлінські завдання в різноманітних ситуаціях.

Ключовими аспектами управлінської компетентності є лідерство, стратегічне мислення, комунікаційні навички, уміння роботи в колективі, адаптація до змін та вміння приймати рішення на основі аналізу даних. Освітні інститути відіграють значної ролі у розвитку управлінської компетентності майбутніх менеджерів. Програми освіти мають орієнтуватися формування у студентів як теоретичних знань, а й практичних навичок, необхідні ефективного управління. Важливо включати до навчальних планів проектні завдання, що сприяють розвитку аналітичного мислення та вміння застосовувати знання на практиці [1].

Актуальність розвитку управлінської компетентності менеджерів для сучасного суспільства та освіти обумовлена потребою в ефективному вирішенні складних управлінських завдань за умов швидкої зміни середовища.

Розвиток цієї компетентності сприяє успішному функціонуванню організацій та здатності адаптуватися до нових викликів, що робить її ключовою складовою професійної підготовки менеджерів.

Деякі вчені досліджують вплив культурних та контекстуальних факторів, що оцінюють, як культурні, географічні та соціальні фактори впливу на сприйняття та розвиток управлінської компетентності. Такий підхід може включати аналіз різниці між різними країнами та регіонами у галузі розвитку управлінської компетентності [2].

Менеджери, що володіють високим рівнем управлінської компетентності, є ключовими агентами позитивного змінення в будь-якій сфері. Вони не лише визначають стратегічні напрямки, а й забезпечують їх ефективне втілення через оптимальне використання ресурсів та впровадження сучасних управлінських методологій. Таким чином, формування управлінської компетентності в менеджерів виявляється критично важливим завданням, спрямованим на підтримку сталого розвитку організацій та визначення їхнього успіху в умовах змінюючогося бізнес-середовища. Управлінська компетентність є ключовим аспектом успішного виконання управлінських обов'язків та досягнення стратегічних цілей організації. Цей термін об'єднує в собі комплекс знань, вмінь, навичок та особистісних якостей, необхідних для ефективного управління (професійні знання та експертиза; комунікаційні навички; лідерські якості; адаптивність та готовність до розвитку; стратегічне мислення) [2].

Менеджер повинен бути здатен висловлювати свої ідеї чітко та переконливо, а також слухати думки та переконання інших. Здатність адаптувати свій стиль комунікації до різних аудиторій та ситуацій є важливою для збереження ефективного спілкування. Менеджер це фахівець який постійно розвиває свої лідерські якості [1].

Лідерство визначається не тільки здатністю дати команді правильний напрямок, але й здатністю мотивувати та впливати на позитивні зміни. Менеджер повинен бути емпатичним лідером, спроможним виявляти розуміння та підтримку до своїх підлеглих. Важливо зазначити, що у часи постійної невизначеності адаптивність та готовність до розвитку є невід'ємними складовими управлінської компетентності менеджера. Швидке адаптування до змін в бізнес-середовищі – ключова якість сучасного менеджера [3].

Таким чином можна сказати, що управлінська компетентність є здатністю до дії у різних умовах та ситуаціях і ця дія направлена на підвищення ефективності менеджерських процесів та гармонізації усіх процесів та задіяних суб'єктів на шляху до досягнення спільної мети.

Важливим аспектом є вибір програм, орієнтованих на розвиток конкретних лідерських якостей та стратегічного мислення, що становлять складові управлінської компетентності [1].

Участь у лідерських курсах та конференціях є важливим компонентом стратегії розвитку управлінської компетентності. Взаємодія зі спікерами, які вже досягли успіху в управлінській сфері, дозволяє менеджерам отримати інсайти, інноваційні підходи та вдосконалити свої лідерські якості. Крім того,

участь у подібних заходах створює можливість для обміну досвідом та розширення професійної мережі [3].

Проведення практики в реальних умовах, таких як участь у проектах або керівництво командою, є необхідним елементом формування управлінської компетентності[2]. Зіткнення з конкретними ситуаціями дозволяє менеджерам набувати практичний досвід, розвивати навички прийняття рішень та вирішення конфліктів, що є необхідним для ефективного управління в реальних умовах .

У підсумку, розгляд шляхів та тенденцій формування управлінської компетентності вказує на необхідність інтегрованого підходу, який поєднує традиційні та інноваційні методи для ефективного розвитку сучасних менеджерів. Актуальні тенденції вказують на важливість постійного оновлення компетенцій у відповідності з вимогами часу та ринку. Такий підхід дозволить менеджерам не лише адаптуватися до змін, але й активно впливати на стратегічний розвиток своєї компанії в умовах невизначеності та конкуренції.

Інформаційні джерела:

1. Бабенко, О. В. Формування управлінських компетентностей майбутніх менеджерів освіти в умовах інноваційних змін. Вісник Черкаського національного університету імені Богдана Хмельницького. Педагогічні науки, 2018. № 142. С. 123-128.
2. Гриньова М. В. Модель компетентності менеджера освіти //Моделі ключових та професійних компетентностей педагогічного працівника. URL: https://pano.pl.ua/images/FILES/nml/NZP/Nauk_zapysky_2_2011.pdf#page=21
3. Нагорна Н.В., Палюга О.С. Фактори впливу на розвиток управлінського потенціалу менеджера освіти. *Сучасні пріоритети розвитку науки та суспільства* : зб. Матер. Всеукр.наук.-практ. конф., м. Вінниця, 11-12 квітня 2024 року : у 2-ух т. Т.2 Ч.1 / За заг. Ред. В.І. Мельник. Тернопіль : Крок. 2024. с. 122-125.

ОСОБЛИВОСТІ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ У ЗАКЛАДАХ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Прокоф'єва Л.Б., канд. пед. наук, доц.

Манза Д.О., здоб. ВО

Одеський національний університет ім. І.І. Мечникова

Змішане навчання стало однією із форм освітнього процесу у закладах вищої освіти. Його феномен сягає своїм корінням в онлайн-навчання і представляє собою фундаментальне зрушення в освітньому процесі. В нашому дослідженні під змішаним навчанням ми розуміємо відповідну програму формальної освіти, в рамках якої студенти навчаються, принаймні частково, за допомогою онлайн-навчання, з деяким елементом контролю над своїм часом, місцем вивчення дисципліни, вибором тем та темпу освоєння матеріалу.

У змішаному навчанні, як і у традиційному, передбачається проведення аудиторних занять відповідно до навчальних планів за напрямками професійної

підготовки. У той же час у системі змішаного навчання як сукупності елементів, об'єднаних регулярною взаємодією для виконання функцій освітнього процесу, на перший план виходять основні аспекти:

- інституційний – наявність у організації стратегії електронного, зокрема змішаного навчання;
- управлінсько-технологічний – організація та управління навчальним процесом, у якому поєднані традиційні форми та електронні технології;
- педагогічний – розробка методик, моделей та навчально-методичного забезпечення освітнього процесу в змішаному форматі.

В організації змішаного навчання в закладах вищої освіти студенти самостійно вивчають частину дисципліни дистанційно з використанням Інтернет-технологій. Визначення поняття змішане навчання полягає в тому, що студенти навчаються, принаймні частково в аудиторії, а решту «вдома». Визначення змішаного навчання полягає в тому, що умови навчання офлайн та онлайн в рамках курсу пов'язані між собою з метою забезпечення комплексного досвіду навчання. Це означає, що якщо студенти вивчають, наприклад, цикл педагогічних дисциплін змішаним способом, онлайн та офлайн взаємодіють між собою з метою забезпечення інтеграції. Щоб запобігти відсутності координації, більшість програм змішаного навчання використовують комп'ютерну систему даних для відстеження успішності кожного студента на освітніх платформах, наприклад, гугл клас, Moodle та ін., та намагаються підібрати спосіб, який синхронізує роботу онлайн та офлайн навчання.

В ході нашого дослідження ми з'ясували, що багато викладачів звертаються до змішаного навчання як до засобу, що дозволяє індивідуалізувати навчання для студентів. Змішане навчання дозволяє досягти цього, надаючи студентам деякий елемент контролю над часом, місцем або темпом їхнього навчання шляхом інтеграції онлайн та офлайн навчання. На сучасному етапі виникає проблема, яка полягає у неможливості навчання та вивченні дисципліни в режимі офлайн. Це пов'язано з тим, що частина студентів фізично знаходиться за кордоном. В такому випадку студенти можуть вивчати дисципліни дистанційно, а коли повернуться зможуть продовжити роботу із групою чи навіть, скласти іспити/заліки дистанційно. Також є студенти, які за суб'єктивних обставин пропустили багато занять та їм необхідно освоїти пропущений матеріал та виконати завдання. Вирішення таких проблем – це можливість вийти за рамки традиційної моделі за допомогою інновацій, які створюють новий доступ до освітнього процесу у закладі вищої освіти.

Отже, змішане навчання здатне вирішувати поставлені завдання щодо формування у студентів компетенцій, пов'язаних з ІКТ, та реалізовувати у закладах вищої освіти електронне навчання як освітню діяльність із застосуванням інформаційних технологій, технічних засобів, інформаційно-телекомунікаційних мереж, що забезпечують взаємодію студентів та викладачів. Модель змішаного навчання у закладі вищої освіти формується як система, що включає певні елементи: стратегію університету щодо розвитку електронного навчання, організацію освітнього процесу за допомогою ІКТ та за

підтримки спеціальних служб супроводу навчання, реалізацію взаємодії та співпраці викладачів та студентів за допомогою методик та контенту e-learning.

Перспективними напрямками у дослідженні організації змішаного навчання є: вивчення та аналіз методик e-learning, вивчення освітніх можливостей соціальних мереж, хмарних обчислень, мобільних технологій, масових відкритих онлайн-курсів та розробка методик їхнього застосування освітній процес.

РЕЗЮМЕ ЯК ЕФЕКТИВНИЙ ІНСТРУМЕНТ ПОШУКУ РОБОТИ ТА СПОСІБ САМОПРЕЗЕНТАЦІЇ

Тепла М.М.

Львівський національний університет ім. Івана Франка

Одним із найпоширеніших та найбільш ефективних інструментів пошуку роботи є резюме. Резюме – це короткий виклад важливих і необхідних для роботодавця фактів із біографії особи, пов'язаних із досвідом роботи, освітою, особистими якостями, навчанням та досягненнями [1]. У процесі пошуку роботи резюме можна використовувати не тільки як засіб повідомлення про себе роботодавцю чи як лист-звернення з метою працевлаштування, але і як допоміжний засіб під час підготовки до співбесіди та телефонного спілкування з роботодавцем [2].

Основною метою резюме є представлення своїх професійних досягнень, навичок і досвіду таким чином, щоб зацікавити роботодавця та отримати запрошення на співбесіду. З огляду на це, резюме можна розглядати як візитну картку претендента на роботу, спосіб самопрезентації та самореклами особистих якостей, професійних навичок, умінь і здобутків.

Резюме часто є першим документом, за допомогою якого роботодавець знайомиться з потенційним працівником і на основі якого формує своє перше враження про нього. Тому резюме має важливу практичну цінність і для роботодавця, оскільки дозволяє за короткий проміжок часу ознайомитися з досвідом роботи, освітою, навичками та досягненнями багатьох кандидатів, визначити відповідність їх знань і вмінь вимогам вакансії та обрати тих, хто найбільше відповідає вакантній посаді для подальшого більш детального розгляду.

Типовими помилками, які найчастіше допускають кандидати при створенні резюме, є: відсутність чіткої структури; недостовірна, неточна або неповна інформація; граматичні й орфографічні помилки; надміру детальне чи довге резюме; резюме, створене для іншої посади; використання у тексті аббревіатур тощо [3].

Слід зазначити, що на перегляд резюме та прийняття рішення по ньому, роботодавець, як правило, витрачає від кількох секунд до кількох хвилин. Тому

при написанні й оформленні резюме важливо дотримуватись низки правил і принципів, головними з яких є:

1) резюме повинно бути структурованим. Основа якісного резюме – чітка структура, тому виклад інформації має бути продуманим і послідовним. Типова структура резюме передбачає наступні розділи:

- персональні дані та контактна інформація (вказується ім'я та прізвище кандидата, номер телефону, електронна пошта, адреса, також можна додати посилання на соціальні мережі та фотографію);

- мета (зазначається посада чи вакансія, на яку претендує кандидат);

- кваліфікація (подається важлива для потенційного роботодавця інформація про професійні навички та досягнення);

- досвід роботи (у зворотному хронологічному порядку вказується період роботи, назва компанії, посада, обов'язки, професійні навички та досягнення);

- освіта (зазначається базова (здобута у закладах освіти) і додаткова освіта (курси, тренінги, семінари, стажування));

- додаткова інформація та навички (подається інформація про додаткові вміння і навички, наприклад, знання іноземних мов, володіння комп'ютерними програмами, наявність посвідчення водія, участь у волонтерських проектах, особисті якості та інтереси);

- рекомендації (вказується можливість надання рекомендацій).

2) резюме повинно бути лаконічним. Рекомендований обсяг резюме – 1-2 сторінки формату А4;

3) резюме повинно бути релевантним. Резюме має бути адаптованим під конкретну вакансію та підкреслювати ті навички й досягнення, які найбільш відповідають вимогам роботи. Тому під кожен вакансію потрібно складати окреме резюме;

4) текст резюме повинен бути без граматичних, орфографічних і стилістичних помилок, оформленим в одному стилі та акуратним;

5) інформація у резюме повинна бути повною, достовірною, зрозумілою та актуальною.

Отже, резюме є важливою складовою пошуку роботи. Добре складене та грамотно виконане резюме допомагає створити позитивне перше враження на роботодавця та збільшити шанси на успішне працевлаштування.

Інформаційні джерела:

1. Резюме – найкращий спосіб самопрезентації. URL: <https://lviv.dcz.gov.ua/novyna/rezyume-naykrashchyu-sposib-samoprezentaciyi>.

2. Резюме написано, що далі? URL: <https://lviv.dcz.gov.ua/novyna/rezyume-napysane-shcho-dali>.

3. Чонка О. Помилки в резюме: як не зіпсувати враження про себе. URL: <https://lviv.dcz.gov.ua/novyna/pomylky-v-rezyume-yak-ne-zipsuvaty-vrazhennya-pro-sebe>.

СТРУКТУРНО-ЛОГІЧНЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ ОСВІТНІХ ПРОГРАМ

Шпинковський О.О., здоб. ступ. PhD
Національний університет «Одеська політехніка»

Освітні та освітньо-наукові програми закладів вищої освіти відіграють фундаментальну роль у формуванні кваліфікованих фахівців та науковців, які здатні адаптуватися до сучасних вимог ринку праці та наукових викликів. Програми визначають зміст і структуру навчання, створюють базу для розвитку професійних та наукових компетенцій студентів, забезпечують їхнє всебічне інтелектуальне та особистісне зростання [1].

Важливе місце освітніх програм ЗВО займають структурно-логічні схеми. Метою роботи є аналіз існуючих СЛС і рекомендації щодо ефективного використання. На сторінці веб-ресурсу університету зауважено що СЛС підготовки студентів є алгоритмом реалізації освітньої програми для формування у студентів загальних і професійних компетентностей [2].

Вона призначена для:

- розробки логічної послідовності вивчення кожної дисципліни;
- встановлення і оптимальної реалізації міжпредметних зв'язків;
- створення раціональної структури навчального процесу за типами занять на весь період навчання з урахуванням складності і змісту дисципліни.

При розробці СЛС підготовки студентів необхідно враховувати поділ навчального матеріалу на блоки дисциплін за циклами підготовки (загальної, професійної, за вибором студента) та їх наповнення відповідно до освітньої програми (рис. 1). Після аналізу більше ста освітніх програм, можна зробити висновок про те що більшість СЛС побудовано у вигляді таблиць.

2 курс		3 курс	
3 семестр	4 семестр	5 семестр	6 семестр
Основи філософських знань	Історія України та національної культури	Математичний аналіз диф. рівняння	Українська мова (за професійним спрямуванням)
Основи екології	Іноземна мова (за професійним спрямуванням)	Теорія ймовірностей та математична статистика	Іноземна мова (за професійним спрямуванням)
ІКТ	Фізичне виховання	Чисельні методи	Фізичне виховання
Алгоритмізація та програмування		Об'єкти...	

Рис. 1. Фрагмент СЛС освітньо-професійної програми

Логічність поєднання освітніх компонентів має суб'єктивний характер і частіше дублює інтуїтивно зрозумілий напрям руху зліва – направо та зверху – донизу. Переважна більшість поєднань у СЛС не відповідає спільним компетентностям для освітніх компонентів, Найбільш сприйнятними для представлення є СЛС освітніх програм магістрів та аспірантів. Програми

бакалаврів надто складні, через велику кількість поєднань. Протягом останнього десятиліття, виникла необхідність в оновленні освітніх підходів, що призвело до впровадження компетентнісного підходу, який фокусується на розвитку практичних навичок і компетенцій для застосування знань у реальних «виробничих» ситуаціях.

Пропонується використовувати графічне, матричне представлення СЛС для обліку, упорядкування, дотримання балансу компетентностей, що однозначно характеризують освітню програму. Це дозволить будувати освітні програми на основі не лише компонентів програми але і враховуючи необхідний компетентностний базис.

Наприклад, в освітній програмі «Економіка довкілля і природних ресурсів» у розділі 6 наведено перелік загальних компетентностей:

ЗК1. Здатність генерувати нові ідеї (креативність).

ЗК2. Здатність до абстрактного мислення, аналізу та синтезу.

ЗК3. Здатність мотивувати людей та рухатися до спільної мети.

ЗК4. Здатність спілкуватися з представниками інших професійних груп.

ЗК5. Здатність працювати в команді.

ЗК6. Здатність розробляти та управляти проектами.

ЗК7. Здатність діяти на основі етичних міркувань (мотивів).

ЗК8. Здатність проводити дослідження на відповідному рівні.

Вищезначені компетентності у вигляді графа, зображено на рис.2.

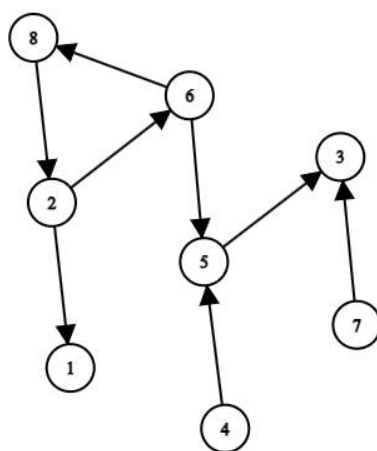

Рис. 2. Представлення компетентностей у вигляді напруженого графа

Це дозволить коригувати внесок окремих освітніх компонентів, врівноважено розподіляти по семестрах блоки та окремі вибіркові дисципліни тощо.

Інформаційні джерела:

1. Butenko A., Yeremenko O. The Role of a Garant in the Quality Assurance Processes at the Stage of Educational Program Formation. International Scientific Journal of Universities and Leadership, no. 11 (2021): 45–60. doi:10.31874/2520-6702-2021-11-1-45-60.

2. Структурно-логічна схема освітньо-професійної програми. Галицький фаховий коледж імені Вячеслава Чорновола. URL: https://gi.edu.ua/images/document/professional_junior_bachelor/122/KH_1.pdf (дата звернення: 27.10.2024)

ОРГАНІЗАЦІЯ ЗМІШАНОГО НАВЧАННЯ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ АНГЛІЙСЬКОЇ МОВИ У КОНТЕКСТІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Юрченко В.О., здоб. ВО
Нагорна Н.В., канд. пед. наук, доц.
Одеський національний університету ім. Мечникова

В умовах швидкого розвитку та ускладнення технологій діяльність науково-педагогічних працівників з розробки навчальних занять значно ускладнюється та потребує розвитку спеціальних навичок та прийомів навчально-методична діяльність у контексті цілей сталого розвитку.

Підвищити ефективність освітнього процесу можна шляхом впровадження змішаного навчання під час вивчення англійської мови, яке дає змогу поєднати переваги традиційного та дистанційного навчання, раціонально використати навчальний час, покращити практично підготовку за рахунок оптимального співвідношення онлайн-занять та занять в аудиторії для майбутніх фахівців в сфері освіти.

Дослідники акцентують увагу на поєднанні засобів навчання та визначають змішане навчання як об'єднання формальних засобів навчання – роботи в аудиторіях, вивчення та опрацювання теоретичного матеріалу – з неформальними, наприклад, обговоренням за допомогою електронної пошти й відео-конференцій, надання консультацій через Інтернет, закріплення вивчення матеріалу з використанням мультимедійних засобів навчання. Змішане навчання трактується як формальна освітня програма, яка передбачає навчання в межах освітнього закладу, дистанційне навчання та методи, що поєднують ці форми навчання [1, 2].

Змішане навчання – це інноваційний підхід до освітнього процесу, який поєднує традиційне навчання з навчаннями в онлайн-режимі та з іншими активними та інтерактивними формами.

Змішане навчання не лише підвищує результативність, ефективність, якість освіти, а й має значний вплив на сталий розвиток.

Інститутом Клейтона Крістенсена виділено понад 40 моделей змішаного навчання, але не всі вони однаково ефективні. У кращих моделях присутні персоналізація, розвиток особистої відповідальності за власне навчання, перехід кожного студента до вивчення нового матеріалу тільки після того, як вона підтвердить оволодіння попереднім. Важливу роль у змішаному навчанні грає проектна практико-орієнтована робота (не тільки індивідуальна, але переважно колективна).

Структура змішаного навчання може змінюватись, існує безліч форм і способів організації змішаного навчання. Ми виокремлюємо наступні базові моделі впровадження змішаного навчання для використання у ЗВО: перевернутий клас, ротація станцій, ротація лабораторій, та гнучка модель. Саме вони дозволяють досягти максимального результату.

1. Перевернутий клас. Студенти вдома працюють у навчальному онлайн середовищі з використанням власних електронних пристроїв з доступом до інтернету, знайомляться з новим або закріплюють матеріал, що вивчається. На занятті відбувається закріплення вивченого та актуалізація отриманих знань, яка може проходити у форматі семінару, рольової гри, проектної діяльності та інших інтерактивних форм. Ця модель дозволяє уникнути фронтальної форми роботи в класі і реалізувати інтерактивні форми роботи на уроці. При роботі з новим матеріалом використання *LMS* (систем управління навчанням), наприклад Moodle чи Google Classroom, дає можливість викладачу одразу ж перевірити розуміння нового матеріалу студентами. Для цього достатньо створити відповідні завдання та завантажити їх у *LMS*.

2. Ротація станцій. Студенти поділяються на три групи за видами навчальної діяльності, кожна група працює у своїй частині аудиторії (станції): станція роботи з викладачем, станція онлайн-навчання та станція проектної роботи. Протягом заняття групи переміщуються між станціями так, щоб побувати на кожній із них. Склад груп від заняття до заняття змінюється в залежності від педагогічного завдання. Наприклад, одна група починає працювати під керівництвом викладача, інша займається за допомогою комп'ютерів, третя розбивається на підгрупи та працює над груповими проектами. Групи переміщуються по колу: студенти, які спочатку працювали з викладачем, потім переходять до групових проектів, а далі – в зону онлайн-навчання, де працюють на комп'ютерах.

3. Ротація лабораторій. Ротація лабораторій чудово працює для студентів будь-якого курсу за наявності адекватного онлайн-середовища. Частина занять у студентів проходить у звичайних аудиторіях, але на одне заняття вони переходять в аудиторію з комп'ютерами (лабораторію), де індивідуально працюють в онлайн-середовищі (*LMS*), поглиблюючи або закріплюючи знання, отримані на попередніх уроках. Ця модель схожа на перевернутий клас, реалізована без роботи студентів вдома. В онлайн-середовищі студенти можуть як знайомитися з новим матеріалом (дивитися відео, відповідати на питання, що перевіряють розуміння), так і тренувати навички або брати участь у проектній роботі. Вона стає ефективною при регулярній роботі студентів онлайн. Для цього кілька викладачів домовляються про те, що організують роботу через ротацію лабораторій, створюють або підбирають навчальні онлайн-матеріали, формують єдиний навчальний простір та домовляються з адміністрацією факультету про те, щоб кожен з їх предметів проводиться в аудиторії з комп'ютерами.

4. Гнучка модель. Реалізація на конкретному факультеті залежить від його фізичного простору. Зазвичай використовується велике центральне приміщення, в якому у кожного студента є індивідуальне робоче місце – міні-офіс. Кожен студент має комп'ютер (або планшет), за допомогою якого він займається онлайн. По периметру цього простору розташовано безліч зон для роботи в малих групах, дискусій та навчальні лабораторії. Крім того, є зона соціалізації, в якій студенти можуть розміщуватися на диванах чи пуфах, щоб спілкуватися та навчатися. Головне – щоб вони могли вільно переміщатися та

групуватися з урахуванням своїх потреб. Основна ідея гнучкої моделі у тому, що студенти, на відміну від моделей ротації, не обмежують кількість часу на той чи інший вид навчальної діяльності. Натомість у кожного студента є гнучкий графік роботи, який змінюється залежно від необхідності.

Виокремимо чотири фактори успіху вищезазначених моделей:

- персоналізація;
- навчання, засноване на майстерності;
- середовище високих очікувань. Таке середовище має бути індивідуальним по відношенню до кожного студента. Кожен має мету, до якої він прагне, і він вміє вміщати навчальну активність у маршрут руху до цієї мети;
- особиста відповідальність.

Виходячи з вищенаведеного ми дійшли висновку, що моделі застосування змішаного навчання передбачають раціональне використання академічного часу, адаптацію освітнього процесу до індивідуальних потреб здобувачів закладів вищої освіти, організацію зворотнього зв'язку між усіма учасниками освітнього процесу, підвищення продуктивності освітньої діяльності.

На наш погляд, змішане навчання – це не просто новий напрямок в освітньому процесі, це вагомий інструмент для досягнення цілей сталого розвитку, так як це впливає на розвиток індивідуальності, економічній активності для майбутнього покоління.

Інформаційні джерела:

1. Celestial Holmes. Blended Learning Solutions: A Recipe for Learning. – Режим доступу: <http://blog.aeseducation.com/2012/10/blended-learning-solutions-recipes>.
2. Michael B. Blended Learning Definitions. – Режим доступу: <http://www.christenseninstitute.org/blended-learning-definitions-and-models>.

ЗМІСТ

Секція 1 ФІНАНСОВІ МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПОВОЄННОГО ВІДНОВЛЕННЯ ТА КОНКУРЕНТНОГО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ

Андрющенко І.С. Аналіз впливу повномасштабної війни на видатки державного бюджету України	4
Біловол В.В., Макогон В.В. Фіскальне значення непрямих податків	6
Близнюк О.П., Іванюта М.О. Трансформація фінансового сектору України на основі діджиталізації в умовах воєнного стану	8
Бондарєв О.С. Роль міжнародних фінансових інституцій у фінансуванні повоєнного відновлення економіки	11
Возняк Г.В. Екологічна стійкість як основа сталого розвитку громад: фінансові інструменти зміцнення	13
Галайко А.Є., Лисак Г.Г. Класифікація наукового інструментарію оцінки фінансового стану суб'єктів господарювання	15
Ганзюк С.М., Зотік В., Луценко К. Особливості сплати ПДВ в умовах дії військового стану	18
Глущенко І.А. Переваги та недоліки застосування технології блокчейн банківськими установами	20
Горох О.В., Котельнікова О.О. Грошові надходження від фінансових інновацій як один із ключових факторів забезпечення сталого розвитку економіки	23
Гуторова О.О., Гуляницька В.С. Удосконалення фінансово-бюджетних відносин як інструмент сталого розвитку сільських територій	25
Євдокімова М.О., Марченко С.В. Напрями підвищення ефективності управління дебіторською заборгованістю підприємства	27
Єременко А.В. Виклики оцінювання нематеріальних активів	29

Жилякова О.В., Мельников Д.В. Сутність і значення фінансової грамотності та фінансової інклюзії у формуванні фінансової культури	31
Жилякова О.В., Николаєнко О.А. Етапи оцінки платоспроможності страховика	33
Журенко С.В., Макогон В.В. Методичні засади оцінки фіскального навантаження	35
Заїка О.В. Розвиток фінансових технологій у контексті глобальної цифрової економіки	38
Здоровий М.П. Диджиталізація та необанки: трансформація банківської системи України в умовах війни	41
Зінченко А.О., Луцишин З.О. Вплив державного боргу на досягнення цілей сталого розвитку	43
Клиновий Д.В. Модель фінансування форсайту розвитку територіальних утворень на основі сек'юритизації	46
Коваленко В.С. Цифрова трансформація управління фінансовими потоками підприємств торгівлі	48
Лисенко А.М., Печена А.В. Базові принципи оподаткування суб'єктів господарювання	51
Малій О.Г. Інвестиції в REIT в стратегії управління ризиками через диверсифікацію	53
Мединська Т.В., Проказюк М.Ю. Податковий менеджмент як інструмент забезпечення фінансової стабільності та економічного розвитку: організаційні та етномічні аспекти	56
Мілеєва В.Л., Близнюк О.П. Аналіз розвитку фінансового ринку України в умовах війни	59
Можаровський В.В., Макогон В.В. Фіскальне значення спрощеної системи оподаткування	61
Нагаєва Г.О. Особливості управління фінансами підприємств в умовах воєнного стану	64
Палієнко Т.П. Роль міжнародних інституцій у повоєнному відновленні України	66
Петрик О.В., Варипаєв О.М.	69

Фінансові механізми забезпечення повоєнного відновлення та конкурентного розвитку економіки

Пирог В.В., Хімич С.В.

Організаційні інновації як інструмент фінансової стійкості корпорацій у процесі повоєнного відновлення 72

Руцишин Н.М., Череба В.В.

Банківське кредитування в умовах сучасних викликів і загроз 74

Самошкіна О.А.

Бюджетна політика стимулювання повоєнного розвитку сільськогосподарського виробництва 76

Синчак В.П.

Впровадження комплаєнсу у фіскальному податковому менеджменті 78

Чорненький В.Г.

Повоєнне відновлення економіки: виклики та джерела залучення фінансових ресурсів 80

Шелест О.Л.

Пріоритетні напрями фінансування бюджету Харківської міської територіальної громади в умовах воєнного стану 83

Шиян Д.В., Ульяновченко Н.В.

Особливості формування фінансової стійкості сільськогосподарських підприємств у умовах військового стану 86

Ярушка А.О., Макогон В.В.

Німецький досвід оподаткування доходів фізичних осіб та майна 88

Секція 2 СОЦІАЛЬНІ, ЕКОНОМІЧНІ ТА ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ НА ЗАСАДАХ ІННОВАЦІЙНОСТІ Й ЗБАЛАНСОВАНOSTI

Bilousko T.YU., bilousko R.S.

Social responsibility of business in the formation of competitive advantages of the enterprise 91

Kotko Y.M.

Theoretical and practical aspects of ensuring sustainable development of the enterprise 93

Sova O.

Resilience of communities in the digital age 94

Бакланов М.Г., Іванова О.А., Величко К.Ю.

Проблематика формування конкурентної позиції підприємства в умовах невизначеності 96

Бугріменко Р.М. Економічний розвиток підприємства: сучасні виклики та управлінські рішення	99
Будякова О.Ю. Стала біоекономіка для забезпечення сталого розвитку економіки та суспільства	102
Варава А.С. (Наук. керівн. – Пащенко Ю.В.) Стан та перспективи розвитку малого бізнесу в Україні	106
Варипасєв О.М., Міносян А.С. Українська ініціатива в контексті сталого розвитку Європи	108
Гуртовий Ю.В. Методологічні засади оцінювання розвитку сільського господарства в контексті економічної безпеки країни	111
Гуторов О.І. Економіко-математичне моделювання стратегічних параметрів сталого розвитку сільських територій	114
Гуторова О.О., Кравченко М.А. Пріоритетні напрями забезпечення сталого розвитку сільських територій	117
Євтушенко Н.С. Інноваційні підходи та соціальна відповідальність у контексті сталого розвитку	120
Захаренко С.С., Близнюк О.П. Війна і економіка: як Україні вистояти та відродитися	122
Коваленко А.О. Застосування форсайт-проектування та майстер-планування в управлінні просторовим розвитком	124
Кравченко Ю.М. Екологічна сертифікація та маркування як інструмент сталого розвитку	127
Криштоп Є.А. Еколого-економічні аспекти забезпечення сталого розвитку на засадах інноваційності й збалансованості у сфері біоенергетики	129
Кучерява М.В. Інституціональне забезпечення впровадження принципів циркулярної економіки в контексті сталого розвитку: світова практика	132
Мелкумян К.А., Іванова О.А., Величко К.Ю. Інвестиційна привабливість українських підприємств: виклики та можливості для сталого економічного зростання	135

Микитенко В.В. Просторова реконструкція господарської системи України: етапи розбудови прогнозного формату	138
Миронов Ю.Б. Автентична культурна спадщина як чинник сталого розвитку туризму	141
Муромцева Ю.І. Інноваційні підходи до соціально-економічних проблем сталого розвитку	143
Нагорна І.В. Вплив впровадження стандартів ESG на фінансову звітність підприємств	146
Нужна О.А. Аналіз діяльності інноваційно активних підприємств України	149
Пакуліна А.А., Літовка К.С. Інноваційні підходи до оптимізації витрат у бізнесі: виходи та виклики	151
Пащенко Ю.В. Основні фактори формування людського капіталу в сучасних умовах	153
Рижикова Н.І., Степаненко С.В. Пріоритети сталого розвитку аграрного сектора і сільських територій в умовах інклюзивної економіки	155
Самашко С.С. Вплив російської агресії на досягнення цілей сталого розвитку в контексті змін клімату	158
Сафонова В.Є. Економічні, інвестиційні та фінансові аспекти забезпечення сталого розвитку вищих навчальних закладів на засадах інноваційності	160
Смірнова П.В. Чинники впливу на формування конкурентного середовища підприємства	161
Ставерська Т.О. Вимоги до концептуального контенту економічного механізму забезпечення сталого розвитку підприємства торгівлі	164
Танцюра В.Л. Питання функціонування та розвитку інноваційних екосистем у повоєнній економіці	167
Тютюнник Г. О. Семантичний аналіз аквапродовольчих систем у контексті продовольчої безпеки та сталого розвитку	170

Чеботарьова Н.М., Трущалова Е.В. Особливості соціальної економіки та економічної політики України в умовах воєнного стану	173
Шибасва Н.В., Бабан Т.О. Взаємозв'язок економічних, соціальних та екологічних факторів у досягненні Цілей сталого розвитку	176
Школьний О.О. Підтримка конкурентних переваг підприємств за умов відображення Цілей сталого розвитку та залучення інноваційного менеджменту	179

Секція 3 ІНФОРМАЦІЙНО-АНАЛІТИЧНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЕКОНОМІЧНОГО, СОЦІАЛЬНОГО ТА ЕКОЛОГІЧНОГО РОЗВИТКУ ПІДПРИЄМНИЦЬКИХ СТРУКТУР

Дем'яненко Т.І. Управління маркетинговою діяльністю підприємства в умовах постійно змінного макросередовища	182
Кашена Н.Б., Нестеренко І.В. Інтеграція ESG в інноваційну стратегію розвитку підприємства	184
Кирильєва Л.О., Наумова Т.А. Організаційні аспекти контролю якості інформації в управлінській системі підприємств електронної торгівлі	187
Коптєва Г.М., Кулик А.В. Вплив факторів на діяльність нафтогазових підприємств у сучасних умовах	190
Корінько О., Онегіна В.М. Захист персональних даних в умовах цифрової економіки	193
Курепін В.М. Інформаційно-аналітичне забезпечення екологічного розвитку підприємницьких структур: попередження забруднення довкілля	195
Курепін В.М., Кравець М.Ю. Оцінка та управління екологічними та соціальними ризиками, впливами у лояльності підприємницьких структур	198
Лісовий С.М. Розвиток інформаційного забезпечення управління ресурсами ІТ-підприємств в контексті досягнення цілей сталого розвитку	200
Ляпун О.М., Янчева Л.М. Трансформація обліково-аналітичних сервісів управління бізнесом у фокусі інтегрованої звітності	203

Макарська М.В. (Наук. керів. – Грищенко О.В.) Інформаційне забезпечення управління розрахунками з контрагентами	206
Маковоз О.С., Лисенко С.М. Управління цифровою трансформацією бізнес-процесів у контексті Індустрії 5.0	208
Морозов В.І. Інформаційно-аналітичне забезпечення господарських суб'єктів як базова передумова їх розвитку та конкурентоздатності	211
Нікітенко М.С. (Наук. керівн. – Шпинковська М.І.) Визначення екологічного впливу відходів нафтогазової промисловості обчислювальними методами	213
Сабліна Н.В. Моделювання інформаційно-аналітичного забезпечення аналізу фінансової стійкості банківської установи	215
Сагачко Ю.М., Міненко С.І. Інтеграція інформаційно-аналітичних систем у процеси екологічного управління	218
Сукачова С.М., Тімченко О.Д. Інформаційне забезпечення процесу бізнес-планування	221

Секція 4 МЕНЕДЖМЕНТ, МАРКЕТИНГ ТА РИНКОВІ ТЕХНОЛОГІЇ ДЛЯ РОЗВИТКУ БІЗНЕСУ

Bekh K. Modern development of mobile marketing	223
Kovshik V.I., Li Hongjie Challenges in management of the company's corporate social responsibility in medical business	225
Shi Lantao The need for sustainable management	227
Obydienнова T. Corporate culture as a strategic asset for effective personnel management	228
Shmatko N., Bielobrova A. Modern approaches to the study of management motivation of personnel in business	231
Аврята А.В. Розумний туризм як інструмент відновлення та розвитку туристичної галузі України в умовах війни	233

Андрушкевич Н.В. Тайм-менеджмент в системі управління підприємством	235
Бреус С.В., Гулак О. О. Безпекові аспекти маркетинг-орієнтованого управління у ракурсі досягнення Цілей сталого розвитку	238
Вінівігін О.Ю., Коптєва Г.М. Сутність та особливості виробничої діяльності підприємства	241
Гетманченко С.М. (Наук. керівн. – Крамський С.О.) Аналіз бізнес-проектів з комплексного сервісу транспорту та інфраструктури в Україні	244
Голікова Є.К., Козуб В.О. Фактор ризику у формуванні бізнес-процесів українських ІТ-компаній в умовах війни	247
Грідін О.В. Нові цифрові інструменти кадрового планування як каталізатор трансформації HR-менеджменту	250
Зачосова Н.В., Липа А.О. Проблеми системного управління підприємствами малого бізнесу під впливом ризиків воєнного часу	253
Кармінська-Бєлоброва М.В., Рожко А.О. Сучасні підходи до нематеріальної мотивації як чинник залучення та утримання персоналу (в рамках Цілей сталого розвитку)	255
Квятко Т.М. Роль та значення внутрішніх комунікацій у процесі діяльності компанії	258
Кетова Т.Б. Протистояння власних торгових марок торговим маркам виробників: основні аспекти	259
Кичан О.О. Чат-боти як інструмент штучного інтелекту в маркетингу підприємства	261
Кібкало І.В. Сучасні моделі хеджування сільськогосподарських підприємств України	263
Кім Т.І., Мігін Т.М. Сучасні тенденції розвитку платформної економіки в умовах цифровізації	266
Ковальчук О.В. Соціальний доказ в маркетингу: реклама чи PR?	269

Козлов Р.В. Сутність та значення стратегічного управління маркетинговою діяльністю підприємства в умовах діджиталізації	271
Літвінова П.С. Проведення маркетингових досліджень із застосуванням цифрових технологій	273
Лозова О.В., Ляшенко О.П. Система управління логістичними процесами на підприємстві	276
Мартинович А.С. (Наук. керівн. – Лисенко І.В.) Вплив цифровізації на розвиток маркетингових стратегій	278
Мовчанець В.В., Черевко О.В., Зачосова Н.В. Шляхи модернізації стратегічного управління підприємством у кризових умовах	281
Мовчанюк А.В. Цифровий маркетинг як інструмент активізації міжнародної бізнес-діяльності підприємств	283
Нестерук В.А. Економічна ефективність дистанційних та гібридних моделей управління як інструмент забезпечення сталого розвитку підприємств	285
Огородня В.С. (Наук. керівн. – Федоришина Л.М.) Стратегічне управління витратами підприємства	287
Пакуліна А.А., Літовка К.С. Оптимізація, аналіз та оцінка трудових процесів через модерні методи менеджменту персоналу	290
Петров В.М., Навроцький Я.Ф. Планування та організація виробництва у системі менеджменту сільськогосподарського підприємства	293
Порсюрова І.П. Удосконалення маркетингової стратегії ціноутворення торговельного підприємства	296
Реміняк Ю.К. Методи і інструменти мотивації персоналу медичних закладів	299
Русавська І.В., Клочковський О.В. Управління організаційною культурою підприємства в напрямі підвищення мотивації персоналу	300
Ткачова С.С., Андрієнко В.В. Маркетингові стратегії сучасних компаній: практичні підходи до розробки та реалізації	303

Федосєєва Г.С. Коучинг в розвитку лідерства серед жінок-підприємниць України	306
Хлєбутін В.В., Черевко О.В., Зачосова Н.В. Управління конкурентоспроможністю підприємства в умовах невизначеності та ризику	309
Шафоренко С.Ю. Фріланс як новий підхід до зайнятості	311
Штепа О. В., Земляна Л.С., Нагасєв В.М. Механізми управління кадровим плануванням аграрних підприємств в умовах цифрових трансформацій	313
Яблонський С. Є., Вашечко С.С., Червоний С.О. Управлінська компетентність менеджера як генеза кадрової політики в умовах діджиталізації	316

Секція 5 ІНФОРМАЦІЙНІ ТЕХНОЛОГІЇ ТА КІБЕРБЕЗПЕКА В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Mikhailova K.M. Researching adversarial machine learning attacks	320
Демченко Є.В., Бреус С.В. Інформаційні технології та кібербезпека в умовах цифрової трансформації	322
Демченко К.В., Стокоз М.М. Аналіз автоматизації систем керування мікрокліматом в пташнику	324
Дуна Н.Г., Кульбачна А.І. Цифрові платформи як інструмент конкурентної боротьби на глобальних ринках	325
Дьоміна В.М. Моделювання оцінки фінансових ризиків у банківській системі	327
Жильченко Д.В., Піскачова І.В. Кібербезпека автоматизованих систем керування в сільському господарстві	330
Ковальчук Д.М., Закаряєв Заур Неймат огли Розробка та дослідження системи автоматизованого керування технологічним процесом виробництва вершкового масла	331
Жорняк А.С. (Наук. керівн. – Петрова Р.В.) Основні методи кібербезпеки у цифрову епоху: сучасні стратегії захисту	333

Кашена Н.Б., Бакаляр Д.Г. Кібербезпека інформаційно-аналітичних сервісів управління підприємством	335
Ковальчук Д.М., Коляка А.І. Розробка та дослідження системи автоматизованого керування смарт-теплицею	338
Ковальчук Д.М., Попов М.В. Дослідження та розробка програмно-апаратних модулів системи «Розумний будинок»	342
Ковальчук Д.М., Філімонов С.Л. Розробка та дослідження автоматизованої системи догляду за рослинами	343
Кравчук Ю.О. (Наук. керівн. – Виклюк М.І.) Можливості застосування інструментів штучного інтелекту в умовах цифрової трансформації фінансової сфери	346
Кучерявий А.О. Вплив кіберзлочинності на зміну волатильності, формування ціни і обсяги торгів на ринку віртуальних активів	350
Левкін А.В., Котко Я.М., Левкін Д.А. Аналіз сучасних програмних продуктів для захисту програмного забезпечення	353
Мандич О.В. Цифровий розвиток концепції SMART-бізнесу	355
Нечитайло Ю.А., Мироненко В.О. Інформаційні технології та кібербезпека в умовах цифрової трансформації	357
Панов А.О., Руденко О.М. Алгоритм системи автоматизованого керування технологічним процесом виробництва макаронних виробів	359
Проценко Н.М. Інформаційний простір як предмет геополітики	362
Синявіна Ю.В., Проценко Н.М., Сирий В.М. Вплив кібератак на цифрову економіку України	365
Скриннік Н.А., Муравйова О.М. Кібербезпека в умовах цифрової трансформації	368
Сотников Ю.О. Можливості та перспективи цифрової трансформації аграрного сектору України	369

Тимошенко В.О., Шатов Є. О., Піскачова І.В. Забезпечення надійності апаратних та програмних засобів автоматизованих систем керування при виробництві сільгосппродукції	372
Тищенко Д.С. Інструменти оптимізації фінансування цифрової трансформації підприємств на основі збалансованої системи показників	373
Тіхонова В.А. Кібербезпека в хмарних інфраструктурах	376
Чаговець В.В. Систематизація напрямків захисту інформації у бізнесі	378
Чалий І.В., Левкін А.В., Бутенко Т.А. Особливості вивчення технологій osint студентами спеціальності 125 Кібербезпека та захист інформації	381
Шафоренко І.Ю. Роль інформаційних технологій в процесі прийняття управлінських рішень	384

Секція 6 МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД І СТРАТЕГІЧНІ ОРІЄНТИРИ ІМПЛЕМЕНТАЦІЇ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ ТА КОНКУРЕНТНИХ СЦЕНАРІЇВ

Бажан В.В., Величко К.Ю., Ушакова Н.Г. Експортні можливості національних підприємств в умовах невизначеності	387
Биба В.В., Пінчук Н.М. Європейські стандарти кваліфікацій і сертифікацій: перспективи для України	390
Близнюк О.П., Скакунова С.С. Сутність, передумови та види фінансових ризиків інвестиційної діяльності підприємства	392
Голікова Є.К., Величко К.Ю. Впровадження принципів сталого розвитку у діяльність підприємств- суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності	395
Жилякова О.В., Лисак Г.Г. Фінансова інклюзія як стратегічний напрям зміцнення та розвитку фінансової системи	398
Кім Т.І., Кім О.О., Морозов А.В. Формування моделі повоєнного відновлення України і світовий досвід залучення іноземних інвестицій	401

Лисак Г.Г. Сучасний стан та перспективи розвитку мобільних платіжних систем	403
Луценко В.В. Глобальні банківські практики на основі штучного інтелекту: уроки для сталого розвитку України	406
Мірошниченко І.С. Глобальне партнерство як чинник сталого розвитку	409
Місник С.О. Досягнення Цілей сталого розвитку: прогрес України	411
Носова Н.І. Питання забезпечення продовольчої безпеки України у контексті реалізації Цілей сталого розвитку під впливом змін клімату	412
Чернилевський П.К. (Наук. керів. – Орехова Т.В.) Крос-культурні особливості формування міжнародного іміджу підприємства	415
Шандова Н.В., Кошовий Т.Е. Трансформація економічних систем: виклики та можливості в умовах глобальної нестабільності	418
Швагер А.В. Світовий досвід регулювання підготовки звітності зі сталого розвитку	421

Секція 7

ПРОФЕСІЙНА КОМПЕТЕНТНІСТЬ ФАХІВЦІВ У КОНТЕКСТІ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ

Архипова В.О. Розвиток мультикомпетенції у майбутніх фахівців сфери ІТ	424
Бірченко Н.О. Компетенції фахівців для забезпечення сталого розвитку в умовах діджиталізації	426
Бобонець Є. (Наук. керівн. – Сагачко Ю.М.) Компетентності майбутнього: як фахівці можуть сприяти сталому розвитку	428
Нечитайло Ю.А., Алдолбаєва Н.П. Реалізація цілей сталого розвитку на підприємствах з автоматизації управління технологічним процесом виробництва яблучної сушки	430
Палюга О.С., Нагорна Н.В. Шляхи формування управлінської компетентності менеджера освіти як умова досягнення цілей сталого розвитку	433

Прокоф'єва Л.Б., Манза Д.О.

Особливості змішаного навчання у закладах вищої освіти 435

Тепла М.М.

Резюме як ефективний інструмент пошуку роботи та спосіб самопрезентації 437

Шпинковський О.О.

Структурно-логічне представлення освітніх програм 439

Юрченко В.О., Нагорна Н.В.

Організація змішаного навчання в процесі вивчення англійської мови у контексті цілей сталого розвитку 441

Наукове електронне видання
Можна використовувати в локальному та мережному режимах

МЕХАНІЗМИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ СТАЛОГО РОЗВИТКУ
ЕКОНОМІКИ: ПРОБЛЕМИ, ПЕРСПЕКТИВИ,
МІЖНАРОДНИЙ ДОСВІД

Матеріали
V Міжнародної науково-практичної конференції

1 листопада 2024 року

Відповідальні за випуск: О.В. Мандич,
Т.О. Ставерська,
О.В. Жиликова,
О.М. Жданович
Комп'ютерна верстка: Т.О. Ставерська

Видано в авторській редакції

Підп. до друку 28.10.2024 р. Об'єм даних 9,8 Мб.

Державний біотехнологічний університет
Вул. Алчевських, 44, Харків, 61002